॥ હરિઃ ૐ ॥

જીવનમંથન

સંપાદકો.

શ્રી હેમંતકુમાર ગુણાભાઈ નીલકંઠ
શ્રી નંદલાલ ભોગીલાલ શાહ

પ્રાપ્તિસ્થાન

મહાજન બુક ડીપો

ગાંધીરોડ, સેન્ટ્રલ બેંકની બાજુમાં,
અમદાવાદ. ૧. (ફોન. ૪૦૭૧)

પ્રકાશકઃ—
મહાજન પબ્લીશીંગ હાઉસની વતી
શ્રી ચીમનલાલ માણેકલાલ શાહ,
ગાંધીરોડ, સેન્ટ્રલ બેંકની બાજુમાં,
અમદાવાદ. ૧. (ફોન. ૪૦૩૧)

કિંમત
૩-૧૨-૦

આવૃતિ પહેલી
પ્રત ૧૨૫૦

મુદ્રકઃ—
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
નવપ્રભાત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ : અમદાવાદ

હરિ : ૐ તા. ૨૯–૭–૪૩

(શિખરિણી)

તને માડી હૈયે વળગી વળગી પ્રેમ કરવો,
જઈ વારી વારી, બસ સમજું તે કર્મ અદકું;
વિના જોયા હૈયે પળ પણ મને શાંતિ ન વળે,
અને માડી તારા વગર કળ તે ક્યાંય ન પડે.

(શિખરિણી મંદાક્રાન્તા)

અહા ! શો માનું હું મન–હૃદયથી ભાવ–આભાર તારો !
મને મૂકાવ્યું તેં મન–હૃદયથી ઝંખવું–ઝૂરવાનું;
સુવાડીને અંકે અમી તુજ કરે પાઈ પાઈ નવાજ્યો,
બનાવી શો તારો, મુજ પતિતને આશરો પૂર્ણ દીધો.
થતાં કાંઈ, ભાવે જનની–ચરણે મૂકતાં મૂકતાં તે
–ઉરાડી દે કેવું રહ્યું સહ્યું બધું આપમેળે કૃપાએ
–મને તારામાં તેં રસબસ કરી શો ઉછાળ્યાં કર્યો મા !
પ્રશસ્તિ શી ગાઉં ! મુજ મહિં ખરે એવી તાકાત ક્યાં મા !
તને વારે વારે મુજ મળ અને મૂત્રથી માડી કેવો
બગાડીને ગંદી મલિન કરતો ! તોય તેં પ્રેમ રાખ્યો;
ભીનામાંથી સૂકે લઈ લઈ મને તેં સુવાડયાં કર્યો, મા !
કૃપા એવી માડી તુજ, મુજ પરે શી હતી ! તો જીવ્યો, મા !
હવાં બોલાવે કે નહિ પણ છતાં માડી તું પાસ લાગે,
મને સંભાળે છે પળ પળ હૃદે ભાન એવું ઊગ્યું છે !
નથી મારાથી મા ! કહિંય અળગી; કાળજી સર્વ રાખે,
હવે તારી સાથે તુજ શિશુ સદા ખેલવું માત્ર વાંછે.
મને તારી સાથે રમત રમતાં ઊછળે કોડ હૈયે,
અને એ ભાવે મા ! ગરક બનતાં તું મહીં રંગ વ્યાપે;
ઉછાળો મસ્તીનો ઉર મદભર્યો શો ચઢે રોમ રોમે !
ભૂલું તારામાં ત્યાં મુજ જીવનનું સર્વ અસ્તિત્વ રહેજે.

———•———

પ્રાક્[1]-કથન

વિદ્યાનો સિંધુ-અને અનુભવનું બિંદુ સમતુલામાં પ્રવેશતાં, અનુભવબિંદુના પલ્લાને વજનપૂર્ણ નિહાળવાને સુઅવસર સાંપડશે. વસ્તુતઃ[2] તેના વજનમાં વૃદ્ધિ કરશે.

સિદ્ધાન્તો-સાધનો-શબ્દમાં વિશદ રીતે વર્ણવાય. જીવનના ઢાળમાં ઉતારવા ને રુચિકરતાથી જીંદગીના પ્રત્યેક કર્તવ્યમાં વણી લેવાના એ કાર્યમાં સૌકર્ય,[3] સિદ્ધાન્તોના પરામર્શ[4] માત્રથી, કે સાધનોના પ્રયોગ માત્રથી શક્ય ન બને.

પ્રત્યેક પ્રશ્નનો ઉકેલ, પરીક્ષ્ય[5] કક્ષામાં પોતાની જાતને મૂકી, તેની-તે સિદ્ધાન્તોની-જીવનસંગતિ[6] શી છે તે દર્શાવી, એક રસસંચયશીલ મધુકરની માધુકરી વૃત્તિએ નિત્ય નિત્ય પરિશીલન શીલથી નિજ નિષ્કપટ અનુભવને સમષ્ટિ સામે મૂકી જવું, એ જીવન્ત સિદ્ધિ છે.

વ્યક્તિ વ્યક્તિ અસંયમ-અતિસંયમ, અનાહાર-અત્યાહાર આદિ એકતર[7] પક્ષમાં પ્રવેશી શકે છે, પરંતુ માધ્યમિક ભૂમિકામાં વસી મિતાહાર, મિતવિહાર સ્થિતિને સંપાદિત ન કરી શકે.

એ યોગને સાધવા પ્રયત્નશીલ, કેવળ તેની સામગ્રીને સ્પર્શતા વાઙ્મયથી કૃતકૃત્ય નહિ બને ને વિપુલતમ સિદ્ધિ નહિ સંપાદન કરી શકે; ત્યારેઃ—

તે જ રીતે વિદ્યાનો અત્યંત સંગ્રહ કરી ચૂકેલ પણ તેને વ્યવહારના પ્રશ્નોને ઉકેલવામાં, ઉપયુક્ત[8] કરવામાં, સફળતા ઓછી મેળવી શકે છે. ત્યાં જીવનના અટપટા પ્રશ્નોને હલ કરવાની કઠિનાઈઓ ઊભી થાય છે; ત્યારેઃ—

---

૧. પ્રાક્ = આરંભ ૨. વસ્તુતઃ = વાસ્તવિકતા ૩ સૌકર્ય = સરળતા ૪. પરામર્શ = સ્મૃતિ ૫. પરીક્ષ્ય = પરીક્ષા કરવા યોગ્ય ૬. જીવનસંગતિ = જીવન સાથેનો સંબંધ ૭. એકતર = બેમાંથી એક ૮. ઉપયુક્ત = ઉપયોગ

એકાદ અનુભવબિંદુ મળતાં તાત્કાલિક અસર થાય છે. તત્ત્વ-વિચારોને; જ્ઞાનસલિલને, વિદ્યાવૈભવને વસવાનું સ્થાન બુદ્ધિ છે. માંનવની તે હોઈ તેમાં ધૈર્યધનનો સમાવેશ અલ્પ માપમાં હોય છે.

જીવનના પ્રસંગોની સામે સામનો કરવામાં તે ઉપકારક અવસ્ય થાય—જો બુદ્ધિ બુદ્ધિના સ્વરૂપમાં રહી શકે. બુદ્ધિનું સાચું સ્વરૂપ નિશ્ચયાત્મક વૃત્તિ.

કોઈ પણ પૂર્વગ્રહ કરી બેઠેલી પરિસ્થિતિને પલટવી, એ ભગીરથ કાર્યમાં સામગ્રી ક્ષીણબલ બને છે.

કોઈ તપસ્વી તપોબલ, અનુભવબલ ને પ્રેમબલની ત્રિવેણીનો સંગમ સાધી અનુભવનાં બિંદુઓ જો આપ્યાં કરે તો આશ્વાસનના સિંધુઓ તેમાંથી નીપજશે.

વ્યથાનાં નિવારણ, આપત્તિનાં વારણ કેવલ તેના સહજ સમતાયુક્ત ઉપભોગથી ને મૌનાવલંબનથી જ છે. કર્મના પરિપાકોનાં પરિવર્તન શકય નથી. તેનો ક્ષય તેના ફલોપભોગથી.

તે સહનશીલતાના કાલમાં સાક્ષાત્ અવલંબનની આવશ્યકતા. તેના પરોક્ષ-અપરોક્ષ સહકારે સંસ્કાર ને સહિષ્ણુતા પ્રવાહની માફક મળ્યા જ કરે.

જે પ્રવાહ સરિતાના સલિલ સમો સ્વચ્છ-પક્ષપાત વિનાનો, મધુર રૂચિકર વાઙ્મયમાં, મનોહર તત્ત્વ-દિશામાં લઈ જનારો, મંગલ-કર-પરિણામ હિતાવહ, શીતલ સ્નેહ-રસ પ્રચુર, એ પંચશીલપૂર્ણ હોય તો લક્ષ્ય સિદ્ધ કરી શકાય.

અપરોક્ષ સહવાસ કરતાંય પરોક્ષ સહવાસ એ વધુ અસરકારક નીવડે છે. છિદ્રાન્વેષણ, મન-મક્ષિકાનો સહજ સ્વભાવ છે. શબ્દદેહમાં વધુ સુવાસ છે, તેને કદી કરમાવાની કે લાવણ્ય-માધુર્યને તેમાંથી ઓસરી જવાની સંભાવના નથી.

તે અનેક વિગ્રહ[1] લઈ શકે છે ને દુરાગ્રહમાંથી છોડાવી શકે છે. શબ્દસ્વરૂપે સર્વના સમીપમાં પહોંચી જવું અને અન્તઃશુદ્ધિસંરક્ષણ સાથે અન્ય અન્તઃશુદ્ધિ સાધવી એ અક્ષરવિગ્રહની વિજય-સિદ્ધિ છે.

ચિરંતન કાલથી તે પરમ ભાગવત તત્ત્વોએ તત્ત્વોના તાત્પર્યને પોતાના અનુભવરૂપે અર્પ્યું છે. તેમના અનુપમ અનુભવમાંથી કંઈક ગુણ-રત્નો લાધ્યાં છે, ને તે રત્નોમાંથી માનવ સુખ-સમ્પન્ન બન્યો છે.

પુષ્ટિપ્રેમના- વિશ્વપ્રેમના મહાપુરુષ હરિરાયજીના શિક્ષાપત્રો એક સૂત્રાત્મક ભાષામાં સમ્પ્રદાય સર્વસ્વ અર્પી જાય.

શ્રી સ્વામીનારાયણ સમ્પ્રદાયની શિક્ષાપત્રી માનવ બનવાની ચાવી બતાવી જાય.

અનુભવનુ એ એક જ બિંદુ ઈન્દુ જેટલી શીતલતા ને સિંધુ સમાન ઐશ્વર્ય-સુખ અર્પે છે.

મહાનુભાવોની રજ અને સમજ ધીરજધનનાં દાન કરી સ્વરૂપ-ભાન કરાવે છે.

આવા જ પ્રકારના આ એક 'જીવનમંથન' ગ્રંથની લહાણ તેના અભ્યાસીને આત્મત્રાણ[2] સમી નીવડશે.

ગ્રન્થના સ્વામીમાં સ્વામીત્વભાવના નથી; સમત્વભાવના છે. એ ભાવનાથી કસ્તૂરીમૃગની પ્રકૃતિએ એ ગુપ્ત રહેવું વધુ પસંદ કરે છે.

રત્નાકર જેમ રત્નો સંતાડે છે તેમ તેમ તેમાં સંશોધન વધુ થાય છે. સાધુતા ને શાંતિ અપ્રાકટ્યમાં વધુ નીપજતી હશે, કે સચવાતી હશે!

---

૧ વિગ્રહ=આકાર, સ્વરૂપ ૨ આત્મત્રાણ=આત્મરક્ષણ

આ ગ્રન્થને સ્પર્શતી પ્રસ્તાવના લખવાનો અવસર મને સાંપડ્યો; અને તે નિમિત્તે મને સાધુતાની માધુરી નીરખવાની ને ચાખવાની તક મળી.

કુસુમની કળી અંદર અગણિત ગંધને ભરીને બેઠેલી હોય છે. તેનો વિકાસ અભિતઃ[1] પરિમલ પ્રસરાવશે. આ કળીમાંથી એવું જ તેના રસલિપ્સુને[2] મળશે.

અંતઃશૈત્ય[3] તો એ સાધુ–મહાનુભાવોથી મેળવી શકાય છે.

सुशीतलं चन्दनमम्बुसंगात्
वायुर्जलाद्वारनिलप्रसंगात् ।
चन्द्रोऽपि राकानिशया वियोगिनां
स्वभावतः शीतल एव साधुः ॥

(ભાવાર્થ:—ચંદન પાણીના સંગથી શીતળ બને છે વાયુ પાણીથી અને જલથી ભિન્નપેલા અનિલના સંગથી શીતલ બને છે; ચંદ્ર પણ પૂર્ણિમાની રાત્રિના અભાવે શીતલ હોતો નથી; માત્ર સાધુ જ સ્વભાવથી સહજ શીતલ હોય છે.)

તા. ૨૩–૧–૫૬
સોમવાર

કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રી

૧. અભિતઃ=આસપાસમા ૨. રસલિપ્સુને=રસાકાક્ષીને ૩. અંતઃશૈત્ય=આંતરિક શીતળતા

લેખકના બે બોલ

જીવનમા મળતી જતી પરિસ્થિતિ ને સંજોગો—જો ધ્યેય પર તેનુ લક્ષ્યબિંદુ એકાગ્ર અને કેંદ્રિત, જીવતુંજાગતુ, એકધારુ રહ્યાં કર્યું હોય તો—આપણને વેધક ને પ્રેરણાત્મક જીવનદૃષ્ટિ પ્રેરાવતા રહે છે. જીવન જેમ સમગ્ર, સળગ, એકપણે હોય છે, પરંતુ તેમ તેનુ દૃષ્ટિબિંદુ જીવનમા જીવનથી આપણે રાખી શકતા હોતા નથી આવી પડેલા સંજોગને તે કાળ પૂરતા જીવનના એક વિભિન્ન ટુકડા તરીકે લેખીને આપણે વર્તતા હોઈએ છીએ, તેથી તેના જીવનના વર્તનમાં સળંગતા ને સમગ્રતા પ્રગટતા નથી, ને તે કારણે સમગ્ર જીવનના મૂળભાવનુ સાતત્ય કદી કર્મમા પ્રકટતું જ નથી સમગ્રતા, સળંગતા સામાન્ય જીવાત્માને જીવનમા ખ્યાલમા પ્રગટવા શક્ય નથી હોતા જીવનમાં જીવનના ધ્યેયની ભાવના જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી જ્યારે જ્વલંતપણે પ્રગટી ઊઠતી હોય છે, ત્યારે જ ધ્યેય પરત્વેની ભાવના પ્રમાણેનુ વર્તન પ્રત્યેક થતા જતા કર્મમા પ્રકટી શકે છે, અને એવો માનવી સજાગ રહી શકે છે જે જીવાત્મા પળેપળ સજાગ રહેતો હોય છે, એવો પછી કઈ રીતે કર્મથી વિમુખ બની શકે? એવો જીવાત્મા તો જે કંઈ મળે છે એને ધ્યેયની ભાવનાના ત્રાજવાથી તોલી તોલીને તેવી ભાવનાને જ્વલંતપણે પ્રકટાવવાને અને તેને પોષણ આપવાને જ એની કૃપાથી જીવતો રહ્યા કરતો હોય છે, એવો જીવ કશાથી વિમુખ નથી બની શકતો

સાધનામય જીવન એ જ સાચુ જીવન છે સાધનાથી જીવનમા જીવનના સહસ્ર નયન ખુલતા હોય છે જીવનમા અનેક પાસાના એને દર્શન ખુલતા જતા હોય છે જીવનના સહસ્રમુખી નારાયણનાં તે દર્શન કરતો રહે છે ને જીવનના સર્વ પાસાને તે સાદર ને સદ્ભાવથી નીરખે છે જીવનના અનેક ક્ષેત્ર પરત્વેની સદ્ભાવનાની સાથે તે તો

સુમેળ સાધતો રહે છે. જીવનની સર્વ પ્રકારની રચનાત્મક પ્રવૃત્તિમાં તે સમાધાન મેળવતો રહે છે; એને કશા સાથે વિરોધ નથી. એ તો જેની તેની સાથે સમરસ થતો રહે છે; ને એ જ છે એના જીવનનું સાચું રહસ્ય. એને કશાથીય પછીથી અલગ થવાપણું કેમ હોઈ શકે?

એવાના જીવનમાં ગુણ ખીલે છે ને એની શક્તિ પણ સહજપણે પ્રકટીને પ્રવર્તે છે; પરંતુ તેમાંય તે આપમેળે નિર્મમતથી, નિરાસક્તભાવે તરતો રહે છે. જીવનનું ધ્યેય જીવનના કોઈ એક જ પાસામાં સમાઈ જતું નથી હોતું. તે તો પ્રથમ એકાગ્ર ને કેંદ્રિત થતું થતું એની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચી પહોંચી, પછી તો તે વિસ્તાર પામતું પામતું જીવનના સર્વ પાસાંને સ્પર્શતું હોય છે. તેથી તે જેમ એકમાં છે તેમ અનેકમાં પણ હોય છે.

જીવનનો સાધક તો જ્યાં ત્યાંથી સદ્‌ભાવનાની પિછાણ ને કદર કર્યા વિના રહી શકતો નથી. જેનું તેનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન તે યથાભાવે કરતો રહે છે. કોઈ પણ સદ્‌પ્રવૃત્તિના હાર્દને તે અનુભવ્યા વિના રહી શકતો નથી, તેથી તે જીવનની સકળ સદ્‌પ્રવૃત્તિના મૂળમાં છે. જીવનના સાધકની ભાવના કંઈ વેરવિખેરપણે પડેલી નથી હોતી. તે તો જેમ એકાગ્ર ને કેંદ્રિત હોય છે તેમ તે પાછી સર્વતોમુખી થવાને પણ એકધારી મંડ્યા કરતી રહે છે. સાધકના જીવનની દષ્ટિને એકમાં એકાગ્ર કેંદ્રિતપણે થવાવાનું જે પ્રગટે છે તે તો વિસ્તાર પામવાપણાની દશાને પામવા કાજે; તેથી તેનું એકમાં જે પુરાઈ રહેવાપણું એક કાળ પૂરતું બન્યાં કરતું હોય છે તે તો જ્વાળામુખીની જેમ બહાર ફૂટી નીકળતાં પહેલાં તેના અંદરના ભૂગર્ભમાં ઘણા સમય પહેલાંથી બહાર ફાટવાની ક્રિયાપ્રક્રિયા સતત ચાલી રહેલી હોય છે, તેના જેવી તેની આ પૂર્વ તૈયારી છે. આવા પ્રકારની પૂર્વ તૈયારીરૂપ સાધકનું સાધનામાં એકાગ્ર કેંદ્રિત થતું જતું જીવન હોય છે. તેથી તે સમાજથી અટૂલો ને એકલો પડી ગયેલો છે એમ માનવું તે યોગ્ય નથી. કોઈક વૈજ્ઞા-

નિક જેમ પોતાની શોધના પ્રયોગના મનનચિંતનમાં એકાગ્ર રહ્યાં કરતો હોય છે ને તેવા એકાગ્ર મનનના કાળના તબક્કા પૂરતી બીજા બધા પ્રકારના જીવન પરત્વે એની દૃષ્ટિ જતી નથી હોતી તેમ સાધકનું પણ થતું હોય છે.

જેણે જેણે કંઈક કેળવવું છે તેણે તે મેળવવાના પ્રયત્નમાં એકાગ્ર ને કેંદ્રિત થયા વિના ચાલવાનું નથી. જેણે જે જે પ્રવૃત્તિ જીવનધ્યેયને વિકસાવવાને હાથમાં લીધી હોય છે, તેમાં તેણે એકાગ્ર ને કેંદ્રિત થવું જ પડે છે. આ હકીકત જીવનનાં સર્વ ક્ષેત્રોને લાગુ પડે છે. લડાઈનો જોશને જીવતુ ને ધબકતું રાખવા તે ગાળામાં સમગ્ર પ્રજાની દૃષ્ટિને જેમ એકાગ્ર, કેંદ્રિત ને તત્પરતાવાળી રાખવામાં આવે છે ને તે કાળ પૂરતું જેમ બીજા કશા પરત્વે ઝાઝું મહત્ત્વ અપાતું નથી—એક માત્ર લડાઈમાં ટકી રહેવા ને જીતવા પરત્વેની પ્રવૃત્તિને જ જેમ મહત્ત્વ અપાયાં કરાય છે,—તેમ જીવનમાં સાધના પરત્વેના વલણને સમજવાનું હોય છે.

જીવનના રાગદ્વેષાદિક પ્રકૃતિનાં વલણોથી—તે તે પ્રકટતાં—દોરવાઈ ન જતા શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા કેળવવાને જાગૃતિપૂર્વક મથ્યાં કરવું; ને જીવન પરત્વેના સકળ વર્તનભાવમાં સત્ત્વ ગુણને પ્રગટાવવાને એકધારું જ્ઞાનપૂર્વક મથવુ,—એને શું 'કર્મ' નહીં ગણાય કે? ને તેવું કર્મ પણ શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે થયાં કરે, પ્રભુભાવે થયાં કરે, ને તે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક શ્રીભગવાનના ચરણકમળે સતત સમર્પણ થયાં કરે;—આ બધુ કંઈ જેવું તેવું કર્મ નથી. સાધનામય જીવનનું કર્મ સંસારના કર્મથી નિરાળું છે. સાધનામય જીવનના સાધક પરત્વેના સંસારના વિચારકો ને વિવેચકોના ટીકાયુક્ત પ્રહારોને જીવનના સાધકે સમભાવે નીરખી નીરખી પોતે પોતામાં વધારે પ્રમાણિકપણે નિરંતર એક જ ભાવમાં પ્રવર્તવાનું કર્યાં કરે તે જ યોગ્ય છે

આવા પ્રકારની જાગૃતિ, સાવધાની, સાવચેતી સાધકને પ્રકટાવવા આ કાગળો લખાયેલા છે. . .

તા. ૨૩–૧–૫૧ હરિજન આશ્રમ, સાબરમતી.

સંપાદકોનું નિવેદન

આ પુસ્તકમાંના પત્રો અમુક વ્યક્તિઓ ઉપરના હોઈ, તેમની તેમની કક્ષા, રૂચિ, અને સ્વભાવને અનુલક્ષીને તે લખાયા છે. તેથી સાધનાના વિષયમાં તેટલા પૂરતો જ પ્રકાશ આમાં પાડવામાં આવ્યો છે. આધ્યાત્મિક વિષયના સર્વ પાસાંનો તેમ જ સર્વ કક્ષાનો નિર્દેશ આમાં નથી, એટલું ધ્યાનમાં રાખવાની વાચકને વિનંતી છે.

પૂજ્ય શ્રી કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીજીએ તેમના સતત કામના દબાણમાંથી પણ ભાવપૂર્વક સમય કાઢીને આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી આપી છે, તે કાજે અમો તેમનો હૃદયથી ઘણો આભાર માનીએ છીએ. કહેવાતા અને ગણાતા શિક્ષિત વર્ગમાં આર્યસંસ્કૃતિની સંસ્કાર-ભાવનાને પોષક ને પ્રેરક એવા શ્રીમદ્‌ભાગવત, રામાયણ આદિ ગ્રંથ પરત્વે આદર-પ્રેમની ભાવના પ્રકટાવવામાં શ્રીપ્રભુકૃપાથી તેઓ યશસ્વી નીવડતા જાય છે; ને એ ગ્રંથો જીવનવિકાસમાં કેવો મોટો ફાળો આપી શકે તેમ છે એની યોગ્ય મૂલ્યાંકનની દૃષ્ટિ, તે રીતે ને તે ભાવે, સમાજને તેઓશ્રી પ્રેરી રહેલા છે, તે આપણું સદ્‌ભાગ્ય છે. સોનું ને સુગંધ એકઠાં મળ્યાંની જેમ તેમની સજ્જનતા ને નમ્રતા અનુભવે ઓર ખીલી તેની યોગ્યતામાં પરખાતાં હોય છે. શ્રીભગવાનની કૃપાના તેઓ પુષ્ટ આત્મા છે.

શ્રી ચીમનભાઈ મહાજનનો લેખકની સાથે અનોખો ભાવ હોવાથી તેમણે આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિનું કાર્ય જે પ્રેમભાવે કર્યું છે, તે માટે ને તેમના તેવા ભાવ કાજે અમે તેમના ઋણી છીએ.

હરિજન આશ્રમ,
સાબરમતી.
તા. ૨૪-૧-૫૬

હેમંતકુમાર નીલકંઠ
નંદલાલ શાહ

લેખકનું કથન

= નડિયાદ હરિઃ ૐ આશ્રમ =

નડિયાદથી કપડવંજના રસ્તે ૩ માઈલના સિમાચિહ્નના પથ્થર આગળ શેઢી નદી ઉપર મિત્રાલ ગામની હદમાં સને ૧૯૫૫ ના મેની તા. ૨૮મીથી "હરિ ૐ" આશ્રમની સ્થાપના થએલી છે. તે આશ્રમના મકાનના કામકાજની દેખરેખ ભાઈ શંકરલાલ શાહે રાખી હતી. આશ્રમની રોજબરોજની દેખભાળ શ્રી કુબેરદાસભાઈ ભાવસાર (ભારત ભુવન હોટલ, સ્ટેશનરોડ, નડિયાદ) રાખે છે. આશ્રમ અંગેનો ભોજનખર્ચ આદિ પણ તે ભાઈએ આપવાનું પ્રેમથી સ્વીકાર્યું છે. આ જીવની સાથે આ આશ્રમ સ્થપાયા પહેલાં તેમનો મુદ્દલે પરિચય ન હતો.

अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते ।
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥

જે ભક્તો અનન્યભાવથી ચિંતન કરીને મને નિષ્કામભાવથી ઉપાસે છે, તેવા નિત્ય પરમાત્માના ધ્યાનમાં સ્થિર થએલા પુરુષોના યોગક્ષેમને હું વહન કરું છું (ભગવદ્ ગીતા ૯/૨૨)

આધ્યાત્મિક જીવનનું તે ગણિતશાસ્ત્ર છે. જેના દિલમાં પળેપળ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની જીવતીજાગતી હરિસ્મરણભાવના ગર્જતી વહ્યાં કરતી હોય છે, તેનો અભ્યુદય કરવા કાજે તો હજાર હજાર હાથપગ ને નયનવાળો સદાય તૈયાર જ છે તે કેટકેટલું સત્ય છે!

શ્રી કુબેરદાસભાઈની સેવા એ તો આ જીવને દિવ્ય પ્રત્યક્ષ પ્રભુ-કૃપા છે. એમનો ઉપકાર તે શો મનાય! વળી જેમણે જેમણે આ આશ્રમના મકાનના ખર્ચમાં મદદ કરી છે તથા જે જે ભાઈ-બહેનોએ આશ્રમના ઉપયોગ માટે સાધનસામગ્રી આપી છે તેમનો પણ સહૃદયતાથી આભાર માનું છું. કેટલાંકની મદદ તો તદ્દન અણધારી ને ઓચિંતી મળી આવી, તે એ વહાલાની પરમ કૃપા હતી ને છે.

તા. ૨૩-૧-૫૬ હરિજન આશ્રમ, સાબરમતી.

હરિ ॐ   કરાચી, તા ૩૦-૭-૪૨

ભગવાન ભક્ત પર વારી જાય છે

આટલુ લખ્યા પછી તમારો તા ૨૭-૭-૪૨ નો કાગળ મળ્યો. તમારા બધાનો આટલો બધો પ્રેમભાવ શુ કંઈ એમનો એમ જ વહી જવાનો છે? ના! ના! એ તો બને જ કેમ? તમારા બધાના આવા પ્રેમભાવ માટે ભગવાનનો ઘણો ઘણો ઋણી છુ એ જ મારે મન તો એની કૃપા છે બાકી હુ કોણ! જગતની દૃષ્ટિએ તો એની પાસે કશું નથી—માલ નથી, મિલકત નથી, ધનદોલત નથી, જમીન નથી, જાગીર નથી, એવી કંઈ પ્રતિષ્ઠા પણ નથી કોઈ ખૂણામા પડેલા એવા એક માનવીને ભગવાને કેવો આનદ આપ્યો છે! કેટલી કૃપા વરસાવી છે! ને કેટલો એના ખરા અર્થમા સુખી બનાવ્યો છે! તે બધુ આખ સામે તરી આવે છે ને હૃદય એના ચરણકમળે ગદ્‌ગદિત બને છે. તમારા બધાની પ્રેમભાવનાને જવાબ વાળી શકવાની—એટલે કે જે હેતુસર આપણને બધાને ભગવાને મેળવ્યા છે તે હેતુ ફળાવવામા નિમિત્ત બનવાની—શક્તિ ભગવાન મને આપો! એના સિવાય તો હુ બિચારો શુ કરી શકુ? ને ક્રોધમા કે ગુસ્સામા કે બીજી રીતે કારણ થઈને મારાથી કશુક તમારા પ્રત્યે થાય, ત્યારે મને જતો કરશો ને મનમા ન લાવશો એટલી જ વિનતી છે ફરીથી વારવાર એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુનો અહેશાન માનુ છુ કે એણે એની કૃપાના આવા પવિત્ર દર્શન કરાવ્યા એને હજારો ધન્યવાદ ભગવાન સૌનુ ભલુ કરો!

દૃઢતા ને મૃદુતાથી વર્તો

જે કરવાનુ હોય તે પૂરી દૃઢતાથી ને આપણી નવી પરિસ્થિતિને સંપૂર્ણપણે વફાદાર રહીને બધુ જ કરીએ, પરતુ તેથી જરાક પણ અન્યથાપણુ હૃદયમા બીજા પ્રત્યે ન પેસી જાય—પેસી જવા ન પામે—એ તો આપણે ખાસ ખાસ સમજવાનુ છે

ઉદયની ચાવી

માણસને જ્યાં સુધી પોતાનું પોતાપણું પૂરેપૂરું સૂઝતું નથી, ત્યાં લગી એની અંતરની આંખ ખુલતી જ નથી. એટલે આપણું પોતાપણું પૂરેપૂરું આપણને સૂઝતું જાય, ને તે સ્પષ્ટપણે, એમાં જ આપણા ઉદયની સાચી ચાવી રહેલી છે. એમાં ભગવાનની કૃપા જ વરસતી થયેલી છે, એમ હૃદયથી પામવાનું છે.

'બિગરી કૌન સુધારે?'

જ્યાં સુધી એ પતિપત્નીમાં સુમેળ નહિ જામે ત્યાં સુધી તેમનો કેડો છોડવાનો નથી. એ તો એ પ્રભુ કરાવે ત્યારે ખરું. "બિગરી કૌન સુધારે, નાથ બિન, બિગરી કૌન સુધારે?" એવું એક ભજન છે. એના વિના એવી તાકાત કોઈનામાં નથી. આપણે બધાં તો માત્ર પામરી, પામર માનવીઓ છીએ.

મળેલા કામમાં જ રચ્યાપચ્યા રહો

દરિયો ડહોળવાનું સાહસ કરવાનું કદી મન થયું નથી; એટલે આપણે તો જે કામ મળ્યું છે, એમાં જ રાચી રહેતા થવામાં આનંદ કર્યા કરવો છે. એટલા જગતમાં જ પ્રભુ જે કંઈ કરાવવાને શક્તિ આપ્યા કરશે તે પ્રમાણે શીખવું છે, ને આપણે બધાંયે તે પ્રમાણે મથવું છે. સાથ પ્રભુનો છે એના શક્તિ-સ્વરૂપ થવાનું છે ને થવું છે. બાકી તો આનંદ છે

હરિ ૐ કરાંચી, તા. ૪-૮-૪૨

સૂક્ષ્મ સૂચનો સમજો

તમે કાગળોમાંના સૂક્ષ્મ સૂચનો ને એનો અર્થ ને એની ગંભીરતા તથા મહત્ત્વ સમજવા લાગ્યા છો, એટલે મને ઘણો આનંદ થાય છે. સ્ફુટપણે કહ્યું સમજવાની ઇચ્છા ન રાખવી જેટલું વધારે સૂક્ષ્મપણે કહેવાયેલું આપણાથી સમજાય તેટલું વધારે સારું. એથી આપણી બુદ્ધિ કસાય છે ને વધારે સૂક્ષ્મ થાય છે વસ્તુનું

યથાર્થપણું શું છે અને આપણી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ શું છે તે પણ એને લીધે આપણને સમજણમાં આવવા માંડે છે.

કોઈ પણ ભોગે સરળ થવું

આપણે બધાં વધારે ને વધારે પવિત્ર અને વધારે કોમળ થયાં કરીએ. આપણાં દરેકે દરેક કામમાં વધારે ને વધારે sincerity–નેકદિલી રાખીએ. ભલે કોઈ આપણી સરળતાનો, આપણી નેકદિલીનો ગેરલાભ લઈ જાય. ખરો ગેરલાભ તો એને જ છે, આપણને નથી. છેતરનાર જ સાચી રીતે તો છેતરાય છે.

સાથ આપો

હમણાં તો સૌ......બહેન પોતા ઉપર વધારે લક્ષ આપે ને ઊંડાં ઊતરીને પોતાને તપાસતાં રહે એ ઘણું જરૂરનું છે. તે કામમાં આપણે સહાનુભૂતિ પૂર્વક મદદ કર્યા કરવાની છે. એ પણ આપણને કહેવા જેવું હોય તે જરૂર પ્રેમથી, અકળાયા વિના, ખુલ્લા દિલે કહ્યાં કરે. મનમાં કશું ન રાખે. આશા–ઈચ્છા કંઈ ન રાખે. શા માટે ન રાખવી એ પણ કાગળોમાં બતાવ્યું છે. એમને જોઈએ તો તે કાગળો ફરી વાંચી સંભળાવશો અને સમજાવશો. તેઓ વૃત્તિની ઉપરવટ થવા મથ્યાં કરે, તણાઈ તો ન જ જવાય એવો નિશ્ચય કરે. એ બાબતમાં સંપૂર્ણ સાથ આપણો રહ્યા કરે. વિચારોની સાંકળો ન જોડ્યાં કરે. આ બધું ફરી ફરી એમને સમજાવશો. એમનાથી કોઈનો પણ વાંક–ગુનો થયો હોય તો તેની તેની માફી પણ માગી લે.

સાધક પતિનો ધર્મ

એમની જે કંઈ પણ મોહની વૃત્તિઓ હોય તે મુકાવવામાં આપણે સમજણથી, કળાથી ને પ્રેમથી એમાં પૂરેપૂરી મદદ આપવાની છે. એ જે કંઈ કરે તે સમજીને, વિચારીને કરે. એમનાં બધાં કામોમાં એમને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા આપવાની પૂરતી જરૂર છે, કારણકે એ એક કે બીજા ઉપર આધાર રાખતાં જ શીખેલાં છે. એ ટેવ

નીકળી જવી જોઈએ તે માટે પણ એમના ઉપર જ આપણે બધું છોડતા રહેવાનું છે, અને કંઈ નુકસાન થાય કે કંઈ કામ બરાબર ન થાય તો પણ એમ જ આપણે કરવું ઘટે આપણે કોલેજમાં પ્રયોગ કરતા હતા ત્યારે કેટલી ભાંગફોડ કરતા હતા? એ તો કશાકનો ભોગ આપીને જ કશુંક મેળવવાનું રહે છે આ બધું કરવામાં આપણે એનાથી ચઢિયાતા છીએ કે વધારે સમજુ ને ડાહ્યા છીએ કે જ્ઞાની છીએ, એવું ભાન આપણે રાખવાનું નથી, તેમ જ એમના દિલમાં એવો ભાવ ન પેસી જાય તે પણ આપણે જોવાનું છે જ્યાં એ તૈયારી ન બતાવે ત્યાં આપણે ધીરજ રાખવાની છે, પણ એમનો સાથ લેવાનું છોડી દેવાનું નથી. એમને ભણાવવા તમે જેમ કોશિશ કરતા, તેમ પ્રેમથી સહાનુભૂતિથી ને અત્યંત નમ્ર લાગણીથી આમાં કોશિશ કરવાની છે તે જાણશો

પૈસા તરફની દૃષ્ટિ

પૈસાની ગણતરી કરવાની નથી એ જેટલું આ માર્ગમાં સારું છે, તેટલું જ સારું એનો અયોગ્યપણે વ્યવહાર ન થાય તે જોવાનું કામ છે પૈસાના સંગ્રહની ફકનો કદી વિચાર સરખો પણ ન આવવા દેવો. તો કોઈ એમ કહે કે 'એમ હોય તો પૈસો રાખવો જ શું કામ? હોય તો એનો વિચાર આવેને?' પણ આ વિચાર બરાબર નથી જેમ કોઈને સ્વાદનું ભાન જ ન હોય ને ગોતા જેવું ખાય એમાં કશી મહત્તા નથી પણ જેને સ્વાદની ખરી પરીક્ષા હોય તેમ છતાં જો એ પ્રસંગ પડ્યે એવું કરે તો તેમાં યથાર્થતા મહેનાય અથવા તો જેમ દેહ ઇંદ્રિયો વગેરે આપણામાંનું તત્ત્વ વિકસાવવાની ભૂમિકા માટે મળેલા છે, અને એ ભૂમિકા પૂરતા તો એ વાસ્તવિક અને જરૂરના છે, તેવી જ રીતે પૈસા તરફ પણ આપણે જોવું ઘટે પૈસો ન હોય ને પોતે પોતાને ભિખારી સમજે એમાં તો શી નવાઈ? પણ પાસે પૈસો હોય તેમ છતાં પોતાને ભિખારી સમજે ને એવું નમ્ર વર્તન રાખ્યા કરે, તો જરૂર લાભ થાય

આઘાત અને પ્રત્યાઘાત

ગમે તેવા પ્રસગ, કે વાણી વગેરે કશાયના આઘાત-પ્રત્યાઘાત આપણામા ન ઊઠે એ તો સૌથી ઉત્તમ જ કહેવાય પણ એ ઊઠે ત્યારે પણ આપણાથી એવા કશામા તદ્રૂપ થઈ જઈ તે પ્રમાણે ન વર્તાય, પણ એમના સ્વરૂપોનુ મૂળ સમજાય એવા ને એટલા તટસ્થતા, સમતા, સ્થિરતા આપણે મનન કેળવ્યા કરવાના છે વળી વૃત્તિ કે વિચાર કે મનના વલણથી દોરવાઈ ગયા વિના એને કેવી રીતે રચનાત્મક વળાકમાં વાળી શકાય તે આપણને સૂઝવુ જોઈએ

આપણી ઈચ્છાશક્તિ

આપણી ઇચ્છાશક્તિનો ઉપયોગ આપણા વૃત્તિ, વિચારો, વાસના વગેરે ઉપર કરવાનો છે એનો જેમ જેમ નિશ્ચયથી દૃઢતાથી આપણે ઉપયોગ કરતા રહીશુ તેમ તેમ તે વધુ સતેજ થતા કરશે ઈચ્છા શક્તિનુ બળ વૃત્તિ, વિચાર કે વાસના કરતા કયાય વધારે છે, એ તો આપણને અનુભવે સમજાઈ જવાનુ છે, ને એની પ્રેરણાથી આપણા વ્યવહારમા પણ ઈચ્છાશક્તિનો ઉપયોગ કરવામા મથ્યા કરવાનુ છે.

'હરિનો મારગ છે શૂરાનો'

ગમે તેટલા જોરથી કોઈ વિચાર આવતા હોય તો પણ એને એટલા જ કે વધારે જોરથી અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવો નહિ જો આપણે વિચારના ધસારાને એવી રીતે અટકાવીશુ તો એ તાત્કાલિક કદાચ અટકી પણ જાય, કિંતુ તેથી આપણુ કામ સુધરશે નહિ આપણે તો ત્યારે એને સમજવા મથવુ એ કેમ આવે છે, શાથી આવે છે, એનુ મૂળ શુ છે—તે બધુ આપણે જોવુ અને એમ આપણે એનામા ઊંડુ ઊતરવાનુ રાખવુ આ બધુ કરવાનુ તો ખરુ જ પણ સાથે સાથે એમા આપણુ નામસ્મરણ ચાલ્યા કરે એ પણ જોવાનુ છે 'આ બધુ કેમ થાય!' એમ ગણીને ગભરાવાનુ નથી થશે, બધુ થશે આપણો માર્ગ તો બેહદ ધીરજ માગી લે છે.

આપણામા હોય એટલા બધા જોશ, બળ, ભાવના વગેરેને તે માગી લે છે એ તો વીર પુરુષના પરાક્રમ, સાહસ ને હિમત માગી લે છે. આપણુ સર્વસ્વ યાહોમ કરી દેવાની શક્તિ માગે છે એ બધુ આપણે જરૂર કરી શકનારા છીએ જેમ જેમ આપણને આપણા અતરમાર્ગ સૂઝતુ જશે ને આ માર્ગમા દૃઢ થતા જઈશુ, તેમ તેમ એનો રગ જામતો જશે ને રગે ચઢેલો-રણે ચઢેલો-શુ નથી કરી શકતો?

હરિ ૐ કરાચી, તા ૬-૮-૪૨

'મૈં તો લિયો હરિ મોલ'

એવુ એક ભજન મીરાબાઈએ ગાયુ છે એ કહે છે કે 'મે તો ભગવાનને ત્રાજવામા તોળીને પૂરેપૂરી કિમત આપીને વેચાતો લીધો છે જગતમા પણ આપણને કઈ કશુ પણ લેવુ હોય છે, તો એ માટે કઈ ને કઈ આપવુ જ પડે છે આપ્યા વિના કશુ પણ ક્યારે મળ્યુ જાણ્યુ નથી ત્યારે આપણે ભગવાનને શુ આપ્યા કરીએ? એની શી કિમત આપીએ?

'પ્રેમને લીધે જ સ્વાર્પણ થાય'

તમને યાદ છે કે ભાઈ જેલમા હતા ત્યારે તેમનો વખત તમે કઈ મિષ્ટાન્ન નહોતા ખાતા કેરી પણ ખાધી ન હતી એમનામા તમારો જે પ્રેમ છે અને પ્રેમમા જે ઐક્યની ભાવના રહેલી છે, તે ભાવના આપણને તેમ કરવા પ્રેરતી હોય છે તેવી જ રીતે જો આપણને ભગવાનને વિષે પ્રેમ લાગી જાય, તો તો પછી સહજપણે-સરળપણે-આપોઆપ આપણે આપણુ બધુ એને આપ્યા જ કરીએ આપણો કોઈના ઉપર લાગણી હોય છે-દાખલા તરીકે કહોને કે મારા ઉપર-તો તમે મને કઈ આપતા ખચકાતા નથી (જેટલુ ખચકાવાપણુ લાગે એટલુ પ્રેમની ભાવનામા કમીપણુ ખરુ) ઊલટુ ઉમગથી તે કરો છો, તેમ એના પર પ્રેમ જાગતા અર્પણની ક્રિયા

આપણામા આપોઆપ પછીથી નો શરૂ થઈજ જશે એના ઉપરની જાગેની પ્રેમભાવના જ આપણને તે પ્રમાણે કરાવશે, કારણકે પ્રેમનો એ તો સહજ સ્વભાવ છે.

પ્રેમ જાગવાના ઉપાય

પણ તે પહેલા આપણે ત્યારે કરવુ શુ? હાથ જોડીને બેસી રહેવું? ના, ના. ત્યારે શુ કરવુ? એ માટેજ શ્રીભગવાને કહ્યુ છે કે–

સર્વ ધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેક શરણં વ્રજ
અહ ત્વા સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ ॥

'બધા ધર્મોને છોડી દઇને એક મારે શરણે આવ હુ તને તારા બધા પાપમાથી મુક્તિ આપી દઇશ ચિંતા કરીશ ના'

આ એક શ્લોકમા એણે આપણને બધુ સમજાવી દીધુ છે એનો અર્થ પહેલાના એક કાગળમા લખ્યો છે આપણામા જે તત્ત્વો રહેલા છે એમના એમના જે પ્રાકૃતિક ધર્મો–સ્વભાવ–લક્ષણો હોય તેમને તેમને આપણે છોડી દેવાના છે મન વગેરે કરણનો સ્વભાવ આપણને મમતામા, મોહમા, સ્વાર્થમા, આસક્તિમા, વાસનામા, આશાઇચ્છાઓમા, કામમા, ક્રોધમા, લોભ, મોહ, મદ, મત્સરમા વગેરે અનેક અનેક વૃત્તિઓમા જકડી રાખવાનો છે, પણ એ આપણે છોડી દેવાના છે એ છોડી દેવામા એના પ્રમાણે ન ચાલવામા, આપણે શ્રીભગવાનને એની હિમત આપ્યા કરીશુ, પૂરેપૂરી એ પર જીત મેળવી લઇશુ, ત્યારે એના પર આપણો પ્રેમ જાગવાનો છે.

હરિ ૐ કરાચી, ૭–૮–૪૨

અંતરમાથી જ્ઞાન ઊગે તે શ્રેષ્ઠ

મને ખોટુ લાગશે એવા વિચારથી કશુ કઈ મનમા રાખી મૂકશો નહિ જે લખવુ હોય તે જરૂર લખી શકો છો, પણ સમજવાની બાબતમા તો જેમ જેમ જાણવાની ઉત્કંઠા વધતી જશે, જેમ જેમ

સાધનાના અભ્યાસમા એકતાનપણુ ને એમા કેદ્રિતપણુ આવતુ જશે, તેમ તેમ બધુ આપોઆપ સમજાતુ જશે પોતાની મેળે સમજાતા એમાથી આનદ મળે છે અને એ આનદમાથી જ સ્વયવિકાસ વહેતો થાય છે, એટલુ જ નહિ આપણો વિકાસ થઈ રહ્યો છે એવા અનુભવ પણ સચોટપણે આપણને થતા રહે છે, ને ધ્યાનમા રહે છે ને કઈ ન સમજાયુ તો તેથી શુ બગડી ગયુ છે? આપણે એવી કશી ધાડા ધાડ તો છે જ નહિને? ગરીબ માણસ મહેનત કરીને ચાર પૈસા મેળવે છે તો એનો એને જે આનદ રહે છે તે આપણને નથી -હેતો નાનુ છોકરુ પોતાની મેળે કશુક કરશે તો તે આપણને બતાવ્યા કરશે કેમકે એ નવુ કરી શક્વાથી એને આનદ ઊપજે છે એવી સ્વયસ્ફુર્તિના સર્જન કે રચનામા એનો પોતાનો વિકાસ થઈ રહેતો છે, તેથી એના આનદને એ એ રીતે વ્યક્ત કરતુ હોય છે તેમ છતા જે કઈ ન સમજાયુ હોય તે જરૂર આપણે મળીએ ત્યારે પૂછી લેવાનુ રાખશો ભાઈને કઈ મે કહ્યુ ન હતુ કે એમણે તમને પેનુ લખાણુ મોકલવુ એમણે તો એ તમને આપોઆપ મોકલ્યુ એમ જો આ આપોઆપ મળ્યુ તો શુ બીજુ એવી રીતે નહિ મળે?

ભાવ અને અનુભવને જ મહત્ત્વ આપો

ત્રાટકમા આખની ઝીણી હાલતી જણાય છે, એટલે ત્યારે દૃષ્ટિની મર્યાદા બદલાય છે એમા જેમ જેમ ભાવના જામતી જશે તેમ એ ઝીણી પણ હાલતી બધ થશે આ બધામા ભાવના મુખ્ય છે ને તે વધ્યા કરે એ આપણે જોતા રહેવાનુ છે

મને કયા શબ્દોમા સબોધન કરો છો એ તરફ લક્ષ આપવા કરતા કેવો ભાવ આપણામા જામે છે એ તરફ લક્ષ આપવુ જરૂરી છે આપણે બધા અરસપરસ ભેગા મળીને હૃદયથી, પ્રમાણિકતાથી, સાચા દિલથી, શ્રદ્ધાથી, વિશ્વાસથી આપણા સર્વ સમગ્ર બળથી, સાહસથી, હિમતથી, એને માટે સર્વસ્વનુ સમર્પણ કરી દેવાની પૂરેપૂરી જાગ્રતિના જ્ઞાનભાન સાથે એનામા એકાગ્રપણે ને સમગ્રપણે કેદ્રિત

થવાનો નમ્ર પ્રયત્ન એની કૃપાથી કર્યા કરીએ ને એ પ્રયત્નમા આપણે એકબીજાને વળગી રહીએ તથા એકતાનો અનુભવ કરીએ, એ શુ આપણે માટે બસ નથી?

ભાઈ ક્રોનેજિયન નથી, તમે માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થી નથી કે હું પ્રોફેસર નથી એવા ભેદો નકામા છે કોઈ કોઈનાથી આગળ કે પાછળ છે જ નહિ, ને એવુ મનમા રાખશો નહિ એવી વિનતી છે કાગળમા જે લખુ છુ તે સમજવાની બાબતમા તમે નાના બાળકને એકડો ઘુટાવવાનો દાખલો ટાકયો છે પણ એકડો ઘુટાવવાની પદ્ધતિ હવે તો જૂની થઈ ગઈ છે કે થવા માડી છે હવે તો બાળક પોતાની મેળે એ કેમ કરીને શીખતુ થઈ જાય એ જોવાય છે એની મેળે શીખતુ થાય એમા એની આતરિક શક્તિનો વિકાસ સુદર ને વહેલો થાય એમ હાલમા તો મનાવા લાગ્યુ છે

વડીલોની સેવા આ માર્ગમાં ખૂબ મદદ કરે

વડીલો પ્રત્યે પ્રમાણિક નમ્રતા રાખવી એ જ આપણે માટે યોગ્ય છે વડીલો પ્રત્યે એવો વડીલભાવ રાખવાથી આપણને તેમના પ્રેમાળ હૃદયની સહાનુભૂતિ ને પ્રેમ મળે છે આપણી ને તેમની વચ્ચે તેથી ગેરસમજૂતને પછી સ્થાન રહેતુ નથી એમ કરતા કરતા આપણા હૃદયો પણ મળવા લાગે છે માટે આપણે તો એવો જ ભાવ રાખવાનો છે આ જેમ મહત્ત્વનુ છે તેમ આ પણ જરૂરી છે કે જેટલા જરૂરના જ ને અનિવાર્ય છે તે સિવાયના બીજા જૂના સબધોમા આપણે કયારેય મનને જવા દેવાનુ નથી પણ તે તે પ્રત્યે સહાનુભૂતિની દૃષ્ટિ તથા કોમળપણુ રહ્યા કરે તે જરૂરનુ છે

ભાવપૂર્વક કાગળો લખવા

પૂજ્ય ને માગળ લખો ત્યારે એવી રીતે લખવુ કે જેથી એમની હમદર્દી ને પ્રેમની લાગણીઓ આપણા તરફ વળ્યા કરે ને એમના મનમાના બધા સદેહ ટળી જાય આપણે કઈ અતિશયોક્તિ કરીને

એટને કે ખુશામત કરવાને ખાતર મીઠુ મરચુ ભભરાવીને કશુ ન્હેવુ નહિ પણ જે હકીકત હોય તેને એવી રીતે રજુ કરવી કે જેથી એની સત્યતાની છાપ સામા ઉપર પડે જ પડે એટલે એમા લાગણી, ભાવના ખૂબ રાખીને લખવાનુ રાખવુ તદ્દન કોમળ ને નમ્રભાવ સાથે લખવુ—જાણે તેઓ પાસે જ હોય ને આપણે આપણી વાત ઘણા વહાલથી એમની આગળ મૂકતા હોઈએ તેમ

હરિ ૐ ન્હડીઆદ ૨૦-૮-૪૨

આધ્યાત્મિક પંથની ગભીરતા

આ બાબતમા ખુ નુ દિલ રાખીને જે તે કઈ ન્હી દેવુ અને કોઈ જાતની ભડક તેમ કરવામા ન રાખવી એ ઘણુ જરૂરનુ છે આ માર્ગમા આપણે એક બીજાને સહાનુભૂતિ અને પ્રોત્સાહન આપ્યા કરવાનુ છે આપણા બધાના સ્વતત્રપણાના ખેટા ખ્યાનો તો જડ મૂળથી નીકળી જવા જ જોઈશે તમે પત્નીને આ રગમા રગાવાની સમતિ આપી છે પણ એનો પૂરો અર્થ, ગભીરતા, ને મહત્ત્વ આપણા હૃદયમા પૂરેપૂરા ઊતર્યાં હશે કે કેમ એ એક સવાલ છે એમના પરનો આપણો હક્ક આપણે ઉઠાવી લેવાનો છે એના પર આપણો પત્નીપણાનો ભાવસબધ કે એનો આપણા પર પતિપણાનો ભાવસબધ આ માર્ગમા જોડાયા પછી રહેતો નથી પણ comrades on the Path દિવ્ય પથે જનારા સાથી યાત્રીઓનો સબધ રહે છે, ને થવાનો છે

આપોઆપ ઊગતી સમજણના લાભ

તમો મારા લખાણમાથી વધારે ને વધારે ઊડુ સમજતુ જાઓ છો એને કૃપા કરીને ધીરજ રાખશો જેટલા ઊંડા ઊતરાય તેટલુ ઊતરીને-તત્પરપણા સાથે-આપની નવી પરિસ્થિતિ મુજબ યોગ્યોગ્ય કેવો અર્થ બધબેસતો મારા લખાણમાથી નીકળી શકે તે સમજવાને મથશો તો જરૂર સમજી શકશો એ વિષે મારા મનમા ખાતરી નથી

એમ નથી, એટલુ જ નહિ પણ એમાથી જ તમે તમને વધારે ઓળખતા થઈ જવાના છો ને વધુ ઊડા ઊતરી શકવાના છો તેની પણ પૂરેપૂરી ખાતરી છે

આપતા જશો તેમ તેમ અદકું મળતું જશે

તમે જેટલું આપો છો તેટલો તો તમને જવાબ મળ્યા જ કરે છે, એ તો અનુભવે આપણને સમજાશે ન સમજાય એ અશક્ય છે; એટલે ભાવના, પ્રેમભાવ, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ વધારે ને વધારે ઉત્કટપણે આપ્યા કરશો તો તેટલો લાભ તમને વધારે મળશે વાવ્યા વિનાનુ જમીનમા વવાઈ શકાતુ નથી, તો પછી ઊગી તો શકે જ કેમ ? માટે જ આપ્યા કરવાનુ ઘણુ જરૂરનુ છે તમારી હાલની હૃદયની વૃત્તિ જોઈને મને કેટલો આનંદ થતો હશે ! પણ એનાથી તો કયાય આગળ મજલ કાપવાની છે ને કયાના કયા એની કૃપાથી લઈ જવાના છે ! પણ એ તો જેમ જેમ પથ કપાતો જશે તેમ તેમ સમજણ પણ પડતી જ જશે

'સ્વપ્ના વિષે વિકારોની સૂક્ષ્મતા પજવે મને,
નિવારીને પ્રભો ! તેને દિવ્ય રૂપે કરો હૃદે '

એમ પ્રાર્થનારૂપે હૃદયમા હૃદયથી ભાવના રાખ્યા કરશો

હરિ ૐ કરાચી, તા ૧૨-૮-૪૨

સાધક અને દુનિયા

આપણે એટલુ ધ્યાનમા રાખવાનુ છે કે આપણે જગતના ઋણી છીએ, જગત કઈ આપણુ ઋણી નથી દુનિયા માટે કશુક પણ કરવાનુ આપણને મળે તો આપણા ધન્યભાગ્ય ગણાય જગતને મદદ કરવામા આપણે ખરી રીતે આપણી જાતને મદદ કરીએ છીએ. જેટલા પ્રમાણમા માનવી પોતાને ઓળખે છે અને પોતાની સેવા કરે છે તેટલા પ્રમાણમા તે જગતને ઓળખે છે ને જગતની સેવા કરે છે.

આપણી જાતને જાગૃવાની અને મદદ કરવાની આપણી પ્રક્રિયામાં આપણે જગતની અવગણના ન કરવી ઘટે.

સદાય પ્રવૃત્ત ને સર્વવ્યાપ્ત

વિશ્વમાં ભગવાન જ બધે ઠેકાણે વ્યાપ્ત છે. 'આ જગત ઢસડાયા કરે છે અને તમારી કે મારી મદદની તેને જરૂર છે,' એવી માન્યતા સાચી નથી. શ્રીભગવાન તો આ જગતમાં હમેશ હાજર કે વર્તમાન છે. તે તો અમર છે અને સદાય પ્રવૃત્તિશીલ છે અને તેની જાગ્રતિ તથા તકેદારી સતત, અનત અને અમર્યાદ છે. આખું વિશ્વ જ્યારે ઊઘતું હોય છે ત્યારે પણ તે તો જાગતો જ ખડો હોય છે. નિરતર, જરા પણ અટકયા વગર તે કામ કર્યા કરતો હોય છે. વિશ્વમા ને જગતમા જે જે રૂપાતર કે ફેરફાર થયા છે કે થાય છે, તે તેણે જ કરેના છે તેથી આપણે કદી કોઇને પણ ધિક્કારવા ન ઘટે.

જગતમાં આપણો ધર્મ

જગત તો હમેશ સારાનરસાનુ અમિશ્રણ રહેવાનુ આપણો ધર્મ તો નિર્બળ તરફ હમદર્દી રાખવાનો અને ખોટા કામ કરનારને પણ ચાહવાનો છે જગત એટલે એક ભવ્ય મહાન નીતિની કસરતશાળ કે વ્યાયામગૃહ છે તેમા આપણે દરેકે વ્યાયામ કરવાનો છે કે જેથી આપણે વધારે ને વધારે આત્મબળવાળા બનીએ

બાહ્યાચાર

આપણે કોઈ પણ જાતના ઝનૂની મતાગ્રહી ન થવુ ઘટે, કેમકે એવો ઝનૂની મતાગ્રહ પ્રેમનો વિરોધી છે 'હુ તો પાપીને જ ધિક્કારુ છું, પાપને નહિ' એવુ આપણે ઘણીવાર લોકોને ભોળપણથી બોલી જતાં સાભળીએ છીએ પણ 'પાપ' અને 'પાપી' વચ્ચે ખરેખરી રીતે અંતરમાં અ તરથી ભેદ પાડી શકે એવો એક તો બતાવો ! તેને જોવાને હુ તમારી સાથે તમે કહેશો ત્યા આવીશ એવો ભેદ સાચી રીતે પાડનારા તો જવલ્લે જ હોય એવા તો જુજ અપવાદરૂપ છે.

બાકી આમજનના તો એટલી ઊચી કક્ષાએ પહોચે એમ મારી સમજણમા તો નથી આવતું. હા ! કેટલીક હદ સુધી એનો બાહ્યાચાર જાગી શકે તે જુદી વાત છે, અને અપ્રમત્ત લોકો આગળ તો એવો આદર્શ મૂકવો એ વધારે સારુ છે કેમકે તો જ એમની કક્ષાથી ઊચે આવવાનો એમને માટે સભવ રહે તેમ છતા માનવજાત તો એવી ને એવી રહેવાની જો ગુણ અને ગુણી વચ્ચેનો ભેદ આપણે બરાબર સમજી શકીએ ને તે પ્રમાણે જીવનમા તેને ઉતારીએ તો આપણે જીવનમુક્ત થઈ જઈએ એમ કરી શકવુ કઈ સહેલી વાત નથી

આપણે જ સ્વસ્થ થવાના ઉપાયો શોધો

વળી જેટલા વધારે આપણે શાત રહી શકીશુ અને આપણા જ્ઞાનતતુઓ જેટલા વધારે સ્વસ્થ હશે તેટલુ વધારે સારુ આપણુ કામ (એટલે કે આપણી જનમેના પણ) થશે, અને આપણો પ્રેમ પણ તેનો વધારે થશે એટલે અતમા તો આપણે કેવી રીતે સ્વસ્થ, શાત અને તેમ છતા શક્તિશાળી થઈ શકીએ અને આપણી નાડીઓ અને જ્ઞાનતતુઓ કેમ કરીને અસ્વસ્થ, અશાત, કપાયમાન થતા અટકે એના ઉપાયો ને રસ્તાઓ શોધવાના રહ્યા

પ્રભુને હૈયે ધારી અતરમા યુદ્ધ ખેલો

ગમે તેવી પરિસ્થિતિ આવે તોયે આપણે શાતિ, પ્રસન્નતા, સમતોલપણુ, તટસ્થતા જાળવી રાખવાને સતત મથ્યા કરવુ પડશે એ રીતે મથ્યા કરવાથી આપણને એ બધુ સાચી રીતે મળી રહેવાનુ છે કેટલાક મોટા સેનાધિપતિઓ પોતાના જીવન-યુદ્ધ પ્રત્યક્ષ નજરે દેખાય એવી સ્થૂળ પ્રવૃત્તિશીલ ભૂમિકા ઉપર ખેલતા હોય છે, બીજા કેટલાક પોતાની અદર જ મહાભારત યુદ્ધો ખેલતા હોય છે આપણે આપણા યુદ્ધો આપણી અદર ખેલવાના છે એ યુદ્ધો પણ જેવી તેવી રીતે નહિ પણ ખૂબ નિશ્ચયબળથી અને આપણુ એકમાત્ર ધ્યેય સાધવા

માટે લડવાના છે આપણા સ્થાનમાંથી એક તસુ જેટલી પણ પીછેહઠ આપણે કરવાની નથી, અથવા થવા દેવાની નથી. ચાલો, ત્યારે! આપણે પણ આપણા યુદ્ધો ખેલ્યા જ કરીએ અને દ્વંદ્વોની સામે લડતા લડતા તેમને પૂરેપૂરા હરાવીને આપણું જીવનધ્યેય સિદ્ધ ન કરીએ ત્યાં સુધી જંપીને બેસીએ જ નહિ આપણા માર્ગમાં નડતા કોઈ પણ બળથી કે અવરોધથી આપણે ધાઈ જઈને અટકી ન પડીએ આપણા જીવનસિદ્ધિના હેતુમાંથી—કોઈપણ નમળાઈની પળમાં પણ—આપણે વિચલિત ના થઈએ શ્રીભગવાન આપણને હાથ દેવાને, મદદ કરવાને, હરહમેશ ને હરપળે ઇંતેજારીથી તૈયાર જ છે એની નાની સરખી ટચલી આંગળીથી પણ એ સદાય સાચો ગઢ બનાવતો ઊભો છે, અને એ તો અપરંપાર દયાનો ભંડાર છે, અને સાક્ષાત્ કૃપાનો સાગર છે માટે આપણે તો તનમનથી—મનસા, વાચા, કર્મણા,—પૂરેપૂરા સાફ દિલથી—આપણા યુદ્ધમાં ઝંપલાવીએ આપણા અંતરમાં આપણે ઊંડા ને ઊંડા ગયા કરીએ, અને સાથે સાથે શ્રીભગવાનનું નામ પણ સતત લેતા જ રહીએ—પણ એકલા નામસ્મરણથી આપણો દહાડો નહિ વળે આપણે તો હૃદયમાં સતત નામ લેવાનું છે અને તેની સાથે આપણા અંદરના યુદ્ધો પણ લડ્યા કરવાના છે

જ્યારે જ્યારે માનવીને શાંતિ, (એટલે કે મનનું ઉપરઉપરનું સુખ) આરામ, સુખસગવડો મળે છે, ત્યારે ત્યારે એને જીવનયુદ્ધની વાત સતત યાદ રહેતી નથી આપણામાંના સત્ત્વને ઉપર લાવવાને માટે આપણે સતત એના પર (જીવનયુદ્ધ પર) ભાર દીધા જ કરવો પડશે ક્યાંયે આપણી અધોગામી વૃત્તિઓ કે લાગણીઓને વશ થઈ જવાનું નથી એ માટે સતત તકેદારી આપણે રાખવાની છે શા ચીચે હાની ઊઠવાનું પણ નથી જો આપણે આપણી અંતરની ગતિ સતત નહિ ચલાવી શકીએ, તો જગતો આપણે કેવી રીતે જવાબદાર રહી શકીશું? જ્યારે બહાર લડત ચાલતી હોય* ત્યારે આપણે

* ૧૯૪૨ ની સ્વાતંત્ર્યની લડત

આપણી અંદરની લડત વધારે વેગથી ચલાવવી જોઈશે. તો જ આપણે સાથ ને ભાગ બહારની લડતમાં આપોઆપ અપાયા જશે ને આપણાથી 'સત્ત્વ' લેવાયા જશે. આપણી અંદરની જાત વિષેની સમજણ જેમ જેમ વધતી જશે, તેમ તેમ આપણાં શ્રદ્ધા–વિશ્વાસ ને તમન્ના –ધ્યેયને ખાતર કહો કે ધર્મને ખાતર કહો (for the cause) મરી ફીટવાની તમન્ના–વગેરે બધું આપણામાં જીવતુંજાગતું બની જતું લાગશે જ. આપણે ખરેખર જીવતા છીએ અને માત્ર માટીનાં પૂતળાં નથી એવા અનુભવ આપણને હૃદયમાં થયા કરશે.

સંતોની આસપાસ પણ વાતાવરણ દુષિત હોય

ઘણાં વર્ષો પહેલાં '૨૪ની સાલમાં એક મહાત્માની પાસે પૂજ્યશ્રી બાળયોગીના સૂચનથી ગયો હતો. એમને ત્યાં જેને આપણે 'નૈતિક' ગણીએ એવું બધું ન હતું. ગમે તે લોકો આવે ને ગમે તેમ વર્તે. ઝગડા પણ થાય. મારામારી પણ થાય ને ચોરી પણ થાય. એ બધું જોતાં મને ત્યારે ઘૃણા તો નહોતી થઈ, કે એમની અવગણના પણ નહોતી કરી, પણ તે બધુ સમજાઈ શકાયું ન હતું. આજે એ બધું ખ્યાલમાં આવે છે. એમની મહત્તાની તો મને ખબર પડી જ ગઈ હતી. તેથી અન્યથાપણે તો કશું વિચારવાપણું હતું નહિ; પણ મને ત્યારે એમ થયેલું કે, 'આવા મહાત્માઓ પાસે પણ આવું સેળભેળ બધું કેમ ચાલતુ હશે?' પણ પછી સમજાયું. જેમ દરિયામાં અનેક નાનીમોટી નદીઓનાં વહેણ જતાં હોય છે, તેમ સંતાત્મા પાસે પણ અનેક જાતના લોકો પોતપોતાની મુરાદો બર લાવવાને માટે જતા હોય છે.

દ્વંદ્વોની દુનિયામાં આપણું ધ્યેય

દુનિયા જ્યાં સુધી છે, ત્યાં સુધી એમાં અનેક પ્રકારના પ્રવાહો અને સામા પ્રવાહો રહ્યા જ કરવાના. સત્ ને અસત્, સુખ ને દુઃખ, પ્રકાશ ને અંધકાર—એવાં દ્વંદ્વો દુનિયામાં તો રહ્યાં જ કરવાનાં. હા.

એમ બને કે કોઈ વાર સત્ વધારે પ્રમાણમાં predominently પ્રધાનપણે રહ્યા કરે ને તેને આપણે 'સત્યયુગ' કહીએ છીએ આવી રીતે આપણામા સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ ને કળિયુગ–એમ ચાર યુગની કલ્પના ઉદ્‌ભવેલી હશે દરેક યુગમા થોડા પ્રમાણમા બીજા યુગો હોય છે જ અને આપણામા પણ ચારે યુગ છે તેમાથી બીજાઓને વગરી ધગડીને પછી તો સત્યયુગનીરે ઉપર થઈને જીવવાનુ આપણુ તો ધ્યેય છે યુગ અને કાળ તો આપણા શરીર તથા તેની અદરના તત્ત્વોની રમતને અગે છે ને એમને લીધે છે

આપણી અનત લડત

એમ અદર અને બહાર લડતો તો આવતી રહેતી પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમા ચાલુ જ રહેવા જોઈએ એ લડત તો સતત સગ્રામવિજયી રહ્યા કરે જગતમા સતાય મચતા ધમસાણોમાથી આપણને ઘણુ શીખવાનુ મળે છે એના ધમસાણો જોઈને, સાભળીને આપણામા બળ ઉત્પન્ન થવાનુ આપણને સૂઝવુ જોઈશે આપણા વેગ, ઉત્સાહ વગેરે બધુ વધવુ જોઈશે, જો સતત વાતાવરણમાથી આપણને બળ ન મળી શકયુ તો ક્યાથી મળી શકવાનુ છે? ઉશ્કેરાટની વખતે તો નામસ્મરણ વધારે ઉગ્ર ને તેજસ્વી બન્યા કરે છે એવો મારો તો અનુભવ છે

પરિસ્થિતિમાથી શીખી લઈ તેને છોડો

આપણે એક પછી એક આપણા અદરના થરો તપાસ્યા કરીએ, ઊડા ને ઊડા ઊતરતા જઈએ આપણી સાધનામા ખૂબ જ લક્ષ, ચિત્ત પ્રેમ ઉત્સાહ ખત ઉલ્લાસ જ્ઞાન પ્રેમભક્તિ વગેરે ઉમેરતા જઈએ વધારે ને વધારે એમા એકાગ્ર થતા જઈએ તો જ પરિસ્થિતિનો ધર્મ બજાવ્યો ગણાય વળી એ ધર્મ બજાવતા રહીશુ, એમને ત્યા ને ત્યા પાછુ વળગી રહેવાનુ હોતુ નથી કારણ કે એક સ્થિતિમા રહેવાનુ બનતા ત્યા આસક્તિનુ વળગણ આપણને થયા વિના રહેતુ નથી. એટલે એનુ કામ પતતા એને (પરિસ્થિતિને) છોડવાની જ હોય એટલે જે પરિસ્થિતિમા આપણે જે કઈ શીખવાનુ હતુ તે

શીખી લીધું તે પછી એ આપણે માટે મૃતવત્ બની જાય છે. જ્યાં ત્યાં આપણું યોગક્ષેમ બસ ચાલ્યાં કરવું જ જોઈએ; અને એટલા માટે જ્ઞાનપૂર્વક લડતાં લડતાં આપણે આપણું બધું એને સમર્પણ કર્યાં કરીએ અને એને બધું કહ્યાં કરીએ; એની કૃપા તો સતત માગ્યા જ કરીએ; એને શરણે રહ્યાં કરીએ; Thy will be done–'તેરી ઈચ્છા પૂરણ હો'–એવી ભાવના કેળવ્યાં કરીએ; એનું નામસ્મરણ સતત લીધાં કરીએ; ને સત્યનાં જ નહિ પણ સત્યનારાયણનાં પણ દર્શન કરીએ.

આપણું વિરાટ સ્વરૂપ

સત્યને અનેક પાસાં કે બાજુ છે, ને તે દરેક બાજુ જગતમાં પોતાનું વર્ચસ્વ જમાવવા મથવાની, પોતાને જ assert કર્યાં કરવાની (પોતાનો કક્કો ખરો કરાવવાનો આગ્રહ રાખવાની). ત્યાં પણ આપણે એટલી કાળજી રાખવાની રહેશે કે આ બધી મતાગ્રહોની સામસામી ખેંચતાણમાં એમાંની એકાદ બે કે અમુક બાજુઓના આગ્રહમાં આપણે તણાઈ તો નથી જતાં ને? આપણું જીવનમુખ તો સહસ્રનેત્રવાળું, સહસ્રજીભવાળું, સહસ્રકાનવાળું, સહસ્રઈંદ્રિયોવાળું, ટૂંકમાં સહસ્રશરીરી, રહેવું જોઈશે. એવા આપણા જીવનમુખ કે જીવનલક્ષ્યની વિશાળતા, ભવ્યતા ને બૃહદ્‌પણાની કલ્પના સરખીની હજી ગેડ બેસાડતાં આપણને કંઈ ને કંઈ થઈ જવાનું છે. એ રીતે જોતાં આપણી લડત અનંત છે. એનો છેડો જ નથી દેખાતો. પણ તેથી કંઈ ચિંતા કર્યે ચાલશે ના, કે વિમાસણમાં પડી, મૂકી દીધે પણ પત્તો ખાવાનો નથી. આપણે તો જે થોડી મૂડી કમાયા, એને વેપારમાં રોકવાની છે ને એ આડીઅવળી ખરચાઈ ન જાય એની કાળજી રાખીને એમાં વધારો કર્યાં જ કરવાનો છે, ને ધનવાન થતા જ જવાનું છે.

ઊગેલાં જ્ઞાન શકિતનો ઓર આનંદ

જો આપણે આપણી જાતને યોગ્યપણામાં સમજી શકતા થઈ

ગયા હોઈશું, તો આપણને ગમે તેમાંથી પણ બધી સમજ મળતી રહેવાની છે એ વિષે ખાત્રી રાખજો. જે કંઈ લખેલું હોય ને ન સમજાતું હોય એને, પરિસ્થિતિને અનુરૂપ ને અનુકૂળ રીતે જેટલું ઘટાવાય એટલું,—જાતને મથીને-તેમાંથી સમજવા પ્રયત્ન કરશો, ને જાતે જ સમજવાને મથ્યા કરશો. જેટલો જાતે ચાવતા શીખવામાં આનંદ આવે છે તે 'પોતે પણ એમાં ભાગ ભજવ્યો છે, મથામણ કરી છે ને પરમેનાનું રહેલું છે,' એવા સ્વાનુભવથી જે આનંદ મળે છે તે તો કંઈ ઓર જ હોય છે.

હરિ ૐ મુંબઈ જતાં ૧૮-૧૦-૪૨

સાધના માટે સ્પષ્ટતાની જરૂર

સાધનાની બાબતમાં તો કશું વધારેઓછું માનતા રહેવાય જ નહિ. એટલે એ બાબતમાં તો સ્પષ્ટ જ કહેવાનું હોય. કોઈને પોતાની માન્યતામાં રહેવા દેવાય નહિ. ભાઈ એમ ડગલામાં પૂરું ચોક્કસ દૃઢ થયા વિના બીજામાં કૂદવાનું કરે છે ત્યારે એને વાળવાને ઘણી વખત મથાયા વિના રહી શકાતું નથી. વળી તમારી આ બાબતની હકીકત જાણવાને કેટલી ઇંતેજારી હતી તે તો મારા અગાઉના કાગળથી જાણ્યું હશો જ.

એકાગ્ર દૃષ્ટિ ને અનન્ય રસ

તમને જે પ્રયોગ કરવાનું સૂચવ્યું હતું, તેમાં મારે જોવું હતું કે ક્યાં સુધી તમે એમાં દૃઢ ઇચ્છા શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકો છો. તમે એ પ્રયોગ અજમાવી જોજો. એને હવે હાલમાં તે ન કરશો. ધીરે ધીરે માત્રા વધારવાની છે તે ધ્યાનમાં રાખ્યા કરવાનું છે. આપણા કોઈ પણ પ્રયોગમાં આકડે તાણી જતો રસ આપણાથી ન ભોગવાઈ જાય તે બાબતમાં પૂરેપૂરી સાવચેતી—જાગૃતિ—અને દૃઢતા તથા તટસ્થતા રાખવાની છે. આગળનું પગનું, અલિપ્તતા જળવાતી અનુભવાય તો જ ભરવાનું શક્ય બને. મને લાગે છે કે આપણામાં યોગ્ય જાતના

રસને બદલે બીજી જ જાતનો રસ ચોડવત્તે અને રહેવો છે આપ ણામા ક્યાંય એવુ કશું અંદર પડી રહેલું હોય, છૂપી, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ ઇચ્છા એવી રહેલી હોય તો તે (ઇચ્છા) વધે, પણ સાધનાની જ માત્ર દૃષ્ટિ સંપૂર્ણપણે રહ્યા કરે તો આવા પ્રયોગ સફળ થાય એમા પનુ યુદ્ધ કર્યા કરવાનુ છે, તે ચૂકવાનુ નથી આપણી વૃત્તિની ઉપરવટ જવા માટે આ પ્રકારની સાધના એક મહત્ત્વનુ અગ છે

તમારા વડે જ દીપીશ

વૃત્તિઓને જે રીતની ટેવ પડેલી છે, તે રીતના પટમા એને વહેવા દેવાની નથી વૃત્તિઓને જે રીતમા વહેવાની ટેવ પડેલી છે તેમા ન વહેવા દેવા માટે જાગ્રતિ, સાવચેતી, દૃઢતા આદિ પ્રત્યેક નાનામા નાની બાબત, ટેવ કે લક્ષણમા જો રહ્યા કરે ને તે સામે યુદ્ધ અપાયા જાય, તો કામ વહેલુ આગળ જરૂર વધી શકે, એ માટે મનમા જરાકે શકાને સ્થાન નથી આ હકીકતની સમજ અનુભવોની પરપરાથી ઊડી ઊડી ઊતરતી જાય તો એમા શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ વધીને છવત બનતા જાય છે જો પુરુષાર્થ—સમજ સાથે, ખતપૂર્વક, ધીરજથી, આદસ ને હિમતપૂર્વક—કરવાનો રાખીશું ને તે માટે પરમ કૃપાળુ પ્રભુની કૃપા માગ્યા કરીશુ તો સુદર પરિણામ નીપજવાનુ છે તે જાણશો ને તે બાબત ખાતરી રાખશો, કારણકે મારુ તો સર્વ કઈ ધન, કીર્તિ, યશ, માલમિલકત, ને મોભો કે માનમરતબો એટલે તમારો પુરુષાર્થ છે તમારા વડે જગતમા ઊચુ મો રાખી શકાવાનુ છે તમે બધા જેટલા જીવતપણે ને જ્વલતપણે જીવનમા ઊતરશો તેટલુ મારામા જોર, બળ, વેગ, રસ, ખત, હોશ, તમારા પ્રત્યેનુ આકર્ષણ ને છેવટે એના પરિણામે પ્રેમ હૃદયથી વધ્યા જ કરવાનો છે તે જાણશોજી મારે જો ક્યાયે કશામાયે દિપાવાપણુ રહ્યુ હોય તો તે તમારાથી છે તમારે લીધે જ મારુ ભાવી તો ઉજ્જવળ છે. મારુ ક્ષુદ્રતક, શુષ્ક જીવન તમારા વડે જળસિંચન થઈને નવપલ્લવિત થવાનુ છે તમે મારે તો જે કઈ છો તે છો

સતત સાધના

વિચારની સાતત્યો દિવસના બીજા વખતમાં પણ ન રહ્યા કરે તે પણ એના ગજાનું છે જ આપણે યુદ્ધ જ્યાં નથી લડવાનું એવી સાધકના જીવનમાં મર્યાદા હોઈ શકે જ નહિ એણે તો જે તે બધું ભગવાનના ભાવને અવતારવા માટે, ભૂમિકા દૃઢ બનાવતા રહેવા માટે, જ્યાં ત્યાં બધું કર્મ જ કરતા રહેવાનું છે જે કંઈ છે તે યથાયોગ્ય પણે જ મળેનું છે એટલે કશુંયે નમારવાનું નથી, પણ જે છે તે સાધનાની રીતે વાપર્યા કરવાનું છે ને એની સમજ તે આસનમાં વધાર્યા કરવાની છે

સર્વ કંઈ સાધનાના ઉપયોગ કાજે જ

જીવનમાં ગૂચ ક્યાંયે નથી—જો આપણે જીવનમાં સાધનાને અનુકૂળ, મજબૂત, સંપૂર્ણપણે ફેરફારો કર્યા કરતા હોઈશું તો ક્યાંઈ પણ સમજણમાં—માન્યતામાં અનુભવમાં—પકડ્યા રહેવાનું નથી હરહંમેશ એનાથી આગળ જવાવાને લક્ષને પ્રેરી કરવાનું છે ક્યારે ખચકાવાનું નથી ક્યાંયે અટકી પડવાનું નથી સાધનામાં તો આગેકૂચને જ સ્થાન છે આપણને મળેલું જગત, શરીર, માતાપિતા, સગાંવહાલાં, ભાઈભાંડુ પતિ-પત્ની, માનમિનમ્લ, સંજોગો, પરિસ્થિતિ, અરે! એ બધાં ઉપરાંત આ જીવન પણ માત્ર સાધનાના ઉપયોગ માટે મળેલા છે વળી એ બધાંનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે કરતા રહીશું તો જીવનમાં સાત્ત્વિક રસ ઊપજ્યા વિના રહેવાનો નથી સાધનાનો અનુભવ જો જીવનને ઊર્ધ્વગામી ન બનાવી શકે તો અનુભવ શું ગણાય? પણ સાધનામાં તેવું બની શકવા સંભવ જ નથી આ બધું આપણને સમજમાં ઊંડું ઊતર્યા સિવાય રહેવાનું નથી

હરિ ૐ ખાર, ૧૮-૧૦-૪૨

અમારી અભિલાષા

અમારે જો કંઈ પણ કરવાપણું હોય (જો કે નથી) તો તે

એનુ જ છે કે તમે જીવનને આવી રીતે સમજો, તે અનુભવો ને તેનુ અમૃત ચાખો હા, તેની અભિલાષા છે એ અભિલાષાની આગને ધારો તો તમે વધારી પણ શકો તેમ છો ને એના પર ઠડુ પાણી પણ રેડી શકો તેમ છો હા! પ્રભુએ કોઈ પૂર્વકર્મોના સજોગા નુસાર તમને મેળવી આપ્યા ને મને ઘણી રાહત, સફળતા, નિશ્ચિતતા કરાવી આપ્યા, તે માટે તમારો આભાર કઈ નાનોસુનો નથી

પ્રેમ એટલે સ્વજનની ગુલામી

આપણા જીવનનો પથ ઊનરી ગતિનો છે જગતના માની લીધેના સસારના ધોરણો, માન્યતાઓ આપણુને ખપના નથી એ વાત પૂરેપૂરી ગળે ઊતરી જશો પછીથી વાધો આવવાનો નથી પછીથી ગાડુ સીધુ ચાલશે પછીથી કોઈ ગૂચ કે ઉદ્દ્વેગ તે બાબતમા રહેવાનો સભવ નથી આપણે સ્વતત્રતાનો અર્થ સમજતા હોતા નથી બાળકને જન્મવાને માટે માના પેટમા નવ માસ કેદ રહેવુ પડે છે એની રીતે કેદ રહ્યા સિવાય બાળ બહાર આવી શકતુ નથી તો આપણે પણ જન્મવાનુ જ છે ને? એટલે આપણે પણ તેવુ કેદ (સમજમા દઢ ઉતારીને) રહેવુ પડે ને તો કઈ થઈ શકે વળી સસારમા ને ખાસ કરીને પતિ-પત્નીના જીવનમા તો પ્રેમ સિવાય બીજુ કયુ સુખ હોઈ શકે? સાચા પ્રેમમા તો ત્યાગ, બલિદાન, ને સર્વસ્વનુ સમર્પણ આવી જાય છે જો પ્રેમમા ત્યાગ બલિદાન, ને સમર્પણ આવી જતા હોય તો આપણુ જુદુ અસ્તિત્વ ક્યા રહ્યુ? ત્યા વળી સ્વતત્રતા કેવી? એવા ખ્યાલોને તો ઊંધે પાટે દોરનારા ગણુ છુ પણ તમને એ તો અનુભવે સમજાશે પતિ-પત્નીના જીવન બે નથી, એક છે—જેમ ગુરુશિષ્યના જીવન એક છે તેમ ગુરુને ભાવને-શરણે જવાને જે ઇચ્છે નહિ, એને જીવનનો સ્પર્શ થવા સભવ રહેતો નથી તેમ જ પતિ-પત્નીના જીવનની બાબતમા પણ સમજી લેવાનુ છે આપણા પ્રેમની પાછળ કશી સામા માણસ પાસેથી અપેક્ષા ન રહેવી જોઈએ એનામા

એક થવામાં તમારી સાચી સ્વતંત્રતા છે તમે જેટલા આનંદથી તેનામાં એક થશો તેટલા તમારા જીવનસાથી પણ તમારામાં એક થવાના છે, જેમ ગુરુમાં–સદ્ભાવમાં–શિષ્ય એક થતો જાય છે તેમ તેમ ગુરુ પણ તેનામાં એક બનતો જાય છે, જો કે પાછો તે તો એકપત્રે હોય છે જો તમારે પ્રેમ કરવો હોય તો તો એને માટે સર્વ ત્યાગ, સર્વ બલિદાન, ને સર્વસ્વનું સમર્પણ કરવું જ રહ્યું એના ભાવમાં તમારી જાતને ભેળવી દેવી જ રહી, જેમ સાધક પોતાની જાતને જીવનના ધ્યેયમાં–સાધનામાં–(ગુરુમાં પણ) ગુમાવી દેવા, ભેળવી દેવા મથ્યા રહે છે તેમ બાળકને માટે ભોગ આપતાં મા કદી પણ અચકાતી નથી તેવો પ્રેમ જો આપણે એનામાં રાખીશું, તો એનું હૃદય પણ આપણું પોતાનું બની જવાનું છે ત્યારે તમે ને એ એમ બે જુદાં રહી નહિ શકો , તો તમને સાચા સુખનો રસ્તો બતાવી રહેલો છું પરંતુ આપણી લાલસાઓ માની લીધેલી જીવનની સમજણો, માન્યતાઓ ને આપણા બંધાનો જડ સ્વભાવ તે સામે બળવો કરે છે ને આપણો ઉદ્વેગ વધારતો હોય છે

જ્યારે મનમાં સરળપણું–નિશ્ચિંતપણું–ન હોય ત્યારે સાધનામાં કશું સારું ન થઈ શકે મન ઉપર કે મનમાં કશો ભાર ન રહેવો ઘટે બનતું ફૂલ જેવું હૃદય રાખ્યા કરીએ તો જરૂર બધું સારું થઈ શકે

માટે એના જીવનની સમજણમાં જેટલા ઊંડા ઊતરશો ને એને એ રીતે જેટલા ઉમળકાથી, કંટાળ્યા વિના, સાથ આપ્યા કરશો તેમ તેમ તમને બધું દીવા જેવું જણાયા વિના રહેવાનું નથી પતિપત્નીની વાત જવા દો આ જીવ તો ઓફિસમાં પણ ભાઈને બધી વાતે સતત અનુકૂળ–એના મત પ્રમાણે–રહેવા મથ્યા કરતો હતો એમાં મને ક્યારે ગુલામી જેવું લાગ્યું નથી બલ્કે ફાયદો થયો છે મારો મતાગ્રહ નાશ થવામાં એ રીતે ઘણો ભાગ ભજવ્યો છે

જગતમાં કોઇ સ્વતંત્ર નથી

જગતમા કે જીવનમા જો લાબી દૃષ્ટિ કરીને જોઈએ તો જણાશે કે કોઈ પણ ક્યાયે સ્વતંત્ર નથી જો સાચી રીતે સ્વતંત્ર હોત તો જગતમા ઝગડા ક્યાથી હોત? આપણી માનેલી સમજણ, આપણી માન્યતાઓ, જીવનના સુખના સાધનોની આપણી સમજૂત–એ પ્રમાણે જ એ બધુ નિર્વિઘ્ને ચાલ્યા કરે, એમા સરળપણુ રહ્યા કરે, ક્યાયે જરા પણ અથડામણ ન થાય એવા સજોગો ને એવી વૃત્તિને આપણે સ્વતંત્રતા માની લઈએ છીએ પણ ખરી રીતે એમા સ્વતંત્રતા નથી એ તો ઇંદ્રિયોની વૃત્તિઓના ગુનામ થતા જવાનો રસ્તો છે જગતમા કોઈ પણ સ્વતંત્ર નથી જેણે ભગવાનને અનુભવ્યા છે તે જ એકમાત્ર સ્વતંત્ર થઈ શકે છે બાકીના બધા તો ઘટમાળની ગુનામીમા જ પડી રહેલા છે ને ઘટમાળની ઘરેડમા તો કોણ નથી?

અમારો સ્વાર્થ

અમારે કશુ તમારી પાસેથી લેવુ નથી, કે જોઈતુ નથી જે જોઈએ છે તે તમારા પોતાના જીવનવિકાસને અંગે જ આજ સુધી ભગવાને મને એની કૃપાથી નિભાવ્યો છે અને હવે પછી પણ નિભાવશે જ એણે દાત આપ્યા છે તો ચવાણુ પણ એ આપશે તેમ છતા અમારો સ્વાર્થ છે ને તે તમારુ જીવન ઉચ્ચતર બને, દિવ્ય બન્યા કરે, એટલે કે તમે ઊર્ધ્વગામી થયા કરો એ માટેની ભૂમિકાને જે જે અનુકૂળ ન હોય એવી બધી માન્યતાઓ, સમજણો, માપો, તમારા બદલાતા થાય એમા અમારો સ્વાર્થ છે જે કઈ કરાવવુ પડે છે, તે તમારા પોતા માટે કરાવવુ પડે છે આ દાવો મારા જેવો 'મૂર્ખ' માણસ કરે તે વધારે પડતુ કોઈને લાગે પણ એ તો અનુભવે જે સમજાશે તે ખરુ અનુભવ થયા જશે ત્યારે જ સાચી રીતે સમજવાનુ છે એવી શ્રદ્ધાથી પ્રેરાઈને જે તે કઈ કર્યા કરવાનુ બને છે તેમ છતા માનવદેહધારીને બધી રીતે સપૂર્ણ કોઈ ન માને તેમા કશુ ખોટુ ન ગણાય કદાપિ કઇ બગાડી બેસુ, એમ તમને લાગે,

તો મને માફ કરશો ને તે માટે તમે બતાવશો તે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને તૈયાર હમેશા રહીશ તે જાણશોજી.

અમારું કઠણ કરમ

પરંતુ એટલી વાત તો ચોક્કસ છે કે તમારી આજની સમજણ કે માનના પ્રમાણેની સ્વતંત્રતામાં કે સુખ–આનંદની ગણતરીમા તમને રખાવી શકશે નહિ ત્યાથી તો તમને, ખોટું લાગે તોયે–કદીક ધક્કા મારીમારીને પણ–ખસેડવા પડશે અમારે નસીબે જો ભૂંડા થવા વારો આવશે તો તે ભાગ પણ ભજવવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ ને? મારામાં તો અનેક દુર્ગુણો છે હું તો ક્રોધ પણ કરું કોઈ સ્વજનનું સાધનાથી ઊંધે પાટે જવાનું સહન કરી શકું નહિ એવો અસહિષ્ણુ છું બોલવાકરવામાં પણ કંઈ સયમ હોય એવી કોઈ આંટીઘૂંટી ન આપી શકું કદીક સ્વજનોને મનદુ:ખ કરાવવામાં આંચકો આવતો નથી એવો વિવેક વગરનો છું તેમ છતા અમારાં સગાં, વહાલાં, (જીવનમા ને જીવનના)–જે કહો તે–તમે બધા છો એટલે તો આ બધું ચલાવી લો છો બાકી આટલું કોણ સહી લે?

પ્રેમની ભીખ

તમારા બધાનો પ્રેમ છે એ જ સારુ તે માટે તમારા બધાની સાથે પૂરેપૂરું સકળાવું છે, પણ એ તો તમારા હાથમા છેને? જીવનની સાચી સમજ ને સૂઝ ઊગે નહિ, ત્યાસુધી તમારાં બધાનું જે તે બધું સહન કરવાને એ પ્રેમ તૈયાર ઊભો છે તો એવા લેણાગુને જરા કૃપા કરીને પ્રેમ કરશો અને પોતામાંનો એક બનાવવાને હૃદયથી મથ્યા કરશો એટલી વિનતી છે તમારું બધું લઈ લેવાને–હરી લેવાને–સગવડ ને સરળપણું આપ્યા કરશો બીજો કશો તો તમારા બધા પર અમારો હક્ક નથી કે જેથી દાવો કરીને કંઈ કશું માગી શકીએ મહેરબાની રાખશો ભગવાન પર ભરોસો રાખશો એ આપણું કશું ખોટું થવા નહિ દે એટલી ખાતરી હૃદયમાં રાખજો.

અમારે તમારામાં ભળવું છે તો છૂટથી ભળવા દેજો. મનમાં કશું ત્યાં આડખીલીરૂપે ન રહ્યા કરે, એટલી સાવચેતી ને જાગ્રતિ રાખ્યાં કરવાની છે. તમારું બધાંનું સર્વ વાતે સાચું કલ્યાણ થાય એ ઉદ્દેશથી તમારામાં સંકળાવાનું ભગવાને કરાવ્યું છે. તો એ ઉદ્દેશ પાર પડે એટલી સુગમતા થવા દેશો તો તમારું ઋણ કદાપિ પણ હું ભૂલી શકવાનો નથી તે જાણશો.

હરિઃ ૐ કરાંચી, ૨૪–૭–૪૨

સાધના સહજ ક્રિયા છે

'પ્રવૃત્તિ' કે 'નિવૃત્તિ' એવા ભેદ તત્ત્વતઃ કશા નથી. ભગવાનને ખોળે માથું મૂક્યા પછી આપણને એ સંભાળે છે, અને 'સારા–નરસા' એટલે કે ગમતા–અણગમતા બધા અનુભવોમાંથી આપણને કંઈક નવી દૃષ્ટિ, નવી સૂઝ–આપ્યા કરે છે, ને એમ કરતાં કરતાં આપણને ચાલતાં શીખવે છે. ધીરજ, શ્રદ્ધાની અપરંપાર કસોટીઓ તો એ દરમિયાન થયા કરે છે; પણ આપણે તો એને શરણે રહીને એને જ સતત વળગી રહેવાનું છે. તે ઉપરાંત એ બધી મથામણ પણ એને આપણે સમર્પણ કરવાની છે, જો કે 'મથામણ' જેવું ખરી રીતે તો એ કહેવાય નહિ; કારણ કે જેમ સોય લોહચુંબક પ્રત્યે એની ખેંચાવાની હદમાં આવતાં ખેંચાયા જ કરે છે ને એને પોતાને કશો પ્રયત્ન કરવાપણું રહેતું નથી એવું આપણું આમાં છે.

સમૂળગા 'નગ્ન' થાઓ

આવી રીતે સમર્પણ થવાથી આપણે ખાલીને ખાલી જ રહ્યા કરીએ. જે કંઈ ઉદ્ભવે, થાય, મુશ્કેલી આવે, વિચારો આવે કે ભાવો ઊપજે એ બધા વહેવાર–અંતરના તેમ જ બહારના–ગમે તેવા હોય તે બધા આપણે તો એને જણાવ્યા કરીએ. એ ક્રિયામાં આપણે વધારે

ને વધારે ઊંડા ઊતરતા જઈએ, તથા વધારે ભાવવાળા થતા જઈ એની નજીક આવવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરીએ આપણા એના વિષેના બધા ખ્યાલો છોડી દઈને મારા પાના કે કોરી સ્લેટ જેવા થઈને પછી જે કંઈ એમા થવાપણ હોય તે માત્ર જોનાર તરીકે બનીને આપણે થવા દીધા કરીએ આવી રીતે મનના જૂના તમામ સસ્કારોને ભુસાઈ જવા દઈએ તો જ આપણે સમૂળગા નાગા (પવિત્ર અને ચોકખા) એની આગળ થઈ શકીશુ, અને ત્યારે સાચો ભાગવત ભાવ આપણામાં ઊતરવા પામશે ત્યારે એ ભાવના–સયાગની ઝડપ કંઈ ઓર હશે

એને જ ભરોસે

એક વખતે એને શરણે ગયા પછી ભગવાન આપણને ક્યારે અને કેવી રીતે ઘડે છે એ આપણે પામર જાણી શકતા નથી, એટલે આપણે તો એને ભરોસે રહીને જે કંઈ ભાગે આવેલુ કર્મ હોય તેને કર્યા કરીને ચિંતા વગરના રહ્યા કરવાનુ છે પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ, કશા વિષે હાયવોય આપણે કરવાની નથી

જિજ્ઞાસા ને ખપી જવાની તમન્નાની જરૂર

કોઈ ઝવેરીની કે બીજા વેપારીની પેઢીને કોઈ હોશિયાર માણસ મુનીમ તરીકે મળી જાય તો થોડા વખતમા તે પોતે પેઢીનો બધો ભાર ઉપાડીને પેઢી ચલાવે છે આપણે તો ભગવાનના નામનો વેપાર ચલાવવો છે એ વેપારમા નથી જરૂર કુનેહની કે નથી જરૂર બુદ્ધિની એમા મુખ્ય જરૂર છે જિજ્ઞાસાની અને એ જિજ્ઞાસા યોગ્ય દિશામા વહે એવી જરૂર છે આપણે કોઈ પણ આગ્રહ રાખવો નહિ આપણે શરીરને દુ ખ દેવાથી વેગળા રહેવાનુ છે તેમજ શરીરને ફૂટવી દેવાનુ પણ નથી આપણે મધ્યમ માર્ગ રાખવાનો છે આપણી સાધનામા ખોરાક એ મુખ્ય નથી, પણ જિજ્ઞાસા અને ખપી જવાની તમન્ના એ મોટામા મોટી વાત છે જો કે ખોરાક શરૂઆતમા થોડો ભાગ ભજવે છે, તો પણ એના ઉપર જરાયે જોર રાખવાની જરૂર

નથી. આપણી જિજ્ઞાસા અને ખપી જવાની તમન્ના વધે એમાં આપણું સમગ્ર બળ તથા ભાવના વાપરવાનાં છે.

સદ્-અર્થની પ્રવૃત્તિ અંતે તો લાભકારક

'વાડ વિના વેલો ચઢે નહિ' એમ આ માર્ગની બાબતમાં કહેવાય છે. એનો અર્થ એવો નહિ કે ગુરુ વિના જ્ઞાન આવે જ નહિ. ઊલટું હું તો માનું છું કે આપણી જિજ્ઞાસા પાકટ થશે, ત્યારે ભગવાન પોતે પોતાના બંદાને આપણી પાસે મોકલશે. પણ 'વાડ વિના વેલો ચઢે નહિ' તેનો અર્થ એ કે આપણામાં જે ભાવના જાગી છે તેનો વિકાસ કરવા માટે અમુક યોગ્ય પગલાં લેવાં જોઈએ. એ પગલાં લેવામાં આપણે ભૂલ કરીએ તો, કે દક્ષ અને જાગ્રત ન રહીએ તો, ભુલાવામાં પડી જવાનો સંભવ રહે છે. તેમ છતાં સદ્-અર્થે કરેલી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ નકામી તો જતી નથી. એ અમર ભગવદ્ વચન આપણા વિશ્વાસને માટે ને હિંમત આપવા માટે પૂરતું છે.

યોગયોગ્ય પ્રવૃત્તિની વ્યાખ્યા

કશી કોઈ જાતની વાત વિષે દિલમાં આપણે મનગાંઠ બાંધી ન રાખવી. બીજી કોઈ પણ જાતની પ્રવૃત્તિ વહોરી લેતાં પહેલાં હજાર વાર વિચાર કરવો, પણ આવી પડેલું કામ હોય તેમાંથી કદી પણ છટકવાની વૃત્તિ આપણે સેવવી નહિ; અને આપોઆપ જે કંઈ આવી પડે-આપણા પોતાના કોઈ પણ જાતના વિચાર વિના-તો તે સહર્ષ સ્વીકારી લેવું.

પ્રાર્થનાના અભ્યાસના લાભ

એવી સ્થિતિમાં જ્યારે કોઈ જાતની અકળામણ થાય ત્યારે જો આપણે ભગવાનને માનતા હોઈએ અને એનામાં હૂબી જવાની વાતમાં શ્રદ્ધા રાખતા હોઈએ તો તેવી વખતે તે માટે પ્રાર્થના કરવાનું રાખશો. વળી દિલની કોઈ પણ વાત વિષે પૂરી નેકદિલીથી ખુલ્લે-

ખુલ્લુ આત્મનિવેદન આપણે એ પરમરૂપ પ્રભુને ચરણે કરી શકીએ છીએ, કરવુ જ જોઈએ આપણે લક્ષમા રાખવાનુ છે કે તે વખતે આપણી ભાવના સંપૂર્ણ શરણાગતની હોવી જોઈએ બીજી કોઈ જાતની ભાવના કે લાગણી તેમા ભળી ગયેલી ન હોવી ઘટે તે ઉપરાંત એ આત્મનિવેદન કરવામા આપણી ભાવનાનો પારો ઊંચામા ઊંચો હોય, એમા શુષ્કતા ન હોય, તો આપણને એનો જવાબ મળશે કદાચ શરૂઆતમા એકદમ બને આમ ન બને તો પણ આ જાતનો અભ્યાસ આપણને ઘણો મદદરૂપ થઈ પડે છે

યોગ્ય વર્તનની રીત ને તેનુ કારણ

જગત મિથ્યા એટલે કે તદ્દન ખોટુ 'સસલાના શીંગડા' જેવુ અસત્ય નથી પણ જગતને જોવાની આપણી દૃષ્ટિ ખોટી છે તે કાઢી નાખવાની છે જ્યારે આપણે ભાવનામય થઈ જઈએ છીએ, ત્યારે જગત 'જગત' તરીકે રહેતુ નથી, ભગવાનના વ્યક્ત સ્વરૂપ તરીકે ત્યારે આપણને તે દેખાય છે આ કારણસર આપણે વહેવારને નકારવાનો નથી, તેમ જ વહેવારને તાબે પણ થઈ જવાનુ નથી ભગવાનના એક જીવત અંગ ન, સભાન ચેતના-વાહન તરીકે સસાર-વહેવારમા જીવવાનુ છે

થનગનતો આનંદ હોવો ઘટે

જીવનની સાધનામા ઉદાસીનતાને, ગમગીનીને ક્યાંય સ્થાન નથી જો થનગનાટભરી મસ્તી ને બાળકના જેવુ હસનચલન તથા ઊંડો ઉત્કટ પ્રેમભાવ આપણામા ન રહેતા હોય તો આપણે ક્યાંક અટવાઈએ છીએ કે ખોવાયા છીએ એમ માનવુ, એટલે જ્યા રહેતા હોઈએ કે જ્યા જ્યા જઈએ ત્યા વાતાવરણને સતેજ બનાવીએ અને એ વાતાવરણમાથી પ્રેરણા મેળવીએ કદાચ એમ બને કે આપણે એવા કોઈ વાતાવરણમાથી કાઈ ન મેળવીએ તોપણ એની સાથે અસહકાર તો ન સભવી શકે

જીવનનો હેતુ

જીવન નિરર્થક (નકામું, હેતુ વગરનું) નથી. જીવન એ નિરાશા નથી. જીવન એ ફેંકી દેવા જેવી વસ્તુ નથી, જીવન એ ખાલી મનના મનોરથો નથી, તેમ જ મિથ્યા સ્વપ્નું પણ નથી. જીવનની અંદર આવેલી જુવાનીને આપણે આપણા આદર્શો સાથે સાંધી દઈને તેમાંથી આપણા અખંડ પુરુષાર્થને માટે પ્રેરણા મેળવ્યા કરવાની છે. એક લોકગીત છેઃ–

જોબનિયું

જોબનિયું ખાંડાની ધારે ખેલો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે;
જોબનિયુ પ્રેમમસ્તીમાં મહાલો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે.
જોબનિયુ આત્માની એધાણે પેખો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે;
જોબનિયુ રસ-રંગ હિચે હિલોળો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે.
જોબનિયે કરવાનુ સૌ કરી નાખો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે;
જોબનિયે જીવનસિદ્ધિ પામો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે.
જોબનિયુ ફાટફાટ ઉર રાખો. જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે;
જોબનિયું ખાંડાની ધારે ખેલો, જોબનિયુ આજ આવ્યુ ને કાલ જાશે.

જુવાનીનો સદુપયોગ કરો

આ જોબનને જીવનમાં ટકાવી રાખવા માટે કોઈ મહાન આદર્શ (દા. ત. ભગવાનની પ્રાપ્તિ એજ એક ધ્યેય) અને તેને જીવનમાં ઉતારીને માણી શકવાની–જાણવાની–પ્રચંડ જિજ્ઞાસા જરૂરનાં છે. તે સિવાય જોબન ટકી શકે નહિ. જુવાનીના જોમ વિના આપણે સખત મહેનત મજૂરી પણ કરી શકીએ નહિ. સાહસ અને અજાણમા ભૂસકા મારવા—એ તો માત્ર જુવાની કરી શકે. એવી હિંમત બીજા કશાથી આવી શકે નહિ. એટલે આપણો પ્રથમ ધર્મ આપણી જુવાનીને પ્રેમથી આપણા ઉત્સાહમાં–આપણા આદર્શની રણભૂમિમાં–જોડી દેવાનો છે.

અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય

સતત અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય વિના આપણને સાચી દૃષ્ટિ, સાચું

જ્ઞાન મળે નહિ અભ્યાસ એટલે કે આપણે જે ધ્યેય ધાર્યું છે (ધારો કે ભગવાનને મેળવવાનું) તેનું જ સતત ચિંતન—અતિશય ભાવભરી રીતે અને વેગપૂર્વક—આપણામાં જાગ્રત રહ્યા કરે તે તે માર્ગને સતત પકડેલા રહે અને તે બાજુના પ્રયત્નમાં આપણને સાવચેત રાખ્યા કરે બીજા કોઈ પણ વિચાર કે કલ્પનાને રહેવા ન દે. તે આપણી જિજ્ઞાસા અને તમન્નાને વધારેમાં વધારે વેગવાળી, પ્રાણવાળી, ચેતનાવાળી, બળવાળી તથા દિવ્ય બનાવ્યા કરે આ સઘળું થવા માટે આપણામાં વૈરાગ્યની ભાવના પણ ખૂબ જામેલી હોવી જોઈએ વૈરાગ્ય એટલે આ સંસાર સાર વગરનો છે નકામો છે આડે આવે છે આ બધું મિથ્યા છે ખોટું છે સંસાર નશ્વર છે વગેરે વગેરે વિચારો નહિ આવા વિચારો ખોટા છે કોઈ પણ બાબતની આપણને આસક્તિ ન રહે રાગ ન રહે મન કોઈ પણ બાબતમાં ચોંટી રહે નહિ એનું નામ વૈરાગ્ય આપણે ભાગે આવેલું કામ તો આપણે કરવાનું જ છે પણ તે આસક્તિ વગર પ્રાર્થના કરતા કરતા ભગવાનની કૃપાપ્રસાદીરૂપે અને તેને જ સમર્પણ કર્યા કરીને કરવાનું છે આપણને એના કામમાંથી ભાગી છૂટવાનો છટકવાનો ઇરાદો કે વિચાર સુદ્ધાં રાખવાનો નથી તેમ જ આપણી જિજ્ઞાસા (ભગવાનને ઓળખવાની ને અનુભવવાની ઇચ્છા) એવી કૃપાથી એની ભગવાન થયેલી હોય ને આપણી તમન્ના એટલી તલપાપડ થયેલી હોય કે આપણને એના વિના કંઈ સૂઝે નહિ એનું નામ વૈરાગ્ય વૈરાગ્ય એટલે શ્રી ભગવાનના ચરણકમળે હૃદયના સંપૂર્ણ ભાવે આસક્તિ આવી સ્થિતિ આપણે આપણી કરવાની છે

એવી સ્થિતિ કાજેના ઉપાય

એવી સ્થિતિ લાવવાને માટે આપણે સતત ભગવાનને શરણે જવું આપણું બધું થતું કે થવાનું કે થયેલ એને સ્વાહા કરીએ મનથી શરીરથી ઇન્દ્રિયોથી બુદ્ધિથી જે કંઈ કરીએ વિચારીએ એ બધું શ્રીભગવાનને

આપી દઈએ આપણી આખી જાત જ પ્રત્યે- પળે પ્રાર્થના કરતા કરતા એને સોપા દઈએ એક પળ પણ નકામી ન જાય, એને યાદ કર્યાં વિનાની ન જાય આવી દશા આપણે એની કૃપાથી લાવવાની છે આપણે હૃદયમા ભગવાનના નામનો યત્ન કરીએ તેમા આપણા બધા વિચારો ને કામો હોમ્યા કરતા હોઈએ એવો સતન વિચાર કરતા રહીએ ભગવાન માટે અપાર પ્રેમ વગર અને પ્રભુ સર્વશક્તિ માન છે એવા જ્ઞાનભાન વગર આપણાથી ઉપર લખ્યુ એવુ થઈ શકશે નહિ આપણી અનેક ખામીઓ હોવા છતા ભગવાન આપણા ઉપર નિરતર કૃપા વરસાવ્યા કરે છે આ કઈ માત્ર કલ્પના નથી આપણી આખો જો સાચી રીતે ઊઘડી હશે, તો આવુ આપણને દેખાયા વિના રહેશે નહિ

શરણનો શકિત

ભગવાનના શરણથી ગમે તેવો દુષ્ટ માણસ પણ સુધરી જાય છે ઊલ્ટી કેટલીક વાર તો એની લાયકાત વધારે પણ હોઈ શકે જેટલા પતિત અને પાપી તેટલો ઉદય પણ વધારે વેગવાળો થવાનો જેમ જમીન પર પછાડેલો દડો જેટલા જોશથી નીચે પડ્યો હશે, તેટલા જોશથી ઊચે આવવાનો માત્ર આપણે બધા ભેગા મળીને પ્રમાણિકપણે દિલથી પ્રયત્ન કરીએ, ને છેવટની હદ સુધીની (રજ્જનીયે રજ જેટલી) નમ્રતા કેળવીએ આપણે તો કઈજ નથી, આપણે મીડુ છીએ, સાવ શૂન્ય છીએ, એવા ભાવથી ભગવાનના ભાવને જીવનમા પ્રત્યક્ષપણે વિકસાવવા અને અનુભવવા આપણે મથ્યા કરીએ અમારી મહત્ત્વાકાક્ષા આપણા બધા વિષે એવી છે

સર્વસમર્પણ સર્વભાવે કરો

જે કઈ આપો તે અડધુ ન આપશો આપો તો પૂરેપુરુ એને ચરણે ધરી દેશો એનામા લેવાની અને આપવાની અખૂટ શક્તિ છે એની શક્તિને કોઈ હદ નથી માટે કજૂસ બનશો નહિ જીવનનો લહાવો ફરીફરી કદી મળતો નથી

પ્રસન્નતા ને ઉદાસીનતા

પ્રભુના સાક્ષાત્કારની અધીરાઈને લીધે આપણામા ઉદાસીનતા રહે તે ભલે યોગ્ય હોય, પણ આ ઉદાસીનતામા જે પ્રેમની ઝલક રહેવી જોઈએ તે જો જીવનમા ન આવે, તો તેનુ જીવન કદી પણ ટકી શકે નહિ જેમ દાઢ ને તડકાના અતિશય સેવનથી મોટા મોટા પત્થરોના પણ ભુક્કા થઈ જાય છે, તેવુ આપણુ પણ થાય છે સાચા પ્રકારની ઉદાસીનતામા તો પ્રેમની ઉચ્ચતમ ને બળવાન ભાવના રહેલી છે જો એ પ્રેમ વ્યક્ત ન થાય તો એ પ્રેમ આપણામા નથી તેમ ગણાય, અને જો પ્રેમ છે તો તે વ્યક્ત થાય છે પ્રસન્નચિત્ત થવુ ને રહેવુ એ તો સાધનાનુ એક મુખ્ય અગ છે, લક્ષણ છે

હાર કે નિરાશામાથી જીત

આપણે કોઈ રીતે ઉતાવળ કરવાની નથી ભગવાન આપણી કસોટી અનેક રીતે કરતો હોય છે આપણી નિરાશા એવી હોય કે આપણને તેમાથી વધારે બળ મળે નિરાશામાથી તો ઊલટી આપણી તમન્ના ને તત્પરતા વધવી જોઈએ એને શરણે રહીને યત્નાર્થે સર્વ કર્મો કર્યા કરીને, તે બધુ પાછા સમર્પણ કરતા રહીને આપણે પુરષાર્થ કરતા કરતા હારીશુ, તો એ હારમા જ આપણી જીત રહેલી છે જોકે પછી તો હાર જેવુ કશુ રહેતુ નથી

સર્વાંગ પ્રભુદર્શનના સાધનો

પૂર્ણ જીવન માટે પ્રાણવાન પુરષાર્થ કરવાનુ આપણાથી ભૂલી જવાય કે એમા ભૂલા પડાય તો એનો શો ઉપાય ?' એવો પ્રશ્ન કુદરતી રીતે ઊભો થાય તે વેળાએ આપણે માનસિક સ્થિતિને તપાસી લેવી જોઈએ શાથી એમ થાય છે તેનુ કારણ ખોળી કાઢવુ જોઈએ એનુ વિચાર્યા વિના—અને તે પણ તટસ્થ રીતે—આપણને ચાલવાનુ નથી ભગવાનનો ભાર કઈ એમ ને એમ નીતરવાનો નથી પર્વતની મોટી મોટી શિલાઓની અદર રહેતુ પાણી તે શિલાઓના છિદ્રોમાથી

પણ વહેવાને જોર કરી રહેતુ હોય છે તેની રીતે આપણી અંદર રહેલો ભગવાન પ્રકટ થવાને માટે હમેશ તૈયાર હોય છે માત્ર આપણી તૈયારી હોતી નથી, એ મોટો વાંધો છે આપણે શિલા જેવા બની જઈને ભગવાનના ભાવને પ્રગટ થવા દેતા નથી તેથી એવી તૈયારી માટે કેડ બાંધીને દરેક પળે, દરેક મિનિટે, દરેક સેકંડે યુદ્ધ કર્યા કરવાનુ છે તો જ આપણ 'સ્વ–રાજ્ય' (સ્વ એટલે પોતાનુ, આત્માનુ) મળશે ભગવાન તો આપણી અંદર અને બહાર ચારે બાજુ ભર્યો ભર્યો છે, છતા આપણે ભગવાનને જાણી શકતા નથી, કારણ કે આપણે એના થયા નથી, અને થવાની તમન્ના લાગી નથી તેથી આપણને એની હયાતિ દેખાતી નથી એક ઘડાનુ મોઢુ સજ્જડ બધ કરીએ ને પછી તેને દરિયાની અંદર નાખીએ તો તેની અંદર પાણી ભરાશે નહિ તેવુ આપણ છે માટે મોઢુ ખોલીને, હૃદય ખોલીને, તેમા ભગવાનનુ નામ જેટલુ ભરાય એટલુ ભર્યા કરવુ એટલે એ પરમ કૃપાળુ આપણને બધે દેખાવા લાગશે ખૂબ ધીરજ રાખવી તેમજ ખૂબ અધીરાઈ પણ રાખવી

લાલચોને મચક ન આપશો

સાધના કરતા કરતા અથવા ધ્યાન સમયે કે ગમે તે વખતે આપણને ચમત્કારો દેખાય આપણામા કોઈ નવી શક્તિ આવી છે એવુ આપણને સમજાય અમુક સિદ્ધિ મળે પરતુ તે બધા તરફ કશુ લક્ષ આપણે આપવુ નહિ તે ફસાવનારી વસ્તુઓ છે આપણે તો ભગવાન જ મેળવવાના છે ભગવાન પોતે આપણી પાસે આવે તે પહેલા ઘણી લલચાવનારી ચીજો એ મોકલશે જો તેમા આપણે મોહ પામીશુ તો ભગવાન નહિ મળે મા પોતાના બાળકને રમકડા આપે અને જો બાળક રમકડામા ફસાઈ જાય તો મા આવી જતી રહે અને પોતાનુ કામ કરવા માંડે પણ જો બાળક રમકડા ફેંકી દઈ રોવા જ માંડે તો તુર્ત મા દોડતી આવે

'ભગવાનનુ દર્શન'

ભગવાનનુ દર્શન એટલે અમુક કાલ્પનિક ભાવ, મનની કોઈ કલ્પના નથી સસ્કારપરપરાગત જમેની આપણામા એ બાબતની જે એક પ્રકારની ભાવના છે તે પણ તે નથી શાસ્ત્રોમા વર્ણવેલી દર્શનની સ્થિતિ પણ એક પ્રકારની મર્યાદ છે ભગવાનના ભાવનુ આપણામા પ્રત્યક્ષ થવુ એનો અર્થ એ કે એના ભાવની અદર રહેના તત્ત્વો—જેમકે એનુ સચરાચરપણુ, એની અનત અમર્યાદિત શક્તિ, અનેક પ્રકારના ગુણોની ને ગુણોથી પરની શક્તિ, એનુ અવિકલ્પપણુ, એનુ નિર્વિકલ્પપણુ વગેરે આપણામા પ્રત્યક્ષ અનુભવરૂપે પ્રગટ થાય ત્યારે એના દર્શન થયા ગણાય ભગવાને જે આ સૃષ્ટિ રચી છે તેની પાછળ કોઈ ગૂઢ હેતુ હશે જ—છે, એ હેતુને પાર પાડવામા પ્રત્યેક જીવ સહભાગી છે આપણને આત્માની સ્થિતિનુ ભાન થતા તે હેતુનુ સ્પષ્ટ દર્શન થાય છે, ને એમ આપણે એના પાત્ર બનીએ છીએ પળેપળ એવી ભાગવત સ્થિતિમા રહેવાયા કરાય અને પળેપળ તેવા ભાગવતી કાર્ય થયા કરે એનુ નામ ભગવાનનુ દર્શન

હરિ ૐ આર, ૨૭-૧૦-૪૨

પ્રેમની ભાવના જ એવી છે કે તે આપણને અભેદ બનાવશે ને હૃદયના પ્રેમભાવ યોગભાવનાની રીતે કેળવાતો જતા જે કઈ રહ્યુસહ્યુ હશે તે બધુ બળીને ભસ્મ થઈ જશે

કહેવામા કહ્યુ એવુ તાત્ત્વિક વજૂદ તો ન હતુ પરતુ આપણને એવુ જે કઈ ગાડુઘેલુ સૂઝતુ હોય તે કરવામા ઉમગ રાખીને તેમ કરવા જતા તો એક પ્રકારનો શરણભાવ કેળવાતો જતો હોય છે ને આપણી જ રીતે કામ કરવાના કે લેવાના આગ્રહો ઘટતા જાય છે

કૃતજ્ઞતાના ભાવે

રખવાની તો ઘણી ધમાલ ચાલે છે શરીર તો કહ્યુ કરતુ

નથી તોયે પ્રેમથી તે કરવુ રહ્યુ ૧૯ વર્ષ સુધી અધમા પ્રેમથી કામ કર્યુ છે ને એના લૂણે શરીર નભ્યુ ને જે તે કઈ ભગવત્કર્મ કરી શકવાની પણ અગવડ, અનુકૂળતા તેમાથી મળતા કરી તે સસ્થાને તેની ભીડ સમયે મદદ કરવામા ધર્મ રહેલો છે—જેમ તમે પેઢીની આફત સમયે એની પડખે ઊભા રહો તેમ પ્રત્યેક પરિસ્થિતિનો ધર્મ તે તે કાળે એક જ પ્રકારનો ન હોય મુબઈમા પણ મારી ત્રણેક વાર ઝડતી લેવાઈ

કેટલીક સૂચના

રૂપાતરની સાધના વખતે વેગ આવે, ઊર્મિ પ્રકટે, એનો ઉપયોગ નામસ્મરણમા પ્રેમભક્તિથી વેગથી કર્યા કરવો એમાથી ઉત્પન્ન થતા રસમા પરોવાઈ ન જવા જાગ્રતિ, સાવચેતી દૃઢતા ને તટસ્થતા રાખવા મથ્યા કરવુ હૃદયે લક્ષ ગખવુ ને નામસ્મરણ ખૂબ શ્રદ્ધાથી ને પ્રેમ ભક્તિની ઊર્મિથી કર્યા કરવુ આપણે લક્ષ પોતામા જ રાખીને નિત્ય વર્ત્યા કરવાનુ છે

હરિ ૐ ખાર, ૨૭–૧૦–૪૨

ભગવાનની કૃપાનુ કામ

અહી મુબઈમા ગૂજરાત હરિજન સેવક સઘના ફાળાનુ કામ હાથ ધર્યુ છે પૂજ્ય મોટાભાઈ તથા રમણભાઈ રગવાળા, મારી સાથે ફરીને, ત્રણ હજાર રૂપિયા ઉઘરાવીને ગયા હતા, તે હવે ચાર હજાર થવા આવ્યા છે પ્રભુકૃપાથી સારી જેવી રકમ ન થાય ત્યા સુધી અહી રહેવાનુ વિચાર્યુ છે પૂજ્ય ઠક્કરબાપાને મળ્યો હતો મુબઈથી જલદી ઉતાવળ કરીને જતા ન રહેવા એમણે મને સૂચવ્યુ છે ભગવાનની કૃપાથી કઈ પણ ઓળખાણ ન હોવા છતા રોજ ને રોજ કઈક ને કઈક મળ્યા કરે છે

સાચુ જીવન અને ખરુ મરણ

ભાવનાને વ્યક્ત થવા દીવા કરતા અતરમા તે જન્મ્યા કરી કર્મમા સાકાર પામે તે ઉત્તમ છે ભાઈને મારા પર ઘણો પ્રેમભાવ

છે એ પ્રેમભાવો અગે એમના પર ચાલતુ હોય તો ચાલતુ હોય તે કાગળથી મને તેમના પર ઝાઝુ અસતોષ થવાપણુ હતુ નથી ને તેવુ કરવુ પણ નથી એમના પર કદી કદી પ્રેમના લીધે જ અકળાતિ છુ ખરો પ્રેમની ભાવના એવી છે કે તે આપણને અમે બનાવશે જે કઈ અધકચરુ રહ્યુ સહ્યુ હશે તે બધુ પ્રેમ વધતા વધતા આપોઆપ દૂર થવાનુ જ તેમ છતા પાછુ અનેક વાર જોયા પ્રમાણે આપણે કર્યુ ભગતુ માની ન લઈએ તેની કાળજી તો અનતવાર રાખ્યા કરવાની છે અખડ જાગૃતિને જીવન કહેવુ છે ધ્યેય પરત્વેની અસાવધાનના તેનુ નામ મૃત્યુ

શરણભાવ કેળવવાની રીત

આપણને જે કઈ ગાડુ ઘેલુ લાગે એવુ હોય તો ને સૂઝવાનુ હોય તે ઉમગ રાખીને તેમા ધ્યેયનો હેતુ જાણીને, એ જો થયા કરે તો એક પ્રકારનો શરણભાવ કેળવાતો જાય છે ને આપણી જ રીતથી કામ લેવાના આગ્રહો ઘટતા જાય છે

ઉઘરાણાનુ ઘણુ મુશ્કેલ કામ

તા ૨૫-૧૦ ૪૨ ના રોજ મુબઈના પરામા શ્રી જયસુખલાલભાઈ મહેતા, શ્રી વૈકુઠભાઈ, શ્રી છોટુભાઈ કોરા વગેરે વગેરેને મળવામા ગયા અત્યારે સમગ્ર ને એકાગ્ર લક્ષ સઘનો ફાળો ઉઘરાવવામા છે આ કામ આપમેળે રાજીખુશીથી સ્વીકાર્યુ છે તે જાણીને પૂજ્ય ઠક્કરબાપા ઘણા ખુશ થયા હતા અને આ કામ માથે લીધુ તે સારુ મને અભિનદન અને શાબાશી આપતા હતા અને એક સરસ ભલામણ પત્ર પણ તેમણે લખી આપેલો છે આની પાછળ રસિક ઇતિહાસ છે ત્રિચિથી સીધો મુબઈ આ કામ માટે આવ્યો ને પૂજ્ય ઠક્કરબાપા તે વેળા મુબઈમા હતા એટલે તેમને મળવાનુ રાખ્યુ ફાળો ઉઘરાવવા સારુ એક ભલામણપત્ર લખી આપવાને તેમને વિનતી કરી તેમણે કહ્યુ તુ સઘનો હાલમા મત્રી નથી સભાસદ નથી શિક્ષક નથી વળી તુ સઘમાથી છૂટો થયેલો છે, એટલે બધા ણીય

રીતે તને ભનામણુપત્ર કેરી ગીતે લખી આપુ ? ખરી ગીતે તો તને આવો ફાળો ઉઘરાવાજ ન દેવાય પણ તાગ પર મને વિશ્વાસ છે, એગને ભને તે કામ તુ કર અને વારવાર મને લખતો રહેજે" ભીનગેના મડળના ભાઈ ડાહ્યાભાઈ નાયક અને શ્રી અબાનાન બ્રામ ત્યારે પૂજ્ય ઠક્કરબાપા સાથે હતા અને ભીનગેના મડળનુ ઉઘરાણુ નણ દિવસમા મુ બઈમાથી પૂજ્ય બાપાએ કરી લીધુ ભાઈ નાયક મને કહે કે, "મુબઈમા લાગવગ વિના તમારા એકનાથી આ ફાળાનુ કામ થવુ શક્ય નથી આ ફાળાનુ કામ આપણે માનીએ છીએ તેગનુ સગ્ળ પણ નથી અને ઘણી મોટી લાગવગ વિના રકમો મળવી તે સહેલી વાત નથી"

ફાળો ઉઘરાવવાના હેતુ

આપણે કયા આ કામ આપણા માટે લીધુ છે? ૧૯ વર્ષ સુધી હરિજન સઘમા કામ કર્યું એના લૂણે શરીર નભ્યુ એ સઘે ભગવત્કાર્ય કરી શકવાની સગવડ અને અનુકૂળતા કરી આપી એ સસ્થાને તેની ભીડ સમયે મદદ કરવામા ધર્મ રહેલો છે જેમ તમે લડાઈની આફત સમયે બીજુ બધુ મૂકી દઈને કુભકોણમ અને ટ્રિચિ જઈને રહ્યા, અને એકલે હાથે એ પેઢીને સભાળવાનુ કર્યું અને તે સમય (બીજુ વિશ્વયુદ્ધ) કટોકટીનો હતો એટને બન્ને ઠેકાણેની સુવ્યવસ્થા જાળવી અને જે તે બધુ ઠેકાણે કરવાની વ્યવસ્થા તમે કરી આ તમારો પેઢી પરત્વેનો ધર્મ હતો અને તે તમે પ્રેમથી બજાવ્યો તે પણ પ્રભુભક્તિ છે એવી રીતે ને એવી ભાવનાથી પ્રભુ ભક્તિનો ઉત્કટમા ઉત્કટ ભાવ દઢારીને શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે આ કામ માથે લીધુ છે

બદમાશીની શકા

પૂજ્ય ઠક્કરબાપાએ ભનામણુ પત્ર ન લખી આપ્યો, તેમ છતા હુ તો મુબઈમા ફર્યા કરતો હતો અમારા સઘના એ દાતા શ્રી શાહને ત્યા ગયો ને ૧૯૪૨ની સાલની બધી હકીકત

જણાવી 'મુખ્ય મુખ્ય કાર્યકર્તાઓ બધા જેલમા છે અને મધમા કોઈ ધણીધોરી રહ્યુ નથી આશ્રમમા બાળકોને નિભાવવા માટે પૈસાની ઘણી જરૂર છે' તે બધુ સમજાવ્યુ તેમને કહ્યુ કે, 'પરિસ્થિતિ યથાર્થ છે, મદદ કરવાને પણ તૈયાર છુ, પરતુ તમને હુ ઓળખતો નથી ને તમો કોઈ બદમાશ ન હો તેની શી ખાતરી ?' આથી મને ઘણુ હસવુ આવ્યુ અને ખડખડાટ હસ્યો તેમણે મને હસવાનુ કારણ પૂછ્યુ મે કહ્યુ કે, "આપે મને આવા શબ્દોથી સિરદ કર્યો તેથી હવે મારુ કામ બરાબર થશે એની મને ખાતરી થઈ'

આખરે ભલામણ કરી

આ પછી તુર્ત જ પુનાની ટ્રેન પકડીને પૂજ્ય ઠક્કરબાપા પાસે ગયો તે વેળા પૂજ્ય બાપા પૂનામા હતા તેમણે મને જોઈને કહ્યુ "કેમ અ ના ! કેટલી રકમ એકઠી કરી ?" મે એકઠી થયેલી રકમની હકીકત કહી અને વધુમા જણાવ્યુ કે 'શ્રી શાહને ત્યા ગયો હતો અને દાનની સઘળી બધી સ્થિતિ જણાવી તે પછી તેમણે મદદ કરવાની તત્પરતા પણ બતાવી પરતુ તેમણે કહ્યુ કે, 'તમે બદમાશ ન હો તેની શી ખાતરી ? યોગ્ય ભલામણ વિના તમારા જેવા ફાળા ઉઘરાવવા ઘણાયે ફરે છે તેમને કેમ કરીને રકમ અપાય ?' પૂજ્ય બાપાએ સાશ્ચર્ય કહ્યુ 'હે ! તને તેમણે બદમાશ કહ્યો !' એમ કહી તેમણે પોતાનુ પેડ કાઢી તેના કાગળ ઉપર મને એક ઘણો સુદર ભલામણપત્ર લખી આપ્યો તે લઈને બીજે દિવસે મરીન ડ્રાઈવ પર પેલા શ્રી શાહને મળ્યો ને તેમને પૂના જઈને પૂજ્ય ઠક્કરબાપા પાસેથી કેવી રીતે ભલામણપત્ર મેળવ્યો તેની હકીકત જણાવી, વધુમા જણાવ્યુ કે સમાજ જ્યારે આવી પાકી ખાતરી કરીને દાન આપતો થશે ત્યારે કોઈ લુચ્ચા આવી બાબતમા ફાવી નહિ જાય અને તેમને અભિનદન અને મુબારકબાદી પણ આપ્યા. આવો છે ભલામણપત્ર મેળવવાનો ઇતિહાસ અને રમુજી ઘટના

લેખકની યાતના

મુંબઈમાં આ સમય ઘણો કઠણ છે. કોઈ ધોળી ટોપીવાળું કે ખાદીના પહેરણવાળું ઝટ નજરે ચઢતું નથી. બધા કામ કરવાવાળાઓએ પણ વેશપલટા કરી લીધા છે. ખાદીના પોશાકવાળાની ઘણી વાર ઝડતી લેવાય છે ને મારઝૂડ પણ થાય છે. હેરાનગતિનો તો પાર નથી. મારી પણ મુંબઈમાં ત્રણવાર ઝડતી લેવાઈ હતી. હેરાનગતિ પણ થયેલી. અને એક વાર તો એક રાત પોલીસ લોક-અપમાં, (માર-બાવડી પોલીસ લોક-અપમા) ગાળવી પડેલી અને મારઝૂડ પણ થયેલી. ગૂજરાત હરિજન સેવક સંઘના નામે કોંગ્રેસનો ફાળો ઉઘરાવવાનો મારા ઉપર આરોપ હતો અને તે કબૂલ કરાવવા મારઝૂડ થઈ હતી. બીજે દિવસે છોડી મૂક્યો. શરીરનું વજન ઘટતું જાય છે.

ઉર્મિનો ઉપયોગ કરો

રૂપાંતરની સાધના વખતે જે આંતરિક વેગ પ્રગટે એનો ઉપયોગ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક નામસ્મરણમાં વેગથી કરવો. તેમાંથી ઉત્પન્ન થતા રસમાં પરોવાઈ ન જવા જાગ્રતિ-સાવચેતી-દૃઢતા મક્કમતા વગેરે વગેરે રાખવા મથ્યા કરવું. હૃદયે ખૂબ ખૂબ લક્ષ રાખવું. જેમ જેમ ઊર્મિ પ્રગટે તેમ તેમ તટસ્થતા જાળવી જાળવીને ખૂબ ભાવનાથી નામસ્મરણ કર્યાં કરવુ.

જેલમાં પરીક્ષિતભાઈને તાવ આવે છે ને આંખે દુખાવો છે એમ જાણ્યું છે. એમને જે કવિતા લખેલી છે તે નીચે મુજબની છે.

તેમાં દેશના જુદા જુદા ભાગોની બહારની પરિસ્થિતિ તથા ભવિષ્ય સૂચવવા તે વખતની ઋતુનું આલંબન લીધું છે.

મંદાક્રાન્તા

ત્યાં શાંતિ છે, "વિરમી શકવા શાંતિ માંહિ તમોને,"
ઊંજાયેલું અહિં બધું રિમે વાદળાં ધુમ્મસે તે,
વાયુ વાતો કહિંક ઝપે, ક્યાંક તે મંદ ભાસે,
કોઈ એવા સ્થળ પણ વિષે તે પૂરો સ્થિર લાગે.

કાળા અભ્રો કદિ કદિ ધસી આવતા ખૂબ જ્યારે,
ફૂળા ઝાડો ભ્રમિત બનતા વાયુ વાતા પ્રચંડ,
ને કૈં હૈના થર થર ધ્રૂજે બીકથી માનવીના,
એવામા યે તરુવર કઈ ખતી કાઢી ઊભા રે'

દીઠુ નો'તુ કદિય પણ જે કલ્પ્યુયે કાઈ ન્હોતુ,
એવુ એવુ અવનવુ બન્યા આપમેળે કરતુ,
હાલ્ય હૈના ગગડી જ જતા વિજળી કાટકાથી,
જ્યા ત્યા કોઈ બચી નવ શકે આમ-ઝંટાળિયાથી

એણે કયા કયા ધૂળી રજકણો એવી ઉડાડી છે કે,
આંખો મીંચી કઈ કઈ જનો આદરી મુખ ત્યા લે,
આઘાપાછા કઈ થઈ જતા, શાત કો બેસી રે'તા,
ને કોઈને નહિ પણ દિસે આશમા તેજરેખા.

નાના નાના બહુ જ કુમળા છોડવાઓ બિચારા,
ધ્રૂજે બીકે જગ ઉગરવા ક્યાય આરો ન એને
ચારે બાજુ પવન બહુ જ્યા જોરથી ને ફૂકાતા
ઝઝાવાતો, કારણ મનને સૌ કરી જોઈ લેતા

એથી જ્યા ત્યા જન મન ઊચા વ્યગ્ર ચિતાથી રે'તાં,
ચોમાસુ ના હજુ વીતી ગયુ કો સ્થળે ભેક હાના
જ્યા ત્યા સૌના ભ્રમિત મન કે શું ભરેલુ 'ભવિષ્યે,'
કો જાણી ના કઈ પણ શકે ગૂઢ તે એવુ ભાસે

'પાશેરામા પ્રથમ પૂ ણી આ' કોકની કિંવદંતિ,
વાયુ વારી અધિમ અદકો ઘેરી લેશે બધાંને
આપણે તો લક્ષ હમેશા પોતામા રાખીને જ વર્તવું

હરિ ૐ આર, તા ૨૮-૧૦-૪૨

(અનુષ્ટુપ)

"સર્વ કર્મો અમર્પે ને તત્પર મુજમા પૂરો,
રહે ચિંતવતો હૈયે ભક્તિ શ્રદ્ધાથી યુક્ત થૈ
પરોવાયેલ રાખે છે મારામા ચિત્ત-પ્રાણને,
સર્વ પ્રકારથી એને ઉદ્ધારુ," પ્રભુ તો વદે ॥

હોય એવો પ્રભુનો તે કદી મિથ્યા જતો નથી,
ખાલી તે વચનો છે ના, કલ્પના તે નથી કઈ ॥

ભક્તરક્ષક ભગવાન

શ્રીભગવાનમા જેમના મન, ચિત્ત, પ્રાણ ને હૈયા જ્ઞાનભક્તિ પૂર્વક સતત પરોવાયેલા રહે છે, એવા સાધકની સભાળ શ્રીભગવાનને લેવી પડે છે કારણ કે શ્રીભગવાન એના જીવનનો આધાર બની જાય છે એનુ જીવન ભગવાનમય થતુ હોય છે 'ભગવાન જ મારો આધાર છે' એવુ જેણે અનુભવથી હૃદયમા જાણ્યુ છે, એના અનુભવમા નિષ્ઠા જેની જીવતીજાગતી બનેલી છે, એવુ જ્ઞાનપૂર્વક સમજીને એકલા એના આધારે જ જે જીવન ગાળે છે, તેની રક્ષાનુ કામ શ્રીભગવાનને સભાળ્યે જ છૂટકો છે

ભક્તના ચાર લક્ષણો

આવો સાધક ભગવાનમય જીવન જે રીતે જીવે છે એ ચાર રીતો શ્રીભગવાને સ્પષ્ટપણે આપણી આગળ મૂકી દીધી છે એને આપણે આપણો જીવનવિકાસ કરવાની ચાવી તરીકે રાખ્યા કરીએ

(૧) મને કર્મો અમર્પીને, (૨) મારામા પૂરેપૂરા તત્પર રહીને, (૩) મને ચિંતવતા રહીને, (૪) શ્રદ્ધા-ભક્તિથી મારામા સપૂર્ણ યુક્ત રહીને

(૧) અકળ કર્મ કરવા છતા એમા પૂરેપૂરી સંન્યાસવૃત્તિ એટલે સર્વ કર્મનો પૂરો સન્યાસ (૨) 'માગભા તત્પરના' એટલે ભગવત્પરાયણના પ્રભુ પર જ બધી બાબતોમા જે પોતાની મીટ માડતો રહે છે, એના પર જ પોતાની બધી બાબતોનો આધાર રાખ્યા કરતો હોય છે, જે ને તે એને જ પૂછીને બધુ કરતો હોય છે, એને શુ ગમે, કેનુ રુચે કઈ રીતે કર્મ થાય તો એ વધારેમા વધાર ગાઢ થાય એમ વિચારીને જે કર્મમા એનો પ્રેમ મેળવવા ખાતર, એને વહાલો થવા ખાતર, પ્રેમયા કરતો હોય છે, એને જ શરણે હૃદયના ભક્તિભાવથી, ઉમળકાથી સ્વા કરે ઠે, પોતાના મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ ને અહંકાર પોતાની રીતે, પોતાની ટેવ પ્રમાણે, સ્વભાવ પ્રમાણે, ત્રણ ગુણની રમત પ્રમાણે ચલાવતો હોતો નથી,—એવાનુ જીવન ભગવત્પરાયણ કહી શકાય ત્રીજી શરત છે, અનન્ય યોગથી હૃદયથી હૃદયમા એનુ ધ્યાન

'સન્યાસ'ની સમજૂતિ

હવે સન્યાસ એટલે શુ? વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે તો એનો અર્થ એમ થાય કે 'સારી રીતે, સપૂર્ણપણે, યોગ્ય રીતે 'ડીપોઝીટ' કરવુ અથવા મૂકી દેવુ તે' એનો સીધોસાદો અર્થ તો એ જ કે બધા કર્મો શ્રીભગવાનને જ સમર્પણ કર્યા કરવા, એનુ નામ સન્યાસ પેઢીનો મુનીમ લાખો કમાય અને લાખો ગુમાવે તોપણ એનો હવાલો તો એ પેઢીને આપી દે છે

'સાચ' તે મારુ

આપણે જે કઈ કર્યા કરીએ છીએ એને સઘરી રાખવાનો માનવીનો સ્વભાવ પડી ગયેલો હોય છે થતા રહેતા સકળ કર્મનુ ફળ પણ તે પોતે ઇચ્છતો હોય છે અને તે જોઈએ એવી તેની

સમજણને લીધે, તેવા અહભાવને લીધે, માનવી કર્મ કર્યા કરે છે. આ બધાનો અસહ્ય ભાર માથા પર રાખી રાખીને તે કચડાયા જતો હોય છે. તેમાયે પાછું તે સારા આગ જ પરિણામને ઇચ્છે છે અને ખૂબ દુઃખ ભોગવવુ પડે, ખૂબ કષ્ટ ભોગવવું પડે, એવા પરિણામથી તે દૂર ભાગવાનું પણ કરે છે પરંતુ તે તો કેમ બની શકે?

અહંભાવ તજાવો જ ઘટે

આમ અહભાવને લીધે કર્મોનો ભાર તે પોતાના ઉપર લાદે જાય છે. જ્યા સુધી આપણામા અહભાવ છે, ત્યાં સુધી નીતર્યાભાવે ભગવાનને આપણે ભજી શકવાના નથી સ્વાર્થનો થોડોક પણ અશ જે આપણામા રહી ગયો હોય તો ઉચ્ચ ભાવનાના વિચાર પ્રકટાવવાને માટે તે આડખીલીરૂપ બનવાનો છે જે સ્વાર્થની વૃત્તિ આપણામા રહી ગઈ હોય, તો તે એનામા આપણને પરોવ્યા કરશે એટલે આમ આવા જીવપ્રકૃતિના કે જીવસ્વભાવના તત્ત્વ ઉપર આપણે જ્ઞાનપૂર્વકનો અકુશ મેળવવો રહ્યો વિશ્વરૂપ ભગવાનની સેવા કરવા ચાહતા સાધકે સહેજ પણ અહભાવ રાખ્યે પાલવશે નહિ અહભાવ રહે ત્યા સુધી એ એની રીતે જ આપણને કર્મમા પ્રેરાવશે

સમર્પણ ભાવની વૃદ્ધિનાં લક્ષણો

આવા થતા કર્મ પણ જાણીબૂજીને, અધુરા હોવા છતા, અયોગ્ય હોવા છતા, ભક્તિપૂર્વક એને જ સમર્પી કરવાના છે આવો જ્ઞાનપૂર્વકનો લાંબા ગાળાનો સદ્ભાવથી મેનન થયેલો અભ્યાસ જેમ જેમ પડતો જશે તેમ તેમ અહંભાવ ઓગળતો જવાનો છે અહંકારને મોળો પાડવા ને તેને સાત્વિક કર્યો કરવાનો ઉપાય મદ્રાસથી મુબઈ જતાં તા. ૧૧–૧૦–૪૨ના રોજ ગાડીમાથી લખેલા કાગળમાં લખ્યો છે* ઉપરાન આપણે કર્મ કરવાના છે તે એનો પ્રેમ મેળવવા ખાતર જ આપણે જોએ

* જુઓ "જીવન સદેશ" પા ૨૦૯

આનથી કર્મ કરતા હોઈએ, તો ફળનો વિચાર સરખો પણ આપણે કરવાનો ન હોય પ્રગટ તો તે આકૃષ્ટ લઈ જનારો છે એમ સમજીને તે પળે શ્રીભગવાનને જાગ્રતિ રાખીને આપણે સમર્પવો તેવી તેવી દરેક પળે દૃઢતાપૂર્વક સાવચેતી રાખીને એને યુદ્ધ આપ્યા કરવું એવા થતા રહેતા પ્રત્યેક યુદ્ધમાં ને તેની માત્રામાં વેગ, ઉત્સાહ, બળ, ધીરજ, હિંમત, જ્ઞાનપૂર્વકની જાગ્રતિ, દૃઢતા ને સાવચેતી વધારે ને વધારે આપણામાં પ્રગટતા રહેવા જોઈએ અને તે લક્ષણ આપણે તપાસતા રહેવું જોઈએ

પછીથી ભગવાનના દર્શન

દરેક વખતે એવી ફળની વૃત્તિ પ્રગટે અને તે પ્રગટી છે એટલું ખાલી ખાલી સ્મરણ થયે ચાલવાનું નથી એવા પ્રકારનું ખાલી 'ઉપરછલ્લું' સ્મરણ જેને થાય છે અને તેવે વખતે જેના યુદ્ધની ઉત્કટતા વધતી નથી, ત્યાં સમજી લેવું કે મન ક્યાંક છેતરપીંડી કરતું લાગે છે સાધકે એનું મૂળ પકડવાનું રાખવું આમ કર્મ કરતાં તે ભગવદ્પ્રીત્યર્થે અને એમાંથી અહંતા ખેંચી લઈને આવી રીતનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો આંતરિક અભ્યાસ વધતા વધતા ભક્ત અને ભગવાન વચ્ચે ભેદ ઘટતો જાય છે જેમ જેમ ભક્તની શુદ્ધ, નિર્મળ નીતરી દૃષ્ટિ થતી જાય છે તેમતેમ એનામાં ભગવદ્ભાવનો ભાવાવેશ વધતો જતો જણાયા સિવાય—અનુભવમાં આવ્યા વિના—રહેવાનો નથી આમ જેમ જેમ બનતું જાય છે તેમ તેમ સાધક ભગવત્પરાયણ બનતો જવાનો છે ભગવત્પરાયણ થવાતાં અનન્ય યોગથી સાચું ધ્યાન થવાનું છે આમ થતાં સાધક જે જે વસ્તુના સંપર્કમાં આવે તે બધામાં ભગવાનની કૃપાની—ભગવતીના દર્શન—થયા વિના રહેતા નથી અને એને એ બધું તે કાળ માટે જેટલું જેટલું જરૂરનું હોય છે તેટલું ત્યાં જણાયા કરે છે જ્યારે સર્વાંગદર્શનનો કાળ પાકશે, જરૂર હશે ત્યારે તે પણ અનુભવમાં પ્રગટશે

ભગવાનના અનુભવની શરતો

શ્રીભગવાનના અસ્તિત્વનો હૃદયથી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો નિશ્ચય, ‘સર્વરૂપ ભગવાન એ મારો આત્મા છે’ એવી ઊંડી અંતરની જ્ઞાનપૂર્વકની સમજ, સર્વરૂપ ભગવાન જ છે એવો હૃદયમા હૃદયથી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સ્વીકાર, પોતાની જાતની સંપૂર્ણપણે ઓળખ, એને સ્વકર્મથી સંતોષવા એ જ એની પાકી સમજ, આવુ આપણે શ્રદ્ધાથી રોજ ને રોજ નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિથી, હૃદયથી હૃદયમા તે બધુ કેળવતા રહીએ, અને તે બધુ ઊંડુ ને ઊંડુ સમજથી ઉતારીને તેનો અનુભવ કર્યા કરીએ, તો આપણે શ્રીભગવાનના છીએ અને એ આપણા છે એવા તત્ત્વનો અનુભવ થશે જ થશે

સંતભક્તોની અપ્રતિમ ભેટ

વિજ્ઞાનની કોઈ એક શોધમા અને એની રીત અને સમજમા જેમ આપણે માનીએ છીએ, તેમ આ પણ એક આત્માના વિજ્ઞાનની રીત છે તેને અનુભવના નિચોડ રૂપે અનેક સંતભક્તજ્ઞાનીયોગીએ માનવીને વારસા રૂપે જગતને ચરણે ભેટ આપી છે જગતે એને સ્વીકારવી કે ન સ્વીકારવી એ એનુ કામ છે જગતની જેમ જેમ સમજ ઊંચી થતી જશે તેમ તેમ તેને આ બાજુ વળ્યા વિના આરો આવવાનો નથી

હરિ ૐ બાર, તા ૩૦-૧૦-૪૨

અનુષ્ટુપ

આપણી રીત કર્મોને આપણે કરવા નહી,
કરવા સર્વ કર્મોને હેતુને લક્ષમા ગ્રહી ॥

ખોટુ કે સારુ બીજાને લાગે તે ન વિચારવુ,
મિતભાવે રહી તોયે જાળવો સમતોલના ॥

માન્યતામાહી જે સાચુ, ફેરવાયા જરો નહી
એમ જે તે થતુ લાગે, યોગ્ય પથે છીએ સહી ॥

આપણા ધ્યાનને છોડી વર્તવું નિજ કર્મમાં,

આજનું સત્ય તે કાલે બીજું કૈંક સુઝાડશે,
એમાં તત્પર રહેવું, તે હેતુમાં પ્રાણ જો પૂરે ॥

હેતુને લક્ષમાં રાખી કર્મ યોગ્ય રીતે બન્યે,
ઉદ્ભવે રસ તો શ્રદ્ધા જામશે આપમેળ તે ॥

કર્યું થાય ન થાયે કે તોય ભાન વધારવો,
કુમળી કરુણાશેથી વર્તવું એકમેકપે ॥

પરતંત્ર બન્યા છીએ પ્રભુ એક સ્વતંત્ર છે,
પરતંત્ર રહેવામાં જ્ઞાનભાવેથી લાભ છે ॥

પોતાનું માન્યું એને તો તેને જ લાવવા ઘટે,
રહેવા પડી ત્યાં ને ત્યાં ઘટે દેવું ન જીવને ॥

કરીને કોટિ ઉપાય એને તો સમજાવીને,
સાચા કલ્યાણને માર્ગે વાળીને લાવવું ઘટે ॥

'પોતે જ્યાં શ્રેય માને તું સાચું તે શ્રેય છે નહીં,
એને તે ખાતરી તેની મથી કરાવતા જવી ॥

રહેવામાં પડી એને તો ત્યાં ને ત્યાં ગમશે ખરે,
આપણ તેથી ખામીવાળું રહ્યા કરે ॥

આપણું તે બને હોય આપણા શ્રેયમાં બને
હોય રાજી, છતાં સૌના કર્મે ભેદ રહ્યા કરે ॥

બન્નેના કર્મની રીતો, માન્યતા, રસ જો જુદા,
કર્મના ત્યાં પરિણામે ભેદ રહેશે નવા નવા ॥

કર્મની સાધના જો તે એક ભાવે થયા કરે,
બન્નેએ તો થવા એવું મથ્યા સૌ કરવાનું છે ॥

હરિ ૐ ખાર, ૧-૧૧-૪૨

ભારે કામ છતા ચાલુ પત્ર લેખન

હમણા હમણા ગમે-તામા કાગળમા થોડુક લખીને વળી પાછુ કામે વળગતા તે અધૂરુ રહે છે ને વળી પાછો કઈક વખત મેળવીને તે લખવાનુ બને છે એમ કટકે કટકે ગાડીમા લખવાનુ બને છે ને ટપાલમા નાખવાનુ પણ ભુલાઈ જવાય છે, અથવા તો કોઈકને નાખવા આપી દઉ છુ

પૂજ્ય ઠક્કરબાપાની શાબાશી

પૂજ્ય બાપાએ કહ્યુ કે, 'ગઈ સાલના હિસાબમા ત્રણ હજારની ખોટ હતી એટલે તારે મુબઈથી ઝટ ભાગી જવાનુ નથી, પણ ધીરે ધીરે ભેગુ કરવાનુ રાખવુ તને તો કોઈક ને કોઈક મળી રહેશે પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કરીને મથજે કટાળી જઈશ નહિ ઓળખાણ પિછાણ વિના, લાગવગ વિના, એકલે હાથે તુ આટલુ કરી શક્યો છે તે ઘણુ ઘણુ છે" પરિસ્થિતિ આવી છે એટલે વધારે રકમ એકઠી કરવાને મડવાનુ છે

પત્ની કે બીજા સગાનો ત્યાગ ન થાય

પેની સાધનાની બાબતમા તો જેમ કહ્યુ છે એમ જ કરવાનુ રાખશોજી આપણે જે રીતે માન્યુ હોય, જે રીતે સતોષવાની ટેવ પડેલી હોય તે રીત રાખવાની નથી સૌ બહેન સમજુ છે થોડીક મહેનત તો એને પડશે આપણો હૃદયનો પ્રેમભાવ જેમ જેમ ઊડો થતો જશે, તેમ તેમ એની સાત્વિકતા ને તેનો સાચો અર્થ એમને સમજ્યા વિના રહેવાના નથી એ વિષે ખાતરી રાખજો આપણે ઘણી ઘણી ધીરજ રાખવાની છે કટાળો આણ્યા વિના, પ્રેમની મૃદુતાયુક્ત લાગણીથી કુમળી કહણાશે, એમને ઊચે લેવાના છે એમની સમજ, માન્યતાઓ, માપો, ધોરણો વગેરે બધા તદ્દન જુદા છે એમના મનની ભૂમિકા તદ્દન જુદા પ્રકારની છે એમને

મૂકી દીધે તો પાલવે જ કેમ ? એ આપણા છે ને આપણા જ રહેવાના છે પણ તે પહેલી ટકની રીતે થઈ નહિ શકે તેમના પરત્વેની આપણી મહત્ભાવના ને એમના પરત્વેની ઉત્કટતાભરી જિજ્ઞાસાની ભાવના કોઈક દિવસ આપણું વલણ એમને સમજવાને જ કદાચ તેમ ન બને તોયે શું ? જે કંઈ ઝંખીએ છીએ, તે આપણા વિકાસ માટે મમતા રાખ્યા વિના કર્યા કરવાનું છે

સદ્ગુરુની ધન્યતા શિષ્યનો વિકાસ

તમારા બધાથી મારે દીપવાનું છે, એ બધું જે વણ્યું છે તે હકીકત રૂપે છે તમારા બધાનો પ્રેમભાવસંબંધ જો શ્રીભગવાને ન મેળવી આપ્યો હોત તો આ જીવથી તે શું બની શક્યું હોત ? કરનાકારવતો તો શ્રીભગવાન છે તમારા બધાના જીવનવિકાસમાં મારા જીવનની સાચી યથાર્થતા રહેલી છે ને તેમાં જીવનનું ધન્ય થવાપણું રહેલું છે જીવન વિકાસ થતો જોઈને મારામાં ઉત્સાહ, દૃઢ, ખંત, વેગ વગેરે આવતા જવાના છે એ હકીકત રૂપે છે તમારા જીવનમાં જેમ જેમ પ્રેમ શ્રદ્ધા, ભક્તિ, જ્ઞાન વિશ્વાસ દૃઢતર થતાં જશે તેમ તેમ મને તમારા પરત્વે વધારે ને વધારે આકર્ષણ થયા કરવાનું છે

પરગુણની રાઈને પર્વત દેખો

બીજાનું જે સારું હોય એ હૃદયથી કદર કર્યા કરવાની ભાવના પ્રભુકૃપાથી મેં તો પહેલાથી જ કેળવ્યા કરેલી તેથી બીજાનું થોડુંક હોય તોયે મને તો તે ઘણું લાગે છે આપણે માટે કોઈ થોડુંક કરે અથવા બીજાનું રાઈ જેટલું પણ જો સારું હોય તે આપણને ભાવ નાચો કરી પહાડ જેવું લાગ્યા કરે એવી સાધકની દૃષ્ટિ કેળવાવી ઘટે. આથી પરસ્પર હૃદય વધારે પાસે આવ્યા કરશે

સદ્ગુરુનું સાપેક્ષ વર્તન

મારામાં તો કશું નથી જે કંઈ આવ્યા કરશે તે તમારા થતા જતા વિકાસને અંગે તથા તમારા મળતા જતા સક્રિય સાથ (જીવન

ધ્યેયની સદ્‌ભાવનાને પ્રેમભાવથી હૈયાનો વાસ્તવિકપણે ઉત્તર)ને કારણે આ જીવથી જે તે બધુ બન્યા કરવાનુ છે, કારણ કે સ્વતત્રપણે તો મારે કઈ કશુ કરવાપણુ પ્રભુકૃપાથી રહેલુ હોતુ નથી. સ્વતત્રપણે કઈ કશામા આ જીવને પરોવવાપણુ રહેલુ નથી, જે તે બધુ relatively–સાપેક્ષ રીતે–રહ્યા કરે છે. એટલે એના તરફનુ જેવુ વલણ રહ્યા કરે તેવુ વલણ ત્યા પણ રહ્યા કરે, એટલે તો કહુ છુ કે તમારા પ્રેમે, હિમતે, સાહસે, શ્રદ્ધાએ, વિશ્વાસે, ભક્તિએ, જ્ઞાને મારાથી તેમ તેમ વધ્યા કરવાનુ બનશે હવે આ સમજાયુ હશે

સદ્‌ગુરુની રીતરસમ

"જે રીતે સ્વભાવ કર્મ કરવાને પડી ગયો છે તે રીતે આપણે વર્તવાનુ નથી" એટલે એ રીતે પ્રેમનો આવિર્ભાવ કર્યે આપણને પાલવે નહી પ્રભુકૃપાથી આ જીવ એક વખત કહી દે ખરો, પછી તે પ્રમાણે વર્તવુ કે ન વર્તવુ એ એની સમજ, બુદ્ધિ, વિવેક, શક્તિ વગેરે ઉપર છોડી દઉ છુ ત્યા આગ્રહ ન હોય પરતુ જ્યા એની હદ આવી જાય ને એની સમજ, વાતાવરણ વગેરેની પકડમાથી એમ કરવા છતાયે એ ન ખમે તો પછી ભગવાનને આજીજી કરવાનુ આવી પડે ને અતરમા અતરથી એવુ ઇચ્છિયા કરવાને ચેતનાશક્તિને જગાડવી પડે પણ એને એમ ન કરવુ પડે તે સાધકને માટે ઉત્તમ ગણાય માટે આપણે તો સાનમા સમજીને જે તે કઈ કર્યા કરવાનુ રાખવાનું છે કશામાયે આપણે સલામત સ્થિતિ કરી દેવાની નથી. સલામતીમા આપણા પતનના મૂળ રહેલા છે

પ્રેમભક્તિની અગત્ય

આ જીવને બીજુ કોઈ ઊડુ સમજે એનુ કઈ લાગે નહિ પણ આપણે પોતે સાધક થઈને આપણા દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણને તે પરત્વે ઊડા વાળી શકતા ન કરી શકીએ ને તે પરત્વેનો શ્રદ્ધા-વિશ્વાસનો અનુભવ ખાતરી થઈ શકે એવો ન બની ગયો હોય, તો પછી સાધકે મનને યુદ્ધ આપ્યા કરીને જ્ઞાનયુક્ત જાગ્રતિથી સતત

વાળ્યા કરવુ ઘટે જેમ જેમ જીવનમા શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, પ્રેમભક્તિ વધતા જાય તેમ તેમ આ જીવમા પણ તેનુ વળણ તમારા પ્રત્યે થવાનુ છે, તે વિના તો તે શક્ય નથી તે જગુરોજી પ્રભુકૃપાથી આ જીવની બધી પ્રવૃત્તિ તેના તેના ભાવના પ્રત્યુત્તર રૂપે સાપેક્ષપણે જે તે સાથે રહ્યા કરે છે એને સમજાવી શકાતી નથી પરતુ આપણો વિકાસ થતો જશે તેમ તેમ આપોઆપ તે આપણને સમજાશે એ વિષે તો ખાતરી છે.

પ્રેમનો અર્થ

સૌ બહેનને એમની રીતે, સમજે, માન્યતાએ, માપોએ, ટેવોએ, સમજણે એમના થર પ્રમાણે ઊચે લેવા જઈશુ તો એ કદી ઊચે આવી શકવાના નથી એમને માઠુ લાગશે, ઓછુ આવશે ને એમને કદાચ જીવન અકારુ લાગશે, પણ એમાથી એમના પ્રેમની પરીક્ષા થઈ જવાની છે પ્રેમ ખરો તો એજ કહેવાય કે જેમ જેમ તવાઈએ તેમ તેમ વધતો જાય બાકી તો એ પ્રેમ નથી પરતુ નર્યો સસારી સ્વાર્થ છે, ને એના સસારી સ્વાર્થ સાથે આપણને કશી નિસ્બત ન હોવી ઘટે

સાધકનુ કર્તવ્ય

આપણે જ સચા છીએ, આપણે એમનાથી ઊચા છીએ, આપણી સમજ ઊચી છે એવુ આપણે મનમાં લવલેશ પણ રાખવાનુ નથી એમની ભૂમિકા પર ઊતરીને, રહીને, એમને સમજાવવુ ઘટે સમજે તો ઠીક, નહિતર ઝાઝુ તાણવુ નહિ એમને કઈ બળે બળે આપણે ઉપર લઈ જઈ શકવાના નથી જ્યા સુધી આપણે સાધક થવુ છે, સાધક રહેવુ છે અને સાધકની ભાવનાથી આગળ જવુ છે, ત્યા સુધી એમની કે આપણી માન્યતાની રીતે જે તે કઈ થઈ શકવાનુ નથી આપણે કઈ સસારી રહેવાનુ નથી તેમજ સર્વસાધારણ રીતે રગશિયા ગાડાની પેઠે જીવન ગાળવાનુ નથી પણ સર્વથી પર થયા જવાનુ છે ને તે પણ સતત જાગ્રતિ લક્ષમા રાખી રાખીને સમતાથી, તટસ્થતાથી વર્તવાનુ છે

પ્રેમભર્યા કાગળો લખો

કાગળો લખવાની ઘણી જરૂર છે, પરતુ તે પણ હૃદયમા પ્રત્યક્ષ તે પળે પ્રેમભાવનાની છોળો ઉછાળી ઉછાળીને પ્રત્યક્ષ હૃદય સમક્ષ આપણી ભાવમૂર્તિ હોય, તેને જાણે લળી લળીને વારી વારી જતા હોઈએ ને પ્રેમથી એને ન્યોછાવર થઈ જતા હોઈએ, તરબોળ કરી દેતા હોઈએ એવી રીતે જે તે બધુ આત્મનિવેદનભાવે એને લખવુ એ તો સાધનાનુ એક અગ છે જે તે કઈ જણાયા જાય એમા પ્રતાપ પ્રેમનો છે ને એવી ખબર પડે છે એવુ હજી આપણને ભલે હસે નહિ, પણ એને તો એ હસીવસી ગયેલુ છે એને મન તો એ હકીકત રૂપે છે કારણ કે એ તો પ્રત્યક્ષ પદાર્થની માફક દેખે છે અને તે અનુભવથી અનેકવાર સમજાયેલુ છે પત્રલેખન જો ચેતનાસાકળથી સકળા યેલા રહીને લખતી વખતે લક્ષમા ભાવમતિને હૃદય સમક્ષ રાખ્યા કરીને લખવાનુ રાખીએ તો દિલમા ઘણો આનદ ભર્યા કરે તે અનુભવે સમજાશે

. ભાઈ ત્યા રહ્યા છે, તે એમની સાધનાને કેદ્રિત કરવાને માટે. એમને બીજુ કશુ કામ નથી

શિવમા પાર્વતી ને પાર્વતીમા શિવ જન્મ્યા કરે, શિવમા પાર્વતીજીનો ઉદય થાય ને પાર્વતીજીમા શિવનો ઉદય થયા કરે એ જરૂરનુ છે.

હરિ ૐ ખાર, તા ૨-૧૧-૪૨

જૂની પકડો છોડવી

તમને તમારી રીતે બગજમરીપણુ લાગે, કશામા કોઈ ગણુતા નથી એવુ લાગે, તે બધુ સમજી શકાય તેવુ છે પરતુ હકીકતે તેવુ નથી તમારી પડેલી રીતો, સમજો, માપો, માન્યતાઓ, ગણતરીઓ, ટેવો, પ્રાકૃતિક સ્વભાવ વગેરે છોડવાનુ મન તમારે ન કરવુ હોય એટલેયે બીજાને એ રીતે પકડમા રાખ્યા કરવાને તમારો સ્વભાવ

તમને વર્તાવ્યા કરાવે છે. પણ એ બધું તમે કેમ કરીને સમજી શકો? તમને અન્યાય કરવાની કોઈનીયે ઇચ્છા નથી. ખરી વાત તો એ છે કે આપણે પ્રેમનું સાચું સ્વરૂપ સમજેલાં નથી. ને આપણી રીતે વ્યક્ત થાય, તો જ એ પ્રેમ ગણાય એવો માનસિક આગ્રહ રહ્યા કરે છે. આપણે આપણી તેવી રીતની તે પરત્વેની સમજણની પકડ છોડવી જોઈએ

સંસારી સમજણ નહિ ચાલે

બીજાને જો સમજવા માગે, તેણે પોતે પોતાને પૂરેપૂરું સમજવું જોઈએ. તે વિના બીજાને સમજી શકાતું નથી. સાધના પંથે જવું હોય તો સામાન્ય પત્ની તરીકેના જીવનના ખ્યાલો તમારે તજવા પડશે, છોડવા પડશે હા! જો એણે કે તમારે સાધક ન થવું હોય કે ન રહેવું હોય, તો આ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી. જો તેમ થવાનું હોય તો તેમ કર્યે જ છૂટકો છે નહિતર જીવનમાં કલેશ, કંકાસ, દુઃખ, મનદુઃખ, સંતાપ, મુશ્કેલી, ગૂંચ, ઉપાધિ વગેરે થયાં કરવાનાં છે. કલેશ, કંકાસ કે ઉપાધિ વગેરે કર્યા કરવાથી જે જીવને સાધક થવું છે ને જેમા જે દૃઢ મનમતિવાળો છે, એ કંઈ એથી કરીને હારી જવાનો નથી એ તો પર્વતનેયે ઓળંગવાને માટે તૈયાર રહેવો છે તો એવો બધો ક્લેશ, કંકાસ, એને પલાળી નહિ શકે, એને બાળી નહિ શકે કે દુ:ખી નહિ કરી શકે. એની સાથે રહેવુ હશે તો એની રીતે જ રહી શકાશે. તે વિના બાજો કોઈ આરો નથી. હા. જો તે ભાઈ આ બધુ મૂકી દેતો હોય તો તો વાત જુદી છે. પણ જ્યાં સુધી એ એને વળગ્યો રહેવાનો હોય ત્યા સુધી તો આપણી માની લીધેલી સુખી, આનંદી જીવની સમજણો આપણે સાધનાની રીતે સાધનાની રીતમાં પલટાવવાની રહેશે.

સ્વતંત્રતાની વ્યાખ્યા

'હેતુ સમાવી પોતાને નિયમા, એ સ્વતંત્રતા.'

સ્વતંત્રતાની વ્યાખ્યા તો એવી છે. લોકો જેને સ્વતંત્રતા કહે

છે તે સાચા અર્થમા સ્વતત્રતા નથી તમારી પાસેથી મને ભારે આશા છે મને નિરુત્સાહી તમે નહિ બનાવ્યા કરો એવી વિનતી છે ભાઈ આવા જીવનમા પડ્યો તે ઈ મારે હો પડ્યો છે એવુ તો થે ુ જ છે ? ને તમારા મનના માનેના સુખની કલ્પનાઓ, સ્વપ્નાઓ બધા તૂટી પડ્યા તો હવે તે સુખની કલ્પનાઓ ઉચ્ચતર, દિ યતર બનાવો ને ત્યા ઉ ટ ક ખના રાખવાનુ ર્યા કરો

લેખકનુ જીવનદષ્ટાન્ત

આ જીવ શ્મશાનમા સૂતા જતો તે મારી માને કેવુ લાગતુ હશે ! જો મે મારી માની તેની લાગણી સામુ જોવા કર્યુ હોત તો શુ થયુ હોત ? સાધનાનો ધર્મ કઈ માયકાગનો નથી એમા તો માથુ મૂકીને સમરાગણમા પડવાનુ છે ઢીલાપોચાનુ ત્યા કામ નથી પત્થર જેવુ હેયુ ને કુમળા ફૂલ જેવુ હૃદય આપણુ થયેનુ હશે તો કામ થશે ેનેજમા ભણતો હતો, ત્યારે જીવનના કઈ કઈ ધ્યાનો રચેના હતા જીવનનો એક ભ ય અને રમ્ય એવો આદર્શ પણ લ્પેનો ને તે તરફના નિશ્ચિત પગના પણ માડેના તે જો કે કલ્પનાઓ હતી પણ નિશ્ચયાત્મક પ્રકારના વલણની હતી ખાલી તરગો ઈ ન હતા પરતુ અસહકાર કરતી વેળાએ તે બધા ધ્યાનોને એકદમ ઝાટ ની પેઠે તાડી નાખવા પડ્યા

સ્વભાવની ઉપરવટ થવુ જ પડશે

તમારી સામે તો તેવુ ન હતુ જીવનના ઉચ્ચતર ધ્યાનો તમારી સામે તો પડેના છે તમારી ઢબે સમજણે તમારી રીતે માન્યતાએ, માપે અને ટેવે તેણે કે તમારે જીવન ગાળવુ આ માર્ગમા પાલવે તેમ નથી તો પછી છોડી દો આ બધી માથાકૂટ એને એ બાબતમા ફેસનાલીને આ બધુ તૂત છોડી દેવાનુ કહો એને આ માર્ગમાથી નીકળી જવાનુ સમજાવો એ નીકળી જાય તો પછી બધી પચાત મટી જશે ને પછી નીરાતહેર થશે માટે એક વાર તેવુ કરી જુઓ

જો તેમ થાય તો તમારી કલ્પનાઓ છેવટ સ્વરૂપ પકડશે ને તમને કૃતકૃત્યતા અનુભવાશે બાકી એવું કરવામાં માનતાથી તો સાથ ન આપી શકાય તમે હુકમ કરો કે ભાઈને તમે છોડી દો—મારા સુખની તમે આડા આવો છો, ને તે તેની સંમતિ આપે તો આજની ઘડીએ છૂટી જવાને તૈયાર છુ મને ત્યાં કશી અડચણ નથી એનો પણ તમને બધાને અનુભવ થઈ જશે વધારે તો શું લખુ ? આપણે જો સાધક થવું હોય તો સ્વભાવની ઉપરવટ આપણે થવું જ પડવાનું છે, તે વિના કદી ઉપાય છૂટકો છે જ નહિ પ્રેમભાવ રાખ્યા કરશોજી

હરિ ૐ ખાર, તા. ૩-૧૧-૪૨,

મને જે કંઈ વખત મળે છે તેમાં તમને ટૂંકું ટૂંકું લખતો જ રહ્યો છું તો તે કૃપા કરીને પ્રેમ રાખીને, લક્ષ રાખીને સમજવાનું રાખશો એવી વિનતી છે

પ્રેમની સમજૂતી

તમે તમારો કાગળ મળ્યો છે 'કોરું હતું ત્યાં ભીનાશ આવી છે' એમ લખ્યું છે તે જાણ્યું છે, પરંતુ તે માત્ર છેક ઉપર ઉપરની છે હજી પાછું કંઈક તમારી માન્યતા, સમજણ વગેરેથી બીજી બાજુ તરફનું જવાનું થતાં એવું ન થઈ જાય તે જોતા રહેશો આપણે જીવનપ્રિયમાં એક થઈ જઈશું તો આપણું બધું થતું રહેવાનું છે પણ પહેલું કામ તો પ્રિયમાં એક થઈ જવાનું છે પ્રેમ બીજું કંઈ વિચારી શકતો જ નથી પ્રેમ ભિન્નતા ખમી ન શકે એવો પ્રેમ આપણે ક્યાં જાણીએ છીએ ? પ્રેમને તો આપણે આપણી અભિમાનના માપથી માપવા મથ્યા કરીએ છીએ એને જ વાંધો આવે છે ને ? લોકો જેને 'પ્રેમ' 'પ્રેમ' પોકારો કરે છે તે પ્રેમ નથી, પણ પોતાના સ્વાર્થની સમજણ પ્રમાણેની માત્ર તેવા પ્રકારની લાગણી છે

કોરો કાગળ

તમે કાગળ લખ્યો છે તે ઉપરથી પણ મને તો સમજાય છે કે એ કાગળમા પહેલાના જેવી ને જેટલી ઊર્મિ, ભાવના ને ઉત્કટતા નથી માત્ર matter of fact–કોરી હકીકત–જેવુ મને તો લાગે છે. આમા ખોટુ પણ તો મને જરૂર આનદ જ થાય ને! તમારા જીવન સુખને ભાગનાર વચ્ચે ક્યાથી હુ વળી આવ્યો? એનો ઉપાય તમને ૧–૧૧–૪૨ ના કાગળમા લખ્યો છે તે વિના બીજો નથી તમારા કાગળથી મારા તમારે વિષેના નિરુત્સાહીપણામા માત્ર ઉમેરો થયો છે તમે કહેશો કે 'એવુ તે શુ લખ્યુ છે કે તેથી તમે એમ કહો છો?' પણ તમારો કાગળ એવો મને જવાબ આપે છે તેથી હુ શુ કરુ? તમે કહેશો કે મારો કાગળ ન ગમ્યો ને તેણે નરમ નરમ, નમ્રતાવાળુ, ભવનાળુ લખ્યુ તે તમને ગમ્યુ ને? એ પ્રશ્ન જ નથી ઉદ્ભવતો એકને વિચારતી વખતે બીજાનુ કશુ લક્ષમા લેતો નથી એ મારી હકીકતની વસ્તુ છે, પણ એને સમજાવી શકવુ અશક્ય છે એ તો જેને એ બાબતનો એવો અનુભવ થયો હોય તે સમજી કે પિછાની શકે તમારા કાગળમા નથી જીવ કે નથી પ્રાણ, નથી એમા તમારા હૃદયનુ ઊડાણ એમાથી તો થાકયાના, નિરાશાના બોલ ઊઠે છે આપણને ક્યાયે નિરાશા શાની હોય? હુ ખોટો હોઉ તો મને લખજો ચાર પાચ દિવસ પહેલાનુ તમને તમારુ ચોક્કસ યાદ રહ્યુ હોય તે સભરી શકતુ નથી યાદ હોય તો મારે માટે તો આનદની વાત છે. જે કઈ લખવાનુ હોય તે વાસ્તવિકપણામા રહીને આપણા હૃદયને જણાવતા હોઈએ તે રીતે પ્રેમભાવનાથી હકીકત રૂપે લખવાનુ જો રાખીશુ, તો આપણને સમજવાની ચાવી પણ મળવી રહેશે આપણે જાણેઅજાણે જાતને છેતરી તો રહ્યા નથી ને? તેવી રીતે જો ભૂલેચૂકે રહ્યા કરશો, તો ઉપર આવવાનો વારો રહેવાનો નથી, તે જાણજો તમારો કાગળ મને સાવ કોરો લાગ્યો છે

સદ્‌ગુરુને સહકાર આપો

મદદ કરવાને પ્રભુકૃપાથી આ જીવ તૈયાર છે, ઉત્સુક છે પણ તમારી પૂરી તૈયારી તેમાં ભળે, એમાં તમારી હોંશ હોય, તમારી હિંમત હોય, ફૂદકો મારવાનું સાહસ હોય, માની લીધેલા અભ્યાસો, માન્યતાઓ, માપો ટેવો વગેરેની પકડમાંથી છૂટવાની જિજ્ઞાસા, તમન્ના હોય, તો પ્રભુકૃપાથી આ જાતનું કામ થઈ શકે બાકી તો મારી મદદ કામ લાગવાની નથી તાળી પાડવામાં તો બે હાથ જોઈએ જ ને? 'તમારા પ્રત્યે પ્રેમ ઊપજ્યો, ભાવ આવ્યો' એમ તમે લખો ને હું માની લઉં એવું મારા નસીબે મનનાપણું મારામાં રહ્યું નથી બીજાઓનું માની લઉં છું ખરો પણ તે વિશે પરવા કરતો નથી પરંતુ સાધના કરતા જીવોની બાબતમાં મારી વર્તણૂક જુદી જ રહ્યા કરે છે એનું શું થાય?

હજી પણ પ્રયોગ કરી જુઓ

તમારું ચાલે તો ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં મને હું મેલી મૂકો તેમ થવાને હું સોયે સો ટકા તૈયાર છું મરવું કે તેમ થવા જવામાં કે રક્ષા કરવામાં મને કશો રાગ કે મોહ નથી મારે રહેવાપણું છે તે માત્ર તમારે ખાતર તમારા બન્નેની સંમતિ મળ્યા જીવનમાં જાણે ક્યારે ન મળ્યો હોઉં એવો ન થઈ જાઉં તો મને તમારા બન્નેના હજારો ફિટકાર ને ધિક્કાર હજો કોઈનાયે સુખની આડે આવવાની મારી તો મરજી ના જ હોય ને? પરંતુ દરેકના સુખની માન્યતા, કલ્પના, સમજ પ્રમાણે કંઈ મારે થવા દેવાપણું થોડું હોય! એમાં તો મારી પૂરી લાચારી છે માટે તમે પૂરતો પુખ્ત વિચાર કરી જોજો જી હજુ ત્યાં નદીમાંથી બહુ પાણી વહી ગયું નથી ત્યાં સુધી ફરીથી સમજી લેવાનું રાખો ને એને વાગોળો ને તમે તમારા અમનચમનમાં અનવરત રહ્યા કરો ને તેવી રીતે જીવન સુખમાં વિતાવ્યા કરો તે જોઈને હું તો દૂર રહ્યો રહ્યો પણ આનંદ માણીશ તમારા હું મંદિરે કદી પાસે પણ આવવાનો નથી

પણ મારો પ્રેમ એનું કામ કરશે

માત્ર અંતરની દશામાં તમારા બન્ને વિષે જાગેલો હૃદયનો પ્રેમ—એને જે કંઈ કર્યા કરવું હશે તે અલિપ્ત રીતે—જે તે કંઈ બધું કર્યા કરશે તે વાત જુદી છે, કારણ કે પ્રેમનો તો સ્વભાવ જ એવો છે કે તે અટકાવ્યો અટકી શકતો નથી કારણ કે એને કશી અપેક્ષા રહેતી નથી કે હોતી નથી તમારામાં જે દિલ રહ્યા કરે છે એને એચી ખેચીને તાણવા મથું છું પણ પ્રાણ જાણે એ મારું કહ્યું કરતું જ નથી એવો છેક હું તો પરતંત્ર છું!

સ્પષ્ટપણે જણાવો

મારે કૃપા કરીને કંઈક સમજ રાખશો તો વળી કંઈક થઈ શકે ખરું જે કરીએ તે પ્રાણ આણીને, સમજીને, દિલથી કરીએ, એની પાછળ કશી વેતરણની સમજ ન આવી ગઈ હોય કે ન આવી જાય તે બાબત ચેતતા રહીએ મારાથી તમારું કંઈ બગડતું હોય તો કૃપા કરીને બેધડકપણે ચેતાવજો કશું યે કંઈ કરવાનું ભયથી ન કરવા વિનતી છે મારાથીયે બીવાનું કશું કારણ નથી, પરંતુ તેથી કંઈ સ્વભાવ પ્રમાણે કંકાસ-ક્લેશ કરવાનો હોય નહિ એનું નામ તો નાગું કહેવાય એ તો આપણી નબળાઈ સૂચવે આપણે જેમ જવું હોય, ચાલવું હોય, જે ઇચ્છતા હોઈએ, જેવું જીવન ગાળવું હોય, તે બધું સ્પષ્ટપણે તેને જણાવી દઈએ

સુમેળ તો રહેવો જ જોઈએ

એ પ્રમાણે જો તેને રહેવું હશે તો તે હા પાડશે નહિતર પોતાની રીતે પોતાને તે કેમ અનુકૂળ આવતું નથી તે બધું તમને સમજાવશે, સમજાવવા મથશે ને જો બન્નેનો એવી ભાવનામાં મેળ નહિ ખાતો હોય તો પછી બન્નેએ કેમ વર્ત્યા કરવું એનો ઉકેલ તમારે બન્નેએ મળીને વિચારી લેવાનો રહ્યો પરંતુ કોઈ દિવસ કંકાસ, કલેશ કે સંતાપ ઊભો રહેવો ન જોઈએ સદા સર્વદા

આનંદી, સરળ ચિત્ત ને પ્રસન્ન વદન રહેવું જોઈએ. વાતાવરણમાં ઉલ્લાસ, ઉત્સાહ, પ્રેમ, માર્દવતા, સરળતા, સૌમ્યતા, એકમેળાપણું, સુમેળભાવ રહ્યા કરે એ આપણે જોવું રહ્યું. હું તો આટલું જ કહી શકું. વધારે તો શું લખું?

સુમેળની રીત

તમારા બન્નેનો સુમેળ તો જ ખાઈ શકે કે બન્ને જીવનમાં એક ધ્યેયના થઈ રહો, એક જ પથના પ્રવાસી બન્યા કરો. બન્નેની સમજ, વર્તન એક જ પ્રકારના હો. તે વિના બન્ને સખીના, આનંદી, સુખી રહી શકે એમ મને તો લાગતું નથી ને તેથી જ તમે આ ભાવનામાં જોડાઓ એવી આ પામર હૃદયની મહત્ત્વાકાંક્ષા હતી ને છે. મારી એવી આશાને જળસિંચન કરીને ફળવવું એ તમારા હાથની વાત છે. મારી આશા તો અપેક્ષિત રીતે રક્ષા કરવાની; તમારા જીવન સુખનો વિચાર કરીને તે આશાને જન્માવેલી. પણ એ બધું તો તમારે વિચારવું રહ્યું. કારણ કે   ભાઈ જ્યાં સુધી તમે માનો છો તેવું જીવન જીવવાની તૈયારી જો ન બતાવે તો તમારે એના જીવન પ્રમાણે જીવવાની તૈયારી કેળવવી રહી. કાં તો   ભાઈને તમારે ફેરવવા રહ્યા, કાં તો તમારે ફરવાનું રહ્યું. એ બન્નેનું એક ન થઈ જાય તો જીવનમાં બન્નેમાંથી કોઈ એકબીજાને સુખી કરી શકવાનું નથી તે જાણજો.

ઉત્કટ પુરુષાર્થની અનિવાર્યતા

ભાઈએ પણ એ વાત સમજી લેવાની છે કે પોતાનો બધો ભાર જો ફગાવી દેવાની મહેચ્છા હોય, ઇચ્છા કરી હોય, તો બીજાનો ભાર પોતે માથે રાખીને બીજાને આગળ લઈ જઈ શકશે કે કેમ તે પણ બધું પૂરેપૂરું વિચારી લેવું જોઈશે. જીવનના આદર્શમાં બન્નેનો મેળ ન જ બેસી શકે એવું હું તો માનતો નથી. મેળ બેસી શકે એમ જરૂર છે પણ એવી ઉત્કટ તૈયારી, જાગૃતિ, લક્ષ ને તે બાજુનો

પુરુષાર્થ સતત કરતા રહેવાનુ તો આપણે રાખવુ જોઈશે તે વિના ચાલવાનુ નથી

પ્રચડ પુરુષાર્થનો દાખલો

સાન કણ દેખાતા પર્વતના હૃદયમા શુદ્ધ નિર્મળ જળ બહાર વહેવાને થનગનાટ કરતુ વ્યક્ત થઈ રહેતુ છે તેવી રીતે આપણામા કોઈ અજય પ્રેમની માર્દવતાયુક્ત ચેતનાની ચિનગારીઓવાળુ ભાવનાથી ભરપૂર એવુ હૃદય વ્યક્ત થવાને થનગની રહેલુ છે એની આપણને હજી ક્યા ખબર પડી છે! પાપ અને મૃત્યુની કટુતા પર વિજય મેળવનાર પ્રેમભાવનુ દિવ્ય સગીત ગાવાને આપણે ક્યારે તૈયાર થઈશુ? આપણા શબ્દો, આપણી વાણી, આપણી ભાષા, એવી તો પ્રાણવાળી પ્રત્યેની હોવા જોઈશે અને ધ્યેય પરત્વેનુ આપણુ આતરિક વલણ એવુ તો ઉત્કટ પ્રગટી ગયેલુ હોવુ જોઈશે કે જેથી ઠરીને જન્મ જન્માન્તરની પડી રહેલી ને તે પણ છે ઊંડામા ઊડે દબાઈ રહેલી હોય એવી લાગણીઓ, ઈચ્છાઓ કામનાઓને આપણે રચનાત્મક વલણ આપીએ અને આપણા હૃદયના મર્મભાગને જીવનની ચેતનાત્મક રીતે ઓળખતા થઈએ, તો આ બધા શુષ્ક જીવનની માથાકૂટોમાથી કેવા ઊગરી જઈએ!

આપણા હૃદયને ઓળખતા થઈએ એટલે કે ભગવાનને ઓળખતા થઈએ—નહિ કે માણસને

આપણુ આતરિક જીવનનો પ્રવાહ સતત એકધારો હૃદયના આધાર પ્રમાણે વહેતો થવા કરે તો જ જીવનવિકાસ થાય

જેના પાયા પર આપણો જીવનવિકાસ રચાવો છે તે પાયામા શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને હૃદય પરત્વેની પ્રમાણિકતા તથા વફાદારી ભારોભાર ભરેલા હોવા જોઈશે

એક વખત જો સાધનાના માર્ગમા દૃઢ, નિશ્ચયાત્મક, મરણિયો નિર્ધાર પ્રગટી જાય તો પછી ગમે તેવા પરિણામ આવે તેનાથી આપણે ડગવુ નહિ

આપણુ કોઈ કર્મ યોગ્ય હતું કે કેમ તે સમજવાની ઉત્કંઠા ને આતુરતા હોય તે સમજી શકાય, પણ એક વખત કર્મ કરી દીધા પછી એ વિષે ઝાઝી ફીકરચિંતા એવા કરવી નહિ જે તે બધો વિચાર કર્મની આદિમા કરવો

આપણા જીવનનો વિકાસ જેમ જેમ થતો જશે, જેમ જેમ એની સુંદર અસર, ગંધ, આપણા આસપાસના પર પડતી જશે, તેમ તેમ તેમને પણ આ માર્ગના મહત્ત્વ વિષે લાગ્યા વિના રહેવાનુ નથી ઝટ ઈને લઈને ખાઈ લેવાનુ છે એવુ આમા કશુ નથી

કશુયે નકામુ કેમ જવા દેવુ ? જેની જેની સાથે સબંધમાં હોઈએ એની સાથે આપણા જીવનવિકાસ ને જીવનના આંતરપણાથી, વર્તનથી, વાતચીતથી, પત્રવહેવારથી આપને જે કઈ એમનામા વિના પ્રયત્ને સહજ રીતે ઉપજાવી શકીશુ એનો લાભ કઈ મળ્યા વિના થોડો રહેવાનો છે ?

નિમિત્ત માત્ર

કૃપા પ્રેમ બતાવ્યાથી મારે તો ઊભવુ શુ,
કરશો ના જરા ઓછા વારવાર હુ વીનવુ

એનુ રહસ્ય હજી તમને સમજાયુ નથી એટલે તમને એમ લાગે છે મારે સ્વતંત્રપણે કશી પ્રવૃત્તિ પ્રભુકૃપાથી નથી

જીવનનો પ્રેમ વધતો જતા અભેદપણે જ થવાવાનુ છે એ તો સિદ્ધ હકીકત છે તમારા હૃદયની જિજ્ઞાસા ને ભાવના જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ એ એનુ કાર્ય કરતી જાય છે ને કરતી જશે મારુ કશુ નથી જો કઈ હોય તો તે તમારુ છે તેમ છતા જો કઈ હોઉ તો નિમિત્ત માત્ર છુ એનાથી બીજુ કશુ નથી

બિંદુનાટકમા વધારે ઊંડુ લક્ષ લેતા જશો, ભાવ જેટલો હૃદયમા નીતરશે તેટલો લાભ છે પણ એ તો કરતા કરતા સમજાઈ જવાનુ છે જે કઈ સમજણ, અનુભવ થયા છે તે પણ એની કૃપાથી ભાવથી ભાવ પ્રકટે છે એવો અનુભવ સને ૧૯૩૯ પહેલાં મને થયો ન હતો

આપણી દૃષ્ટિમાં આપની સ્તુતિ માત્ર ત્યારે જ તે કોઈ કામમાં, ઉપયોગમાં આવી શકે છે જો કવિના હૃદયને ઓળખતાં હોં, એમાં ગુણ રૂપે તે બાબતમાં વખાણેલું છે તે સંત નિર્ગુણની દૃષ્ટિથી વાંચો જો તો તેમાંથી તે બધી બાબતો તેમાં વખાણેલું જે બધું સિદ્ધાન્ત રૂપે તે સંભાળાય, પરંતુ તેમાંથી જરૂર સમજવાની એવી દૃષ્ટિ પણ છે

ભાવના રાખીને તે મુજબ વાંચો

જીવનવિધાન કરવે સ્વાત્મક બાજુનું સાધન આપણી સમજણ કેળવવાને માટે મદદરૂપ થઈ પડે ખરું એમાં વાચાનો સમજવાની બાબત જરૂર નથી જે કોઈ વ્યક્તિ તે સાધનાના ભાગ તરીકે ગણી લેવાનું છે એનું સાધન તરીકે ભાવનાના વિકાસ કરવે છે એ દૃષ્ટિએ જો વાંચવાનું સ્વાએ તો આપણો ફાયદો થાય

નવી ઉગેલી સમજણ

પ્રતિક્ષણ ધર્મ બદલાતા જાય છે, એક પરિસ્થિતિનો જે ધર્મ હોય તે બીજી પરિસ્થિતિ થતા તેનો તે ન રહી શકે' એવી સમજ જે તમને ઊતરી છે તેથી તો ખરેખર ઘણો આનંદ થયો છે જીવનનું ધન્ય ફળ એને ગણું છું પ્રભુની કૃપાનું દર્શન અને ધન્ય ફળ તથા એનું મહત્ત્વ પ્રત્યક્ષપણે એમાં સમાયેલા અનુભવના દિવસમાં કેટલું થયું હશે એ તો અનુભવી જાણી શકે પ્રભુ આપણો આમ વધુ ને વધુ સાચી સમજણમાં ઊંડા ઉતારનો જાય એવી પ્રાર્થના છે

'મમ મમ' સાથે જ કામ

આ જીવ *Perfect Master* છે કે નહિ એ સમજવાની આપણને જરૂર પણ શી છે? આપણે તો મમ મમ સાથે કામ છે, ટપ ટપ સાથે નથી 'મમ મમ' જ્યાં સુધી સમાતું હોય ત્યાં સુધી માગીને લેવું હોય ને એનાથી જો તે સમાતું હોય તો તે આપણો પરમ ગુરુ છે એમ સમજવું

સદ્‌ભાવનું પ્રચંડ બળ

શ્રી દત્તાત્રેય ગુરુજીએ ૨૪ ગુરુ કરેના તેમા માનવી જાત કરતાયે નીચી કોટિના તે જીવો હતા છતાયે એમનામાથી તેઓ જીવનતત્ત્વને પામ્યા એમા મહત્તા ને ખૂબી તો તેમની પોતાની હતી એજ્યે એ રીતે પણ જે ખૂબી કે મહત્તા આ જીવમા તમને લોકોને જણાશે તો તેમા સાચુ મહત્ત્વ તો તમારી સાત્વિક કેળવણીની દષ્ટિ ને ભાવનાનુ હશે કોઈનીયે પરત્વેની કેળવણીની સદ્‌ભાવનાની ભાવના કેવી રીતે કયા કયા કેવુ કેવુ કામ કરે છે, એની જો આપણને યથાર્થપણે ગતાગમ પડે તો આપણને ભારે નવાઈ લાગે

દોષમુક્તિની રીત

તમે વિગતવાર સમાચારો લખો છો તે તો ગમે છે પોતાના દોષો પોતાની મેળે જડે અને તેમા રાચવાનુ મન ન થાય એટલુ જ નહિ પરતુ તેમા પ્રવેશવાનુ થતા મનને અડવુ-અડવુ લાગે ત્યારે તે ઉપયોગનુ છે બાકી તો દોષ જણાય પણ તેનુ નિવારણ ન થાય, તો તો ઠેરના ઠેર જો સાચી પ્રેમભક્તિથી, શરણાગતિથી, પ્રભુની ભક્તિ થઈ તો તેમા બધુ જ ઓગળી જવાનુ છે પાપ પુણ્ય કશુ રહેવાનુ નથી પાપ પણ બધન તો છે અને પુણ્ય પણ બધનકર્તા છે પરતુ આપણે તો પાપ પણ કરવુ નથી ને પુણ્ય પણ કરવુ નથી આપણે તો જે તે બધુ શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે કરવાનુ છે

સદ્‌ભાવનાનુ મહત્ત્વ

જે સાધકને પોતાના દોષો જણાતા હોય તે સાધકે વધારે ચેતવુ દોષના વારવાર વિચાર ન કરવા એના કરતા તો ભગવાનની ભક્તિમા મન પરોવેલુ રહે એ વધારે ઉત્તમ છે માત્ર દોષો ખોળવાને જ મથવાનુ નથી એમા કશી ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી એમા શુ બગડી જવાનુ નથી અને ધારો કે કોઈ રીતે એથી અચકાવાપણુ થયુ તો જો ભક્તહૃદયવાળો તે સાધક હશે અને જો તે જાગ્રતિ, દઢતા ને

આસ્તેનીસાઝી ભ્લો હશે, તો તે તો તેની વેળાએ ચેતનાનો ને પોતાના અંત ના ભાવમા આસાને પ્રભુકૃપાથી ઉધન થવાનો અને રહેવાનો. એટલે દેવ પ્રતિ દુર્લક્ષ કરવાનુ નથી તેમ છના દોષોને ટાળવાનો જ માત્ર પુરુષાર્થ કરવાનુ એ તો દોરુ કોરુ કર્મ છે એના કરતા સદ્ભાવનાથી ભાળ્જેવુ કૈયુ રહે તો અર્થ કંઈ મૂનકુ મૂનકુ વર્ધા કરે

ઊર્મિ લાભકારક છે

તમે જે ઉર્મિથી કવિતા લખો તે વાચીને હું તો કહ્યો કોઈ ન માની શકે કે તમે કવિતા લખી શકો જ્યારે જ્યારે લાગણી જન્મે ત્યારે આવી પ્રાર્થના (દયના ઊંડાણથી, ભાવથી કર્યા કરતા રહેવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે

આ કાગળમા પણ તમને તમારા દોષો જોવાના છે અને તમે તે જણા-વ્યા પણ છે તે ઘણુ ઉત્તમ છે તો ને લક્ષમા રાખ્યા કરી એનાથી દોરવાઈ ન જવાય તે બાબતમા જાગ્રતિ, સવચેતી ને દઢતા રાખ્યા કરવાનું છે.

ચેતનાઆકળનુ ગૂઢ કાર્ય

કરોળ્ડીની પરી આવેની આમર ગખજે બાપુ ।

એવી પ્રાથના નખેની ને તે પછી આપણે ડૂબતા બચીને આવેના ને હેમતભાઈએ રેડિયોની સ્વિચ ખેનતા જ

જનથન મૂસ મચાઈ ભક્તજનોની લાજ રખાઈ

એવુ તુરત સભળાયુ, એ બન્ને એક પ્રકારના co incidents હોય—કાગનુ બેસવુ ને તા નુ પડવુ એના જેવુ હોય—પણ જીવનમા જ્યારે એવા ઘણા co incidents બને એટલે કે એવા ઘણા યોગાનુયોગ થાય, ત્યારે એમા ક્યાક સાકળ છે એવા અનુમાન ઉપર કોઈ ભાઈ આવે ને એને એવા હકીકતપણામા માને તો તે માત્ર કલ્પના છે એમ ન કહી શકાય ને એમાને માટે શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ પ્રત્યક્ષ પણે તે વધારનારુ થઈ પડે છે પણ એવા યોગાનુયોગની પરંપરામાં ગૂઢ ચેતનાસાકળ નિહાળવાની જે જીવની દૃષ્ટિ ને વૃત્તિ એવા

પ્રકારની બનેલી હોય તેને એવા યોગાનુયોગ પેલી ચેતનાને આભારી છે તેવું લાગે છે, જો કે હકીકતમાં તેવું નથી હોતું એવું તો નથી; પરંતુ બીજાને એવું ન સૂઝે જે પેલાને સૂઝે. આપણાં શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ એથી કરીને નિષ્ઠામાં પરિણમે છે. પ્રતીતિમાંથી અનુભવના ક્ષેત્રમાં આપણે ક્રમશઃ પછી અવતરતા જઈએ છીએ; ને એમ થયા પછી આપણાં શ્રદ્ધા–વિશ્વાસ કદી ડગવા પામતાં નથી તે જાણશોજી.

ખુલ્લા મનની અગત્ય

તમે કાગળ લખવાના હો તો તે પહેલાં ...ને તમારે જણાવવું કે સાથે તે પણ લખી શકે. એમનું મન દંડું જોઈને મનમા ગ્લાનિ થાય છે. એમને મારા વતી વિનંતી કરશો કે કંટાળવાનું કામ આમાં નથી. આમાં તો અપાર ધીરજ, હિંમત, સાહસ, બળ વગેરે દાખવવાનાં છે. પોતાની માનેલી સમજને પકડી લઈને બેસી રહેવાનું કામ આ માર્ગમાં નથી. એવી સમજણોને આગ્રહથી બળજબરીથી પકડી રાખવામાં ઊલટો ઉદ્વેગ વધવાનો છે. માટે ખુલ્લું મન રાખ્યાં કરે તો ઉત્તમ. જે પોતાને પૂરેપૂરો સમજી જશે એને બીજાને સમજતાં વાર લાગવાની નથી.

હરિઃ ૐ   બાર, તા. ૪–૧૧–૪૨.

દરેક પ્રસંગમાં ગૂઢ હેતુ

તા. ૨૮–૧૦–૪૨ ના કાગળમાં તમે જે પ્રેમ વિષે વિવરણ કરીને લખ્યું છે, તે વાંચીને ખૂબ ખૂબ રાજી થયો. એક તો કવિવર શ્રી. ટાગોરનું લખાણ, એની ભૂમિકા, એની ખૂબી, એનું રસલાલિત્ય, તે ઉપરાંત એનું જીવનરહસ્ય, એનું (એટલે લખાણનું) હાર્દ—એ બધું આપણને સમજાય છે, કારણ કે તે તે બધું એવા પ્રકારની સર્વસામાન્ય ભૂમિકાની કક્ષા પર ઊભા રહીને આપણે તે તે બધુ

અનુભવીએ છીએ તમને એ પુસ્તક જેણે ભેટ આપ્યું છે એણે કેટલા ભાવથી આપ્યું હશે! એ પ્રેમભાવનાની કદર તેર વર્ષ બાદ આજે આપણે હૃદયથી સાચી રીતે કરવાને કદરદાન થઈ શકવાના એનો આટલો સાત્વિક ઉપયોગ સુંદર રીતે આપણે કરી શકીશું એનો તે વેળા એમને કે આપણને ખ્યાલ સરખો પણ નહિ હોય પ્રભુકૃપાથી જે કંઈ મળે છે એમાં વાસ્તવિકપણું અને કોઈ ગૂઢ હેતુ રહેલા છે એમ જે અનેક વાર લખેલું છે એને માટે આના કરતાં બીજો વધારે મોટો પુરાવો લેવા કયાં જવું?

પ્રભુના કૃપાકિરણનો જ પ્રભાવ

હૃદયનું ગૂઢત્વ (mysticism) આ જીવના પ્રેમને આભારી છે એમ તમે માન્યુ છે, પરંતુ એ બધું કંઈ આ જીવે સાંભળવાનું હોય જ શાનું? પ્રેમ એ તો આત્માનો પ્રકાશ છે, પમરાટ છે આત્માના ચેતનમાં તો અનંત પ્રકાશ છે એ તો સગુણ ને નિર્ગુણ, બન્ને, જેમ હોઈ શકે છે તેમ એવો કોઈ ભક્ત, યોગી, આત્માર્થી હોય તે તેવા ગુણોનો પ્રકાશ ન બનાવતા છતાયે કેવોયે પ્રેમી હોઈ શકે છે! એને એ હિસાબે આ જીવનું તો મીડું જ ગણાય કશુયે એનામાં માની લેવાપણું રાખવાનું નથી, એનાથી કરી જો કંઈ આપણામાં સદ્ભાગ્યે એની કૃપાથી કશું ઉદય થઈ શકતું અનુભવી શકતા હોઈએ તો તે આપણા જીવનના ઊર્ધ્વમાર્ગી પુરુષાર્થના પરિણામરૂપે જે તે બધું છે આપણા જીવનનો વિકાસ ગમે તેટલો ઉચ્ચતમ બને તોયે એમાં જો ભૂલેચૂકે પણ મારું કંઈ માની લઉં તો તો તે આ જીવની નરી પામરતા જ ગણાય આ બધું હકીકત રૂપે છે મહત્ત્વ, ખૂબી, અનુભવવાની દૃષ્ટિ ને વૃત્તિ આપણે કેળવ્યાં કરીએ એ બાબતમાં કેટલીક વાર જે કહેવામાં આવે છે તે તો એનો કૃપાકિરણનો પ્રભાવ તેથી કરીને આપણા અંતરમાં સ્ફુરે અને એમાં નિષ્ઠા પામીએ તેટલા પૂરતું જ એવો પ્રકાશ આપણે વધુ પામવાને

વધારે યોગ્ય સાધન બની શકીએ એવી જ ભાવના એવુ કહેવા પાછળ રહેલી છે, તે જાણશોજી એટલે એવી બાબતમા જે કઈ લખાયેનુ હોય તેને તે રીતે સમજવાની વિનતી છે

પ્રેમ તો નિરપેક્ષ છે

હૃદયમા પ્રેમ ઉદ્ભવે છે ત્યારે તે ચાહ્યા વિના રહી શકતો નથી. કારણ કે એ તો એનુ લક્ષણ છે એથી કરીને પ્રેમી જ્યારે ચાહે છે ત્યારે તે વધારે કશુ કરતો હોતો નથી એણે તો નિરપેક્ષ રીતે ચાહવુ જ પડે છે

જીવનસાથીને અવગણો નહિ

આ બધુ તમે બન્ને સમજતા હશો જો બહેનને નહિ સમજાવ્યુ હોય તો તે તમે ભારે ગેરલાભ કર્યો ગણાશે આવી બધી હકીકત તેમને સમજાવવી જોઈએ આવુ બીજુ કે એવા ભાવનુ જે કઈ તમે વાચો, સમજો ને તેથી કરીને જે કઈ સમજણ મેળવો તે એમને મહેનત કરીને પણ, ખાસ વખત કાઢીને પણ, બધુ સમજાવવાનુ કૃપા કરીને મારી ખાતર–મને મદદ કરવા ખાતર–મારુ કામ કરો છો એ ભાવે તે કર્યા કરવાનુ રાખશોજી એમા ભૂલશો નહિ એ ઘણુ જરૂરનુ છે એમને તો જ હૃદયમા ઊતરશે કે, 'મોટા જે કઈ પ્રેમભાવની હકીકતો કહે છે તે ને કવિવર શ્રી ટાગોર જેવા આ બાબતમા જે લખે છે તે તો સરખુ જ છે ને આવા મોટા માણસો પણ તેમ જ કહે છે ત્યારે તો તે એક પક્ષીય ન હોઈ શકે ' આમ થાય તો એમણે માની લીધેના પ્રેમની સમજનો ભ્રમ ભાગી જતા વાર લાગવાની નથી

શુદ્ધ હૃદય વિના પ્રેમી ન થવાય

"પ્રેમની ભાવનાનો બુદ્ધિથી કે સમજણથી ખ્યાલ સાચી રીતે આવી શકતો નથી જ્યા સુધી આપણા હૃદય એટલા ઉદાત્ત, ઉદાર ને મહાનુભાવી થયા હોતા નથી, ત્યા સુધી સાચા પ્રેમની ભાવનાનો ખ્યાલ ને તેની કદર કદી પણ થઈ શકતા નથી તે હવે સમજાતુ જાય

छे," ए जाणी कोने आनंद न थाय? आपणे जे कई अतरनु कमा ईए तेनो लाभ बहेनने आप्या करवानो छे एनो लाभ ए ले के न ले एनो ख्याल सरखोये आपणने तो ऊपजवो ज न घटे अतरनी प्रगटेनी सद्भावनाना हेतुना बीज आपणे धारीए छीए एना करता घणा ऊडा पडता होय छे कोकने कोक दिवसे ते ऊगी नीकळशे आपणे तो आपणा पोतामा श्रद्धा-विश्वास जीवता राखीने एनी प्रवृत्तिमा रहेवानु छे

परिवर्तन थाय, पण वार लागे

त्राटक करती वेळाए हरि ॐ बोलवानु सूझ्यु छे ते सारु छे आपणे हृदयना ऊडाणमा ज्यारे गया होईए ते वेळानी स्थितिमा एकाग्रपणे भावनाथी जे कई बोलाया करे ते ते बधु ऊडु ऊतरवानु छे तो ते चालु राखशोजी आपणा साधनोनी साधनाथी आपणामा जरूर फेर पडतो जतो होय छे, एनी गति आपणने एकदम समजाती होती नथी एटलु ज बाकी फेर जरूर पडतो जाय छे ने ए विषे तमे तमारा कागळमा पण लख्यु छे आपणे जेवा थवु छे एना जेटलो तो फेर एकदम केम सभवी शके? पण ए तो एम करता करता ज थया करवानु छे संपूर्णपणे रूपातर एकदम थतु होतु नथी एक रातमा जीवन पलटाई जई शके नहि "एक क्षणमा बधु पलटाई जाय छे, एम जे केटलीक वार कहेवामां आवे छे तेमा अतिशयोक्ति छे जेम जेम आपणा बधानी जीवन विकास परत्वेनी समजण वधती जाय छे तेम तेम मने तमारा बधामा घणो रस प्रेम उत्साह वेग खत आनद सहानुभूति ए बधु मारामा ते ते जीवो परत्वे वधतु जाय छे ने एनो पडघो जे ते कई जीवोनी प्रवृत्तिमा पड्या विना रहेतो नथी

आपणु उपयोगीपणु वधशे

आपणा जीवननो विकास जेम जेम थया करे तेम तेम आपणु

ઉપયોગીપણુ પણ વધતુ જતુ લાગ્યા વિના રહી શકવાનુ નથી ને જીવનમા સાચો રસ ત્યારે આપણને અનુભવાશે તમારા બધાના જીવનના તેવા થતા જતા મૂળગત પરિવર્તનને લીધે પ્રભુકૃપાથી આ જીવનુ પણ તેનુ ઉપયોગીપણુ વધારે ને વધારે સ્ફુટ થતુ જવાનુ છે, ને તેની અસર આપણી આગળપાછળનાને પણ થયા વિના રહી શકવાની નથી બહેનનુ લખાણુ નથી મળતુ તેથી કશી નિરાત વળતી નથી તમારા બધા કરતા એના કાગળની આ જીવને ઘણી ભૂખ રહે છે એ માટે તો ઘણો ઝખતો રહ્યા કરુ છુ વખત મળતો નથી એનુ બહાનુ કૃપા કરીને એ ન બતાવે તો સારુ !

લૂટાવાની ઝખના

જીવનની દૃષ્ટિ ને વૃત્તિ જગતમા બહિર્મુખપણે સકળાયેલી રહેલી છે તે બધી સકેલી લઈને અતર્મુખપણામા વાળવાની રહે છે પૂરેપૂરા પોતામા હૃદયમા હૃદયથી જ્યારે આપણે સમાઈશુ ત્યારે આપણુ પોતાનુ અને બીજા બધાનુ સાચુ સ્વરૂપ શુ છે તે સમજી શકીશુ પહેલા તો પોતાનુ સ્વરૂપ કેવુ છે તે જાણવાનુ છે ત્યા બધુ પનટાવવામા કશુયે બાકી ન રાખો પ્રભુકૃપાથી જેને હુ મારુ ધન ગણુ છુ તે તમને બધાને આપવાને હૃદયમા ભારે ઝખતો હોઉ છુ કે તમે બધા તે ક્યારે લઈ લેશો ? મને લૂટી કેમ લેતા નથી ? મારી પાસે જે લક્ષ્મી છે તે તમે બધા લઈ લો એમાનુ બધુય જતુ રહેશે તોય તે ખાલી થવાનુ નથી તેવો તે ભડાર ભરેલો છે કારણ કે તે પ્રભુએ દીધેલો છે

પ્રેમની ઝખના

મુનીમ અકુરો હુ તો એનો હજી તોયે બડાશો શા
તમારી આગળે કેકુ પ્રભુજી માફ કરશો તો

મારે તો બધાના મનહૃદય જોઈએ છે દિન વિના દિનને ચેન ન પડે હૃદયનો પ્રેમભાવ એ જ અમારી તો મૂડી છે ને એની અમારે તો ઘણી ઘણી જરૂર છે

એનો તનસાટ પ્રભુકૃપાથી સેવતા મેવતા પ્રભુભાવે બધા સ્વજનોને હૃદયથી હૃદયમા ઝખ્યા કરીએ છીએ કે જેથી કરીને તેઓ જાગવાના હોય તો જાગી શકે તમને બધાંને કોઈનીને બાબતમા ઝખનાનો અનુભવ છે ખરો ? ઝખનાની ભાવના ઉત્કટ થતા જેના વિષયમા ઝખના જન્મે છે તેને આપણી સામે તાદશ્ય કરી દે છે એનામા આપણે લય પામી જઈએ છીએ, અને એમ પરસ્પર વચ્ચે એક પ્રકારનુ તાદાત્મ્ય જન્મે છે અને એવી પળે જો સામો જીવ પ્રત્યક્ષપણે તેવી દશામા થયેલો હોય તો ત્યારે જે લેણદેણ ચાલે છે તે કોઈ ઓર પ્રકારની હોય છે તે વેળાએ હૃદયના દ્વાર ખુલે છે ને અદર પ્રવેશ કરવાને સારુ યોગ્ય ભુમિકા પ્રગટતી હોય છે પણ મારી દાદફરિયાદ મારે કોને કરવાની હોય ? અને આ બધુ એ બિચારા સ્વજનો સમજી પણ કેમ શકે ? અને એને હકીકત રૂપે સ્વીકારી પણ કેમ શકે ? હૃદયની પ્રેમની ભાવનાની ઝખનામા નિરાશા નથી એ તો જુવે છે હૃદય કાજે અને ઝખે છે પણ હૃદય માટે પછી એને ચિતા શાને ? જો કે એ અધીરો બને છે તમ છતા એવી એની અધીરાઈમા પણ અપાર ધીરજ રહેલી છે એની ધીરજને મર્યાદા નથી પ્રભુકૃપાના બળ વડે આ જીવ તો અત્યત પામર છે માટે કૃપા કરીને એની વતીનાત કોઈ આગળ કશી કરવાની રહેતી નથી જે જે સમજુ છે તે તો આજ કે કાલ સમજશે જ ને મારા જેવા ભિખારીને બારણેથી પાછો હાંકો તો નહિ મારે એવી શ્રદ્ધા છે

હરિ ૐ બાર ૮-૧૧-૪૨

પ્રેમી જ મને સમજી શકે

પ્રિય બહેન

તા ૩૦-૧૧-૪૨ ના કાગળથી તમને રડવુ આવ્યુ તે હકીકત જાણી છે જો કઈ કશાથી કોઈને રડવુ આવવુ જોઈએ તો તે તો મને

આવવુ જોઈએ. સધના ફાળાને લીધે આ જીવને કેટકેટલું અથડાવાનું થાય છે! શરીર કેટલું થાકી જાય છે તે તમે બધાં ક્યાથી જોઈ શકો! કેટકેટલા ધક્કા ખાવાના! કોઈનીયે સહાનુભૂતિ મળે નહિ; ઓળખાણુપિછાણુ નહિ, લાગવગ નહિ તેમાયે આ શહેરની પૂરી જાણકારી પણ નહિ. કોને જઈને કયા મળવુ, તેની કશી ગતાગમ નહિ. જેમતેમ બાથોડિયા મારું છું. એવાની પરત્વે સહાનુભૂતિ, પ્રેમભાવ, અને આકર્ષાતું દિલ–એને જાણવાને અને પીછવાને કાજે એવા પ્રકારની આતુરતાવાળું દિલ–થયેલુ હોય તે સમજે

દિલ રેડીને લખ્યું છે

છતા યે આ બધી ગડમથલમા જે સમય મળે છે તે સમયમાં તમારામા સાચી સમજ પ્રકટે તે હેતુથી ને તમને ઉપર આણવા માટે ને તમારુ શ્રેય–કલ્યાણ થાય એ ભાવના પ્રધાનપણે રાખીને ને દિલમાં જે ભાવનાનો ઓઘ છે તે હૃદયમા રાખીને જે તે લખ્યા કર્યું છે. પરતુ એનો પુરાવો તો શુ આપી શકાય? એમા તમને રડવુ આવે એવુ કે સતાપ થાય એવુ તે શુ છે? ઘરમા કલેશ–કકાસ જેવુ વાતાવરણ ઊપજ્યા કરે તો પછી અમારા જીવનનુ શુ થાય? તમારે તો અમને બધાને પરમ શાતિ, અનુકૂળતા વગેરે કરી આપવાના છે એને બદલે તમારી મનોદશા જો તમે જ ન જોઈ શકો તો શુ થાય? આવા રખડપટ્ટીના સમયમા બીજા કોઈનેય કાગળ લખતો નથી બીજા બધાના કાગળો નથી આવતા એમ નથી, જો કે આવે છે તો અવારનવાર, પરતુ એક વાત એ પણ ખરી કે હાલમા તેઓ કાયદા રૂપે મારી આગળ નથી ઊભેલા તમને સમજમા ઊતરે તે માટે વળી વળીને કઈક કઈક લખ્યા કરેલુ છે

પોતાનો દોષ જોતાં શીખો

એમા કયા ખોટુ છે તે જો મને સમજાવી શકો તો મારી ભૂલ કયા છે તે સમજવાની મને તક મળે પરતુ જો તમે તેથી ઊલટા

દુખો જ થતા હો તો મારે શું સમજવુ? જે કંઈ લખ્યુ છે તેમા આ જીવનું કશું ઊંધુ મને ચાંધી શકશો તો જરૂર તે સમજ્વાને હૃદયથી પ્રયત્ન કરીશ દુખી થવાનુ મૂળ કારણ તો આપણે પોતે છીએ તે જો આપણને સમજાઈ જાય તો આપણને આપણા પોતાના પર જ ચીડ ચડશે અને આપણે આપણા મનને, સ્વભાવને, પ્રકૃતિને સાચી રીતે પિછાની શકીશુ, તથા એ કેવા છે એની ખબર આપણને પડી જશે તેમનુ કેવુ સાચુ સ્વરૂપ છે તેની ખબર અને સમજ આપણને એક વાર જો પડી ગઈ, અને પ્રભુકૃપાથી જો એમાથી ઊંચે આવવાનુ એટલે કે તેને પરિવર્તન કરવાનુ જો આપણને દિલ થયુ, તો તે બાબતમા જે તે કંઈ યોગ્ય હશે તે કરવાનુ પણ દિલ થશે જે પોતાને આરપાર બરાબર રીતે ઓળખી શકે છે તે બીજાને પણ બરાબર ઓળખી શકવાનું છે આમ થાય તો જીવનમા સુમેળ સાધનામા આપણે અરસપરસ રીતે યોગ્ય ભાગ જરૂર ભજવી શક્વાના છીએ બાકી કજેશ-કકાસ કર્યે કદી કશુ વળવાનુ નથી ઊલટા આપણે વધારે અળખામણા થઈ પડવાના છીએ

ગરજ મારી છે

તમે ભાઈને પ્રિયમા પ્રિય થઈ પડો એ જ મારી તો મુરાદ છે અને એ કેવી રીતે બની શકે તે માટે જ મારા તો હૃદયના પ્રયત્નો છે એમા આપણા પોતાના-પૂરતો સાથ, સહાનુભૂતિ, હૂંફ પ્રેમભાવ, મનહૃદયની તેવી ભાવના, કદરવૃત્તિ, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, ઉત્સાહ, પ્રેરણા વગેરે મને મળતા નથી એ મારી ફરિયાદ છે ને તે મારુ કમનસીબ છે છતાંયે આ જીવે તો હિંમત હારવાની નથી અને ધીરજ પણ ખોઈ બેસવાની નથી તમે ગમે તેમ વર્તો ધારો, માનો, કલ્પો, ચીડ-ગુસ્સો-ક્રોધ, ગમે તે રાખો તોયે એણે તો એના ધર્મ પ્રમાણે જ વર્તવાનુ રહ્યુ, કારણ કે એને ગરજ છે

સદ્ગુરુના પ્રેમની ગતિ

એ ગરજની ધગશવૃત્તિને માત્ર કેળવવાનુ, ખીલવવાનુ કે કરમાવી

દેવાનું આપણા પોતાના હાથમાં રહ્યા કરેલું છે. પ્રભુકૃપાથી આ જીવના હૃદયની તેવી ધગશની ભાવનાને સામેથી જો પોષણ ન મળ્યાં કરે ને તેનો ભાવને યોગ્ય પ્રતિ–ઉત્તર હૃદયથી ન મળ્યા કરે તો પણ તેવી ભાવના ત્યાંની ત્યાં રહ્યાં કરવાની છે. એવા જીવની એવી ભાવના ફળની કે પરિણામની કશી આશા–અપેક્ષા સેવતી હોતી નથી. એટલે એનું શું થશે એ વિષે તો તે–ભાવના–કશુયે વિચારતી હોતી નથી. એ તો માત્ર પોતાની મેળે વહ્યા જશે ને એના યોગ્ય સમયે વિલીન થઈ જશે. પરંતુ એવું થતાં પહેલાં એનાથી થશે એટલું તે કર્યા કરશે, ને કશાનીયે અપેક્ષા રાખ્યા વિના તે કર્યા કરવાની છે. પરંતુ તેવી ભાવનાના આપણી તરફ વહ્યા જવામાં જ આપણું કલ્યાણ–શ્રેય રહેલું છે એની ખાતરી શી? એનો પુરાવો શો મળે? એનું યથાર્થ દર્શન કે અનુભવ તો હૃદયમાં હૃદયથી થાય ત્યારે સમજાય તો સમજાય. બાકી બધાંયના જીવનમાં અથડામણો ઊભી તો કરાવવાની આવે છે. અથડામણોથી સંઘર્ષણ જન્મે છે. સંઘર્ષણથી સમજણ પ્રકટે છે–જો આપણું તેવું દિલ થયેલું હોય તો. માટે જીવનને સમજવામાં સાર છે.

હરિઃ ૐ ખાર, ૯–૧૧–૪૨,

કવિવર પણ એમ જ કહે છે

હાલમાં તમે શ્રી. કવિવર ટાગોરનું જે લખાણ વાંચો છો તે બધું ...બહેનને સમજાવવાનું રાખો છો કે નહિ? જીવનને ઉપયોગી હોય ને જીવનવિકાસમાં મદદકર્તા લાગે એવું ભાવનાભર્યું વાંચન પા–અડધો કલાક તેમને બધું સમજાવવાનું રાખીએ તો સારું થાય. આશા છે કે આપણે તેમ કરતા હોઈશું. ને એમ થાય તો પ્રેમભાવની હકીકતો, ભાવના વગેરે વિષે જે કંઈ આ જીવ લખે છે તે તેના એકલાની જ સમજ છે એવું કશું નથી, પરંતુ મહાન કવિ, દ્રષ્ટા ને તત્ત્વદર્શીની પણ તેવી જ તે વિષયની સમજ છે એવું સમજાશે ને

તેથી આ જીવનું જે કંઈ લખાણુ છે તેનુ યોગ્ય મૂલ્યાંકન જો કદાચ થઈ શકે તો થઈ શકે

પત્ની પ્રત્યેની સાધકની વર્તણૂક

એવા વાચનને પણ જો જિજ્ઞાસાભાવથી વાચવાનુ રાખીએ તો તે પણ સાધના છે એનાથી આપણી સમજ ખીલે છે ને તેનુ હાર્દ ને રહસ્ય વધારે ને વધારે સ્ફુટ થતા જાય છે, તથા એવા વાચનની ખૂબી ને મહત્ત્વ સમજાતા જાય છે આપણે જે લાભ મેળવતા જઈએ તે બહેનને પણ સમજાવીએ એમણે તેવો લાભ લેવો કે ના લેવો તે તેમના હાથની વાત છે પણ આપણે તો આપણી રીતે જે કંઈ શક્ય હોય તે કરી ચૂકીએ, અને તે બાબતમા કશો આમ કે તેમ આગ્રહ ન સેવીએ તેમ જ તે સાથે જ રહે એવી આસક્તિ પણ હોય તો છોડી દઈએ એમને જો આવવાપણુ હોય તો તે એમના કલ્યાણને માટે છે એવો નિશ્ચયાત્મક દઢ ખ્યાલ નહિ જાગી શકે ત્યા સુધી એમનુ વળવુ લગભગ અશક્ય છે ને તેમ થવુ એ કંઈ આપણા હાથની વાત નથી એમના રકઝકવાથી કે ક્લેશકંકાસથી આપણી શાંતિમા, ધીરજમા, સમતામા, બાધો ન આવવો ઘટે. એને પણ કસોટી રૂપે ગણી લેવુ એ પણ આપણી એક પ્રકારની કેળવણી છે તે સાથે સાથે એમના પરત્વે અણગમો કે બેપરવાપણુ ન આવી જાય તે તો ખાસ જાગ્રતિ રાખીને લક્ષમા રાખતા રહેવુ એમની અવહેલના તો આપણાથી થાય જ કેમ? ને જો આપણને યોગ્ય રીતે તે ન સમજી શકે તો કંઈ બળાત્કારે થોડુ જ સમજાવવાનું છે? આપણે એમા ધીરજ રાખવાની વાત પણ નથી. આપણે તો પગે આગળ ધપ્યા કરવાનુ છે કોઈની રાહ જોવાની હોય નહિ અને તેમ છતા આપણા જે જે સ્વજનો છે, તે બધા જ કંઈ આપણી રીતે આપણી સાથે થોડા જ આવી શકે છે! ને તે બધાંને માટે આપણે થોડા જ દિલગીર થઈએ છીએ? પત્ની

જેમ સ્વજન છે તેમ મા, ભાઈભાંડું એ કંઈ ત્યારે શું સ્વજન નથી? પત્નીને પતિ જો જકડી રાખે તો પતિનેયે નમસ્કાર કરવા ઘટે ને પતિને પત્ની જકડી રાખવા મથ્યા કરે તો પત્નીનેયે નમસ્કાર કરવા પડે. પરંતુ એનો અર્થ એવો નથી કે આપણે એનાથી અલગ થઈ જવાનું છે. આપણને જેમ આપણી સમજમાં જવાને કોઈ નડતરરૂપ ન હોવું જોઈએ, તેમ સામાની સમજમાં પણ નડતરરૂપ આપણે ન થવું જોઈએ. આમ હોવા છતાં પતિ–પત્નીના જીવનના ધર્મો એક બીજા સાથે એવા તો સંકળાયેલા છે કે તેમાં આપણે એકબીજાને વળગીને, સાધન રૂપ બનીને પરસ્પર સહાનુભૂતિ ને પ્રેમભાવનાના ઐક્યથી જો આગળ જઈ શકીએ તો તો સોનું ને સુગંધ ભેગાં મળે. પણ જો એમાંનું એક તેમ ન જ કરી શકે તો એને મરજી ફાવે તે રીતે (અલબત્ત આની પણ મર્યાદાઓ હોય) વર્તી શકે છે. એમાં આપણે વચ્ચે ન આવવું જોઈએ. જો કોઈ બીજો જીવ કલેશ–કંકાસ કે સંતાપ કર્યા કરે ને તેથી જો આપણે લેવાઈ નહિ જઈએ કે આવરાઈ નહિ જઈએ તો એનાં એ હથિયાર બોદાં પડવાનાં છે તે નક્કી જાણશો. ને જો એથી કરીને આપણે ખીજવાયા, ચીડાયા કે ક્રોધે ભરાયા તો એ જીવના તે હથિયાર વધારે ધારવાળાં થવાનાં છે તે પણ જાણી લેશો. એટલે એવું થતાં પ્રભુકૃપાથી આપણે વધારે ને વધારે સરળ, શાંત, ધીરજવાળા, સમતાવાળા ને પ્રેમભાવી બનીને વધારે સહનશીલતા કેળવ્યા કરવાની છે. આપણા સત્વગુણને કેળવવા, ખીલવવા માટે તથા આપણામાંની ખીજવાટની, અકળામણની, ક્રોધની વૃત્તિને સબૂરી પકડાવવાની કસોટી રૂપે તે કૃપાતક મળેલી છે; એમ હૃદયમાં માનીને આપણે ત્યારે વર્તવાનું છે. શ્રીભગવાનની કૃપાથી એવું જો આપણે કરી શક્યા તો સૌ સારાં વાનાં થવાનાં છે. ઉપર વર્ણવેલી સ્થિતિ જ્યારે બને ત્યારે આપણું હૃદય પ્રેમભાવની ખૂબ ભીનાશવાળું, કુમળાશવાળું, સહાનુભૂતિવાળું ને સામા જીવની અંદરનું જે જે સારું હોય તેની કદર કરવાની તત્પરતાભરી ભાવનાવાળું હોવું

જોઈએ, ને તેવે સમયે આપણામા તેની જાગ્રતિ પૂરેપૂરી જાગેલી હોવી જોઈશે, તો તેમ બની શકે.

વિકાસ અર્થે જ પરિસ્થિતિ

જીવન આવા પ્રકારની અથડામણોથી ઘડાય છે જે જીવનમા કદી એવી અથડામણો, યુદ્ધો, ગૂચો, મુશ્કેલીઓ, ઉપાધિઓ આવી નથી તે જીવનમા નક્કરતા કેમ કરીને આવી શકવાની છે ? ગમે તેવીયે પરિસ્થિતિમા સમતોલપણુ જાળવવા, કેળવવા, ખીલવવા અને તેવી પરિસ્થિતિમા આપણી માનસિક સ્થિતિ, સમતાવાળી, શાતિવાળી, ધીરજવાળી રહી શકે તેવા પ્રકારના શિક્ષણને કાજે પણ તેવા સજોગો ઊભા થાય તે જરૂરના છે એવી પરિસ્થિતિને તો ઊલટુ ઈશ્વરે કૃપા કરીને આપણને સામદા કરવાને અને જીવતાજાગતા કરવ ને પદાર્થ-પાઠ રૂપે આપેલી છે એમ માનીને તે સાથે વર્તવાનુ જો રાખ્યા કરીશુ તો બેડો પાર થવાનો છે એમ નિશ્ચય કરીને જાણુશોજી

ઘર્ષણમાથી પ્રકૃતિનું દર્શન

તેમ થાય તો સામાના હૃદયને આપણે ભીંજાવી, પિગળાવી શકવાને સાધનરૂપ બની શકવાના છીએ એ વિષે કશી શકા નથી તેવી તેવી અથડામણના પ્રસગો પરથી આપણને આપણી પ્રકૃતિ, સ્વભાવ અને સામા બીજા જીવના પ્રકૃતિ-સ્વભાવના દર્શન થતા રહેવાનાં છે, અને એ રીતે આપણે પોતાને તથા બીજા જીવને પણ ઓળખી શકવાના છીએ

પ્રેમભાવ તો વધવો જ જોઈએ

ગમે તેવુ દર્શન થાય તોયે આપણી પ્રેમભાવનામા તો ફરક ન પડવો જોઈએ બલ્કે તે વધ્યા કરવો જોઈશે તો જ જગતના ગમે તેવાની સાથે આપણે તેવુ સમતાયુક્ત વર્તન રાખી શકવાને સમર્થ નીવડી શકીશુ, તો જ પાપીમા પાપી ને દુષ્ટમા દુષ્ટ જીવને પણ આપણે ચાહી શકીશુ જેનો જેનો જીવન પર્યંત સાથ કરવાનો છે, એના

સ્વભાવને, એની આંતર પ્રકૃતિને આપણે અરસપરસે સ્પષ્ટપણે જોઈ શકીએ તેવી રીતે આપણે એકબીજાને ઓળખી લઈએ, સમજી લઈએ, તો ઠીક થઈ પડવાનું છે. તેમ કરવા જતાં પાછું તે અંગે કરીને કશુંયે અન્યથાપણું એકબીજા વિષે મનમાં ન પ્રવેશવા દઈએ તો. કેટલી બધી ભારે કેળવણી આપણને મળી જાય!

સાધકનું સગાં સાથેનું વર્તન

આપણે તો પૂરેપૂરી શાન્તિ રાખ્યાં કરવો. જે તે કંઈ કર્યાં કરતા હોઈએ તે કર્યાં કરીએ. આપણો દોષ થયો હોય તો લાખવાર માફી માગી લઈએ, ને તેમ ફરી પ્રભુકૃપાથી ન બનવા દઈએ. એમ કરવામાં કયાંયે સંકોચ પણ ન રાખીએ. કશાથી ખચકાઈએ પણ નહિ, અચકાઈએ પણ નહિ. પોતાનાં જે હોય તે આપણા રસ્તે આડાં આવતાં હોય તેને હડસેલો મારીને, ખસેડી નાખીને આપણે જવું નથી, પણ એમને બધાંને હૃદયના પ્રેમથી ન્યોછાવર થઈ જઈને ભેટીને, મળીને, આગળ જવું છે. પછી ભલેને આપણા અંતરના એવા પ્રેમભાવની કદર એ લોકો ન કરી શકે તો એથી મનમાં કંઈ લાવીએ નહિ. અને તે સાથે સાથે એમના વિષે મનમાં ઓછું પણ ના આવવા દઈએ. અથવા તો તેઓ કેવાં પામર છે એવું પણ કંઈ ન થવા કે જાગવા દઈએ. એમની પ્રકૃતિ કર્મસંસ્કારવશાત્ એવી છે ને એની ઉપરવટ જવાનું જ્ઞાન એમને પ્રકટેલું નથી એટલું જ તે છે. અને આપણને શ્રીભગવાનની કૃપાથી એવી કંઈક સમજણ થઈ છે તેથી આપણે મથીએ છીએ, એટલો માત્ર ફરક છે.

બીજાને ઊંચે લાવવાની રીત

બીજાને એમની ભૂમિકામાંથી ખસેડવાનો રસ્તો આ છે. આપણે આપણી રીતે જીવનનો વિકાસ સાધીને આપણા જીવનના તેવા સ્પર્શથી, વર્તનથી, અનુભવોથી એમને જેટલું સમજવાનું હશે તેટલું સમજાશે એમ હૃદયમાં દૃઢ શ્રદ્ધા રાખીને સંતોષ માન્યા કરીએ, આપણામાં

રાખ્યા કરીએ ને બધા સાથે નિરાગ્રહી રીતે, સરળતાથી, શાંતિથી, સમતાથી, પ્રેમભાવે વર્તા કરીએ તો બસ છે બાકીનું તો જો તેમ આપણું થયાં કરતું હશે તો પ્રભુ જરૂર સંભાળી લેવાનો છે આપણે કોઈ વાતે કશાથી મૂંઝાવાનું કે અકળાવાનું નથી જેની જેવી પ્રકૃતિ હશે એને તેવી રીતે તે દોરવા કરવાની છે આપણે તો ત્યાં એનું તેનું દર્શન સમતાથી જોવું ને મનમાં શી ગાંઠ ન પડવા દેવી. એટલું જો પ્રભુકૃપાથી કરી શક્યા તો બસ છે

હરિ ૐ ખાર, તા ૯-૧૧-૪૨

દાન ઉઘરાવાની મુશ્કેલી

તમારો કાગળ રાત્રે શહેરમાંથી આવ્યા બાદ મળ્યો હતો, પણ શરીર એવું તો લોટપોટ થાકી ગયેલું હતું કે સવારે જે તે કંઈ થશે ધારીને વાંચ્યો ન હતો ઘણું રખડવાનું થાય છે પૈસા એમ સહેલાઈથી મળી જતા નથી દાન ઉઘરાવવું કેટલું મુશ્કેલ છે! લાગવગ ને ઓળખાણ વિના દાન મેળવવું એ ઘણું અઘરું છે તો પણ આપણે તો પ્રભુકૃપાથી પ્રયત્ન કરવો જ રહ્યો સત્તરઅઢાર હજાર થાય ત્યારે નિશ્ચિતતા વળે

હરિ ૐ ખાર, તા ૮-૧૧-૪૨

પ્રિય ભાઈ,

શરીર એવું તો લોટપોટ હતું કે ન પૂછો વાત સારા દિવસની રખડામણ ચાલે છે કંઈ અવનવા અનુભવો થાય છે ધોળી ટોપી અને ખાદીનો પોશાક જોઈને ઘણા તો દુકાને જ ચડવા દેતા નથી.

સ્વતંત્રપણે જે કંઈ લખવાપણું બને છે તેમાં આનંદ પ્રગટે છે

તેમાં જો વિચાર્યું હોય તો અંતરમાં આવેલાનું કે ચાલેલામાંનું જણાયા વિના ન રહે.

(ગઝલ)

સહેવાયે ગમે તેવું હૃદયમાં પ્રેમ જે પ્રત્યે,
નથી ત્યાં લાગતું કૈં જ્યાં હૃદય રંગાયલું પ્રેમે.

વિરોધી સ્વજન તો આપણી પારાશીશી છે

......નો સ્વભાવ, એમનું અજ્ઞાન એમને તેમ વર્તાવે છે. એ તો માત્ર હથિયાર બનેલાં છે. આપણે તેવા ન થઈએ એની સંપૂર્ણ કાળજી રાખવાની છે. જો તેમ રહી શકીશું તો તેમનું સાચું સ્વરૂપ કેવું છે તે જાણવાનું મળશે. કિંતુ આપણે તેમના પરત્વેના પ્રેમ-આદરમાં ઉત્કટતા પ્રગટાવવાની રહેશે. જો કોઈ જીવની પ્રકૃતિ સામાને નમાવવા કે ધસડવા એની છેલ્લી હદ સુધી જતી અનુભવાય તો એ તો આપણી પોતાની કસોટી છે. અને આપણી કક્ષા કે દશા કેવી થઈ છે તે જાણવા માટેની એક પારાશીશી છે.

દૃઢતા અને પ્રેમની જરૂર

તેવા સમયે સામા તરફ સહેજ પણ અવહેલના થઈ ગઈ કે તિરસ્કારની વૃત્તિ થઈયા પ્રેમભાવ ને કદરભક્તિ ઓછાં થવા પામે તો તો આપણું પતન થયું સમજવું. સેવાનો પ્રસંગ સાંપડયે પ્રેમભાવે એની સેવા કરીએ, પરંતુ જ્યાં આપણે નમવું ન ઘટે ત્યાં તો ન જ નમીએ. એના આત્માને જરૂર વંદીએ, નમીએ, પરંતુ તેની પ્રકૃતિને કે એના સ્વભાવને તો નહિ જ. કોઈની પણ પ્રકૃતિને કે સ્વભાવને નમ્યા કે આપણે નીચે ઊતર્યા સમજવું. જ્યારે આપણે તો જ્યાં ને ત્યાં સંગ્રામ–અંદરને બહાર–આપ્યા જ કરવાનો છે–ને તે પણ જ્ઞાનપૂર્વક. શરણાગતિની ભાવના દૃઢાવીને, નમ્રમાં નમ્રપણે વર્તીને,

આપણામા અક્કડપણુ ન આવી જાય તે ખાસ લક્ષમા રાખવાનુ છે એવેની બાબતમા ને આદર્શ પરત્વે તો મક્કમ રહ્યા કરીએ, ને એ લીધે સામાને અક્કડ લાગીએ તો ભલે, પરન્તુ તે હકીકત વળી જુદી છે હૃદયની કુમળાશ તો ત્યા ભરી પડેલી હોવી ઘટે સંસારના ક્લેશ, કકાસ, રંજ, ઉપાધિ, સતાપ, મુશ્કેલી વગેરે વગેરેથી કદીયે સતાપ આપણને ન થવો ઘટે તે સાથેસાથે આપણા કર્મમા તેથી કંઈ કશુ ઊચાનીચા થવાપણુ ન આવી જાય તે જોવાનુ પણ રહે છે આપણને માર્ગ ઉપરથી હચમચાવી નાખવા મારની સેના તૈયાર થઈને આપણી સામે યુદ્ધ કરવા આવેલી છે—બુદ્ધ ભગવાનની સામે આવી હતી તેમ

પ્રકૃતિની અજબ ચાલબાજી

જગતમા તો પ્રકૃતિનુ જ રાજ્ય છે જ્યાસુધી જગતના જેવા રહીશુ ત્યા સુધી તે જગત આપણને સઘરવાનું છે, બાકી તો આપણને તે ધકેલી દેવા પ્રયત્ન કર્યા કરશે જેમ જેમ આપણે પ્રકૃતિને વશ ન થવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરીશુ, તેમ તેમ તે પ્રકૃતિ આપણો સામનો વધુ ને વધુ કર્યા કરવાની છે જેટલી એ પ્રકૃતિ વધારે પાસેમા પાસેનુ અંગ હોય, એટલી તે વધારે વળગીને, અનેક સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ રીતે આપણી થઈને, દેખાઈને—આપણામા ભળીને પણ—આપણને આપણા માર્ગથી ઊંધે માર્ગે પ્રેરવાને મથ્યા કરવાની છે કારણ કે એના રંગઢંગ ન્યારા છે, ભેદભાવ છે એને એમ ખુ તુ જાણી શકવુ અઘરુ થઈ પડે છે ખુ ખેખુ નો દુશ્મન સામનો કરી યુદ્ધ કરવા ચઢી આવે તો આપણે ચેતી શકીએ છીએ કિંતુ આપણામા ભળી જઈને, આપણો જ થઈ જઈને, આપણામાંનો એક થઈ રહીને જ્યારે તે અંદરથી વિરુદ્ધ વર્તશે—તેમ છતા પાછો આપણા હિતમા છે એવી સમજણ આપણને બનાવશે—એવા સમયે એનો સામનો કરવાનુયે આપણને ભાન રહેશે નહિ એવી પ્રકૃતિની ચાલ હોય છે

પ્રેમ જ પ્રકૃતિને જીતી શકે

એવું આપણી પોતાની પ્રકૃતિ વિષે પણ હોય છે ને બીજાંની પ્રકૃતિ વિષે પણ હોય છે. હૃદયમાં જો સાચો પ્રેમ જાગેલો હોય તો તે આપણને બધું જ બતાવશે, માર્ગ પણ કાઢશે, ગડમથલ પણ કરાવશે ને અનેક રીતે મથાવીને, ગૂંચ ઉકેલીને રસ્તાને મોકળો કરશે. પ્રેમ કંઈ આંધળો નથી. એ તો હજાર હાથવાળો ને હજાર આંખોવાળો છે. તે પ્રકૃતિની ભૂખ પણ જાણે છે ને તપ પણ જાણે છે ને પ્રકૃતિની સામે થવાની રીતરસમો પણ જાણે છે. તેની કળા ને શક્તિ અનંત પ્રકારનાં છે. અલબત્ત તે બધું જતું કરે પણ ખરો. મનમાં ભરી તો ન જ રાખે. કશી અસર પોતાના ઉપર થવા દે નહિ. કશાથી અકળાય નહિ, મૂંઝાય પણ નહિ. બધું સ્પષ્ટપણે જોઈ લેશે તેમ છતાં બીજાંને મન ઉપરથી ઉતારી નાંખશે નહિ. પોતે પોતાના માર્ગ ઉપર અટળ રહેશે. એવો હૃદયનો પ્રેમ તો અચળ ટેકીલો રહ્યા કરશે.

સાધક તો એકલા ધ્યેયને ખાતર જ જીવે

સાધકના જીવનમાં એવો પણ સમય આવે છે કે જ્યારે આપણાં પોતાનાં આપણને હેરાન કરવા મથે છે. તે મારનાં મોટામાં મોટાં હથિયાર પણ બને છે, કારણ કે તેમના પરત્વે આપણે સંકળાયેલા હોઈએ છીએ, એમના પરત્વે આપણને બીજાં બધાં કરતાં વધુ પ્રેમ જામેલો હોય છે. કિંતુ એવી જે કૃપાતક મળે છે તે સાધકને આંખ ઉઘાડનારી નીવડી શકે છે, જો તે ખરેખરો જાગ્રત રહ્યા કરેલો હોય છે તો. એથી કરી એવાં પરત્વે આપણને રાગ, મમતા, આસક્તિ, મોહ વગેરે જે હશે, તે તે તેમની તેમની સાચી પ્રકૃતિનાં દર્શન થતાં કપૂરની પેઠે આપણામાંથી ઊડી જશે. સંસારના એવા પ્રસંગનો સાધનાની રીતે આપણે ઉપયોગ કર્યો કર્યો હશે તો એવા પ્રસંગોથી જીવનમાં સમતા, શાંતિ, પ્રસન્નતા, તટસ્થતા, ધીરજ, સહનશીલતા, સહિષ્ણુતા, ઉદારતા આદિ ગુણો કેળવવાની તે તો કૃપાતકો છે એમ સમજાશે. આપણને એવા મળેલા પ્રસંગોથી આપણે વિશેષ જાગ્રત

બનવાનું છે ને જીવનના ધ્યેયથી વધારે વેગવાળા થવાનું છે. સાધકના જીવનમાં નરી શુષ્કતા કદી પણ પ્રવેશી નહિ હોય. તે તો સદાય કોમળમાં કોમળ બનેલો હશે. તે સાથે આપે તેના ધ્યેય પરત્વેની મક્કમતા પર્યંત કઠણતાયે વધુ હાથ હશે. જીવનમાં કારુણ્ય, ઉદારતા, નિખાલસતા, પ્રેમ વગેરેને સ્થાન છે, પરંતુ તે બધાં વાપરવાનાં છે ધ્યેયને ખાતર,–અગર કે પ્રકૃતિના નીચલા થરોને અપનાવવા ખાતર નહિ. ઊંધા સમજીશું, ધારણી લાગ્યા કરીશું, એવું એવું બનવાનો સંભવ લાગે તો પણ ધ્યેયને યોગ્ય એવા સમતાભર્યા પ્રેમના ભાવપૂર્ણ વર્તનથી સામાને જીવનની સાચી સમજ ને ઉચ્ચ બાજુ દર્શાવી શકવાના છીએ. એ વાત પણ અનુભવની છે. એક વખતે સાચી વ્યક્તિને સાચો ખ્યાલ આવી ગયો કે આપણને તેમાંથી ચળાવવું અશક્ય છે ને જો સાચેસાચ તેવું તેને લાગ્યું, તો આખરે પોતાનો તંત તે મૂકી દેવાનું છે. જ્યાં 'દોરડી બળે પરંતુ પોતાનો તંત તે મૂકે નહિ,' એવું પણ પ્રકૃતિનું સૂક્ષ્મ બળ રહ્યા કરે છે. શાંતમાં શાંત જ્ઞાનપૂર્વક જેટલું વધુ રહેવાય અને કશાની પણ અસર ન થાય તેવું વલણ રાખ્યા કરવા વિનતિ છે.

પ્રિય બહેન,

સાધકને સાથ આપો

મન તે કંઈ એવું થોડું જ છે કે તે એકદમ માની જાય? એ તો એની સામે યુદ્ધ કરવું પડે, એને હરાવવું પડે. બાકી એ તો આપણી પ્રકૃતિ-સ્વભાવનો પટ જેવો પડ્યો હોય, જેવી ટેવો પડેલી હોય, તે રીતે તે સતાવવા મથે છે. તેમ ન થતાં આપણને જે સંતોષવું ના હોય તેની સામે બળવો કરાવ્યા કરે છે, દિલમાં એક પ્રકારની અંધાધૂંધી પ્રગટાવે છે. તેથી આપણે ભાન ભૂલીએ છીએ. પ્રેમના તત્ત્વને ભૂલીને આપણે સંપૂર્ણ મોહને વશ બની જઈએ છીએ. પ્રેમ આંધળો નથી; મોહ આંધળો છે. પ્રકૃતિના કે સ્વભાવના

ઉશ્કેરાટમા આપણે હોઈએ ત્યારે આપણને આપણો પોતાનો દોષ સૂઝતો નથી અને બીજાનુ આડુ અવળુ, ખરુ કે કલ્પિત આપણને ઘણુ ઘણુ લાગ્યા કરે છે આપણી કામનાઓ, આશાઓ, ઈચ્છાઓ વગેરે વગેરેના અનેક પ્રકારના સસાર અને કલ્પના રચી ગ્ચીને તેનુ ઘર આપણે ચણેનુ હોય છે ને માડેનુ હોય છે. તેને ધક્કો લાગતા આપણે દુખી થઈએ છીએ, અકળાઈએ છીએ, મૂઝાઈએ છીએ અને તેવી વેળાએ આપણી અતરની સમજણના પડળ બધ થઈ ગયેલા હોય છે આવી વેળાએ સાચી સમજણના માર્ગથી આપણે પતન પામીએ છીએ અને તેના ભોગ બીજાને કરવાને પણ આપણે મથીએ છીએ આપણે આપણી મોહ માયાને અગે કરી કોઈ મહા શક્તિની સામે થતા તો ભોહુ જ પડાવાનુ છે ક્ષુદ્ર તણખનુ પણ આ જીવ તો નથી. બાકી પ્રભુની પરમ કૃપાથી જે હોઉ તે હોઉ તમારે જો ના ઊડવુ હોય તો ભલે જ્યા હો ત્યા બેસી રહેજો બાકી બીજાને પણ ઊડવા ના દેવા તેવુ કૃપા કરીને ના કરશો નહિતર તો ભાગી પડાશે

'નહી ઉડાયે પોતાથી પણ પ્રિયની વિમાનગતિ જોઈ,' આપણે રાચીએ જીવન વિકાસના યજ્ઞમા હાડકા તો ન જ નાખીએ

પૈસાનો લોભ નથી

પૈસાને લીધે અથવા તો જીવનની બીજી રીતે કેટલીક હાજતો તે મારી પૂરી પાડે છે તેથી હુ આમ કહુ છુ તેવુ તો કશુ જ નથી તે તો મને હમણા મળ્યો ને ભગવાને આપ્યો તો શુ તે પહેલાની મારા જીવનની આર્થિક મુસ્કેલીઓ, તે નહોતો મળ્યો ત્યારે, નહતી ફીટી શકી ? બીજા જીવોએ મારી સભાળ લીધા જ કરી છે ખૂબી તો એ હતી કે તે બધા જીવો તો સામાન્ય સસારી હતા આ જીવમા આવા સાધકપણાની ગધ સરખીયે તેમને તો ન હતી, જ્યારે તમને બધાંને તો મારા એસા જીવનનો કઈક ખ્યાલ આવેલો છે અને

• પ્રભુકૃપાથી તમારા બધાની કંઈક મેના ઘણે ઠરાવી છે, તો થઈ શકે છે તેથી તમે કંઈક કશુંક કરો તો નવાઈ પણ નહિ પૈસાને લીધે કશું કંઈ અટવાઈ પડ્યું હોય તેવું પ્રભુકૃપાથી હજુ સુધી તો નથી બની શક્યું આમ પૈસાને લીધે અમે અમુકને વળગેલા છીએ એ તો માત્ર તમારી ભ્રમણા છે આ બધું સમજાએ હૃદયમાં ઊતરે તેવું કંઈ થોડું જ હોય છે ? પ્રભુ આપણને સદ્બુદ્ધિ આપે અને જીવનના સતના માર્ગે દોરી જાય એ જ પ્રાર્થના

હરિ ૐ આર, ૧૦-૧૧-૪૭

પ્રિય ભાઈ,

શુભેચ્છા અને પ્રાર્થના

સમજાવવાની મારામાં તો કશી શક્તિ નથી તમારે ગળે ઊતરે છે, કારણ તમારું હૃદય એવું પ્રેમભીનાશવાળું, સમજવાને આતુર, જિજ્ઞાસા-ભાવનાવાળું બનેલું છે એટલે જે સમજાય છે તેની ખૂબી તો તમારા હૃદયની જાગેલી ભાવનામાં રહેલી છે એવું ઊર્ધ્વગામી હૃદય સતત તમારું રક્ષા કરો, ને જગતમાના સત્ત્વને-પ્રકૃતિને-ચલાવતુ એવું જે ચેતન, તેને અનુભવો ! એવું અનુભવવા માટેના સાહસ, હિંમત, ધગશ ઉત્સાહ, બળ, વેગ, ગતિ, ધારણા વગેરે વગેરે જે કોઈએ તે તે પ્રભુકૃપાથી તમારામાં ઊપજ્યા કરો એવી પ્રભુને પ્રાર્થના છે એ માટે તમે જાગ્રતપણે કોઈ સ્થિતિમાં સંતોષ ન રાખીને મથ્યા કરો અને ધ્યેયલક્ષી વધુને વધુ ઉત્કટપણે પ્રવર્ત્યા કરો એવા તમા રામાના જગન્નિયંતાને પ્રાર્થના છે

પ્રભુની જ બલિહારી

તમારામાં થતો ફેરફાર તમને લાગે એ જ મારે મન મોટી વાત છે કારણ કે એ જ હકીકત તેના સત્યને પૂરવાર કરી આપવા માટે ને તેને અનુભવવા માટે પૂરતી છે જીવનનું આમૂલાગ્ર પરિ

વર્તન સાધનાની ભૂમિકા ઊપજ્યા વિના થવું શક્ય નથી જે કંઈ મેળવવું છે તે સાધનાથી મેળવી શકાય છે. મેળવવાને માટે પુરુષાર્થ અનિવાર્ય છે. કૃપા કરી તમારે મારી કશામાં ગણતરી ન ગણવી. હું તો સાવ નાચીજ છુ. એ વહાલાનો પ્રિય થવાવા માટે જો કંઈ ઉપયોગ થઈ શકતો હોય અને એવું થવાવા માટે જે કંઈ એમાં જોવાપણું રહ્યું હોય, તો એ બધી એની ખૂબી, બલિહારી છે. આપણે માનવીને મોટો બનાવવાનો નથી, પરંતુ એની દ્વારા ઈશ્વરને મોટો જોવાનો ને અનુભવવાનો છે.

સાધકનાં કર્તવ્યો

મનની સાથે ઝઘડ્યા વિના સાધકનો કદી આરો આવવાનો નથી. સ્વભાવને પલટાવવાનો છે. અને તેમ કર્યા વિના યમુનાની ગતિ ઊલટી થઈ શકવાની નથી. શાંતિ, સમતા અને તટસ્થતા દઢાવી દઢાવીને જેમ જેમ સંગ્રામ કરતા જઈશુ તેમ તેમ પ્રકૃતિનું બળ પણ વધારે ઊભરાવાનુ છે. એવી સંગ્રામની વેળાએ શાંતિ, સમતા અને તાટસ્થ્ય આપણામાં જાગેલાં ને જીવતા થયેલાં હોવાથી, આપણી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ તેમ જ બીજાંનું તેવુ તેવું સમજાયા વિના રહી શકાવાનું નથી. પછીથી ગમે તેવીયે પ્રકૃતિની સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ચાલ પણ આપણને આડફંટે દોરી શકવાની નથી. અંતર્બહિર્ પ્રવર્તતી સર્વ વૃત્તિઓનું અવલોકન શાંતિ, સમતા અને તટસ્થતાથી કર્યાં કરીશું તો સ્વરૂપ કે વૃત્તિનાં મૂળ સમજવા સરળ થઈ પડવાના છે. એકવાર તેવું સમજાયું તો એના મૂળને પકડીને એની ઉપરવટ થવા માટે જોઈતાં બળ, ઈચ્છાશક્તિ, એકાગ્ર શક્તિ વગેરેનો જ્ઞાનપૂર્વકનો ઉપયોગ ત્યાં કરતા રહેવાનો છે. અને આવો ઉપયોગ થવાથી પ્રકૃતિ પ્રમાણે નહિ વર્તવામા આપણે સમતા જાળવી શકીશુ. આમ આપણે ધારીશું ત્યારે પ્રકૃતિના વર્તનને મુદ્દલે સંમત પણ નહિ થઇએ તેમ તેને નમતું પણ નહિ આપીએ. નિશ્ચયનું એકાગ્ર બળ આપણે ધારણ કરવાનું છે.

નિશ્ચયની દૃઢ મક્કમતાની ધારણા જીવનમા સૂર્યના તાપની પેઠે પ્રગટી ગયેલી હોવી જોઈએ મક્કમતા એટલે અડગપણું તથા ધારણા એટલે એની પાછળના જ્ઞાનની સમજ,—અને તે પણ મનન એકધારી કાર્ય-સાધનાયુક્ત સમજ આવુ જીવનસાધનાનુ સ્વરૂપ થઈ જવુ ઘટે એ તો જ્ઞાનભક્તિયુક્ત વર્તન કર્યા કરવાથી તેનામા જીવન-ચેતન પ્રગટે છે

મુબઈમા મારુ રહેવાનુ તો લબાતુ આવ્યુ શરીરનુ વજન ઘટતુ જાય છે પોલીસનો ત્રાસ પણ વધતો જાય છે જ્યા ને ત્યા લાઠીમાર થયા કરે છે લોકો ત્રાસયુક્ત ને ભયગ્રસ્ત બન્યા છે

(ઝૂલણા છંદ)

માનવી ગૂઢમા શીશ ફોડચા કરે, ગૂઢ તેથી ન ઊકલી શકે છે,
વિરલ કો વીર તે ગૂઢ સમજી શકે, લાગતાં લગની તેને વરે છે,
ઈશિના ઘર તણી ભૂખ જાગી ઘણી, એથી તે ભાવનો યત્ર બનશે,
ગૂઢની ગૂઢતા આમ આકર્ષતી, સર્વને એ મહી એમ પ્રેરે

હરિ ૐ બાર, ૧૩-૧૧-૪૨ રાત્રે

પ્રિય બહેન,

કસ્તુરબાનુ દૃષ્ટાંત

કોઈ સાધક સૂચનો પ્રમાણે ન વર્તતો હોય ત્યારે છેવટના છેલ્લી હદ સુધી એની સાથે હૃદયથી રહુ—તેનાથી આગળ પણ જાઉ જો જવાય તો—પરતુ સબધ તો તોડાય જ કેમ ? ધારો કે તેવો કોઈ સાધક મને નકારે, મને ફેકી દે, તિરસ્કારે, તો પણ મારાથી તો બીજુ થઈ જ ન શકે આપણે ગમે તેવા થઈ જઈએ છીએ તો પણ ભગવાન આપણને શુ નકારે છે ? ખરાબ છોકરાને શુ મા ફેકી દેવાની છે ? કિંતુ જે સાચી મા હોય તે એવા ખરાબ છોકરાને—એની રીતને—ઉત્તેજશે તો નહિ જ. પૂ કસ્તુરબા હરિલાલને રખડતા દે છે. પૂજ્ય ગાંધીજી એનાને સઘરે નહિ કારણ કે આદર્શ પ્રમાણે તે જીવતા તૈયાર નથી. કસ્તુરબાના હૃદયમા તેથી શુ ઘા નહિ હોય કે ? આપણે

તૈયાર છીએ એવું વર્તવા ? આપણે તો કેટલીયે દલીલો ને તર્કો કરીશું,— 'શું મારા છોકરાને રાખવાનો મને હક્ક નથી ? તમારો સિદ્ધાંત તો શું મારો સિદ્ધાંત નહિ ?' કસ્તુરબાએ કદી પણ એવી રીતે પોતાના સિદ્ધાંતને આગળ ધર્યો છે ખરો ? ગાંધીજીના જીવનઆદર્શને પોતાના જીવનમાં અપનાવી લેવા પોતે મરી મથ્યાં છે; જ્યારે આપણે તો આપણું ડેડું જ્યાં ત્યાં આગળ ધર્યાં કરીએ છીએ ને પાછાં પ્રેમની વાતો કરીએ છીએ.

પ્રેમનાં લક્ષણ

પ્રેમમાં તો ત્યાગ, બલિદાન અને સમર્પણ રહેલાં છે. પ્રેમનું જોડાપણું સદાય ગગનગામી હોય છે. પ્રેમ નીચે જુએ છે ખરો, પરંતુ તે નીચેનાની દૃષ્ટિને ઊર્ધ્વગામી કરવા માટે. નીચેના તેના અવતરણમાં નીચેનાને ઊંચે પ્રેરાવવાને માટે. એવો તેનો તેમાં જીવતોજાગતો ઉત્કટ હેતુ હોય છે. જીવનની ઉચ્ચ અભિલાષાને આદર્શની ભાવનામાં આકાર પમાડવી ને એવા આદર્શ પાછળ સારાયે જીવનને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક ફના કરી દેવું ને તેમાં આનંદ માણવો તે જેવા તેવા શ્રગતનની વાત નથી. કોઈની કે પોતાની પ્રકૃતિનુ ચાલે તો સાધકને તે પ્રભુના પથેથી જરૂર ખસેડાવી દે.

બીજા કોઈની પ્રકૃતિ દ્વારા કે પોતાની પ્રકૃતિ દ્વારા સાધકની ખરેખરી ને પૂરેપૂરી કસોટી થઈ જાય તે જરૂરનું છે. કશામાયે એળે એળે દોરાવાથી બળતરા ઊભી થાય છે ને એવી સ્થિતિમાં કશી પ્રગતિ સાધી શકાતી નથી. દિલમાનો ધૂંધવાતો રહેલો અસંતોષનો અગ્નિ જીવનને કલેશવાળું ને દુઃખી બનાવ્યા કરે છે.

ત્યાગ

પોતાને જે કંઈ કરવાપણું ઘટતું હોય તે પૂરેપૂરી ધર્મની જાગ્રત દૃષ્ટિથી કરે જ કરે. જે કંઈ કરે તે હૃદયના પ્રાણ-ઉત્સાહથી કરે, વિકાસની ભાવનાથી કરે; કિંતુ તે કરવાથી કરીને એને ક્યાંયે

પણાપણું ન હોનું ઘટે એવું થાય ત્યાં તો હૃદયના સમગ્ર બળથી ઉત્કટ સામનો આવ્યો ઘટે, તે એવી રીતે કે સામેનાને બની શકે એટલો ઓછામાં ઓછો ધક્કો લાગ્યા કરે એને પણ પૂરું સમજાવે અને સામાના વર્તનનો મેળ કેમ ખાઈ શકતો નથી તે દિલે પોતાના દિનમાં સમાધાન મેળવી લે અત્યાર સુધી જેને આપણે ત્યાગ માનતા હતા તે ત્યાગ ન હતો સાચો ત્યાગ તો આનંદમાં પરિણમે એએ એએ થયા કરેનું હોય તેને ત્યાગ ન કહી શકાય પોતાના ધર્મ તરીકે આનંદથી, ઉત્સાહથી જેની પાછળ કોઈ પણ જાતનું બળવાપણું ના રહ્યું હોય, તેવી રીતે થયા કર્યું હોય ને જે કર્યાથી હૈયું નિર્મળ થતું હોય, હળવું બનતું હોય, શાંત થતું હોય, હૃદય હૃદય વચ્ચેના અંતર સમેટાતા હોય, પરસ્પરમાં પરસ્પરથી જીવનમાં રસ જામ્યા કરતો હોય ત્યારે તે બધું ત્યાગથી થયા કર્યું છે તેમ સમજી શકાય

પ્રેમ

ત્યાગના અંતરમાં તો પ્રેમની ઉગ્ર ભાવના રહે છે પ્રેમમાં અનંત શક્તિ છે પ્રેમ તો સર્વસ્વાઈમાં અને સર્વકોઈમાં હળી શકે છે, ભળી શકે છે, ભળી શકે છે તેમ છતાં પાછો નોખો પણ રહી શકે છે એને તો જે તે બધાની સાથે સુમેળ છે પરંતુ તેથી કરીને તેના સબંધમાં આવનાર જે તે બધાની પ્રકૃતિને નથી ઓળખતો એવું નથી હોતું પ્રેમમાં બીજાના વિચારને સ્થાન નથી એવું નથી પ્રેમમાં ઉદારતા છે, વિશાળતા છે, સહનશીલતા ને સહિષ્ણુતા છે ધીરજ પણ છે પ્રેમનું જીવન ત્યાગ, બલિદાન ને સમર્પણનું બનેલું છે પ્રેમમાં પ્રકૃતિની વૃત્તિ નથી પ્રેમનો સ્વભાવ દૈવી પ્રકારનો છે જીવન ને હોમાવાપણું પ્રેમની ભાવનામાં રહેલું છે ફનાગીરી એ પ્રેમનું લક્ષણ છે

પ્રેમમાં ભોગનું સ્થાન

પ્રેમમાં ભોગને સ્થાન છે, પરંતુ એ ભોગ દૃઢ ને ગુણની

દશાનો નથી ને જીવપણાનો પણ નથી. સંપૂર્ણ ત્યાગ કરી કરીને, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક બલિદાન આપી આપીને, ચેતનમાં પ્રગટવા માટેના હેતુનું જ્ઞાન રાખીને સર્વપ્રકારે, સર્વભાવે સંપૂર્ણ સમર્પણ થઈ ગયા પછીથી જે કક્ષા પ્રગટે છે તે કક્ષામાં એકનિષ્ઠા પ્રગટી ગયા કેડે, યજ્ઞની શેષ રહેલી પ્રસાદી તરીકે તેમાં ભોગને સ્થાન છે. એ ભોગને ભોગ તરીકે કહેવો એ પણ બરાબર નથી. કારણ કે તેવા ભોગને આપણે બધા જીવો કલ્પનામાં કે સમજમાં ઉતારી શકવાના નથી.

પ્રેમનાં પરિણામ

પ્રેમની ભાવના જીવનના વર્તનમાં જેમજેમ ઊતરતી જશે, તેમ તેમ જે કંઈ ભેદો, ગેરસમજુતીઓ, અન્યથાપણું વગેરે વગેરે પડયાં રહેલાં હશે, તે બધાં ધીમે ધીમે રજા લેવા લાગશે. જે કંઈ કરવાનું રાખીએ તેમાં કોઈનો ભય ન રાખીએ. અતડાપણું, સૂગ વગેરે છોડી દઈને જે કરવું હોય તે કરીએ. કોઈનાથી બીજી રીતે ચાલવાનું હોય તો તે પણ ભય છોડીને કરીએ. તેમાં ક્યાંયે અવિવેક કે ઉદ્ધતાઈ ન હોય.

મુશ્કેલીથી તો ઉત્સાહ વધવો ઘટે

ઉઘરાણાની રકમ રૂ. ૭૨૦૦) સુધી આવી છે. ઘણું રખડવું પડે છે. ચાલવાનું પણ ઘણું થાય છે. આ ફાળો ઉઘરાવતાં ઘણા જીવોની પ્રકૃતિનો અનુભવ થયો છે ને થાય છે. ફાળો ઉઘરાવવાનું કામ અણજાણ ને લાગવગ વિનાના માનવીને માટે મુદ્દલે સરળ નથી. મુશીબતો તો ઘણી પડે છે, પરંતુ કરવા ધાર્યું છે એટલે એમાં મંડયા જ રહેવાનું છે જેમ જેમ મુશ્કેલી આવે છે તેમ તેમ ઉત્સાહ પણ વધે છે એ ભગવાનની પરમ કૃપા છે.

જુવાનીની તક ઝડપો

જોબનિયું તો ચાર દિવસનું ચાંદરણું છે. અમારે તો પ્રભુકૃપાથી જોબનિયાને આત્માની એંધાણે પેખવાનું છે. જોબનિયું તો આજે આવ્યું ને કાલે જવાનું છે. સંસારીને મન તે અમર છે. અમારે તો પ્રભુ-

કૃપાની ચેતનાશક્તિથી તેને ફાટુફાટુ રાખવુ છે તો તે ખચીંઈ ગયે કેમ કરીને ટકી શકે કે રહી શકે? જે કરી લેવાનુ છે તે અત્યારે જ કરી લેવાનું છે જે કઈ મ-વાનુ છે તે જોગનિયામા જ મ-વાનું છે જુવાનીને કાળ તો અમારે દિન આત્માની એંધાગો પારખવાનો સમય છે એટને ને કાળ તો સપૂર્ણ જાગ્રતીથી, સાવધાનીથી ખાંડાની ધારે ખેનવાનો છે એના મહત્ત્વનો સસારી જીવને ખ્યાન અરખો પણ આવી શકે તેમ નથી જોગનિયુ એ જીવનનો સર્વશ્રેષ્ઠ કાળ છે એ કાળમા જીવનના સ્વપ્નને પોતે આકાર આપી શકે છે એ કાળને જે જીવ પ્રાતદા વેડફી દે છે તે કદી કરી શકવાનો નથી તે જાણુશો

હરિ ૐ ખાર, ૧૬-૧૧-૪૨

(અનુષ્ટુપ)

હૈયામાની વરાળોને પૂરી ના રાખવી કદી,
ભરેનુ અતરે જે હો, તે કરી દેવુ વ્યક્ત સૌ

દોષ જો આપણો તેમા હશે, તો નજરે ચઢી,
ભુલાવામા હતા કયા તે સમજાશે હૃદે વળી

ભરી જો કાઈ રાખ્યુ તો જોશ તે પકડી વધુ
–આકરૂપે બની, એ તો સાણુમે જકડાવશે

સદા ખાની રહેવાનુ દીધા કાનની સૌ કરી,
ફેર સમજાશે એથી આપણામા થયા જરો

તત્પર રહેવુ બનો સૌ આપણે તો સ્વીકારવા,
ભૂમિકા બનાવાને રહેશે સ્થાન તો સદા.

થતા એમ જશુ જેમ તેમ તેમ પરપરા
–આવી નવી નવી પોતે સત્ય ગૂઢ બતાવશે

અહેવા સત્યને જેવા ઉમંગી હશું આપણે,
ભેટવા સત્ય રૂહે ઘેલું જણાઈ તે જશે હદે.

સમજવાનું ના રૂહેશે સમજાતું બધું રહે,
તૈયારી એટલી તેવી આપણે રાખવી ઘટે.

સાધનામાં ઘણું મોટું એ જ સાધન એક એ,
બીજું સર્વ મળી રૂહેશે, જો એ તત્પરતા હશે.

તમન્ના, સત્ય, જિજ્ઞાસા આપોઆપ વધારશે,
સૂઝશે માર્ગ સર્વે ત્યાં આગળે કેમ ત્યાં જવું.

ગુરુ પોતે જ પોતાના થવાશે એ રીતે સદા,
અંતર્યામી રહેલો જે ગૂઢ વ્યક્ત જશે થયા.

મર્યાદા આપણી જે કૈં વિસ્તાર પામતી જશે,
ખુલ્લું સર્વ જણાશે ને ભેદ તે સર્વ ભાંગશે.

વિવેક નિર્ણયે શક્તિ આપશે આપમેળ તે,
પ્રયોગે વીર તે શૂરો પોતે એવો બની જશે.

શંકાઓનું સમાધાન એવાને થતું ત્યાં રહે,
ઉચાટ ના કશી વાતે એને રૂહેશે કંઈ હદે.

નિશ્ચળ નિશ્ચયી એવો સર્વદા સર્વમાં થશે,
ગડભાંજો રહે ના કૈં એવાને દિલમાં પછે.

ઉકેલ્યા તાર પોતાના નિશ્ચય શાંતિથી કરે,
કશું ના વળગી એને થશે ઉપાધિરૂપ તે.

રમમાણ રહે એવો પોતાનામાં જ સર્વદા,
પ્રવૃત્તિ સર્વ એવાની એને વેગ જ પૂરશે.

નિરપેક્ષ રીતે વર્તો આપણે કરવું સદા,

ઈશ્વરી ભાવનામાં તે પરોવી ચિત્ત રાખશે,
સર્વ કર્મો થતાં રહેશે ગૌણ રીતે, સમર્પીને

પ્રભુને શરણે એવો રહ્યા ઉમંગથી કરી,
આત્મનિવેદનો એને ભાવે નિત્ય કર્યો જશે

પ્રભુને અર્જાને આપ્યા વિના એને ન ચાલશે,
સ્વભાવ એમ એવાનો આત્મામાં પરિણામશે

પુરુષાર્થે રહેવાનું કૃપા માગ્યા કરી હૃદે,
કૃપાને મુખ્ય માનીને પોતાનું કરવા મથે

એની કૃપા વિના કૈં યે થવું શક્ય નથી જગે,
પાકો નિશ્ચય એવો તે થવો ત્યાં જોઈશે હૃદે

અહંતા તો જ પોતાની ઓગળી એ શાંતથી થશે,
બાકી તો ત્યાં અહંકાર સંભવ વધવા પૂરો

હકીકતે કૃપા એની ભજવે બહુ ભાગ, તે
—અનુભવે જણાશે ને મનાશે સત્ય તે સમે.

ઉપજાતિ

કૃપા પ્રભુની કરી શું રહી છે !
ન ભાન . એનું કશું માનવીને

હરિ ૐ ખાર, ૨૨-૧૧-૪૨

પ્રિય ભાઈ,

તમારો કાગળ મળ્યો છે તેમની હકીકત વાંચી છે
આજે શ્રી જીવણલાલ મોતીચંદ એ મુનિનિયમસાગરને ત્યાં

ફાળા સારુ ગયો હતો તેમને ત્યા પૂજ્ય ગાધીજીના નિકટના સહવર્તી તરીકે જેમણે વણા વર્ષો ગાજેના છે અને જેઓ ગૂજરાતી ભાષાના એક સારા વિદ્વાન લેખક તરીકે જાણીતા છે, તેઓ પણ ત્યા બેઠેલા હતા તેઓ કદાચ સ્વાતન્ત્ર્યયુદ્ધની ભૂગર્ભની પ્રવૃત્તિમા હોય, કારણ કે ખુલ્લેખુ ના જો બહાર રહ્યા હોય તો સરકારે તેમને જરૂર પકડી લીધા હોત મે તો શ્રી જીવણલાલભાઈને હાલની પરિસ્થિતિની બધી હકીકત જણાવેની, અને એમ પણ કહ્યુ કે 'આ કામકાજ એક શુદ્ધ ધર્મભાવનાથી પ્રેરાઈને પ્રભુકૃપાથી કરી રહેલો છુ મુબઈનુ બસ-ગાડી વગેરેનુ ખર્ચ પણ પદરનુ છે કઈ પણ વેતન વિના માત્ર પ્રભુ પ્રીત્યર્થે આ કામ માથે લીધેનુ છુ ' આટનુ કહેવાનુ પૂરુ થતા પેલા એવા વિદ્વાન વડીલ સ્વજને કહ્યુ કે, 'હાલની પરિસ્થિતિમા બીજી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને સ્થાન નથી સારાયે હિદુસ્તાનનુ લક્ષ એકાગ્ર અને કેદ્રિત આ પ્રવૃત્તિમા જ રહેવુ જોઈએ તેવા સમયે તમે આ વળી બધુ કા લઈ બેઠા છો ?' આની જાતનુ ઉત્તેજિત બનીને અર્ધો કલાક સુધી મને પ્રવચન કર્યું પ્રભુકૃપાથી શાત અને મુગ્વભાવે તે બધુ સાભળ્યા ર્યું તેમનુ સભાષણ પૂરુ થયા પછીથી શ્રી જીવણલાલ ભાઈને ફરી મે વિનતી કરી કે, 'આ કપરા કાળમા આશ્રમોના બાળકોને સારુ ને હરિજનની ઇતર પ્રવૃત્તિઓને ચલાવવા માટે નાણાની ઘણી જરૂર છે જે કર્મને માટે પોતાની પસદગી છે ને જે કર્મને જે વરેલો છે તે કર્મ તેને માટે શ્રેષ્ઠ છે ' તેમણે મને રકમનો ચેક આપ્યો તેમનો આભાર માની ત્યાથી રવાના થયો

પેલા વડીલ સ્વજનને તે પછી મે નીચે મુજબની એક કવિતા લખીને સૌ હષદાબહેન મારફતે મોકલી આપી

શક્તિના રમકડા

(શિખરિણી મદાક્રાન્તા)

ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનમા દુ ખને શીર્ષ વ્હોરે,
ઘડાયે છે, જે જે અવર જનને કારણે યત્ન માડે,

પુરુષાર્થ અને જે જે તે એમ કરતા રહી,

ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનને પ્રેમભાવે સમર્પે,
ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનને ભેટ માની જ વર્તે

ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનમાં ઉચ્ચ-આદર્શ રાખે,
ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનને લક્ષ્યવેધી બનાવે,
ઘડાયે છે, જે જે નિજ જીવનના હેતુ કાજે જીવે છે,
ઘડાયે છે, જે જે સતત નિજનો ભાવ એમાં ધરે છે

'ઘડાવાને માટે પરિસ્થિતિ મળે સર્વને વિશ્વમાંહે,'
થતું એ હેતુનું નિજ હૃદયમાં ભાન કો ધન્ય વેળે,
છતાંયે દુઃખેનો નિજ રસ મહીં માનવી ખોઈ બેસે,
ઘણેરું પોતાની નિજ જીવનને શો ઢસેડ્યા કરે તે !

જનો જેને સેવા અવર જનની માનતા, તે મહીંયે
–કંઈ રાગદ્વેષો તણી પડી રહ્યા કોણ જાણી શકે તે?
મહત્ત્વાકાંક્ષાએ નિજ હૃદયની શુદ્ધતાથી ભરેલી
–પડેલા સેવામાં, નિજ જીવનના તત્ત્વનું શ્રેય પામે

ખરો સેવાર્થી તે નિજ મન સદા જે ઉકેલ્યા કરે છે,
થરો કેવા કેવા મન મહીં ભર્યાં, તે સદા જે નિહાળે
નિહાળ્યાથી એવું નહિ કંઈ વળે ખાલી જો તે નિહાળે,
ઘડાશે એવો જે વિરલ વીરનો યુદ્ધ તે સાધ માંડે

નથી સેવા પોતે નિજ પટ મહીં એકદેશીય ક્યાંયે,
રહ્યાં સેવામાંયે વિવિધ રીતનાં લક્ષણો, ક્ષેત્ર, દિશા,
ખરી સેવા એ તો નિજ જીવનને સર્વતોમુખી રાખે,
રૂંધી ના રાખે કો નિજ જીવનની એક બાજુ મહીં તે

કરે સેવા પોતે અવર જનની તે જ જે સત્ય માને,
થતી સેવા કેવી નિજ જીવનની તે ન તેઓ તપાસે,

વરેલા જેઓ છે નિજ જીવનમાં સત્યને કોઈ રીતે,
તહીં તેઓ સત્યે નિજ જીવનમાં સર્વ અંગો તપાસે.

કરે છે સેવા જે નિજ જીવનમાં માત્ર સેવાની કાજે,
નથી કોઈ વાંછા અવર પણ કૈં એક સેવા વિના ત્યાં,
કદી જો તે સેવા પણ નવ કરે સર્વઅંગી વિકાસ,
રહેલી ત્યાં ખામી કહીં પણ કંઈ જાણી લેવી ઘટે જ.

(મંદાક્રાન્તા)

'પોતે જે જે કંઈક કરતા તે જ છે માત્ર સાચુ,
'તે વિનાનું અવર કંઈ જે સત્યની ખામીવાળું;
'પોતા વિના ભ્રમિત મતિનાં જે બીજાં ચાલનારાં,'
સેવાભાવી કંઈ કંઈ દીઠા માન્યતા એવી વાળા.

જેણે સાચું નિજ જીવનનું કાર્ય જે ઊર્ધ્વગામી
માન્યુ; તેમાં નિજ જીવનનું સર્વ કાંઈ સમર્પ્યું;
છોને ફાવે કંઈ પણ ભલે ક્ષેત્ર તે હો ગમે તે,
સેવા એવો પણ જગતની એની રીતે કરે છે.

જેનાથી કૈં જગત પરનાં સર્વ સામાન્ય એવાં,
જેઓ જેઓ નિજ જીવનમાં કૈંક સામર્થ્ય પામ્યાં;
એવી શક્તિ ગૂઢ, સકળને જે રમાડી રહી જ્યાં,
તે શક્તિનાં સહુ રમકડાં આપણે તો બિચારાં.

આ મારી કવિતા વાંચીને તેમણે નીચે મુજબનો પ્રત્યુત્તર આપેલો છે:—

મુંબઈ, ૨૦–૧૧–૪૨

"સ્નેહી ભાઈશ્રી. ... તમારી કવિતા મને મળી. વાંચી ઘણો રાજી

થયો. કર્મ એ જ યોગ અને એ જ જીવનનું સાચું રસાયણ છે. સેવા સોટી છે, કર્મ સામગ્રી છે. માણસ સતત કર્મ અને સતત સેવા કરીને જ ઘડાય છે એ તમારી ભાવનામાં હું ભળેલો છું. તમારી આગળ મે મારા અંતરના ઉદ્ગારો કાઢ્યા તે એટલા જ હેતુથી કે દરેક સાચો માણસ પોતાના અંગીકૃત કાર્ય પાછળ મરી છૂટતો હોય ત્યારે બીજા કશા તરફ વળશે, જોશે કે વિક્ષેપ પામવાનો એને અવકાશ જ ન હોવો જોઈએ. છતાં સૌ સૌના અંગીકૃત કર્મો જુદાં જુદાં હોઈ શકે. માણસે કરેલી પસંદગી યથોચિત થઈ છે કે કેમ તે બીજાએ ન જોવું. પોતે જ જોવું.

'તૃણાદપિ સુનીચેન તરોરિવ સહિષ્ણુના'

તરણાની પણ નીચે રહેવાની નમ્રતાવાળા અને તરુવર જેટલી સહનશીલતાવાળા સેવકો સમાજના ભૂષણરૂપ છે. તમારા કામમાં તમને સફળતા ઇચ્છું છું.

નિ. સેવક ”

આવો તેમનો કાગળ મળ્યો તેથી ઘણો આનંદ થયો છે. તેમણે સાચી વસ્તુ સ્વીકારી અને સદ્ભાવયુક્ત નમ્રતા દાખવી એ સદ્ગુણ આપણને સદ્બોધરૂપ છે.

અનુભવી જ કર્મનો વિવેક કરી શકે

શ્રી જીવણનાનભાઈને હું તો ઉદ્દેશી રહ્યો હતો. મને કહેવા કરવાનો ધર્મ શ્રી જીવણનાનભાઈનો હતો. વચ્ચે પેલા સેવકભાઈને ટપકી પડવાનું કોઈ કારણ ન હતું, પરંતુ આ ૧૯૪૨ના સમયમાં દેશની આઝાદી માટેની પ્રગટેલી તમન્નાએ તેમને આ રીતે બોલવા પ્રેર્યા. કર્મનો વિવેક કેટલો સૂક્ષ્મ છે તે અનુભવી વિના કોઈ ન ઓળખી શકે.

હરિઃ ૐ ખાર, ૨૩-૧૧-૪૨

મંથનની આવશ્યકતા

પ્રિય બ્હેન ! જીવનવિકાસાર્થે મંથન જરૂરી છે. જ્ઞાનપૂર્વકનું ઉત્કટ મંથન પ્રગટ્યા વિના રગશિયા જીવનમાંથી નીકળી શકવાનું બનવાનું નથી. જીવનમાં આંચકો જ્યારે લાગે છે, ત્યારે સફાળા જાગી જવાય છે. જીવનમાં કોઈ નવો ફેરફાર પ્રગટાવવાને એવા ઉત્કટ આંચકાની પણ જરૂર હોય છે. જે જીવ એવા પ્રસંગને હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારે છે, તે તેનો લાભ પણ પામી શકે છે. એવી નવી પ્રગટતી પરિસ્થિતિને મળેલી જોઈને જે જીવ દુ:ખી થાય છે, સંતાપ પામે છે, તેનો કશો શુક્કરવાર વળનો નથી. આપણે આપણી જાતને બરાબર સમજવી જોઈએ. ક્યાં ક્યાં મમત્વ આપણને પકડીને પડેલું છે, ક્યાં ક્યાં કામ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર અને અહંકાર આપણને જકડાવીને તે પ્રમાણે વર્તાવી રહેલાં છે તે બધું સમતાથી, તટસ્થતાથી ઊંડા ઊતરીને આપણે તપાસવાનું છે. આપણી પ્રકૃતિનું પૃથક્કરણ નિર્દયપણે કરીને તેમાં જે જે પડેલું છે તેનું યોગ્ય નિરાકરણ કરી ઉચ્છેદન કરીએ. આપણે આપણી જાતને પૂરેપૂરી તપાસવી પડશે. આપણે આપણને સતત હૃદયથી સમજવાને પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે. બધી બાબતમાંથી બધાં તરફનો ભય છોડી દેવાનો છે.

સ્વભાવનું ભારે બળ

આપણામાં શક્તિ છે, સમજણ પણ છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ સ્થૂળમાં જકડાઈ રહેવામાં થઈ રહેલો છે અને તેને વળગીને પડી રહેવાનું બનેલું છે. તેમાંથી છૂટવાને ધક્કો લાગતાં આપણે બળવો કરીએ છીએ. એવું સ્વભાવનું બળ આપણા પર પ્રવર્તે છે અને એથી કરીને આપણામાં દુઃખ, સંતાપ, ક્લેશ વગેરે જન્મે છે.

શ્રધ્ધા રાખો

જીવનમાં જ્યાં ને ત્યાં ફેરફાર છે. ઉત્સવ ગણીને આનંદથી ફેરફારને જે વધાવીને સ્વીકારે છે તેના જીવનમાં તેવા ફેરફારથી નવાં

મુલાકાતનો પ્રસંગ છે, જીવનમાં એક પ્રસંગનો આહ્લાદ પ્રગટે છે અને એનાથી જીવન ભર્યું ભર્યું લાગે છે. જીવનમાં કામ, મોહ, સ્વાર્થ એ મહત્ત્વના નથી એ તો જીવનને વિકૃત કરે છે. જ્યારે પ્રેમનો ભાવ ઘણો મહત્ત્વનો છે અને એ જીવનના ભેદ ટાળીને જીવનને સમરસ, નમ્ર અને એક બનાવે છે. સ્થૂળ સમર્પણની બાબતમાં મને વિગતવાર લખશો. સ્થૂળ સમર્પણ એ બહારની વાત છે તેની મોટી કિંમત સમજાતી પણ નથી. પણ તેમાં આપણે ગભરાવાની શી જરૂર છે? જે કંઈ મારું છે તે શું તમારું નથી? આપણે સર્વ પ્રકારે નિશ્ચિંત રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો. આપણું કશું જતું રહેવાનું નથી. આપણે જો શ્રીભગવાનને શરણે જવા કરવાનું જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક કરીશું તો તે બધું જ આપણું સભાગીનો રહેશે. પેઢી ઉપર એના મુનીમને મૂકીને એના ભરોસે તે વિશ્વમાં લાખો રૂપિયાના વેપાર કરતા હોય. આ જગતમાં બને છે એ તો અનુભવની હકીકત છે. તો શું આપણે એના પર એનો ભરોસો નહિ રાખી શકીએ?

સ્થૂળનો પ્રેમ એ પ્રેમ નથી

ભાઈ, સ્થૂળ સમર્પણની વાત કરે તેમાં આપણે ઘેરાઈ જવાનું કશું માગવું નથી. તેથી આપણું શું જતું રહેવાનું છે? આપણે કોને ચાહીએ? એને કે એની મિલકતને કે એની માનમત્તાને? એને કંઈક ભારેમાં ભારે ખોટ ગઈ હોત તો આપણે શું કરત? તો શું આપણે એને છોડી દેવાના હતા? એનું જે હોય તેનું તે તેમાંથી જે યોગ્ય લાગે તે કરે અને તેમાં આપણો હૃદયનો સહકાર હોય તે આપણા માટે યોગ્ય છે. મેં કોઈને આ બાબતમાં કંઈ કશું કહ્યું નથી. પ્રભુકૃપાથી મળેલું સ્થૂળ પણ વળગાડ તરીકે આપણને વળગેલું ન હોય તે આપણા માટે ઇષ્ટ છે. એનો રળનાર એ તો આપણો આત્મા હોય. આત્મા ખોઈએ તો બધું ખોઈએ. નર હશે તો તે તો મેળવતો રહેવાનો ને ખોતો પણ રહેવાનો. જીવનવ્યવહાર ચાલ્યા કરે છે ને ચાલ્યા કરવાનો. બધાનો વહેવાર પણ આપણી દૃષ્ટિ પ્રમાણે

જગતમા કયા ચાને છે ? ને એટનાકનો તો મુદ્દલે ચાલતો નથી તો શુ તેઓ તે કારણે મરી જાય છે ? જગતમા જીવસ્વભાવવાળા લોકના વહાલનુ દૃષ્ટિબિંદુ તો સ્થૂળમા જ રહેનુ હોય છે લોકને પોતાના પ્રિય કરતા તેમનુ પેનુ સ્થૂળ વધારે વહાલુ લાગે છે આપણા પ્રિય કરતા એ સ્થૂળ આપણને વધારે જકડાયેનુ છે જગતનો પ્રેમ એ એમને મન પ્રેમ ભલે હોય પરતુ પ્રેમની સમજણ ને તેની ભાવના કોઈ ઉચ્ચતર પ્રકારની છે

સમર્પણયજ્ઞ

સમર્પણનો યજ્ઞ આ જગતમા જાણેઅજાણે સતત ચાલી જ રહેલો છે એક પળ પણ તે અટકતો નથી એક બીજાનુ ઘસાયા વિના આ સસારમા ચાલી શકતુ નથી એના ઘસાવાની પાછળ જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના જો પ્રખરપણે જીવતી થએલી હોય તો તે સાચો સમર્પણયજ્ઞ ગણાય અને તેમાથી જીવનનો વિકાસ પણ થાય આ જગત અને તેનુ જીવન અટવાઈ પડેનુ છે તેનુ કારણ એ છે કે તે સમર્પણ તો કરી રહેનુ છે, અથવા તો તેને તેમ કરવુ પડે છે પરતુ તેના યજ્ઞના અતરમા જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની ધારણા એને જાગેલી હોતી નથી તેથી તેનાથી કરી તેનો વિકાસ થતો હોતો નથી આપણે તો સારુ કે નરસુ જે કઈ થાય તેની પાછળ જીવનવિકાસની ભાવના પ્રેરાવવાની છે સમર્પણયજ્ઞમાથી ઉત્કટ મથન જાગે તે વાત સાચી, કિંતુ ડહોળામણ ન જાગે ડહોળામણ જાગે છે તે તો અજ્ઞાનભરી સ્થિતિમાથી સમર્પણયજ્ઞ આપણા અદરના કરણોને તેમના પ્રકૃતિધર્મમાથી મુક્તિ અપાવે છે, જ્યારે જીવપ્રકારનુ ઘસાવાપણુ કે આપવાપણુ આપણને વધારે જકડાવે છે શ્રીભગવાનનો ભાવ જગતમા અને તેના જીવનમા ભેદ રૂપે રહી રહેલો છે એની ગૂઢતાનો કોને ખ્યાલ રહ્યા કરે ? એની ગૂઢતા એનામા હોયા કરવાથી તેના પરત્વેનુ આકર્ષણ જાણેઅજાણે જેનુ તેનુ રહે છે

વૃત્તિનાં ઊંડાં મૂળ શોધી તેને ઉખેડો

આપણામા અણગમો પ્રગટે તો એનુ મૂળ આપણે તપાસવુ જોઈએ આપણે આપણા યોગ્ય પૃથક્કરણ કરીને પૂરી રીતે ઊંડુ વિચારતા નથી એ જ મોટુ દુખ છે આપણે જો સરળ સન્ગ, પ્રસન્ન પ્રસન્ન રહ્યા કરીએ તો કદી પણ અકળામણ–મૂઝામણમા પડી જવાય નહિ અણગમો ઉપજવાનુ કારણ આપણે આપણા અતરમા જો તપાસીએ તો તેની ભૂમિકા આપણા પોતામા જ જણાશે આપણા મન સાથે ને પ્રાણ સાથે સતત સગ્રામ કર્યા કરવાનો છે મનના વનળોને તપાસવાના છે, સમજવાના છે ને એના નકારાત્મકપણાને ઉઘાડુ પાડીને મનની પાસે સ્વીકાર કરાવવાનો રહે છે જો આપણે ઊંચા ચઢવુ હોય તો આ બધુ આપણે કરવાની ઘણી જરૂર છે

શ્રદ્ધા–વિશ્વાસનુ મહત્ત્વ

આપણને આપણા સ્વજનમા પ્રેમપૂર્ણ ના શ્રદ્ધા–વિશ્વાસ પ્રગટી શકેના હોય તો તેના તરફના ગમે તેવા વર્તનથી આપણે કદી હાની ન ઊંડીએ કોઈ જાતની ચિંતા પણ ન થાય શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ આપણને જેના પરત્વે છે તેનામા હૃદયના ઊમળથી તે વળગાડી રખાવે છે બેહ પકવાને ટાણે તે આપણને વધારે મજબૂત બનાવે છે, ઊપજતી શકાને નિર્મૂળ કરે છે શ્રદ્ધા–વિશ્વાસ એ સુખનુ સાચુ મૂળ છે આ હકીકત સમજવાની ઘણી જરૂર છે જેની સાથે આપણુ જીવન સકળાયેલુ છે, જેની સાથે જીવનભર આપણે રહેવાનુ છે, એક થવાનુ છે, તેના પર આપણુ વારી વારીને જો સમર્પણ ન થઈ શકયુ તો પછી બીજે આનદ કયાથી પ્રગટવાનો ? કોઈ પણ નિર્ણય ઉપર એમે એમે ન આવવુ જેમા દિલનો ઊભરો નથી, ઉત્સાહ નથી, પ્રેમ નથી, તો તેવુ થયેલુ તે તો નછૂટકાપણાનુ છે, તેમ સમજવુ તેવા કર્મથી પરિણામ યોગ્ય પ્રકારનુ ન આવી શકે નિર્ણયની પાછળ હૃદયની સમ્મતિની જરૂર છે આપણે જે વિચાર કરીએ તે

વસ્તુની પાળીના મૂળ જવા સુધી પડેના હોય એ તરફ દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વનણ હજી આપણા વઝ્યા રતા હોય ત્યા સુધી આપણે તેમાથી પગઽમુખ નથી થઈ શક્યાના આપણા જીવનનો રસ જીવનની કઈ ભૂમિકા પરત્વે છે તેનો આપણે સપૂર્ણપણે વિચાર રવો જોઈશે જીવનને આમૂલાગ્ર પરિવર્તન રાસવાનુ હરો તો થીગડા માર્યે નહિ ચાલી શકે મૂળભૂત દૃષ્ટિ બદલાઈ જવાની જરૂર ખરી એ કોઈનુ વેતરપુ એ કોઈ પોતે કરે એ જ યોગ્ય

સાધકના કર્તવ્ય

આપણને જે જે કઈ સ્થૂળ મઝેલ છે તેમાથી મમત્વ કાઢી નાખીએ એટલે તેમ વસ્તુ અને ઇન્દ્રિયમાથી આસક્તિ મોહ વગેરે ઢીળા પડતા ઘરે ને એ તરફ આપણુ લક્ષ હેતુ ઘટે શ્રદ્ધા ભક્તિ જ્ઞાન એ બધુ કઈ એમ ને એમ નહિ વધે સાળ પ્રકારના સંવ્યવહારમા તે પ્રકારના જ્ઞાનપૂર્વકના દૃષ્ટિ વૃત્તિ અને વનણ પ્રયત્ન કરીને ઉળતા પડતાના મનને વાળવુ પડશે તુ મનના સ્વરૂપને સમજવા પડશે અધોગામી ગતિઓને યુદ્ધ આપવા કરીને તમને ઊર્ધ્વગામી પ્રવાહમા વનટાવવી પડશે અનળી સમજણોને દૂર કરવી રહેશે આ બધુ થવામા કુ અશક્ય નથી માત્ર આપણે એ બાબતનુ દિન વળવુ જોઈશે એ વાર દિન વળતા માડયુ કે પછી તે ત રફ વળવાનુ શરૂ થવાનુ

આકર્ષણની મર્યાદામા આવી જાવ

લોકપુરુષની શક્તિના આકર્ષણના વર્તુલમા આપણે આવી શકીએ એટલો નિશ્ચતાની મર્યાદામા આવવાનુ કર્મ આપણા હાથમા રહેતુ છે પ્રભુકૃપાથી તેટલુ જો આપણે કરી શકીએ અને એ શક્તિના આકર્ષણની મર્યાદામા જો આપણે આવી ગયા તો તો આપમેળે આપણે એના પરત્વે ખેચાયા જવાના

(ગઝલ)

હૃદયના ભાવ-મિલનમા હૃદયથી સમ્મળાવાને,
પ્રભુને યાચતો રહુ છુ, મદદ તમ માગતો હુ તે

વિના તમ સાથ મારું ત્યાં કશું ના ચાલવાનું છે
વિના હમદર્દી પૂરી હું કરું શું એકલો ત્યાં તે?

હરિ ૐ આર, તા ૨૩-૧૧-૪૨.

પ્રેમની અનોખી રીત

મારા સગ્નામાના કાગળો 'સેન્સર્ડ' થતા હોય તેમ લાગે છે સાબરમતીથી આવેલો કાગળ તથા તમારો તા ૨૦ મીનો કાગળ પણ ફોડેલો મળેલો છે આપણે તો કશું એવું છાનું નથી આપણા પત્રમાંથી સરકારને કશી ગંધ આવે એવું મળવાનું નથી શ્રીભગવાનની ગૂઢતા અગાધ અને અનંત છે શ્રી ભગવાનની કરામત કેવા પ્રકારે જીવનના મૂલ્યાંકનો લીલાત્મક રીતે બદનાવે જાય છે તે જો આપણે આપણા જીવનની નજર સમક્ષ રાખીને જોઈએ તો તે સમજાય તેવું છે 'શ્રીહરિમાં નિષ્ઠા પામવાપણું બનતું જાય છે', તેવું તમે લખ્યું છે તેથી રાજી થયો છું આપણા હૃદયનો પ્રેમભાવ જેટલો સ્નિગ્ધ, મુગ્ધ અને જીવનને અનુરક્તીને બનતો જાય તેટલા પ્રમાણમાં તેમાં વિસ્તાર પણ પ્રગટવાનો હૃદયનો એવો ભાવનાત્મક પ્રેમ જ્યાં જ્યાં પ્રગટે ત્યાં ત્યાં નંદનવન ઊગાવે છે,—નાળા પ્રગટાવતો નથી પ્રેમમાં તપ છે, કષ્ટ છે, મુશ્કેલી પણ છે પરંતુ તે બધું સહેવામાં કલેશ, કકાસ, કે સંતાપ નથી જાગતા ફુવારાની જેમ દિલનો આનંદ તેમાં પ્રગટે છે પ્રેમનું તેવું તેવું સહેવામાં અનેરી મોજ પ્રગટે છે નવસર્જનની પ્રેમની રીત કોઈ અનોખી છે પ્રેમમાં પ્રેમથી જેટલું કષ્ટ પામીએ તે તો ઊગી નીકળે છે. જીવનને નવો આગ સજાવે છે જીવનમાં પ્રેમના રહસ્યને મહત્ત્વ કોઈ અનેરા છે હૃદયમાં પ્રેમનું તત્ત્વ સમજાતાં સઘળું કંઈ સમજાઈ જવાનું છે પ્રેમમાં વેર ઝી દયા નથી પ્રેમમાં

બીજા બધા ગુણો છે, પરંતુ પ્રેમ કોઈની દયા ખાતો નથી પ્રેમમા કરુણા છે કરુણામા સહાનુભૂતિની ભાવના છે. પ્રેમમા કોઈ પ્રકારની લાચારી નથી કે કોઈથી દબાવાપણુ નથી પ્રેમમા કશુ ઘટવાપણુ પણ રહેતુ નથી પ્રેમનુ સર્જન તો ઉત્તરોત્તર નવી કક્ષાઓમા ફાલતુ જતુ હોય છે એના સર્જનને અત નથી તે એક ને એક ઠેકાણે પડી રહેતુ નથી તે કઈ કશામા દળગીને ભરાઈ પડતુ નથી તે તો સદાય ઉન્નતગામી રહે છે તેની દૃષ્ટિ નીચી નથી તે દૃષ્ટિ નીચી કરે છે તે ઉપર તારવવાને કાજે આવા પ્રેમને આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જીવીએ, તો એના જીવનમા જે રસ પ્રગટે છે તેની તમારા મારા જેવાને કલ્પના પણ નથી

તમે જે પર્વત અને તળાવનો આધ્યાત્મિક અર્થ સમજાવ્યો છે તે યથાર્થ છે આની સમજણ ઉકેલતા આવડી તે મારે મન તો ધન્ય ઘડીનો દિન છે જીવન કૃતાર્થ થતુ લાગે છે તમને પણ એવુ અનુભવમા પ્રગટો

માબાપનો ધર્મ

બાળકને શુ થયુ છે? તે બાબતની કાળજી રાખ્યા કરશોજી. ભગવાને આપણને એ તો રત્ન આપેલુ છે આપણી રીતે નહિ પરંતુ તેની રીતે, તે શોભે એમ એને પાસા પાડવાનુ કામ ભગવાને આપણને સોપેલુ છે એને ઓપ ચઢાવવાનુ કામ યોગ્ય રીતે નહિ કરી શકીએ તો આપણે ધર્મ ચૂકયા ગણાઈશુ એને ઘડવાનુ કર્મ આપણા જીવનના વિકાસ માટે છે એ કર્મ કરવામા આસક્તિ, મોહ, મમતા, રાગ આદિ આપણને મુદ્દે ન હોવા ઘટે જેટલો મોહ, રાગ અને મમતા તેટલી જ જકડામણ વિશેષ અને મુક્ત થવુ અશકય જો મુક્તિને માર્ગે જવુ હોય તો આ બધામાથી છૂટાય તેમ પ્રવર્તવુ . બહેને તો આ ખાસ સમજવાનુ છે માને છોકરા પરત્વે એવુ હોય તે સમજી શકાય છે, પરતુ એક સામાન્ય માના જેવુ જીવન આપણે

ગળવાનુ નથી આપણે તે જીવનને ધન્ય બનાવવાને માટે તે મળેલુ છે, એમ જ્ઞાનપૂર્વક સમજીને જેમા ને તેમા વર્તવાનુ છે

મનને ટકોરો, મ ક્યો, મ હોરો

પ્રિય બહેન ! પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ સાથે મથામણુની જરૂર એવી મથામણુ થાય તેનુ નામ સગ્રામ કે યુદ્ધ જે કોઈ પોતાના મનને ટકોરે છે, એને વારવાર સકોરે છે તે એની એક દશામા પડી ન રહી શકે તેને નવુ ને નવુ સૂઝ્યા કરે તેને ઉકેલ પણુ જડે ને તે પ્રમાણે વર્તવાની સૂઝ પણુ પડે મનને ટકોરવાથી ફરી ફરીને વાયો કરી ને સકેલવાથી ફરી નવા નવા સત્ય સૂઝી આવે છે એવી જાતના જ્ઞાનપૂર્વકના અભ્યાસમાથી સાચા જીવનની શરૂઆત થાય છે એમાથી આપણુને સાચી ઓથ સાપડે છે પ્રેરણા મળે છે મુસીબતમા, દુ ખમા સતાપમા ને આપણુને આશ્વાસન આપે છે નીચી દશામા જવાતા ઊચુ લઈ જવામા તે આપણુને મથાવે છે તે મથામણો પ્રગટાવે છે ખરુ પરતુ તે સાથે સાથે મથામણની દશામા રહી રહેવા દેતુ નથી તેમાથી તે રસ્તો દે છે દશામા તે ભરાઈ જતું કે બેરવ ઈ પ તુ નથી આગળ વધવાને મ ટે તે ધક્કો માર્યા કરે છે આ ડી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ કેવા છે તેનુ સાચુ ઓળખાણુ તે કરાવે છે તેની ઉપરવટ જવાને સાચી રીતે યુદ્ધ આપ્યા કરવાની તે દિશા બતાવે છે મથવાનુ કરાવીને ફતેહ બક્ષે છે

મનથી અલગતા કેળવો

મનને અત્યાર સુધી આપણે એની મેળે દોડવા દીધેલુ છે એની ચાલે ચાલ્યા કર્યું છે એની રીતે કામ કર્યા કર્યું છે હવે એનાથી બીજી રીતે જવાનુ થતા એ બળવો કરે તે સ્વાભાવિક છે એવી વેળા આપણે એને વશ થઈ જઈએ તો તો તેની જીત થાય અને આપણે હારી બેસીએ એમાથી આપણે પછી ઊચે ન આવી શકીએ મનથી ઊચી દશામા જવાને મનનો વિરોધ પ્રગટવાનો એવો

વખતે મન નિરાશા, નિરુત્સાહ, અકળામણ, મૂઝવણ એવુ કઈક કઈક તે પ્રગટાવે એવો વેળાએ મનના વલણમાથી મુક્ત થવાને પ્રયત્ન કરવો નદીના વમળમા તરવુ અઘરુ છે તેવી રીતે જ્યારે મનમાં એવા વમળ પ્રગટે છે ત્યારે શમતા, તટસ્થતા રાખીને તેનાથી બીજી રીતે વર્તવુ દોહ્યલુ છે છતા જો મોકળા થવાની લગની હોય તો જરૂર આપણે મોકળા થઈ શકીએ

મનાદિની ઉપરવટ થાઓ

મારુ તો એટલુ જ તમને બધાને કહેવાનુ છે કે મન કે મનની સમજણ સર્વશ્રેષ્ઠ નથી મનનુ સત્ય એ ખરુ સત્ય નથી. મનની સમજણ તે સાચી સમજણ નથી માટે કૃપા કરીને એ મનને કે તેનુ કઈ સમજવાનુ, માપવાનુ વહેવુ જેટલુ મૂકી દેશો તેટલુ હિતનુ છે, માનવી તે કરી કરી શુ કરી શકે? અનત અગાધમા પૂરે પૂરુ જાણવુ કે જાણી લેવુ તે શક્ય નથી જાણતા જાણતા જણાય છે તે માત્ર છે, જણાયા કરવાની પરપરા છે, અનતતા છે, પરતુ અત નથી જે કઈ ઉત્તમ જણાય તે શ્રીપ્રભુનુ છે જેટલુ ખરાબ, ઓછુ જણાય તે આપણુ છે તેમ સમજવાનુ છે પ્રેમના ભાવની બાબતમાં સમજવાનુ છે તે માત્ર સમજણ ન રહે, પરતુ જીવનના વર્તનવ્યવહારમાં પ્રગટ્યા કરે તો તેવી સમજણમા ચેતન પ્રગટે આપણી પ્રકૃતિ, સ્વભાવ, મનાદિ કર્મો, એ બધા આપણને જીવદશામા રખાવનારાં છે. આપણે જ્યાં છીએ ત્યા ને ત્યા ટકાવનારા છે ને એમની સમજણ પણ એ પ્રમાણની હોય છે એટલે જીવનમા જો ઊચે પ્રગટવુ હોય, તો આપણી પ્રકૃતિ, સ્વભાવ, મનાદિ કર્મોની ઉપરવટ થવુ પડશે. ભગવાન આપણને ધ્યેયલક્ષી બનાવ્યા કરો!

ભાષાનુ પાંગળાપણુ

જે જે કઈ લખુ છુ તે તમો બધા માટે સ્વજન હોવાથી

સમજવવાને માટે લખુ છું. હૃદયની અતરસ્થ, સૂક્ષ્મ મથામણો દર્શાવવા માટે ભાષા બિચારી તદ્દન લૂલી પડે છે

ઉથલપાથલ વખતે સાધકનું વલણ

ખેતરમાથી પાક નિપજાવવો હોય છે તો ધરમૂળથી જમીનને ઊથલપાથલ કરી નાખવા માટે ખેડવી પડે છે ઝાડાઝાખરાં નિર્મૂળ કરવા પડે છે કેટની બધી મહેનત લેવી પડે છે ! કેટકેટવી સભાળ લેવી પડે છે ! કેટની મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે ! એવી ઊનટસૂલટ ઊથલપાથલની ક્રિયા કૃપા કરીને જ્યારે પ્રભુએ જીવનમા જન્માવી છે, ત્યારે એવા અનેક ધક્કાઓ, આઘાતો પ્રગટવાના, તેવી પળે આપણી પ્રકૃતિ કે સ્વભાવ પ્રમાણેની સમજથી આપણે દોરવાઈ ન જવુ, એને વશ ન થઈ જવુ ધ્યેયયોગ્ય શુ છે તે પૂરુ સમજવાને મથ્યા કરવું. નિરાશાના ગર્તમા ડૂબી ન જવુ. સાચી સમજણમા ઊતરવાને યુદ્ધ આદર્યા કરવુ

પ્રભુકૃપાનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો

જે સ્વજનો મળેલા છે તેમનામા લગની લાગે ને પછી ભરતી ઓસરવા લાગે તો પાછા તે કામના કામ પણ થઈ જાય મુબઈમા હજુ કાળાનુ કામ ચાલ્યે જાય છે કાળાનુ કામ આકરુ છે, તો પણ પ્રભુકૃપાથી ઠીક બન્યા કરે છે પ્રભુ મદદ કરી રહેલો છે ને પ્રેરણા આપી રહેલો છે તે વિશેનો મારા જીવનનો આ પ્રસગ સ્વાનુભવની હકીકતવાળો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે સર્ઘ તેની કદર કરો કે ન કરો તેની વિચારણા જ અસ્થાને છે આપણે પોતે પ્રભુકૃપાથી આપણો ધર્મ આચરતા હોઈએ તો તેમાથી મળતો સતોષ આપણા માટુ પૂરતો છે આપણને કલ્પનામા પણ ન ઊતરી શકે તેવો ને તેટલો પ્રભુ કૃપાળુ છે એનો મહિમા અપરપાર અને અગાધ છે ધન્ય હો, જય હો, સદાય એવા પ્રભુનો !

થોડુ જાગવાથી કામ થવાનુ નથી થોડુ જાગે છે તે તો ઊઘી પણ જાય જે કઈ લખીએ તે ઉમળ થી, ભાવને પ્રત્યક્ષ અનુભવવાનુ ગીને અથવા ભાવને હૃદયમા રાખીને લખીએ

ઉપભોગ નહિ, ઉપયોગ

માણસ ધારે તે ઉપજાવી શકે છે એ નિપજાવીને પ્રકૃતિની રીતે તે તેનો ઉપભોગ કર્યા કરે છે તેથી તેને જ્ઞાન પ્રગટતુ નથી કે સમર્પણની ભાવના પણ પ્રગટતી નથી જે ઉપયોગ કરે છે તેને તેના જ્ઞાનની સૂઝ પ્રગટે છે

હમણાના કાગળો અનિયમિત મળ્યા કરે છે રખડવાનુ ઘણુ થતુ હોવાથી કાગળોના જવાબો નિરાતે લખી શકાય તેવુ નથી હોતુ રાતે કે વહેલી સવારે તે કામ કરુ છુ

આતરિક ત્યાગનુ જ મહત્ત્વ

જીવનનો ભક્ત કોઈને અવગણી ન શકે તેનો સદ્ભાવ તો હરકોઈ પ્રત્યે હોય આપણને કોઈ તરફથી ઘણો અન્યાય થયો હોય તોપણ એના તરફનો સદ્ભાવ આપણામા ઘટવો ન જોઈએ બનકે તે ક્રિયાત્મક થવો ઘટે કોઈનાથી આપણામા જે કઈ નીપજે છે તેવુ નીપજવામા તેની ભૂમિકા આપણામા છે બીજાનો દોષ જેટલો ન જોવાય, તેટલુ ઉત્તમ સ્થૂળ સમર્પણની કીમત તમે જાણો છો તે ઉત્તમ છે તેની કીમતથી કોઈને મથામણ થાય ચિંતા થાય તે પણ સ્વાભાવિક છે સૌ કોઈ પોતપોતાની રીતે સમજતુ હોય છે તમે જે કરવા ચાહો છો તે તો જીવનવિકાસની ભાવનાને ધ્યેયલક્ષી બનાવવા ને ચેતાવવા સારુ આપણે ધારીએ તેવી રીતે બીજા ના ધારી શકે તેપણ સમજાય તેવુ છે ઉત્તમ કર્મ અને ઉત્તમ ભાવનાનુ કર્મ પણ બીજા બધાની સહાનુભૂતિ ને સાથ મેળવીને થાય તેટલુ ઉત્તમ આ બાબતમા બીજા કોઈને આઘાત દેવાની જરૂર નથી એની મેળે જેમ થતુ હોય તેમ થવા દેવુ. જીવનવિકાસના યજ્ઞમા જે કરવાથી તેની ઉત્તમતા પ્રગટે તેમ કરવામા

ચૌર્ય પ્રગટાવવું, પરાક્રમી થવું. તેવી સ્થિતિ પ્રગટાવવામાં કોઈનીયે આડખીલી અદન ન કરી લેવાય આપણો માર્ગ જે ઉત્તમ છે અને તેની શ્રદ્ધાપૂર્વકની ખાતરી જો આપણને થઈ ગઈ હોય તો આપણે નિશક થવુ આપણાથી કરી બીજાને ચડભડ્યા દેવાં નહિ. આપમેળે તે તેમ કરે તો આપણે અત્યંત શાત થવું. તેને તેવી બાબતમા ઉત્તેજના પ્રગટે તેવો કોઈ શબ્દ આપણા મુખમાંથી ન નીકળવો ઘટે આપણે તો જેમાતેમાથી સમૂળગુયે મમત્વ કાઢી નાખવાનુ છે તે લક્ષમા ગખશો. મ્હાણ સમર્પણ કરી દેવાથી તેના પરત્વેનુ આનતરિક મમત્વ સમૂળગુ યે નીકળી જવાનું છે એમ પણ માનવાનુ નથી હોવા છતા, રહેવા જતા, સમર્પણની ભાવનાનો યજ્ઞ ચાલ્યા કરે ને સમૂળગુયે મમત્વ નીકળી જાય એવી સ્થિતિ પ્રગટાવવાની હૃદયની નેમ આપણે રાખવાની છે Possess, but not be possessed ધનના માલિક થાઓ, ગુલામ નહિ જે જે પરત્વે જીવનમા મમત્વ હોય, રાગ હોય, મોહ હોય તે તે આપણામાથી દ'વા ઘટે—તે નિર્મૂળ ન થાય ત્યા સુધી નહિતર સમર્પણ-યજ્ઞની ભાવના પણ યોગ્ય પ્રકારથી ખીલી ન ઊઠે જીવનના વિકાસમા મમતા, મોહ, રાગ વગેરે આડખીલી રૂપે છે તેને તો સમજી સમજીને આપણે છોડવા પડશે સંસારવ્યવહારમા આવી પડેલો ધર્મ આપણે પ્રભુપ્રીત્યર્થે બજાવવાનો છે તે સાચુ, પરતુ તે સાથે સાથે આપણે તેમા ભેરવાઈ પડવાનુ નથી તે પણ લક્ષમા રાખવાનુ છે. આપણુ વર્તન યોગયોગ્ય કુશળ હોવુ ઘટે

પૂ. મોટાભાઈએ સ્વનત્રપણે ઉમંગે કરીને પૂ. મામાને ચીઠ્ઠી લખેલું કે "ઝવેરી બજારમાંથી સૌથી સારુ ઊઘરાણું કરાવી આપવુ" તે મુબઈ આવ્યા ત્યારે ફોનમાં મે કહ્યુ કે, "તમને તસ્દી આપવાનું હિત થતુ નથી, કારણ કે હવે બાકીની રકમ તો મળી રહેશે." ને આજે પછી તેમને પેઢીએ મળ્યો હતો. તે કહેવા લાગ્યા કે, "આ

વખત જ એવો છે કે પૈસા ઝટ મળી જાય " એટલે મને થયું કે 'તેમને જરા અનુભવ થાય તો સારું.' એમણે કહ્યું કે, "તમારે જો વધારે રકમ હજી કરવી હોય તો તમને હું બે ચાર ઠેકાણે લઈ જાઉં." મેં કહ્યું, "જો તમને સંકોચ ન થતો હોય તો એ તો સોનાથી વધુ રૂડું શું ?" ઝવેરી બજારમાં ભીમ સેવા મંડળ, કાઠિયાવાડ હરિજન સેવક સંઘ, રાજકોટનો ગાંધી-જન્મદિનનો થેલીફાળો એમ બધા મળી ચારપાંચ, ફાળાઓ થઈ ગએલા છે પૂ. મામા મને ચાર પાંચ ઠેકાણે લઈ ગયા છતાં કશું મળ્યું નહિ મારા પરના પ્રેમના કારણે કરીને આ કામ તેમણે માથે લીધેલું એવા દિવસ પણ મને તો જાય છે જ્યારે ખૂબ રખડપટ્ટી થઈ હોય, છતાં કશું ન મળે કંઈ શું ન મળે તો પણ નિરાશા ન છવાય, કોઈ ગમે તેવું સંભળાવે તો પણ શાંતિ જળવાય, અહંને આઘાત લાગે તેવું કોઈ વર્તન દાખવે, તો પણ સપ્રમાણ રહેવાય આવા અનુભવો જેણે લેવા હોય તેણે આવું કામ સાધના તરીકે કરવું ઘણું જરૂરી છે કરવા ધારેલી રકમ થતાં સુધી ધીરજ અને સહનશીલતાની ઠીક ઠીક કસોટી થઈ જાય ખરી નિશ્ચયની મક્કમતા ન પ્રગટી હોય તો માનવી જરૂર ડગી પણ જાય પૂ. મામા મને ચાર પાંચ ઠેકાણે લઈ ગયા અને કંઈ ન મળ્યું તેથી તેમણે મને કહ્યું કે, "તમારી ધારેલી રકમમાં ખૂટતી બાકીની મારા પદરમાંથી આપી દઈશ " પરંતુ તેમ કરવાને આગ્રહપૂર્વક ના પાડી

સાચેસાચા ધગશની જરૂર

પ્રિય બહેન ! આપણી પ્રકૃતિની મંદતાની સમજણ જાગી હોય અને જો તે સુધારવાને સાચેસાચી ધગશ હૃદયમાં પ્રગટી હોય તો તો આપણે દોડીદોડીને ધગશથી સવેળા સવેળા કામથી પરવારી લેવાની આદત કેળવવી જોઈશે રગશિયા ગાડાની જેમ ઢચુક-ઢચુક કરતા ડગલાં ભર્યા કરવાના હોય તો આગળ ઝડપી ડગલાં

નહિ બને ગયા જે બાબતમાં આપણે ચડવું છે, તે બાબતમાં ચેતનવંતો ઉત્સાહ પ્રગટેલો હોય, જોરદાર પ્રકૃતિની ને સ્વભાવની સાથે સંગ્રામ આપવા કરીએ ટટ્ટાર બનીએ, સ્વસ્થ બનીએ અને કટિબદ્ધ થઈએ આપણે જે પન્થે લક્ષ રાખવાનું છે તેમાં નિ પરોવીએ આપણી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ આડફેટે લઈ જવાને પ્રેરાવતી તેવું થતાં અટકાવી શકીએ, સાવધાન બનીએ કોઈ પાસેથી આશા-અપેક્ષા ન રાખીએ આપણે પોતાનો ઉદ્ધાર પોતાની મેળે કરતાં શીખીએ એમ કરતાં કરતાં સાચી સમજણ મળે છે

નબળાઈનો સ્વીકાર

પ્રેમ ગમે તેવું નભાવી નથી તેનો સામાન્ય સંસારી સમાજમાં તેમ ચાલી શકે સાધનામાં નબળાઈ ન ચાલી શકે નબળાઈનો સ્વીકાર સબળા થવા માટે છે નબળાઈમાં પડી રહેવા માટે નથી નબળાઈમાં પડ્યા રહીને ' નબળાઈ છે, નબળાઈ છે,' એમ ખાલી બૂમો મારવાનો કશો અર્થ નથી જે બાબતમાં આપણાથી હૃદયપૂર્વકનો સ્વીકાર થાય છે તે બાબતમાં આપણે પડી રહી શકતા નથી જ્ઞાનપૂર્વકનો સ્વીકાર તેમાંથી ઊંચે ચડાવે છે એ સ્વીકારનું લક્ષણ છે સાધનાના જીવનમાં ખળભળાટ તો જાગવાનો જ છે તેનાથી ભય પામી જવાનું નથી સાધનામાં સર્વ પ્રકારના ભય છોડવાના છે સર્વથી પહેલાં અભય કેળવવાનો છે અભય પણ એક બાબતનો નથી હોતો, અનેક બાબતનો હોય છે સાધનાના જીવનમાં પ્રવેશતાં પ્રવેશતાં સાત્ત્વિક ગુણો કેળવાતા જતા અનુભવાય ત્યારે જાણવું કે સાધનાનું મુખ સાચી દિશામાં છે સાચો સ્વીકાર એનું નામ કે તે સ્વીકાર થયા પછી તેમાંથી પાછું પગલું ન ભરાય બાકી એકની એક વાત કબૂલ કરવામાં આવતી હોય, તે અનેક વાર કબૂલ કર્યા કરી હોય, છતાં એ બાબતમાં પ્રગતિકારક એક ડગલું પણ ન ભરાય તો પછી શું સમજવું ?

સર્વસમર્પણ કરનાર જ ભગવાન વરી શકશે

આ માર્ગ જ એવો છે કે આપણે આપણને છેતરી શકવાના

નથી કાંતો નીચે પડ્યે છૂટકો કાંતો ઉપર ગયે છૂટકો જે બાબતમા ઠીક થયુ છે, તે ઠીક થવામા આકાશપાતાળ એક નહિ કરીએ તો પછી બીજા કોઈ શુ કરી શકે? માત્ર બીનમા માથુ પછાડ્યા કર્યે કંઈ વળનાર નથી આપણે કાયર હોઈએ, પરતુ ઈશ્વરનો ભાર એવો બાપનો નથી એ તો જે તે નક્કી કરી લેશે એની ભૂમિકા રચવાને માટે જે કોઈ તૈયાર બન્યા કરશે, હૃદયની એવી ઈચ્છા સતાવ્યા કરશે, તમન્ના જીજ્ઞાસા સેવી સેવીને, એમા અખડિત પુરુષાર્થ કર્યા કરશે, એવાને તે વરવાને માટે ઝખ્યા કરશે માત્ર શબ્દોથી, મધુર વચનથી એવુ અવતરવાનુ બની શકનાર નથી જે શબ્દમા હૃદય નથી તેમા શબ્દની શક્તિ પ્રગટતી નથી ને એકના એકની બોરી સમજણથી એનો ચીનો પડી શકવાનો નથી એ વરવાને માટે તો ભેખ લેવો પડશે ને તે ભેખ પણ કેવો? સર્વ રીતમા અને સર્વભાવમા

લગ્નજીવનનો ઉપયોગ

વરવાનુ એટલે લગ્ન કરવાનુ આપણા લગ્નનો આદર્શ હૃદય હૃદયથી જોડાવાનો ને એક થવાનો છે, પરતુ તે સ્થૂળ રીતે ન હોય 'જોડાવુ એટલે બધનમા પડવુ' એવો અર્થ નથી 'મહાત્મા ગાધી' (લેખ પી એ વાડિયા) એ નામની અગ્રેજી ચોપડી જોતા નીચેનુ વાક્ય મળ્યુ –

જીવનના હેતુ મુક્તિનો છે મુક્તિ એટલે જન્મમરણમાથી મુક્તિ શરીરના પાર્થિવ તત્ત્વમાથી મુક્તિ પ્રભુ સાથે એકરૂપતા પ્રાપ્ત કરવી તે આ ભવ્ય હેતુની પ્રાપ્તિ કરવામા લગ્ન બાધકરૂપ છે અને તે પાર્થિવ તત્ત્વ જોડે સકળાવી રાખે છે

જોકે સામાન્ય માનવી માટે લગ્ન એ જરૂરી વસ્તુ છે તે મર્યાદાની પણ જરૂર છે જેમ જેમ તેમા ભાવનાનુ તત્ત્વ ઉમેરાતુ જાય તેમ તેમ લગ્નની ભાવના ઊર્ધ્વ થતી જાય છે આપણે તો પાર્થિવ તત્ત્વથી પર થવાનુ છે, તે એને અવગણીને, એના પરત્વે તિરસ્કાર

સેવીને બની શકવાનું નથી. એમ કરવાથી એનાં મૂળ પલટાઈ શકવાનાં નથી. એ તો એનું રૂપાંતર કરવાથી તે સાધી શકાશે. આમ પાર્થિવ લગ્નની સાથે આપણને આઝી લેવાદેવા ન હોવી ઘટે. હૃદય હૃદયની એકતા સધાય અને તેમાંથી ભાવના પ્રગટે અને એ ભાવનાથી કરી આપણા જીવનનાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ ઊર્ધ્વગામી બને તે રીતે સાધનામાં લગ્નજીવનનો ઉપયોગ છે. એનાથી બીજી રીતે સાધનામા એને સ્થાન નથી. સાધનાના પથે પડેલા બધા જીવોને દીવા જેવું આ સમજાઈ જવું ઘટે છે.

સૂક્ષ્મ આસક્તિના ત્યાગની જરૂર

આ જાતની સમજણની સાથે સાથે તેવી પાકી તૈયારી પણ આપણે કરવાની રહે છે, તેવી તૈયારીમાં દૃઢતા, નિશ્ચયની મક્કમતા અને મરણિયો નિર્ધાર પ્રગટવાં ઘટે છે. માનવી માનવીને ચાહે છે તે માનવીને ખાતર નથી ચાહતો, પરંતુ કોઇ ને કોઈ જાતના તેના તરફથી સંતોષાવાપણા માટે ચાહે છે કે વળગે છે. ભરથરીને પીંગળા પર પ્રેમ હતો; કે કહો કે મોહ હતો. પરંતુ એની આંખ ઊઘડતાં તે ચેત્યો ને બધું ત્યજ્યું. મારી દૃષ્ટિએ તે પણ યોગ્ય નથી. સ્થૂળ કશું ત્યજવાનું નથી અને કશું સ્થૂળ સમર્પણ કરવાનું નથી. આપણે તો જે હોય, તેમાંથી મમત્વ, મોહ, કામના, આશા, ઇચ્છા, લોલુપતા, તૃષ્ણા, વગેરે વગેરે નિર્મૂળ થાય તે જોવાનું રહે છે ને તે જ આપણો ધર્મ છે. તો જ ચેતન છૂટું થાય.

વધારે ખીલેલો જીવ વધારે સહન કરે

સૌ કોઈ પોતપોતાની સમજણ પ્રમાણે વર્તે છે. આપણી સમજણ અને બીજાની સમજણમાં જ્યાં સુધી સુમેળ ન પ્રગટે, એકતા ના પ્રગટે ને હૃદય હૃદય એક ન થયાં હોય ત્યાં સુધી ઘર્ષણ થવાનો સંભવ રહે છે. તે વેળાએ જેનું દિલ ખીલેલું છે, કેળવાયેલું

છે, ઉદાર ભાવવાળું બનેલું છે તેવાએ વધારે સહેવાનું છે અને વધારે ઉદારતા દાખવવાની છે ને તેણે જ વધારે શાંત રહેવાનું છે. આવો તેનો ધર્મ છે. સામો જીવ તો ઊલટું આપણને ઉશ્કેરાટ પ્રગટે તેવું વર્તે કે કરે અને તેવા તેના વર્તન પરથી કે તેવા તેના વચન પરથી તેની પ્રકૃતિનાં કે સ્વભાવનાં દર્શન પણ થાય. તેવું થતાં આપણે ચલાયમાન ન થઈએ અને સામા જીવ પરત્વે સદ્‌ભાવ વધાર્યા કરીએ અને આપણા એવા વર્તન પરથી આપણા જીવનની કક્ષાની પારાશીશીનું માપ આપણને મળી રહે છે. એવું વર્તન તે આપણી આરસી બની રહે છે. જે જીવ પોતાના ચેતનને પ્રગટ કરવાને તૈયાર થયો છે એવા જીવે પોતાનું અંતર સર્વની સાથે ઘટાડી ઘટાડીને, અંતરને એક કરીને સાંધી લેવાનું રહે છે. સાધકે કશું અધકચરું મૂકવાનો અર્થ નથી. જે કંઈ ઊપજે તેનો અંત આણી દેવાની જરૂર રહે છે. જે કંઈ થવા પામે તે સહર્ષ વધાવી લેવાનું રહ્યું. તેણે કશાથી અકળાવાનું કે મૂંઝાવાનું ન હોય. તેણે જે તે બધાથી સાંગોપાંગ પાર ઊતરવાનું છે. સાધના કરનાર જીવે સર્વ સાથે સુમેળમાં રહેવાય તેટલું તેને કાજે ઉત્તમ છે. પરંતુ તેથી તે જ્યાં ત્યાં સુમેળ પ્રગટાવવાને કાજે રખડયા નહિ કરે. એ તો એવો પ્રસંગ આપમેળે સાંપડે ત્યારે તેમ વર્તશે.

કર્મમાં વિવેક અને શાંતિની અગત્ય

ધ્યાન બંધ કરવાનું હોય જ નહિ. કાગળોનું મહત્ત્વ કશું નથી. કાગળો તો બે વર્ષ પછી મોડા લખાશે કે મોડા ઉતારાશે તેમાં કશું બગડી જવાનું નથી. કાગળોની આવી લગની વળી તમને ક્યાંથી લાગી? તેટલા વખતમાં જીવન વિકાસનું કામ થાય તો તે ઉત્તમ. ધ્યાન બંધ કરવાનું હોય જ નહિ.

કાગળો ઉતારવાનો ભાર માથે રહ્યા કરતો હોય તો તેનામાં પૂળો મૂકો કે અભરાઈ ઉપર ચઢાવી મૂકો. કર્મની બાબતમાં અધીરાઈ પુષ્કળ રહે પરંતુ તે સાથે સાથે સંપૂર્ણ ધીરજ

રહે તે પણ જરૂરનું છે એ કામ તો ગમે ત્યારે થશે. એ કામ નહિ થઈ શકે તો સાધનામાં ભંગ પડવાનો નથી પેલું (ધ્યાનનું) કામ નહિ થાય તો ભંગ પડશે આ માગણી જરૂર પોતાનો ભાગ ભજવે છે તે જોકે હકીકત છે કર્મનો અંત લાવવાની અધીરાઈની જે વૃત્તિ છે ને તેનો ઝટઝટ અંત લાવવાપણામાં આપણું જે મન હે છે તે પણ યથાર્થ નથી સાધકના મનમાં સમતા, શાંતિ અને તન્મયતાએ મુખ્ય ભાગ ભજવવાનો છે અને તે ગુણો જીવતોજાગતો ધ્યાન સાધકને રહેવો ઘટે કર્મ કરવામાં જડતા, આળસ કે તામસ ન હોય તે બરાબર છે સાથે સાથે રજસથી પ્રેરાઈને તે ન થાય તે પણ જોવાનું રહે છે સાત્ત્વિક સ્થિતિથી પ્રેરાઈને કર્મ બને ને તે કર્મમાં સાધનાનો જ ભાર રહ્યા કરે તેવું કર્મ આપણા માટે ઉત્તમ છે

ધન પાછળની ભાવના

આવેલું અભ્યાગત આપણે ઘેરથી કોઈ ભૂખ્યું ન જવું જોઈએ' એમ મેં લખેલું તે વાત સાચી છે એને ચોકખું રાંધેલું આપવાનું રાખ્યું છે તે વ્યવસ્થા સારી છે તેમાં પડાનું ઉમેરાયું તે બાબતમાં એમ રાખવાનું કે જ્યારે એવો કોઈ માનવી યોગ્ય અને ખૂબ જરૂરિયાતવાળો નજરે ચઢે ને ધ્યાન આવે તો તેને કપડું આપવું બાકી કપડાં માટે તો જે તે બધા જ આવ્યા કરશે <u>આપણે આપતી વખતે ભગવાનને જ સમર્પણ કરીએ છીએ એવો ભાવ કેળવવો.</u> બધાને કપડાં આપવાનું ન રાખશો ક્યારે ભાવનું ખંડિતપણું ન થાય અને તેની એકધારા જળવાય તેવા આપણા વર્તન વ્યવહાર પ્રગટવા ઘટે વળી જે કંઈ કર્મ બને એનું પરિણામ સર્વતોમુખી અસર કરનારું બને તે ઉત્તમ સમયના ઉપયોગ માટેની ઝંખના પ્રશંસનીય ખરી તે સાથે સાથે સમયનો ઉપયોગ જીવનવિકાસને કાજે છે એવું પ્રગટ જ્ઞાન જો સાધકને થાય તો તેમાં શાંતિ સમતા ને ધીરજ સાધકને પ્રગટ્યા વિના ન રહે

અજ્ઞાનીનું ઘોર તામસ

જેનામાં સદ્ભાવના, સસંકલ્પ સદ્વિચાર અને એ બાબતની

જિજ્ઞાસા ને તમન્ના, તથા અમનમા મૂ વાની ધગધગતી ભાવના નથી, એવું પ્રાણી માનવ હોવા છતા ચેતન વિનાનુ જડ જેવુ છે શ્રીગીતાકારે કોઈક ઠેકાણે એમ લખ્યુ છે ખરુ કે અજ્ઞાનીમા હુ નથી જે બધા ત્રિગુણમય ભાવો છે-સાત્વિક, રાજસિ , તામસિક-તે બધા મારામાથી ઊપજ્યા છે તેઓ મારામા છે પણ હુ તેમનામા નથી તેનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે થાય ખરો બધુ જ ઇશ્વરમય છે તે વાત સાચી પરતુ તે સાથે કેટલુક જાગ્રત ચેતનવાળુ-ફેરવાનાને તૈયારીવાળુ-કેટલુક મધ્યમ પ્રકારનુ ને કેટલુક જડ ચેતનવાળુ ને કેટલુ- ઢકાયેના ચેતનવાળુ ને કેટલુ જડતાવાળુ એમ બધુ હોય છે અજ્ઞાની માણસ જડતા ભરેલુ ગણી શકાય ખરુ ઢોર, પશુ પખી કરતા માનવીને જે શક્તિઓ ભગવાને વધુ આપેલી છે તેનો સાત્વિક ઉપયોગ કરવાનુ તે જાણતો નથી આમ વપરાશમા ન આવવાને કારણે તે શક્તિઓ બુઠી બનતી જવાની ને આખરે જડ વધુ જડ બનતુ જવાનુ ને એમ માનવી- જીવની લાયકાતથીયે એ વધુ નીચો બનવાનો

ગૃહવ્યવસ્થામા પણ જીવનવિકાસના દૃષ્ટિ

જે પ્રેમથી જીવન ગાળે છે ને તેની સભાળ રાખે છે તે તો આનદની હકીકત છે અહી મારી સભાળ લેનાર છે અને શુ શુ જોઈશે કેમ આરોપવુ વગેરે ઝીણવટનાગી દૃષ્ટિ રાખે છે કોઈ પણ ગૃહની વ્યવસ્થા જોઈને તે માનવીની પ્રકૃતિ સમજાઈ જાય ખરી બધુ યથાસ્થાને ને કળામય રીતે ગોઠવાયેલુ હો તો તે આખને ગમે છે, ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે એવી દૃષ્ટિ કેળવાયેલી ને ખીલેલી ન હોય ત્યા સુધી તેમ થવુ શક્ય નથી સુરુચિ અને સસ્કાર પણ એમા ભાગ ભજવે છે જીવનના ધર્મનુ યથાવિધિ પાલન પણ જીવનવિકાસના હેતુની દૃષ્ટિએ જ થઈ શકે

ભૂલ ભરેલી 'સત' વિષેની માન્યતા

મને સત ગણવાની દૃષ્ટિ રાખવાની નથી સત એ પણ એક ઉપાધિ ને મર્યાદા છે સતનો જે અર્થ સમાજમા પ્રચલિત છે

એમાં ઘણી ઘણી ભ્રમણાઓ રહેલી છે માટે આ જીવ વિષે તેવુ માનવાની જરૂર નથી.

દ્વિ. ૐ પ્રાગ, ૨૪-૧૧-૪૨

નાડીના ધબકારા ૮૨ હોય તે સાધારણપણે યોગ્ય સ્થિતિ ન ગણાય, ૭૨-૭૫ હોવા ઘટે ધ્યાન પછી નાડીના ધબકારા ૫૦ થતા હોય, તો ધ્યાનમા ૩૦ સુધી હોઈ શકે ધ્યાનની એકાગ્રતામા હૃદયના ધબકારા ઓછા થતા જાય છે આપણે જ્યારે ગણીએ ત્યારે તો ધ્યાનની સ્થિતિમાથી મુક્ત થઈ ગયા હોઈએ છીએ એટલે તેવી પળે ૫૦ હોય તો ધ્યાનની ખરી સ્થિતિમા તો એનાથી પણ ઘણા ઓછા હોય.

સંસારના ધર્મો આચરવા પાછળની ભાવના

સાધકે સસારવહેવારના પોતાના ધર્મો પ્રભુપ્રીત્યર્થે ને ભાવનાના વિકાસ અર્થે પ્રેમથી અદા કરવાના તો છે, પરતુ તે તે સસારના ધર્મો અદા કરતા કરતા તેમાથી રાગ, મોહ, આસક્તિ, કામના વગેરે વગેરેથી આપણે મુક્ત બનતા જતા હોઈએ તેવી રીતે તે અદા કરવાના રહે છે સસારમા અનેક પ્રકારના ધર્મો આપણે બજાવવાના હોય છે અને તે ધર્મ બજાવવામા આપણાથી પાછી પાની ન કરાય તે બધા ધર્મોનુ પાલન અનાસક્ત ભાવે, પ્રભુપ્રીત્યર્થે અને જીવન વિકાસની ભાવનાને કેળવવાના હેતુના જ્ઞાનથી જો તે તે ધર્મ આચરતા રહીએ તો તે સાધના છે જીવનમા આપણે જે જે સર્જન કરીએ કે કર્યું હોય, તેના પરત્વે આપણો ધર્મ તો અનેક ગણો વધારે છે તેના એટલે કે જે સર્જન થયુ હોય તેના જીવનમા પોતાનો ધર્મ યથાયોગ્ય રીતે આચરી શકે એવા સંસ્કારવાળુ તે નીપજે તે માટે આપણે તેને તે ભાવે કેળવવુ ઘટે તે ઉપરાત આપણે માતા-પિતા પરત્વેનો ધર્મ, પત્ની પરત્વેનો ધર્મ, ભાઈબહેન પરત્વેનો ધર્મ મિત્રો પરત્વેનો ધર્મ, વગેરે વગેરે ધર્મો પણ આપણે આચરવાના છે.

ને તે ધર્મના આચરણમા આપણે તે તે વ્યક્તિનો ખ્યાલ રાખવાનો નથી, પરંતુ આપણી પ્રભુપ્રીત્યર્થેની ભાવનાને કેળવવાને અને વિકસાવવાને પ્રભુકૃપાની તે તે તકો મળેલી છે, એમ આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક સમજી સમજીને તે તે ધર્મ આચરવાના છે

પ્રેમભર્યા વર્તનનો અર્થ

જે પોતાને સાચુ પૂરેપૂરુ ઓળખી લેશે, તે બીજાને પણ ઓળખી લેવાનુ જ. સામાને કે બીજાને સમજવાનુ મૂકીને જે પોતાને જ સમજવાનું લક્ષમા લેશે, તેનો જીવનવિકાસ યોગ્ય રીતે થવાનો છે પ્રેમની ભાવનાની બાબતમા જે સમજણ પાગરવા માડે તે પ્રમાણે જો આપણે વર્તવા મડીએ, તો આપણી તેવી ભાવના વધારે ને વધારે સાભાર બનતી જાય છે આપણી સાથેના બીજા તેમ ન વર્તે તો તે તરફ આપણુ લક્ષ જવુ ન ઘટે. જે પોતાનો સાચો પડેલો ધર્મ યથાયોગ્યપણે પૂરેપૂરો બજાવે છે, તેના આચરણમાથી તેને પૂરો આત્મસતોષ મળી રહે છે એમ વર્તવા જતા છતા આપણાથી આપણી સાથે સકળાયેલા જીવને આપણુ વર્તન યથાયોગ્યપણાનુ ન લાગે તો શુ કરવુ ? આપણે તે વ્યક્તિ સાથે પહેલા જેમ વર્તતા હતાં તે રીત તો જીવ પ્રકારની હતી હવે જો આપણે આપણી જોડે સકળાયેલી વ્યક્તિની સાથે પહેલાની જેમ વર્તીએ તો તો આપણે આપણુ પણ ઊધુ વાળીએ ને તેનુ પણ ઊધુ વાળીએ પહેલા આપણે જે તે બધુ તેને કહેતા હોઈએ તેની એટલે કે કહેવાની યોગ્ય કળાની વિવેકયુક્ત સમજણ આપણને પહેલા ન ઊગી હોય, ને હવે આપણને એમ લાગે કે આપણને ખબર પડેલી નકારાત્મક હકીકતો સકળાયેલી વ્યક્તિને કહેવાથી ઊલટુ તેના ચિત્તમા નકારાત્મક પ્રકારના સસ્કાર જાગશે તો તેવા સસ્કાર નાખવાનો કશો અર્થ નથી એવી હકીકતો તેને જણાવવાથી તેનુ કલ્યાણ નથી, એમ ભાનપૂર્વક સમજીને તેને એવુ કશુ હવે કહેતા નથી આપણે આપણુ દૃષ્ટિબિંદુ તેને યોગ્ય રીતે સમજાવીએ તેમ છતા તે ન જ

માને તો આપણે આપણી રીત અને વર્તનમાં મક્કમ રહેવું આપણો તેના પરત્વેનો સદ્ભાવ વધારે તેજસ્વી ને ચેતનવંતો બનવો જોઈએ આપણે તો જીવ પ્રકારનું વલણ મારાંવ મસાગમાથી ટાળવાને બેસ છીએ એમાં પરનો કોઈ નિયમ અપવાદ ન ચાલી શકે એમાં આપણે પૂરેપૂરી જીવતીજાગતી જ્ઞાનપૂર્વકની જાગૃતિ મેળવવાની છે

સાધનાના પથમા બધાની સહાનુભૂતિ ને સદ્ભાવની જરૂર છે, તે આપણને મદદરૂપ છે સાધનાને પથે જો જવું હશે તો જીવ-પ્રકૃતિ કે સ્વભાવની રીતે વર્તવાનુ સમજી સમજીને મૂકી દેવું પડશે

નમ્રતા સાથે અભય

સૌથી પહેલા આપણે સર્વ રીતે અભય બનવાનું છે ભય એક જાતનો નથી ભયના પ્રકાર પણ ઘણા ઘણા છે એક પ્રકારનો ભય ટાળતા જતા બીજા પ્રકારનો ભય આવું ઊગ્યું કરીને જન્મતો જ હોય છે સર્વ પ્રકારે અભય થયા વિના મમતા, રાગ, કામ, ક્રોધ લોભ, મદ, મોહ વગેરે વગેરે ટળી શકતા નથી સાધનામાં પહેલો અભયનો પાયો મજબૂત કરવો પડે છે તેટલા માટે મને તો શ્રીગુરુમહારાજે સ્મશાનમાં સૂવાનું સૂચવેલું. શરીરમાં સૂવાની મનાઈ હતી પૂરેપૂરો બધી જાતનો અભય કેળવાયા વિના સાધનાના ભાવમા નિષ્ઠા પ્રગટી શકતી નથી. છેલ્લામાં છેલ્લો ગુણ નમ્રતાનો છે સાચો જ્ઞાની કે અનુભવી નમ્રમાં નમ્ર હોય છે, પણ તેની નમ્રતા એ કાયરની નમ્રતા નથી તેની નમ્રતા તો તેજસ્વી ને સાથ પ્રગટતી શક્તિ જેવી હોય છે એવી નમ્રતાને પિછાનવી ને જીરવવી ઘણી અઘરી છે

શૂરા સંગ્રામવીર બનો

મનમા ગાંઠ વાળીને બેસી રહે નહીં પાલવે. અનેક પ્રકારની ગાંઠોને આપણે સમજી સમજીને તોડતા રહેવાનું છે તે જો ન બન્યું તો સાધનામાં પ્રગતિ થઈ શકવાની નથી આવા પ્રકારની મસાગાંઠો આપણને જ્યાં હોઈએ ત્યાં ને ત્યાં રખાવે છે સર્વ પ્રકારથી

આપણે નગ્ન થવાનુ છે નગ્નનો અર્થ અહી સ્થૂળ રીતનુ નગ્નપણું નહી, પરતુ સર્વ પ્રકારની મડાગાઠો, ટેવો, આદતો, સમજણો વગેરે વગેરેથી સપૂર્ણ મુક્તિ પ્રત્યેક સાધકને સાધનાની શરૂઆતમા ને તે પછી પણ એના પ્રકૃતિ, સ્વભાવ વગેરે ઉછાળા મારવાના જ એ જો જ્ઞાનપૂર્વક ચેતતો રહે તો તો પ્રકૃતિની ને સ્વભાવની રમત સમજી શકે છે, સાધકને વ્હેોળામણની, ગૂચળામણની, અકળામણની સ્થિતિ જન્મવાની જ કઈ કઈ નવુ નવુ ઊભળવાનુ એવી ક્રિયા જ્યારે થવા માડે ત્યારે એને તાબે થઈ જવામા તો મૃત્યુ છે જો ભૂલેચૂકે તાબે થઈ ગયા તો મૂઢ દશા જ પ્રકટવાની જ્ઞાનીઓ મૂઢતાને મૃત્યુ ગણે છે મૂઢતાની દશામા તો પતન જ થાય મૂઢતાની સ્થિતિ પ્રકટતા જીવપણુ વધારે ઘાડુ બને ને દ્વદ્વની પકડ વધારે જનલત બને પ્રકૃતિ અને સ્વભાવના હુમલા જેટલા સામાન્ય જીવને નથી પ્રકટતા એના કરતા અનેક ગણા પ્રમાણમા સાચી અને ખરેખરી રીતે સાધના કરતા માનવીને તે પ્રકટવાના આ બધી અનુભવની હકીકત છે આપણે જે યજ્ઞ માડ્યો છે, એ યજ્ઞ ચાલુ રાખવાને સપૂર્ણ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની ભાવના કેળવ્યા કરીશુ, ને જેમ જેમ તે યજ્ઞની પ્રક્રિયા આગળ ધપવાની તેમ તેમ રાક્ષસો તેમા હાડકા નાખવા આવવાના મહાભારત તથા રામાયણમા એવી કથા આવે છે તે બધી કથા પ્રતીક રૂપે છે સાધનામય જીવનની આવી હકીકતોની તે કથની છે તેવી હકીકતને આવા દૃષ્ટાંતો દ્વારા વણી લીધેલી છે

સાચો પ્રેમ

સાચો પ્રેમ તો સપૂર્ણ શરણે થવા કરીને પોતાનુ જુદુ અસ્તિત્વ મિટાવી દેવામા સમજે છે જો કોઈ પોતાના પ્રેમીનો દોષ જુએ છે તેણે પોતાની પ્રેમની ભાવનામા કચાશ છે એમ સમજવુ હૃદયનો શુદ્ધ પ્રેમ તો મટી જવામા, ગળી જવામા પોતાનો ધર્મ અનુભવે છે આપણે બધા જીવો જીવદશાના છીએ આપણામા તેના સાચા પ્રેમનો ઉદય થયેલો નથી આપણે તો મોહ, રાગ, કામ વગેરે વગેરેથી પ્રેરાઈને

પરસ્પર વર્તતાં હોઈએ છીએ અનેક પ્રકારની આશા-અપેક્ષાઓ પરસ્પર રાખતાં હોઈએ છીએ આના વર્તનનું નામ પ્રેમ નથી. આપણે તો આપણા સ્વભાવની લાગણીમાં તણાઈ પણ જઈએ છીએ. આપણામાં હજી તટસ્થતાનો એકડો પણ મંડાયો નથી એવી મેળાએ ને એવી દશામા આપણે પ્રેમની વાત કરીએ તે નરી મૂર્ખાઈ છે

ભારે મથન પછી પ્રેમનું માખણ પ્રગટે

આપણો આદર્શ જો પ્રેમ હોય અને તેના આદર્શને આપણા જીવનમા પ્રકટાવવાની સાચી ભૂખ જો લાગી હોય, તો તે પરત્વેનું મથન થયા વિના રહેવાનું નથી. જેને સાચી દિશા સૂઝી છે, તેની તે તરફ ગતિ થવા માંડે છે આપણને આપણી તેવી ગતિ થતી અનુભવાય તો સમજવુ કે આપણી દૃષ્ટિ આપણા આદર્શ પરત્વેની સાચી છે આદર્શનુ વર્તન થતા મથામણ તો જાગવાની અને તે મથામણમા આપણે શાંતિ ને સમતા કેળવવાનાં છે સાધના થતાં થતા અનેક પ્રકારની મથામણ જાગે છે, શાંતિ, પ્રસન્નતા, સમતા, તટસ્થતા, ધીરજ, સહનશીલતા, સહિષ્ણુતા, ઉદારતા વગેરે વગેરે ગુણો કેળવવાની આપણને હૈયા-ધીકલત પ્રકટે ને તેવા ગુણોમા આપણે એકનિષ્ઠ થવા જોઈએ એવા પ્રકારનો હેતુ આપણે સમજી સમજીને તેવી જાગતી મથામણમા રાખવાનો છે સાધકને એક બાજુનુ દુ ખ નથી પડવાનુ, અનેક બાજુનુ દુ ખ તેને ઉભુ થવાનુ છે તેના સ્વજન તેને સમજવાના નથી તેના વિષે તે ગેરસમજૂતો પણ કરવાના છે. તેના સસારવ્યવહારમા તે બધા સ્વજનો તેનુ અયોગ્ય દેખાય એમ પણ બોલવાના છે તેમા તેમનો દોષ નથી, કારણ કે તે સાધકને ને સાધકના વર્તનને સાધનાના ભાવના યથાયોગ્યપણાથી સમજી શકવાનાં નથી માટે સાધકે પોતે તેમના તેમના પરત્વેના વર્તનમા વધારે સાવચેતી ને ચોકસાઈ રાખવાના છે પોતાનો હૃદયનો સદ્ભાવ વધારે તેજસ્વી બને તે તેણે જ્ઞાનપૂર્વક જોતા રહેવાનું છે.

હરિ ૐ ખાર, ૨૬-૧૧-૪૨

પ્રમુખની પ્રોત્સાહક વાણી

અહી મુબઈમા ફાળાની બાબતમા એક કિસ્સો બન્યો એક મડળના મત્રી પાસે ફાળા માટે ગયો તેમણે મને કહ્યુ કે 'એક બે દિવસમા મડળની સભા થવાની છે તેમા તમે જો આવો તો મડળના બધા સભાસદોને આ અગે વાત કરી શકાય, અને જો તમારી હકીકત બધાને ગળે ઊતરી જાય, તો ત્યા ને ત્યા જ બધા સભાસદોની તમારા ફાળાની ટીપ થઈ જાય તેમની સભા થઈ ત્યારે તેમા હાજર થયો સભાનુ રૂઢિ મુજબનુ બધુ કામકાજ પતી જતા મત્રીએ બધા સભાસદોને મારી ઓળખાણ કરાવી મારી હકીકત સહાનુભૂતિ પૂર્વક સાભળવા બધાને વિનતી પણ કરી ૧૯૪૨ના ઓગસ્ટની ૯ મી પછી જે જે પ્રસગ બન્યા અને ગુજરાતમાથી એકે એક મુખ્ય રચનાત્મક કાર્યકર્તાને વીણી વીણીને પકડી લેવામા આવ્યા છે અને તે કારણથી સસ્થાના વિદ્યાર્થીઓ તથા સસ્થાઓને કેમ નભાવવી તે એક મોટો પ્રશ્ન થઈ પડેલો છે, એ બધી હકીકત એવી ભાવનાથી કહી કે બધાના દિલમા પ્રભુકૃપાથી કઈક લાગણી જન્મી, ને ત્યા ને ત્યા જ બધાએ ફાળામા પોતપોતાની રકમની નોધણી કરી તેમા પ્રમુખ સાહેબે ૫૦૧ રૂ ની રકમ સૌથી પહેલી ભરી, અને બીજા બધાએ પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે નાનીમોટી રકમ ભરી

જબરદસ્ત આઘાત

બે ત્રણ દિવસ પછી પેલા પ્રમુખ સાહેબની પેઢી પર હુ ગયો અને તેમને પ્રણામ કરી તેમણે બતાવેલી જગા પર બેઠો તેમણે ૧૦૧ રૂ ની રકમનો ચેક આપવાનુ કહ્યુ હુ તો આભો જ બની ગયો '૫૦૧ ને બદલે ૧૦૧ જ કેમ?' એમ પૂછતા તેમણે જવાબ વાળ્યો કે, "જો મે ૫૦૧ ન ભર્યા હોત તો તમારા ફાળામા આટલી રકમ ન થઈ શકી હોત તે રકમ ભરવાથી તમને તો લાભ થયો છે.

તમને સારી રકમ મળે તેટલા હેતુથી ૫૦૧ ભરેલા, નહી કે તમને તેટલી રકમ આપવાના હેતુથી." આ બાબતી દિલ્હી જ થઈ જવાયુ આવો અનુભવ પટેનસેનો હતો

પ્રેમભર્યું નિશ્ચયાત્મક પ્રતિવર્તન

મે તો તેમને સદ્ભાવથી ને નમ્રતાથી કહ્યુ કે, 'મને તો ૫૦૧ ખપે તે નહી આપો ત્યા સુધી હુ તો આપની પેઢી પર આવીને બેસી રહીશ' તે પછી રોજ ને રોજ દશ વાગતા એમની પેઢી પર જઈને બેસુ છુ મારા પર આવેલા કાગળોના જવાબ લખવામા એકધારો સમય ગાળુ છુ એક બે વખત તે પ્રમુખસાહેબ ધણુ બબ ચા પણ ખરા તે અંગે મે કશુ ધ્યાન આપ્યુ નથી રોજ આવીને તેમને પ્રણામ કરુ અને જતી વખતે પણ પ્રણામ કરુ. બધાના ગયા પછીથી અને તાળુ વસાયા પછીથી હુ રસ્તો માપુ છુ. આજે સાતમો દિવસ છે દરરોજ હુ તો મારો બધો સમય કાગળો લખવામા ગાળતો હતો તેઓ તે જોતા હતા

સાતમે દિવસે પીગળ્યા

આજે તેમણે મને પાસે બોલાવીને પૂછ્યુ કે, 'તમે રોજનુ રોજ આટલુ બધુ શુ લખલખ કરો છો!" મે જણાવ્યુ કે, "મારા કેટલાક મિત્રોના કાગળો મારા પર આવે છે, તેના જવાબ રોજ ને રોજ લખુ છુ આજના લખેલા કાગળો આપને જો જોવાનુ દિલ હોય તો જોઈ શકો છો " સાતેય દિવસ તેમણે મને સતત લખતો જોયો હોવાથી તેમને થયુ હશે કે,'આ માણસ રોજનુ રોજ આટલુ બધુ શુ લખતો હશે!'' એક પ્રકારની કુતૂહલતા પણ જન્મી હશે. તે કારણથી પ્રેરાઈ તેમણે મારા લખેલા કાગળો જોવા માડ્યા, અને જોતા જોતા કઈક રસ પડવાથી વાચવા પણ લાગ્યા ઘણાખરા કાગળો તેઓ જોઈ ગયા અને તે બોલ્યા 'વાહ, તમે તો કોઈ જ્ઞાની લાગો છો!' તમે તમારા મિત્રોને સાધનાના માર્ગનુ જે

જાતનું લખો છો તે ખરેખર ઉત્તમ છે. આવી સમજણ સાદી સીધી સરળ ભાષામાં ઉત્તમ ભાવના પ્રગટ કરતી તમે જે લખી છે તે મોટી હકીકત છે. તમે સાત દિવસ ધીરજ રાખીને બેઠા, ને રોજ સવારસાંજ મને પ્રણામ કરતા હતા. મે તમને બે કડવા વચનો પણ કહ્યાં છે. તમારો આ મીઠો સત્યાગ્રહ મને જીવનમા યાદ રહી જવાનો છે. તમારા શાન્ત સદ્ભાવયુક્ત વર્તનથી રાજી થયો છુ. તેમા તમારા આવા કાગળોના લખાણે તમારા પરત્વેના મારા સદ્ભાવે ઉમેરો કર્યો છે. તમને સાત દિવસ તપાવ્યા તે માટે મને માફ કરશો સાત દિવસ સુધી તમારુ કામ મોકુફ રહ્યુ તેની મને દિલગીરી તો જરૂર છે. પરતુ ૫૦૧ની રકમ કેમ કરીને ઝટ એમ ને એમ છૂટી શકે ! સાચી રીતે તો મને ૧૦૧ આપવાનુ દિલ હતુ, પરતુ તમારી નમ્રતાએ અને તમારા સદ્ભાવે ૫૦૧ ની રકમ આપવા મને પ્રેર્યો છે તમને સાત દિવસ તમારા કામમાથી રોકી રાખવાને માટે ફરીથી તમારી માફી માગુ છુ.' એમ કહીને તેમણે આખરે રૂા. ૫૦૧) આપ્યા

પ્રભુકૃપાનો જીવંત અનુભવ

તે મળતા મને ઘણો આનદ થયો અને પ્રભુનો ઉપકાર–પ્રાર્થના-ભાવે ગદ્ગદ કંઠે આભાર માન્યો આખમાથી આસુ પણ પડ્યા પ્રભુની કૃપાનો તે પ્રસાદ જીવનને ધન્ય કરનારો હતો આ પ્રસગે મને ભગવાનની કૃપા અને તેની શક્તિનુ ભાન કરાવ્યુ પેલા વેપારી સદ્ગૃહસ્થે ભલે મારા સદ્ભાવ ને નમ્રતાને તે રકમ દેવામા મહત્ત્વની હકીકત ગણાવી હોય, પરતુ મહત્ત્વનુ સાચુ રહસ્ય તો શ્રીભગવાનની કૃપાનુ હતુ એ ધન્ય પળ જીવનમા સદાય જીવતી રહેવાની શ્રીભગવાને આવી માગી કદર કરી તે કંઈ નાની સુની વાત છે?

આફતો સ્વ–ધર્મ તરીકે જ વહોરી લીધી

હરિજન સેવક સઘ મારી કદર કરે કે ન કરે તેનુ મૂલ્ય મારે મન કશું નથી. મેં પોતે આ કામ મારા પોતાના ધર્મને માટે લીધેલુ

છે, નહી કે સઘને કારણે કે પગીલિતનાથ કે ઠક્કરબાપાને કારણે. આ કઠણ કાળમા જ્યારે ખાદી પહેરીને ફરવું એ આજે મુંબઈના નદિવત્ બની ગયેલું છે તેવા સમયમા ખાદીની ટોપી ને ખાદીનુ પહેરણ પહેરીને ફરવાનું ગમ્યું છે પોલીસની હેરાનગતિ પ્રેમથી સહેવા પણ છે માર પણ ખાધો છે મારમારની પોલીસ નોકરીમા રહેવુ પડ્યુ છે શરીરની પણ હેરાનગતિ છે વજન ૧૧૭માથી ૯૭ થઈને ૨૦ શેર ઘટ્યું છે આવું બધુ હોવા છતા, ને આવું કરવા છતા તેની કદર કોઈ કરે એવી આશા-અપેક્ષા સુદ્ધાં નથી પગીલિતનાથ તથા ઠક્કરબાપા સજ્જન છે સજ્જન પુરુષ યોગ્ય કર્મની કદર કર્યા વિના રહી શકતા નથી એવો મને વિશ્વાસ છે, તે વળી જુદી વાત છે

સત્પુરુષના તટસ્થતા ને તાદાત્મ્ય

આ કામ હાથમા લેવાથી મને તો એ જ્ઞાન મળ્યું છે કે જે કોઈ અનુભવી છે તે પોતાને મળેના યોગ્ય ધર્મનું ગમે તેવી આફતો હોવા છતા પરિપાલન કરવાનો જ તે કશાથી અળગ રહી ન શકે તે તો બધામા તેવો તેનો ભાગ પામતા સમરસ થાય અળગ હોય કે અળગ થાય તેને અનુભવી કેમ કહેવાય? એના તટસ્થતા ને તાદાત્મ્ય કોઈની સાથે સરખાવી ન શકાય તેવા હોય છે

હરિ ૐ ખાર, ૨૭-૧૧-૪૨

સાધનાનો હેતુ પ્રકૃતિથી પર થવુ

તમારે નાટક મજાનું થયુ તે જાણ્યું, પરંતુ એના કરતા તો તમે મન, શરીર ને સ્વભાવની પ્રકૃતિને તાબે થઈ જવાનુ ન કર્યું ને તેની સામે યુદ્ધ આદર્યું તથા યુદ્ધમા જ્ઞાનપૂર્વકનો હેતુ જાળવ્યો, તે હકીકતથી મને વિશેષ આનંદ થયો છે સાધનામા સગ્રામ અનિવાર્ય છે આપણે આપણા મનાદિ કરણને ઉચ્ચ ભાવનામા રાખ્યા કરવાના

છે. અનેક પ્રકારના વિચાર, વૃત્તિ, લાગણી, ઉશ્કેરાટ થવાનાં કારણ, અથડામણ થવાના પ્રસંગ વગેરે વગેરે બધું જન્મવાનું તો ખરું જ; તે તે પળે પ્રચંડ જાગ્રતિ સેવી સેવીને તેમાં તેમાં આપણે આનુષંગિક આંકડો ન જોડ્યા કરીએ અને તે તે બધાંમાં સમતા, તટસ્થતા કેળવ્યા કરવાનો જાગ્રત જ્ઞાનપૂર્વકનો પ્રયત્ન કર્યા કરીએ, તો આપણે પ્રકૃતિથી કે સ્વભાવથી નોખા પડવાનું શીખી શકીએ.

જીવનની સળંગ સાધના

આપણે શરીર નથી, મનાદિકરણ નથી, પ્રકૃતિ કે પ્રકૃતિનો સ્વભાવ નથી; તે બધું અનુભવતું જ્ઞાન જીવનના વર્તનવ્યવહારમાંથી આપણે કેળવવાનું છે ને મેળવવાનું છે. જીવનની સાધના કંઈ એકલી અટૂલી નથી. એ તો સળંગ જેમાં ને તેમાં વણાયેલી છે.

ભાવનું વાહન પદ્ય વિશેષપણે છે

કવિતાની દૃષ્ટિએ મારી કવિતામાં કંઈ દમ ભલે ન હોય. પહેલાં તો એને કાવ્ય જ ન કહી શકાય. પરંતુ મારે જ્યારે ટૂંકામાં પતાવવું હોય છે ને પાછું કંઈક સચોટ અર્થવાળું કહેવાનું હોય છે, ત્યાર ભાવને એકાગ્ર કરવામાં ને સચોટપણે વ્યક્ત કરવામાં કાવ્યમાં લખવાનું મને વિશેષ ફાવે છે. પિંગળ શાસ્ત્રની મને ખાસ કશી ગતાગમ નથી. કવિ દલપતરામની પિંગળ શાસ્ત્ર ઉપર લખેલી એક ચોપડી છે ખરી. તેમાંથી તમે છંદ વિષે શીખી શકશો.

પ્રેમની વ્યાખ્યા

તમારો પ્રેમભાવ વધતો જાય છે, પણ તે હજી અણુ જેટલો પણ ન ગણાય. પૂજ્ય મામાના શબ્દોમાં 'તમે જેના પર પ્રેમ કરો છો ત્યારે ઢગલે ઢગલા વરસાવો છો', પરંતુ મારા પર તમે તેવું કરેલું નથી. મને હજી એવું સદ્દભાગ્ય સાંપડ્યું નથી. મારે એવા ઢગલે ઢગલા પ્રેમનો જરાયે ખપ નથી. પ્રેમ એટલે હેતુપૂર્વકની જ્ઞાનપૂર્વક જાગેલી.

ભાવના ને એનો અંતર્મુખ થવાપણામા ઉપયોગ થયા કરે ને મજેના કર્મમા તેની ભાવના માર્ગસાધક નીવડ્યા કરે તે એવા પ્રેમનો મને ખપ છે

લાગણીનો સાધનામા ઉપયોગ કરો

પ્રેમની લાગણીને છૂટી છૂટી રીતે વહેરાવી દેવાનુ કામ સાધકનુ નથી પોતાના સ્વજનનુ સ્મરણ થતા અથવા મારુ સ્મરણ થતા જો લાગણી પ્રકટે તો તેના પ્રકટેલી લાગણીના વેગને ને જોશને હરિસ્મરણમા, પ્રાર્થનામા અથવા તો અંતર્મુખ થવાપણામા જો એનો જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ કરે છે તેને તેવી પ્રકટેલી લાગણી ઘણુ ઘણુ કામ આપી શકે છે આપણે વાત કરતા કરતા એનો ઉપયોગ એવી રીતે કરવો ઘટે કે જેથી સામાનુ દિલ ભાવનામા ને યોગ્ય પ્રકારની સમજણમા પ્રકટી શકે આપણી હકીકત તેને ગળે ઊતરે કે ન ઊતરે એની પરવા ન હોય પરંતુ જ્યારે તે હકીકત કહેતા હોઈએ ત્યારે અંતર માની ભાવનાથી પ્રેરાઈને ખરેખરી સદ્ભાવનાથી પ્રેરાઈને તે કહેતા હોઈએ અને તે અંતરથી બોલાતુ હોય તેવી પ્રતીતિ સામાના દિલને જો થઈ શકે તો તે ઉત્તમ ગણાય

સાધકની વાણી

સાધક જે તે કંઈ બોલવાનુ હોય તે ઉપરછલ્લુ ન હોય પણ અંતરને પ્રકટ કરનારુ હોય સ્વભાવથી લાગણીથી પ્રેરાઈને તેના હથિયાર તરીકે જે બોલવાનુ થાય ને બોલાઈ જાય તે જુદુ અને લાગણીને આપણે વાપરીએ છીએ એવા સભાન જ્ઞાનપૂર્વકના ધ્યાન સાથે એનો જે ઉપયોગ થાય છે તે હકીકત પણ જુદી છે આપણે માટે બાજો રસ્તો જરૂરનો છે નકામી નકામી વાતો થઈ તેમા પણ આપણે સાર લેવાનુ કયુ તે સારુ થયુ ભવિષ્યમા દુનિયાની રીતે આપણા કાર્યો આપણે કરવાના નથી આપણી રીતે ભાવજ્ઞાનપૂર્વક આપણે

યજ્ઞે આહુતિ આપી આપી નિજની
બાકી ન રાખી કશુ,
ઉમામા નિલકંઠ દિલ પ્રકટો
ને પાર્વતી શિવ શુ!

એવુ શાર્દૂલવિક્રીડિત છદમા તમે લખ્યુ છે તેમા છદરચના બરાબર છે જેને કોઈપણ જાતની કવિતાની એટલી બધી સુગ હતી તેને પણ એનો ભાવ થયો, તે મારે મન મોટી વાત છે

જ્ઞાનપૂર્વક અવિવેકનો ચાદગાર પ્રસગ

હરિજન સેવકસઘના ફાળાની રકમ દશ હજાર સુધી થવા આવી છે આ અઠવાડિયામા એક રમુજી પ્રસગ બન્યો તે લખુ એક ઘણી મોટી સુપ્રખ્યાત પેઢીના શેઠની ઑફિસે જવાનુ થયુ નામ લખીને પટાવાળાને આપ્યુ સાડા અગિયારથી ચાર સુધી વાટ જોતો બેસી રહ્યો, પણ અદર આવવાને કે જવાને કોઈએ બોલાવ્યો નહીં નહી ધીરજને પણ મર્યાદા હોય છે ને કામમા તો ખાસ મે વિચારી લીધુ કે 'અદર પ્રવેશ કરતા તે મળવાની ના પાડશે તો પણ ભલે, કાઢી મુકાવશે તોપણ આનદ, પરતુ હવે તો અદર ઘૂસવુ તે ઘૂસવુ જ,' એવો દૃઢ વિચાર કરી હુ તો અદર પેસી ગયો પાછળ કારકુન અને પટાવાળો બને દોડતા આવ્યા, 'સાહેબ, આ માણસ રજા વિના એમ ને એમ ઘૂસ્યો છે' શેઠસાહેબે એમ ને એમ રજા વિના ઘૂસી આવેલ છે, એમ જાણતા ભવા ચઢાવ્યા અને મને ધમકાવીને કહેવા લાગ્યા, "ગામડિયો છે કે કોણ છે? રજા વિના અદર ન અવાય એટલુ પણ જાણતો નથી? શુ ભણ્યો છે?" ભણવા કરવાની હકીકત જાણતા તો તેમણે મને ખુરસી પર બેસવાને કહ્યુ પછી મે જણાવ્યુ કે, "સાહેબ! આ ભાઈઓ કહે છે તે હકીકત સાચી છે, પરતુ ૧૧॥થી ૪ સુધી આપની ઑફીસ બહાર તપ કર્યુ છે મારી હકીકત

કૃપા કરી જો સાભળો તો બે મીનીટમા સભળાવી દઉ " તે શાંત રહ્યા, એટલે મે ઝટઝટ ભાવપૂર્વક કહેવા માડ્યુ કે, " આ કારમા સમયમા સરકારે એકે એક મુખ્ય કાર્યકર્તાને જેલમા પૂરી દીધા છે ગુજરાતમા કેટલાક હરિજન આશ્રમો છે અને સાબરમતીનો આશ્રમ પણ છે ત્યા એક મોટુ હરિજન કન્યા છાત્રાલય પણ ચાલે છે આ બધા આશ્રમોના વિદ્યાર્થીઓનુ ભરણપોષણ કરવાને માટે તથા શિક્ષકોના વેતન માટે પૈસાની ઘણી ઘણી જરૂર છે હાથ પર કશી મિલિક નથી વિદ્યાર્થીઓને ખસડાવીશુ શુ ? એવો મુસ્કેલીનો પ્રશ્ન છે હુ સઘનો પગારદાર નથી મુબઇમા દાન ઉઘરાવવા માટે હરવાફરવાનુ જે ખર્ચ થાય છે તે પણ પદરનુ છે આવા કપરા કાળમા આવી સસ્થાઓને નભાવવી એ સમાજનો ધર્મ છે માટે આપને હુ વિનતી કરુ છુ. મને પ્રભુકૃપાથી ને આપના આશીર્વાદથી વિવેકનુ જ્ઞાન છે, પરતુ ચાર પાચ કલાક થવા આવ્યા તેમ છતા આપને મળવાની તક સુદ્ધા ન મળે તેથી આ અઘટિત પગનુ લેવાયુ છે તો મને ક્ષમા કરશો !" આ સાભળી શેઠસાહેબે તે કારકુન અને પટાવાળાને કહ્યુ કે, 'હવેથી મને મળવા આવનારને અડધા કલાકથી વધારે થોભવુ ન પડે એમ કરજો આ નિયમને બરાબર પાળવાનો છે, તેનુ ધ્યાન રાખજો ' એમ કહીને મારે આટલો બધો વખત ખોટી થવુ પડયુ તે બાબત તેમણે ક્ષમા માગી આ તેમના સદ્ભાવ ને સજ્જનતા ભુલાય તેવા નથી. સઘને માટે દાનની રકમનો સારી રકમનો ચેક પણ સાથે સાથે લખી આપ્યો આમ કેટલીક વખત સમજીને જ્ઞાનપૂર્વક અવિવેકનુ પગલુ પણ ભરવુ પડે છે તેમા સાહસ, હિમત ને પ્રેરણાની પણ જરૂર ખરી

પ્રેમની સ્વીકારાત્મક ભૂમિકાની અગત્ય

પ્રિય બહેન, પ્રભુકૃપાથી લાગણી, ભાવના, પ્રેમજે જે કઇ રાખવાનુ બને છે, તે તે બધુ તેનામા પ્રવેશવા માટે જ્ઞાનપૂર્વકનુ હોય

છે તેવો ભાવ તેમના તેમના જીવનમા સ્પર્શ કરે એવા હેતુપૂર્વકના જ્ઞાનની સમજણ પણ તેના હાર્દમા હોય છે પરતુ તે બધુ મારા સ્વજનના દિલને સ્પર્શતુ હુ અનુભવી શકતો નથી તે બધુ ઉપર ઉપરથી વહી જતુ દેખાય છે આપણામા જેના તરફથી ભાવનુ ઝરણુ વહેતુ હોય તેના પરત્વે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનુ દિલ દિલનુ તાદાત્મ્ય કેળવાયનુ હોય, ને તેના પરત્વેની સ્વીકારાત્મક ભૂમિકા જો પ્રગટેની હોય છે, તો સામાના દિલના ભાવનો સ્પર્શ થતો આપણે અનુભવી શકીએ છીએ, મારો એવો અનુભવ છે એવી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની તાદાત્મ્યયુક્ત સ્વીકારાત્મક ભૂમિકા જ્યા સુધી ન પ્રકટી હોય ત્યા સુધી ભાવને યોગ્ય રીતે સમજવાનુ ને સ્વીકારવાનુ બની શકતુ નથી

દિલ વિનાનુ બધુ નકામુ

આખરે સ્વીકારાત્મક ભૂમિકામા વિવેક નથી હોતો એમ નહી તેમા ઓડનુ ચોડ આપણે કશુ ગ્રહી લેવાનુ હોતુ નથી જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનામા વેગ, ધગશ, જોશ, ઉત્સાહ વગેરે પ્રકટે તો આપણુ કામ આગળ ચાલે અને તે કઈ રીતે પ્રકટે તે આપણે સમજવાનુ છે તે રીત જાણીને, સમજીને તેમા હૃદયનો ભાવ પ્રવેશે, તો કઈક કામ થાય દિલ દીધુ દેવાતુ નથી, તે તો અપાઈ જ જાય ત્યારે સાચુ દિલ વિનાનુ આપો એટલે જીવનવિકાસની બાબતમા બધુ નકામુ

સાચુ સ્વજન

મારે પૈસા કે વસ્તુ નથી જોઈતી મારે તો જ્યા ત્યાથી દિલ જોઈએ છે સ્વજનના અતર જાગે, હૃદય ઊર્ધ્વમુખી બને, જીવન વિકાસના માર્ગમા આર્ત જિજ્ઞાસાવાળા થાય, એવુ એવુ જે સ્વજન મને આપે છે, તે મારુ સાચુ સ્વજન છે એવુ એવુ જે મને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક આપે છે, તેનાથી વધારે આનદ પ્રકટે છે, એ રીતે જે મને મદદ કર્યા કરે છે તે મને સાચી મદદ કરે છે

સ્થૂળ વસ્તુ માગવાનો હેતુ

મને કોઈ ધન કે એવી વસ્તુ આપો, તેથી કંઈ સંતોષાઈ જવાનો નથી. પહેલાં માગવાનું કરતો હતો, તે પણ એક પ્રકારના હેતુથી. તમને તે ઊંધું સમજાશે એની છેક ખબર નહતી એમ તો નહતું. અને એવા પ્રસંગથી ફરી સ્વજનના દિલની કક્ષા ને માપની મને સમજણ પડતી. ઊંધું સમજી સમજીને શું થઈ જવાનું છે? બહુ બહુ તો મારો સંગ છોડી જવાનું બને, પણ તેથી મને કશી હરકત ન હોય અત્યાર સુધી પ્રભુકૃપાથી આ જીવને કેટલીયે મદદ મળ્યા કરી છે, પણ તેનો અંગત ઉપયોગ કરેલો નથી; તે તમારાં બધાંની જાણની હકીકત છે.

સદ્‌ગુરુનો પ્રેમ

જ્યારે સાચે સાચો પ્રેમ પ્રકટે છે, ત્યારે તેવા પ્રેમને લીધે જેના પરત્વે પ્રેમ છે, તેની અનેક પ્રકારની ખૂબી અને રહસ્ય આપણામાં ઊગે છે. તેના ગુણ અને શક્તિ જેમાં ને તેમાં આપણાથી પરખાય છે. તેમના દોષ દેખાય છે, તો તેવા દોષને મિટાડવાને કારણે. દોષનો સ્વીકાર તે કરે છે, પણ તે સ્વીકાર દોષમાંથી મુક્તિ કરાવવાને કાજે. આવો પ્રેમનો ધર્મ છે. પ્રેમમાં આસક્તિ નથી, રાગ નથી, મોહ નથી. કોઈ પ્રકારની આશા, અપેક્ષા કે કામના નથી. તેમ છતાં તેમાં તીવ્ર ઉત્કંઠા છે. એની ભાવનાની ધગશની સાથે કોઈ ધગશને સરખાવી શકાય તેમ નથી. પ્રેમનો કોઈને દુઃખી કરવાનો ઈરાદો હોતો નથી. પ્રેમ સાનુકૂળ પણ વર્તે ને પ્રતિકૂળ પણ વર્તે. પ્રેમને અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ જેવું કશુ નથી. સાનુકૂળ, પ્રતિકૂળ તો સામા જીવને લાગે છે. એને દિલ તો તે બનેમાં પ્રેમનો ભાવ જ છે. પ્રેમ તો ચાહવાનું જ જાણે છે. પ્રેમ મસ્તીમાં મુક્ત રહે જે તે બધું સર્જે છે ખરો. એટલે એને કોઈ કશી વાતે અડચણ નથી હોતી. અટકવાપણું પણ બનતું નથી, કે છટકવાપણું પણ બનતું નથી. પ્રેમમાં સમતા છે, તટસ્થતા છે,

તાદાત્મ્ય પણ છે પ્રેમનો ભાવ અનેરો ને અનોખો છે તેથી દયારામ કવિએ ગાયુ છે કે, 'જે કાઈ પ્રેમ અશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના દિલમા ઠરે' એટલે આપણે પ્રેમના ભાવને સ્વીકારવાને કાજે યોગ્ય ભૂમિકાવાળા થવાનુ છે, તે જાણજો

સદ્ગુરુના પ્રેમનુ કાર્ય

પ્રેમ મથામણ કરાવે છે, પણ તેની તેવી મથામણમા તે જીવને સાચુ સમજાવવાનો પ્રયત્ન હોય છે પ્રેમ હાથ જોડીને બેસી રહેતો નથી તે સતત જાગ્રત છે સહજપ્રયત્નશીલ છે સાધકના જીવનમા સદ્ગુરુના પ્રેમનુ મહત્ત્વ કોઈ ન્યારા પ્રકારનુ છે પ્રેમને પચાવવાની શક્તિ ને લાયકાત જોઈએ છે પ્રેમ જેના તેનામાં અવતરી શકતો નથી પ્રેમ માગે છે જીવનને ઊર્ધ્વ કરવા પ્રેમ તો જીવનને નીચલી સપાટીએથી ઊચકીને જીવનને ઊર્ધ્વ ભૂમિકામા લઈ જવાને સતત પ્રેરતો રહે છે પ્રેમ નીચે ઊતરે છે ખરો, પણ ઊચે લેવાને કાજે તેને જો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો, હૃદયનો સાથ ન મળે તો તે પાછો ફરી પણ જાય છે પ્રેમ અવતરીને આપણી પ્રકૃતિના ને આપણા સ્વભાવના દર્શન કરાવે છે પ્રેમ જીવનમા પ્રકટીને જીવનના યદ્વાતદ્વાપણાનો અનુભવ કરાવે છે આપણા યોગ્ય ઠામઠેકાણા નથી તેનુ ભાન કરાવે છે આપણી અનેક પ્રકારની મડાગાઠોનુ ભાન પણ તે કરાવે છે આપણામા જે જે સમજણ પડેલી છે, તે યોગ્ય પ્રકારની નથી, તેમ છતા આપણે તેને જોડની માફક વળગી રહીએ છીએ, તે હકીકતનો સ્વીકાર પ્રેમ આપણી કને કરાવે છે, છતા પણ તેવા પ્રકારની સમજણને આપણે પૂરેપૂરા વળગી રહેતા નથી, તે દુર્ભાગ્યની ઘટના છે

પ્રેમ પ્રકટવો દોહ્યલો છે

પ્રેમમા પ્રામાણિકતા છે, વફાદારી છે, નિષ્ઠા છે, ફના થવાની તાકાત છે સમર્પણની ભાવનાની શક્તિ પણ છે એવો પ્રેમ પ્રકટવો એ ઘણી દોહ્યલી હકીકત છે મારા-તારામા એ પ્રકટતો હોતો નથી.

એ તો માગી લે છે આ રામા આકરી જ્ઞાનપૂર્વકની તપશ્ચર્યા જીવનને યદાતદ્વાપણે જીવ્યાથી ત્યા તે પ્રકટી શકતો નથી આપણે જેને પ્રેમ કરીએ છીએ તે પ્રેમ હોતો નથી તે તો બહુ બહુ તો મોહ કે રાગ ગણાય પ્રેમના તત્ત્વને ને સ્વરૂપને આપણા લોકો જાણતા નથી કવિઓ ને સાક્ષરો પ્રેમનો ઉલ્લેખ કરે છે, તે પણ મોટે ભાગે ઉગાગઉટાગપણે કરે છે પ્રેમનુ તત્ત્વજ્ઞાન તો બહુ ઊંચા પ્રકારનુ છે જીવનના પૂરા જ્ઞાનની દશામા પ્રેમ પ્રકટી શકે છે પ્રેમનુ દ્વદ્વની ભૂમિકામા સ્થાન નથી પ્રેમ એ તો પ્રભુનો વ્યક્ત ગુણ છે સાકાર પ્રભુ તે પ્રેમ આવા પ્રેમને આપણા જીવનમા પ્રગટાવવાનો છે, તે જાણજે

દુ ખની સાચી સમજણ

આપણે જેને દુ ખ માન્યા કરીએ છીએ, અને સુખ માન્યા કરીએ છીએ, તે બધી હકીકતને પ્રેમની ભાવનામા સ્થાન નથી આપણી દુ ખની સમજણ પણ ઘણી કાચી છે ગમે તે પ્રમાણ્તુ દુ ખ આવી પડે, તેમ છતા જો સાચો પ્રેમ થોડોઘણો પણ પ્રકટ્યો હોય, તો દુ ખમા પણ આપણે ભેરવાઈ પડતા નથી, અથવા તેમા નાહિમત થઈ જતા નથી, નાસીપાસ થઈ જતા નથી નિરાશાના ગર્તમા ડૂબી જતા નથી દુ ખ જીવનને ઊલટે તારવવાને માટે મળેલુ છે, એવી સમજણ પ્રેમની ભાવનાથી ખરી પ્રકટે છે પ્રેમ પોતાને પણ સમજે છે ને બીજાને પણ યોગ્ય રીતે સમજી શકે છે

આપણે જ સાચા એ મહાભાગ્ય છે

ભાઈ ટપાલ વગેરેનુ જે આટલુ બધુ ખર્ચ કરે છે તે કઈ અમસ્તુ નથી કરતો સાધનાનુ રહસ્ય મેળવવા, શીખવા અને એનુ હાર્દ સમજવાને તથા તે જીવનમા ઉતારવાને મથવુ છે, તેવા કારણથી તે તેમ કરે છે એ વેપારમા હતો, ત્યારે તે વેપાર પાછળ કેટલુ ખર્ચ કરતો હતો? તે કઈ આપણને ખ્યાલમા આવતુ હતુ કે? ઊલટુ એવુ બધુ ખર્ચ તો આપણને જરૂરનુ લાગતુ હતુ પરતુ

એનાથીયે વધારે જરૂરનુ ને ઉપયોગી આ ખર્ચ છે એવુ એવુ ખર્ચ જોઈને જે કોઈ બોલ્યુ તે ઠીક ન હતુ જીવનનુ ધન કમાવા માટે તો, જો એના અ તરમા ઊગી ઊઠે, ને એ લાખોને પણ ખર્ચી નાખે, તો મને નવાઈ ન થાય આપણે બને ત્યા સુધી બીજાને યોગ્ય રીતે સમજવાની દરકાર રાખવી ઘટે આપણાથી બીજાને જરા પણ અન્યાય ન થઈ જાય, તેની પૂરેપૂરી કાળજી રાખવી ઘટે આપણે જરી જેટલી વાતને મોટી કરી બતાવવાની જરૂર ન હોય, અથવા આપણે મનમા તેવુ લાવવાની પણ જરૂર ન હોય અમથુ અમથુ મનને અન્યથા પણામા ભટકાઈ પડવાની ટેવ હોય, તો તેવી ટેવથી મુક્તિ પામ્યા વિના સામાના દિલને સાચી રીતે આપણાથી સમજાઈ શકાવાનુ નથી આપણી સમજણ તે જ સાચી સમજણ છે, તે પણ એક મડાગાઠ છે બીજાની સમજણ પણ સાચી હોવાનો સભવ છે, અને તે પરત્વે આપણને સદ્ભાવ જન્મવો ઘટે એવુ જ્યા સુધી આપણને પૂરેપૂરુ નહી ઊગી શકે, ત્યા સુધી આપણે અ ધારામા અથડાઈ મરવાના છીએ

સદ્ગુરુનુ વૈદ્યનુ કાર્ય

પ્રભુકૃપાથી આ જીવનુ કામ તો વૈદ્યનુ છે રોગ, ગુમડા, ચાદા એવુ એવુ પ્રભુકૃપાથી અમારે જોવાનુ પ્રકટે છે 'શુ મારામા કશુ સારુ જ નથી? એમને તો બધુ ખરાબ જ દેખાયા કરે છે!' એવુ સ્વજનોને થાય, પણ જે ગુણ કે સારુ છે તે તો જતુ નથી રહેવાનુ, પરતુ જે અવગુણ છે તેને અમારે પ્રથમ જોવાના છે, કારણ કે પ્રભુ કૃપાથી તેને યોગ્ય રીતે મઠારાય અને તે તેના યોગ્યપણામા પ્રકટી શકે, તો તે કર્મથી તે જીવની ઉત્તમ સેવા થઈ ગણાય આમ તે જીવનું બધુ જ સારુ થઈ જાય તો આ જીવનું કામ પૂરુ પાકચુ ગણાય

અમારું દુર્ભાગ્ય

ભગવાને કૃપા કરીને અમારા ભેખને તેવો ધર્મ સોપેલો છે. સ્વજનનુ તેવુ તેવુ બનાવવાનુ થતા અમારા વિષે અણગમો પ્રકટે છે,

તેની અમને જાણ છે સ્વજનની સેવા કરવાનો અમારો ધર્મ છે કોઈને ગમે, કે ન ગમે તે સાથે ઝાઝી પરવા નથી હોતી સ્વજન પરત્વેનો પ્રેમ અમને તેમ કરાવે છે સ્વજનમાંનું કશુંક અવગણ્ય ડાપણું જે બનાવવાનું બને છે તે તેના શ્રેય માટે છે, એમ જ્ઞાનપૂર્વકની પૂરેપૂરી ભાવના સ્વજનના દિલમાં પ્રકટેલી નથી તે અમારું દુર્ભાગ્ય છે

સાધકના અંતરનું જ્ઞાન

આપણે આપણું સ્વરૂપ કેવું છે, આપણી પ્રકૃતિ કેવી છે, આપણી સમજણો કેવા પ્રકારની છે, કેવા કેવા પ્રકારની મડાગાંઠો છે, બુદ્ધિમાં કેવા કેવા પૂર્વગ્રહો પડેલા છે, તે બધું આપણે જાણવું પડશે આપણા મનાદિ કરણનું નિર્દય પૃથક્કરણ આપણે કરવું પડશે. સ્વજનના દિલની મથામણોનો કંઈક ખ્યાલ એની કૃપાથી રહ્યા કરતો હતો, એનો પ્રતિધ્વનિ પદ્યમાં* પ્રગટ કરેલો છે એ જો તમને બધાને સૂઝ્યું હોય તો આનંદ થાય તો એવા કાગળોનું રહસ્ય અનેક ગણું વધી જાય

સાધકનું સ્વજન પ્રત્યે કર્તવ્ય

પરસ્પર આપણે ખુલ્લા દિલથી એકબીજાને કહી શકીએ—અને તે નિર્ભયતાથી કહી શકીએ,—સંકોચ વિના કહી શકીએ પરસ્પરથી દબાઈએ નહી, શેહમાં તણાઈએ નહી તે બધું ઘણું જરૂરનું છે આપણા સ્વજનને ઊર્ધ્વગામી કરવાનો આપણો ધર્મ છે સાદ પાડી પાડીને જગાડવાનો આપણો ધર્મ છે એથી સ્વજનને દુખ થાય તો એનો અર્થ એ કે એને ઊંચે ચઢવાનું ગમતું નથી જગાડવાને માટે આપણા સાદ પાડવાથી કરીને સામા સ્વજનના દિલને દુખ થાય તો તેથી આપણે ગભરાવું ન જોઈએ તેના થતા દુખથી આપણે તેની પ્રકૃતિ સમજી લઈએ તેને શું ગમે છે તે જાણીને ચેતી જઈએ ઊર્ધ્વ જીવનના પથે કોઈને બેજ બેજે નહી લઈ જઈ શકાય જીવનની સાથીને પ્રેરણા આપવાનો, મદદ કરવાનો, સહાનુભૂતિ

* લેખકનાં પુસ્તકો 'કર્મગાથામાં', 'પુનિતપ્રેમગાથા' વગેરેમાં

દેનાનો સાથીનો ધર્મ છે તેને તેના માર્ગમા સરળતા મળે, આપણાથી કરી તેને ખચકાવાનુ ન બને, આપણે તેને વિઘ્નરૂપ ન બનીએ, ઊલટુ આપણાથી કરી તેને ઉત્સાહ પ્રકટે, એવુ આપણુ વર્તન હોય તો તે યોગ્ય ગણાય તો તે સાથીનો ધર્મ આપણે બિરદાવ્યો ગણાય

સ્વર્ગસ્થ કવિવર ટાગોરના એક ગીતનો ગુજરાતી સારાંશ

'હે મન ! તુ જ્યારે જાગ્યુ નહોતુ, ત્યારે મનનો પુરુષ બારણે આવીને ઊભો રહ્યો હતો તેના ચાલ્યા જવાનો અવાજ સાભળીને તારી ઊઘ ઊડી, તે વખતે તો પાછો અધકાર જ હતો !

તે પુરુષ જમીનની ઉપર માત્ર પોતાનો અચળો પાથરીને મધ્ય રાત્રીએ એકલો જ પડેલો હોય છે તે આખે જોઈ શકાતો નથી, પણ તેની વાસળી અધકારમા વાગે છે અરે મૂર્ખ ! તુ જેની પાસેથી ભાગી ગયુ છે, તેને શુ હવે ફરી આખે દેખવા પામવાનુ છે ! હવે રસ્તે પાછુ વળીને પણ શુ મેળવીશ ? એકવાર ઘરની બહાર જેને કાઢી મૂક્યો તે કઈ પાછો આવશે ખરો કે !'

સદ્દગુરુનો સાદ માનવી સાભળતો નથી

આપણા ધર્મનુ ભાન પ્રેરાવવાને કોઈક સાદ પાડતુ હોય છે તે સાદ પાડ્યા જ કરે છે એનુ જ્ઞાનપૂર્વકનુ ભાન આપણને જાગતું નથી આપણે તો આપણા સ્વભાવની સમજમા ને એના માપે જીવ્યા કરતા હોઈએ છીએ તેનાથી બીજી રીતે જવાનુ થતા આપણે ખળભળી ઊઠીએ છીએ ઊર્ધ્વ જીવનના માર્ગમા તો ત્યાગ, બલિદાન અને સમર્પણ કરવાથી આનદ પ્રગટે છે આનદ પ્રગટે તે ત્યાગ સાચો જો તે માર્ગે જવાનુ દિલ ન હોય તો આપણે જ્યા હોઈએ ત્યા રહીએ તે ભલે, પરતુ તેવો વેશ મૂકવો ઘટે ઉપર શ્રી કવિવરના ગીતનો ભાવાર્થ જે ટાંક્યો છે, તે ઘણો સૂક્ષ્મ ને મહત્ત્વના અર્થવાળો છે આપણા બધામા નર્યો અધકાર છે જીવનમા પ્રકાશ પાડવાને માટે તે આવે છે. પરતુ ઊલટુ, તેને આપણે હડસેલી દઈએ

ઈએ, એવુ ભાન પણ આપણને જાગતું નથી. તોયે તે વળગતો આવે છે એ તો એના ધર્મની મર્યાદાના ઊંક છેક સુધી જશે જ જશે, કારણ કે તેમ કર્યા વિના એનો આરો નથી પ્રાકૃત માણસની પેઠે એ કઈ કશાને તાબે થઈને કે પરતત્ર થઈને કઈ કશુ કરતો નથી તે તો બધુ અમુક હેતુ માટે કરે છે, તથા તેવુ એનાથી કેમ બનવાપણું થાય છે એના કારણો પણ એના જ્ઞાનમા હોય છે

એ ભાવ શાત થવાની શકયતા

પરતુ એની એવી પ્રક્રિયા થતાં સુધીમા જો આપણે જાગી ન શકયા, એને દિલનો સાથ ન આપી શકયા, એના ભાવને વેગ ન આપી શક્યા, તો તો એ ભાવ આખરે શાંત થઈ જવાનો એમા પોતાને તો કશો ગેરલાભ નથી આપણને તો, જો સૂક્ષ્મપણે વિચારીએ તો, ઘણો ઘણો ગેરલાભ છે બિનકુન જડતાથી તે અગે વિચારવાનુ બને તો તો, 'બના ટળી કે કાશ ગરી' એવુ મન વિચારે તો નવાઈ નહી !

હરિ ૐ પ્યાર, ૨૭-૧૧-૪૨

પ્રિય ભાઈ ! પેઢી જેમ આપણુ ઋણ સ્વીકારે છે, તેવી રીતે આપણે પણ એનુ ઋણ સ્વીકારવુ રહ્યુ એની સેવા કરવાનો પ્રસગ આપમેળે સાપડતા હૃદયના ઉમળકાથી ને પ્રેમથી તે સ્વીકારી લેવાનો રહે પેઢી આપણી કદર જેમ કરે છે તેમ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક તેની કદર આપણામા પણ પ્રગટવી ઘટે

નીરવતા તો હજી શરૂઆત જ

ત્રાટકની સ્થિતિથી સતોષ હોય તેમ છતાં એમાં ડૂબકી મારીને જેમ બને તેમ વિશેષ અતર્મુખતા પ્રગટે અને તેવા ત્રાટકમાથી પ્રગટેલી એકાગ્રતાથી આપણા કર્મવ્યવહારમા ભાવનાનો ઝગારો પ્રગટે એ જરૂરી છે સાધનમા અથવા તો સાધનના અભ્યાસમાં તેના હેતુનું

લક્ષ રહેવું ઘટે. હેતુનું લક્ષ રાખીને સાધનને નિશ્ચિંતપણે કર્યા કરવું. જેટલું વધુ ઊંડું ઉતરાયા કરાય તેટલું યોગ્ય. તે વેળા બિલકુલ બીજા કશા વિચાર ન ઉદ્ભવે તેટલું બસ નથી. એક પ્રકારની નિશ્ચળ શાંતિ પ્રવર્ત્યા કરે તે પણ પૂરતું નથી. એનાથી પણ આગળ જવાનું જોઈશે. આપણાં આંતરિક કરણોના પ્રાકૃતિક ધર્મમાં અને તેના વર્તનમાં સંપૂર્ણ નીરવતા પ્રગટે, ત્યારે જ ખરા કામની તો હજી શરૂઆત થવાની. તેવી વેળાથી જીવનમાં નિષ્ઠા પ્રગટે છે.

શ્રદ્ધાથી સાધનને વળગો

બિંદુત્રાટકમાં તમને સૂઝયું છે તે પ્રમાણે જરૂર કરશો. અત્યાર સુધી તે માત્ર સ્થૂળ હતું, પરંતુ એની ભાવનાની કક્ષા વિશેષ ને વિશેષ એકાગ્ર ને કેંદ્રિત પ્રગટીને, તે જો હૃદયલક્ષી પરિણમે તો ઉત્તમ. માટે શ્રદ્ધાથી સાધનને હેતુપૂર્વક સળંગ વિના વળગી રહેજો.

સદ્‌ગુરુ સાથે તાદાત્મ્યભાવ રાખો

આપણું પરસ્પરનું સ્મરણ એકબીજાના સંસ્મરણ દ્વારા પ્રગટયા કરે ને એવા પ્રગટવામાંથી જે ઊર્મિ પ્રગટે તેનો ઉપયોગ નામ સ્મરણમાં કર્યા કરવાનો છે. જે તે કંઈનો જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ કરવાનો છે. કશું નકામું વેડફી ન દેવાય. આવા પરસ્પરના સ્મરણમાંથી એકબીજા પરત્વે પ્રેમની ચેતનાની સાંકળ સંકળાય છે, ને સદ્‌ગુરુમાં તટસ્થતા-પૂર્વકનો હૃદયનો તાદાત્મ્યભાવ જ્યારે આપણામાં જન્મે છે, ત્યારે સદ્‌ગુરુની ચેતનાશક્તિ આપણને સહાય કરતી આપણાથી અનુભવાય છે.

શરણાગતિને ભજો

તમારું ધ્યાન સાંજનું સારું થવાનું. ધ્યાનથી તમોને કંટાળો નથી આવતો તે ઘણી ઉત્તમ હકીકત છે. હજી આપણે ઘણું એમાં મંડ્યા રહેવાનું છે. શરણાગતિ, સમર્પણ એ બધી બાબતમાં આપણી જાતને ટકોરી ટકોરીને, સંકોરી સંકોરીને, સંકેલી સંકેલીને જ્ઞાનપૂર્વક વર્ત્યા કરવાનું છે, તે ખ્યાલમાં રાખશોજી.

હરિ ૭ૐ આર, તા ૨૮-૧,-૪૨.

તટસ્થતાપૂર્ણ તાલાવેલી જોઈએ

જીવનની તાલાવેલી જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે આપણે કઈ ઠચામા પડી રહી શકતા નથી તાલાવેલીમા લાગણી, ભાવનાનું પૂર હોય છે ખરુ, ને તે એક ને એમા એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત બનાવે છે, પરંતુ સાથે સાથે તટસ્થતાનો ગુણ કેળવાયેલો હોય, તો આપણને તે તાલાવેલીથી આગળ પણ લઈ જશે તાલાવેલી થવી તે ઉત્તમ છે, પણ તેમા ગળાબૂડ ડૂબી જવાય તે ઠીક નથી તાલાવેલી ડૂબી જવા માટે નથી, પરંતુ ઊર્ધ્વ થવા માટે છે તાલાવેલીનો ઉપયોગ છે, ઉપભોગ નથી. એનો જે જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ કરે છે તે ચડે છે માનીને જીવપ્રકારની તાલાવેલીમા ગળગળિયા થતા હોય છે આપણી તાલાવેલી તેવા પ્રકારની ન હોય એકાગ્રતાના પણ પ્રકાર છે એકાગ્રતાથી અનુભવ પ્રગટે. અનુભવમાથી સમજણ પ્રગટે તે સમજણના આધારે જીવન ઘડાતું રહે. અનુભવની સમજણ જીવ પ્રકારની સમજણ જેવી નથી હોતી એ સમજણમા ચેતન હોય છે

સુમેળ પ્રગટાવવાની રીત

આપણો સ્વભાવ જે વ્યક્ત કરે તે સાચુ છે, એમ માનવામા ભ્રમણા રહેલી છે નરી આખે જે જોયેલું હોય છે, તે જોવામા આપણા મનની સમજણ જે પ્રકારની હોય તે સમજણના પ્રકારથી તે જોવાનો અર્થ આપણને દેખાય છે નજરે જોયેલું પણ કેટલીક વખત ખોટુ હોવાનો સભવ રહે છે એટલા માટે બીજાને યોગ્ય રીતે સમજવાને માટે આપણા સ્વભાવની સમજણથી તેને ન જોતા, તેની સમજણની રીતે તેને જો જોવાને સમજવાને મથીએ તો પરસ્પરમા સુમેળ પ્રકટી શકે આપણે આપણા જીવનસાથીને હૃદયની પ્રેરણાથી મદદ કરવાની જરૂર છે પરંતુ એના દબાણને વશ થઈને તો નહી પરસ્પરમા જો દિલ સાચી રીતે પરોવાયલુ હોય તો એકબીજાને યોગ્ય રીતે સમજવામા મુશ્કેલી પ્રગટતી નથી

પ્રસન્નચિત્ત જ રહેવું

દરેકમા એમ તો ગૂઢતા રહેલી છે એવી ગૂઢતાના પ્રકાર પણ નોખા નોખા છે સાધકે સર્વકંઈ કરતા કરતા શાંત ને પ્રસન્ન તો રહેવું જોઈએ ગમે તે કંઈ કર્મ હોય, ગમે તેવી મથામણ થતી હોય, ગમે તેવી અથડામણો પ્રકટી હોય, તેમા તેમા પણ એની શાંતિ ને પ્રસન્નતાની માત્રા વધતી જવી જોઈએ તો જ પોતાના જીવનઆદર્શને પહોચવાના પ્રચંડ પુરુષાર્થમા તે ટકી શકવાનો છે તો જ એનામા જેમ પ્રકટ્યા કરવુ રહેવાનુ છે સાધકનો મુખ્ય આવશ્યક ગુણ તો પ્રસન્નતાનો છે એટલે ગમે તે થયા કરતુ હોય તો પણ તે પ્રસન્નચિત્ત તો રહ્યા જ કરે જ્યા એમા (પ્રસન્નચિત્તતામા) ખેચ કે તૂટ પડતી અનુભવાય કે, 'આપણો ભાવ ક્યાક મંદ પડ્યા છે,' એમ સમજાય તો ચેતી જવુ પ્રસન્નચિત્તની માત્રાના માપથી આપણને ઘણુ ઘણુ સૂઝી આવે છે, સંસ્કૃતમા 'પ્રસન્ન'નો અર્થ નિર્મળ છે તે ઘણો અર્થસૂચક છે

સાધનાની સાચી ખૂબી

આમ સાધકને સાધનાનો પ્રત્યેક ગુણ જીવનમા માપદર્શક બની જતો રહે છે તે માત્ર તેની મર્યાદામા બંધાઈને પડી રહી શકતો નથી, પણ સદાયે વિસ્તાર પામતો રહ્યા કરે છે એ જ કારણથી સાધકને જીવનમા આત્મવિશ્વાસ, શ્રદ્ધા, નિષ્ઠા વધતા જતા પ્રત્યક્ષપણે અનુભવાયા જાય છે. સાધનાની સાચી ખૂબી તો ત્યા છે કે એ પોતાની ખૂબીઓ ને રહસ્ય સાધકને બતાવ્યા કરશે કારણ કે પોતે સ્વયંસ્ફુર્તિમાથી જન્મે છે. એવી સ્વયંસ્ફુર્તિ પ્રસન્નચિત્તપણામાથી પ્રકટે છે એટલે સાધકે જાગ્રતિ રાખી રાખીને ત્યા પુરુષાર્થ કરવાપણુ રહે છે

સદ્ગુરુની વાણીના સ્વીકારનો અર્થ

વાચનના વાગોળવાના રહસ્ય વિષે તમને જે સમજાયુ તેથી આનંદ થયો છે મારા બધા કાગળો ઉતારવાનુ એવા હેતુના જ્ઞાનથી

કારણભૂત ન બનીએ અને જ્યારે કોઈ પ્રસંગથી તેમ પ્રકટે, તો આપણે વધારેમાં વધારે શાંત અને પ્રસન્નચિત્ત જ્ઞાનપૂર્વક રહીએ. શાંતિ અને પ્રસન્નતા પ્રકટ્યા વિના સમતા પ્રકટતી નથી તે જાણજો. શાંતિ, પ્રસન્નતા ને સમતા જો પ્રકટેલાં હોય–થોડાંઘણાં પણ પ્રકટેલાં હોય–તો અપરાધનું હાર્દ પામી શકાય છે. અપરાધીને પણ નકારે કામ ચાલી શકવાનું નથી. એમાં સત્યનો ભાગ લઈને શાંતિ, પ્રસન્નતાથી તે સ્વીકારવાનું રાખજો. અપરાધનું કેળવણી માટે છે.

સાચો સમર્પણયજ્ઞ

સર્વ પ્રકારનું સમર્પણ ભાવપૂર્વકનું થવું એ સાધનાનું આવશ્યક અંગ છે. જે જે કંઈ બધું સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ હોય, તે તે બધું તે તે રીતે તજી દેવાનું નથી. પરંતુ તેમાં તેમાંથી મમત્વ, રાગ, મોહ વગેરે વગેરે સમૂળગાં નીકળી જઈને, તે પરત્વે સંપૂર્ણ નિરાસક્તિ પ્રકટે, ને તે તે બધું પ્રભુ પ્રીત્યર્થે છે એવી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની સમજણ પ્રકટે તે જરૂરનું છે. વાપોની રકમ ત્યજવાથી કરી તે પરત્વેનું મમત્વ કે રાગ જતો રહે છે, તે સમજણમાં, ક્યાંક દોષ છે એવું મારું માનવું છે. તેની રકમ હોવા છતાં મમત્વ, રાગ, મોહ વગેરે વગેરેની રીતે તેનો ઉપયોગ ન થતાં તેનો ઉપયોગ જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનાની રીતે થયા કરે–અને તે જ્ઞાનપૂર્વકના હેતુ સાથે થયા કરે–તો તે સાચો સમર્પણયજ્ઞ છે.

પ્રાકૃતિક ધર્મોનું પ્રાર્થનાભાવે સમર્પણ

તેવી રીતે આપણા મનાદિ કરણોના પ્રાકૃતિક ધર્મોનું પણ સમર્પણ થયા કરે તે જરૂરનું છે. સૌથી વધારે આપણને જો કોઈ કરણ નડતું હોય તો તે પ્રાણ છે. કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ, મદ, મત્સર, અહં, આશા, ઇચ્છા, કામના, તૃષ્ણા, લોલુપતા વગેરે વગેરે જે જે પળે ઊઠે તે તે પળે સમજી સમજીને જ્ઞાનભાવે તેનું તેનું શ્રી ભગવાનના ચરણકમળે પ્રાર્થનાભાવે સમર્પણ થયા કરાવું ઘટે તેવો જીવતોજાગતો અભ્યાસ

જ્યારે થયા કરશે, ને એવા અભ્યાસની અમગ્રતા ને સળંગતા જીવનમા પ્રકટશે ત્યારે તેવા અભ્યાસમાં ચેતન પ્રકટવાનુ છે તે જાણશો. સમર્પણ એટલે જે તે કઈ બધું આપી દેવુ એવું કશુ નથી અત્યાર સુધી એ બધુ છે, તે મોહ, મમતાથી સેવ્યા કરેલું હોય છે. તેમા તેમાથી પોતાપણાની વૃત્તિ નીકળી જાય, મમત્વ જતું રહે અને શ્રી પ્રભુપ્રીત્યર્થે તે વપરાયા જાય, તેની જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના જામતી જામતી જીવનવ્યવહારવર્તનમા પ્રકટતી અનુભવાય ત્યારે તે સમર્પણ થયું છે એમ સમજવુ.

સર્વકંઈ ને ઓળગી જવાનું છે

જરૂર પડે સર્વકઇને ઓળગી જવાનુ બનતાં જે જે ઓળગી જવુ પડે છે તેનું જ્ઞાન આપણને પ્રકટવુ ઘટે તેવા જ્ઞાનના પ્રકટવાથી કરીને નિર્મમત્વ સપૂર્ણપણે ઝળહળી ઊઠે છે આવી સ્થિતિ પ્રકટતા શરણાગતિની સ્થિતિ પાકે છે સર્વ પ્રકારની મર્યાદાઓ ઓળગાઈ ગઈ નથી, ત્યા સુધી આપણે આપણુ કરતા કરતા સર્વને ઓળગી જવાની ભાવના દિલમા રાખ્યા કરીને વર્તા કરવાનુ છે સાધનાને પથે જતા જતા જે તે બધાને ઓળગી જવાની હૃદયની તાકાત જાગવી જોઇશે અમુક આપણી સાથે રહે, એવા મમતા, મોહ, રાગ, આસક્તિ ત્યારે આપણામા હોતા નથી

ફાળાનુ કામ ચાલ્યા કરે છે ઘણી રખડામણુ થાય છે ખાદી પહેરવાવાળાની ઘણી કમબખ્તી છે પેલા ભારત વૉચ કપનીવાળા મળી ગયા હતા. ' મનને 'નુ અગ્રેજી વધારે સરળ બને તો કરાવવુ છે, ને બે ચાર જણ પાસે તેવી ગડમથલ તેઓ કરાવે છે

શિખરિણી–મદાક્રાંતા

"મચેયો ખતે જે કદી નહી હઠે પીઠ પાછી કરીને,
રણે ઊભો રહેશે નિજ પર સદા આવતા ઘા ઝીલીને.

રાખ્યું છે તે ઉત્તમ છે. માગ કાગળોના અર્થ સંકુચિત રીતે ન વિનંતી છે. એ કાગળોના ભાવને લાગુ પડતી સર્વ પરિસ્થિ વિસ્તૃતતાથી લાગુ પડી શકે એવો તેમાં ભાવ છે. આપણે મર તો છે, મર્યા વિના ચાલવાનું નથી. એવા સ્વે પાલવે તેવુ • સાચા સ્વીકારનો અર્થ જ એ કે જે ભાવથી સ્વીકાર થયો હો સ્વીકારની ભાવનામા આપણને તે પ્રવર્તાવે કેડ કસીને પુરુષાર્થ કર તો કામમા જરૂર સ્ફુર્તિ પ્રકટી શકે એની કૃપાના આધાર વડે થયા કરે છે તે તો થયા જ કરે છે ખુદાની રહમ પર જે તે ૫ રહેવુ છે

સાધકનો બેવડોતેવડો ધર્મ

આપણા સાધનાના માર્ગથી કરી જીવનમા મળેલા સ્વજનોને આપણા માટે કઈક આડુ અવળુ પ્રકટે તો આપણે ચોભવાની જરૂર નથી, વિચારવાની પણ જરૂર નથી, પણ ચેતવાની જરૂર ખરી. આપણે આપણુ પૂરેપૂરુ તપાસી લઈએ આપણે તેવા પ્રકારની સમજણને સ્વજનના દિલમા ઉતારવાને સમતા ને શાતિથી મથીએ. તે સમજે તો ઉત્તમ ન સમજે તો આપણે તેના વિષે મનમાં કશુ ન ધરીએ સદ્ભાવ વધારીએ આપણે આપણા માર્ગમાં દૃઢ રહીએ તે કાળની આપણી તટસ્થતા સાત્વિક ભાવનાના રસવાળી હોવી ઘટે આપણે જેમ જેમ સાધનામા આગળ વધતા જઇશુ તેમ તેમ જીવનમા. સગાથી જેવા સ્વજનના જીવનથી આપણે જુદા પડતા જવાના તેમની ને આપણી સમજણ જુદી જુદી થવાની પરસ્પરના દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ પણ નોખા નોખા થવાના એક બીજાની દિશા પૂર્વ-પશ્ચિમ થવાની. આવી સ્થિતિમા સાધકનો ધર્મ બેવડોતેવડો છે એક તો પોતે પ્રથમ સપૂર્ણ, શાત, પ્રસન્નચિત્તવાળા, સમતાવાળા થવુ ને વર્તવું. બીજુ, પોતાનાથી કરીને મળેલા સ્વજનોની પ્રકૃતિ ને તેના સ્વભાવને પારખી પારખીને આપણાથી કરી તેઓ જેવું જેવું વિચારે, સમજે,

માને ત્યા ત્યા આપણે એકદમ આમ કે તેમ તણાઈ ન જવુ કે તેમા ઘૂસી ન જવુ મૌન ધારણ કરવુ તે બધુ થયા કરે છે તેનો હેતુ પારખવો, આપણે સાધનાના ગુણુમા તેનાથી કરીને હાની ઊઠીએ નહિ તે તો ખાસ જોવાનુ છે એટલે સ્વજનના તેવા વર્તનમા આપણે રસ પણ નથી લેવાનો, તેમ તેમને તોડી પાડવાના પણ નથી આપણા તેમના પરત્વેના સ્નિગ્ધતાપૂર્વકના, સદ્ભાવપૂર્વકના વર્તનથી સાચુ સમજશે ત્યારે ખરા ત્યા સુધી પ્રેમથી ધીરજ ખમતી રહો

ઊઘ અને ભાવ

શરીરની દયા નથી ખાવાની, એ મારે માટે સાચુ હોય તેમ છતા તમારે માટે તે સાચુ નથી તમારે શરીરની સભાળ રાખવાની છે ઉજાગરા થયા છતા તે નડ્યા નથી, અથવા એનાથી તમને કામમા ઊણપ આવી નથી, તેવુ થયુ તે ગમ્યુ જે ઊંઘ જીતી શકે છે, તે તેના સાચા અર્થમા 'બ્રહ્મચારી' થઈ શકે છે બાકીના માટે તે શક્ય નથી તેવુ નથી ઊઘ પર જેનો ચેતનપૂર્વનો સયમ પ્રકટે છે તે ઊર્ધ્વરેતમ્ થઈ શકે છે, એટલે કે એવા પ્રકારની સભવિતતા એનામા જન્મે છે ઊઘ શરીરને માટે જરૂરની છે જ્યારે સતત ગગાના પ્રવાહના જેવા ભાવના પ્રવાહમા જ્ઞાનપૂર્વક આપણા જીવનની ધારા પ્રકટતી હોય છે, ત્યારે શરીરનુ સ્થૂળપણુ તેમા ટકી શકતુ નથી, અથવા તો વચ્ચે પણ આવી શકતુ નથી આ પણ એક જાણવા જેવી હકીકત છે જ્યારે ભાવ જાગતો હોય છે, કે જાગેલો હોય છે ત્યારે ઊઘ મુદ્દલે પણ ન હોય એવુ બને ખરુ પૂજ્ય ગાધીજી વિલાયતમા હતા ત્યારે ઘણી વાર માત્ર બે ત્રણ કલાક ઊઘતા તે જાણીતી હકીકત છે ભાવ એ ઘણી મહત્ત્વની હકીકત છે માટે આપણે જે તે બધુ ભાવને સાચવીને, જીવતો રાખીને કર્યા કરવાનુ છે

અથડામણ પરત્વે સાધકનુ વલણ

કોઈ સાથે અથડામણ થાય તેથી આપણી નિરાત તૂટી ન જાય અથડામણુ જાણી જોઈને ઊભી કરવાની નથી આપણે તેમા-

કારણભૂત ન બનીએ. અહજ્જ્ઞે કાંઈ પ્રસગથી તેમ પ્રકટે, તો આપણે વ્યવહારમા વધારે શાંત અને પ્રસન્નચિત્ત જ્ઞાનપૂર્વક રહીએ શાંતિ અને પ્રસન્નતા પ્રકટયા વિના સમતા પ્રકટતી નથી તે જાગૃતિ શાન્તિ, પ્રસન્નતા ને સમતા જે પ્રકટેલા હોય–થોડાઘણા પણ પ્રકટેલા હોય–તો અઘડામણનુ હાર્દ પામી શકાય છે અઘડામણને પણ નકાર્યે કામ ચાલી શકવાનુ નથી એમા સહર્ષ ભાગ લઈ ને શાતિ, પ્રસન્નતાથી તે સ્વીકારવાનુ રાખશો અઘડામણ જીવવણી માટે છે.

સાચો સમર્પણયજ્ઞ

સર્વ પ્રકારનુ સમર્પણ ભાવપૂર્વકનુ થવુ એ સાધનાનુ આવશ્યક અગ છે જે જે કઈ બધુ સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ હોય, તે તે બધુ તે તે રીતે તજી દેવાનુ નથી પરતુ તેમા તેમાથી મમત્વ, રાગ, મોહ વગેરે વગેરે સમૂળગા નીકળી જઈને, તે પરત્વે સપૂર્ણ નિરાસક્તિ પ્રકટે, ને તે તે બધુ પ્રભુ પ્રીત્યર્થે છે એવી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની સમજણ પ્રકટે તે જરૂરનુ છે લાખોની રકમ ત્યજવાથી કરી તે પરત્વેનુ મમત્વ કે રાગ જતો રહે છે તે સમજણમા, ક્યાક દોષ છે એવુ મારુ માનવુ છે તેવી રકમ હોવા છતા મમત્વ, રાગ, મોહ વગેરે વગેરેની રીતે તેનો ઉપભોગ ન થતા તેનો ઉપયોગ જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનાની રીતે થયા કરે–અને તે જ્ઞાનપૂર્વકના હેતુ સાથે થયા કરે–તો તે સાચો સમર્પણયજ્ઞ છે

પ્રાકૃતિક ધર્મોનુ પ્રાર્થનાભાવે સમર્પણ

તેવી રીતે આપણા મનાદિ કરણોના પ્રાકૃતિક ધર્મોનુ પણ સમર્પણ થયા કરે તે જરૂરનુ છે સૌથી વધારે આપણને જો કોઈ કરણ નડતુ હોય તો તે પ્રાણ છે કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ, મદ, મત્સર, અહ, આશા, ઈચ્છા, કામના, તૃષ્ણા, લોલુપતા વગેરે વગેરે જે જે પળે ઊઠે તે તે પળે સમજી સમજીને જ્ઞાનભાવે તેનુ તેનુ શ્રી ભગવાનના ચરણકમળે પ્રાર્થનાભાવે સમર્પણ થયા કરાવુ ઘટે તેવો જીવતોજાગતો અભ્યાસ

જ્યારે થયા કરશે, ને એવા અભ્યાસની સમગ્રતા ને સળંગતા જીવનમાં પ્રકટશે ત્યારે તેવા અભ્યાસમાં ચેતન પ્રકટવાનું છે તે જાણશો. સમર્પણ એટલે જે તે કંઈ બધું આપી દેવું એવું કશું નથી. અત્યાર સુધી એ બધું છે, તે મોહ, મમતાથી સેવ્યા કરેલું હોય છે. તેમાં તેમાંથી પોતાપણાની વૃત્તિ નીકળી જાય, મમત્વ જતું રહે અને શ્રી પ્રભુપ્રીત્યર્થે તે વપરાયાં જાય, તેવી જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના જામતી જામતી જીવનવ્યવહારવર્તનમાં પ્રકટતી અનુભવાય ત્યારે તે સમર્પણ થયું છે એમ સમજવું.

સર્વકંઈ ને ઓળંગી જવાનું છે

જરૂર પડે સર્વકંઇને ઓળંગી જવાનું બનતાં જે જે ઓળંગી જવું પડે છે તેનું જ્ઞાન આપણને પ્રકટવું ઘટે. તેવા જ્ઞાનના પ્રકટવાથી કરીને નિર્મમત્વ સંપૂર્ણપણે ઝળહળી ઊઠે છે. આવી સ્થિતિ પ્રકટતાં શરણાગતિની સ્થિતિ પાકે છે. સર્વ પ્રકારની મર્યાદાઓ ઓળંગાઈ ગઈ નથી, ત્યાં સુધી આપણે આપણું કરતાં કરતાં સર્વને ઓળંગી જવાની ભાવના દિલમાં રાખ્યા કરીને વર્ત્યાં કરવાનું છે. સાધનાને પંથે જતાં જતાં જે તે બધાને ઓળંગી જવાની હૃદયની તાકાત જાગવી જોઇશે. અમુક આપણી સાથે રહે, એવાં મમતા, મોહ, રાગ, આસક્તિ ત્યારે આપણામાં હોતાં નથી.

ફાળાનું કામ ચાલ્યા કરે છે. ઘણી રખડામણું થાય છે. ખાદી પહેરવાવાળાની ઘણી કમબખ્તી છે. પેલા ભારત વૉચ કંપનીવાળા મળી ગયા હતા. ' મનને 'નું અંગ્રેજી વધારે સરળ બને તો કરાવવું છે, ને એ ચાર જણ પાસે તેવી ગડમથલ તેઓ કરાવે છે.

શિખરિણી-મંદાક્રાંતા

" મચેલો ખંતે જે કદી નહીં હઠે પીઠ પાછી કરીને,
રણે ઊભો રૂહેશે નિજ પર સદા આવતા ઘા ઝીલીને.

ઝીનતા ઘા તેના નિજ હૃદયમા શૌર્ય ભારે ચડે જો,
ઝૂઝેનો તે યોદ્ધો મરણ પરવા ના કરે છે રણે તો "

× × × ×

શિખરિણી

હશે પ્રેમી સાચો જીવન લગતા શુદ્ધ જગવે,
સ્નોગીએ એવો જીવતર નવુ પ્રાપ્ત કરશે
કશા વિઘ્નો એને નડતર સમા ના કંઈ દીસે,
યશસ્વી અંતે તે જન નીવડીને વિશ્વ જીતશે.

× × × ×

ભલે મૃત્યુ પામી જગત મહી એવો જન કદી,
હૃદે જે ધારેલુ પણ કરી શકે પ્રાપ્ત ન પૂરુ,
અને છો હારેલો જગત નજરે તે ક્દી દીસે,
બિચારુ શુ જાણે જગત અતિશે પામર ખરે!

× × × ×

હરિ ૐ ખાર, ૨૮-૧૧-૪૨

ધ્યાનમા નાડીના ધબકારા

ઊંઘમા નાડીના ધબકારા જરૂર ઓછા થાય છે એનુ કારણ મનાદિ કરણની પ્રવૃત્તિ સ્થૂલ રીતે શાંત હોય છે દરઅસલ નાડીના ધબકારા ઓછા થાય છે તે હકીકત છે ધ્યાનની સ્થિતિ ધબકારા ઓછા થવાનુ કારણ પણ તે જ છે મનાદિ કરણમા શાંતિ ને એકાગ્રતા પ્રગટતા તેની અસર લોહીના વહેના પર થતી હોય છે ઉશ્કેરાટમા હોઈએ છીએ ક્રોધમા હોઈએ છીએ, લાગણીની વિવશતામા હોઈએ છીએ, ગભરાટમા હોઈએ છીએ ત્યારે નાડીના ધબકારા વધે છે તે હકીકત છે તેવી રીતે જ્યારે પ્રકૃતિ ઘણી ઘણી શાંતિને પામે છે ત્યારે નાડીના ધબકારા ઘણા ઓછા થઈ જાય છે ઊંઘમા ધબકારા ઘટે છે તે

જડતાની સ્થિતિ છે ધ્યાનમા ધબકારા ધટે છે, તે ચેતનાવાળી સ્થિતિ છે ધ્યાનનો અભ્યાસ વધતો જતા આતરિક પ્રવૃત્તિ માત્ર લય પામી જાય છે એક વાર તો ધ્યાનની સપૂર્ણતામા નાડીના ધબકારા શૂન્યની દશાએ પહોચે છે, એ પણ એક હકીકત છે

હેતુપૂર્વક બીજાનુ કહ્યુ કરવુ

હાલમા હરિજન સેવકસઘના ફાળાનુ કામ કરુ છુ, તેટનુ જાણે પૂરતુ ન હોય, તેમ પૂજ્ય ઠક્કર બાપાએ સઘની સસ્થામા પણ જવાનો ને તેનુ સચાલન કરવાનો હુકમ કરેલો છે હુ તો જેનુ તેનુ બધાનુ માનુ છુ આજથી નહી, પરતુ સઘમા કામ કરતો હતો ત્યારથી તેનુ તેનુ કહ્યુ જ્ઞાનપૂર્વક કરવાથી આપણે નિરાગ્રહી થતા જઇએ છીએ બીજાનુ કહ્યુ કરવામા આપણી સમજણથી બીજી રીતે પણ વર્તવુ પડે છે બીજાનુ આનદથી કહ્યુ કરવા જતા આપણે ગુનામ નથી બની જતા, ઊલટુ આપણે સામાના યે કરતા આપણી જાતને ઊચે પ્રગટાવ્યે જઇએ છીએ જેમ ભાર વાળી વસ્તુ હલકી ને હલકી બનતી જાય, ને છેવટમા છે હલકી બની જાય તો તે હવામા પણ ઉપર રહી શકે તેમ એટલે હેતુપૂર્વક સામાનુ કહ્યુ કરવામા જીવનની ઉન્નતિ છે

યોગ્ય સમર્થને શરણે જવામાં લાભ

સ્વય ઉત્સાહથી, સ્વય સ્ફુર્તિથી, આપણા વિકાસ અર્થે સર્વસ્વપણે ને સર્વપ્રેમભાવે કોઈ યોગ્યને શરણે થઈ જવામા જીવનનુ તેવુ બનતુ હોય છે એવા શરણનુ તો મહામૂલુ રહસ્ય છે શરણુ એટલે ગુનામી નથી એવો વિચાર તો અજ્ઞાની લોકોનો છે શરણે જવાની ભાવના કેળવવામા, રાખવામા ને તેમ વર્તવામા ખરી ખૂબી રહેલી છે જો દુભાયેના દિલે, કટાળા ભરેલી રીતે, ના છૂટકાની રીતે, હારીને કે નિરાશાથી બીજાનુ કહ્યુ કરીએ તો આપણે વધારે ને વધારે કચ રાઈશુ તો હળવા ફૂલ જેવા નહી જ બની શકીએ સામાનુ કહ્યુ કરવામા

કેટલા પ્રમાણના ઉત્સાહ,ઉમગ ટકે છે, ને ઉત્કટતાવાળી મનોભાવનાથી ને કેવા હેતુથી તે કરીએ છીએ તે આપણે જોવાનુ રહે છે આ મહત્વપૂર્ણ હકીકત લક્ષમા રાખશો તો તમને મનમા કોઈ ગૂચ નથી રહેવાની

સદ્‌ગુરુની અભિલાષા

મળેના સ્વજન સર્વોચ્ચ સ્થાને પ્રભુકૃપાથી પ્રકટે, એવુ મને તો ગમે તમે ઉત્સાહ, પ્રાણ, ચેતનાદ્યોતક હો એવા મારે તો તમને જોવા છે જેવી ભાવના રાખીને સ્વજનમા પ્રભુકૃપાથી પ્રેરાયો છુ, તે ભાવ નાને સમજાવવા પૂરતું આ લખ્યુ છે, જેથી તમને તેનો સાચો ખ્યાલ એમે સ્વજનના સાથ, સહાનુભૂતિ, ઓથ, પ્રોત્સાહન, ભાવના એની તો કેટકેટલી કિમત છે! જીવનનુ મૂલ્યાકન પ્રત્યેક ભૂમિકાએ જુદુ જુદુ હોય છે જીવનનુ પરિવર્તન થતા થતા જૂના મૂલ્યાકનો બદલા વાના જીવનનુ પરિવર્તન જેણે કરાવવુ છે, તેવા જીવે જીવનની અમુક પ્રકારની માની લીધેની સમજણોને પકડી રાખીને બેસી રહેવુ, નહી પાલવી શકે

અથડામણને હેતુપૂર્વક સ્વીકારો

લોકોને જ્યારે ધપ્પા પડે છે, ત્યારે તેમાના કેટલાકને આર્તતા પ્રગટે છે બાકી કેટલાકને તો તોયે પ્રકટતી નથી આવા આઘાતો પ્રકટવાનો હેતુ આપણે સમજણમા ઊડો ઉતારીએ, પોતાના સ્વભાવ ને પોતાની પ્રકૃતિ કેવી કેવી જાતના છે, તે બરાબર નિહાળી શકીએ તેટલા પૂરતુ તે તે છે આપણામા નીચના થરોનું જોર કેટલુ છે, તેનુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અથડામણના પ્રસગથી કરીને, પ્રભુકૃપાથી જીવનમા જાગ વાનુ હોય તો જાગી શકે છે અથડામણના પ્રસગમા જે વધારે પ્રફુલ્લિત બને છે, ને જીવનની ભાવના કેળવવાને, ખીલવવાને, સ્ફુરવવાને પ્રભુકૃપાથી તે મળેનુ છે એવુ જે સમજે છે, તે તો એવા પ્રસગને વધાવી લે છે

પ્રભુના પ્રેમની ભાવના

આપણા પ્રેમની ભાવના કુંઠિત કેમ હોઈ શકે ? પ્રેમની ભાવના તો જીવનના સર્વ પ્રકારના ક્ષેત્રોને આવરી લે છે પ્રેમના પ્રકાર અનંત છે એને મર્યાદા નથી તે વિસ્તૃત ને વિસ્તૃત થયા કરે છે પ્રેમ અહી કે તહી અટકશે એવુ નથી એને કોઈ પ્રકારની ગણતરી નથી એને કશામા ઓછુ આણવાપણુ નથી તેને શોક કે દિલગીર થવા પણુ નથી એ જેમા છે તેમા ને તેમા છે, એવુ પણ કશુ નથી તે આગળ પણુ છે ને પાછળ પણુ છે, ને મધ્યમા પણુ છે તે પહેલા પણુ હતો, અત્યારે પણુ છે ને પછીથી પણુ છે જીવનને ઘડવામા એવો પ્રેમ ઘણો મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે જીવનની સાધનામા પ્રેમ ન પ્રકટ્યો તો તે સાધના જ નથી ભાવ વિના સાધના થઈ ન શકે પ્રેમને સમજાવવો કઠણુ છે પ્રેમને પ્રેમથી મનાવી શકાય છે, અનુભવી શકાય છે પ્રેમને પ્રેમથી પ્રકટાવી શકાય છે,–પણુ જો તેમા સાનુકૂળ ભૂમિકા હોય તો પ્રેમ અશક્યનુ શકય કરે છે, તેવી સમજણુ છે, પણુ તે માત્ર અપવાદ રૂપે તેને નિયમ ગણી ન શકાય આવી મારી પ્રેમ વિશેની સમજણુ છે, પણુ સર્વ પ્રકારે તે સાચી છે એવો મારો દાવો નથી

પ્રેમની ગતિ–શક્તિ

પ્રેમ કોઈને ગુલામ બનાવતો નથી, હાથે જીજીરો પહેરાવતો નથી ચારે કોર સ્વતંત્રપણે વિહાર કરવાની પ્રેમ સ્વતંત્રતા બક્ષે છે,– જેમ ભગવાને આપણુને બક્ષી છે તેમ પ્રેમ જીવનમા ઘણુ ઘણુ પ્રકટાવે છે જીવન વિકાસની સાધનાને કાજે જે જે ગુણુ–શક્તિની જરૂરિયાત છે, તે તે પ્રકટાવવામા પ્રેમની શક્તિ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે પ્રેમની સ્થિતિ ઉત્તરોત્તર ચઢતી બનતી જાય છે જીવનની પ્રકૃતિને પ્રેમ ઉત્તમ રીતે મૃદુતાથી, સ્નિગ્ધતાથી, તેમજ નિર્દયતાથી પણુ ઘડે છે પ્રેમ કશાને જતું કરી શકતો નથી, અને જો જતુ કરે છે તો તે પોતાની

સમજણને ન ઉતારી શકવાની અર્થતાનો ખ્યાલ તેમા નથી, પરતુ તેની શક્યતા હાલ પૂરતી તે ભૂમિકામા નથી, તેના ખ્યાલે તેનો સ્વીકાર ત્યા નથી એના કાનો તે ત્યા હોવા છના કામ કરતો દેખાતો નથી પ્રેમને ક્યાય પાછા પડવાપણુ નથી તેને હાર કે જીત નથી પ્રેમ તો સર્વસ્થિતિમા ને સર્વકક્ષામા જીવતોજાગતો છે તે બધામા છે ને બધામા નથી પણ ખરો

માનવી શુ કરવા સમર્થ નથી?

આપણે તૈયારી કરવાની છે મનને પૂરુ સાબૂત કરી દેવાનુ છે હરેક પ્રકારની સમજણના ને મનના દોરને કાપી નાખવના છે જો ધારે તો માનવી શુ કરવાને શક્તિમાન નથી?

(વસતતિલક)

વિદ્યા નથી, બળ નથી, નથી દામ હામ,
એવા દુખ્યા શરણની પ્રભુ લાજ રાખ
જાણી ખૂટ્ટુ જડ રહે બળ સર્વ છોડી,
પોતે પૂરે હૃદય નિર્બળ તે બનીને,
જે આશરો પ્રભુ તણો સહુ વાતમા લે,
એને પ્રભુ કદીય છોડી ન દે કદીયે

માનવી શુ કરવા સમર્થ નથી? જો આ વિધાનને સપૂર્ણ સત્ય તરીકે સ્વીકારીએ તો પછી પ્રારબ્ધવાદ કે નિયતિ જેવુ કશુ રહેતુ નથી જ્યા સુધી જગત છે, દ્વદ્વ છે, ગુણ છે ત્યા સુધી બધા સત્યો સાપેક્ષ (relative) છે તેમ છતા મનુષ્યમા ચેતન રહેતુ છે એટલે તે બનુ થવાને હમેશા પ્રયત્નશીલ હોય છે પ્રારબ્ધ, પુરુષાર્થ એવા બધા વાદ જેને ખરેખરી ધગધગતી તમન્ના પ્રકટે છે તેને વળગી શકતા નથી એવો જીવ તો આ પાર કે પેલે પાર થવામા જ સમજે છે પૂજ્ય ગાધીજીનો જીવતોજાગતો દાખલો આપણી સમક્ષ પ્રત્યક્ષ છે સ્વાતત્ર્યનુ સૂત્ર 'કરેગે યા મરેગે' તેમણે આપેલુ છે એમના હૃદયની

એવી પ્રચંડ ભાવનાએ ઘોર તામસમાં પડેલા સમાજને ખળભળાવ્યો આમ એક વ્યક્તિ સમાજને ઘડે છે, તેનો અર્થ એ છે કે આપણામાં જો સાચેસાચી, ચેતન માટેની ખરેખરી, પૂરેપૂરી ભૂખ જાગે તો આપણે જરૂર તેને મેળવી શકીએ છીએ આપણી સંસ્કૃતિ જીવતી છે અનેક મહાન ઋષિ-મુનિઓ, મહાન પરાક્રમી પુરુષો, મહાન તત્ત્વચિંતકો, મહાન વિજ્ઞાનવેત્તાઓ તે સંસ્કૃતિમાંથી જન્મ્યા છે સંસ્કૃતિને તેમણે નવો વેગ સર્જ્યો છે, પુનર્જીવન પણ પ્રાપ્ત કરાવ્યું છે એવા બધા જો પોતાના આદર્શને પામી શક્યા, તો આપણે કાં ન પામી શકીએ !

ઉત્કટ તમન્નાની જ જરૂર

ઘણા લોક એવી દલીલ કરે છે કે, 'તે તે મહાત્માઓએ પૂર્વ જન્મમાં એવા ભારે તપ, જ્ઞાનભક્તિથી કરેલા અને સંસ્કારની સમૃદ્ધિ લઈને તે અવતરેલા, એટલે તેઓ આ જન્મમાં તેવું ભગીરથ કર્મ કરી શક્યા ને ધ્યેયને વરી શક્યા' પરંતુ આ દલીલમાં ભલે તથ્ય હોય કે ન હોય, તેમ છતાં એક વાત નક્કી છે કે જો આપણને સાચેસાચી ચેતનને અનુભવવાની હૃદયની એકધારી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટી જાય તો આપણે તેને માટે સર્વકંઈ સમર્પણ કરી દેવાને જ્ઞાનભક્તિભાવે ઉમળકાભેર તૈયાર થઈશું એવી તમન્ના પ્રકટે છે, ત્યારે તેવા પ્રકારનું કરવાપણું પણ રહેતું નથી એ તો એમ બન્યે જ જાય પ્રચંડ તમન્ના પ્રકટતાં ચેતનાની દીપ્તિમય શક્તિ જીવનમાં પ્રકટે છે એ શક્તિ આપણા પુરુષાર્થનો પ્રાણ બની જાય છે આપણા પુરુષાર્થનું તે હાર્દ છે અને એ રીતે એ જાગ્રત થતી જતી ચેતના આપણને પુરુષાર્થમાં પ્રેરાવ્યા કરે છે

લેખકની આતુરતા

. એમને તમે બધા સ્વજન નકામી નકામી વાતોમાં પડ્યા રહો ને આળસ સેવ્યા કરો, તો એવી દીન માનાથી કેમ કરી સહન થાય? એ સહન ન થઈ શકવાની આતુરતાને અંગે તો આ બધો ઊભરાટ

સમજણને ન ઉતારી શકવાની વ્યર્થતાનો ખ્યાલ તેમાં નથી, પરંતુ તેની શક્યતા જ્ઞાન પૂરતી તે ભૂમિકામાં નથી, તેના ખ્યાલે તેનો સ્વીકાર ત્યાં નથી એના કારણે તે ત્યાં હોવા છતાં કામ કરતો દેખાતો નથી પ્રેમને કયાય પાછા પડવાપણું નથી તેને હાર કે છૂત નથી પ્રેમ તો સર્વસ્થિતિમાં ને સર્વકક્ષામાં છવતોજાગતો છે તે બધામાં છે ને બધામાં નથી પણ ખરો

માનવી શું કરવા સમર્થ નથી ?

આપણે તૈયારી કરવાની છે મનને પૂરું સાબૂત કરી દેવાનું છે હરેક પ્રકા ની સમજણના ને મનના દોરને કાપી નાખવાના છે જો ધારે તો માનવી શું કરવાને શક્તિમાન નથી ?

(વસંતતિલકા)

વિદ્યા નથી, બળ નથી, નથી દામ ઠામ,
એના દયા શરણની પ્રભુ લાજ રાખ
જાણી બૂઝી જ્યાં રહે બળ સર્વ છોડી
પોતે પૂરો હૃદય નિર્બળ તે બની,
જે આશરો પ્રભુ તણો સહુ વાતમાં લે,
એને પ્રભુ કદીય છોડી ન દે કહીયે

માનવી શું કરવા સમર્થ નથી ? જો આ વિધાનને સંપૂર્ણ સત્ય તરીકે સ્વીકારીએ તો પછી પ્રારબ્ધવાદ કે નિયતિ જેવું કશું રહેતું નથી જ્યાં સુધી જગત છે, દ્વંદ્વ છે, ગુણ છે ત્યાં સુધી બધાં સત્યો સાપેક્ષ (relative) છે તેમ છતાં મનુષ્યમાં ચેતન રહેલું છે એટલે તે છતું થવાને હમેશાં પ્રયત્નશીલ હોય છે પ્રારબ્ધ, પુરુષાર્થ એવા બધા વાદ જેને ખરેખરી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટે છે તેને વળગી શકતા નથી એવો છવ તો આ પાર કે પેલે પાર થવામાં જ સમજે છે પૂજ્ય ગાંધીજીનો છવતોજાગતો દાખલો આપણી સમક્ષ પ્રત્યક્ષ છે સ્વાતંત્ર્યનું સૂત્ર 'કરેંગે યા મરેંગે' તેમણે આપેલું છે એમના હૃદયની

છે તમને બધાને બોલાવવા આ હજી ગયો નથી તમે બધા તમારી મોજે આવ્યા છો જે હેતુ માટે આવ્યા હો તે હેતુને સાધવાની જાગ્રતિ જો ન રાખી શકતા હો, તો તમને તે ભાવે ફેરવવાનુ બને તો તેમા તમારે આનંદ માણવો ઘટે

ભલે મને છોડી દો

એવા ટોળવાથી કેટલાક સ્વજનો દુભાય છે ખરા ને અણગમો પણ પ્રગટાવે છે એવા મનોના સ્વજનની ઇતરાજી કે ખફગી વહોરી લેવાનુ સામર્થ્ય પ્રભુકૃપાથી અમારામા છે મનોના સ્વજનમા ચેતનમય દશા પ્રગટવા કાજેની કંઈક મથામણ જો જાગની હોય, તો તેવા સ્વજન ખપના છે જો તેવુ ન થતુ હોય અથવા તેવી તેમના હૃદયની દાનત ન પ્રગટેલી હોય, તો એવા સ્વજનોએ અમારો સાથ છોડવો બકરાના ગળાના આંચળની પેઠે નકામુ નકામુ વળગી રહે કશો દહાડો વળવાનો નથી

હૃદયનુ આત્મનિવેદન

અને તમે શુ આપવાની વાત કરો છો? જો આપણા બધાની હૃદયની સાચેસાચી ને પૂરેપૂરી નેમ હશે તો કશું પણ બાકી રાખ્યા વિના બધુ જ આપવુ પડવાનુ છે સંપૂર્ણપણે ખાલી થઈ ગયા વિના ચેતનની પ્રતિષ્ઠા થઈ શકવાની નથી તે પણ નક્કર હકીકત છે પરિશ્રમ તો ઘણો ઘણો લેવો પડશે રોદણા રડવાથી તો શુ વળે? હૃદયનુ ખરેખરુ આત્મનિવેદન જો થયા કરતુ હોય તો તેવા આત્મનિવેદનો તે રોદણા નથી તેવા આત્મનિવેદનોમાથી તો એક પ્રકારની શક્તિ પ્રકટ છે તે આપણને વિશેષ જાગ્રત કરે છે આપણી નિર્બળતાને ચીંધે છે તેમાંથી સબળ બનાવવાને પ્રેરણા બક્ષે છે આપણા ધ્યેયમા એકાગ્ર ને કેંદ્રિત રખાવવાને તે આપણને ચેતવે છે. આત્મનિવેદનના એકધારા હૃદયપૂર્વકના અભ્યાસમાથી તો ચેતનની સાથેનો હાર્દિક સબંધ પ્રકટે છે ને આત્મનિવેદનની એ મોટામા મોટી

ખૂણી છે. જે બાબતનું આપણે આત્મનિવેદન કરતા હોઈએ, તે બાબતની સતત જાગ્રતિ જો આપણામાં પ્રકટતી અનુભવાય, તો તે આત્મનિવેદન સાચું છે એમ પ્રમાણવું. આત્મનિવેદન કે પ્રાર્થનાથી કરીને કંઈક કંઈક ફળતું અનુભવાય, તેને કેટલાક સાધક પોતાની સ્થિતિનું દ્યોતક સમજે છે, પરંતુ આ એક મોટામાં મોટી ભ્રમણા છે. હૃદયપૂર્વક થતા આત્મનિવેદનથી કે તેવી પ્રાર્થનાના ભાવથી એક પ્રકારની એકાગ્રતા પ્રકટે છે, ને એવી એકાગ્રતાને લીધે અજાગ્રત મનના સૂક્ષ્મ થરોમાં ખળભળાટ જન્મવાથી તેમાંથી ઘણી વાર પ્રાર્થનાની કે આત્મનિવેદનની હકીકત ફળતી અનુભવાય છે. આને સાધકે પોતાની ભૂમિકાનું લક્ષણ ન સમજવું.

સદ્‌ગુરુ પોતાનો ધર્મ તો બજાવે જ

કોઈને ખસવા દેવાનું પાલવે તેવું નથી. કારણ કે જે ભાવે, જે હેતુથી બધાં મળ્યાં; તે હેતુમાં તે તે સ્વજન પ્રમાણિકતા ને વફાદારી ન રાખે કે ન રાખી શકતાં હોય, તો ભગવાનની કૃપાથી આ જીવ પણ જે તમારું સ્વજન છે, તેનું ન માનવામાં આપણે વિચારવું ઘટે. આપણો કોઈ મિત્ર કે આપણું કોઈ સ્વજન વગેરેએ અમુક કંઈક કરવાનું કહ્યું હોય, કે વચન આપ્યું હોય, ને તે જો તેમ ન કરતું હોય, તો તેને તે માર્ગે મક્કમ કરાવવાનો આપણો ધર્મ છે. એટલે એ રીતે પણ તમને બધાંને મારે વારેવારે ટકોરવાં, સંકેલવાં ને સંકોરવાં પણ પડે. મારા ધર્મને હું કેમ કરીને જતો કરી શકું? કોઈક સમયે રૌદ્રસ્વરૂપ પણ ધારણ કરવાની જરૂર પડે. કોઇક વખત જબરજસ્ત આઘાત આપીને પણ કંઈક જન્માવવાને મથવું પડે. તે વખતે તમે બધાં આડાંઅવળાં થઈ જાઓ તે કેમ ચાલી શકે? તેવે સમયે તો આપણે બધાંએ હૃદયના ભાવથી વિશેષ એકાગ્ર ને સ્વીકારદશાવાળાં થવું ઘટે, તેનો હેતુ સમજવો ઘટે ને વિશેષ નજીક આવવું ઘટે. પ્રભુકૃપાથી એવું મારે કરવું પડે તેમાં તમારે શોક ને દિલગીરી ન અનુભવવી ઘટે; આપણે બધાં જો સમજીએ તો સાચી રીતે આપણે

શક્તિના સ્વરૂપ છીએ, પછી લાચારી શાને માટે ? અસારત્હેવારમાં આપણે જે કરવું હોય છે તે તો કરીએ છીએ ત્યાં આપણને કશી કોઈની આડખીલી નડતી નથી તો અહીં પણ, આપણે જો સાચેસાચી રીતે ખરેખરી ભાવનાથી પ્રભુનું કર્મ કરવું હોય, તો આપણે જરૂર તેમ કરી શકીએ છીએ ન કરી શકવામાં જો કોઈની પણ આડખીલી હોય તો તે આપણી પોતાની જ છે જે હેતુથી મળ્યા છીએ, તે હેતુનું આપણને બધાંને સાચેસાચું, પૂરેપૂરું, ગોતાટતું, ધડકતું ભાન પ્રકટો એવી સ્વજનમાના અંતર્યામિને પ્રાર્થના છે

હરિ ૐ ખાર, ૨૮-૧૧-૪૨

હૃદયની જ્ઞાનભક્તિથી સમર્પણ કરો

સાધનાના માર્ગમાં સર્વ પ્રકારની આશા, ઇચ્છા ને કામનાની હોડીના બધાયે શઢ બાળીને આપણે પ્રવેશવાનું હોય છે આપણે આપણી બધી હોડીઓ બાળી દેવાની રહે છે, કે જેથી વાસનામય જીવનમાં પાછા ન જવાય ભગવાનનો પ્રેમ મેળવવો હોય, જીતવો હોય, ભગવાનને મેળવવો હોય તો જે આપણે વહાલામાં વહાલું માન્યું છે, તે બધું એને ચરણકમળે માત્ર બલિદાન તરીકે નહી, યજ્ઞ તરીકે પણ નહી, પરંતુ હૃદયની જ્ઞાનભક્તિના સમર્પણભાવે તે ધરાયા કરાય તો જ તે કામ આવી શકે બલિદાનની ભાવના કરતાં યજ્ઞની ભાવના ચઢિયાતી છે એના કરતાં વળી સમર્પણયજ્ઞની ભાવના વધારે ચઢિયાતી છે

" મૈંને લીનો તરાજુ તોલ"

આપણે આજ સુધી જેને આપણું પોતાનું માન્યા કર્યું છે, તે બધું મનમાં સઘર્યો કરીને આપણે ભગવાનને કદી પણ પામી શકવાના નથી એને ખરીદવો એ કંઈ સહેલું નથી હરિને તેની કિંમત આપી આપીને મીરાએ વેચાતો લીધો હતો આપણે તો તેની કિંમત કશી

આપવી નથી ને આપણે મેળવવો છે ભગવાનને! એ તો આકાશ કુસુમવત્ છે અરે! જેને કિમત આપવાની પણ દિલમા ગણના રહે છે, તે ભગવાનનો પ્રેમ મેળવવા માટે યોગ્ય નથી જે કઈ આપણને જોઈતુ હોય છે તેની કિમત આપ્યા વગર તેને આપણે મેળવી શકતા નથી, એ તો સર્વ સાધારણ હકીકત છે તો શુ ભગવાન કઈ એમ ને એમ થોડો રસ્તામા પડ્યો છે? એને મેળવવાને માટે, ખરીદવાને માટે કિમત આપવાનુ જેને મુશ્કેલ લાગે છે, તેમા જેને ફૂવારાના જેવો હૃદયમા ઉત્સાહ પ્રગટતો નથી, તે કદી પણ ભગવાનને રસ્તે જઈ શકનાર નથી એનુ મહત્ત્વ ને એની ગભીરતા તો જેને દિલમા એવી ઊડાણમા ઊડી તમન્ના લાગી છે, એવો સાધક સમજી શકે છે માન, મરતબો, લોકલાજ મોભો ધનદોલત, સસાર, વહેવાર, કુટુબકબીલો,–આપણુ જે તે કઈ બધુ (આતરબાહ્ય) એક ત્રાજવામા, ને બીજા ત્રાજવામા ભગવાન છે એ બમાથી જો ભગવાન આપણને વધારેમા વધારે વહાલા હશે, તો જ પેલુ બીજુ બધુ આપણાથી છોડી શકાવાનુ છે એમા છોડવાપણાની પણ દૃષ્ટિ હોતી નથી જો ભગવાન આપણને વધારેમા વધારે વહાલો લાગ્યો, તો બીજુ બધુ આપમેળે ગૌણ થઈ પડે છે

સ્વજનો કકળી ઊઠે છે

એવો સાધક ખરેખરી રીતે જ્યારે સાધનાને પથે પળતો હોય છે, ત્યારે એના સ્વજન કકળી ઊઠે છે તે બધા બૂમ પાડી ઊઠે છે 'પહેલાના જેવુ વર્તન તેમનુ અમારી સાથે નથી રહ્યુ', એવો પોકાર કરે છે એ લોક કાતો સાધનાનુ રહસ્ય સમજવા માગતા નથી હોતા, કે કાતો તેના (સાધકના) પરત્વેનુ તેમનુ મમત હજી શમ્યુ ન હોવાથી, તે તેમને વધારે ને વધારે વળગવાનુ કર્યા કરે છે પેલો સાધક તો તેમના વળગવાપણામાથી ને તેમની પકડમાથી જ્ઞાનપૂર્વક સમજી સમજીને મુક્ત થવાનુ કર્યા કરતો હોય છે આ હકીકતથી ને તેના

આના ત્નણુથી પેના બીજા બધા સ્વજનને એમ પ્રકારની તેના તરફથી ઊણુપ લાગ્યા કરે છે અને તેની તેઓ સતત ફરિયાદ ર્યા કરે છે તે સાધકમાથી તેઓ છૂટવા કે હવા પણ માગતા નથી એ તો તેમની તેમની રીતે ને તેમની સમજણુથી રહીએ, તેમના સસારની વૃત્તિથી વર્તીએ, ને તેમને ગમે, તે રીતે તેમો વળગતા રહીએ તો તે બધુ તેમને ગમે

સાધકની કફોડી સ્થિતિ

સાધક જ્યા સુધી સાધક નહતો ત્યા સુધી તો તે તેમ કરતો હતો પણ હવે તેને તેમ કરવુ પાલવે તેવુ નથી બીજા કોઈની સાથે ભાવની સમજણમા કે ભાવનાની હકીકતમા તે પ્રેમથી વાત કરતો જણાય તો તેના સ્વજન બૂમ પાડી ઊઠે છે ને ફરિયાદ કરે છે કે અમારી સાથે આવી સરળતા કા નથી? સાધનાની વિગત, સાધનાની સમજણ ને સાધનામય જીવનનુ વર્તન જો એમને ન કરવુ હોય, ત્યાગની ભાવનાને જ્ઞાનપૂર્વક સેવવી ન હોય ને સસારના રગરાગમા જ તેમને જો પડ્યા રહેવુ હોય, તો પેનો બિચારો સાધક તેવા સ્વજનની સાથે ભાવનાની શી વાત કરે!

સ્વજનોનુ સાચુ કર્તવ્ય

જો કોઈ જીવ ઊચે માર્ગે જતો હોય, ને આપણે જો એના સ્વજન હોઈએ તો આપણો ધર્મ તેની સાથે ચાલવામા છે પ્રેમમા પક્ષ નથી પ્રેમ અતરને ઓળખી શકે છે, પ્રેમ હૃદયનો ધબકાર અનુભવે છે પ્રેમ સાચી દાનત પારખી શકે છે આપણે જો આપણા સ્વજનને યોગ્ય રીતે ન પારખી શકતા હોઈએ તો આપણે 'સ્વજન' શેના ને શા ખપના? જો આવુ ચાલ્યા કરે તો પછીથી ક્યારે મેળ ખાવાનુ રહે તેવી શક્યતા નથી રહેતી સ્વજન જે અતર અત્યારે અનુભવે છે તે જો તેવુ ને તેવુ રહે તો તેના કરતા હજારગણુ અતર સમય જતાં વધતુ જશે સાધકનો નિર્ધાર જો સાચેસાચો હશે તો તે તો

તેના નિર્ણયમાથી પાછો હઠી શકવાનો નથી. આપણે તેને ગમે તેટલો પાછો પાડવાનો કરીશુ, તો પણ તે તો મક્કમ જ રહેવાનો છે. આપણાથી આગળ ન વધી શકાય તેનો વાંધો નથી, પરંતુ આપણા સ્વજન-સાધકની ઊર્ધ્વ ગતિ થતી નીરખીને આપણા હૃદયમાં જો આનદ પ્રકટે તો આપણે સાચાં સ્વજન ખરાં.

સ્વજનોને ચેતવવાનો ધર્મ

મને તો કોઈ બાબતમા નિરાશા નથી. હુ તો જે તે બધું એના પર જ છોડી દઉ છુ એને જેમ કરવુ હોય તેમ ભલે થાય. સાધકમા જો સાચી જિજ્ઞાસા પ્રકટી હશે તો ભગવાન એને યોગ્ય રસ્તે દોરવાનો છે, એવો મને દઢ વિશ્વાસ છે કોઈના પર મને રોષ નથી. પરસ્પરના જીવનમા સુમેળ સધાતો રહે એ જ ઉદ્દેશથી, અને જીવનમાર્ગમા અતરાય પડવાની અણીના સમયે જો કોઈ ચેતી શકે તો ચેતાવવા, કે પછીથી કોઈને એમ ન થાય કે 'ભના! અમને ચેતાવવા તો હતા! કહ્યુ હોત તો અમે પ્રયત્ન તો કરત અમને તક ન આપી!' તેનો માથે દોષ ન રહે એટના માટે ચેતાવવાનો ધર્મ માન્યો છે

સાધનામાર્ગની નિરાશાનો પ્રકાર

અમારે તો પ્રભુકૃપા જેમ રખાવશે તેમ રહેવાનુ છે. ભગવાનના માર્ગમા નિરાશાને સ્થાન નથી. સાધકના જીવનમા કદીક નિરાશા સાંપડે છે તો તેની નિરાશામાથી તે દ્વિગુણિત ઉત્સાહ ને પ્રેરણા પામે છે, વધારે હિમત મેળવે છે, અને ઝઝૂમવાને એકધારો મડયા કરે છે. જીવ પ્રકારની નિરાશામા ને સાધનાના પ્રકારની નિરાશામા આસમાન-જમીનનો ફરક છે સાધક નિરાશામા ગૂચળું વળીને પડી રહેતો નથી. નિરાશા સાંપડતા, તેના પગ આગળ દોડવાને થનગનાટ કરતા હોય છે નિરાશાનુ કારણુ તે તુરત સમજી લે છે પોતાનો દોષ તેને સ્પષ્ટપણે સમજાય છે. કયા કયા રાગ છે, કયા કયા મોહ છે, કયા કયા લોભ છે, કયાં કયા કેવા કેવા પ્રકારની વાસનાઓ છે, કેવા કેવા પ્રકારની આશા-

તૃષ્ણાઓ પ્રકટે છે, ભવિષ્યની અમુક અમુક પ્રકારની કલ્પનાઓ પણ કેવી કેવી પ્રકટે છે, તે એ બધું તેના રસ્તામાં તેને બાધક છે, એમ સમજી જાય છે.

એથી વધારે જોશથી મટે છે

જે કારણથી પોતે પડે છે તેમાંથી મુક્ત થવાને તે ચોકીને સફાળો જાગે છે જાગીને પ્રયત્નવંત બને છે. તે ફેનેલ પામ્યા વિના એમતો નથી એવી એની જહેમત હોય છે કોઈ પણ પ્રકારના દેખાવાપણાને તે ગેરતો નથી, તેની દરકારે ચાલતો નથી. વીંછી ચડતા તેને જેમ માનવી ખંખેરી નાંખે છે, તેમ અવારનવાર આવો સાધક અનેક પ્રકારની ઊઠતી વૃત્તિઓને જાગ્રતિપૂર્વક ખંખેરી નાખે છે એવો સાધક એકાગ્રતાપૂર્વક સાધનામાં પૂરેપૂરા વેગથી ને જોમથી એન્તાર થવાને મંડેલો રહ્યા કરેલો હોય છે તે વેળાએ, સંસારની સાથે તેનો મેળ ખાઈ શકવાનો નથી. તે સંસારને અવગણતો નથી હવે તે સંસારની રીતે છૂરી શકવાનો નથી. કદાચ કોઈ નમળાઈની ક્ષણોમાં સંસારની રીતે છૂટી જવાનુ થતાં તેના રોમેરોમમાં દુઃખ પ્રકટે છે એવા દુઃખની વેદના તેને સફાળો જાગ્રત બનાવે છે, અને વળી તે પાછો પોતાના જીવનવિકાસના કર્મની આરાધનામાં લાગી જાય છે એને અંતરાયરૂપ બનતા જે તે બનાવને ઓળંગી જવાને તે થનગનતા ઘોડાની પેઠે કૂદ્યા કરવાને ઉદ્યત બનેલો રહ્યા કરે છે

કસોટીમાં શ્રી ભગવાનની કૃપાસહાય

સાધકની એવા સંજોગોમાં ભારે કસોટી થતી હોય છે સાધક કઈ કશાથી ભાગી શકતો નથી, તો પછી સંસારથી ને સ્વજનથી તો શેનો ભાગે ? શ્રીભગવાનને મેળવવાની અને તે માટે જરૂરી કિંમત આનંદપૂર્વક આપવાની એને કેટકેટલી ધગશ જાગેલી છે! તે હવે તેને સમજાય છે. સાક્ષાત્ શ્રીભગવાન જેવા જેના સારથિ હતા, એવાને પણ યુદ્ધમાં વચ્ચે વચ્ચે હાર ખાવાનો વારો આવેલો છે, તે હકીકત

પણ સમજવા જેવી છે એવી રીતે સાધકને અનેક વાર હાર સાંપડ વાની છે, પણ જે સાધકે પોતાના જીવનની લગામ શ્રીભગવાનના હાથમા મૂકી છે, એવા સાધકને એ હારમા પડી રહેવા દેતો નથી તેને તે જગાડે છે, ઊભો કરે છે, ટટ્ટાર બનાવે છે, કૃતનિશ્ચયી કરે છે ને યાહોમ કરાવીને ઝપલાવવાનુ કરાવે છે

મહાત્માજીનો શ્રદ્ધા-ભક્તિ

મહાત્મા ગાધીજીએ ભારતવર્ષને સહારમાથી બચાવી લેવા ઘણીયે ધીરજ રાખી છે પોતામા ઘણો ઘણો સયમ રાખી રાખીને દેશના થનગનતા જીગરોને અટકાવી રાખ્યા છે અનેક લોકોના જીવનમા આઝાદીની લગ્નથી ફરીને સહેવાનુ જે બન્યુ એ આપણા ખ્યાલમા આવી શકે તેમ નથી જો સહાર અટકતો હોય તો અટકાવી જોવાને એમણે ઘણુ કર્યુ છે ને તે એટલે સુધી કે છેવટની હદ સુધી તેથી કરી તેમની ઘણા લોકો ગેરસમજૂત પણ કરે છે આખરે એમણે ભગવાન પર બધુ છોડીને ભારતવર્ષને એને સોંપી દીધુ છે જે બનવુ હો તે ભલે બનો, ભગવાનમા આવો દૃઢ વિશ્વાસ આપણને નથી મહાત્મા ગાધીજીની સકળ પ્રવૃત્તિ ભગવાન પરની શ્રદ્ધા-ભક્તિમાથી જન્મેલી છે એમની પ્રવૃત્તિનો મૂળ પાયો તે છે આ મૂળગત હકીકત સેવાના ક્ષેત્રના મોટા ભાગના ધુરધર કાર્યકર્તાઓ પણ સમજી શકેલા નથી, એવુ મારુ નમ્રપણે માનવુ છે

માનવીનો પ્રેમનો આધાર-સ્વાર્થસતૃપ્તિ

જીવનવિકાસની ભાવનાથી ઊંધી દિશાના વિચારો મનમા રાખીને તે રીતે જો બધુ સમજવાનુ રાખવુ છે, તો પછી મેળ કેમ કરીને બની શકે? તો પછી સુમેળની વાત મનમાથી છોડી દેજો આપણે માનવી જેને 'પ્રેમ' કહીએ છીએ, તે પ્રેમનો આધાર સાચી રીતે તે માનવીમા નથી, પણ તે માનવીથી આપણને આપણી માની-લીધેલી રીતે જે સતોષ મળે છે તેના પર રહેલો છે એવો પ્રેમ જગતને લાખો વાર મુબારક હો અમને તે ખપે તેવો નથી

ખુલ્લુ પોતે રહેવાનુ બાકી લેવુ ન દિલને,

બધુ છોડીને સ્વજનને જ ચાહો

પ્રભુકૃપાથી અંગ્રેજી કહેવત પ્રમાણે, 'ટેબલ પર બધા પાનાં ખુલ્લા કરીને મૂકેલા છે' કશું છૂપાવ્યુ કે બાકી રાખ્યુ નથી પસંદગી તમારે કરવાની છે મારે કોઈની પાસેથી કંઈ કશુ લઈ લેવાનુ કે ઝૂટવી લેવાનુ નથી લઈ લેવાનુ કર્યે કે ઝૂટવી લીધે કોઈ એમ ને એમ આપી દે તેમ નથી સાધનાની રીત ને સમજણ સાચી રીતે જેમ જેમ પ્રગટતી જશે, તેમ તેમ જીવનનુ મૂલ્યાંકન પણ બદલાતુ જવાનુ છે આપણે જો સંસારી રહ્યા, તો આપણી સમજણ ને તેમની સમજણ વચ્ચે કશો મેળ રહી શકવાનો નથી આપણે જેને પ્રિય માનીએ છીએ, તેનામા જો આપણો સાચો પ્રેમ હોય તો તેનો આધાર તે સાચો આધાર છે તેને લીધે જે બધુ આડાશ રૂપે છે, તે બધુ આપણને ખપતુ ન હોવુ ઘટે. આપણને તો તે ખપનો હોવો ઘટે બધુયે છોડીને આપણે તો તેને વરવાનુ દિલ કરવાનુ છે

'એક સહારો રામ'

જો કોઈ સાધક છે, ને જો તેની સાધનામા તેનુ દિલ રહ્યા કરતું હોય, તો એવાના જીવન કલ્યાણના માર્ગમા કોઈ આડખીલીરૂપ ઝાઝો કાળ બની શકવાનુ નથી એવો સાધક તો ચેતનને અનુભવવાને કાજે જે કંઈ કિંમત આપવાની હોય, એને કાજે જે કંઈ સાહસ, જોખમો ખેડવાના આવે, તે બે હાની શક્તિથી એવો તો બસ ખપી જવામા મસ્ત રહ્યા કરે છે, કે જગત ને સંસાર એની આગળ ગૌણ બની જતા હોય છે તેમ છતા તે હારે ખરો, પણ તેની તેની હારમાંથી પરાક્રમ ને મર્દાનગી પ્રકટે છે ભગવાનને તે સમયે વધારે ને વધારે હૃદયથી તે વળગ્યા કરે છે તે જ એનો સાચો સહારો છે એવો એને પ્રત્યક્ષ અનુભવ પ્રકટે છે

પ્રાર્થનાનો રામબાણ ઇલાજ

પ્રાર્થના એનુ સબળ સાધન બને છે ભગવાનને આર્તતા ને

આર્દ્રતાપૂર્વક હૃદયથી કરેલા કાલાવાલા ને તે સમયે એનાથી થતી ગદ્ગદભાવનાયુક્ત વિનતી, એ જ એનો (સાધકનો) તે કાળમા રામબાણ ઉપાય છે સાધક જ્યારે એ રીતે શ્રીભગવાનને ચરણકમળે પોતાની બધી હારજીત મૂકી દે છે, ને પોતાનુ એમાનુ એક પણ રાખતો નથી,– નથી રાખતો જીત કે નથી રાખતો હાર,–ને એને જ જે તે બધુ સોપ્યા કરીને જ્ઞાનભક્તિભાવે સમર્પણ કર્યા કરે છે, એનો સાધક સદાય હળવો હળવો ને પ્રસન્નચિત્ત રહે છે એટલે એના પ્રેમમા ઉદ્વિગ્નતા પ્રવેશી શકતી નથી એટલા માટે એનો પ્રેમ ઘટી શકતો નથી, એટલા માટે એનો પ્રેમ બીજા કશા આડાતેડામા પરિણમતો નથી નથી થતી એને એથી કશા પર ઈતિગજી કે અન્યથા વૃત્તિ, કે નથી થતો કોઈ પર અણગમો સારુ યે જગત ભલેને એનાથી ઊંધુ જતુ હોય, એની એને કંઈ થોડી જ પરવા હોય છે! એવાને દિલ એક બાજુ શ્રીભગવાન ને બીજી બાજુ જગત-સસાર, એ બનેમા હમેશા મહત્ત્વ શ્રીભગવાનને જ તે આપ્યા કરતો રહે છે એટલે એનાનુ તો સવળુ હેમખેમ ભગવાન ચલાવ્યા કરતો હોય છે સસારના સ્વજન પોતાની સમજ, રીત, વ્યવહાર, વર્તન વગેરે બદલવાને કાજે ખત, ઉત્સાહ, ઉમળકો જો ન દાખવે, ને તેમ કરવા જવામા જાણે આખુ જગત તૂટી પડતુ હોય એમ જો તેમને લાગે, તો ત્યા પેલો સાધકજીવ પણ બિચારો શુ કરી શકે? સાધક પણ આખરે તો પોતાનો પ્રયત્ન ન ફાવતા પ્રભુ પર જ છોડી દે છે તે સ્વજન પણ બિચારુ શુ કરે? સાધક એને આત્મસાત્ કરવાને ઉદ્યત બન્યો છે, તે હકીકત પેલા બિચારાને ગળે કેમ ઊતરી શકે? તેને તે બધુ ગજા ઉપરવટનુ હોય છે ઉપાયો ને કારણોનુ મૂળ બતાવવાને માટે પ્રભુકૃપાથી આ બધુ બનતુ કર્યું છે તેમા બળ, વેગ, ઉત્સાહ વગેરે ભળે એવુ કરવાનુ પણ એની કૃપાથી કરી શકાયુ છે

'ધાર્યું તો ધણીનુ થાય'

'આખરે ધાર્યું તો ધણીનુ થાય છે,' એવી સમજણ સમાજમાં

છે જ્ઞાનપૂર્વકની સંપૂર્ણ નમ્રતા કેળવવા માટે ઉપનું સૂત્ર ને તેની ભાવના ઉત્તમ છે, પણ સાધકમાં કે જીવ માત્રમાં ચેતન રહેલું છે એ ચેતન કાંઈ નમાલું નથી મર્દાઈ રવાને શક્તિમાન છે, તે ભૂલવું જોઈતું નથી મહર્ષિયો નિર્વાણ જો પ્રગટે છે, તો પ્રભુકૃપાથી બધું થઈ શકે છે આપણા સમાજમાં કેટલાક સમજણો એવી ચાલ્યા કરે છે કે જેની યથાયોગ્યતા યોગ્ય પ્રકારની નથી તેમ જેમાં ને તેમાં એવા કહેવતો ટાંકે છે ' ધાર્યું તો ધણીનું થાય " એમ જે કોઈ કહે છે તેવા જીવમાં અહંકાર નથી હોતો એમ નથી જેનામાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનશક્તિપૂર્વકની નમ્રતા પ્રગટેલી છે અને જેનું અહં પૂરેપૂરું ઓગળી ગયેલું છે તેવો જીવાત્મા તેવું બોલે તો તે યોગ્ય ગણાય અથવા તો જે સાધક સંપૂર્ણ જ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતા કેળવવાનો જીવતોજાગતો અભ્યાસ કેળવે છે તેવો જીવ નમ્રતા કેળવવાના હેતુથી એવું ઉચ્ચારે તો તે પણ યોગ્ય ગણાય પરંતુ મારા તારા જેવા જીવો જેનામાં ભર્યું અહં ભર્યું પડ્યું છે તે જો તેવું બોલે તો તે વદતોવ્યાઘાત છે

આખરે ભગવાનને જ સોંપ્યું છે

પ્રસંગો જીવનમાં પડે છે આવેલી તક, ઘડી—એ લઈ જે ચેતે છે એનો જીવ સાબદો બનેલો છે એમ સમજવું બાકી તો માનવીનું મિથ્યા ઘમંડ કયાં સુધી ચાલવાનું છે? માનવી ગમે તેવો હોય તો પણ આખરે તો એની આગળ પામર જ છે ને! નજુકૃપાથી નરી આંખે જોઈ શકાય છે કે, હૃદયથી જીવ પ્રકારની સમજના મૂળ જેનામાંથી ગયાં નથી જેનું મન એમાં વીંટળાયેલું પડ્યું છે, જેને પોતાની પ્રકૃતિના વિરોધો સામે યુદ્ધ કરવાનું ઉચિત લાગતું નથી જેને હજી એની બધી સમજણ સાધનાના માર્ગને અવરોધ કર્તા છે, એવું જ્ઞાનપૂર્વક પૂરેપૂરું સમજાતું પણ નથી અને દિલમાં ઊતરતુંય નથી— ઘણું સમજાવ્યા, ઘણું મથાવવાને કર્યું, તેમ છતાં પણ દિલમાં ઊતરતું નથી,—તેને પછી કેવી રીતે સમજાવી શકાય? જેટલો ઉપરાની હદ

અને છેક છેલ્લામાં છેલ્લી નમ્રતાની હદ–એવી બંને સ્થિતિમાં પ્રભુકૃપાથી રહીને મારી જે ભાવના તમારામાં રહેલી છે, એના વડે તમને પ્રભુકૃપાથી હલાવી જોવાને મથાવ્યા કર્યું છે, શક્યતા તપાસવાનું બને તેટલું કર્યું છે. હવે તો ભગવાનને ચરણકમળે પ્રાર્થના ભાવે તે તે બધું સમર્પણ કરી દીધું છે. સાધના માર્ગમાં કોઈને છોડી દેવાપણુ નથી. એ પોતે જ જ્યાં વળગવા ન માગતું હોય ત્યાં એને પ્રભુ શું કરે? મારે કોઈને છોડવાપણું નથી. પ્રભુકૃપાથી મારે તો એને જ સાદ પાડયા કરવાનો છે. બધી રીતે પ્રયત્ન કરવા છતાં જ્યારે માનવીનું કંઈ કશું ચાલતું નથી, ત્યારે "હારે કો હરિ નામ." એવા હારેલાનું ભગવાનને જે સાંભળવાનું રાખવું હશે તો રાખશે. ભક્ત ભગવાનના ચરણકમળ આગળ જ પોતાનું બધું ઠાલવે છે. એનો પ્રેમ, એનું જ્ઞાન, એનો ભાવ, એની હાર, એની જીત વગેરે વગેરે બધું જ તે શ્રીહરિને ચરણે મૂકે છે. "એની જેમ મરજી હો તેમ બન્યા કરો." એવું સહર્ષ સ્વીકારવાનું રહે છે.

હું તો ધા સંભળાવ્યા કરીશ

તોપણ આ હૃદયમાં તો એક જ બૂમ રહ્યા કરશે, એક જ આર્તનાદ ઊઠતો રહ્યા કરશે, "પ્રભુ! સ્વજનનાં જીવતરનો તું સાચો સુમેળ સધાવજે." "હે પ્રભુ! દ્રૌપદીની લાજ રાખી છે, અનેક સંત–ભક્તોનાં કામ કર્યાં છે, તો આ નાપાકનું આટલું કામ કરજે." એની મરજી હો કે ન હો તોયે મારે તો મારી એવી ધા એને કાને નાખ્યા કરવાની રહેશે. એવો ધન્ય દિવસ પ્રગટાવવો કે ન પ્રગટાવવો તે તો શ્રીપ્રભુની મરજી પર છે.

પોતાની જાતને બરાબર ઓળખો

શ્રીભગવાનને પંથે જેણે જવું છે, એના બધી તરફના ભ્રમ ભાંગી જવાની જરૂર રહે છે. ભગવાન અનેક રીતે એને અનુભવ કરાવી રહેલો હોય છે. જેને જે રીતે એ સમજી લેવું હશે તે સમજી લેશે.

પોતે કેવી જમીન પર ઊભા છીએ તે એને નક્કર સત્ય તરીકે સમજવું જોઈએ એને એથી દુઃખી થઈ જવાનું નથી કે નથી કોઈના પર ઇતરાજી કે અણગમો કરવાનો, કે નથી કોઈને અવગણવાનું માત્ર માર્ગની ભિન્નતાની મર્યાદા સ્પષ્ટપણે સમજી લેવાની રહે છે

મૂકતાભર્યું દુઃખ

જે રુદનમાંથી, જે વલોપાતમાંથી, જે મંથનમાંથી કશું જન્મતું નથી તેવું વલોપાતમય અર્થ વગરનું છે માનવી અકળાય, રુંધાય, રિબાય, આઘાત લાગે, ત્યારે રડતું બને પરંતુ એના પ્રત્યાઘાતોએ કરીને એના પરિણામજનક અનુભવને હૃદયમાં સ્વીકારવાને તૈયારીવાળું જો કોઈ માનવી બની શકતું નથી તો એવું દુઃખ એ તો એની મૂકતાને માગે છે મૂકતા ન હટે ત્યાં સુધી કશી યોગ્ય પ્રકારની સમજણ પ્રવેશી શકતી નથી મૂકતાને સંઘરીને નવી દિશામાં પ્રયાણ થઈ શકનાર નથી મૂકતા એ તો મોટામાં મોટો જ્ઞાનની આડેનો પડદો છે

હૃદયના ઉમળકાથી કસોટીને તથા ત્યાગને સ્વીકારો

પ્રભુ તો ઘણાને કસોટીએ ચડાવે છે એણે કોને નથી ચડાવ્યા? સરાણે ચડાવ્યા વિના હીરામાં પહેલ પણ કેવી રીતે પડી શકે! સરાણે ચડયા વિના યોગ્ય સ્વરૂપ કઈ વસ્તુનું ઘડાયું છે? એવી કસોટી કે એવું આપણને સરાણે ચડાવવાનું પ્રગટે છે, એને તો પ્રભુની પરમ કૃપા માનું છું કારણ કે આપણને એણે મહેર કરીને જીવનને ઘડાવાની તક આપી એવી તકનો લાભ એ રીતે ને એ ભાવે ઘડાવાને માટે હૃદયના ઉમળકાથી શ્રીપ્રભુનો હૃદયના ગદ્ગદભાવથી આભાર માનીને જ્ઞાનપૂર્વક જે સાધક લે છે, ને એવી તક જે સ્વીકારી લે છે તે ધન્ય બને છે એવી તક પ્રભુએ આપી છે અને તે આપણા જીવનના કલ્યાણને માટે છે, એવું જ્ઞાન ભાગ્યે જ કોઈ જીવને પ્રગટે છે આખરે તો એ જ

મહાન છે અને એ મહાન છે એટલા માટે તો આપણને પણ તે પ્રમાણે થવાનુ શીખવે છે આમ માનવીએ જીવનને ઘડવાને માટે સતત જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકના ત્યાગ બલિદાન, સમર્પણ કર્યા કરવાના રહે છે એમ થયા કરવામા જે જીવને આડે કોઠે દીવા પ્રગટે છે તે જ સાચો છે એમ જાણવુ બાકીના આપણે બધા જૂઠા કે મિથ્યા છીએ અજ્ઞાનની દશામા પણ એક બીજાને માટે ત્યાગ કર્યા વિના જીવી શકાતુ નથી ત્યાગ એ તો કુદરતનો કાયદો છે એનાથી કોઈ મુક્ત થઈ શકતુ નથી એટલા માટે તો અનુભવીઓએ ત્યાગને જીવનવિકાસની ભાવના વિકસાવવા માટેનો સાચો યત્ન ગણેલો છે

સદ્ગુરુના વચનનુ પાલન

સાધકની કસોટી જીવનની આકરામા આકરી પળોમા થયા કરે છે તેવી પળોમા સદ્ગુરુનુ વચન જીવનવિકાસની ભાવનાના હેતુ કાજે જ્ઞાનપૂર્વક કેટનુ સ્વીકારાવેનુ છે તે સમજવાની તેને ત મળે છે સદ્ગુરુ એ કાઈ માટીનુ પૂતળુ નથી એ તો લુહાર છે, સુથાર છે, કડિયો છે, શિ પકાર છે, ચિત્રકાર છે, જીવનનો ઘડવૈયો છે એમ બધા પ્રકારના કારીગરોનો તેનામા સમન્વય છે તેનામા બધી કળા છે કળાનો તે પ્રાણ છે સર્વથી જીવનની કળા શ્રેષ્ઠ છે એને એ વરેલો છે આમ હોવા છતા સદ્ગુરુના વચનને પારખી પારખીને તોળવાના છે, સમજવાના છે એના વચનને દી ઉપરચોટિયુ સમજી લેવાનુ નથી સાધનાના હેતુની સરાણે જ્ઞાનભક્તિભાવે ચઢાવી જોવાનુ એને રાખ્યા કરીશુ, તો એની ભૂલભુલવણીમા પડી જવાનો સભવ રહેતો નથી સાધકમા સર્વ પ્રકારની કળા કેળવાઈ ને ખીલે તે જરૂરનુ છે એની સામે આવીને ઊભા રહેલા પ્રસગનુ હાર્દ એ કળી શકે, એની એનામા હૃદયની સૂઝ કે પારખ પ્રગટે તો જ એ જીવનનો યોગ્ય પ્રમારનો ઘડવૈયો બની શકે કોઈ પણ ક્ષેત્રમા કેળવાયેલી શક્તિ નકામી જતી નથી તેવી શક્તિ સાધનામા ઘણી ખપની નીવડે છે

સાધનામાં સમયનું મૂલ્ય

સમય ન ગુમાવવાની તમારી જે ખાસિયત છે, તે તમને ખાસ્સી મદદ કરનારી નીવડવાની છે. જે જીવને સાધના કરવી છે તેવા જીવે સમયનું મૂલ્ય સાચી રીતે પારખતા શીખવાનું છે. જીવનનો સાધક એક પળ પણ નકામી ન ગાળી શકે. આળસ અને તામસને જ્ઞાનપૂર્વક એણે ખંખેરી નાખવા ઘટે. આળસ, તામસ સંઘરીને જીવ સાધના કદી કરી શકનાર નથી. જે જીવને પોતાનો સમય તે કેવી રીતે ગાળે છે એનું યથાયોગ્યપણે જ્ઞાન-ભાન નથી તે શી સાધના કરી શકનાર છે?

હૃદયદૌર્બલ્ય છોડવું જ પડશે

આપણે જો છૂટવું હોય તો જરૂર છૂટી શકીએ છીએ. આપણને કોઈએ કંઈ દશામાં બાંધી રાખેલા નથી. આપણે આપણી મેળે જ બંધાયેલા છીએ. સાચી રીતે આપણને મુક્ત થવાની ખરેખરી પૂરેપૂરી ઝંખના પ્રગટવી જોઈએ. સાધકને જીવનસંગ્રામમાં ઝંપલાવ્યા વિના ચાલતું નથી. હૃદયના દૌર્બલ્યને સંપૂર્ણપણે તેણે છોડવું પડે છે. હૃદયના દૌર્બલ્યને સંઘરીને યુદ્ધમાં કોઈ ફાવી શકતું નથી. જે જીવ જીવનનો સાધક બને છે, તેણે હૃદયદૌર્બલ્યને છોડવું પડે છે. કાયરતાથી જીવનવિકાસનું કામ થવાનું નથી. જીવનના સાધકને એક પછી એક એટલું બધું તો મૂકવાનું આવ્યા કરે છે, અને એક પછી એક એના બધા આવરણો ત્યજવાના આવે છે કે જો એનો ઇતિહાસ લખવા બેસીએ તો તેમાંથી ઘણા ઘણા જીવને ઘણું જાણવાનું મળે. સાધકના જીવનમાં અનેક પ્રકારની અથડામણો જાગવાની. એમાં જેનું મન કાચુંપોચું પડ્યું તે સાધક મરી જવાનો.

સાધકની અપ્રતિમ વીરતા

એમાં જે જ્ઞાનપૂર્વકનો પ્રયત્ન કરતાં કરતાં શ્રીપ્રભુની કૃપા મદદ થાચતાં થાચતાં ટટ્ટાર ઊભો રહેવાને મથે છે એવો જો કદાચ હારે

તો એવી હારમાં તે માથે હાથ દઈને બેસી રહેતો નથી. તે ફરી પાછો ઊઠે છે. એની મર્દાનગીને પાંખ પ્રગટે છે, એનું પરાક્રમ તે વેળા ફાટુંફાટું થતું હોય છે. સાધકનું શૌર્ય મહાન પરાક્રમી વીર સેનાપતિની સરખામણીમાં તો ઘણું ઘણું ચઢિયાતું છે. આવા પરાક્રમ વિના–અને તે પણ ખરેખરા પ્રકારના બળ વિના–જીવનવિકાસનો સંગ્રામ ખેલી શકાવાનો નથી. સાધક કશું પડતું મૂકતો નથી. જે આપમેળે આવે છે તેનો તે પ્રેમભક્તિપૂર્વક સ્વીકાર કરે છે. એક હકીકત પ્રગટી, તો તેના નિરાકરણ માટેના સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનપૂર્વકના ઉપાય તે લે છે. ઉકેલ કરવામાં તે કશું બાકી રાખતો નથી. તે પ્રભુ પર ભરોસો રાખે છે એ સાચી વાત છે, તેમ છતાં પાછો તે પોતાના પ્રયત્નમાં મંદ હોતો નથી.

પ્રતિકૂળ સંજોગમાંથી જ્ઞાન મેળવે છે

સાધનાની ભાવનાને અનુકૂળ ન હોય એવા વાતાવરણમાં પણ સાધકને કદીક મુકાવાનું બને છે. તેવી વેળા તેની આંખો ઉઘાડી હોય છે. તેનું હૃદય પરિસ્થિતિ પારખી લે છે. પોતે સકંજામાં છે તે તે સમજે છે. એમાંથી મુક્ત થવાને માટે પ્રભુકૃપાથી પોતાના સમગ્ર બળોને તે નોતરે છે. એવા ગજગ્રાહના યુદ્ધમાં સાધકને પોતામાં રહેલી જીવ પ્રકારની વૃત્તિઓ ને દ્વંદ્વાદિકનાં બળ–અબળની સાચી સમજણ પ્રગટે છે. જીવનમાં એવા જાગતા સંગ્રામમાંથી પોતાનું જીવપણું કેટલું ને કેવા પ્રકારનું છે એનું એને જ્ઞાન થાય છે. સાચા સાધકને તે ડંખ્યા વિના રહેતું નથી. ખરેખરા જ્ઞાનપૂર્વકની કંઈ કશા વિષેની અયોગ્યતા હૃદયમાં હૃદયથી જો પ્રગટી જાય છે, તો તેમાંથી મનને નીકળી જતાં વાર લાગતી નથી; એવો અનુભવ પણ સાધકને એવા સંગ્રામમાંથી મળી શકે છે.

ગૂઢ સુસંવાદ અનુભવાની રીત

આસપાસ કુદરતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં સુસંવાદ છે, સુમેળ છે. વિસંવાદ લાગે છે પણ તે તો છે માત્ર ઉપરની સપાટીનો. સમુદ્રમાં

પરંતુ જેવાં મોજાંઓ ઊછળે છે ખરાં, પણ એના ભીતરમાં તો ગભીરતા છે ત્યાં એના મોજાંનો ખળભળાટ નથી તેવી રીતે સમસ્ત કુદરતમાં જેમાં ને તેમાં સવાદ ને સુમેળ ભરેલો પડ્યો છે માનવ જીવનમાં અનેક પ્રકારના ખળભળાટ ને ઊથલપાથલો નજરે આવે જણાય છે પરંતુ જે દેખાય છે તે જ માત્ર સત્ય હોત તો સમાજ ક્યારનોયે છિન્નભિન્ન થઈ ગયો હોત આટઆટલા વિખવાદ આના કારમા પરસ્પરના સંગ્રામ, અને પ્રકારના રાગદ્વેષો, અનેક પ્રકારની અથડામણો મુશ્કેલીઓ વિરોધો, ગૂંચો—આ બધું હોવા છતાં સમાજ ટકી રહ્યો છે એ સુસવાદના બળ પર હવે પ્રશ્ન એમ થાય કે સુસવાદ છે ક્યાં? એ સુસવાદ માનવ-સમાજના હાર્દમાં ગૂઢપણે પડેલો છે જેમ ચેતનને આપણે જોઈ શકતા નથી, પ્રમાણી શકતા નથી, પરંતુ જો એને અનુભવવાને ખરેખરી પૂરેપૂરી જિજ્ઞાસા જાગી હોય છે ને તે માટે કંઈ થવાની તાકાત જન્મેલી છે તો તેવો જીવાત્મા તેને અનુભવી પણ શકે છે એવી રીતે જે જે માનવીને એ સુસવાદને અનુભવવો છે, ઓળખવો છે, તેણે એના પોતાના જીવનમાં પહેલાં તો એ સુસવાદને પ્રગટાવવો જોઈશે 'જેવી દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ' એમ કહેવાય છે જેના જીવનમાં એવી સુસવાદની—આંતરિક ચેતનપૂર્વકના સુસવાદની—દૃષ્ટિ પ્રગટેલી છે એવો જીવ સમાજના કે કુદરતના હાર્દમાં પ્રગૂઢ રહેલા સુસવાદને પારખી શકે

લેખકને સુસવાદનો અનુભવ

આમ સુસવાદ અને સુમેળ જો ગૂઢપણે કુદરતના વાતાવરણમાં છે અને માનવીના જીવનમાં પણ છે, તો જો આપણે આપણી જાતને સાધક માનવાનું ઇચ્છતા હોઈએ તો જેમાં ને તેમાં સર્વ કોઈની સાથે સુમેળ ને સુસવાદ પ્રગટાવવાનો આપણો પ્રથમ ધર્મ છે એવો સુંદર સુમેળ ને સુસવાદ તથા એવું સૌંદર્ય જીવનમાં અનુભવાયેલું છે એટલે પ્રભુકૃપાથી એવો ભક્ત બન્યો છું એટલા માટે આપણા બધાના

જીવનમાં એવો સુમેળ, સુસંવાદ પ્રગટે એવી મારી ખાએશ રહે છે. જીવનમાં સુસંવાદ છે એવો નિશ્ચયપૂર્વકનો જ્ઞાનાત્મક અનુભવ જ્યાં સુધી સાધકને પ્રગટતો નથી ત્યાં સુધી જીવનની અનેક પ્રકારની કસોટીમાં તે પૂરેપૂરી રીતે અણિશુદ્ધ, હાલી ઊઠ્યા વિના પાર ઊતરી શકવાનો નથી. કસોટીના સમયમાં કે સંગ્રામમાં પોતામાં ક્યાં ક્યાં ને કેવું કેવું કાચાપોચાપણું છે તે સમજવાનું મળે છે. સાધક એમ હારતો'હારતો અને તેમાંથી ઊઠવાનો સાચો નિર્ણય પ્રગટાવતો પ્રગટાવતો આખરે તો ભગવાનની કૃપાથી જીતેલો બને છે. એ માટે અપાર અમર્યાદ ધીરજ કેળવવી રહી છે. અપાર સહનશીલતા, સહિષ્ણુતા રાખવાનાં રહે છે. ઉતાવળે આંબા પાકી શકતા નથી. આમ થતાં થતાં તે તે સુસંવાદ અનુભવે છે.

હરિઃ ૐ ખાર, ૧-૧૨-૪૨

(અનુષ્ટુપ)

પ્રેમનું દુઃખ ના લાગે; દેવાનો દુઃખ ત્યાં કશો
હેતુ એને ન હોયે છે, પ્રેમનો ભાવ ત્યાં ઊંડો ॥
એવો ભાવ સદાયે હું તત્પર ભેટવા હદે,
ગમે તે પ્રેમનું સૌ જે, સ્વીકારી ચાલવું પથે. ॥
સ્વીકારતાં પથે તેવું શ્રેય ઉત્તમ જો વધે,
તેવી ભેટ મને વહાલી હૈયામાં લાગતી ખરે. ॥
કોઈનાથી કશું દુઃખ થવાનું મુજને નથી,
દુઃખ તો થાય છે જ્યારે ફાલતાં સ્વજનો નથી. ॥

ભારે તપશ્ચર્યા પછી જ શકિત મળે

પ્રિય બહેન, તમારો ૨૭-૧૧-૪૨ ના પત્રમાં તમે લખો છો કેઃ

'પત્ર વાચી ઘણો આનંદ થયો જે ભાગ મનમા વિચારો આવતા હતા, ને જેવું થતું હતું, તેનો તમે આબેહૂબ જાણે ચિતાર આપ્યો છે'

આવુ તો તમે કેટલીયે વાર સ્વીકાર્યું છે

મારે બીજો કોઈ ધર્મ નથી જીવનને ઊંચે પ્રગટાવવાનો ધર્મ છે સ્વજનના વિચારના પડઘા રૂપે પ્રભુકૃપાથી જે તે લખાય છે પ્રત્યેક શરીરમા પુરુષનો અંશ પણ છે અને સ્ત્રીનો અંશ પણ છે અને તેવી તેવી દશાનો અનુભવ સાધકને તેની સાધનાની ઉચ્ચતર કક્ષામા થયા વિના રહેતો નથી, ને તેનાથી પણ તે પર જાય છે આવુ કંઈ એમ ને એમ બનતું નથી યજ્ઞની વેદીમા સકળ કંઈ હોમવાની તેની તત્પરતા અગત્ય અને અજોડ હોય છે સોની સોનારૂપાને ટીપીને એનો સુંદર આકાર બનાવે છે તે ટીપવાનુ કાર્ય આકાર ઘડવાને માટે છે એવો આકાર ઘડાવાનો પ્રસંગ હોય અથવા કામ હોય તે કાળે ને તેવી સ્થિતિ આપણી પ્રગટતા આપણે તેને આવકારીને સ્વીકારી શકતા નથી તે આપણને ઘણુ નડે છે, એટલે એનો લાભ મળી શકતો નથી જો જીવતર ઘડાય એમ કરવુ હોય તો સંસાર-વહેવારના અનેક પ્રસંગો, ને એવી તકો—એ જીવનના ઘડતર માટે છે, એવા ટિપાયા કરવામાથી ઘણુ બધુ સમજી લેવાનુ હોય છે જીવનનો મર્મ કંઈ એમ ને એમ આચરી શકાતો નથી

આપણે તો બિંદુ સમાન ગણવાનુ છે

પરંતુ સાચેસાચી વાત તો એ છે કે આપણને બધાને હરિના માર્ગની કશી લગની લાગી નથી આ તો દેખાદેખીનુ બધુ ચાલે છે બાકી તો આપણે કંઈ પામર નથી કોઈ ભક્ત પોતાની જાતને પામર કહે તો હોય છે, તો તે તો જ્ઞાનપૂર્વક તેમ કહે છે આપણી વાણીમા સચ્ચાઈનો તેવો રણકાર ને ઝણકાર નથી

અનજૂથ માટે , સમગ્ર ગાજે સહી '

એવું એક ભક્તે ગાયું છે, તે તદ્દન સાચું છે. આપણામાના અજાજૂથ માહે આપણે અજાજૂથ જેવા નથી થઈ જવાનું, પરંતુ ત્યા સિંહ રૂપે પ્રવર્તવાનુ છે. અજાજૂથ આગળ આપણે પામર બની જવાનુ નથી. આપણી શક્તિ અનંત છે. માત્ર એ શક્તિનું જ્ઞાન આપણને પ્રગટ્યુ નથી, એટલે આપણા આવા હાલબેહાલ થયેલા છે. આપણે કેટકેટલા ભીરુ છીએ! ક્યાક યુદ્ધ આવ્યુ, ક્યાક મથામણ પ્રગટી, ક્યાંક અથડામણ થઈ, કે જાણે ઊભી પૂછડીએ ભાગીએ છીએ. જીવનનો સાધક તો સગ્રામમા પ્રેમથી, શૌર્યથી ઝૂમે છે. એને તો જીવનમા અનેક પ્રકારના યુદ્ધ પ્રકટે છે એ લડતા લડતાં ખતમ થઈ જવાની ઉમળકાથી પૂરેપૂરી તૈયારી સેવતો હોય છે. એ તો કહે છે કે કદાચ હારીશુ તોયે તે જીતવા માટે છે

સત્કર્તવ્યથી તો લાભ જ થાય

તમારા વિચારના પડઘા પડે છે, ને એના પ્રત્યુત્તર રૂપે લખાયેલી કવિતા કે કાગળો–એ ત્યા સાક્ષી રૂપે છે. એટલે તમે તો નક્કર લાભ કરાવ્યો છે. એટલા માટે તમારો ઘણો હૃદયપૂર્વક આભાર માનવો જોઈએ. સત્પ્રેરણાથી પ્રેરાયેલા કર્તવ્યમા કદી કશુ ગુમાવવાનુ રહેતું નથી, તો પછી તમને જો અમે દોષ દઈએ, તો અમારા જેવા નરાધમ કોઈ ન હોઈ શકે. તમારા પર નથી કશી ખીજ, અણગમો કે રોષ ઊલટો ભાવ વધ્યો છે

એક છીએ ને એક થઇએ

જગતમા એક સિવાય કશુ નથી જ્યા બીજું હોય જ નહિ, ત્યાં બીજાને શુ કહેવાનું હોય? આપણે જો એક થવાપણુ સ્વીકારીએ, તો તે એકને જ કહેવાનુ હોય ને? જુદા છીએ એવો ભાવ જ કાઢી નાખવાનો છે. એક જ છો, એવી ભાવના કૃપા કરીને દઢાવવાનુ કરો. જુદાં છો એવી ભાવના જ આપણને નડી રહેલી છે એક છો, ને એક થાઓ. પતિ પત્ની સુખદુઃખમા એક હોય છે. એનાથીયે પત્ની

રિયનિમા પણ એક છે બનેએ એક થવાપણું હોય તો બનેના જીવન-આદર્શ, કર્તવ્યો, મથામણો, ગૂંચો, મુશ્કેલીઓ, આનંદ, હર્ષ-ઉમંગના પ્રસંગો, વગેરે બધુ પણ એક હોવુ ઘટે 'કૂતરુ તાણે ગામ ભણી, ને શિયાળ તાણે સીમ ભણી' એવુ જો બને, તો જીવનમા એકતા કેમ કરી અનુભવી શકાય ?

શ્રીભગવાનને આનંદથી સર્વસ્વ સોંપી દો

આપણે જે તે બધુ શ્રીભગવાન પર છોડવુ અને સોંપતા રહીને એના સામર્થ્યની પ્રેરણાથી આપણે એના સાધન થઈને એને કામ કરવા દેવુ એમ કરતા કરતા આપણુ જુદુ અસ્તિત્વ સપૂર્ણ મિટાવી દેવુ અનેક જન્મજન્માતરનુ કર્મ થોડાક દિવસમા કઈ થોડુ નીપજી શકે ? પહેલા તો જમીનના કાંટાઝાંખરા સાફ કરી બાળવા પડે પછી જમીનને ખેડવી પડે જમીનની આગળપાછળ વાડ કરવી પડે પછી બી વાવીએ ને જો પ્રભુકૃપાનો વરસાદ વરસે તો કઈક ઊગવા સભવ રહે ઊગે ત્યારે પણ એમા બીજુ ઘણુ અનાજના છોડને વધવા ન દે, એવુ ઊગ્યા કરે છે એને કાળજી રાખીને નીંદી નાખવુ પડે છે ને ઊગેલા છોડની અનેક રીતે ગોડ વગેરે વગેરે કરવાનુ રહે છે અનેક પ્રકારના જીવજતુઓથી પણ એની રક્ષા કરવાની રહે છે જીવનમા ભગવાનનો ભાવ એવુ કર્મ કરવા ને મથી રહેવા પ્રેરે છે, ત્યારે આપણે એનો ઉમળકાથી સત્કાર નથી કરી શકતા, એટલુ જ નહિ પરતુ એને સમજી પણ નથી શકતા એ દિવ્ય હેતુની ગોઠ પૂરી સમજપૂર્વક બેસતી પણ નથી, એવુ જ બને તો દુખ ઘણુ ઘણુ થયા કરે છે અને સાને છે ડૉક્ટરને નસ્તર મૂકવાનુ હોય છે, ત્યારે સામાને દુખ થશે, એની તે થોડી જ કઈ ચિતા કરતો હોય છે ?

આપણુ જ સભાળો

આપણી સાથે કોઈ અયોગ્યપણે વર્તશે, તો એનુ ફળ એને મળવાનુ છે પરતુ આપણે યોગ્ય રીતે વર્તીશુ, તો તેમા આપણુ કઈ ખોટુ

થઈ જવાનુ નથી આપણે આપણુ કરી ચૂકવાનુ છે જીવનમા જે પોતાનુ જ લક્ષ રાખ્યા કરે છે, ને બીજો કશો વિચાર કરતો નથી, એના જેવુ સુખી જગતમા બીજુ કોઈ નથી

સ્વસુધારણા માટે જાત ઉપર નિર્દયતા

અમારી જાત પર અમે શુ નિર્દય નથી થયા? જેણે સગ્રામ ખેનવો છે, જીત મેળવવી છે, એણે તો યાહોમ રીને ઝુકાવીને ઝપલાવવુ પડે છે ત્યારે શુ જાત એની સામે પોકાર ઉઠાવે છે ખરી કે? અમારામાનુ અમારુ જ્યારે જ્યારે ગેરસમજૂતમા પ્રગટવા કર્યા કરતુ હતુ, ત્યારે ત્યારે એને ઠેકાણે લાવવાને કેટકેટનુ નિર્દય થઈને અમારે તેની સાથે વર્તવુ પડયુ હશે? એનો ખ્યાન સાધનાપથનો જે અનુભવી સાધક હોય તેને આવી શકે સ્વજનને અમે અમારી જાત ગણીએ છીએ, વારવાનુ, વાળવાનુ કર્મ અમારે માથે પ્રભુકૃપાથી આવેનુ છે, એટલે એની જ્યા સુધીની મર્યાદા હોય ત્યા સુધી અમારે જવુ પડે છે, તેમ છતા કઈ નહિ થતુ લાગે ત્યારે અને ભગવાન છોડી દેવડાવશે તો આનદથી મૂકી દઈશુ

સદ્ગુરુને વહાલી ગુરુદક્ષિણા

જીવનવિકાસના માર્ગે સાચી રીતે, સાચી ભાવનાથી, મર્દાનગીથી, હૃદયના ઉમળકાથી, જે જીવ એક ડગનુ પણ માડે છે, તેનુ તે કાર્ય અમને ભેટરૂપ છે તેની દક્ષિણા અમને જીવનમા ઘણી ઘણી વહાલી છે આ કઈ આલકારિક ભાષામા લખ્યુ નથી, અમારે મન તે સાચી હકીકત છે

ભગવાનની કૃપા સામે આપણો બળવો

સપૂર્ણ જીવપણામા આપણે બધા પડી રહીએ, ને પછી બૂમ મારીએ કે 'અમે તમને વહાલા નથી! અમારા પર તમારો સાચો ભાવ નથી' એવી તમારી બાગ તદ્દન અર્થવિનાની લાગે છે. પોતે પોતાનુ પૂરેપૂરુ જોતુ નથી, ને દોષ બાજાના પર ઢોળવાની જીવની જે ટેવ છે, તે જ્ઞાનમાર્ગને પ્રેરક નથી સાધક કશાથી લેવાઈ જતો

નથી સ્વભાવ તો આપણને એની રીતે દોરવાનો છે એ પ્રમાણે થવા કરીશુ, તો તો આપણો સ્વભાવ વધારે ને વધારે દઢપણે પોતાની સત્તા જમાવતો જવાનો છે આપણે તો ગુલામ બનવુ છે કે ગુલામ ? આપણી પ્રકૃતિ જો જડતાવાળી તામસિક ને આળસુ હોય, તો આપણે એનાથી વિરોધી એવા ક્રમમા મુકાઈ જઈ ને એક પળ પણ ગુમાવ્યા વિના સતત એકધારા તેમા ઉમગથી પરોવાઈ જવુ ઘટે તો જ આપણી પ્રકૃતિ સાચી રીતે ઘડાઈ શકવાની છે એવા એવા પ્રસગમા ભગવાનની કૃપા આપણને મૂકે છે તો ખરી પણ ત્યારે આપણે રાચવાનુ મૂકીને ભાગવા જ્યાગીએ છીએ ! એવી આપણા બધાની ખૂબી છે

સાધકને બીજા નથી સમજતા

બીજાને કોઈ આમ તો બરાબર ઓળખી શકતુ નથી સાધનામા યોગ્ય પ્રવેશ થવાથી પ્રકૃતિના મૂળ સમજી શકાય છે એનાથી હઠવાપણુ થતા અથવા તો પ્રકૃતિ કે સ્વભાવની પકડમાથી મુક્ત થતા જવાની ક્રિયામા સાધક જ્યારે હોય છે ત્યારે બીજાઓને એની સમજણ પડતી નથી તે સાધકના એવા વર્તનથી કદી કોઈક બિચારુ દુખી થયા કરે છે

સ્વજને કરેલી આકરી કસોટી

કોઈક સ્વજને બુદ્ધિથી આ જીવને નાણી જોવામા બાકી રાખ્યુ નથી કોઈક સ્વજનની ઝીણવટ તથા ચોકસાઈ ભરેલા ને ઝાળજીની પ્રકૃતિએ આ જીવને ચકાસવામા બાકી રાખ્યુ નથી તે માટે હુ ભગવાનનો ઘણો ઘણો ઋણી છુ

આપણી જીત જ થશે

બીજાઓ સમજે કે ન સમજે એને આપણી સાથે કશી નિસ્બત નથી આપણે જો આપણુ સાચવ્યા કરીશુ આપણને યોગ્ય રીતે સમજ્યા કરીશુ આપણો પોતનો ધર્મ યથાયોગ્યપણે સદ્ભાવથી ને પ્રેમથી આચર્યા કરીશુ ભેદમાત્રને ટાળવાને આપણો જીવતોજાગતો

ને પ્રમાણિક પ્રયત્ન રહ્યા કરતો હશે, તો જરૂર પ્રભુકૃપાથી આપણી જીત થવાની છે. જે સ્વજન મળેલાં છે, તેમાંનું કોઈ મારી 'હા એ હા' કરનારું નથી. એટલે મારી દૃષ્ટિ પ્રમાણે જ કે કહ્યા પ્રમાણે જ જે તે બધાં તેમ કરે છે, તેવી હકીકત એ તદ્દન પાયા વિનાની છે. જો અમારા બધાંની વચ્ચે હૃદયનો પ્રેમ ને તેનો તાર સંધાઈ જાય, તો તો તેવા પ્રેમમાં એકતા છે, અભેદ છે, એ એકપણું જ છે. કિંતુ 'વો દિન કહાં?'

હરિઃ ૐ બાર, તા. ૨-૧૨-૪૨.

ભગવાનના ભાવની શક્તિ

પ્રિય બહેન !

જ્ત તમે પૂજ્ય માતાજી* સાથે જોડાવાના જે વિચારો કરેલા, તેમાં આપણી જાતનું જે પૃથક્કરણ કરવું જોઈએ, તે તમે પૂરું કર્યું નથી. તે શક્તિ શું સ્વભાવને જીત્યા વિના આપણને સ્પર્શ કરી શકશે ખરી કે? સ્વભાવ કે પ્રકૃતિને સંયમમા પ્રકટાવવાનું સાધના માર્ગનું તો તે પ્રથમ કર્મ છે. ત્યા પણ આપણી ઇંદ્રિયોના રસ, મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ ને અહમ્—એનાથી બનેલા સ્વભાવની ઉપરવટ થવાપણું રહેલું છે. માતાજીને બધાં જ ભક્તિભાવે રોજ ને રોજ દરેક સાધક પોતાની પ્રણામાંજલિ અર્પે છે. એ જ શું બતાવે છે? કે ભગવાનના ભાવને પુરૂષ કે સ્ત્રી એવી જાતિની મર્યાદા નથી. એને નથી કાળ કે નથી સંજોગો. એને કોઈ પરિસ્થિતિ નથી. જે શક્તિ એમનામાં પ્રવર્તે છે, તે શક્તિ બીજા સંત-મહાત્માઓને પણ પ્રેરી રહેલી છે. એવી શક્તિમાં કક્ષા હોય છે, તે વાત સાચી, પરંતુ તેમાં ચેતન પરત્વે ભેદ નથી. સાધનાની ઉચ્ચતર ભૂમિકામાં પ્રવેશતાં પ્રવેશતાં એક એવી સ્થિતિ પ્રકટે છે, કે જે પછી શક્તિની કક્ષા રહે છે; પરંતુ તે શક્તિના ચેતનમાં કશો ફરક

---

* પોંડિચેરી આશ્રમનાં

હોતો નથી સાધનાની ઉન્નત ને ઉત્તરોત્તર ભૂમિકાઓમાથી પસાર થતા થતા એવી સ્થિતિ પ્રગટે છે કે જ્યારે જીવાત્મા કાલીન ગુણો લીન બને છે એવો આત્મા આપણને પનટાવવાને સમર્થ હોય છે

બધે એક જ ભાવ

જો ત્યા જવાનુ હોય તો ત્યા પણ તેમનામા પ્રેમભાવથી એક રસ થઈ જવાપણ રહે છે ત્યા પણ સર્વ પ્રકારનુ જ્ઞાનભક્તિ પૂર્વકનુ સમર્પણ કરી દેવાનુ હોય છે વળી ત્યા પતિ પત્નીને સાથે રહેવાનુ તો હોતુ નથી ઈશ્વરઠાકરાને પણ સાથે રાખવાના હોતા નથી * ત્યા પણ આપણા મનનુ કશુ કરવાનુ હોતુ નથી તેમ જ આપણા સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવાનુ હોતુ નથી ઇંદ્રિયોના રસમા ક્યાયે ફસાઈ જવાનુ હોતુ નથી એમની પાસે જવાનુ હોત તો પણ ઉપરના નિર્ણય પર આપણે આવવાનુ બન્યુ હોત ત્યાના જે પુરુષ સાધકો છે, તે જો એવો સ્ત્રી કે કશાનો ભેદ મનમા રાખતા હોત તો માતાજીને શરણે કેમ કરીને ગયા હોત ?

ભારતની માતાઓની જીવત સસ્કૃતિ

આજે પણ ભારતવર્ષમા ગૃહસ્થાશ્રમમા કામ કરતી હોવા છતા એવી સપૂર્ણ સાત્વિક બહેનો હશે કે જેના આગળ આપણુ મસ્તક ઉન્નતભાવે ભક્તિપૂર્વક નમ્યા કરે એવી માતાઓને લીધે તો આજે ભારતવર્ષ જીવતુ છે એવી માતાઓ જીવતી ન હોત હયાતિમા ન હોત તો આટલા પ્રાણ આટલી ચેતના આટલ બળ આવા હતભાગી ને મૃતપ્રાય જણાતા આપણા માનવી સમુદાયમાં ક્યાથી હોઈ શકત ? એ પ્રતાપ ને પ્રભાવ તો એવી માતાઓની જીવત સસ્કૃતિને આધારે છે

'ઊઘ તને કેમ આવે ?'

ભગવાને આપણને એ રસ્તે પ્રયાણ કરવાનુ સુઝાડ્યુ છે આપણે

* એ વખતે પોતાના બાળકોને સાથે રાખવાની સાધકોને છૂટ ન હતી

એના થતુ છે, કે પછી અળશિયાના જેવુ, માત્ર કાદવમા રગદોળાતુ જીવન ગાળી જીવતરને એળે ગુમાની દેવુ છે ? એ પ્રશ્ન આપણી આખ આગળ સતત નજરે તરતો પ્રકટ્યા કરવો જોઈએ જેને એવો પ્રશ્ન મનમા આવ્યા કરે છે, એને તો સુખે નીદર પણ કેમ આવે ?

મહાશકિતની મદદની શરતો

આપણે ગમે એને માનીએ, તેની મને ચિતા નથી કિંતુ એનેયે માનવાપણુ થતા ને તે પ્રમાણે વર્તવાનુ બનતા મૂળભૂત હકીકત રૂપે આપણામા સાચુ જે મથન જાગવુ જોઈએ, ને જો એનો જ અભાવ હોય, એનો વાસ્તવિકતાનો પૂરો ખ્યાન જો ન બેસતો હોય તો તેવુ કોઈ આપણને કશો ફાયદો કે લાભ મેળવી આપી શકવાનુ નથી, તે વાત પણ નિશ્ચિત છે જેના મનમા એવો પ્રશ્ન નથી ઉદ્દભવતો, એવા તો ગતાનુગતિક લોકની જેમ તે શકિતના આધારના માત્ર ખાલી ખોળિયાના દર્શન કરીને ખાની ખાની પોતાને ધન્ય માન્યા કરશે પરતુ એથી કરીને કઈ જીવનનો પનટો થવાનો નથી એ તો જે પોતાના હૃદયના ઉમળકાથી પોતાને પનટાવવા માગે છે, એમા જેને ખત, ઉત્સાહ, અદમ્ય પુરુષાર્થ કરવાની ઝખના જાગેલી છે, એવાને તે મહા ચેતનાશકિત મદદ, પ્રેરણા, સાથ આપ્યા કરે છે એવા પ્રકારની હૃદયની ઝખના જેને જાગે છે, તે બીજાનુ કનુ વિચારતો હેતો નથી 'બીજા' શુ કરે છે, એનો ખ્યાલ તે પોતાના મનમા કદી ટરવા દેશે નહિ

વૈજ્ઞાનિકોનો દાખલો

વિજ્ઞાનની ભારે શોધ કરનારા પોતાની એ શોધમા એટના તો મશગૂન થઈ ગયેના હોય છે, કે બીજી બાબતનુ એમને ભાન પણ રહેતુ નથી પેની શોધના ખ્યાન સિવાય બીજુ કશુ જાણે અસ્તિત્વ જ ન ધરાવતુ હોય, એવુ એમનુ મન–જગત બની રહે છે ત્યારે જ તેઓ એવી શોધ કરી શકયા છે

પ્રાકૃતિક ધર્મો ત્યજવા પછી જ શરણાગતિ પ્રગટવા માંડે

આ માર્ગમાં જેણે જવાનું છે, એણે પોતાની પ્રકૃતિ, પોતાનો સ્વભાવ, પોતાની ટેવો, સમજણો, અનેક પ્રકારની ભાંજગડો, ને આ ઉપરાંત આંતરિક કરણોના પ્રાકૃતિક ધર્મોને સમજી સમજીને હૃદયના ઉમળકાથી પોતાના જ્ઞાનના વિકાસના હેતુથી મૂકતા જવાનું છે એટલે કે છોડવાનાં છે. ને આ બધું ત્યાં પણ કરવાનું રહે છે. જો ત્યાંના સાધકો એમ માનતા હોય કે અમે તો માને શરણે ગયા છીએ ને મા બધું અમારે માટે કરશે, તો તે મિથ્યા હકીકત છે. 'શરણે ગયા છીએ' એવું માત્ર બોલવાથી 'શરણે' જઈ શકાયું હોતું નથી.

"सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज"—(અનાદિ કરણોના પ્રાકૃતિક) બધા પ્રકારના ધર્મોથી સંપૂર્ણપણે મુક્તિ મેળવાઈ હોય છે, ત્યારે તો હજી શરણાગતિની દશા પ્રગટવાની શરૂઆત થતી હોય છે.

મકકમતા ને હૃદયની એકતા જોઈશે જ

આ હકીકતનો ખ્યાલ ત્યાંના સાધકોને નહિ હોય એમ હું માનતો નથી. જે શક્તિને આપણે શરણે જવાનું છે, તે શક્તિ પરત્વેનાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, પ્રેમભક્તિ વગેરે હૃદયપૂર્વકનાં સંપૂર્ણપણે આપણામાં પ્રગટવાં જોઈશે. આપણો તેવો આધાર થયો હોય તો જ તેમનાં વચન આપણા ગળે ઊતરી શકે છે. અથવા તો તેમની શક્તિ આપણામાં કામ કરી શકે છે. એમની શક્તિને કામ કરવાને માટે આપણામાં સંપૂર્ણ મુલાયમતા પ્રકટી હોય, એવી ભૂમિકા આપણે રચાવી આપવી પડશે. સંસારવહેવારમાં પણ જેના પરત્વે આપણને, માન, આદર ને ઘણો પ્રેમ હોય છે, તેનું વચન માનવાને આપણે તત્પર હોઈએ છીએ. આ હકીકત અનુભવથી સમજાય તેવી છે. એટલે કોઈનું કહેલું આપણે આપણામાં યોગ્ય રીતે પ્રકટાવવું હોય તો તેનામાં હૃદયપૂર્વકની એકતા પ્રકટે તો જ તેમ બની શકે. ત્યાં જઈને પણ આપણે ઉપર પ્રમાણે વર્તવાનું હોય.

છતાં જવું હોય તો ખુશીથી જાઓ

જો અહીં તેમ વર્તી નથી શકાતું, તો ત્યાં કેવી રીતે વર્તી શકાવાનું છે? તેનો ખ્યાલ કરજો. તેથી ત્યાં ન જાઓ, એવું મારું કહેવું નથી. ત્યાં જવાથી કલ્યાણ થતું હોય તો જરૂર જાઓ. મારે તો કશો ભેદ નથી. સાધનાની અમુક ઉચ્ચતર કક્ષાઓ વટાવ્યા પછી નામ-રૂપનો લય થઈ જતો હોય છે.

સાધકનો સ્વજન પ્રતિ ધર્મ

ધર્મને માર્ગે પ્રયાણ કરતી વ્યક્તિ સદાય પોતે યોગ્ય વર્ત્યા કરવામાં પોતાનો ધર્મ સમજે છે. બીજી વ્યક્તિ જો પોતાનું જ અંગ હશે, તો એને એવા ઊર્ધ્વગામી જવાપણામાં જરૂર મદદ કરશે. કોઈકિ સ્ખલન, દોષ એ જરૂર બતાવશે ખરો,—ને એ એનો ધર્મ પણ હોય; આવું પરસ્પરનું પરસ્પર પરત્વે હોય તે પણ યોગ્ય છે, કિંતુ તેવો ધર્મ બજાવવા જતાં પોતાનુ કેંદ્ર તો સતત પોતામાં જ રાખ્યા કરીને તેમ કર્યા કરવું ઘટે. પોતાના કેંદ્રની ધરી પરથી ખસી જઈને જો તેવું કોઈ કરવા જાય, તો એ પોતાના વિષેનો ધમ પણ ચૂકે; ને જે પોતાનો ધર્મ ચૂકે છે, તે બીજા પરત્વેનો પોતાનો ધર્મ યથાર્થ રીતે બજાવી પણ કેમ શકે? એવી રીતે બજાવેલ ધર્મમાં યથાયોગ્યપણું, સર્વસ્વાભાવિકતા ને યોગ્ય સરળતા ન પ્રકટી શકે.

શ્રીઅરવિંદના પત્રો વાંચો

શ્રીઅરવિંદે તેમની પત્નીને લખેલા કાગળો તમે વાંચ્યા છે? તેમાં તેઓશ્રી તેમને શું સૂચવે છે? જેણે કંઈ છોડવાનું હોય એણે જ કંઈ કરવાનું હોય ને? તે કાગળો તમે ફરી ફરી વાંચી જજો. તો આપણને આ દિશાનુ સાચું જ્ઞાન પ્રકટશે.

પોંડિચેરીમાં લીલાલહેર નથી

પોંડિચેરીમાં બધી લીલાલહેર છે, અને ત્યાં મન ફાવે તેમ વર્તી શકાય છે, એમ માનવામાં નર્યું અજ્ઞાન રહેલું છે. 'ત્યાં નરી

ગણવાના છે, ને જેમ છટાતું હોય તેમ છૂટી શકાય છે.' એવી સમજણ હોય તો તે પણ ખોટું છે ત્યાના સાધકો આમતેમ ફરતા ભલે દેખાતા હોય, પરંતુ જો તેમને આશ્રમોથી જીવનની સાધના કરવાની હોય, તો તેમણે પણ તેમની તેમની પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્તવાનું છોડી દેવું પડશે જેવી પ્રકૃતિ ને જેવો સ્વભાવ છે, તેનું યથાયોગ્ય જ્ઞાન પહેલાં તો તેમને પ્રગટવું જોઈએ તે તે પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવીને તેવાં તેવા વિચાર, વૃત્તિ, વલણ લાગણી વગેરે ઊઠે, તે તે પળે પ્રચંડ જાગૃતિથી પ્રેરાઈને તે તે બધું પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક સમર્પણ કર્યા કરવાનું છે સમર્પણનો હેતુ પ્રકૃતિ અને સ્વભાવને પલટાવવાનો છે. આવુ બધુ તો ત્યા પણ કરવાનુ છે ત્યા જઈશુ તો અમનચમન છે, એ ખ્યાલ છોડી દેજો. ત્યા પણ તપ છે, ભક્તિ છે, કર્મયોગ છે ને પળેપળનો સમર્પણ યજ્ઞ છે. આવી મારી સમજણ છે.

સદ્‌ગુરુનો નિરપેક્ષ પ્રેમ

મઝેના સ્વજનોની પ્રકૃતિનું સભાનપણે જ્ઞાન થયા કરવા માટે જે તે બધુ થયા કરે છે એમાથી જો હુ ન શીખી લઉ, તો મારા જેવો બીજો કોણ મૂર્ખો હોઈ શકે ? એટલે જેના તેના સસર્ગથી તે તે પોતાના દર્શન કરાવી રહેલુ છે, એવો વાસ્તવિક અનુભવ થાય છે એવી એની મહત્તા છે ભલે આ જીવ કોઈને ગમે કે ન ગમે એનો મને કશો વાંધો નથી મારી એમના પરત્વેની ભાવના તો કશા પર અવલબિત થયેલી નથી એટલે એ તો અખડ રહેવાની છે.

સ્વજન-સાધકો પોતાને શોધે

પરતુ જે બધા સ્વજનો પોતાના જીવન વિકાસના હેતુથી વણ આમંત્ર્યા આવેલા છે, તેમનો ધર્મ તેમણે વિચારવાનો રહે છે તેઓ પોતામા કેટલી પ્રમાણિકતા છે, કેટલી વફાદારી છે, કેટલી નેકદિલી છે, કેટલી શુભનિષ્ઠા છે, તે તે બધુ તેમણે અંતરમાં શોધિયું કરી કરીને તપાસવુ ઘટે વિના વાકે, વિના દોષે, અકારણ કેટકેટનો વિરોધ

આ જીવ પરત્વે છે, તેનો કોણ વિચાર કરે છે ? આ માર્ગને અનુકૂળ વર્તન પ્રગટતુ ન જોઈ શકાય, ને તે જો તેના યોગ્યપણામા ચીંધવાનુ થાય તો તે જીવને કેમ ખટકે છે, ને આરા ભાનમા ને સારા અર્થમા તે કેમ ભીંજાતુ નથી, એ પ્રત્યેક પોતાને પૂછવુ જોઈએ

અંતરની ભૂખ ઉઘડશે ત્યારે સમજાઈશ

મને શૂળીએ ચડાવો એમા મને વાંધો નથી જગત તો તેમ જ કરતુ આવ્યુ છે પરતુ પહેના જે પોતે શૂળીએ ચઢીને બીજાને ચઢાવે છે તેનાનુ તો તેનુ હુ હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારી લઉ પરતુ તમારુ હુ કેમ કરીને સ્વીકારી લઉ ? જેમ જેમ સાચી રીતે સમજવાની અંતરની ભૂખ ઊઘડે છે, તેમ તેમ તે વિષે સમજ ઊંડી ઊતરે છે તે વિના તો બધુ ઉપર ઉપરથી પસાર થઈ જવાનુ છે ભૂખ વિના કશી મઝા આવતી નથી, એ તો જાણીતી હકીકત છે

ઊંચી કક્ષાનો અદ્‌ભુત આનંદ

જે સપૂર્ણ નમ્રમા નમ્ર બનતો જાય છે, તેનામા જ્ઞાન જન્મી શકે છે જે હળવામા હળવો બધી રીતે બને છે, એ ઊંચામા ઊંચો જઈ શકે છે જીવનમા ઊંચે ઊડવામા જે આનંદ પ્રકટે છે, તે અધોગામી જીવનની મઝા કરતા ઘણો ઘણો વધુ કાળ ટકનારો આનંદ છે બનેની સરખામણી જ શક્ય નથી, ઊંચી કક્ષાની મઝામા ઊંચે-નીચે પછડાવાપણુ ક્યાયે રહેતું નથી એમા સ્થિરતા છે, અગાધપણુ છે એવા આનંદની સ્થિરતામા ઊંડાણ, મર્યાદા, વિસ્તાર, અનંતપણુ, અમાપ એ બધુ વધતુ જાય છે, તે હકીકત જુદી છે ને આનુ જેમ જેમ વધતુ જાય છે, તેમ તેમ સાત્ત્વિક ગુણની આમા પ્રવેશીને તેમા નિષ્ઠા અનુભવીને જીવનનો તાગ મેળવી શકવાની શકયતામા સાધક પ્રવેશે છે એવાના આત્મસંતોષનો પાર નથી એના આનંદની ઝનક ચારે દિશાઓમા ઊભરાય છે, ગગન ગગનમા વ્યાપી રહે છે

નીચી કક્ષાની ચાલ

હવે એની વિરુદ્ધનું પાસું એની સંતોષ મેળવવાની લોલુપતામાં એક વિષયની તૃષ્ણામાંથી બીજા વિષયમાં ગયા કરવાનું તે દિન કર્યા કરે છે ઘડીમાં આમાં તે સુખ-સંતોષ માને છે, તો ઘડીમાં તે બીજા તરફ ડગેલો રહે છે આમ એના સુખની કલ્પના બદલાતી ગઈ છે કોઈ દશામાં એનું દિલ ઠરતું નથી એની ભ્રમણા વધ્યા કરે છે કોઈના પર વિશ્વાસ પણ એ કેળવી શકતો નથી

મન-ઇંદ્રિયોના કલ્પિત સુખ

આમ ખરું જોના તો પ્રત્યેક માનવીની સુખ મેળવવાની ભૂખ એ પણ આત્માના સ્વભાવનું એક લક્ષણ છે, પરંતુ તે જેના દ્વારા વ્યક્ત થતો હોય છે એના પાસથી એનું તે મુજબનું પ્રતિબિંબ હોય છે, એટલું જ જેમ સૂર્યનું તેજ લીલા કાચમાંથી જોઈએ તો લીલાશ પડતું લાગે પરંતુ તેથી તે તેવું જ છે એમ કંઈ થોડું જ માની લેવાનું હોય છે? એવી રીતે આપણે માત્ર ઈંદ્રિયોની લોલુપતા ને મનના આપણા કલ્પિત વ્યાપારની કલ્પના પ્રમાણે જે તે બધું સુખ અનુભવતા હોઈએ તે એની ખરેખરી તેવી વાસ્તવિકતામાં છે એમ માની લેવાનું રાખીએ તો આપણે ભીંત ભૂલીશું તે સુખ જેવું લાગે છે તે ઇંદ્રિયોના તેવા તેવા પ્રકારના ધર્મને લીધે એટલે આપણે મનાદિ કરણ ને ઇંદ્રિયોના તેવા તેવા પ્રાકૃતિક ધર્મને સાચું અંતરનું સુખ મેળવવાને પલટાવવાના રહે છે

અંતર્મુખતામાંથી સહજ પુરુષાર્થ ને સ્વશક્તિનું જ્ઞાન

આપણી ઇંદ્રિયો, વૃત્તિઓ, મનાદિ કરણ વગેરેને જેમ જેમ જાગ્રતપણે સમજવાને મથ્યા કરીશું, તેમ તેમ આપણને આપણું સ્વરૂપ કેવું છે, તે સમજાયા વિના રહેવાનું નથી જેને ઈશ્વરાભિમુખ થવાની ઊંડી ભૂખ જાગેલી છે, એનાથી પછી એ તરફ થવાને પુરુષાર્થ થયા વિના રહી શકવાનો નથી, તે નિશ્ચે જાણજો સાધક

પોતે અનંત શક્તિનું અંગ છે, અને સર્વ કંઈની ઉપર થઈ શકવાને સમર્થ છે, એવું ભાન એને પ્રગટવું જોઈ શે જેમ જેમ મનના થરોને સમજી સમજીને—ઘઉંમાથી જેમ કાંકરા કાઢી નાખીએ છીએ તેમ—એની ઉપરવટ થવાયા જવાશે, જેમ જેમ સાધકને એની શક્તિનું જ્ઞાન-ભાન અનુભવમાં તાદૃશ્યપણે પ્રગટતું જાય છે, તેમ તેમ એનો આત્મવિશ્વાસ વધતો જ જાય છે એના શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ અનંત ગણા વધી જાય છે

પ્રભુભાવની રહસ્યમય હકીકત

એનાને પછી પાછા હઠવાપણું ક્યાયે રહેતું નથી એનાને તો જે જે મુશ્કેલીઓ આવશે, તેનો સામનો કર્યે જવાથી એનામાં અનંત પ્રકારનું બળ છે એવો એને અનુભવ થયા કરે છે આમ એની જુદી જુદી કક્ષાની જુદા જુદા પ્રકારની મુશ્કેલીઓ અંતરનું જ્ઞાન દર્શાવનારી થઈ પડતી હોવાથી એની મુશ્કેલીઓને એ ભગવાનની પરમ કૃપા સમજે છે આમ સાધકને જ્યારે જીવંતપણે આવો અનુભવ થવા કરે છે, ત્યારે કશાથી નિરાશ પણ તે થતો નથી કે હતાશ પણ થતો નથી જે તે બધામાં એને તો શ્રીપ્રભુ તરફ ખેંચાવાનો રસ મળ્યા કરે છે, જે તે બધામાથી એને પોતાને ખપનો ખોરાક મળતો રહે છે, પોતામાં તે પોતાની પ્રતીતિ પ્રગટાવતો રહે છે એટલે જ તો જે તે કંઈ એને આવી મળે છે, એની રહસ્યપૂર્ણ ઘટના એની આગળ ઉકેલતું રહે છે એવી ભગવાનના ભાવની તે પરમ રહસ્યમય હકીકત ને વાસ્તવિકતા છે

હરિ ૐ ખાર, ૩-૧૨-૪૨

સદ્ગુરુનો ભારે કસોટીમાં આનંદ

પ્રભુ મારી પરીક્ષા કરાવી રહેલો છે એનું તાદૃશ્યપણે ભાન આ બધા દિવસોમાં રહ્યા કરેલું છે ઘણી ઘણી ખેંચ ને તાણ વેઠવી પડે,

એવું એવું આનંદથી સહેવાતું જાય છે, એ એની પરમ કૃપા છે. જગતમાં મોટા થવું મહેનું નથી. જેને પોતાનો ધર્મ એવો ત્યાં સમજ્યો છે, ને તે પ્રમાણે સહૃદયતાથી ભાવના રાખ્યા કરીને અકાપણે (સામા જીવનું પોતાના વિષે અન્યથાપણુ પૂરેપૂરું હોવા ને જાણવા છતાં) જેણે નિર્ધાર કરેલો છે, ને ત્યાં એવા સૂક્ષ્મ ભાગ પર જે તંત ચાલ્યા કરતો હોય છે, એની તાણ તો તેવા કોઈ અનુભવીને જ સમજાણ પડે માટે ભાગ્યે તો જ્યાં ત્યાં એવું જ આવે છે મને તો એ આનંદની વાત છે.

અથડામણના લાભ

આનંદનું કારણ એ છે કે અંતરમાં વસી ગયું છે કે અથડામણ વિના અગ્નિ પ્રકટી શકતો નથી. અથડામણ, ઘર્ષણ વિના વીજળી ઉત્પન્ન થતી નથી. ટિપાયા વિના આકાર ઘડાતો નથી. જે કંઈ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પણ અથડામણ વિના મળી શકતું નથી. એટલે જીવનમાં અથડામણને સ્થાન છે તેનું હેતુપૂર્વકનું ભાન કેળવીને સમજીએ. તો તેવી આવેલી અથડામણ એનો પાઠ આપણને સમજાવી શકે છે અને જો તેથી આપણે જીવનનું યોગ્ય ઘડતર નિપજાવી શકીએ, તો તેવી મળેલી તક સાર્થક થયેલી ગણાય

હરિઃ ૐ ખાર, ૪-૧૨-૪૨

મૈત્રી, કરુણા, મુદિતા ને નિઃસ્પૃહતા

મૈત્રીની ભાવના જેમ જેમ વિસ્તારને પામે છે, તેમ તેમ સ્પર્ધાની લાગણી ઓસરવા માંડે છે. કરુણા જેમ જેમ જ્ઞાનપૂર્વક કેળવાતી જાય છે, ને જેમ જેમ એનો વિસ્તાર વધે છે, તેમ તેમ અહંકારનો લય થતો જતો અનુભવાય છે. સર્વ પ્રકારની પ્રસન્નતાનો (મુદિતાનો) ઉદય થતા અદેખાઈનો નાશ થતો જાય છે નિઃસ્પૃહતાથી ક્ષોભ, ક્લેશ, મોહ, મમતા આદિનો લય થવા માંડે છે એટલે સાધકે જીવ પ્રકારની પ્રકૃતિની લહરોને કાઢવા માટે તેના પર જોસ ન દેતાં કે મહત્ત્વ ન

દેતાં, મૈત્રી, કરુણા, પ્રસન્નતા, નિસ્પૃહતા એવી સાત્ત્વિક ભાવનાઓને કેળવવામા જાગ્રતિ રાખી રાખીને જ્ઞાનપૂર્વક મથ્યા કરવું જોઈએ.

'ભાવના'નો 'પુટ' આપો

આવા પ્રકારની ભાવના પ્રગટશે, તો જ યોગ્ય પ્રકારની માત્રા બનવાની છે આયુર્વેદમાં પણ માત્રા બનાવવાને માટે 'ભાવના'નો 'પુટ' આપવામા આવે છે. આ હકીકત તમે બધાં જાણતાં હશો. આપણે પણ જીવની જીવ પ્રકૃતિને ઊર્ધ્વ કરવાને જ્ઞાનપૂર્વક ભાવનાના પુટ આપવાના છે તેવી તેવી ભાવના પ્રગટ્યા વિના જીવપણુ ટળવુ સહેલુ નથી

નિદ્રા, અતિ નિદ્રા ને લોકવાતો સાધકના જીવનને બાધક છે, ને તે આપણે જ્ઞાનપૂર્વક ટાળવા ઘટે. આ ત્રણમા જો આપણુ દિલ જતુ અનુભવાય, તો સમજી લેવુ કે આપણામા હજી સાધનાની યોગ્યતા પૂરી પ્રકટેલી નથી.

અંતઃકરણ અરિસા ને સમુદ્ર જેવુ થવું જોઈશે

સાધકનુ અ ત કરણ સ્ફટિક જેવુ આરપારદર્શક બની જવુ જોઈશે. આપણે આપણા અ ત કરણને એવુ જ્ઞાનપૂર્વક પ્રકટાવી દેવાનુ રહે છે, કે જેમ અરીઆમા ડુગર દેખાય, તો ડુગરના ભારથી તે તૂટી જતો નથી, અરીસામા પાણી દેખાય તો પાણીની ભીનાશથી તે પલળતો નથી, તેની રીતે આપણુ અ ત કરણ જ્ઞાનપૂર્વકનુ સમુદ્ર જેવુ પ્રકટી ગયેલુ હોવુ જોઈશે એ સમુદ્રમા જેમ નદીઓ ઠલવાતી જાય છે, તેમ છતા તે વધતો પણ નથી ને ઘટતો પણ નથી, અને એમાં જે અનેક પ્રકારનો કચરો તણાઈને આવે છે, તેને તે કિનારે ફેકી દે છે, તેવી રીતે પ્રભુકૃપાથી સાધનાની તેવી કક્ષા પ્રગટતા, કામાદિનુ સ્ફુરણ થતાં તે એમનો એમ અચળ રહે છે સ પૂર્ણ શાંત ને તટસ્થપણે પ્રવર્તેલો હોય છે તે તેનાથી ચલાયમાન થતો નથી, તો તેના રૂપમા તો ભળે જ ક્યાથી ? તે તો પોતાના સ્વરૂપમાં એકતાર ને તલ્લીન રહ્યા કરેલો

હોય છે એનામાં જે તે ભગીનુ હોવા છતાં તેના તેનાથી તે સંપૂર્ણ અલિપ્ત છે આવું બધુ કંઈ કામના-વાસનાઓથી જે ભરપૂર અને યેગયનો હોય છે, તેને થતું નથી તે તો મનન ચિંતા, ફીકર અને અશાંતિમાં જ ગયા કરવાનો

કેટલાંક કર્તવ્યો

આપણામાં આપણને ગુણ ને અવગુણ બનેનુ જે દર્શન થાય છે, તેમાં ગુણને સાત્વિકપણે કેળવવાને કદરભાવે આપણે નીરખવો ને અવગુણથી આપણને હાલવવાપણુ ન બની જાય, અન્યથાપણુ આમાં જીવ વિષે ન પ્રકટે, એવા પ્રકારની સ્થિરતા, સમતા, શાંતિ કેળવવા માટે એનુ દર્શન થયુ છે એમ અનુભવવુ, જેમ એરંડિયુ પીવાની ગરજ જ્યારે ઉદ્ભવે છે, ત્યારે ઉપયોગ પૂરતુ જ લેવાનુ રાખીએ છીએ, એને વધારે લેવાની ભૂખ રહેતી નથી, તેવી રીતે તમામ ભોગવવા જેવા પદાર્થોને વિષે હોવુ જોઈએ વસ્તુઓને તે માત્ર નિર્વાહ જેટલા જ યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ અર્થે વાપરવાની છે એમ યોગ્યાયોગ્ય વર્તન થતા થતા યોગ્યતાની ભાવના કેળવાતી જશે ને સહજ સંયમ પ્રગટશે. પ્રભુનો હૃદયમાં હૃદયથી ગદગદભાવે આભાર માન્યા કરીને શ્રીપ્રભુ પ્રીત્યર્થે જ્ઞાનપૂર્વક જે તે કંઈ વાપર્યા કરવાનુ છે એથી કરી સાચી વૈરાગ્યની ભાવના સાધકમાં કેળવાય છે

આત્મસંતોષ ને નીરવતા મેળવવાના ઉપાય

જીવનમાં અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સર્વ બાબતોમાં, સર્વ પ્રસંગોમાં, વસ્તુઓમાં વગેરે વગેરેમાં જે બન્યા કરે છે, તેમાં રાગદ્વેષ રહિત થઈને, સમજી સમજીને વર્ત્યા કરીને, મથી મથીને અંતરસ્થ ભાવથી પ્રેરાઈ પ્રેરાઈને, પ્રભુનુ મનનચિંતન કર્યા કરી જો આપણાથી સંપૂર્ણ જાગ્રતિ અને સાવધાની કેળવાયા કરાય, તો તે સ્થિતિનુ નામ આત્મસંતોષ છે કોઈ પણ વસ્તુ, પ્રસંગ, પરિસ્થિતિ મેળવવા માટે સ્વયંભૂ

ઇચ્છા તો કરવી જ નહિ. તો પછી મનની નીરવતા પ્રાપ્ત થવામાં કશી મુશ્કેલી નડે નહિ જે કંઈ સારું નરસું, ઓછુવત્તુ મળ્યા કરે, એના પરત્વે સંતોષની લાગણી ધરાવીને નિર્વાહ કર્યા કરીએ, ને એમાંથી પ્રભુનો હેતુ સમજવાનું રાખીએ ને એવી રીતે જીવનનું ઘડતર કરવાનું આપણે રાખીએ, તો તેવું તેવું મળેલું યથાર્થ ગણાય

સામીપ્યની ભાવના, અડગ નિશ્ચય ને પ્રીત નિભાવતાં શીખો

સદ્ગુરુ કે પ્રભુ આપણી પાસેમા પાસે છે, એ વહાલો આપણને દેખી રહ્યો છે, એ આપણો અંતર્યામી છે, એવી ભાવના સદાય જ્ઞાન-ભક્તિપૂર્વક કેળવ્યા કરવાની છે. અડગ નિશ્ચયથી કર્મનો આરંભ કર્યા કરવાનુ રહે, તો તે તેવી રીતે કરવુ મંદ ને ડગમગતો નિશ્ચય તો હાનિકર્તા છે દ્વેષ, તિરસ્કાર, તુચ્છકાર, ક્રોધ, કામના, લોલુપતા, ઘૃણા એ બીજાંના કરતા પોતાને જ વધારે નુકસાનકારક છે. પ્રીતિ કરવી સરળ છે, પણ નિભાવવી ઘણી મુશ્કેલ છે સજ્જન પુરુષો નિભાવી જાણે છે

કેટલીક અમૂલ્ય સૂચનાઓ

સાધનાને માટે જે જે કર્મો કરવાના હોય છે, તે આરંભમા તો વિષતુલ્ય લાગે છે, પણ પરિણામે અમૃતતુલ્ય થાય છે. માટે જે કંઈ કર્મ કરવાના છે, તે અધ્યાત્મભાવના કરી કરીને, તે તે ભાવનાને પ્રત્યક્ષ સાકારપણામા પ્રગટાવી પ્રગટાવીને કર્યા કરવાના છે. શબ્દને તો નામસ્મરણમા જોડયા કરવાનો છે ટાઢ, તડકો ને ત્વચાને જીતવા. ત્રાટકથી નેત્રને જીતવા ચાલતી વખતે ન જોવા તરફ આંખ ફરકે, ત્યારે આંખને ઘણો ઘણો ઠપકો આપવો ભૂખથી ચાર આની ઓછુ ખાવું. આત્માની પ્રસન્નતા અર્થે જ અન્ન દ્વારા પ્રાણ લઈએ છીએ તેવી ભાવના ભોજનમા કેળવ્યા કરવી, અને તે પણ પ્રેમભક્તિ-પૂર્વક હૃદયથી નૈવેદ્ય ધરીને એટલે કે માનસિક તેવી ભાવના રાખી રાખીને.

કેળવવાની ભાવનાઓ

નીચેની ભાવનાઓ માટે એ.ભ્યાસથી કેળવવાની છે—સત્ય નામા તત્પરતા ને પરાયણતા વાણીમાં સ્પષ્ટપણું કોમળતાને ઓગાળીને મધુરતા પ્રસરતી વાણી સત્યને જન્માવનારી, અસત્યને પોષણ ન આપનારી જ્ઞાન વિષે ઉત્સાહ મિત્ર પ્રત્યે નિષ્પક્ષતા વડીલો પ્રત્યે આદર અને માનની ભાવના ગુરુ પ્રત્યે વિનમ્રભાવ ચિત્ત વિષે ગભીરતા ગુણ વિષે નમ્રતા અને કદરભાવ પ્રભુ વિષે ભક્તિ. શ્રીમંત પ્રત્યેક કર્મ કરતા એનાથી વિરોધી વસ્તુ કે વાતાવરણમાં ભળવું, મળવું, કે હળવું નહિ

મૂર્ખ સાથે, ગાંડા સાથે, બાળક સાથે, હઠીલી સ્ત્રી કે પુરુષ સાથે, વકીલ સાથે, દુર્જન સાથે, વગેરે વગેરે સાથે વિશેષ લાભહાનિ ન હોય ત્યારે 'હા જી, હા' કરવું એમાં ઘણી શાંતિ છે

સમજ્યા વિનાનું વાચવું તે વાચ્યું ન કહેવાય, પરંતુ સમજવાના દ્વારને બંધ કર્યું ગણાય, મા સમજીને વાચવાનું રાખવું જે કંઈ સમજીએ એનું રહસ્ય, હેતુ, ગાંભીર્ય ને જોખમદારી પૂરેપૂરા ઓળખીએ આવી રીતથી ને ભાવનાથી વાંચીએ તો જ સમજના દ્વાર ઊઘડે સાચું શું છે, તે સમજવાને આપણે પોતે ખુલ્લા થવું પડશે તે વિના ગમે તેમ વાચેલું ખપમાં આવવાનું નથી

આપણને જે પ્રકારે માનસિક શાંતિ, સંતોષ, સરળતા, પ્રસન્નતા મળ્યા કરે, તેવી રીતે ને તેવા ભાવથી વર્તવાનું રાખવું કંઈક વસ્તુ જો કોઈ લઈ જાય તો સંતોષ માનવો કોઈકનો અપરાધ થાય, તો ઘણી ઘણી નમ્રતાથી હૃદયથી માફી માગવી કોઈ વસ્તુ મળ્યાથી કરી ક્લેશ રહેતો હોય, તો તેનો પ્રેમથી ત્યાગ કરવો સંસર્ગથી રાગદ્વેષ થતા અનુભવાય તો તેવા સંસર્ગને એવી રીતે સમજી સમજીને ટાળ્યા કરવા કે જેથી એની સાથે તેવા વાતાવરણમાં ઊતરવાપણું ન પ્રગટે

કોઈ પણ પ્રકારના ફળની ઈચ્છા વિના પ્રભુમરજીથી મળેલા સર્વ પ્રસંગોમાં સર્વસુખરૂપ માની, તે મળવાનો હેતુ સમજી, એને એ રીતે ને તે ભાવે જીવનઘડતરની તક તરીકે હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારીને વધાવી લેવા આપત્તિકાળમાં જો ઉચ્ચ ભાવના ઉદય થાય તો થાય

અનેક વસ્તુઓ મળેલી હો કે ન હો, પરંતુ જે થોડામાં થોડીથી પણ નિભાવી લઈને સંતોષ માનીને સુખ અનુભવે છે, એ જ સાચો સુખી છે ઘણું ઘણું હોવા છતાં અનેક પ્રકારના નવા નવાની જે ઈચ્છા રાખ્યા કરે છે, તે દુખી છે અને ગરીબ છે

માનમરતબો છોડો ને અપમાનને વધાવો

આખો સંસાર-વ્યવહાર વગેરે મનથી કરીને છે એટલે સ્થૂળ વહેવારનો ત્યાગ કે સંસારનો ત્યાગ એ સાચો ત્યાગ નથી પરંતુ તે તે બધાનો મનથી જ્ઞાનપૂર્વક જો ત્યાગ થાય, તો તે તે બધુ ફળી શકે જ્યાં જ્યાં માનમરતબો કે આદર મળતા થાય ને તેમાં રસ લેવાનું બન્યું તો તેમાં તપની ક્ષતિ થવાની માન-આદર મળ્યા કરે એવી પ્રકારની સ્થિતિને ગૂઢપણે રાખ્યા કરીએ તો જ સાધના ફળી શકે સત્કારથી પુણ્યનો ક્ષય જરૂર થાય છે આપણે આટલું જરૂર યાદ રાખવાનું છે કે ભૂખ, દુખ, અપમાન ને આપણા પ્રતિ વિરોધી વર્તન રાખનાર પરત્વે પણ પ્રીતિ રાખતા થઈ જઈ શકીએ, તો બધી જ અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થઈ જવાની છે અપમાનને અમૃત કરી સેવનાર અને માનને ઝેર સમાન લેખનાર સાધકને કદી પતન થવા પ્રસંગ આવતો નથી માનથી દેહાભિમાન ઊલટું વધે છે

સૂક્ષ્મ સંબંધ વધુ અગત્યનો

આ બે દિવસોમાં જેટલું કહી શકાય એના નિચોડ રૂપે આપી દીધેલું છે હવે કાગળો નહિ લખાય, તો સંપૂર્ણપણે નિશ્ચિંત રહેવાનું છે અવારનવાર સ્મરણ કર્યા કરશો કાગળ જ કંઈ આપણી વચ્ચેનો

વહેવાર છે એવું થોડું છે? જે કંઈ થાય છે, તે આંખો ઉઘાડવા, હૃદયમાં સમજ પૂરવા, ચેતાવવા, ઘડવા-ઘડાવવા, તક રૂપે કંઈક થતું હોય છે. આ જો બધું હકીકત રૂપે સમજાતું જાય, તો ઈશ્વરના અસ્તિત્વની સાબિતી એ પણ એક હોઈ શકે

હવે જે કંઈ બન્યાં કરે, તેમાં સ્વરથના જાગ્રત્ના કરજો કશાથી ઉદ્વેગ થવાપણું ન બને તેની કાળજી રાખજો હળવું હળવું, સરળ સરળ, પ્રસન્નચિત્ત સદાય રાખ્યા કરવું. જરા પણ કશુંક ભારે લાગે તો તુરત મેદાનમાં જઈને ખૂબ મોટેથી હરિઃ ૐ હરિ ૐ ની ધૂનો ભાવનાથી લગાવજો કોઈ પણ સૂક્ષ્મ કાર્ય પાછળનો મર્મ તે ને તે વખતે બતાવાઈ શકાતો નથી, ત્યારે તે સમજાય પણ નહિ માટે ધીરજ ધરવી

સાધનાની પ્રગતિમાં દિલનું અતિ મહત્ત્વ

સ્થૂળના અર્પણ કરતાં સૂક્ષ્મનું અર્પણ થવું ઘણું ઘણું કઠણ છે માટે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મનું પ્રેમભક્તિપૂર્વક અર્પણ શ્રીભગવાનને કરશો. મારે તો શ્રીહરિકૃપાથી ખપે છે માત્ર બધા સ્વજનના દિલ એ ન મળે તો તમારા બધાની સાથેના જીવતરમાં ધન્યતા ન અનુભવી શકાય એ દિલ ન મળતું રહે તો જે રીતે ને જે ભાવે ત્યાં જે કામ થવાપણું રહ્યું હોય, તેમાં ઊણપ પ્રગટે એટલે સાધનાના સબંધમાં દિલની જરૂરિયાત મુખ્યત્વે ઘણી ઘણી રહેલી છે એના વિના સાધનાનું કામ થવું શકય નથી.

ધન મળી રહેવાના પ્રભુકૃપાના પ્રસંગો

ભગવાનની કૃપાથી પૈસા વિના આ જીવ હેરાન થવાનો નથી, એટલી નિશ્ચિંતતા રાખજો એને તમારા પૈસા કરતાં, તમારા દિલની ને તમારા પ્રેમની કેટલી બધી જરૂર છે! એનો ખરેખરો અનુભવ હૃદયથી દૃઢપણે થતાં તમારો મારા હૃદય પરત્વેનો પ્રેમ અનંતગણો વધવાનો છે અત્યાર સુધી જીવનમાં તમે કે હેમંતભાઈ વગેરે વગેરે

કયા હતા? તેમ છતા જીવનનુ નાવ શ્રીહરિકૃપાએ ચાલ્યા કરેનુ છે વેતન તો સ્વેચ્છાએ ઘણુ ઓછુ મળતુ હતુ ને કુટુબની નિભાવવાની વ્યક્તિઓ તો ઘણી વધારે હતી જીવનમા આર્થિક મુસ્કેલીઓ નહિ નડી હોય, એવુ તો કશુ નથી ત્યારે ત્યારે ભગવાનની કૃપાએ આ જીવને મદદ કર્યા કરેલી છે એવા એક બે નહિ પણ કેટલાયે અનુભવો છે ભગવાનની કૃપાથી આ જીવે પૈસાને કદી મહત્ત્વ આપ્યુ નથી એટલે પૈસાની બાબતમા કોઈ પ્રકારનુ આમ કે તેમ ન માનવા વિનતી છે આ કઠણ કાળમા ખાદી ને ધોળી ટોપી પહેરનારને કોઈ દુકાનમા કે ઘરમા ઊભુ રહેવા દેતુ નથી ને પોલીસનો ખાદી પહેરનાર પર ઘણો ત્રાસ ને હેરાનગતિ પ્રવર્તે છે એવા કાળમા લાગવગ વિનાનાને, કોઈને પણ જે ઓળખતો નથી, કોઈ સબધ નથી, એવા એકલા, અટૂલા, પ્રખ્યાતિ વિનાના જીવને સઘના કામ માટે આટલી મોટી રકમ મળે, એ કઈ શુ નાનોસૂનો અનુભવ છે? ભગવાનની કૃપામદદ વિના આ થવુ શકય ન હતુ એનો સદાય જયજયકાર હો

હરિ ૐ બાર, તા ૪-૧૨-૪૨

વર્તવાની બાબતમા કવિતામા સૂક્ષ્મપણે બધુ જ લખ્યે ગયો છુ વિચારના આદોલનો તે કાવ્યમા વ્યક્ત થયા છે

સાધકને જીવનના અથડામણના પ્રસગોમાય ઘણુ ઘણુ શીખી લેવાનુ મળે છે,—જો તેની દૃષ્ટિ ધ્યેય પરત્વે એકાગ્ર ને કેદ્રિત થયેલી હોય છે તો

સ્વજન વિષયે અડગતા સાથે શ્રદ્ધા ને ધીરજ

સાધનાના હેતુ માટે મળેલા બધા સ્વજનો માર્ગમા જેમ જેમ ખરેખરા ઊંડા ઊતરતા જશે તેમ તેમ તેમને સાધનાના માર્ગની સાચી હકીકત સમજાતી જશે સરખે સરખાની સ્થિતિ સમજી શકે.

હરિ ૐ આ૦, ૫-૧૨-૪૭

આનંદથી જાતને હોમું છું

તમે રકમ મોકલતા છો તે રકમ તો તમારે ખાતે આશ્રમમાં જમા કરાવીશ, અથવા તમે લખશો તો મિનાપુરના વરસાદિયાને લીધે થયેલા ઘણા નુકસાનમાં મદદો માટે મોકલાવીશ તમારો જવાબ મળશે તેમ વર્તીશ તે જાણશો હમણાં તો કંઈ લેવાય તેમ નથી નથી એમાં કોઈ રીસ કે ક્રોધ. મારા સ્વજન પ્રભુની કૃપાએ સંપૂર્ણ કસોટીએ ચઢાવે ભગવાન એમાં મને તાવે, ને સંપૂર્ણ મોટપનું મૌનું સાબિત કરી આપે એવી એને પ્રાર્થના છે એના વહાલા સ્વજનની ખાતર આ જીવન કદાચ હોમાઈ જાય તો તે અમૂલો જીવતરને ધન્ય કરનારો અવસર છે કેસરિયા તે એનું નામ એમાં એટલે કે એવા પ્રસંગમાં માનવી આનંદથી કેમ હોમાતો હશે તે હું ભણતો હતો ત્યારે સમજાતું ન હતું આજે આ પ્રસંગ મારા હૃદયમાં હું પથી આનંદ સ્ફુરે છે

શાંતિ મળવાની શરતો

સાધનાના ક્ષેત્રમાં સર્વ પ્રકારની નિશ્ચિંતતા ને નિઃશંકપણું પ્રગટવા ઘટે છે એવી સર્વ રીતની ને સર્વ પ્રકારની દિલની નિરાંત જ્યારે પ્રગટે છે ત્યારે એક પ્રકારની હળવાશ જન્મે છે, ને તો સર્વ પ્રકારની શાંતિ ને પ્રસન્નતા ટકી શકે છે નિર્ભયતા કેળવ્યા વિના સર્વ પ્રકારની શાંતિની સ્થિતિ પ્રગટવી અશક્ય છે

બેજે બેજે સાધકને સાથ ન અપાય

આપણે નીસથે બેજેમેજે જવાનું કરવું નહિ. સમજી વિચારીને જે કરવું હોય તે કરવું કારણ કે જો સાધનામાં તે ઊંડો ને ઊંડો ઊતરતો ગયો, તો એ તો આપણી સમજ અને કલ્પનામાં પણ ન હોય તેમ વર્તે જાય અને તો પછી એનામાં આપણી ગેડ એમ કે

નહિ એ એક પ્રશ્ન રહે છે. ત્યારે માત્ર એકલી સાત્ત્વિક શુદ્ધ પ્રેમભાવની લાગણી એનામાં આપણી ટકી શકે કે કેમ તે પણ જોવાનું છે. તે ગમે તે હો, તોયે એના પરત્વે પ્રેમભાવના કશી અપેક્ષા વિના ટકી શકે, એવા પ્રકારની માત્ર ચેતનયુક્ત ભાવના રહેવાનું બની શકે, તો તો કશી ભાંજગડ રહે નહિ.

જ્ઞાનપૂર્વક પહેલેથી વિચારીને સાથ આપો

સાધક પોતે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક પોતાના માર્ગે ગયા કરતો હશે, તો એને એના યોગ્ય ધર્મનું દર્શન થયા કરવાનું છે. એનાથી થતા દોષો એને આપમેળે સમજાયા કરવાના છે. જો તેની કેડે તણાયા વિના જીવનની ભાવના રાખીને પ્રવર્તવાનું થશે, ને એની કેડે જવા વિષેની શુદ્ધ સમજણ, એનું ગાંભીર્ય, એમાં જે જે કરવાપણું, સમજવાપણું રહેલું છે, તેની અસરો ને એના પ્રત્યાઘાતો—એ બધું જો પૂરેપૂરું પહેલેથી વિચારાયેલું નહિ હોય, તો દરેક પગથિયે આપણને આવી જ ગડભાંજે ઊભી થવાની છે. માટે એની કેડે જવાનું હોય તો બધી સમજણને પૂરેપૂરી યોગ્ય રીતે વિચારીને જવાનું રાખજો સાધનાના માર્ગમાં આગળ જતાં જતાં સાધનાના જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકના અભ્યાસથી કરી માનવીની શરીરની પ્રકૃતિ પણ બદલાતી જાય છે એમાં શંકા નથી. પ્રભુકૃપાથી આ જીવને તેના તેનામાં પ્રગટતા દ્વિધાપણાને અંગે કરીને સંબોધવાનું થાય છે.

મારી બાબતમાં ગમે તેવા ખ્યાલ આવે, વિચાર આવે તે પણ મને જણાવી દેશો તો તે ઉત્તમ. એથી મનમાં કશું ભરાઈ રહેશે નહિ તે જાણશો, ને મન હળવું રહેશે. તે ઉપરથી તમને જે લખવાનું બનશે તેથી તો ઊલટું સાચું સમજવાનું પ્રગટશે.

તવાઈશ તો એક જીવ તો શ્રદ્ધા રાખશે

સાધનાના વિકાસ અર્થે મળેલાં સ્વજનને મારી તો વિનંતી છે કે એક વાર તે તે એમની છેવટની હદ સુધીની કસોટી કરી લે. મારી

ત્યા મૂલા ક્વચ્ચ્ (દિલ ખરીને દેવન ચન્દન કરવું) એવું એક સંસ્કૃત સુવાક્ય છે જીવનના સાધક સાધનાની બાબતમાં સંપૂર્ણ ખંત રહેવાની ઘણી ઘણી જરૂર છે સાધનાના ભાવ પ્રમાણેના જીવનવર્તનમાં તેણે નિશ્ચયી અને નિશ્ચિત થવું, જેવું તે વર્તવું ઘટે છે એમ વખત આપણા વિચારથી ખૂણાનું આપણું અંગનું માલુમ જુદું પડી જાય, તોપણ એના વિચાર સાથે અધગામનું કરવાનું રાખવું નહિ અને એને પણ આપણે અધગામનું થાય એમ કરવું નહિ તેમ છતાં પાછું કોઈ ક્યાંથી ભાગી છૂટવાનું કરે તો તે તો અયોગ્ય ગણાય આપણે તો સારે આશાવાદી બનવું ભગવનના જીવનમાં પણ એવું બન્યાનું કરશે એમ શ્રદ્ધા પ્રગટાવનારી આશા છોડી દેવાનું શું કારણ નથી સાધનાના હેતુ અર્થે મળેલા કરનાર ભગવાનની શ્રદ્ધા તો જાગી ચાર્યો હોય છે અને જીવનના તેવા તેવા વર્તનના પ્રસંગોએ તે શ્રદ્ધા સાર્થી જ હતી એવું નક્કી થયું છે સાધનાના માર્ગનું સંપૂર્ણ ગાંભીર્ય શરૂ શરૂમાં તો જીવ ન સમજે કે તે સમજાય તેવું છે આ રહસ્યને પણ તે હજી પૂરેપૂરું ક્યાં સમજાયું છે?

પોતાના જાતના રૂપને બરાબર ઓળખો

જેણે સફળ સાધક થવું છે, એણે તો પોતાની જાતને પૂરેપૂરી ઓળખી લેવી જ જોઈશે સાધકને ભગવાન એવા પ્રસંગો આપે છે કે જેથી દર્પણમાં જેમ પોતાનું રૂપ જોઈ શકાય, તેમ રૂપ રૂપે પોતાનું સૂક્ષ્મ રૂપ જોઈ શકે અને તેથી બદલવું હોય તો બદલી પણ શકે હજી એવું ઘણું બનવાનું છે, જેમાંથી જો શીખવાનું રાખશો, તો જરૂર લાભ જ થવાનો છે

મનાદિની મહાગાંઠો રાખીને કોઈને જોશો નહિ

આપણા મનમાં કેટલી કેટલી મહાગાંઠો પડેલી છે તે કોઈ છાની રહી શકવાની નથી અને તેને જો સમૂળગું બદલવાનું નહિ કરો, તો જીવનમાં કંઈક કંઈક પ્રકારના પ્રસંગથી મનના તેવા તેવા પ્રકારના

વળ વધતા જવાના છે. ને એવા આમળા ચઢેલા વળથી જોવાનું, માનવાનું ને સમજવાનું જો રાખ્યા કર્યું, તો કોઈ દિવસ સુખી થવાનો વારો પ્રગટવાનો નથી, તે નક્કી જાણશો.

શ્રધ્ધા-ભક્તિ વિના બધું નકામું

અમુક જીવના મનમાં કેવી કેવી મડાગાંઠો પડેલી છે તે વિષે વાતચીત થયા પહેલાં જ એટલે કે તેવા પ્રસંગ ઊભા થયા પહેલાં જ બનારસના કાગળોમાં હેમંતભાઈને લખેલું હતું. સર્વાંગસંપૂર્ણ છું એવો દાવો તો કદી કર્યો નથી. પરંતુ સાધનાની બાબતમાં જે સાથે જોડાયો છું, એમના વિષે ભગવાન કંઈક એવો ઝાંખો ઝાંખો ખ્યાલ મનમાં ઊભો કરાવે છે, એટલા પૂરતું જ કંઈક એવું લખવાનું બને છે. માનવીનું હૃદય જ્યાં સુધી એવું આર્ત્ત, આર્દ્ર, જિજ્ઞાસાવાળું ને શ્રદ્ધા-ભક્તિવાળું બનતું નથી, ત્યાં સુધી એને એવી હજાર સાબિતીઓ કશા કામમાં આવી શકતી નથી ને એના મનને તે સ્થિર કરાવી શકતી નથી.

વિશેષપણાની એક સાબિતી

જે જે સાથે પ્રભુકૃપાથી સંબંધ થયા છે, તે તે બધા જીવોએ પોતાના અંતરની છાની છાની હકીકતો, વહેલી યા મોડી, પ્રભુકૃપાથી આ જીવ આગળ ખુલ્લી કરેલી છે. જે જે પાસે આવ્યું છે, તેણે તેણે તેના જીવનની એવી કેટલીયે છાની હકીકતો—કોઈપણ આગળ ન કહી શકાય એવી નાજુક, છૂપી હકીકતો—આ જીવ આગળ ખુલ્લા થઈને કહેલી છે. લોક કંઈ જેની તેની આગળ આવી હકીકત કહેવા બેસી જતા નથી. જે વ્યક્તિ આગળ જે જે કોઈ પોતાનું સર્વ રીતે અંતર ખુલ્લું કરે છે, તે વ્યક્તિ સવિશેષપણે હોય છે, એટલો તો ખ્યાલ જો આપણે બુદ્ધિ, મન ખુલ્લાં રાખ્યાં હોય, તો આવી શકે એવો છે.

હરિ ૐ આશ્રમ, ૫-૧૨-૪૭

આનંદથી જાતને હોમું છું

તમે રકમ મોકલી છે, તે રકમ તો તમારે ખાતે આશ્રમમાં જમા કરાવીશ, અથવા તમે લખશો તો મિલનાયકના વરોળિયાને લીધે થયેલા ઘણા નુકસાનમાં મદદને માટે મોકલાવીશ તમારો જવાબ મળશે તેમ વર્તીશ તે જાણશો હમણાં તો કંઈ લેવાય તેમ નથી નથી એમાં કોઈ રોષ કે ક્રોધ. મારા સ્વજન પ્રભુની કૃપાએ સંપૂર્ણ કસોટીએ ચડાવે ભગવાન એમાં મને તાવે, ને સંપૂર્ણ સો ટચનું સોનું સાબિત કરી આપે એવી એને પ્રાર્થના છે એના વહાલા સ્વજનની ખાતર આ જીવન કદાચ હોમાઈ જાય તો તે અમૂલો, જીવતરને ધન્ય કરનારો અવસર છે કેસરિયા તે એનું નામ એમાં એટલે કે એવા પ્રસંગમાં માનવી આનંદથી કેમ હોમાતો હશે તે હું ભણતો હતો ત્યારે સમજાતું ન હતું આજે આ પ્રસંગ મારા હૃદયમાં હૃદયથી આનંદ સ્ફુરે છે

શાંતિ મળવાની શરતો

સાધનાના ક્ષેત્રમાં સર્વ પ્રકારની નિશ્ચિતતા ને નિરાકૃપણું પ્રગટવા ઘટે છે એની સર્વ રીતની ને સર્વ પ્રકારની દિલની નિરાંત જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે એક પ્રકારની હળવાશ જન્મે છે, ને તો સર્વ પ્રકારની શાંતિ ને પ્રસન્નતા ટકી શકે છે નિર્ભયતા કેળવ્યા વિના સર્વ પ્રકારની શાંતિની સ્થિતિ પ્રગટવી અશક્ય છે

બેજે બેજે સાધકને સાથ ન અપાય

આપણે ની સાથે બેજેબેજે જવાનું કરવું નહિ સમજી વિચારીને જે કરવું હોય તે કરવું કારણ કે જો સાધનામાં તે ઊંડો ને ઊંડો ઊતરતો ગયો, તો એ તો આપણી સમજ અને કલ્પનામાં પણ ન હોય તેમ વર્તી જાય, અને તો પછી એનામાં આપણી ગોઠ બેસે કે

નહિ એ એક પ્રશ્ન રહે છે. ત્યારે માત્ર એકલી સાત્ત્વિક શુદ્ધ પ્રેમભાવની લાગણી એનામાં આપણી ટકી શકે કે કેમ તે પણ જોવાનું છે. તે ગમે તે હો, તોયે એના પરત્વે પ્રેમભાવના કશી અપેક્ષા વિના ટકી શકે, એવા પ્રકારની માત્ર ચેતનયુક્ત ભાવના રહેવાનું બની શકે, તો તો કશી ભાંજગડ રહે નહિ.

જ્ઞાનપૂર્વક પહેલેથી વિચારીને સાથ આપો

સાધક પોતે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક પોતાના માર્ગે ગયા કરતો હશે, તો એને એના યોગ્ય ધર્મનું દર્શન થયા કરવાનું છે. એનાથી થતા દોષો એને આપમેળે સમજાયા કરવાના છે. જો તેની કેડે તણાયા વિના જીવનની ભાવના રાખીને પ્રવર્તવાનું થશે, ને એની કેડે જવા વિષેની શુદ્ધ સમજણ, એનું ગાંભીર્ય, એમાં જે જે કરવાપણું, સમજવાપણું રહેલું છે, તેની અસરો ને એના પ્રત્યાઘાતો—એ બધું જો પૂરેપૂરું પહેલેથી વિચારાયેલું નહિ હોય, તો દરેક પગથિયે આપણને આવી જ ગડભાંજો ઊભી થવાની છે. માટે એની કેડે જવાનું હોય તો બધી સમજણને પૂરેપૂરી યોગ્ય રીતે વિચારીને જવાનું રાખજો સાધનાના માર્ગમાં આગળ જતાં જતાં સાધનાના જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકના અભ્યાસથી કરી માનવીની શરીરની પ્રકૃતિ પણ બદલાતી જાય છે એમાં શંકા નથી. પ્રભુકૃપાથી આ જીવને તેના તેનામાં પ્રગટતા દ્વિધાપણાને અંગે કરીને સંબોધવાનું થાય છે.

મારી બાબતમાં ગમે તેવા ખ્યાલ આવે, વિચાર આવે તે પણ મને જણાવી દેશો તો તે ઉત્તમ. એથી મનમાં કશું ભરાઈ રહેશે નહિ તે જાણશો, ને મન હળવું રહેશે. તે ઉપરથી તમને જે લખવાનું બનશે તેથી તો ઊલટું સાચું સમજવાનું પ્રગટશે.

તવાઈશ તો એક જીવ તો શ્રદ્ધા રાખશે

સાધનાના વિકાસ અર્થે મળેલાં સ્વજનને મારી તો વિનંતી છે કે-એક વાર તે તે એમની છેવટની હદ સુધીની કસોટી કરી લે. મારી

કશી કોઈ સ્વતંત્રપણે ઇચ્છા નથી જીવનના સર્વ પાસામા આ જીવને કોઈ સ્વજન પૂરેપૂરી કસોટીએ ચડાવી લે, તો તેથી કરી એક જીવ તો એવો રહે કે જે મારામા પ્રમાણિકતા, વફાદારી, પ્રેમભાવ, નિષ્ઠા, વગેરે રાખી શકે અથવા તેનો જીવ મારા દિલની સચ્ચાઈ વિષે સંપૂર્ણ ખાતરી ધરાવી શકે આવી સ્થિતિ પ્રગટતા તે જીવની સમગ્ર ઘણી ઓછી થાય છે

સાચી ગુરુદક્ષિણા

સાધનાના ક્ષેત્રમા જો પડ્યા, તો તેમા સંપૂર્ણપણે હોમાઈ જવાનુ રહે છે જુદી જુદી દિશામા વહેચાયેલા દિલને સંકેરી સંકેલી, સંકોરી સંકોરીને સતત યજ્ઞમા હોમ્યા કરવાનુ રહે છે એવો પળે પળનો જીવત યજ્ઞ જીવનમા પ્રગટ્યા વિના સાધનાનુ કામ પાકવાનુ નથી જીવનમા જીવનનો એવો સતત એક ધારો ચાલતો યજ્ઞ એજ સાચી ગુરુદક્ષિણા છે એની કિંમત મારે મન લાખો રૂપિયા કરતા ઘણી વધારે છે એવુ સાચેસાચ થતા હું તો તેના પર વારી વારીને ન્યોછાવર થઈ જાઉ

સુખદુઃખ જરૂર ટાળી શકાય

જેમ જેમ સાધનાની સમજણ આગળ જાય છે, તેમ તેમ સુખદુઃખની સમજણ પણ બદલાય છે તે સુખદુઃખ કાયમના નથી 'સુખદુઃખ ટાળ્યા તે નવ ટળે' એવુ નરસિંહ મહેતાએ તો વિશિષ્ટ અર્થમા ગાયુ છે ભગવાનની કૃપાથી છાતી ઠોકીને કહી શકાય એવુ છે કે સુખદુઃખ ટાળી શકાય છે સુખદુઃખ ભલે પડે, પરંતુ તેનાથી આમ કે તેમ જો હાલી ન ઊઠીએ તો તે આપણને વિવશ કરી શકતાં નથી ને સાધનાની તે એક મુખ્ય ચાવી છે લાગણીને હંમેશા એમનમનાભર્યા ભાવ સાથે વહેવા દેવી એ પણ એક સાધનાની technique-પદ્ધતિ કે શૈલી-છે સાધનાની એક પ્રકારની લાક્ષણિકતા છે

હોમાઇને એક થઇને અનેકમા પસરવાનુ છે

સાધકે પહેલા તો સંપૂર્ણપણે હોમાઈ જવુ પડશે અનાજને

દાણો પહેલા જમીનમા પૂરેપૂરો દટાઈ જઈને નાશ પામે છે, તો તે ફરી પાછો સજીવ થવાની શક્યતાવાળો બને છે. તે સજીવન થાય છે, ત્યારે તો એકનો અનેક ગણો થાય છે આ બધી અનુભવની હકીકત છે. તેવી રીતે સાધનાના ક્ષેત્રમા ચઢતા ચઢતા સાધક એક એવી કક્ષાએ પહોચે છે કે જ્યારે તે એકમા હળે છે, ભળે છે, મળે છે ને પછી એકનો અનેક થવાને સહજપણે પ્રેરાય છે અજ્ઞાનની જીવદશામાં પણ જીવ અનેક થવાને પ્રાકૃતિક પ્રેરણાથી પ્રેરાયેલો રહે છે. એકનું અનેક થવુ એ કુદરતનુ સહજ ધોરણ છે

બીજા પણ સાચાં હોય

આપણે સમજીએ છીએ તે જ સાચુ છે એવી મડાગાંઠ વાળીને પડ્યા રહીએ તો બીજાનુ દષ્ટિબિંદુ કદી પણ આપણે ગળે ઊતરી શકવાનુ નથી જો આપણી ખરેખર રીતે સાચેસાચ સાચુ સમજવાની તૈયારી હોય, તો સપૂર્ણ ખુ ના રહેવુ જોઈશે બીજાનુ પણ સાચુ હોવાની શક્યતા છે, તેમ આપણા દિલમા ઠસી જવુ જોઇશે.

ગાંધીજીએ સ્વજનને હોમ્યાં

પૂજ્ય ગાધીજીએ પોતાના સ્વજનને દુ ખની પરપરામા જોડેલા હતા સાબરમતી આશ્રમમા જ્યારે મકાનો બધાયેલા ન હતા, ત્યારે નાના તબુઓમા રહેવાનુ કરવુ માથાના વાળમા પણ કદીક ઊધઈ ચઢી જતી રસોઈ રાધવાને માટે પૂરતા વાસણો પણ ન મળે પતરાના ડબ્બાઓમા ખાવાનુ કાઢી લેવુ પડે વળી ચપારણ્યમા પણ કેવી સ્થિતિમા એમને રાખેલા તે આપણે જાણવુ ઘટે

સદ્ભાવથી, આનદથી સ્વજનો હોમાયાં

તે તે સ્વજનને ગાધીજીને માટે હૃદયમા અપૂર્વ સદ્ભાવ છે. એવી સ્થિતિમા મૂકી દેવા માટે એમણે ગાધીજીને વખોડ્યા નથી. આનદથી તમણે તે તે બધુ કટાળ્યા વિના કર્યું હશે મુસીબતોને એમણે ગણકારી નથી આ બધાએ જો મોહ, માયા કે મમતાની

દૃષ્ટિ રાખ્યા કરી હોત ને એ પરત્વેનું વલણ રાખ્યું હોત તો એમનું આવું આટલું પરિવર્તન થવું શક્ય ન હોત.

સાધનામાં તો 'આપણું' બધું જ છોડો

સાધનાના જીવનમાં તો એનાથીયે વધારે ભારે ત્યાગ ને સમર્પણ કરવાનાં રહે છે. આપણે આપણી જાતને બીજાંની આગળ કદી ઊંચે રાખવાની નથી. આપણે જો સાધનામાં રહેવાનું હોય, તો આપણો વિચાર છોડી દેવાનું રહે છે; તો જ બીજાંનામાં ભળી શકીએ.

શ્રી અરવિંદના સાહિત્ય દ્વારા મને સમજશો

શ્રી અરવિંદના દર્શને જવાનું દિલ થાય, એને હું અહોભાગ્ય ગણું છું. તમે જરૂર રજા મગાવજો. એમનામાં આ જીવનો હૃદયનો પ્રેમભક્તિભાવ ને આદરભાવ જ્ઞાનભાવે પ્રગટેલો છે. ત્યાં જવાનું બને એ તો મને ઊંડુ઼ં ઘણું ગમે છે. ત્યાં જવાથી કરી અને તેમના સાહિત્યનું વાચન થવાથી, તમે બધાં ઊંડું, મને સાચી રીતે ને વધારે સમજી શકવાના છો. હરિ જ માત્ર સાચો છે. એ જ આપણા જીવનનું સર્વકંઈ છે. એ જ આપણા જીવનનો સૂત્રધાર છે, એવા એવા અનુભવો એના અસ્તિત્વની સાબિતી આપતા રહે છે. તેથી અનુભવને સાચો ગુરુ ને સાચું જ્ઞાન કહેવું છે.

હરિ : ૐ વડોદરાથી અમદાવાદ જતાં
ગાડીમાં, ૧૦-૧૨-૪૨

તમને લખવાને નવરાશ મળી નથી; એટલાં બધાંને મળવાનું બને છે ને તે ઉપરાંત સંઘનું હિસાબી કામ, નવસારી, સુરત, વડોદરા વગેરે સ્થળોની સંસ્થાઓના પૂજ્ય ઠક્કરબાપાને હેવાલો લખવાના હતા ને હિસાબ પણ સોંપવાનો હતો.

ચિદાકાશની ભૂમિકા

'આકાશથી ઉત્પન્ન થયેલા હૃદયમાં' એટલે હૃદયની નિરાકાર

વૃત્તિ, નિર્ગુણ ભાવ, ભાવથી પરની કક્ષા. સાધનાની ઉચ્ચ, ઉચ્ચતર કક્ષાઓ વટાવતાં વટાવતાં ઉપર કહી તેવી જાતની ભૂમિકા પ્રકટે છે. એવી ભૂમિકાને ચિદાકાશ પણ કહી શકાય છે.

પ્રેમનાં લક્ષણો

આપણા પોતાનાં જ આપણને ન સમજે, એટલું જ નહિ પણ આપણને ઊંધું સમજે, તોયે આપણે સર્વભાવે એમના પર સદ્‌ભાવ ને પ્રેમ વધાર્યે જવું. એ પણ સાધનાનું એક અગત્યનું ને જરૂરી કેળવણીનું અંગ છે. માટે ખૂબ ખૂબ પ્રેમ કેળવજો. સાધનાની દશામાં આઘાતો પ્રગટવાની કે આવવાની ઘણી ઘણી જરૂર રહે છે. તો જ પ્રકૃતિમાંનાં ઊંડાણનું સ્વરૂપ સાચી રીતે ઉપર તરી આવે છે. સાધનાના ક્ષેત્રમાં સર્વ પ્રકારના હક્કને જ્ઞાનપૂર્વક ઓગાળી દેવાના રહે છે. સમજી સમજીને તે મૂકવાના છે.

બીજાંનો માર્ગ ન રોકવો

આવી સ્થિતિની સમજણ આપવાનું કર્મ ને ધર્મ બંને મારાં છે. યોગ્યપણે તેવી સમજણ આપવાનું થતાં કોઈએ આડુંઅવળું સમજી લેવાની જરૂર ન હોય. સાધનાના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની જે જે હકીકત લખું, તેવી હકીકતમાં પ્રવેશવાનું આપણું દિલ ન હોય, તો આપણે ના કહી દઈએ. પરંતુ તેથી કરીને જેનો એ પ્રદેશ છે ને એમાં જેણે પ્રવેશવું છે ને તેમાં જેણે પ્રવેશવા માંડ્યું છે, તેવાને પછી આપણી રીતે આપણે સમજવાનું જો રાખીએ, તો ભારે ભુલાવામાં પડીશું. આ હકીકત મારે વારંવાર આપણાં બધાં સ્વજનને લખવી પડે છે, તે અફસોસની વાત છે. દબાઈ ગયેલા માનસમાં નવા પ્રાણનો સંચાર થવો અઘરો થઈ પડે છે. માટે મનનો તેજોવધ ન થવા દેજો, જે કંઈ કરીએ, તે સમજપૂર્વક, જ્ઞાનપૂર્વક, હેતપૂર્વક કરવાનું રાખીએ, તો જ એ બધામાં નવા પ્રાણ, નવી ચેતના, નવો ઉલ્લાસ પ્રગટશે.

હરિઃ ૐ સાબરમતી આશ્રમ, ૧૪-૧૨-૪૨

સદ્ગુરુનું સ્વજન સાથે એકાકાર થવું

જેની સાથે સાધનામાં જોડાવાનું બને છે, તેની સાથે બધી રીતે હૃદયના ઉમળકાથી, જ્ઞાનભક્તિથી એક બનવાનું થયાં જવાય, તો તે ઉત્તમ છે. ફીરાપટ્ટીના વસવાટ વેળા તે પરત્વેનું તમારું ખાસ લક્ષ દોરાય એવું પણ બન્યું હતું. તમને ત્યારે શરીરમાં અમુક અમુક થતું તેવું મને પણ થતું; એ ત્રણ વાર તે બતાવેલું પણ ખરું...ભાઈ સાથેના તો તેવા ઘણા અનુભવો એમને થયા છે.

હરિઃ ૐ કરાંચી, તા. ૧૭-૧૨-૪૨.

કોઈ પણ ભોગે ઋણનો બદલો

વડોદરાવાળા પૂજ્ય ધનુભાઈને—જેમણે મને નાનપણમાં કેળવણીમાં આગળ વધવાને માટે મદદ કરી હતી તેમને—મદદરૂપ થઈ શકું તે માટે મેં પૂજ્ય ઠક્કરબાપાને લખ્યું હતું. તેમણે મને માસિક રૂ. ૩૦) થી ૩૫) આપવાનું કહેલું. આ હકીકત જણાવીને પૂજ્ય ઠક્કરબાપાનો પત્ર પૂજ્ય બાપુને* કરાંચી જેલમાં બતાવ્યો હતો. તે અંગે બધી સગવડ થઈ જશે, અને મારે તે માટે નોકરી કરવાની મુદ્દલે જરૂર નથી, એવું તેમણે ખાસ ફરમાવ્યું છે.

હરિઃ ૐ કરાંચી, ૨૦-૧૨-૪૨

(તમે માગ દેવના દીવેલ છો, એ શાહ)

તમે મારાં જીવનસાથી છો,
તમે મારાં હૈયાહુલ્લાસભણ છો;
તમે મને પ્રાણના દ્યોતક છો.
તમ જેવાંની જે પ્રભુએ
અણમોલી દીધી ભેટ;

---

* લેખકના એક વડીલ સ્વજન

એ પ્રભુનો શો પાડ હું માનું ?
રખાવશે પ્રભુ ટેક.

ગરીબને આમ કોણ નવાજે ?
કો પ્રીછે રૂડી પેર ?
નૂર ન હોવા છતાં કશુંયે
એવા પરે શી આ મ્હેર !

મનની વૃત્તિઓ, લાગણીઓ સૌ,
વિચારો, કલ્પના, સર્વ,
ઊંડું ઊંડું શું સુપ્ત રહેલું,
દેતા રહો વાર વાર.

ખાલી ખાલી થઈ સર્વ પ્રકારે
ભિખારી બનજો ઉર;
થઈ ભિખારી પછી દીધેલું
બનશે અમૃત તુલ.

મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ, અહં સૌ
તે હોવા છતાં ન હોય:
એ રીત રૂપાંતર જેમ થાયે
ગ્રંથિઓ છૂટશે સર્વ.

(કાચબાકાચબીનો રાગ)

પ્રભુ ! મારી આબરૂ રાખી,
લેજે મને પડખે તારી.

કઈ કઈ આશ ધરી હું આવ્યો, પ્રભુજી ! તારી પાસ,
ગગજૂથીમા મને કા ન દે હું, તુજ હૃદયનિવાસ પ્રભુ૦
કેકને પોખ્યા, કેકને ઠાર્યા, એમનો મારો શો વાંક ?
વાંક હોયે તોય મ્હેર કરીને નાખજે ઠેકાણે ઠામ પ્રભુ૦
લગામ વિનાનું ઘોડું મારુ પ્રભુ, લવતું તે ગમે તેમ,
તે સામે તું શું જોવાનુ રાખે, અહી લે કહેવાનો મર્મ પ્રભુ૦

હરિ ૐ કરાચી, તા ૨૬-૧૨-૪૨

ફકીરીનો અર્થ

બજારમા ઘણી દુકાનો હોય છે ત્યાં દરેક જાતના સોદા થાય છે ભગવાનની કૃપાથી આ જીવે પણ દુકાન ખોલી છે એમા સોદો થાય છે, પરતુ તે સોદો તો છે ફકીરીનો જેણે તે કરવો હોય એણે જ દુકાને પગ માડવાનું મન કરવાનુ છે ફકીરી એટલે બધુ જે તે કઈ હોવા છતાં તે તે બધાનો ઉપયોગ તેમની તેમની રીતે કરવાનો નથી બધુ હોવા છતા નિર્મમત્વવાળા થયા કરીને આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક તેનો ઉપયોગ કરવાનો છે ખાલી વાસણ હોય તો જ તેમા કઈક ભરાવાનો સભવ હોઈ શકે ભરેલુ હશે ને એમા બીજુ કઈ ભરવુ હશે, તો જે ભરેલુ છે તે બધુ પૂરેપૂરુ કાઢી નાખવુ પડશે.

કવિવર ટાગોરનુ એક બગાળી ગાન છે ગઈ રાતે મે તે સાભળ્યુ મને ખૂબ ગમ્યું એનો ગુજરાતીમા અનુવાદ કર્યો છે.

રાગ—મિશ્ર દાદરા

"હવા તારી ખુલ્લી મુજ શઢ વિષે તું કૃપાથી ભરી દે,
અને તેથી દોરી તટ થકી મને બાધી લેનારી તૂટે.
અને ડૂબી જાઉં, વળી નવ રહે નામ નિશાન મારુ,
હું તો તે માટે છુ મનમહિ પ્રભુ રાજી સપૂર્ણ, આર્યુ

વસંતતિલકા

'એળે પ્રભાત સુરખીભર્યું સૌ ગયું ને,
મધ્યાહ્ન આ પણ હવે કંઈ વેડફાયે;
ના બાંધી રાખ તટની સરસો મને તું.
છોડી જ દે ભરસમુદ્ર, ભલે ડૂબું હું

શિખરિણી-મંદાક્રાન્તા

સુકાનીની જોતાં ટગર નયને રાહ હું રાત જાગ્યો,
મને મોજાંએ તો રમકડું ગણી આમ ને તેમ ફેંક્યો;
હવે ના જોવાશે મુજ થકી કંઈ રાહ તારી વધારે,
થવાનું જે કૈં હો મુજ સહુ, ભલે તે બનો, ઝંપલાવ્યે.

બધાં વાવાઝોડાં જળનિધિ તણાં મિત્ર માનીશ હું તો,
મને કોઈ રીતે નહિ ડરવશે સર્વ ભ્રૂભંગ એના;
પ્રભુ! છોડો! છોડો! ઝટ તટ થકી બાંધી રાખેલ નાવ,
હવે તો તોફાનો મહીં કૂદી પડું, તો જ જીવી શકાય."

× × ×

અનુષ્ટુપ

'નિંદ્યમાં નિંદ્ય હો કર્મ, તેમાંયે શુભ તારવી
કલ્યાણ ભાવના પોષ્યા જે કરે, શ્રેય તે વરે. ।

કર્મ આ સારું કે ખોટું એવું ત્યાં ન વિચારવું,
શુભ ત્યાં ભાવના પેખી તે રીતે કરવું રહ્યું. ।

વૃત્તિઓ ના થવા દેવી યદ્વાતદ્વાપણે ત્યહીં,
સધાયે હેતુ જે રીતે કરો તે રીત તે પૂરું. ।

હતું અંધારું તેથી તો ઘેર શો દીવડો થયો!
ભૂલ્યો 'તો હું તને દીએ રાત્રિથી ઓળખી લીધો. ।

જીવને મૂળ સૌ વાતે જોવાનું સર્વદા રહ્યું,

હવે જાણી ગયો છું કે ઉર શું આગનું બધું,
—કોની તે દિવ્ય લીલાથી હિંડોળે હીંચકી રહ્યું ! ॥

× × ×

પ્રભુના ગૂઢ હેતુને મૂર્ખ પામર માનવ
—પામી શકે કઈ રીતે ? હૈયે તે જો રહે જડ ॥

દેખે, છતાં ન દેખે છે પોતાની આસપાસનું,
જાણશે ક્યાંથી એવાને મહત્ત્વ પછી કોઈનું ? ॥

નરી આંખે બધું જોયું જેનું ધ્યાન થવાપણું,
એવાને બાંધવાના તે વિચારો કરવા વૃથા ॥

લઈ તે ભાગ્ય એવું જે એ તો જન્મેલ આ જગે,
આપણે સાચવીશું જો આપણું, યોગ્ય સૌ થશે ॥

સાચવી સાચવી તે શું સાચવી શકીશું બધું ?
આપણે શું થઈ બેઠા કર્તાહર્તા ય સર્વના ? ॥

ક્ષણ એક પછી કેવું જીવી તે શકશું ભલા !
એની તો જાણું ના કે છે,—શું કરો પછી વેનથી ? ॥

ધ્યાન ને ત્રાટક

ત્રાટક વખતે જે વિચાર આવે તે ગમે તેવા લલચાવનારા હોય, તોય એમાં રસ લેવો નહિ એને આનુષંગિક વિચારની સાંકળ જોડવાનું રાખવું નહિ ત્રાટકમાં એકાગ્રતા પ્રકટી હોય, તે વેળાએ આપણી નાડીના ધબકારા કોઈ ગણી લે તો તે જરૂરનું ખરું ધ્યાનની બાબતમાં પણ કદીક કદીક નાડીના ધબકારા નોંધવાનું રાખવું ત્રાટક સમયે હૃદયમાં જેટલું ઊંડું જવાય તેટલું ઉત્તમ ત્યાં જ વધારે મહત્ત્વ આપશો ધૂન, જાપ, ભજન સિવાય પણ ત્રાટકમાં ભાવ જામી શકે તો તે ઉત્તમ સારાય દિવસની પ્રસન્નચિત્તતા, શાંતિ વગેરે ઉપર ધ્યાનનો ઘણો આધાર રહે છે આખા દિવસમાં જે સુરીલાપણું ટક્યું હોય, સરળતા

જામી રહી હોય, કશું ઊથલપાથલ થવાપણું ન પ્રકટ્યું હોય, એ બધા પર ધ્યાનનો ઘણો આધાર રહે છે. વળી નામસ્મરણમાં ભાવાત્મક નિરંતરતા જેમ જેમ પ્રકટે છે, તેમ તેમ ધ્યાન પણ ઉત્તમ પ્રકારનું થતું જવાનું. સર્વંકંઈ ને સકળ કર્મ, વ્યવહાર, વર્તન, જે તે બધું શ્રી હરિને સોંપી દેવાનું ને તેવો અભ્યાસ જો પ્રાણચેતનપૂર્વક પ્રકટ્યા કરતો હોય, તો તેવા કર્મની અસર ધ્યાનમાં અવતરે છે.

સદ્‌ગુરુ સાથે હૃદયનો મેળ જમાવો

ગમે તેવા વિચારો આવે, તોપણ તે સાથે ખેંચાઈ ન જવું. આપણી સમજ પ્રમાણે તે તે માની ન લેવું. બને તેટલી શાંતિ, પ્રસન્નતા, તટસ્થતા કેળવવાને મથ્યા કરવું. સાધનાનો હેતુ સમજવો. જેનાથી સાધનાનું તત્ત્વ પામવાપણું હોય, એની સાથે હૃદયના તાર પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક જોડાયેલા રાખતા રહેવું. તેના વિષે જ્ઞાનાત્મક વિશ્વાસ-શ્રદ્ધા મનાદિ કરણમાં પ્રગટે તેમ તેને કેળવતા રહેવું. સાવ નિરાંતવાળા અને નિશ્ચિંતપણે જેટલું રહેવાય તેટલું સારું, તેવું સમજી સમજીને રહેવા પ્રયત્ન કરવો. જે કંઈ સાધનાના હેતુને દઢાવે, એની ભાવનાને દઢાવે, એની ભાવનાને પ્રજ્વલિત કરે, એવું જે જે હોય તે તે તે ભાવે કરવાનું રાખ્યું. કોઈનું કહેવાનું ઝટ ગળે ન ઊતરતું હોય તો એનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો. મનમાં ઊઠતા વિચારોનાં મૂળ તપાસવાં. કેમ એવું કહેવું ઝટ ગળે ઊતરતું નથી? શેને લીધે તેવું બને છે? કયો વિચાર ત્યાં આવે છે? શાથી આવું અંતર પડે છે? આ અંતર વધારવું છે કે અટકાવવું છે? ને અટકાવવું હોય તો શું કરવું જોઈએ? એ બધું આપણે પૂરેપૂરું વિચારવું ઘટે. હમણાંનું ભલે એવું ન બન્યું હોય, પરંતુ એવું માનસ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી તો તે ગમે ત્યારે ઝબકી ઊઠે. એટલે તેવું બને કે ન બને તોયે, જેને લીધે તેવું બનવા સંભવ છે, તે માનસને પલટાવવા આપણે મથવું જોઈએ. એક વાર આપણા માનમે મરણિયા નિર્ધારથી

નક્કી કર્યું કે હવે તો ગમે તે થાય, પરંતુ અંતર વધારવાનું નથી, એક કરવાનું છે; તો પછી મનના નિર્ણયોમાં ફરક પડી જવાનો છે તે જાણુશો.

" આવો સ્વજનો એ વહાલાં રે ! અતર અતર રમીને;
" એકમેકથી અળગાં રે પણિયે નવ થઈએ.

એવી પ્રાર્થના કન્યાકુમારીમાં નહાતાં નહાતાં જે કરેલી, તે તમને યાદ હશે ને એનું રહસ્ય તો દેખીતું છે.

હરિ : ૭૬ કરાંચી, તા. ૨૯-૧૨-૪૨

સદ્‌ગુરુનો ભાવના પ્રવાહ

અનુષ્ટુપ

છે બંધાયેલ સંબંધ સૌ સાથે ભાવના વડે,
ભાવનાનું પરિણામ કૈં થયા વિણ ના રહે. ॥

ભાવના તો અખંડિત, અબાધિત વહ્યાં કરે;
ગ્રહી કોઈ ન જો તે લે, તો પાછી ફરતી ઘરે. ॥

ભાવના પાછી આવેથી, પેલાને શું કર્યા કરે;
—એને તે એકલો જાણે, કે જાણે પરમેશ્વર. ॥
—એવી તે એટથી કૈંક જાણ સાધકની થતી;
પ્રભુનો પાડ માનીને એમાયે શુભ તે જુએ. ॥
હેતુ જો આપણો સારો, તો વૃથા શું જશે કશું ?
જે જે મળે, હૃદે રાજી રહેવાનું છે ત્યહિં પૂરું. ॥

ભાવના શુદ્ધ જ્યાં હોય, ત્યાં ભળેલ બીજું કંઈ,
જણાઈ આવશે મેળે એવાને ત્યાં કૃપા થકી. ॥

હરિ : ૐ સુરત, તા. ૨-૧-૪૩

વાતાવરણથી અલિપ્ત રહો

ધ્યાન હમણાંનું ઠીક નથી થતું એનું કારણ વાતાવરણની ક્લિષ્ટતા પણ હોય. વાતાવરણને અંગે કરીને મનની ચંચળતા જોર પકડે છે. એથી કરી ચિત્ત ડહોળાઈ જાય. એની છાયા પણ રહે. એના વિચારો પણ ધ્યાનમાં પ્રગટે. બીજાંના કરતાં તમને છાયાની અસર બહુ થોડો સમય રહે છે, પરંતુ ઘણાંને તો ત્રણ ચાર દિવસ સુધી છાયાની અસર રહ્યા કરે છે. વાતાવરણથી જેટલું અલિપ્ત રહેવાય તેટલું ઉત્તમ. તેનો જાગ્રત પ્રયત્ન કરતા રહેવું. પ્રસન્નચિત્તના અને શાંતિ મથી મથીને જાળવતા રહેવું. વાતાવરણ ક્લિષ્ટ હોય ત્યારે જ્ઞાનપૂર્વક જાગ્રતિ રાખી રાખીને ભાવનાપૂર્વક નામસ્મરણ કર્યાં કરવું.

ઠેઠ મૂળ સુધી પહોંચો

મારા આવવાથી તો ઊલટી અવ્યવસ્થા વધવાની. તમારું બધું નિયમિતપણું તૂટી પડવાનું. તેમ છતાં તમે જેમ ચલાવતા હો, તેમ ચલવજો. સમર્પણની કેળવણી સંપૂર્ણ મળી રહેતાં તે જેમ થવાનું હો, તેમ ભલે બને. એની હૃદયપૂર્વકની સહજ સમજણ જાગેલી હોય, ત્યારે જે બને તે યોગ્ય કહેવાય. કશું ઉપરચોટિયું કર્યે સાધનાના માર્ગમાં પાલવે તેવું નથી. જેમાં જઈએ કે જેમાં ઊતરીએ તેમાં એના મૂળ સુધી જઈ પહોંચવાનું છે.

તમારી ઉત્કટ ભાવનાનું જ મહત્ત્વ

મારી પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારની આશા-અપેક્ષા રાખશો નહિ. આપણી સમજણમાં કે સમજણની ગેડમાં જ્યાં ન બેસતો માલમ પડું, ત્યારે જરૂર વિદાય કરી દેજો. મને તેથી કંઈ ઓછું આવવાનું નથી. પરંતુ કોઈ જીવ સાધક થઈ ને મારી પાસેથી કંઈ આશા-અપેક્ષા રાખે તે સહી લેવાતું નથી. સમર્પણની ભાવનાની બાબતમાં મારે કશું કરવાપણું નથી. આપોઆપ જ્યારે તમારા દિલની ભાવના ચેતનાથી રસાળી ઉત્કટપણે પ્રકટેલી હશે, ત્યારે બધુંયે યોગ્યપણે સૂઝ્યા કરવાનું

છે વળી તેવી બાબતમાં મારે કશું કહેવાની જરૂર ન હોય જે કંઈ થયા કરશે, એમાં પ્રતાપ, પ્રભાવ, મહત્ત્વ, એ બધું તમારી ઉત્કટ ભાવનાનું હશે.

નાગો સિદ્ધાન્ત

સમજવામાં કુશળતા પ્રગટી પછે, તો તે સમજણ સાચી ગણાય પરિસ્થિતિથી તદ્દન અલગ પડી જાય ને જાણે તે સાથે કશી લેવાદેવા ન હોય એવો સાવ નોખો સિદ્ધાન્ત કશો ન હોઈ શકે એવો સિદ્ધાન્ત હોય તો તે નાગો સિદ્ધાન્ત ગણાય એને સિદ્ધાન્ત પણ ન ગણાય

વક્રતા નિર્મૂળ કરવા મથો

આપણામાં કંઈ કંઈ ટેનિઓ છૂપી છૂપી પડેલી હોય છે અને તે અનેક રીતે સંતોષાવાને ઈચ્છે છે સંતોષ ન મળતાં અને સંતોષાવાની વચ્ચે જે કંઈ આડું આવે છે, ત્યારે તેવી વૃત્તિ વિકૃતિને પામે છે ને જીવનમાં વક્રતા પ્રગટાવે છે આમ આપણે વક્રતા જોઈને બેસી રહેવાનું નથી વક્રતા શેને કારણે પ્રગટી છે, તે સમજવું જોઈએ અને તે નિર્મૂળ થાય એમ પ્રવર્તવું ઘટે

મજેલા સંસ્કારભાવના ધર્મોને ન ઉવેખાય

બાળકના જીવનમાં સારા સંસ્કાર પડે તે ધર્મ માબાપનો છે. એ ધર્મથી ચલિત થયે નહિ પાલવે બાળકને ઉત્તમ કેળવણી આપવા માટે તમારે બંનેએ મથવાનું છે જીવનના કોઈ પણ ક્ષેત્રના ધર્મને અવગણીને સાધનાના પંથે આગળ વધી શકાવાનું નથી આપણું એકાગ્ર કે કેન્દ્રિત લક્ષ સાધનામાં ચોંટેલું રહે તે ઉચિત છે, તેમ છતાં આપણે આપણને મળેલા ધર્મને વેગળો મૂકી શકતા નથી જેમ સત્યને અનેક પાસા છે, તેમ જીવનના પણ અનેક પાસા ને અનેક ક્ષેત્ર છે તે તે પરત્વેના ધર્મને સાધકે સાધનાની ભાવના વિકસે એવી રીતે નિરાસક્તભાવે આચરવાના રહે છે આ હકીકત લક્ષમાં રાખવાની જરૂર છે પોતાને સાધક ગણાવનાર એવા કોઈક જીવને મે જાણેલા છે તે

પોતાની પત્નીની વારવાર અવગણના કરે, તિરસ્કાર પણ કરે, ક્રોધમાં વર્તે. આવી વર્તણૂક સાધકને નથી છાજતી પોતાના વર્તનથી કરી મળેલા સ્વજનને આપણા વિષે સતોષ પ્રગટતો રહે, તે સાધકમાં સરળતા પ્રગટાવવાને માટે ઘણુ ઘણુ જરૂરનુ છે.

૪-૧-૪૩.

હુ તો ઉત્પાત જ મચાવીશ

...મને ત્યા બોલાવવાને ઘણો આગ્રહ કરે છે. પણ મને બોલાવીને કોઈ કાદો કાઢવાનુ નથી હુ તો કઈ છાનોમાનો બેસી રહેનાનો નથી કોઈને જ પીને ઠરીને બેસવા દીધા નથી બધે જ ઉત્પાત મચાવ્યો છે જે તે બાબતે મારા તરફથી ગોદાટી રહ્યા કરશે તે બધાને નહિ ગમે ને નહિ રુચે મનમાનો અણગમો વધશે એટલે આ બધુ વિચારીને બોલાવવો હોય તો બોલાવવો જો મને બોલાવવામા મારી ગરજને બદલે પોતાની જ ગરજનુ ભાન સર્વભાવે પૂરેપૂરુ રહ્યા કરશે તો તો કશો વાંધો નથી

સલામત સ્થિતિ

કઈ પણ કશે સલામત સ્થિતિ થઈ જાય, તો તે ઉલટાવતા રહેવુ. સાધકને માટે તે જરૂરનુ છે જેમ મથન કરનારી પરિસ્થિતિ મળે, તો એમા દૃઢ, સ્થિર, શાત, પ્રસન્નચિત્ત, તટસ્થ વગેરે વગેરે કેમ કરીને રહી શકાય, તે પ્રકારની કેળવણી લેવાની તે તક છે, એવુ તેની પરિસ્થિતિ મળવામા જે જીવ જ્ઞાનપૂર્વક સમજે છે, અને તેની પરિસ્થિતિમા તેવો હેતુ ફળવાને જાગ્રતિ સેવી સેવીને જે જીવ અતૂટ મથ્યા કરે છે, તેને તેવો લાભ મળે છે સલામત સ્થિતિમા જે જીવને પડી રહેવાનુ ગમે છે, તે કદી સાધના કરી શકવાનો નથી સલામત સ્થિતિ શોધવાની જેની વૃત્તિ છે, તે તો જીવપણામા જ ઠસડાવાનો. ભૂલેચૂકે પણ જો કોઈ સાધકની તેવી વૃત્તિ થાય, ત્યારે તેમા તેણે સતોષ ન માનવો, પરતુ બળવો પોકારીને ધમપછાડા કરવા સલામત સ્થિતિમા કદી વિકાસ થઈ શકે નહિ.

ઉત્તમ વાતાવરણ સર્જો

બાળકને ઉત્તમ બનાવવાનું સાનુકૂળ વાતાવરણ જે માબાપ સર્જી શકતાં નથી, અને છતાં તેના ઉત્તમ થવાની નિષ્ક્રિય આશા રાખ્યા કરે તો એ તો ખાલીખાલી ઉપરછલ્લુ આકાશકુસુમવત્ ગણાય. બાળક ઉત્તમ થાય એવું જો આપણે સાચેસાચ ઇચ્છતાં હોઈએ, તો તેવુ વાતાવરણ સર્જીને તેનુ તેવું જીવન પ્રકટાવવાને માટે સર્વ પ્રકારના પ્રયત્ન આપણે કરવા રહ્યા ભગવાન પણ ખાલી ખાલી પ્રાર્થના કદી સાંભળતો નથી. જે પ્રાર્થનાની પાછળ હૃદયના ઊંડા ભણકાર નથી, અંતરનો આર્તનાદ નથી, એવી ઊંડી ધા પ્રકટેલી નથી, એવી પ્રાર્થના કદી મદદ કરી શકતી નથી બાળક ઉત્તમ થાય એવું જો આપણને ગમતું હોય, તો પહેલા તો આપણે પોતે ઉત્તમ થવું.

કવીવર ટાગોરના એક ગીતનો ગુજરાતી અનુવાદ

સ્વપ્ન

જાગ્યુ જ્યારે નહોતુ, મન, પડી રહ્યું 'તું, ગાઢ નિદ્રા મહી તું!
તે વેળાએ તહારો, પુરુષ મન તણો, દ્વાર તારે પધાર્યો,
એના ચાલ્યા જવાનો, પદરવ સુણીને, ઊઘ ઊડી ખરી તો,
અંધારામાં પરતુ મન ! તું રહી ગયુ ચોળતું હાથ તારા.

× × ×

રાત્રિની મધ્ય વેળા જમીન ઉપર તુ, અંચળો પાથરીને
કેવુ યે કાઢતું'તુ તુજ સમય બધો એકલુ એકલુ તે !
અંધારામાં શી ત્યારે, મધુરી કંઈ બજે, વાંસળી એની પ્યારી!
કાને તો સાંભળાયે સૂર, પણ નજરે ના ચડે તે કદીયે.

શિખરિણી—મંદાક્રાંતા

અરે ! જે પાસેથી પીઠ કરી ગયું નાસી તુ એક વારે,
પછી તેને આંખે ફરી ફરી મથી શોધવાથી વળે શું?
મૂક્યો કાઢી જેને તુજ ઘર થકી બહાર તે એક વારે,
હવે એને પથે પણ વળગતાં શહાણુ પામીશ શી તું ?

ઘણાનો ગૂઢ અનુભવ

કવિવર ટાગોર માનવીજીવનના જુદા જુદા પાસા ને માનસિક વલણોને કેવી સુદર રીતે રજુ કરે છે! કવિવરે ઉપરના કાવ્યમા જે હકીકત નોધી છે, તેનો અનુભવ મારા તમારા જેવા ઘણાને થતો હશે આપણે એને ઘણીયે વાર ઘરમાથી ધક્કેલી દીધો હશે પાછળથી કોઈકને વળી પસ્તાવો પણ થયો હશે કેટલાકને તો તે આવ્યો છે તેનુ ભાન સરખુ પણ નથી પ્રગટતુ કેટલાક તો તેમણે જ એને બોલાવ્યો હોય છતા તે જ્યારે આવે છે ત્યારે તેને ધક્કેલી દેવાનુ પણ કરે છે આવી વિચિત્રતા પણ આપણા બનવાની છે જીવનના આવા ગૂઢ અનુભવને કવિવરે કેટની સ્પષ્ટતાથી કાવ્યમા ઉતાર્યો છે! કદાચ કવિવરને પોતાને પણ જીવનમા એવુ બન્યુ હોય, તેની સાચી સમજણ પ્રગટી હોય ને તેના સસ્કારની પ્રેરણાને લીધે ઉપરનુ કાવ્ય લખ્યુ હોય તેમ બને

× × ×

અવનવા પ્રસગો દ્વારા શિષ્યને ઊચે લાવવાનો હેતુ

શિષ્યની સાથે એના અતરના ઉપરના થરથી માડીને છેક નીચેના થર સુધી પહોચવાને માટે શુ શુ કરવુ, એની કળા કે પારગતપણું એના ઓલિયાને એની કૃપાથી તે તે પળે મળી રહેતા હોય છે એનો સદ્ઉપયોગ કરવાની કળા તેમના સમાગમમાથી મેળવી લઈએ, તો ઘણો લાભ થાય બાકી તો જેમ માટીનો ઘડો લેતા પણ એને ટકોરા મારી મારીને ખરીદવાનુ રાખીએ છીએ, તેમ સદ્ગુરુને પણ એક વાર ટકોરા મારી મારીને, નાણી જોઈને સગ્રહવા સારા આ બાબતમા લાખ વાર મારે ચેતાવવાપણુ બધાને રહે છે, તે જાણશો

હરિ ૐ સુરત, તા ૫-૧-૪૩

આર્ત જીજ્ઞાસા ને સ્વદોષદર્શનથી પ્રગતિ

બધુયે સસ્કારથી બદલાય છે આપણે ભલેને ગમે તેવા હોઈએ,

પરંતુ ગમે તેમ કરીને આપણે બચવાનું જ છે, એટલી ને એવી પ્રમાણની આર્ત નિષ્ઠામા દઢ રાખી શકાઈ, તો બીજું બધુ સુગમ થઈ પડવાનુ છે એનાએ બીજાની વાત મૂકી દેવી જોઈએ 'મને આમ બધા કહે છે બધા મારો વાંક કાઢે છે મને કોઈ સમજતું નથી. બાગમા શો દોષ છે? ફલાણામા પણ દોષો છે એને તો કોઈ કહેતું નથી, તો મને જ કેમ ચીંધ્યા કરે છે? આ પ્રકારનું માનસ અજ્ઞાનીનું છે તેમ સમજવુ જો પોતાના દોષ સૂઝવા માડ્યા, તો આપણે સમજવુ કે હવે આપણે સુધરવા વારો આવ્યો છે હવે જીવનનુ મંગળાચરણ થયું એમ નક્કી પ્રમાણવુ

સાધના માટે નાલાયકી

જ્યા સુધી જીવને પોતાનો દોષ ખમતો નથી, પોતાનુ વર્તન તદ્દન યોગ્ય છે એમ જ લાગે છે ને મને બધા કેમ આમ ટોકારે એ જેને સમજાતું હોતુ નથી, ને પોતાનો દોષ સાભળી અથવા તો કોઈ તેનુ બતાવે તો તે મનમા ક્રોધે ભરાય છે ગુસ્સે થાય છે, એવો જીવ સાધનાના માર્ગમા પ્રવેશી નહિ શકે જેને સાસારિક સુખવૈભવમા દિલ છે, ધનદોલતની લોલુપતા છે, મોહ, મમતા, પ્રતિષ્ઠામા મન જેનુ રમી રહેનુ છે તેમને ભગવદ્ભક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકવ નથી જે જીવે ભગવાનને પથે વળવુ છે, તેણે તો એવા બધામાથી મનને હઠાવ્યે જ છૂટકો છે

એકાગ્ર રસની જરૂર

આપણાથી બે ઘોડે નહિ ચઢી શકાય ગોડે તો કામ બોગવો, ગોડે તો રામ બોગવો બંનેમા જીવ નહિ રાખી શકાય એમ કરવા જતા તો બાવાના બંનેય બગડે બાકી આપણે ગમે તેવા હોઈએ, એની મને ચિંતા નથી પરવા પણ નથી કિંતુ એવા ને એવા રહીને એમાથી નીકળવાનુ દિલ કર્યા વિના જે 'સાધનામા છીએ' એવુ મનાવ્યા કરે છે, એ પોતાને છેતરે છે એવો પોતે પોતાને જ છેતરી રહ્યો છે એવુ

પણ એને ઉત્કટ ભાન પ્રગટતું હોતું નથી એટલો અજ્ઞાનને વશ તે હોય છે.

સંસ્કારથી જીવનપલટો થઈ શકે

બાકી સંસ્કારથી શું નથી થઈ શકતું? જન્મ થયા પછી બોલતાં ક્યાં આવડતું હતું? ચાલતાં ક્યાં આવડતું હતું? દૂધ પીતાં ક્યાં આવડતું હતું? પહેલાં તો માનું જ દૂધ પચતું હતું. તે પછીથી ગાય-બકરીનું પચવા માંડ્યું. તે બધું બને છે તેવા તેવા પ્રકારના સંસ્કારની પ્રેરણાથી. એકડો પણ આવડતો ન હતો; તે પણ સંસ્કારથી બની શક્યું. આમ જગતની એકે એક રીતમાં આપણે અનભિજ્ઞ હતા. તેમાં તેમાં સંસ્કાર વડે જાણકાર થઈ ગયા. એવી જ રીતે સાધનામાં પણ છે. કોઈ કામ જે આવડતું ન હતું, તે કરતાં કરતાં પહેલાં તે બગડવાનો ડર લાગતો હતો, તેમાં પણ પાકો અનુભવ થતાં થતાં તે કર્મ ઉત્તમ રીતે કરતાં પણ થઈ શક્યાં. આમ ઉત્સાહ, ખંત, પુરુષાર્થ ને ધીરજ રાખીને મંડ્યા રહીએ છીએ, તો આપણું કામ સાધી શકાય છે.

પોતાના જીવનધર્મો સાધનાભાવે પાળવા જ

તેવી રીતે સાધનાના માર્ગમાં સાધકે સાધના સિવાયના તમામ આગ્રહો ઓગાળી દેવાના રહે છે. આનો અર્થ એમ નથી કે તેણે પોતાના જીવનના ધર્મ આચરવાના નથી. પત્ની પરત્વેનો ધર્મ, માતાપિતા પરત્વેનો ધર્મ, બાળકો પરત્વેનો ધર્મ, વગેરે તેણે નિરાગ્રહપણું, નિર્મમત્વ, નિરાસક્તિ વગેરે વગેરે પ્રકટાવીને જીવનની સાધનાનો ભાવ વિકસી શકે તેવા હેતુના જ્ઞાનથી તે તે ધર્મ તેણે આચરવાના છે. જીવનના કોઈ પણ પાસાના ધર્મને સાધક પાછો ઠેલી નહિ શકે. તે કશાયને મોકૂફ નહિ રાખી શકે.

સત્વગુણનાં લક્ષણ ને પરિણામ

જે જાગેલો છે, તે સમજી શકે છે. સતત જાગ્રત પ્રયત્ન કરનારને માટે ઉન્નતિનું દ્વાર સદાય ખુલ્લું છે. જેમ જેમ આંતરિક ભૂમિકા

સાધનાના ભાવને સાનુકૂળપણે પ્રગટશે, તેમ તેમ સાત્વિક ગુણ પ્રકટતો જવાનો સાત્વિક ગુણમા સ્થિરતા છે, સમતા છે, શાંતિ છે, પરંતુ તામસના જેવી તેમા મંદતા નથી. તેમા તેજસ્વિતા છે, શક્તિ છે, ઉન્નતપણુ છે. આવી સ્થિતિમા એના મનાદિ કરણની ગતિ જીવ પ્રકારની નથી હોતી જીવ પ્રકારના વૃત્તિ, વિચાર, વલણો વગેરે વગેરે તેનામા મોળા પડી ગયેલા હોય છે જેમ જે બાજુ આપણુ દિલ નથી હોતુ, તે બાજુ આપણે જોઈ શકતા નથી, સાભળી શકતા નથી એટલે આપણુ પહેલા જેવુ મન હતુ, તેના કરતા તે જુદા પ્રકારનુ થઈ જશે. તેનું મુખ્ય લક્ષણ તો એ છે કે પ્રાણનો પ્રાકૃતિક ધર્મ બદલાતો જતો અનુભવાય છે જીવ પ્રકારના આકર્ષણનુ મૂળ જે અનેક પ્રકારની જીવની આશા, ઈચ્છા, કામનાઓ વગેરેમા હતું તેમાથી પલટાઈને તેનુ એકાગ્ર કેદ્ર પ્રભુ તરફનુ વળેનુ રહ્યા કરે છે એનામાથી દ્વિધાભાવ સમૂળગોયે ચાલ્યો ગયો હોય છે અને એવા સત્વગુણની વૃદ્ધિ થયા પછી નિષ્ઠા પ્રકટતા અને તે સ્થિતિની બહાર ડોકિયુ થતા સાચુ અંતરનુ જ્ઞાન પ્રકટયા કરે છે

પ્રકાશિત બુદ્ધિનુ સત્કાર્ય

બહારનો આપણો બધો સબધ મન વડે કરીને છે એ તો સમજાય તેવુ છે મન જેવુ વિચારે તેનુ સમજાય મન વિચારે છે ચિત્ત માના પડેલા સસ્કારોને આધારે પરતુ પાછો ચેતવવાને બુદ્ધિરૂપી ચોકીદાર આપણને શ્રી ભગવાને આપેલો છે એ બુદ્ધિમા શક્તિ તથા તેજ છે બુદ્ધિ વડે જેવુ તેવુ જ્ઞાન જન્મી શકે છે જીવનમા જે જે કઈ સમજણો છે, તે બુદ્ધિના પ્રકાશથી પ્રકટેલી છે આપણા આધારમા ચેતનનુ કોઈ નજીકમા નજીક અગ હોય તો તે બુદ્ધિ છે એટલે મનમા ઊડેલા વિચારોમા ને વૃત્તિમા કયા કયા દોષ છે તે વિચારવામા બુદ્ધિની મદદ તટસ્થતાપૂર્વક જાગ્રત રહીને જો લઈએ, તો આપણને તે વિવેકભ્રષ્ટ નહિ થવા દે આપણે કેવા થવુ છે, કેવુ વર્તવુ છે,

આપણી કઈ નેમ છે, એનાથી વિરુદ્ધ વિચાર થતા આપણું યોગ્ય વર્તન શું હોઈ શકે ?—એ બધું બુદ્ધિ આપણુને બતાવશે બુદ્ધિ વિચારી સહદેવ જેવી છે, એ વાક્ય પણ બરાબર નથી સહદેવ જેવી તો પૂછે તો જ કહેતા બુદ્ધિમા યોગ્ય પ્રકારની વિવેકદૃષ્ટિ ધ્યેય પરત્વેના જાગ્રતિયુક્ત વલણમાથી પ્રગટે છે જે પ્રકારનુ વલણ જાગે તેમા તેમા મનાદિ કરણુ ડૂબી જતા હોય છે પરંતુ સાધકની સાધનામા રત થયેલી એની બુદ્ધિ, કંઈ માયકાંગલી હોતી નથી એની બુદ્ધિ સાધકને પોતાનો યોગ્ય ધર્મ ચીધ્યા વિના રહી શકવાની નથી આની બુદ્ધિ આપણે જેવા સ્વરૂપમા હોઈશુ, તેવા આપણા સ્વરૂપને બતાવશે સાધકમા એટલુ પૂરતુ બળ પ્રગટેલુ નહિ હોય, ને તેમા તે તણાવા માડશે તો તેમા 'મારે કશી લેવા દેવા નથી' એમ એ હાથ ઊંચા કરીને તે બેસી રહેવાની નથી જે બુદ્ધિમા સત્-અસત્નો સપૂર્ણ વિવેક પ્રકટેલો છે, તે બુદ્ધિ તો અંતરની આખ છે તમારી કોઈ પણ છાનીછપની કરામતને દીવા જેવી કરીને તમારી આખ આગળ તે પ્રગટાવશે આમ આપણી જિજ્ઞાસા જેટલા પ્રમાણમા જીવતીજાગતી રહ્યા કરી હશે તેટલા પ્રમાણમા બુદ્ધિ પણ તેની સાથે સાથે તેજ સ્વિપણે પ્રગટશે તે માર્ગદર્શક બનશે બુદ્ધિમા પણ અનેક પ્રકારની મડાગાંઠો ને સમજણો પડેલી હોય છે ને તે તે રીતે જ તે આપણુને સમજાવવાને મથે છે એટલે બુદ્ધિ આ બધી મડાગાંઠોથી ને આવી બધી સમજણોથી મુક્ત બને, તે પણ જરૂરનુ છે

સાત્ત્વિક ગુણ કેળવવાનો ઉપાય

એ ત્યારે જ બને કે જ્યારે સાત્ત્વિક ગુણ સપૂર્ણપણે જીવનમા પ્રકટેલો હોય ને આવો સાત્ત્વિક ગુણ કંઈ એમ ને એમ પ્રકટી જવાનો છે? તે કાજે સાધકે ઘણી ઘણી જહેમત ઉઠાવવાની રહે છે તે યોગ્ય રીતે કેળવવાનો ઉપાય તો એક જ છે સર્વ પ્રસંગોમા આપણે જેમ જેમ શાતિથી, સમતાથી, પ્રસન્નતાથી, ધીરજથી,

તટસ્થતાથી, સદનશીલતાથી, સહિષ્ણુતા આદિ વગેરે વગેરે ભાવથી સમજી સમજીને વર્તા કરીશું, તેમ તેમ જીવનમા સાત્વિક ગુણ કેળવાઈ શકાવાનો છે, તે નક્કી જાણજે જ્યા જ્યા દોષ થાય ત્યા ચેતનુ ઘટે. દોષને સ્વીકારવો દોષનો સ્વીકાર એટલા માટે કે તેમાંથી આપણે ઊંચે તરી આવીએ આ બધુ, ધ્યેય પરત્વેના દષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ રાખ્યા કરીને તેના જ્ઞાનપૂર્વકના જાગ્રત પ્રયત્ન જો કર્યા કરીશુ તો તે તેમ બનવાનુ છે

શ્રી ભગવાનની કૃપા શક્તિ

જ્યા જ્યા સ્ખલન થાય ત્યા ત્યા આપણે ભગવાનની કૃપામદદ માગતા રહીએ તે યોગ્ય છે ભગવાનની કૃપાશક્તિ માનવીને લૂનો બનાવવા માટે નથી હોતી તામસ, જડતા કે ધમાલિયા જીવનમાં પડી રહેવાને માટે પણ તે નથી હોતી અગ્નિ ગરમ લાગ્યા વિના રહે નહિ. તેમ ભગવાનની કૃપાશક્તિ આપણા પર હોય, તો આપણને તેના સ્વરૂપ પરત્વે મથામણ કરે ભગવાનની કૃપા માગનાર સાધકે અખંડ પુરુષાર્થી પહેલા તો બનવુ ઘટે ભગવાનની કૃપા જે માગે છે તેનામા જો ભગવાન પરત્વેનુ પ્રેમભક્તિપૂર્વકનુ એકધારુ અનત આકર્ષણ જાગેલુ નહિ હોય, તો તેવો માનવી કૃપા માગવાને અધિકારી નથી, એવુ મારુ નમ્ર માનવુ છે સસાર-વહેવારમા જેની સાથે આપણો ઘણો ઘરોબો હોય છે, તેની પાસે આપણે સૌ કઈક માગી શકીએ છીએ એવી રીતે પહેલા તો આપણો ને આપણા ભગવાનનો પરસ્પર એવો ઘરોબો હૃદયપૂર્વકનો જામેલો હોવો ઘટે તો જ એની કૃપા માગવાની સ્થિતિ આપણામા પ્રકટેલી છે એમ ગણાય

ધગધગતી તમન્ના જોઈશે

બાળકને એક બાજુથી ચાલવાનુ શીખવાની અદમ્ય પ્રેરણા પ્રગટેલી હોય છે ને બીજી બાજુથી ચાલવાનું શીખતા શીખતા ઘણીએ વાર તે પડે છે પણ પાછુ તે ઊઠે છે અનેક વાર પડવાનુ થતું હોવા છતા ચાલવાનુ

શીખવાની એની અદમ્ય પ્રેરણા ને તેનો ઉત્સાહ તેનામાંથી મુદ્દલે ઘટતાં નથી. આવી જાતની ઉત્કટ ધગધગતી તમન્ના સાધના પરત્વે જે જીવની પ્રગટે છે, તેવો જીવ સાધનામાં પ્રગતિ કરી શકે છે; બાકીના નહિ.

બાળકની જેમ બીજાની મદદની જરૂર

એવું બાળક જે ચાલવાનું શીખવા માટે મથ્યા કરે છે, તેને માબાપની જ્યાં આંગળી મળી જાય છે, કે તેને પોતાનો સર્વ આધાર, ચાલણગાડી, બાળક માને છે. પોતે કેટલીય વાર પડે છે ને અથડાય છે; તોય તે ચાલણગાડીને છોડી દેતું હોય એવો અનુભવ કોઈ બાળકનો સાંભળ્યો નથી. બાકી, એક વાર સગડીએ અડકવાથી દાઝેલું બાળક ઘણુંખરું તો સગડીને નહિ અડકે. પરંતુ એના માબાપની આંગળીથી છૂટી જઈને પડી જવાનું થતાં તે ફરી ઊઠીને એને પકડે છે. એ એને છોડી દેતું નથી. એવી આંગળી રૂપી ચાલણગાડીને આધારે એને જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે, તે પ્રાપ્ત થઈ જતું નથી ત્યાં સુધી બાળક તે ચાલણગાડીને પોતાનું સર્વસ્વ માનીને વળગી રહે છે. આમ દરેકને કશું નવું શીખવા માટે મદદ તો લેવી પડે જ છે.

ગરજની જરૂર

નવું ક્યારે શિખાય છે કે જ્યારે આપણને એની પૂરેપૂરી ગરજ લાગેલી હોય છે. ભૂખ લાગે છે એવો અનુભવ થઈ ગયેલો હોવાથી એનો સમય થઈ જાય તે પહેલાંથી પણ એના માટેની પૂર્વ પ્રવૃત્તિ-કર્મમાં આપણે પરોવાઈ જઈએ છીએ. તરસ લાગ્યા વિના પાણી પીવું ગમતું નથી, તેમ જેને ગરજ લાગી નથી તેનાથી આ માર્ગમાં આગળ વધી શકવાનું બનતું નથી. માટે જેમાં ને તેમાં પૂરેપૂરી, સાચી ખરી ગરજની મુખ્ય જરૂર રહે છે. ગરજ હોય તો બધું બને.

ગરજ પ્રગટાવવાની રીત

એટલે હવે ગરજ કેવી રીતે પ્રકટી શકે તે આપણે વિચારવું

જોઈએ કોઈ આપણને ઊંચે લેવા મથે તો ખરુ, કિંતુ સાથે સાથે આપણે પણ તેમા રસ લઈએ, એમા ઉત્સાહ પ્રગટાવ્યા કરીએ, એ પરત્વેની પૂરી ખત રાખ્યા કરીએ, એને યોગ્ય વિચારતા રહીને વર્તન કર્યા કરીએ, એને યોગ્ય જ્ઞાનપૂર્વકનુ જીવન ગાળવાનુ વિચારતા હોઈએ એને યોગ્ય જીવનની ભાવનાસૃષ્ટિ ઘડાતી જતી હોવી જોઈએ, એનાથી ઊધુ અન્યથાભાવે જે જે સ્ફુરતુ હોય એને મારી હઠાવવા કટિબદ્ધ થયા કરતા હોઈએ—આવુ આવુ આપણે કરતા હોઈએ તો જ કોઈક આપણને ગરજ પ્રગટાવવાની દિશામા મદદ કરી શકવાનુ છે

બાળક જેવી દઢ શ્રદ્ધા રાખો

બાળક કેટની બધી વાર સુધી—પોતાને પૂરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા સુધી—માબાપની આગળી રૂપી ચાલણગાડી ઉપર અટળ શ્રદ્ધા રાખ્યા કરે છે! તેવુ આપણામાં પણ શ્રદ્ધાયુક્ત વલણ પ્રકટવુ ઘટે આપણે એક, બે, ત્રણ ચાર સદ્‌ગુરુની ખાતરી કરી લઈએ કે ઘડો કાચો છે કે પાકો છે બોદલો છે કે ફૂટેલો છે એ બધુ જાણી લેવુ જરૂરનુ છે કે જેથી જીવનને તે જોખમાવે નહી આ બાબતમાં જો હૃદયપૂર્વકની ખાતરી થઈ જાય ને એવી ખાતરી મળી શકે એવાં લક્ષણો હકીકતપણામા મળી જતા હોય (આવુ તો ત્યારે જ સમજાય કે જ્યારે આપણી અતરની આખ ને આપણું હૃદય તે સમજવાને, સ્વીકારવાને યોગ્ય તત્પરતાવાળા પ્રગટેલા હોય) તો એનામા સર્વ ભાવે, સર્વ રીતે ને સર્વ વાતે જ્ઞાનાત્મકપણે વિશ્વાસ શ્રદ્ધા રાખ્યા કરવા જોઈએ, ને એ જ્યા લઈ જાય ત્યા જવા તૈયાર હેવુ ઘટે જીવનધ્યેયના હેતુની ભાવનાના સ્વીકાર અર્થે ત્યા સાધકે જાગ્રતપણે ચેતતા તો રહેવુ જોઈએ

પોતાનો વિકાસ એ જ માપ

શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખવા એટલે આધળા બની જવુ એવો એનો અર્થ નથી. સાધકમા યોગ્ય પ્રકારનો વિવેક જાગ્રતપણે પ્રગટેલો હોવો

જોઈશે ઘણી વાર શીખનારની સદ્દગુરુ અનેક ગૂઢ રીતે પરીક્ષા પણ લેતો રહે છે, કારણ કે એને જેમ જેમ એના અંતરની ગમ પડે છે, તેમ તેમ ને પ્રત્યક્ષપણે પણ એની પરીક્ષા તે કરતો રહે છે. આ બધી હકીકતની પેના શીખનારને તે કશી ગતાગમ હોતી નથી. શીખનારે પોતાનો વિકાસ થયા કરે છે કે નહિ એ માપે ચાલ્યા કરવાનું છે. એના જીવનનો થતો જતો વિકાસ એ જ એની પારાશીશી—સાચું માપક યંત્ર—છે. જીવનનો વિકાસ જો થતો જતો હોય, તો તે કંઈ સમજ્યા વિના થોડો જ રહી શકે છે! કોઈ શીખનાર સાધનાના વાતાવરણના ઉત્કટપણામાં મુગ્ધ બનેલો હોય, એને લીધે પોતાની પ્રગતિ થયા કરે છે એમ માન્યા કરતો હોય, તો તેવી માન્યતામાં તેવા શીખનારને એનો ગુરુ રહેવા દેશે નહિ. વખત આવ્યે એને તે ચેતાવ્યા વિના રહેશે નહિ. આમ શીખનારે તો પોતાના વિકાસની પ્રગતિનો ઇતિહાસ કેમ રચાતો જાય છે, એવું એને તટસ્થતાપૂર્વક સ્પષ્ટ દર્શન જો થયા કરતું હોય, તો ગમે તેનાથી એને ક્યારે છેતરાઈ જવાનો ભય રહેતો નથી. તે હકીકત તો નિ:સંશય છે.

પોતાને ન સમજે તે બીજાનેયે ન સમજી શકે

જેને સુધરવું છે ખરું, પરંતુ ઉત્તમ સંસ્કાર પ્રકટાવવાની ખરેખરી ઝૂંબેશ ઉઠાવવી નથી, તેમાં પ્રાણ ચેતાવીને સતત ઉદ્યોગશીલ રહેવું નથી, જેની પ્રેરણા દ્વારા તેવા પ્રાણ ઉદ્યોગ, ખંત, રસ, નવી દૃષ્ટિ, નવી સમજણ, વગેરે વગેરે પ્રગટવાનાં છે, છતાં એને એવી રીતે સ્વીકારવાનું સૂઝી શકતું નથી, જેની પોતાની (આધ્યની) દૃષ્ટિ સમગ્રતાની ને સળંગતાની પ્રકટી શકતી નથી, જેની સમજૂતી એટલી ઉદાર ને વિશાળ થતી નથી,—તેવો જીવ જ્યાં પોતાનું જ પૂરું સમજી શકતો નથી, અને જ્યાં સંસારજીવનવર્તનવહેવારમાં મળતા અનેક પ્રકારના પ્રસંગોની અથડામણોમાં જેને યોગ્ય હૈયાસૂઝ પ્રકટતી નથી, એવો—જે પોતાને યોગ્ય રીતે સમજી શકતો નથી,—તે બીજાને શું સમજી શકવાનો છે?

ગરજ જાગવી જોઇએ

લૂલાને જો પોતાનુ લૂલાપણુ ખરેખરું સાલે છે, ત્યારે તે લાકડી રૂપી ટેકો લે છે આધળાને પોતાનો અધાપો સાલે છે એટલે જ એ જેમ તેમ કરીને કોઈને દોરનાર–ભોમિયા–રૂપે લે છે એ દોરનારો પેલા બિચારાને કેવુ સતાવે છે, એનો જેને અનુભવ હોય તે જ જાણે આમ જીવને પણ પોતાનો અજ્ઞાનરૂપી અધાપો ઘણો ઘણો સાલે છે અને જ્યારે પોતાના લૂલાપણાનું સભાન જ્ઞાન પ્રકટે છે, ત્યારે તે લાકડી કે દોરનારાને વળગી શકવાનો છે, કારણ કે એની એને ગરજ જાગે છે.

સદ્‌ભાવ વિસ્તરતો જાય

જ્યા જ્યા પ્રમાણિક પ્રયત્ન છે, સદ્‌ભાવના છે, ત્યા ત્યા જીવનનો સાધક સદ્‌ભાવથી વર્તશે સત્યના અનેક પાસા છે તે પ્રત્યેક પાસાના જીવનને તે સાચુ સમજશે પોતાનો લીધેલો માર્ગ જ એક માત્ર સાચો છે, એવી મડાગાઠ તે કદી નહિ બાધે જીવનમા જ્યા જ્યાં એવા સત્પ્રયત્નના એને દર્શન થશે, ત્યા ત્યા એ પ્રેમભક્તિભાવથી પોતાનુ મસ્તક નમાવશે આમ સાધકના હૃદયનો સદ્‌ભાવ વિસ્તાર પામતો જાય છે જે માણસને પોતાના દોષ વસી શકતા નથી, તે કદી પણ શ્રીભગવાનના હૃદયમા વસી શકતો નથી એવો જીવ કદી પણ ઊચે આવી શકતો નથી

સત્પુરુષોનો ભાવ ન ટકવાનુ કારણ

અહી તો આગળ ઉનાળ પણ નથી ને પાછળ ધરાળ પણ નથી પ્રભુકૃપાથી સાવ નિશ્ચિત છીએ કશુ ખોવાપણુ ગમ્યુ નથી, તેથી ફીકર થતી નથી ને ચિતા પણ નથી સસારીઓને ગાજો પણ દઈએ છીએ કે જેથી એમની આખ ઊઘડે ને તેમની સાથે પ્રેમ પણ કરીએ છીએ કે જેથી તે ભળી, હળી, મળી શકે પરતુ જેનુ દિલ પૂરેપૂરુ ખરેખરુ જાગ્યુ નથી એને શુ થઈ શકે! હૃદયના પ્રેમને માનવી કેટલીક વશ થાય છે, તો પણ તે માત્ર થોડા સમય માટે, એવો

મારો અનુભવ છે. આપણા દેશમાં મહાન આત્માઓ પાકયા છે, અવતારો થયા છે તેમની અસર સમાજના જીવન પર પડીને કેટલી સ્થાયી રહેલી છે? તે તપાસો. એ સમાજ તો પાછો એનો એ. ગાંધીજીએ દાંડીયાત્રાની કૂચ કરી, ત્યારે જેમ જેમ એક દિવસ પસાર થતો તેમ તેમ પ્રજાના માનસમાં, પ્રજાના દિલમાં ભાવનાના ઓઘ પ્રગટતા હતા, તે આપણા બધાની જાણીતી હકીકત છે. પરંતુ એ ભાવનાના ઓઘ જાણે સમય જતાં જતાં એટલે કે ૧૯૩૦ અને ૧૯૪૨ના ગાળાની વચગાળામાં ઓસરતા થયા હોય એવાં દર્શન પણ આપણને થયાં છે. એટલે કે માનવીજીવનમા ભાવનાનો સ્પર્શ કદીક કદીક થાય છે, પણ તે ટકતો નથી, કારણ કે એના દિલની એવી ભૂમિકા પ્રકટેલી હોતી નથી અને એને એવા પ્રકારનુ જીવન જીવવાની ખરેખરી ઉત્કટ લગની લાગેલી હોતી નથી. સમાજના જીવનને એવી ભાવનાનો સ્પર્શ થાય છે, એ હકીકત જેમ સાચી છે, તેમ ઉચ્ચ ભાવનાશાળી આત્માની ભાવનાનો સ્પર્શ મારા તારા જેવાનેય થાય છે ખરો, પણ તે ટકતો નથી. આપણે તો પાછા હતા તેવા ને તેવા, 'ધોયેલા મૂળા જેવા' રહીએ છીએ, અને જીવન-જીવનની ખાલી ખાલી વાતો કરીએ છીએ.

અહીં તો સમજી શકવા કે પારખવા અંગે મન સ્વેચ્છાએ કશી મહેનત કરતું નથી. સહજપણે જ્યારે, જેમ કંઈ, જેવુ, સૂઝવાનું પ્રગટતું હોય છે, તેમ તેનું દર્શન થતુ જાય છે. ને એવા અનુભવથી દૃઢ શ્રદ્ધા પણ પ્રગટેલી છે.

અભય અને નમ્રતા

અભય અને નમ્રતા બંને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક કેળવવાની ઘણી ઘણી જરૂર છે. અભય કેળવવાને માટે ભારેમાં ભારે પરાક્રમની, સાહસની, હિંમતની, ધીરજની વગેરે વગેરેની ઘણી ઘણી જરૂર પ્રકટે છે. ભય તો એવો પ્રગટે છે કે તે રોમેરોમમાં ફેલાઈ જાય છે. ત્યારે કંપ થાય-

-છે, પરસેવો પરસેવો થઈ જાય છે, શ્રોણિ ઢળી જાય છે ને મળમૂત્ર પણ કદીક થઈ જતા હોય છે. સાથ ભાન-સાન પણ જતા રહે છે. આ બધું કલ્પનાથી લખતો નથી, પરંતુ મૌનમા બેઠેલા કેટલાક જીવની અનુભવની આ હકીકત છે.

મુક્તાત્માનો અદ્ભુત આનંદ

જીવનમાથી સર્વ પ્રકારના ભય જ્યારે ટળી જાય છે, ત્યારે સર્વ પ્રકારની મોકળાશ જીવનમા ઝળહળતા પ્રકાશની પેઠે પ્રકટી ઊઠે છે. એવા મુક્તપણાના જીવનની ખૂબી, તેનો આનંદ, તેનું અંતરંગપણું, એ બધુ આપણે જે જીવસ્વભાવવાળા છીએ તેને ખ્યાલમાં કયાથી આવી શકવાનુ ? હુ તો કહુ છુ કે આ બધું પ્રયોગયોગ્ય છે. ખરેખરી ઝખનાપૂર્વક, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક એનો પ્રયોગ કરી જોવાથી એની સાચી સમજણ પડી શકે ને એનો આનદ પણ મળી શકે એમ છે.

ગણતરી વગર ચાહોમ કરો

પરતુ એમા સપૂર્ણપણે ચાહોમ કરીને પૂરેપૂરું ઝંપલાવનાર કોણ છે ? પરિણામને જોઈને આ માર્ગમા ઝપલાવ્યે પાલવે તેવુ નથી. સસારના ક્ષેત્રમા તો પરિણામ પ્રત્યક્ષ હોય છે જેમકે વેપાર કરીએ તો ધન રળી શકીશું અને એ હકીકત મોટા ભાગે નિશ્ચિત હોય છે એટલે તેમા ઝપલાવવાનુ જીવને ગમે છે. આ માર્ગમા પણ શાતિ, સમતા, તટસ્થતા, સહિષ્ણુતા, સહનશીલતા, ધીરજ, ઉદારતા વગેરે વગેરે ગુણોની વૃદ્ધિ ને વિકાસ થવા કરવાના છે, એ તો સ્પષ્ટ હકીકત છે એ પરત્વેનું પણ જેને આકર્ષણ છે, તેને પણ તેમા ઝપલાવ્યે જ છૂટકો છે બાકી પરિણામની વિચારણા ગોઠવી ગોઠવીને, કરી કરીને, જીવનના કોઈ પણ ક્ષેત્રમા આગળ ધપી શકાતુ નથી 'આમ કરીશુ તો આમ થશે જ,' એવી કોઈ ચોક્કસ ગણતરી આમા નથી ને ગણતરી કરી કરીને, ચોકસાઈ રાખી રાખીને, સંભાળ રાખી રાખીને, ઘણું વિચારી વિચારીને, તોલવાનુ કરી કરીને, માપવાનું કરી કરીને, સાવચેતી રાખી રાખીને,—આ બધું કર્યા કરીને આગળ જવાનો આ માર્ગ નથી

સદ્‌ગુરુ પરત્વે હૃદયનો પ્રેમ જોઇશે જ

જીવનનાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં કોઈ ને કોઈ પાસેથી આપણે શીખતા હોઈએ છીએ. જેની પાસેથી શીખવું છે, તેના પરત્વે હૃદયનો સદ્‌ભાવ, નમ્રતા અને ઊંડો પ્રેમ પ્રકટેલાં હોય છે, તો આપણામાં તે વિદ્યા ઝટ ને સારી રીતે પ્રવેશી શકે છે. કોઈ પેઢીમાં બે કારકુન શીખવાને રહે છે. એ બંનેને પેઢીનું કામકાજ શીખવાની ધગશ તો છે; પરંતુ એક છે તે તેવી કામ શીખવાની ધગશ પૂરેપૂરી રાખતો હોવા ઉપરાંત જેની કનેથી કામકાજ શીખવાનું છે તેનું કહ્યું કરવામાં ઉમંગ, ઉત્સાહ બતાવે છે; તેનું કહેલું કામ એકદમ ઉમળકાથી કરે છે. તે આવે તે પહેલાં તેની આગળપાછળનું કામ બધુ તૈયાર કરી રાખે છે, તેને આવતાવેંત શું જોઇશે? તે તે બધું વિચારીને તૈયાર રાખે છે, અને વખતોવખત તેને શું શું જોઈશે? અને તે શેના વિચારમાં છે તે પકડી પાડીને પોતે તેને સરળતા જેમ પ્રાપ્ત થાય, તે પ્રમાણે સમજી સમજીને વર્તે છે. એવાની પર પેલા શીખવનારનો હૃદયનો ભાવ ઘણો ઘણો જાગે છે. જ્યારે પેલો બીજો કારકૂન પણ છે તો શીખવાની ધગશવાળો. પરંતુ પેલા પહેલા કારકુનની પેઠે શેઠ પ્રત્યે તે કંઈ વર્તતો નથી. એ તો પોતાને જે કામ મળે તે માત્ર કરે છે. આથી પેલો પહેલો જે શીખનાર છે તેનામાં પેઢીના કામકાજની ઘણી આવડત પ્રગટી જાય છે અને તે આગળ વધે છે તથા તેના પર શેઠની મહેરબાની પણ થાય છે. આ અનુભવની હકીકત છે. તેવી જ રીતે આપણે જીવનની વિદ્યા જે શીખવી છે, તે વિદ્યા જેની કનેથી શીખવી છે તે વિદ્યા શીખવનારની સાથે અતડા રહ્યા કર્યેથી આપણામાં નહિ પ્રકટી શકે. હજી કદાચ બીજી વિદ્યાઓ તો શિખાય, પણ આ તો નહિ જ. હૃદયમાં હૃદયથી તેની કને નજીકમાં નજીક જવું પડશે. તેનામાં આપણી સહૃદયતા પ્રકટ્યા વિના, તાટસ્થ્યપૂર્વકનું જ્ઞાનભક્તિ-પૂર્વકનું તાદાત્મ્ય પ્રકટ્યા વિના, હૃદય હૃદયનો તેનામાં આપણો એકરાગ-

પ્રગટ્યા વિના, તેના જીવનના હાર્દને આપણે પામી શકવાના નથી તે નક્કી જાણજો.

અહમ્ પ્રેમથી ઓગળે

માનવીજીવનમાં અહંકારનું તત્ત્વ બહુ જબરું છે તેનો લય હૃદયમાં સાચો પ્રેમ પ્રકટ્યા વિના થઈ શકતો નથી પ્રેમ એક એવી શક્તિ છે, કે જેના વડે પરસ્પર એક બની શકાય છે, પરસ્પર નજીક પ્રસરી શકાય છે અને જ્યારે પ્રેમના સુખથી આમ્રોઈની એકબીજામાં એક બીજાથી ભળવાનું હળવાનું ને મળવાનું થાય છે, ત્યારે અહમ્ આપમેળે ઓગળી જતો અનુભવાય છે અહમને જો ઓગાળી દેવાનું ખરેખરું દિન હોય, તો હૃદય હૃદયનો એવો ભાવ પ્રગટે તે ઘણું ઘણું જરૂરનું છે તો જ આપણે એક થઈ શકીએ

અહંકારના અનિષ્ટ

અહંકાર ઓગળતાં ઓગળતાં અનેક પ્રકારના આગ્રહો પણ ઓગળી જવાના છે, તે નક્કી જાણજો અહંકારને લીધે આપણે જે તે અને તેવી તેવી સમજણની પક્કડમાં રહ્યા કરીએ છીએ અહંકારને લીધે આપણને અનેક પ્રકારના ભ્રમતમાં પડી રહેવાનું બને છે અહંકાર આપણને જીવનકૃતિમાં જકડાવી રાખે છે પ્રકૃતિના અસ્તિત્વનું મૂળ કારણ અહંકાર છે દ્વંદ્વમાં જોડાવી રાખનાર પણ અહમ્ છે ગુણની ભૂમિકામાં પણ અહમ્ પ્રવર્તે છે

અહમનો લય કરવાના ઉપાય

આમ જીવનના સાધકે જો સાધનાના હાર્દમાં પ્રવેશવું હોય તો તેણે સર્વથી પ્રથમ અહંકારની મુક્તિ મેળવવાને જ્ઞાનપૂર્વકના સકળ પ્રયત્ન કરવા ઘટે સૌથી પ્રથમ સાધકે નમ્રમાં નમ્ર બનવાની જ્ઞાન-પૂર્વકની માળજી ને ઉત્સાહ સેવવા ઘટે અને પ્રેમની ભાવના સમજી સમજીને પ્રકટાવી પ્રકટાવીને પ્રેમથી વર્તવાનું કર્યા કરવું જોઈએ જ્યારે જ્યારે અહમ્ પોતાનું માથું ઊંચું કરે, તે વેળા તેણે જાગ્રત

થઈ જઈને અહમ્‌ની પ્રેરણાથી કશું પણ ન કરવું ઘટે. અહમ્‌નું અસ્તિત્વ છે ત્યાં સુધી સાત્ત્વિક ગુણ પૂરેપૂરો પ્રકટી શકનાર નથી. સમજણોની પકડ બને તેટલી ઓછી થાય, તથા વધારેમાં વધારે નમ્રતાથી વર્તાય, સમજી સમજીને હરેક પ્રકારના આગ્રહથી ન વર્તી જવાય તેની કાળજી રાખવાપણું પ્રગટે, અને પ્રેમની ભાવના ઉત્તરોત્તર વધારે ને વધારે પ્રકટાવતા જવાય;—આ બધાં પગલાંથી જીવનમાં મળતા પ્રસંગોમાં જ્ઞાનપૂર્વક જો આપણાથી ઉપરની રીતે વર્તવાનું બની શકે તો અહમ્‌નો લય થયા વિના ન રહે.

જીવનવર્તનમાં પરાક્રમ દાખવો

આ બધા ઉપાયો તો બતાવ્યા છે, પણ એવું જ્ઞાન–ભાન રાખીને વર્તે છે કોણ ? આપણે તો વર્તવામાં પરાક્રમ દાખવવાનું છે, તેનો કૃપા કરીને ખ્યાલ રાખજો. આપણા પ્રત્યેક વર્તનવહેવારમાં તેના હેતુનું જ્ઞાન ઝળહળતું હૃદયમાં હૃદયથી પ્રકટેલું હોવું જોઈશે.

ખુલ્લા થવું જ પડશે

જીવનવિકાસની ભાવનાના હેતુ અર્થે જે જે સ્વજન પ્રભુ-કૃપાથી મળ્યાં છે, તેમને તેમને તેમનું સાચું સ્વરૂપ સમજાવવું અને જીવનમાં તેવા તેવા પ્રસંગોમાંથી તેમના સ્વભાવનું તેમને દર્શન કરાવવું તે મારો ધર્મ છે. એવું બતાવવાનું થતાં તે તે સ્વજન પ્રેમથી તેને સ્વીકારતાં નથી એવો અનેક વાર મને અનુભવ છે. અને તેથી મને તો લાગે છે કે જે હેતુ અર્થે તે મળેલાં છે, તે તેમનો હેતુ સાચો નથી. કોક વાર પોતાનું કબૂલે છે ખરાં, પરંતુ તે પણ અધુંપધું. જીવનનો વિકાસ પૂર્ણપણે ને બધી રીતે, સંપૂર્ણ ખુલ્લા થયા સિવાય થઈ શકવાનો નથી.

હૃદયના ખુલ્લા એકરારની જરૂર

આ હકીકતનું અંતરનું જ્ઞાન સાધકને જ્યાં સુધી પ્રકટી શકતું નથી, ત્યાં સુધી તે પ્રગતિ પણ કરી શકવાનો નથી. જે જે વૃત્તિ,

વિચાર, લાગણી, પરસ્પરના વર્તનથી પ્રગટતી વૃત્તિ, કર્મ-પ્રસગ ને વર્તનમા જગતનાં લક્ષણો, ને તેમા તેમા પોતાની પ્રગટતી જતી સ્થિતિ—તે બધાનો હૃદયનો ખુલ્લો એકરાર પૂરેપૂરો થયા વિના સાધકથી ખુલ્લુ પણ થઈ શકાતુ નથી, તે જાણજો

મનની વ્યથા મનમા શમાવવી પડે છે

ભગવાનની કૃપાથી મળેલા સ્વજનને તેમની પ્રકૃતિ ને તેમના સ્વભાવનુ તથા તેમના અહમ્‌નુ ને તેમની વૃત્તિઓનુ જીવનમા પ્રગટતા જતા જુદા જુદા પ્રસગોમાના વર્તન વડે કરીને દર્શન કરાવેલુ છે, તે હકીકત છે જોકે ચેતવુ છુ તેણે ચેતી શકાય એવા પ્રકારની તેમની તેમની સ્થિતિનુ જ્ઞાન-ભાન તેમને થયેલુ હોવાથી તેમ થઈ શકે તેવી શક્યતા તો પૂરેપૂરી છે કિંતુ ધ્યેય પરત્વેની મહત્ત્વાકાંક્ષાની ગરજ તેમને પૂરેપૂરી જાગેલી નહિ હોવાથી તે સ્વજન ત્યા ને ત્યા પડ્યા રહેલા છે કોઈક આગળ વધે છે, આમકમાં મોળાશ પ્રકટેલી છે સમજણ વધેલી છે, તથા બીજી બાબતમા કઈક પ્રગતિ દેખાય છે તો તેને સાધનાના હાર્દને પકડવાની પૂરેપૂરી ખરેખરી તાલાવેલી લાગી નથી, એટલે પણ આગળની પ્રગતિ થતી નથી ને તેથી આ બધુ જોઈ જોઈને કૂવાની છાયડી જેમ કૂવામા સમાય તેમ અમારુ બને છે

બધા ભ્રમો ભાગી જવા જોઈએ

જીવનવિકાસના માર્ગે જવા માટે બધા પ્રકારના ભ્રમો ભાગી જવા જોઈએ છે નહિતર તો મન ત્યા ચોટી રહે બધા ભ્રમ ભાગ્યા વિના સાચો વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી એક જ વસ્તુને અનેક રીતે જોઈ શકાય છે જે કોઈ જે રીતે જુએ છે વિચારે છે સમજે છે તે ઉપરથી એનુ માનસ પણ ઘડાઈ જાય છે જો કે તેથી એના નિયમો સર્વસામાન્યપણે એકધારી રીતે જડતાથી જ્યા ત્યા લગાડી શકાય નહિ. કેટલીક વાર એકનો જે ધર્મ હોય તે બીજાનો અધર્મ પણ હરે એવુ પણ બનવા સભવ રહે છે

સ્વજનોનો ઉત્કર્ષ—એ એક જ ગરજ

હું તો પ્રભુકૃપાથી કોઈનું કશું સાંખી લેતો નથી. જ્યાં જ્યાં સાંખી લેવાનું બને છે, ત્યારે તેનો હેતુ સામા જીવમાં સહાનુભૂતિપૂર્વક ભળવાપણાનો હોય છે. સાંખી તે લે છે,—કે જેને કંઈ ગરજ હોય છે. મારે કશી કાંઈ કોઈની ગરજ નથી. ગરજ કોઈ પ્રકારની આશા–અપેક્ષા ને કામનાને અંગે કરીને પ્રકટે છે. જીવનમાં જ્યારે સંપૂર્ણ નિઃસ્પૃહતા પ્રકટે છે, નિર્મમત્વ પ્રકટે છે, નિરાસક્તિ પ્રકટે છે, સંપૂર્ણ નમ્રતા પ્રકટે છે, ત્યારે કોઈનામાં જીવ પ્રકારની ગરજ કંઈ કશા વિષે પ્રકટી શકતી નથી, તે નક્કી જાણશોજી. પ્રભુકૃપાથી એક ગરજ છે કે જે હેતુ અર્થે સ્વજન મળ્યાં છે, તે હેતુ હૃદયથી કેમ કરીને તેઓ પીછ્યાં કરે ને તે પ્રમાણે વર્ત્યા કરે અને જીવનમાં પ્રગટે.

પ્રેમ-સદ્‌ભાવ વિના ઉત્તમપણું ન પ્રગટે

કિંતુ એવી ભાવનાને પણ કોણ પ્રીછી શકે છે ? કોઈને પોતપોતાની જીવનવિકાસની બાબતમાં પૂરેપૂરી પડી નથી એટલે તેમાં તેમનો દોષ પણ શો ? ગુણનો ધર્મ પણ જો સમજી શકે તોપણ જીવનમાં ઉત્તમતા પ્રકટે. જીવનમાં ગુણની કદરભક્તિ પણ જો પૂરેપૂરી પ્રગટે, તોપણ જીવનમાં સદ્‌ભાવ પ્રકટ્યા વિના ન રહે. પરસ્પરમાં ગુણની કદરભક્તિ જો પ્રકટી જાય, તો સુમેળ થતાં વાર ન લાગે. બંને બાજુનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો વર્તાવ હૃદયમાં હૃદયથી પ્રકટ્યા વિના ઉત્તમપણું પ્રકટી શકવાનું નથી, તેમ જ ઉત્તમનું દર્શન પણ થવાનું નથી.

પ્રથમ સદ્‌ભાવપૂર્વકનું જીવન; ને પછી ઉપદેશ

અનેક સ્વજનની ગાળો ખાધી છે. અનેક સ્વજનથી ધુતકારાયેલો પણ છું. કેટલાક સ્વજને તો પાછો ધકેલવાનું પણ કરેલું છે. કેટલાકે ઘણો વિરોધ પણ કરેલો છે. કેટલાંક સ્વજને તો મનમાં કંઈ કંઈ અન્યથાપણે માની લીધેલું છે. ઉચ્ચ જીવનમાં પ્રગટી શકે એવા ગુણનું દર્શન અને શક્તિના પ્રસંગ અનુભવમાં પ્રકટેલા હોવા છતાં તે અંગેનું

મહત્ત્વ કોઈને આપેલું નથી કેટલાકે અન્યાય પણ કરેલા છે કેટલાક સ્વજનો તો ઘણો અપરાધ પણ છે તેમ છતાં કોઈ પણ પરત્વેનો આ જીવનો સદ્ભાવ ઘટ્યો છે એવું બન્યું નથી તેમના તેમના અપમાન આવવાને પ્રભુકૃપાથી અટકાવી તેવાગ જ શમાયું છે કોઈકે અપમાન પણ કર્યાં છે, તો પ્રભુકૃપાથી તેના પર ઉપકાર કરવાનું પણ બની શક્યું છે જીવનમાં સદ્ભાવનો સંપૂર્ણ પ્રભાવ પ્રગટ્યા વિના જે તે બધા જીવો સાથે આપણે ઉત્તમતાથી વર્તી શકવાના નથી સદ્ભાવમાં એનો જ્યારે પ્રાણ પ્રગટે છે, ત્યારે તે તે જીવનું ઉત્તમત્વ આપણા દિલમાં પ્રગટ્યા વિના રહેતું નથી કોઈ કોઈ જીવની તો અતિ ગંદી ગાળો પણ ખાવાનું બન્યું છે છતાં પણ પ્રભુકૃપાથી તેમના તેમના પર પ્રેમ કરવાનું જ ભગવાને અમને સુઝાડ્યું છે તે તેની પરમ કૃપા છે જો કોઈએ થોડોક પણ ઉપકાર કર્યો હોય છે, કે કોઈનું આ જીવ પર થોડુંક પણ લેણું હોય છે, તો તેને ચૂકવવાને માટે પ્રભુકૃપાથી આ જીવે ઘણી જહેમત પણ ઉઠાવેલી છે, તે જીવનની હકીકત છે એટલે જ જે તે સૌના સ્વજનને તે તે પ્રમાણે વર્તવાનું કહી રહેલો છું જીવનમાં જે કદી આચર્યું નથી, એવું આચરવાને કદી પણ આ જીવે કોઈને કહેલું નથી તે નક્કી જાણશોજી

હરિ ૐ ખાર, તા ૮-૧-૪૩

સૂક્ષ્મ તત્ત્વોને આપણે દેખી શકતા નથી

દરેક વસ્તુને ગતિ છે વસ્તુ દેખાય છે તે ગતિને લીધે ગતિથી વસ્તુ ઓળખાય પણ છે ચેતન તેમ જ જડ બંનેમાં ગતિ હોય છે જેઓ માનવી જીવનની પર ગયા છે, માયી તત્ત્વની ભૂમિકાથી ઉપર ગયા છે, તેઓ આપણને સંજોગવશાત્ સાંભળી પણ શકે ને જોઈ પણ શકે પણ આપણે તેમને તેમના પોતાના સ્વરૂપમાં જોઈ શકતા નથી, કેમકે તેઓ તેમની સૂક્ષ્મતાને લીધે એની બધી પ્રચંડ ગતિમાં આંદોલન

કરતા હોય છે કે સ્થૂળ શરીરમા જકડાયેલા આપણે તે સૂક્ષ્મ તત્ત્વોને દેખી શકતા નથી તેમના અત્યત વેગવાન આંદોલનોને આપણી દષ્ટિ ગ્રહણ જ કરી શકતી નથી

જ્યારે આપણે બોલીએ છીએ, ત્યારે એ શબ્દની ગતિના મોજા બીજાના કાન પર પડે છે તેવી રીતે તેજના કિરણોની ગતિને લીધે આપણે જોઈ શકીએ છીએ શબ્દ તથા તેજને ઝીલનારી શક્તિ એવુ યત્ર જો આપણામા યોગ્ય રીતનુ ન હોય, (જેમકે બહેરા કે આધળા) તો આપણે સાભળી કે જોઈ શકતા નથી, તેવી રીતે આપણી ઇંદ્રિયો, આપણી દુનિયાદારીની સમજથી પર ગયેલી ન હોવાથી, એનાથી બીજા સ્થાનના અસ્તિત્વની એને ઝાઝી ગતાગમ પડતી નથી

જ્ઞાની, યોગી વગેરે ભક્ત એ સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ અનુભવી શકે

સૂક્ષ્મ વિશ્વમા જે કઈ બને છે તે પ્રત્યે આપણે બહેરા ને આધળા છીએ આપણા જોવા–સાભળવાના સાધનો, આખ અને કાન, તે બધુ જોઈ–સાભળી શકવા જેટલા સમર્થ નથી પરતુ માટીના દેહધારી હોવા છતા પણ, જે વિરલ આત્માઓએ સૂક્ષ્મ તત્ત્વનાબ્દ શક્તિ કેળવી છે કે જેમને તે મળેલી છે, અથવા વધારે યોગ્ય શબ્દોમા કહીએ તો જેઓ ભગવાનની દિવ્ય સૃષ્ટિ સાથે ને તેના દિવ્ય હેતુ સાથે જાતે જ સકળાયેલા છે તે લોકો પેલા સૂક્ષ્મ તત્ત્વોને જોઈ તથા સાભળી શકે છે, કેમકે તેઓ પોતે પોતામા એવા આદોલનો ઉપજાવી શકે છે કે જે પેલા સૂક્ષ્મ તત્ત્વોના આદોલનો સાથે તાર મિલાવી શકે

પ્રેમની અદ્ભુત શક્તિ

પ્રેમના આદોલનો એટલી બધી બળવાન અસર ઉપજાવી શકે છે કે હૃદયનો–હૃદયસ્થ આત્મતત્ત્વનો–આ મહાન ગુણ એની અતિમ હદ સુધી કેળવવાની આપણને આપણા પોતાના જ સુખને માટે જરૂર છે પ્રેમ સમજણ પ્રગટાવે છે, અને જ્યારે તે પ્રજ્ઞાની સાથે સલગ્ન થાય છે, ત્યારે દિવ્ય પ્રકૃતિ અને વિશ્વના રહસ્યોના પડ । ઉકેલવાની શરૂઆત આવો પ્રેમ કરે છે

ગતિની સર્વવ્યાપકતા

આખુયે વિશ્વ ગતિનુ બનેલુ છે આપણા બધાનુ ને આસપાસ દેખાતા ન દેખાતા બધાનુયે તે તત્ત્વ છે, ચેતન છે, પ્રાણ છે એ આપણા આધારનુ મૂળભૂત તત્ત્વ છે બધાને જોડનારી તે સાંકળ છે ચેતનવાળી ને ચેતન વગરની બધીયે વસ્તુમા જેવી જેવી પ્રકૃતિ તેવા તેના ગતિના મોજા

આપણાં મોજાને એ જોવામાં ભૂલ કરતા નથી

આપણા પણ તેવા ગતિના મોજા છે તે મોજાને એટલે આપણને કોઈક તેવો પારખી પણ શકે ક્રોધમા હોઈએ, પ્રસન્નચિત્ત હોઈએ વિચારમા ગરકાવ હોઈએ, વિકારી વૃત્તિમા હોઈએ કે કોઈ અન્ય દશામા હોઈએ તે તે કાળે તે પ્રકારની ગતિના મોજા પ્રસરતા રહે છ જેવો વિચાર અને એવી જેવી ઉત્કટતા તેવા તેવા એવી ગતિના મોજા થતા રહેવાના આ બધુ સમજમા ઊતરી શકે એમનુ સ્પષ્ટ સમજાવવાને પ્રયત્ન કર્યો છે, પરતુ પુરતુ સમજાવી શકાયુ નથી, કારણ કે એવુ કદી આવડ્યુ નથી પ્રભુકૃપાથી અનુભવના આનદ ને એમા રસ પડે ઉપર પ્રમાણેની પારખવાની કળા જે જીવાત્માને સાપડે છે, તેની આકલનશક્તિમા ફેર પડી શકતો નથી. તે જુદે તે સાચુ હોવાનો પૂરો સભવ રહે છે

હૃદયનો સહકાર જ બસ છે

જીવનના વિકાસના હેતુ અર્થે સગેના સ્વજનો પોતાની તેવી ને તેવી સ્થિતિમા પડી રહે ને હાલેચાલે નહિ, ત્યારે અમારે પણ શુ છાનુમાનુ જોયા કરવુ? બોલીએ છીએ, તો તે ગમતુ નથી અને ઊલટુ કડે છે જે બોલીએ છીએ, તેનું હાર્દ સાનાત્મક ભાવે હૃદયથી પૂરેપૂરુ સ્વીકારાતુ નથી આમ મન-હૃદયનો સર્વ ભાવે સહકાર ન મળેલો હોય, એમને તે અતરની ભાવના બિચારી પાછી પડે છે દુનિયાદારીના સુખો, વૈભવો, ધન-દોલત, પ્રતિષ્ઠા, મોજો, મનતબો

વગેરે મારે જોઈતાં નથી. એ બધાય ભંડારો રાખો ભરી ભરીને તમારા બધાંની પાસે. પ્રભુકૃપાથી મારે તો જે જોઈએ તે જ આપતાં રહેશો તો તમારા બધાંનો ઘણો પાડ. એવો ખોરાક જો મળતો રહે, તો ધન્ય ધન્ય, કૃતાર્થ થઈને જીવી શકાય. જે હેતુથી જોડાવાનું બન્યું હોય, તે હેતુ કૃપા કરીને ફળાવવાને માટે બનતું બધું કરી ચૂકો એટલી હૃદયભરી બધાંને પ્રાર્થના છે.

મારી આગળ સાધનાની જ વાત કરો

સંસારી કામના, આશા, અપેક્ષા વગેરેની વાત જ મારી આગળ ન કાઢશો; કારણ કે ધન-દોલત કે એવું કંઈ કશું હોય, તો જ આપણામાંની એવી વૃત્તિને ઊછળવાનું કારણ મળેને ? અને એ પ્રકારની ગતિનાં મોજાં પ્રકટેને ? એ રીતે આપણામાં એવી ગતિ ઉત્પન્ન થતાં, એના રૂપ જ આપણે બની જઈએ ને ? અને એ જ ગતિના પ્રકારની સૃષ્ટિ આપણે સર્જતા બની જઈએ છીએ. વિચારની પરંપરા પણ તે પ્રકારની જાગતી રહે છે એટલે કૃપા કરીને એવું કશુ મારી સાથે ન રાખતાં જે કરવાનું છે તે જ કર્યાં કરવાનું રાખશો.

તાવણીનો હૃદયપૂર્વક સ્વીકાર કરો

જો કે જે જે કંઈ માર્ગમાં જરૂરી હોય ને જે કંઈ ઊભું થવાનું હશે તે થવાનું છે; તેથી હું કંઈ દિલગીર થતો નથી. પરંતુ જે ઊભું થાય છે, એનાં હાર્દ, હેતુ ને એનાથી જે પ્રકારે લેવાવો જોઈતો અંતરનો લાભ—એ બધું યથાર્થપણે થયા કરે તો મને ઘણો સંતોષ થાય. લોઢાને તપાવવાપણું એ તો એનો આકાર ઘડાવા માટે તેમ બનતું હોય છે. એટલે જીવનમાં તવાવાનું જે બનતું હોય છે, તે આકાર ઘડાવાને માટે હોય છે. પરંતુ તેનો હૃદયપૂર્વકનો સ્વીકાર કરવાને બદલે આપણે તો ઊલટો તેનો સામનો કરીએ છીએ. આપણી જાનને તે માટે આપણે સહર્ષ ધરી દેતાં નથી; એટલે હેતુ માર્યો જાય છે, ને મળેલી પરિસ્થિતિનો અર્થ સરી શકતો નથી.

સમજણ છતાં સ્વભાવવશ વર્તે તે મૂઢ

જે કોઈ પરિસ્થિતિને જડપણે લાચારીથી વશ થાય છે, તેનું જીવન તો દયાપાત્ર જતું હોય છે પરિસ્થિતિનો હેતુ સમજવા છતા, એનો ખ્યાલ આવેલો હોવા છતા અને તે આપણા જીવનના કલ્યાણ માટે છે એવી ભાવના એની સમજણમા હોવા છતા, જે એના વિરુદ્ધ પણે વર્તે છે, એટલે કે પોતાના તેના તેવા સ્વભાવને જ વશ થઈ જાય છે—તેવા જીવને કઈ કોટિમા મૂકવા તે સમજાતુ નથી! એવા જીવ પોતાના કલ્યાણને જાણતા હોવા છતા, પોતે અકલ્યાણના સકંજામા સપડાયે જાય છે એવા એ વિવશ અને મૂઢ લોક છે આપણામા શક્તિઓ તો ભરી પડી છે આપણે ગમે તે થઈ શકવા સમર્થ છીએ આ કઈ ગપાટા નથી, હકીકતથી ભરેલુ સત્ય છે કઈકે જીવો તેવા થઈ શકેલા છે, એ આપણે જાણીએ છીએ કૃપા કરીને આપણી પોતાની જીવ પ્રમાણની માથાકૂટો છોડો પોતાનુ પકડી રાખીને કોણ શુ પકડી રાખી શક્યુ છે?

હવે તો કોનો દોષ છે ને કોનો દોષ નથી, ને કોનો દોષ કેટલો છે? એવા ભાગ વહેચવાનુ આપણે પૂરેપૂરુ મૂકી દેવુ જોઈએ માટે હવે એવ બધુ છોડી દઈને રસ્તે વળવાનું રાખીએ, તો ઘણુ ઘણુ સારુ જીવનના ધર્મને એકરૂપ કરવાપણામા આપણુ લક્ષ ચોટે તો તેવુ કર્મ ભાવનાથી કરવા જેવુ છે

ધન પરત્વે સાચી દૃષ્ટિ ઊગી નથી

પૈસાદાર લોકના પૈસાએ દુનિયામા ઘણુ અનર્થ ઉપજાવ્યુ છે એ શક્તિ આજે અણઘડના હાથમા જઈ પડેલી છે એના સદુપયોગની કળા તેઓ જાણતા નથી તેઓ ભોગમા પડેલા છે ધન એ તો શક્તિ છે એનુ હોવાપણુ ખોટુ નથી એના પરત્વેની આપણી વિચારસરણી, એને દિવ્ય હથિયાર તરીકે વાપરવાની કળા, એના ઉપયોગની જ્ઞાન પૂર્વકની યોગ્ય સમજણ આપણુને હૃદયથી પૂરેપૂરા સમજાયા નથી, તેથી આ બધો ગૂચવાડો છે

પૈસો જીવનને અર્થે જ

જીવન શું પૈસાદારને જ વરેલું હશે કે ? જે જીવનમાં ભાવનાની કદર નથી, ભાવનાનું મૂલ્ય નથી, ભાવનાનો મર્મ જે જીવન સમજતું નથી, તેવા જીવનને કરવાનું શું ? જે જીવને જીવનની જો સમજણ જ ન હોય, તો એ પૈસાને કરી કરીને શું કરવાનો છે ? જીવનને અર્થે જ એ બધાંનો તો ઉપયોગ છે. જો એનાથી જીવન જ ન ઘડાતું હોય ને ઊલટું જો જીવન એનાથી જકડાતું જતુ લાગતુ હોય, તો એ પૈસાને શું કરવાના ? એવા પૈસા આપણા વહાલામાં વહાલા સ્વજનના શબ જેવા છે. પૈસાનું આટલું બધું મહત્ત્વ જીવનમાં વિકૃતિ પ્રકટાવે છે, તે નક્કી જાણજો. :જીવનની સંસ્કૃતિની તેજસ્વિતા ઘટી એટલે પરિણામ તો એવું જ આવેને ?

હરિઃ ૐ ખાર, ૮-૧-૪૩

બાકીના જીવનનું એક જ કર્તવ્ય

આ શરીરનું બાકીનુ જીવન જે કોઈ ભાવનાનું નામ શીખવાને એની કને આવશે એને એની પાથી ગોદાટી કરાવી કરાવીને પણ તે રસ્તે લઈ જવામાં ગાળી શકાવાનું છે. એ જ એના જીવનનું અંતિમ કર્તવ્ય છે. પછી તો જેની જેટલી જિજ્ઞાસા હશે, તેટલું તેટલું થયા જશે. ગોદાટીને લીધે પણ કેટલાકને તો ચસવું પડશે. આ જીવતરમાં પ્રભુકૃપાનો એવો યોગ છે. પ્રભુના નામનું સાચી રીતનું મહત્ત્વ જો કોઈ પણ જીવમાં જગાડી શકાયું, તો એવા આછાપાતળા કર્મથીયે મને તો પૂરેપૂરો સંતોષ થવાનો છે. જે કોઈ જેવી પ્રકૃતિ–સ્વભાવવાળું મળશે, તે એની રીતે એના પ્રમાણમાં લાભ લઈ શકાવો શક્ય હશે તો તે લેશે. પ્રભુકૃપાથી આ જીવે તો એનો ધર્મ બજાવ્યે જ જવો. જે જે મળે એમને આ ધર્મમાં એમની એમની રીતે—એ ન જાણે તેમ—સૂક્ષ્મપણે એમને દોરવાં. જે બધાંમાંથી છૂટો થઈ ગયેલો છે, તેવો જ બધાંનામાં એની રીતે જકડાયેલો પણ રહી શકે છે.

પુરુષના દેહમાં પણ સ્ત્રીત્વ પ્રકટી શકે

જે ભાવનાના ગુણો સ્ત્રી હૃદયમાં રહ્યા છે, એને સ્ત્રીત્વ કહેવાનું જોઈએ ભારતપૂર્વેનું એવું સ્ત્રીત્વ કેટલાક પુરુષોએ મેળવેલું છે એવું જાણેલું છે ગાંધીજી પોતાને સ્ત્રી તરીકે પણ ઓળખાવે છે રામકૃષ્ણ પરમહંસના જીવનમાં એવો ભાવ પ્રગટેલો હતો એટલે એવા સ્ત્રીત્વની ભાવના પુરુષપણામાં પ્રગટી શકે છે, એની સંપૂર્ણ શક્યતા છે

આકાશપાતાળ એક કરવા જેટલા મથવાનું છે

પ્રભુકૃપાથી પાછળ લાગવાપણું આવેલું છે તે વાત સાચી છે 'આ તો વાગે પડેલો છે ને ખાઈખૂંચીને મંડેલા છે,' એમ કોઈને લાગે તો તે પણ નવાઈ નથી ગાડીને પાટા પરથી ઉથલાવી નાખીશું તો જાતે પોતે હેરાન થઈશું માટે કૃપા કરીને સ્વભાવ નાખવો જોઈએ જો બદલાવવાનું હોય, તો આપણા સ્વભાવના સ્વરૂપને પણ બદલી નાખવું પડશે સ્વભાવનું સ્વરૂપ કંઈ એકદમ બદલાઈ જતું નથી એને માટે તો કટકટની સમજી સમજીને મહેનત કરવાની રહે છે આકાશ-પાતાળ એક કરવાના રહે છે આપણે કોઈને પણ અમારા ન લાગી જઈએ તો ઉત્તમ અને એનો ખ્યાલ પણ આપણને જાગવો જોઈશે. સાધનાની દૃષ્ટિ તો ભગેના-મગેના હોવા છતાં અનોખા છીએ એવી દૃષ્ટિ છે જેને ફેરવવાનું છે તો મથ્યા વિના ચાલવાનું નથી એમાં ગોકળગાયની ગતિ ગણ્યે ચાલે તેવું નથી હજી તો મૂળમાં જ્યાં એકડો માંડવાની શરૂઆત હોય, ત્યાં આગળની ગણતરી થવા માંડતી દેખાતી હોય ત્યારે શું કરવું?

દોષ દેખાડવાનો હેતુ

પ્રભુકૃપાથી મથાને મથન કરાવાને તેમની તેમની પ્રકૃતિનું યથાર્થ સ્વરૂપ તેમની આગળ સ્પષ્ટ રીતે થયા કરે એમ ઇચ્છું છું તે દોર રૂપે તેમ થાય છે તેવું નથી પરંતુ પોતાના સ્વભાવના તેવા તેવા

દર્શનથી કરીને તે તે સ્વજન તેમાંથી મુક્ત થવાની ઝંખના પ્રકટાવે એવો તેમાં જીવતોજાગતો હેતુ રહેલો છે. પરંતુ અહીં તો દળી દળીને કૂલડીમાં જ વાળ્યા જેવું થાય છે. એ પાનાં પડાવે છે, ને માથાં ભટકાવે છે; એવી તેની અજબ ને ગજબ કળા છે. દુનિયાદારીની, સંસારીની સમજ ને ગણતરી જીવનવિકાસના માર્ગમાં પકડી રાખીને આગળ વધી શકાવાનું નથી. બાળકને જેમ આંગળી પકડીને અંદર ઓરડામાં લઈ જવાનું બને છે તેમ ઘણાં સ્વજનને તેમની પ્રકૃતિમાં લઈ જઈને તેમની પ્રકૃતિને નગ્નપણે બતાવવાનું એની કૃપાથી બન્યું છે.

પોતાની પ્રકૃતિ જાણવાની જરૂર

એટલે હવે આપણે તો આપણી પ્રકૃતિને આવી રીતે ઓળખીએ ને એમાંથી પાછું વળવાનું કરીએ તો ઉત્તમ સાધકને પોતાની પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને જાણવાની પૂરેપૂરી જરૂર છે. એમાં કોઈ કોઈને છેતરી શકવાનું નથી. સૌ કોઈને પોતપોતાનું માપ આવી જવાનું છે. સર્વ પ્રકારની ભ્રમણામાંથી નીકળી જવાનું છે. ઉકળાટ કે ઉશ્કેરાટમાં એકાદ કોઈ શબ્દ નીકળી જાય છે, તે ઉપરથી સારુંયે તે માનવનું માનસ સમજાઈ જતું હોય છે. જે કંઈ સંગ્રહી રાખેલું હોય એને આધારે કોઈ મત કે અભિપ્રાય આપણે બાંધવા નહિ.

શંકા મનમાં ભરી ન રાખવી

જે શંકા થાય તે કૃપા કરીને લખજો. એને મનમાં ભરી રાખવાથી ફાયદો થવાનો નથી. ઊલટું આ માર્ગે તો તેથી નુકસાન છે. જ્યાં સુધી મનમાં ઊંધી સમજણ ભરી પડી હોય ત્યાં સુધી તે સાચી શ્રદ્ધા ઊપજવા ન દે. એટલે શંકાનું નિરાકરણ કરી લેવું ઉત્તમ. કોઈ ગમે તેમ બોલે કે કરે તેની પરવા કરવી નહિ. પરંતુ મનમાં જે કંઈ થયું હોય તે શાંતિથી, સમતાથી પ્રેમથી કહી નાંખવું, તે ઉત્તમ.

શંકાનાં ઘણાં જ ઊંડાં મૂળ

જીવનમાં વિકાસ કરવાનું જો દિલ હોય, તો મનને સર્વ પ્રકારના

સંકોચ વિનાનુ અને સગવગ વિનાનુ રાખ્યા કરશે તો લાભ છે શકાની વૃત્તિ સત્યને જાણવાને માટે છે, સત્યને પકડવાને માટે છે, સત્યને અનુભવવા માટે છે અને તે ઘણા કાળ સુધી આપણા સ્વભાવમા ટબી પણ ગરે છે તેના થર કેટના પડ સુધી ઊંડા ઊતરેલા છે તે એકદમ જાણી પણ શકાતું નથી આ અંગે ૧૯૩૪મા, સાધના કાળમાં, મારે માટે મે એક કવિતા લખી હતી, તે તમને લખી મોકલુ છુ

(વૈષ્ણવ નથી થયા એ ઢાળ)

શકા ડાકણી છે, તેનો કોઈ ન કરશો સગ
પ્રેમી સજ્જનો ! એનો પાડો ખે પરમગ શકા૦

ડમે સાપણી, એ તો લેતી એક જ જનના પ્રાણ
પણ જે નાગણ શકા ડસશે, અનેકના લે પ્રાણ શકા૦

પાપણી શકા, નાગણી શકા, ડસીની વેર ભરેલી,
મોહક રૂપાળુ મુખડુ એનુ, અદર ઝેર ભરેલી શકા૦

ચશ્મા એના નવીન ઢગના, ઘડીભર મન લલચાય,
હોય તે થકી બનાવે ઊલટુ, ચગવે ભ્રમને પાય શકા૦

એક વાર કઈ સગ કરી જો લપટાયા તે સાથ
નવા નવા નિત વેશ બનાવી, મન કરી લે નિજ સાથ શકા૦

સગા, સબધી, સ્નેહી જનની સોબતને તે ટાળે,
પ્રિયમા પ્રિય પણ પ્રેમી જનનો વિરોધ દિન પડાવે શકા૦

જીવનના સતોષ સુખો ને પ્રેમ થશે સૌ નાશ
જીવ્યુ તમ ધૂળધાણી થશે ને બનશો છેક હતાશ શકા૦

ભાખ્યુ એટલુ માની ન લેશો, રાખજો દિલ ઉદાર,
નહિતર વહોરશો સર્વ નાશ જો, એ પર ધર્યો મદાર શકા૦

સત્ય પરખવા શંકા-તત્ત્વનું પ્રભુએ દીધું સ્થાન,
તાટસ્થ્ય સમતુલા જાળવી તે સાથે લે કામ. શંકા૦

તેથી કંઈ શંકા ઉદ્ભવે એનું કોઈ ને કોઈ રીતે સમાધાન મેળવી લેવાનું રાખવું.

કવિવરનું વાક્ય

કવિવર ટાગોરનું વાક્ય તમે જે ટાંક્યું છેઃ-" Let my love see you even through the barrier of nearness."

' ખૂબ નિકટતાના ગાઢ આડપડદામાંથી પણ આરપાર તને જોઈ શકું એવો ઉત્કટ ને આર્દ્ર મારો પ્રેમ હજો.'

ખૂબ નિકટપણું પ્રેમને અનુભવવાને આવરણરૂપ છે. જીવનના તેવા અનુભવને કવિવર ઉપલા શબ્દોમાં સ્પષ્ટ ટાંકે છે. એટલે આપણે સ્થૂળ રીતે નિકટવર્તી હોઈએ, તેમ છતાં હૃદયના પ્રેમને પારખવાની, સમજવાની ને અનુભવવાની કળા હૃદયથી જો નહિ મેળવી શકીએ, તો એવું નિકટપણું આપણને અંતરાયરૂપ પણ થઈ પડે અને પાસે આવવા ન દે.

શંકા થાય ત્યારે તટસ્થતા રાખવી

કવિવરના વાક્યનો મર્મ આપણે જીવનમાં ઉતારવાનો છે. તેવું જો સાચેસાચ બની જાય તો કંઈ કશા સંદેહ પ્રકટે નહિ. ગુરુના વચનમાં જરૂર વિવેક વાપરવો જોઈએ, એટલું જ નહિ, પરંતુ એના હેતુને ફલિત કરવાને સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સાત્ત્વિક બુદ્ધિનો ઉપયોગ પણ કરવો જોઈએ. ક્યાંયે મહાતદ્રાપણે ન થઈ જાય, ઊર્મિ ને આવેગમાં તણાઈને કશું ન થઈ જાય, તે તો ખમૂસ જોવાનું છે. એમ યોગ્યતાથી વર્તાય તો સમતુલા પ્રકટી શકે. ગુરુનું વચન ગમે તેવું હોય, પણ જો જીવન વિકાસની ભાવના પ્રકટાવવાનો હેતુ તેમાં જીવતોજાગતો રહી શકે તો કશો વાંધો ના આવે. શંકાનું બીજ તો સાધકના મનમાં—તે સાધનાની ઊંચી સ્થિતિમાં આવેલો હોય છે તે કાળમાં પણ—ટકયા કરે છે. એને

પોષણ મળી જાય એવી રીતે આપણે ન વર્તવું જોઈએ. સંશય હોય, તે કાળે સાધકે સંપૂર્ણ તટસ્થતા છવનીજાગની અમજીસમજીને રાખવાની છે. તેવી વેળાએ સાધકે આમ કે તેમ તણાઈ ન જતાં, તેણે તટસ્થ ઊભવુ ઘટે સંદેહના વિષયનો બારીકાઈથી તેણે અભ્યાસ કરવાનો રહે છે, ને બન્ને બાજુના મંતવ્યોથી વિચાર કરવો ઘટે પૂરેપૂરી તટસ્થતા પ્રકટયા વિના કંઈ કશાનો યોગ્ય વિવેક પણ પ્રકટી શકતો નથી તે જાણશો.

મત જ ન બાંધવો

એટલે મારા તમારા જેવા સામાન્ય જીવે તો જ્યાં સુધી એવી જ્ઞાનાત્મક પ્રકારની તટસ્થતા પ્રકટી નથી, ત્યાં સુધી જે કંઈ આમ કે તેમ વિચાર ઊપજે, તેનાથી આમ કે તેમ કશો મત કે અભિપ્રાય ન બાંધી દેવામાં હંમેશાં હિત છે કોઈ પણ મત કે અભિપ્રાય બાંધ્યો એટલે બંધાયા, અને એટલા સંકુચિત થયા એમ સમજવું કોઈ પણ જાતનો મત કે અભિપ્રાય પ્રકટી ન શકે એવું સહજ બધાયેલું હોય તો તે ઉત્તમ છે

ભગવાનની પસંદગીનું ધોરણ

કેટલાક મિત્રો

" यमेवैष वृणुते तेन लभ्य- । "

(એ જેને પસંદ કરે છે તેને તે મળે છે)

એમ વારવાર મારી સામે આ વચન ટાંક્યા કરે છે. પરંતુ સંસારવહેવારમાં પણ પરસ્પર સમાનધર્મ હોય છે, ત્યાં જ પ્રસન્નતા પ્રકટે છે ને પસંદગી થવાપણું રહે છે સમાન ગુણધર્મની એમાં પણ જરૂરિયાત છે જો ચેતન આપણને પસંદ કરે એવું ઈચ્છતા હોઈએ અથવા ભલેને ન ઈચ્છતા હોઈએ તોપણ એના જેવા ગુણધર્મ આપણામાં પ્રકટેલા હોય તો તે આપણને પસંદ કરે ને વરે. જેમકે,

समानशीलव्यसनेषु सख्यम ।

(જે જીવોના ગુણધર્મો, પ્રકૃતિ, સ્વભાવ ને અભ્યાસ સરખેસરખા હોય છે ત્યાં મૈત્રી જામે છે) આમ ચેતનના ગુણધર્મો જો આપણામાં

પ્રકટ્યા હોય તો તે આપણને પસંદ કરે, ને તેને આપણે જરૂર મેળવી શકીએ

यमेवैष वृणुते तेन लभ्य ।

એનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે બંધ બેસે તેવો છે તે પ્રમાણેનો અર્થ હું તો કરું છું બીજાને જેમ ગમે તેમ ખરું ઉપર કર્યો છે તેનાથી બીજી રીતનો કોઈ અર્થ સમજાવવાનો અથવા ઉપર કરેલો અર્થ ખોટો છે તેમ સમજાવવાનો કોઈ પ્રયત્ન કરશો તો તે સ્વીકારવાને પ્રભુ-કૃપાથી જરૂર ખુલ્લો રહીશ તે જાણશો

ઊંઘ

કેટનાક મને પૂછે છે કે સાધકે કેટના કલાક ઊંઘવું જોઈએ ? ને સાધકની ઊંઘ કેવા પ્રકારની હોય વગેરે વગેરે જે પ્રકારનું કર્મ કરતા હોઈએ તેના પર ઊંઘનો આધાર છે ઘણી ધમાલનું કામ હોય શોરબકોરનું કામ હોય, જ્યા વારંવાર મોટા મોટા અવાજો કાને અથડાતા હોય, ઘણા માણસોની ગીરદી હોય, યંત્રના કાન ફાડી નાખે એવા અવાજો થતા હોય જ્યા જોશથી, વેગથી ને ત્વરાથી કામ કરવાનું હોય, કર્મમા ઉશ્કેરાટ ને તંગદિલી રહ્યા કરતી હોય — આવા આવા પ્રકારમા ઊંઘનું પ્રમાણ વિશેષ જોઈએ, એટલે કે ૭–૮ કલાક પણ જોઈએ ઉપલા પ્રકારના કર્મોમા જ્ઞાનતંતુને ઘણી ખેંચ અને તાણ પડે છે અને તેના પ્રકારની ખેંચ અને તાણના સમારકામ કરવાને માટે ઘણા સમયની ઊંઘની જરૂર જ્યા અથડામણ સંઘર્ષણ, કલેશ, સંતાપ, અકળામણ, મૂંઝવણ ઉશ્કેરાટ, તંગદિલી, ખેંચ, તાણ વગેરે વગેરે આંતરિક પ્રકારની મનોવ્યથા પ્રગટતી હોય તેવી દશામા પણ ઊંઘમા સમયનું પ્રમાણ વિશેષ જોઈએ પરંતુ જે કર્મના પ્રકારમા શાંતિ, પ્રસન્નતા હોય, કોઈ પણ પ્રકારની અથડામણ કે ઘર્ષણ ન હોય, સમતા પ્રગટતી હોય, સુવ્યવસ્થિતપણે જે તે થયા કરતું હોય, જેમા વ્યવસ્થિતિ પ્રકટેલી હોય, જે કર્મમા રાગદ્વેષ ન હોય, કામ,

ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર ને અહંકારથી ભરેલા કર્મ ન હોય,— તેવા પ્રકારના કર્મ જે જીવથી થતા હોય તેવા જીવને ઊંઘનુ પ્રમાણ ૪ થી ૫ કલાકનુ હોય તો બસ છે જો જીવનુ રોજીંદુ એકધારુ સતત મનનચિંતન સાત્ત્વિક પ્રકારનુ છે, તેની ઉંઘ તો તેનાથી પણ ઓછા સમયની હોય તો તેથી પણ ચાલી શકે છે જ્યારે, જે કર્મમા ઉત્કટ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, અદમ્ આશા, ઇચ્છા, કામના લોલુપતા, તૃષ્ણા વગેરે જીવ પ્રકારના ઉત્કટ ને ઉન્દમાદભર્યા આવેગ ને આવેગો પ્રકટેલા હોય છે, તેવા જીવને તો ઊંઘની વધારે સમયની જરૂર રહેવાની એવા પ્રકારનો ઘણો ઉશ્કેરાટ જ્યારે હોય છે, ત્યારે ઊંઘ ન આવે એવુ પણ બને છે જો જીવને ઓછામા ઓછી ઊંઘથી પોતાના જ્ઞાનતંતુનુ સમારકામ (પ્રકટી ગયેલા સાત્ત્વિક ગુણને લીધે) થયેલુ અનુભવાય છે, તેવા જીવને ઉત્તમ પ્રકારનો જનજુવો ઉંઘ એ જ્ઞાન તંતુના સમારંભ માટે છે જ્ઞાનતંતુનો નબળાઈ અનેક કારણોને લઈને પ્રકટે છે જન્મથી જ શરીર નબળુ હોય ને તેને કારણે જ્ઞાનતંતુઓ નબળા થયા હોય તો પણ તેવા જીવનુ મનનચિંતન સતત એકધારુ જો સાત્ત્વિક પ્રકારનુ થયા કરતુ હોય, અને એવા એકાગ્રતાભર્યા મનનચિંતનમા હૃદયની ભાવના પ્રગટેલી હોય તો તેના જ્ઞાનતંતુમા નવુ જોશ ને નવા પ્રાણ પણ પ્રકટે છે આપણા જ્ઞાનતંતુઓને સબળ બનાવવા હોય તો તેનો આધાર આપણુ કેવા પ્રકારનુ રોજિંદુ મનનચિંતન થયા કરે છે તેના પર રહેલુ છે આ અનુભવેલી હકીકત છે સાધનાકાળ પૂર્વે આ જીવના શરીરને 'હિસ્ટીરિયા' લાગુ પડેલો અને તે નામસ્મરણ લીધા કરવાથી મટી શકેલો આમ મન, જ્ઞાનતંતુ કે બીજા કરણો ગમે તેટલા વિકૃત હોય, તોપણ આપણે જો પ્રમાણિકતાથી, પ્રેમભક્તિ પૂર્વકની નિષ્ઠાથી, ચેતન પરત્વેનુ એકધારુ મનનચિંતન કર્યા કરીએ, તો તે તે વિકૃતિ જરૂર સુધરી શકે તેવી છે તે જાણશોજી માટે બીજી બધી માથાકૂટ મૂકીને આપણાથી બની શકે તેટલુ, પ્રવર્તી શકાય તેટલુ તે દિશામા પ્રવર્તવુ એ આપણે કાજે ઉત્તમ છે આપણે જે જીવનનુ

છે, તેવાને પણ ઊંઘ સાત્ત્વિક પ્રકારે ઓછી હોઈ શકે છે. જીવનમાં સંપૂર્ણ આત્મનિષ્ઠાનો ભાવ પ્રકટી ગયેલો છે, ત્યારે ઊંઘનો સ્થૂળ પ્રકાર સંપૂર્ણપણે બદલાઈ જાય છે. એ ઊંઘનો હોવા છતાં, ઊંઘતો નથી એમ પણ અનુભવમાં આવે છે.

મહત્ત્વ ઊંઘને નહિ સાધનાને જ

કેટલાકની શરીરપ્રકૃતિ જ એવી હોય કે ઊંઘ ઓછી હોય અને કેટલાકની શરીર પ્રકૃતિ ઊંઘ વધારે આણનારી હોય આ કારણથી સાધકે ઊંઘની બાબતમાં વિચારવાનું કર્યા કરતાં પોતે પોતાના રોજિંદા જીવનમાં શ્રી ભગવાનના ભાવને કેટલો વધારેમાં, વધારે સમય ધારણ કરી શક્યો છે, તે તેના આગળ એક ભારે મહત્ત્વનો વિષય હોવો ઘટે ને તેમાં તેણે વધારે લક્ષ પરોવવું જોઈએ. જો હૃદયના એકાગ્રભાવથી તેમ થયા કરશે, તો બીજું બધું સુતરું સુતરું પ્રકટ્યા કરવાનું છે તે નક્કી જાણજો.

ખુલ્લું મન રાખી સુમેળ સાચવો

કોઈક જીવ એમ પૂછે છે કે આપણે સાધકદશામાં હોઈએ ત્યારે કોઈ કારણથી કરીને મનમાં ક્લેશ થાય, અકળામણ થાય, સંતાપ થાય અને તેની અસર ઘણા વખત સુધી ટકે તથા જ્ઞાનતંતુને તેથી અસર પહોંચે ને તેના કારણે પણ ઊંઘ વધે, તો એવાએ શું કરવું? એવાએ વિખવાદના પ્રવાહમાં મન પરોવવા કરતાં અને તેના સંતાપ ને ક્લેશની ચિંતામાં પડવા કરતાં તેનો ઉપાય વિચારી તે પ્રમાણે વર્તવું. વિખવાદનું મૂળ ન રહે તેમ પ્રવર્તાય તો ઉત્તમ. વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચે સુમેળ ને સદ્‌ભાવ ખરેખરા હૃદયથી પ્રકટ્યા કરે અને પરસ્પર એવો હૃદયનો ભાવ પ્રકટેલો વર્ત્યા કરે, તો પરસ્પરથી એવા ઝઘડા ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહેતો નથી. એવી સ્થિતિ ન થઈ હોય ને અથડામણ થવાની શક્યતા હોય તેવી વેળાએ આપણે જાગ્રત થઈ જઈને ભિન્નતાની કે ઉદ્વેગની પકડમાં પરોવાઈ ન જવું. આપણી રીત અથવા તો આપણી સમજણ એ જ સાચી છે એમ પણ માનીને ન બેસી જવું. સામો પણ તેની રીતે સાચો હોવાની પૂરી શક્યતા છે. વ્યવહારિકતાની દૃષ્ટિએ કોઈ

વ્યક્તિ અમુક રીતે અમુક કામ કરે ને કોઈ બીજાને તેની સૂઝ ઓછી હોવાથી બીજી રીતે પણ કરે, ને એમ પાસે પાસે રહેના હોવાથી કોઈક વખત અન્યથાભાવ પણ પ્રકટે. પરંતુ જે સાધક છે, તેવાએ તો જાગ્રતિ રાખી રાખીને તેવા કાળે તેવા અન્યથાપણામાંથી બચી જવું ઘટે.

જાગ્રતિ થતાં આત્મસંતોષ ને શાંતિ

એવો જે જાગ્રત પ્રયત્ન કરે છે ને તે રીતે મથે છે, તેનો તેવો સત્પ્રયત્ન થતાં થતાં તેનામાં તે પરત્વેની જાગ્રતિ પણ પ્રકટે છે. જેમ જેમ જાગ્રતિ વિશેષ ને વિશેષ પ્રકટે છે, તેમ તેમ તેવી જાગ્રતિમા ને તેવી જાગ્રતિથી થતા રહેતા પ્રયત્નમા તેનો ભાર કે બોજ ઓછો થાય છે, ને અંતે મુદ્દલે રહેતો નથી પોતાથી થતા રહેતા ઉત્તમ કર્મનો ને તેની ઉત્તમતાનો આત્મસંતોષ તેને પ્રકટે છે તેથી તેની શાંતિમા અને પ્રસન્નતામા કંઈક વૃદ્ધિ પણ થતી રહે છે

પોતાનો જ દોષ જોવો

પરસ્પરના પ્રકૃતિભેદને કારણે, રુચિભેદને કારણે, વ્યવહારુ–અવ્યવહારુપણાને લીધે જે જે સંઘર્ષણ જાગે, તે તો હમેશા પોતાના જ પરત્વે જે તે લઈને પોતે ચેતવાને જાગ્રતપણે મચ્યો–મડ્યો રહે છે. અને આ ઉપરાંત જેમ જેમ પરસ્પર સદ્ભાવ પ્રગટતો જાય છે, તેમ તેમ એવાં સંઘર્ષણ ઓછા ને ઓછા થતા જાય છે. ભલેને કોઈ ઓછામાં ઓછા પ્રકારની વ્યવહારુકતાવાળો હોય ને કોઈ ઉત્તમ પ્રકારની વ્યવહારુકતાની દક્ષતાવાળો હોય તોપણ આપણા દિલનો સદ્ભાવ અને પ્રેમ જો તેવી તેવી અથડામણમાથી વિશેષ ને વિશેષ જાગ્રત અને તેજસ્વિત થયા કરશે, તો સુમેળ ને સંવાદ પ્રકટવાનો છે, તે નક્કી જાણજો

સાત્ત્વિક ગુણો વર્તનમાં પ્રકટાવો

પ્રયોગ કરી જોવાથી પરિણામ વિષે સંતોષ પ્રકટી શકે છે. વચન કે વાણીનુ માહાત્મ્ય નથી, પરંતુ તેને જે ભાવથી ને જે રીતે પ્રેમ-

અગ્નિથી પાણી, તેથી જીવનમાં ઉનાળાનું બને છે, તેમાં વસ્તુનું સાચું માહાત્મ્ય રહેલું છે જ્ઞાનના વ્યક્તિ અગ્નિની સાથે રહેવાનું બનવાનું એમને સંયોગ ને સુખ વા પરસ્પર પ્રસંગો રહે તો અથડામણ, સંતાપ, ક્લેશ વગેરે વગેરે એ તેમાં એવા પ્રસંગ બને તો આપણી શાંતિ, પ્રસન્નતા આદિ ઘવાય નહિ સમજી સમજીને જ્ઞાનપૂર્વક સાધના પથે પળનાર જીવાત્માએ સહનશીલતા, ધીરજ, સહિષ્ણુતા વગેરે ગુણને કેળવવાના છે એટલું જ નહિ પણ જો તેના વર્તનમાં પ્રત્યક્ષપણે તે ન પ્રગટતા હોય તો તે સાધના જ કરી શકતો નથી

પોતાના દોષો ખૂબ સાલવા જોઈએ

પોતાની પ્રકૃતિ અને સ્વભાવની ઊણપ પારખીને તથા તેને સ્વીકારીને તેનાથી મુક્ત થવાનો જોરદાર પ્રયત્ન તે કરવાનો રહે છે જો તે તેમ કરે છે તો તેમાંથી તેને જરૂર વિકાસનો માર્ગ આગળ ને આગળ સૂઝી આવે છે બીજા જીવોની સાધના વ્યવહારમાં જ્યાં સુધી તે અને આપણે, બંને જીવ દશાના છીએ ત્યાં સુધી તો પરસ્પર પ્રકૃતિ અને સ્વભાવના વર્તન અને પરસ્પરના પરસ્પરથી થતા રહેતા અનેક પ્રકારના વ્યવહારથી માનવી પોતાના માપે એકબીજાને સમજે છે ને માપ્યા કરે છે અને જે જીવમાં જીવનવ્યવહારને અંગે યોગ્ય પ્રકારની હૈયાઉકલત નથી કે પરસ્પર સાથે યોગ્ય રીતે વર્તવાની જીવનકળા પ્રકટી નથી ને પ્રસંગે પ્રસંગે સાનુકૂળપણે વર્તવાની હૈયાસૂઝ જેનામાં નથી, તેના માનવી વિશે બીજાના મનમાં જરૂર અન્યથાભાવ જાગવાનો જ તે કોઈને પોતાના વિશે સંતોષ પ્રકટાવી શકવાનો નહિ આવી હકીકત તેના જીવને અંતરમાં અંતરથી ખરેખરી સાલતી નથી અને તેની તેને ઊંડી ઊંડી વેદના પ્રગટતી નથી, ત્યાં સુધી તે તેની સ્થિતિમાંથી ખસી શકતો નથી

આપણું તો આપણું જ સંભાળવું

સદ્‌ગુરુ તો તેને અનેકવાર તેવા પ્રસંગો પ્રાપ્ત કરાવીને

તેની પ્રકૃતિ અને તેના સ્વભાવના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવે છે પરંતુ તેનો જે સ્વીકાર જ નથી કરતો અથવા તો ખાલી ખાલી સ્વીકાર કરે છે, ને પોતાની પ્રકૃતિ ને સ્વભાવમાંથી મુક્ત થવાને જાગ્રત ને પ્રયત્નવંત નથી બનતો, તે પોતાની પ્રકૃતિ અને સ્વભાવના વળણમાં વધારે ને વધારે જકડાતો જવાનો છે તે પણ નક્કી આમ એવા માનવીને વિષે જો કોઈ બીજા સાથે રહેનારા જીવાત્માના દિલમાં હંમેશને માટે અસતોષ રહ્યા કરે તો તેનું કારણ તે પોતે છે, એમ નિશ્ચે સમજવું અલબત્ત, સામો જીવ હૃદયની સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ અને પ્રેમભાવ પ્રકટાવીને અને સદ્ભાવને આચરણમાં મૂકીને પેલા જીવ સાથે વર્તે તો તેમાં જરૂર ફેર પડે ખરો, પરતુ બીજા જીવ પાસે એવી અપેક્ષા રાખવી એ યોગ્ય નથી આવી રીતે તો આપણે જ આપણું પૂરેપૂરું સભાળવું ઘટે

માત્ર સ્વદોષદર્શન બસ નથી

સાધકે પ્રાકૃત જીવનની એકે એક વૃત્તિને ને વળણને તેનું પ્રત્યક્ષીકરણ તેના તેના ઉચ્ચ વર્તન-સ્થિતિમાં થાય તે માટે મથવું જોઈશે એની કોઈ એક રીત નથી હોતી પોતાને અનુકૂળતા પ્રમાણે એવી રીતે સાધકે પોતે મથી મથીને તેવી રીતો શોધી કાઢવાની પણ રહે છે સદ્ગુરુ તેમાં મદદ પણ કરી શકે છે બધુ દેખી રહે અને એમી ગ્ર્હો કશો દહાડો વળવાનો નથી તે પરત્વે સતત સમજી સમજીને જહેમત ઉઠાવવાની છે

બધુ જ પ્રભુ કરાવે છે

'બધુ જ પ્રભુ કરાવે છે ને કરાવશે ' તેવું બોલવું એ તદ્દન મિથ્યા છે જ્યાં સુધી આપણામાં અહમ્ છે, અનેક પ્રકારની દ્વદ્વાદિક વૃત્તિઓ છે ત્યાં સુધી તેમ બોલવું એ નર્યો મિથ્યાચાર ને દભ પણ છે એમ બોલીને માનવી પોતાનો કઈ ન રહુ પડે એવા પ્રકારની છટકબારી શોધતો હોય છે જીવને એવા પ્રકારના સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા,

વિશ્વાસ-ભક્તિ પ્રભુ પર પ્રકટેલા તો હોતા નથી, 'બધું જ પ્રભુ કરાવે છે,' એ જાતની ભાવનાનો સંપૂર્ણ નિર્ધાર એનામાં પ્રકટેલો નથી, એટલે જીવનું તેનું બોલવું 'વદતો વ્યાઘાત' છે.

સાચી સાધના

એના કરતાં તો પોતાના પ્રત્યેક જીવ પ્રકારના વલણને તેની ઉચ્ચતમ સ્થિતિમાં પ્રગટાવવાને ને પલટાવવાને જાગ્રતિ રાખી રાખીને, સચ્ચાઈથી, પ્રમાણિકતાથી ને એકનિષ્ઠાથી હૃદયપૂર્વક જો મથ્યા કરીએ, તો તે સાચી સાધના છે, અને તે આપણને જરૂર મદદ કરશે દોષ થતા છતાં આપણને જાગ્રતિ પ્રેરાશે અને ઊંચે લઈ જવાને પ્રેર્યા કરશે

અથડામણમાંથી જાગ્રતિની જરૂરનું ઉત્કટ ભાન

સાધકને ઘણી વાર અથડામણ પ્રકટે છે ઘણી વાર સદ્ગુરુ પણ જાણીબૂજીને તેમ કરતો હોય છે, જો કે સાધકને તેની જાણ તે પડવા દેતો નથી અને એવું બધું પ્રકટાવેલું એના માથા પરથી કેટલીક વાર તો પસાર થઈ જતું હોય છે આમ થતું હોવા છતાં તે એને ચેતાવે છે પણ ખરો આપણે કેટકેટલું જાગ્રત રહેવાનું હોય છે એની ઉત્કટ માત્રાની તેથી સમજણ પ્રકટે છે

મતાગ્રહો

સાધકના જીવનમાં અમુક પ્રકારની મતાગ્રહને હઠાવવા એને જીવનમાં કંઈક કંઈક પ્રસંગો સાંપડે છે પ્રસંગોથી કરીને એને જીવનની કેળવણી મળે છે મતાગ્રહો છૂટી જ જોઈએ છૂટયા વિના સર્વ પ્રકારે પુખ્ત પણ ન થઈ શકાય મતાગ્રહ હોય ત્યાં સુધી જકડાયેલા જ રહેવાય અને મતાગ્રહને લીધે તે તે પ્રકારની સમજણ પ્રમાણે વિચારવાનું સમજવાનું, માપવાનું, તોલવાનું બને છે જીવનવિકાસની ભાવનાને વિશેષપણે પ્રકટાવવાને માટે આ બધું વર્જ્ય થવું ઘટે

પૂજ્ય ઠક્કરબાપાની કદર

આજે પૂજ્ય ઠક્કરબાપાને મળવા ગયો હતો તેમણે ગુજરાતની બધી હરિજન સસ્થાઓમા ફરવાને, દેખરેખ રાખવાને અને વ્યવસ્થા ગોઠવવાને માટે હુકમ કરેલો છે વચ્ચે નડિયાદ ને ખેડા તો જઈ આવ્યો છુ હેમતભાઈને પણ આમા રોકવાના છે તેમણે તો મને મત્રીપદ લેવાને ઘણુ કહ્યુ, પરતુ વસાને ના પાડી ત્યારે તેમણે સૂચવ્યુ કે ‘હેમતભાઈને મૂકીને તાર બધી દેખરેખ રાખવી પરીક્ષિતલાલ આવે ત્યારે તારે છૂટા થવુ” એમણે તો વેતન લેવાને પણ મને સૂચવેલુ હતુ, પરતુ તે બાબતમા તો મે સ્પષ્ટ ના પાડી ઉઘરાણાની પણ બધી હકીકત પૂછી એકને હાથે કશી લાગવગ વિના આટલી મોટી રકમ એકઠી થઈ શકી, તે માટે તેમણે ઘણી ખુશી બતાવી ગુજરાત હરિજન સેવક સઘને એક વર્ષ સુધીની પૂરેપૂરી નિરાત થઈ ગઈ હજી પણ રકમ તો ઉઘરાવ્યા કરવાની છે પૂજ્ય બાપાએ કહ્યુ કે, ‘સઘમાથી મુક્ત થયા પછી પણ, તુ આપમેળે આટલુ બધુ કામ કરશે એનો ભરોસો નહોતો તારા આ કામથી ગજી થયો છુ’

હરિ ૐ બાર, ૧૩-૧-૪૩

બધ કાગળનુ તથા માણસની પ્રકૃતિનુ જ્ઞાન

કરાચીમા રહેતો હતો, ત્યારે કોઈકના એક જણ પર કાગળ આવતા હતા અને કાગળને ફોડચા વિના તેમા શુ શુ લખેલુ છે, તે બધી હકીકત તેની હાજરીમા કહેવાતુ પ્રભુકૃપાથી થતુ આવા પ્રસગો એક બે નહિ, પણ આઠ દસ વાર થયેલા એ તો એક પ્રયોગ તરીકે અનુભવવા પૂરતુ તેમ બનેલુ તેવો પ્રયોગ ચાલુ ન રાખી શકાય વળી કરાચીમા પૂજ્ય બાપુ મને અમુક અમુક માણસો વિષે ને તેમની પ્રકૃતિ વિષે પણ પૂછતા ત્યારે પણ તે તે જીવ અગે કહેવાતુ બનતુ. પરતુ પ્રભુએ કૃપા કરીને સુઝાડ્યુ કે તેમ કરવુ ને તેમ કહેવુ એ

યોગ્ય છે અને પછી તેમને પણ મેં જણાવી દીધેલ કે ફરીથી તેવું તેઓ મને કૃપા કરીને ન પૂછે ભાવનાની અમુક અમુક હદો વટાવ્યા બાદ આવી સ્થિતિ પ્રગટે છે, તે એક હકીકત છે

---

૯૮ ૐ નવસારી, ૧૪-૧-૪૩

ગાંડપણ મટવાની આગાહી

ભાઈ ને ગાંડપણની સ્થિતિ થયેલી છે, તે જાણ્યું તમે તે બાબતમાં સંપૂર્ણ નિશ્ચિંત રહેશો કુંભકોણમમાં મારી ઘણી સેવા તેમણે કરી છે તે તેમની સેવા પ્રભુ જરૂર ફળાવો એવી પ્રાર્થના છે એમને સંપૂર્ણપણે નિશ્ચિંત થવા મારા તરફથી કહેશો જો કંઈ આર્થિક મુશ્કેલી હોય તો મને જણાવજો તો તે હું મોકલી આપવાની વ્યવસ્થા કરી શકાશે તેમની માનસિક સ્થિતિ જરૂર સારી થઈ જવાની છે તે નક્કી જાણજો તે વિશે જરા ગભરામણ ન સેવશો તેમને ઊંઘ મળે તેવું કરજો એમને પ્રેમથી ઉઘાડવાનો ઘણો ઘણો પ્રયત્ન કરજો એમને જરૂર સારું થઈ જશે

આઘાત આપવાની કળા

આઘાત-પ્રત્યાઘાતો કારણે જ આપણી ભૂમિકામાં જે તે ઊતરવું હોય છે આઘાત-પ્રત્યાઘાતને કારણે મંથન પ્રગટે છે તેને લીધે વિચારવાનું બને છે તને તે સ્થિતિમાં પડી રહેતા સાધકના જીવનને ત્યાંથી ધકેલવાને માટે તો આઘાત પ્રત્યાઘાત મળ્યા કરે, તે ઘણું જરૂરનું છે સમજી સમજીને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક કેટલાક સ્વજનોને એવા આઘાત-પ્રત્યાઘાત આપવાની કળા આ જીવમાં એની કૃપાથી ઊગેલી છે, ને તેનો ઉપયોગ પણ કરું છું એનો યોગ્ય પ્રકારનો મર્મ, હેતુ ને રહસ્ય હજુ કોઈ સાધકના જીવનમાં પ્રગટેલો હોય એમ ન જણાતું હોવાથી તે કળાનો ઉપયોગ ઓછામાં ઓછો થયા જતો અનુભવું છું

શ્રધ્ધાપૂર્વક આજ્ઞાપાલન

કોઈને સાચી રીતે અને પૂરેપૂરી રીતે કોઈક માને છે, એવું પણ અનુભવતો નથી. ખાલી ખાલી માન્યા કરવાથી ને સમજવાથી કશું દળદર ફીટી શકતું નથી. જો પૂરેપૂરી રીતે અને સાચી ભાવનાથી હૃદયમાં હૃદયથી માનવાનું બની શકે, તો સાચી વસ્તુ ગળે ઊતર્યા વિના ન રહે. સંસારવહેવારમાં કોઈના પરત્વે આપણને ઘણો આદરભાવ હોય છે, તો તેનુ કહેવાતું આપણે માની જઈએ છીએ, એ તો પ્રત્યક્ષ વ્યવહારના અનુભવની હકીકત છે.

જોરથી કહેવાનો હેતુ

પ્રભુકૃપાથી કોઈપણ જીવ વિષે અન્યથાપણું સેવવાનું બની શકતું નથી. તેમના તેમના આ જીવ પરત્વેનાં વ્યવહાર, વર્તન, સમજણ વગેરેથી તેમની સ્થિતિનાં દર્શન થાય છે. જીવનવિકાસની ભાવનાને અર્થે તેમને વર્તવાનું જે જે કહેલું હોય છે, તે પ્રમાણે તેમનાથી વર્તાતું નથી, તે પરથી તેમની ભાવનાનું અને જીવનવિકાસ પરત્વેનું માપ નીકળી જતું હોય છે. જોરદાર કહેવાનો અર્થ પણ એટલો જ હોય છે કે પ્રભુકૃપાથી તે વચન તેમનામા ઊતરી શકવાનું હોય તો ઊતરે. એથી કરીને કંઈ ગભરાવાની જરૂર ન હોય. "ગભરાઈ જવાથી યોગ્ય વર્તન થ નથી," એમ વળી જે કહે છે, તે યોગ્ય નથી.

હરિ: ૐ નવસારી, તા. ૧૫-૧-૪૩.

કોઈના પણ જીવનમાં તેની શકયતાઓ ખ્યાલમાં રાખીને તેવી શકયતાઓને સહેજ પણ જો ઊંચે લઈ જવામાં ભગવાનની કૃપાથી આપણાથી મદદ થઈ શકતી હોય, તો તે સાચી સેવા છે, એમ પ્રમાણવું.

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીનું બીજાનું દોષદર્શન

જ્યાં સુધી બીજા જીવ વિષે આપણને અન્યથાપણું પ્રકટે છે,

ત્યાં સુધી આપણે હજી સમજવાનું રહે છે કે આપણને હજી જ્ઞાનની દશામાં પ્રગટવાને ઘણી વાર છે. પ્રકૃતિ અથવા સ્વભાવના દોષને અનુભવી જુએ છે, પણ તે અમથો અમથો નહિ જે જીવ એવા હેતુથી તેની કને આવેલો છે, તેવા જીવને ઊંચે લાવવા કાજે તે જીવને વિષે તે તેમ જ્ઞાનપૂર્વક પ્રભુકૃપાથી કરતો હોય છે. એમ કરવાથી તેવો જીવ જો પોતાને વિષે તેમ યોગ્યપણે સમજે તો તે ઊંચે આવી શકે એવો તેમાં હેતુ હોય છે જ્યારે આગ તમારા જેવા જીવમાં કોઈના વિષે અન્યથાપણું પ્રકટે, ત્યારે આપણે ચેતવું. આપણે આપણી જાતને ખએરવી અને તેવા વલણથી મુક્ત થઈ જવાને ખરે પગે તૈયાર રહીને તેમાંથી નીકળી જવું એવું અન્યથાપણું ઉદ્ભવતાં અન્ય વિષેના વિચારો પ્રકટે છ અને તે સાધનામય જીવનના વિકાસમાં બાધક છે. સાધકને આવી સમજણ નથી હોતી એમ નથી, એટલું જ નહીં પરંતુ આટલી પણ યોગ્ય સમજણ ન પ્રકટી હોય તો તે સાધક જ ન ગણાય

વ્યવસ્થિતિની અનિવાર્યતા

નમ્રતાના ભાવથી, હૃદયની શરણુ-ભાવનાની ભાવના કેળવી કેળવીને જીવનમાં જ્ઞાનપૂર્વક જે જીવ વર્તી શકે છે, તે સાધનામાં આગળ ઊગવા ભરી શકવાનો છે, તે નક્કી જાણજો જીવનમાં ગમે તેમ યદ્વા-તદ્વા વર્તન કરવાથી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવની પકડમાં આપણે વધારે ને વધારે જકડાતા જતા હોઈએ છીએ સાધકના જીવનમાં જો યોગ્ય પ્રકારની વ્યવસ્થિતિ પ્રકટેલી ન અનુભવી શકાય તો તેવા જીવે જાગીને સમજવું ઘટે કે પોતે માની લીધેલા સાધનામય જીવનમાં ને તે પ્રમાણેના વર્તનમાં પોતે ક્યાંક ભ્રમણા સેવી રહેલો છે જ્યાં સુધી વ્યવસ્થિતિ પ્રગટતી જતી તે અનુભવતો નથી ત્યાં સુધી સાધકે, પોતે સર્વતોમુખી સાધનામય જીવન ગાળી રહ્યો છે, એવું કદી ન માનવું જ્યારે જ્યારે જીવનમાં ભાવનાપૂર્વકનું, સમજી સમજીને, જ્ઞાનભાવથી, જીવનવિકાસના

હેતુથી જેમ જેમ યોગ્ય પ્રકારે વર્તાતુ જનાય છે, તેમ તેમ તેના જીવન-વર્તનમા વ્યવસ્થિતિ પ્રગટે છે આ પણ એક માપ-લક્ષણ છે, તે આપણે સમજવુ ઘટે છે

આપણી વસ્તુને બીજાને હાથે દુરુપયોગ

કોઈ જીવે યોગ્ય પ્રકારનુ વર્તન ન કર્યું હોય, એટલે કે આપણી કોઈ વસ્તુ આપણે તેને વાપરવા આપી હોય અને તેની ગમે તેમ વ્યવસ્થા તે આપણી અનુમતિ લીધા વિના કર્યા કરે તોપણ આપણે સ્વસ્થ ને શાંત રહીએ, અને જો તે વસ્તુ વિના આપણે પ્રેમથી ને આનદથી ચલાવી શકીએ તો તો ઘણુ ઉત્તમ તેના વિષે મનમા કશા વિચાર થવા દેવા નહિ એવા પ્રસગથી કરીને તે જીવની જેવા પ્રકારની પ્રકૃતિ હતી, તેને આપણને અનુભવ થયો ને ભવિષ્યમા આપણે તેની સાથે વિચારીને વર્તવુ ઘટે તો તેમ વર્તીએ અથવા આપણી પોતાની ઉદારતા ને વિશાળતા કેળવવાને અર્થે પણ, તે જીવને ફરીથી પાછુ તેવુ આપવાનુ બને બને પણ તેમા એક હકીકત વિચારવાપણુ રહે છે કે આપણા તેના વર્તનથી તેની પોતાની પ્રકૃતિની પકડને વધારવામા અને તેના અયોગ્યપણાના વર્તનમા આપણે મદદ કરતા થઈ રહીએ છીએ કે કેમ ? આમ સાધકે પ્રત્યેક સાથેના વર્તનવહેવારમા જ્ઞાનપૂર્વક વર્તવાનુ હોય છે સામાન્યપણે તો, કોઈ પણ જીવને આપણે જે મદદ કરીશુ તેનો ઉપયોગ તે પોતાની પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ પ્રમાણે કરવાનો છે, તે નક્કી સમજી લેવુ તેથી પાછુ, કોઈને મદદ ન કરવી એમ પણ ન રાખવુ આમ જો કોઇ જીવે આપણી મદદથી કરીને કોઈ વસ્તુ મેળવીને તેનો દુરુપયોગ કરેલો હોય, તો તે હકીકત તેની સાથે તેવો પ્રસગ આવતા, આપણે સ્પષ્ટપણે નમ્રતાથી તેને જણાવવી તો ઘટે તેમ કરવાથી તેને ખોટુ લાગશે કે ઓછુ આવશે એવો ભય આપણે સેવવાની જરૂર નથી તેને જો આપણે નથી કહી શકતા તો તેનુ કારણ આપણી એક પ્રકારની બીકુતા છે, તે નક્કી જાણજો

જીવનવિકાસનાં લક્ષણ

ભાવના તેની ઉત્કટમા ઉત્કટ માત્રામા ને ઘનતામા કર્મમા ઊતરતી અનુભવાય, ત્યારે જીવનમા સાધના થતી રહે છે, એમ પ્રમાણુનું કર્મ કરતાં કરતા હૃદયની ભાવના તેમા બને ન પ્રગટતી અનુભવાય તો જીવે ત્યા થોભવું જ્યા જ્યા ભાવનાની સળંગતા ને સમગ્રતા તૂટતી અનુભવાય, ક્યાક ખચકો અનુભવાય, ત્યારે સાધકે સમજવુ ઘટે કે ક્યાક પોતે ખોટકાયો છે તે વેળા જે અકળામણ લાગે છે, ને એને છે, તેને જીવનવિકાસ માટે ગરજ પ્રકટેલી છે, એમ ગણી શકાય જાગીને, પોતાનુ ખોટકાવાનું મૂળ ગોતીને તેમાથી મુક્ત થવાનો તે પ્રયત્ન કરે છે એવી હૃદયની જાગ્રત ભાવના જ્યારે જીવનમા પ્રકટે છે, ત્યારે જ બીજાના ગુણની, બીજાના યોગ્ય પ્રકારના વર્તનની આપણે જ્ઞાનપૂર્વક કદર કરતા બની શકીએ છીએ બીજા જીવમા રહેલા ઉત્તમપણાની કદર આપણું હૃદય કરતુ અનુભવી શકાય, ત્યારે જાણવુ કે જીવનમા ભાવના કઈક ભાગ ભજવી રહેલી છે

પૂર્ણ શરણભાવનો અજ્ઞાન દંભ

'કર્તાહર્તા પ્રભુ પોતે આપણા સર્વ કર્મમા,'
–એવુ તો એકનો પૂર્ણ જ્ઞાની માત્ર કહી શકે ॥'

આ આપણે સમજવા જેવુ છે "કર્તાહર્તા તો ભાઈ! ભગવાન છે, એની મરજી પ્રમાણે બધુ ચાલ્યા કરે છે." એવુ એવુ બોલનારા જગતમા ઘણા લોક નજરે પડે છે એવા બોલવાપણાનો કશો અર્થ નથી તેવુ બોલવુ માત્ર ઉપરછલ્લુ ને ખાલી ખાલી છે જ્યા સુધી ભાગવત જીવન પ્રગટાવવાનો મક્કમિયો નિર્ધાર પ્રગટ્યો નથી, જ્યા સુધી તે અમલમા મૂકવાને આવેશ, ખત, ઉત્સાહ, ધીરજ, સાહસ, હિંમત, સહનશીલતા વગેરે વગેરે પ્રકટયા નથી અને તેમા યાહોમ કરીને સંપૂર્ણપણે ઝપલાવવાની શક્યતા પ્રકટી નથી, ત્યા સુધી ઉપર પ્રમાણે

બોલવુ એને હુ તો એક પ્રકારનો અજ્ઞાત દભ માનુ છુ કેટલાક એનો એમ પણ બચાવ કરે છે, કે તે સમયે તેનો તેવો mood–માનસિક વલણ–હોય એટલે તેના પ્રવાહમા તણાઈને તે તેમ કદાચ બોલતો હોય. તે ગમે તેમ હો, પન્તુ મારી જે સમજણ છે, તે મે તમને સ્પષ્ટ લખી જણાવી છે તે જાણશો

નિશ્ચિતતા ને નિયમિતતાની જરૂર

ઝાઝા ઉજાગરા જાણીજોઈને કરવા નહિ જેમા ને તેમા નિયમિતતા પ્રકટાવવાની ઘણી જરૂર છે 'સાધકને કઈ કશાનુ બધન ન હોય' તે સો એ સો ટકા અજ્ઞાનભરી સમજણ છે જેમા ને તેમા તેણે નિશ્ચિત અને નિયમિત થવાની ઘણી ઘણી જરૂર છે ગમે તેમ વર્તવાથી કરીને કદી પણ જીવનમા યોગ્ય વ્યવસ્થિતિ પ્રગટી શકતી નથી. જીવન પણ એક કળા છે અને તે ઉત્તમમા ઉત્તમ કળા છે ગમે તેમ પીછી ચલાવવાથી કઈ કળા પ્રગટતી નથી, એ તો અનુભવનો વિષય છે

સકોચ

સકોચ કઈ એક પ્રકારનો હોતો નથી અનેક પ્રકારના હોય છે, ને તેમાથી મુક્ત થવુ એ પણ કઈ સરળ હોતુ નથી ભારે ભય પ્રગટતા બધા માનવી તેમાથી એકદમ ભાગી જ છૂટે છે, એવુ પણ કેટલીક વાર નથી બનતુ, એવા ભયથી કેટલાકને તો એવી ધ્રૂજારી વછૂટે છે ને રોમેરોમમા એવો ભય પ્રકટે છે કે તે ત્યાનો ત્યા ઢગલો થઈને પડે છે સકોચનુ પણ તેમ છે સકોચથી મુક્ત થઈને વર્તવુ એ એકદમ નથી બનતુ જ્યા સુધી સર્વ પ્રકારના સકોચથી જીવનમા મુક્તિ ન મેળવાય, ત્યા સુધી જીવનમા જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનુ, સાધનાના ભાવનાના વિકાસ માટેનુ, યોગ્ય વર્તન પ્રકટી શક્તુ નથી આવુ જેને જ્ઞાન છે તેવો જીવ તેના વર્તનમા પ્રકટતા સકોચને ટાળી શકવાને જાગ્રત થઈ શકવાનો ને ઉદ્યત પણ થઈ શકવાનો છે પહેલા તો આવા

પ્રકારના સંયોગની યોગ્યતા કે અયોગ્યતા સમજવાની જરૂર રહે છે એવી અંતરની વિવેકની આંખ જીવનના યોગ્ય પ્રકારના વર્તનમાંથી પ્રગટે છે, તે [illegible]ની ઉન્નત, તીવ્રતાભરી, માર્ગ પરત્વેની જાગ્રત ભાવના જેમ જેમ વિકસતી જશે, તેમ તેમ તે જ આપણને મદદ કરતી રહેવાની છે

ગુરુજીની ઝંખના

આપણી મા જીવતી હોત તો કેવુ ઝંખતુ હશે ઓ! એવાં સ્વજનને ધ્યાન ધરી શકે એવા પ્રસંગો તો ઘણા બનેલા છે અને તે પ્રસંગો હૃદયંગમપણાના છે તેની કોઈ ના કહી શકે તેમ નથી જો કોઈને આપણે આપણું પરંતુ આપેલાસુ સ્વજન માન્યુ હોય અને તે સ્વજનની ઝંખના આપણા જીવનના વર્તનને વિશે અને જીવનમાંના આપણા અંગતપણા વિશે ખૂબ ઉત્કટતાપૂર્વક જાગતી હોય ને તેમ છતાં જો આપણે પાછા ઠેરના ઠેર રહેતા હોઈએ તો પોતાના આપણા સ્વજનને કેવો આઘાત લાગતો હશે! આપણે જેને પોતાનુ સ્વજન માન્યુ છે—અને તે પણ જીવનવિકાસની ભાવનાને કેળવવાને માટે સ્વજન માન્યુ છે—તેના પરત્વેનો આપણો ભાવ કેટલો કેળવાયેલો છે તે આપોઆપ સમજાઈ પડી જાય છે જો આપણા વર્તનથી કરીને આપણા તેવા સ્વજનને આઘાત થતો હોય અને તેમ છતાં જો આપણે ચેતીને યોગ્ય પ્રકારનુ વર્તન ન પ્રગટાવી શકતા હોઈએ તો તે સ્વજન પરત્વેના આપણા હૃદયના પ્રેમની સમજણમાં ક્યાંક દોષ છે એમ જરૂર સમજવુ

સાધકના જીવનનુ લક્ષણ

પ્રકૃતિમા એક પ્રકારની સમજણ વારવાર જાગે તો પણ ફરી ફરીને તે ને તે દોષની ભૂલભુલામણીમા પડી જવાતુ હોય છે, તે પણ એક હકીકત છે પરતુ તેનુ જે સામાન્ય સસારી જીવ છે તેનામા અને છે જે જીવનનો સાધક છે અને તેમ થતાં જે સતત જ્ઞાનભક્તિ

પૂર્વક યોગયોગ્ય વર્તવાને મચેલો, મડેલો ને ખૂંપેલો રહે છે, તેવાના જીવનમાં આવા દોષ વારંવાર નથી બનતા. એવા દોષોનું પુનરાવર્તન થવાનું ક્રમે ક્રમે ઘણું ઘણું ઘટતું જાય છે. આવા પ્રકારનો ક્રમ આપણે જો આપણા જીવનમાં પ્રગટતો અનુભવી શકીએ તો આપણે સાધનાના માર્ગે છીએ એમ જરૂર સમજી શકાય.

પ્રકૃતિના વધતા જતા હુમલા સામે વધતી જતી જાગ્રતિ

સાધનાના માર્ગ પરત્વે જે જીવ ચાલ્યા કરતો હોય, તેની પ્રકૃતિ કંઈ એકદમ સુધરી જતી નથી. તેને સુધરતાં ઘણો કાળ જાય છે. જેની સાચેસાચી ખરેખરી સાધના થતી હોય છે, તેના જીવનમાં ઊલટું કેટલીક વાર તો પ્રકૃતિના હુમલા સવિશેષપણે પણ પ્રકટે છે, તે એક હકીકત છે. પરંતુ તે સાથે સાથે તેનો યોગ્ય પ્રકારનો ઉત્કટ સામનો કરવાની તત્પરતા ને જાગ્રતિ પણ તેનામાં વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રકટેલી હોય છે, તે પણ એટલું જ સાચું છે.

દોષદર્શનથી ઊંચાનીચા થવાપણું

જે જીવનપથ પર ચાલે છે અને ચાલવાની જેની ખરેખરી હૃદયની ખાએશ પ્રકટેલી છે, તેને 'શું કરવું?' એવો પ્રશ્ન રહેતો નથી. તેને તો, ચાલતાં ચાલતાં જે ગ્રંથિઓ પ્રકટે છે, તેનું સચોટ ભાન જાગે છે અને તેમાંથી મુક્ત થવાની ખાંખદ પણ પ્રકટે છે. સાધક દોષની નિરુત્સાહપ્રેરક ચિંતા નથી કરતો. દોષ સ્વીકારે છે તે તેમાંથી મુક્તિ મેળવવાને માટે. શેમાંથી મુક્તિ મેળવવી છે ? તેનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન પણ સાધકને જાગી જવું જોઈએ છે. કંઈ પણ કશાથી કરી ઊંચાનીચા થવાપણું ન કરવું, તે તો યોગ્ય છે; પરંતુ તેવી દશા થતાં આપણે વિચારવું કે તેથી કરીને આપણી પ્રગતિ થવાની છે કે નથી થવાની ? આપણે જેમ જે કરવું છે, તે કરવાની નેમમાં આપણી વિશેષ ને વિશેષ એકાગ્રતા ને કેંદ્રિતતા પ્રકટે તે માટેની ઝંખના ઉત્તરોત્તર વધતી જતી અને તેજસ્વિન થતી જો ન

અનુભવી શકાય તો આપણે કેટના કેર રહેવાના ગીએ તે જરૂરી. જ્યારે હૃદયની ભાવના આપણા પ્રેમ પરત્વે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક એકાગ્રતા અને કેદિનના સેવની જાગે અને તે જ્યારે જીવનવ્યવહારવર્તનમાં પ્રગટતી જશે, ત્યારે કોઈ કશા પરત્વે ઊંચાનીચા થવાપણું બનવાનું નથી તે નક્કી જાણજો. બાકી તો માગ તમારા જેવા જીવે પોતાની પ્રકૃતિ કે સ્વભાવના અયોગ્ય વર્તનથી કરીને ઊંચાનીચા થવાપણું તો જરૂર રાખવું અને તેમાંથી જે લાગણી પ્રકટે, એ લાગણીના આધારથી આપણા અયોગ્યપણાને સારવું મનાના જેવું નિષ્ક્રિયતાપૂર્વક ઊંચાનીચા થવાપણું રાખીએ, તો આપણે સુધરી શકવાના નથી, તે નક્કી જાણજો. ઊંચાનીચા થઈને આપણી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવની વાસનાઓ ફરી ફરી છે તેને પૂરેપૂરી સમજવી, ને તેમાંથી છૂટવાનો પ્રયત્ન કરવાને માટે તેવું થવું જરૂરનું પણ છે,—પણ તેથી તેની વધારે પડતી ચિંતા ન કરીએ, ફીકર ન કરીએ, ઉદ્વેગ ન સેવીએ તે બધું પણ જરૂરનું છે. જે જીવે પોતાનું અયોગ્યપણું સુધારવું છે, તેને પોતાનું તેવું થવાપણામાં જે ઊંચાનીચા થવાપણું પ્રગટે, તો જાણવું કે તેને તેની તેવી દશામાંથી ઊંચે ચઢવું છે અને પોતાનું અયોગ્ય વર્તન થવાથી તેને પોતાના પરત્વે એક પ્રકારનો અસંતોષ જાગે છે, અને તેના અસંતોષની તીવ્રતાની લાગણીથી કરી તે લાગણીને પોતાના ઊંચા થવાના પ્રયાસમાં તે વાપરે છે

મિથ્યા ઊંચાનીચા થવાપણાનું લક્ષણ

ઊંચાનીચા થવાપણાથી જેને ઘણો ઘણો ઉદ્વેગ થાય પણ તેમ છતાં તેથી કરીને તે ત્યાંનો ત્યાં પડી રહે તો તેનું તેવું ઊંચાનીચા થવાપણું ફોગટ ને મિથ્યા છે, અને તેને ઉદ્વેગ થાય છે તે ખોટું છે. જેને સાચેસાચી પોતાની અયોગ્યતાની ખાતરી થયેલી છે, તે તો અયોગ્યતા પ્રગટતાં જરૂર જાગવાનો. પણ જેનાથી અયોગ્યપણું થતાં ને તેનો ખ્યાલ પણ આવતાં છતાં જાગીને ઊંચે આવવાપણું જો પ્રગટતું ન હોય તો તેની ઊંચે આવવાપણાની નેમમાં સાચેસાચી ને

પૂરેપૂરી ઉત્કટતા પ્રકટી નથી એમ જાણવું. જે જીવને ઊંચે આવવાપણામાં ખરેખરો આનંદ પ્રકટે છે, તેને ઊંચે પ્રકટવાને સાચેસાચી ઝંખના પ્રકટેલી છે, એમ પ્રમાણવું. જેને જે બાબતની ખરેખરી ગરજ જાગે છે, તેને તે બાબત પરત્વેનાં ઉકેલ ને હૈયાસૂઝ પ્રકટે છે, એ તો અનુભવની હકીકત છે.

સાધના કાજે પત્રવહેવાર

આપણો પત્રવહેવાર એ માત્ર સ્થૂળ હકીકતોથી ભરેલો ન હોવો ઘટે. પત્રવહેવાર એ પણ ભાવના પ્રકટાવવાને માટે છે, ભાવના તેજસ્વિત કરવાને માટે છે, તેને એકાગ્ર ને કેંદ્રિત કરવાને માટે છે. તે લખતી વખતે આપણું હૃદય, જેને લખી રહ્યા હોઈએ તેનામાં, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક એકાગ્ર ને કેંદ્રિતપણે પ્રકટે તે પણ જરૂરનું છે. પત્રવહેવાર પાછળનો હેતુ ને તેનું જ્ઞાન આપણામાં જીવતુંજાગતું તે લખતી વેળા પ્રકટેલું હોય કે પ્રકટતું જતું હોય તો તેવો પત્રવહેવાર જીવનવિકાસના માર્ગમાં મદદકર્તા ને પ્રેરક છે, તે જાણશોજી.

વડીલો પ્રત્યેનું વર્તન

આપણી મા કે એવું આપણું કોઈ વડીલ આપણા વિષે ડર કે ભય સેવે એ આપણા માટે શરમજનક હકીકત છે. જે જીવને જીવનની સાધના કરવી છે તેવા જીવનું માતાપિતા પરત્વેનું વર્તન છીછ પ્રકારનું હોય તે નહિ ચાલી શકે. સાધકનાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ તેના પ્રત્યેક થતા જતા કર્મમાં, વહેવારમાં, વર્તનમાં ઊંચા પ્રકારનાં હોવાં જોઈએ. અને એમ થતાં થતાં એને જીવનવ્યવહારવર્તનમાં જ્યાં જ્યાં અયોગ્યપણું પ્રગટશે ત્યાં તે જરૂર ચેતવાનો.

ભાવનાને અખંડિત રાખો

અયોગ્યપણું થતાં ભાવનામાં ખંડિતપણું પ્રકટે છે. અને ભાવનાનું એકધારાપણું જ્યાં તૂટે, ત્યાં એકાગ્રતા પણ તૂટે. આમ સાધકને એકાગ્રતા તૂટવાનું કારણ અને તેનું મૂળ શું? તેની જરૂર ખબર પડે છે. ભાવનાની

અપનાના જાગવા માટે ને ટેકવવા માટે તો તે સતત જાગ્રત રહે છે ભાવનાનુ તત્ત્વ તો પોતાપ તેનુ નથી હોતુ ભાવના એ કદી લુની લુની હોઈ શકતી નથી, ના ભણી લુની લુની પડી જતી હોય છે પગ તે ત્યારે જ ખાતી ખાતી વધી જાય, કે જ્યારે જીવનને જીવન પરત્વેનો જીવતોજાગતો હેતુ ન જડ્યો હોય જેને જીવનનો હેતુ પ્રગટ્યો છે, અને તે ઉત્કટપણામા પ્રગટ્યો છે તેની દશામા તો ભાવના આકાર લેવાને જરૂર મથતી હોય છે તત્ત્વની માર્દવતા જેટલી વધુ પ્રગટ તેટલ ઉત્તમ છે દરેકમા ઉપયોગનુ જ્ઞાન-ભાન પ્રગટાવવા હેતુ

માતૃભક્તિની અગત્ય

જીવનમા આપણુ શરીર એક મોટામા મોટો ભાગ ભજવે છે શરીર ન હોય તો જીવનને મુક્તિ સાપડવી શક્ય નથી શરીર માબાપને લીધે મળ્યુ છે, જે શરીર મુક્તિનુ સાધન છે જેના વડે મુક્તિ કરી શકીએ છીએ એવુ જે અણમોલુ સાધન મળેલુ છે અને જેના વડે કરીને જે મળેલુ છે એવુ જો સાચુ જ્ઞાન આપણને થાય તો તેમના પરત્વેનો ભાવ આપણો કેટકેટલો જાગે ! મા એ સ્થૂળ મા નથી એ તો જીવનની પ્રેરક ને પોષક છે માને લીધે આપણા જીવનનો આધાર પ્રકટેલો છે આપણા જીવનમા માની ગેરપ્રા અનેક પ્રકારની છે મા પરત્વેનો હૃદયપૂર્વકનો યોગ્ય ભાવ જો આપણામા પ્રકટ્યો નથી તો આપણી સાધનાની વાત માટે ગળે ઉતરતી નથી તે નક્કી જાણજો. જો આપણે આપણી પત્નીનુ વહાલદાપણુ સહી લેતા હોઈએ જો આપણે તેનુ બીજુ આડુતેડુ ચલાવી લેતા હોઈએ અને તેની કદર થતી હોય ને તેના પરત્વેની ભાવના જાગતી હોય તો આપણી જનની પરત્વેના વર્તાવની બાબતમા પણ આપણે ખાસ જાગવુ જોઈએ પત્ની પરત્વેનો તેવો ભાવ હોય તે યોગ્ય છે સાથે સાથે મા પરત્વેના ભાવમા જો સાધકનુ યોગ્યપણુ પ્રકટેલુ ન અનુભવાય તો તે તેને માટે ઘણા ઘણા ખેદની હકીકત છે અહી મા એકને માત્ર એક વ્યક્તિ નહિ પરતુ સર્વ વડીલ સ્વજનોના પ્રતીક રૂપે પણ આ બધુ

લખાણ સમજવાનું છે. મારા જીવનમાં–અથવા તો સર્વ કોઈના જીવનમાં–માની મદદ અનોખી છે. માનું માહાત્મ્ય પણ અનેરું છે. માતા પરત્વે ગંગાના પ્રવાહની પેઠે આપણા હૃદયની ભાવના વહેતી જ્યાં સુધી અનુભવાય નહિ, ત્યાં સુધી મને આપણું કાચું લાગવાનું, તે નક્કી જાણશો. આ પરત્વે આપણે હજી ઘણું ઘણું આગળ જવાનું છે. તે જાણીને તેમ વર્તવાને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક મથજો. એમાં સમગ્રપણે સળંગ સર્વતોમુખી ભાવ પ્રકટે તે પણ ઘણું જરૂરનું છે. મા પરત્વેનું વર્તન આપણા હૃદયસ્થ ભાવને વિશેષપણે પ્રકટાવવાને માટે છે.

આપણું કે સ્વજનોનું જીવપણું ન વધે તેમ વર્તો

પરંતુ એમાં પણ મોહ, રાગ, આસક્તિ, કામના વગેરેનો તો છેદ કરવાનો જ છે. તેવી જ રીતે જીવનમાં સર્વ પ્રકારના સ્વજનોની સાથેના વર્તાવમાં આપણે મોહ, રાગ, દ્વેષ, કામ, મદ, અહંકાર, મત્સરાદિ દ્વંદ્વાદિ પ્રકૃતિથી વર્તવાનું ત્યજવું પડવાનું છે. તેમની સાથેના વર્તનમાં આપણી સર્વ પ્રકારની આસક્તિ ઘટે, અને નિર્મોહત્વ, નિર્મમત્વ વગેરે વગેરે કેળવાતું જાય, તે આપણે ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે. આપણા કોઈ પણ વર્તનથી કરીને અથવા આપણા તેવા પ્રકારના અભિલાષથી તેમનું તેમના પ્રકારની મોહદશામાં વધારે જકડાવાનું બને તે અયોગ્ય છે. તે તેમની મેળે તેમ થતાં જાય, તો ભલે. પરંતુ તેમના જીવદશાપણામાં તેમનું વધારે મુગ્ધ થવાનું કારણ આપણે ન થઈ પડીએ, તે વિષે તો આપણે જાગ્રત થવાની ને રહેવાની ઘણી જરૂર છે. આ હકીકત ઘણી ઘણી ધ્યાનમાં રાખજો.

આગ્રહ અને નિરાગ્રહ

આપણામાંથી આગ્રહવૃત્તિ જવાની જરૂર છે, તે તો જાણીતી હકીકત છે. અહમ્‌ને ટાળવાને માટે સર્વ પ્રકારના આગ્રહો ટળી જાય તે જરૂરનું છે. નિરાગ્રહ પ્રગટતાં પ્રગટતાં સર્વ પ્રકારની મડાગાંઠો ઓગળવાની છે. આગ્રહપણાને લીધે જે તે પ્રકારની સમજણ વળગીને

ચોટી રહી છે આગ્રહને લીધે તેમાંથી મુક્ત થવાતું નથી આગ્રહ છૂટે, તો સાચી સમજણ પ્રકટે પરંતુ આ વિષે આગ્રહ રાખવાનું પણ છે સાધનાના અભ્યાસ પરત્વેનો એવો આગ્રહ તો અનુસરણ અને ટેકીનો ત્યાં કરવો ઘટે નિરાગ્રહ થવાપણું એટલે ઢીલાપોચાપણું નહિ નિરાગ્રહ થવાપણામાં સાચો નિશ્ચયનો ભાર પ્રકટતો હોય છે નિરાગ્રહ થવાપણાના વર્તનમાં અને તે દિશામાં ઉત્તરોત્તર, એક પછી એક, જેમ જેમ પગલાં મંડાતાં જતાં હોય છે, તેમ તેમ તેમાં નિશ્ચયની છાપ—અસર—પ્રકટતી કે પ્રકટતી જતી અનુભવાય છે ભાર ભારનું કામ કરે છે, તે હકીકત સાચી છે તે સાથે સાથે ભાવની ઉત્કટતા પ્રકટેલી હોય છે ત્યારે તે તેમ બને છે, તે પણ સમજવું ઘટે છે

કસોટીના લાભ

જેમ પોતાનું તટસ્થતાથી પૃથક્કરણ કરવાને તથા પોતાને યોગ્ય રીતે સમજવાને ને અવલોકવાને કસોટી જરૂરની છે તેમ આપણને આગળ ધપેડવાને માટે પણ તે જરૂરની છે કસોટીનો કાળ કપરો છે એમ ઘણાએ કહેતું છે, કિંતુ રણક્ષેત્રમાં પરાક્રમી વીર કેસરિયા કરે છે, અને ઝઝૂમીને સંપૂર્ણપણે ચાહોમ કરીને ઝંપલાવે છે તે કાળે તેમાં તેને સંપૂર્ણપણે જોશ ને જોમપૂર્વકની એકાગ્રતા પ્રકટે છે તેમ કસોટીના કાળમાં જીવનના પોતાના સાધકને પ્રગટવું હોય છે કસોટી વિના કશું કસાતું નથી જીવનના યથાર્થ પ્રકારના પ્રગટતા જતા વિકાસને કાજે કસોટી જરૂરની છે કસોટીએ ચડ્યા વિના જીવનનું ખમીર પરખાતું નથી કસોટીએ ચડતાં ચડતાં જેને જીવનની તેજસ્વિતા પ્રકટે છે જીવનમાં શક્તિ પ્રકટે છે, પ્રભા પ્રકટે છે, તે જીવનનો સાચો એંધાણ છે એમ પ્રમાણવું કસોટી, એ જીવનમાં ઊંચે ચડવા માટેનું પગથિયું છે કસોટી, એ પરીક્ષાકાળ છે તે સાચું છે, મથનનો કાળ છે તે પણ સાચું છે, વિમાસણનો કાળ છે તે પણ સાચું છે જીવન વિકાસને કાજે મથનારને માટે તે દિલગીરીનો, શોકનો કે મોળનો

કાળ કદાપિ નવી આવ્યો સાવદ તો કસોટીમા જીવનગો વધારે જાગ્રત અને છે કસોટી કઈ ભૂતભુતવણી નથી કસોટી તો આખ ઉઘાડનાર છે, હૃદયને વિસ્સારનાર છે, ભાવના અને જોશ પ્રગટાવનાર છે અને જીવનને આગળ ધકેલનારાને માટે પરોણી–ગોદાટી–રૂપ છે તેથી કસોટી કાળને આપણે તો પ્રેમભક્તિથી સ્વીકારીને તેમા યોગ્ય રીતે તેના હેતપૂર્ણ ના નાન આથે વર્તીએ તો શોભીએ

સત્પુરુષ પાસે જતા, રાખવાની ભાવના

પૂજ્ય રામદાસસ્વામીને ત્યા જાઓ ત્યારે ઘણા ઘણા જિજ્ઞાસાવાળા, શ્રદ્ધાભક્તિવાળા ને નમ્રતાવાળા થઈને આપણે જવુ જે કઈ દિલમા થાય તે અગે વાત કરવી સકોચ રાખવો નહિ સમજણ જે પ્રગ તેનો વર્તનમા ઉપયોગ કરવાનો હોય ને તેમ થાય તો જ તે સાચી સમજણ છે એમ પ્રમાણવુ સત્યનો ભક્ત તે કહી શકાય, કે જે સત્ય લાગે તે મરણાતે પણ સ્વીકારીને તે પ્રમાણે વર્તવાનો સોએ સો ટકા પ્રયત્ન કરે

કળથી મેળવેલી રકમ

આ વખતે પૂજ્ય બાપા મુબઈમા હતા, તેમને મળ્યો હતો રૂા ૧૧૦૦૦ ઉપરાતની રકમ તો થઈ ગઈ હતી હજી પણ વધારે રકમ એકઠી કરવાની જરૂર હતી કોઈકે મને શ્રી મફતલાલ ગગનભાઈનુ નામ સૂચવ્યુ પૂજ્ય બાપાને મે તે વાત જણાવી તેમણે મને કહ્યુ કે, 'મને તો એક પણ પૈસો તેમના તરફથી મળ્યો નથી—તેમની કને ગયેલો હોવા છતા જો તુ લઈ આવી શકે તો તને ઘણી ઘણી શાબાશી આપુ ' ભાઈ ખડેરિયા મારી સાથે હતા શેઠશ્રીના જે મુખ્ય કર્તાહર્તા હતા, તેમના પર વિશેષ લાગવગ કોની પહોચે છે, તે કેવનાર તેમના સબધમા આવેલાને મળીને સોધી કાઢ્યુ અને તેની લાગવગ વડે તેમને મળ્યા મે તેમને ભાવનાપૂર્વક ગૂજરાત હરિજન સેવક સઘની બધી હકીકત સમજાવી, અને ૧૦૦૦ની રકમ મળી ભાઈખડેરિયાએ

આમાં ઘણી મદદ કરી હતી આ રકમ મેળવીને પૂજ્ય બાપાને અમે બની તુરત મળેલા અમે હજારની રકમ લઈ આવ્યા, તેથી પૂજ્ય બાપાને ઘણો આનંદ થયો. સૌ. હર્ષદાબ્હેને પણ રૂા. ૩૧૯) ઉઘરાવી આપેલા અને ભાઈ ખડેરિયાની મદદથી બીજા પણ રૂ. ૫૦૦) મળ્યા. ભાઈ અમૃતલાલ ચોકશીએ પણ મુંબઈમાં મને રાહત આપેલી અને મદદ કરેલી છે

હરિ. ૐ નવસારી, ૧૫-૧-૪૩

સાધકનું બીજા સાથે વર્તન

હેતુની શુદ્ધતાથી, માનપૂર્વકના નમ્રતાયુક્ત વર્તનથી ને તેવા વર્તનમા ભારોભાર પ્રગટતી જતી હૃદયની માર્દવતાથી આપણે વડીલનાં મન-હૃદયને જીતી લેવાના છે આપણા જીવનપથમાં આપણે કોઈનાથી નોખુ થવુ નથી આપણે તો સર્વ પ્રકારના ભેદ ટાળવાને બેઠા છીએ. આપણે તો હૃદય હૃદયને સાધવાને મથવાનુ છે, ને માનપૂર્વકના વર્તનમાં અભેદભાવ પ્રકટે એવુ જીવન પ્રભુકૃપાથી પ્રગટાવવુ છે. એટલા માટે આ ભેદપણુ જે છે, તે સાધન તરીકે લીધેલુ છે. ભેદને અભેદમાં પ્રગટાવવાનો છે અમે તો સર્વના જીવનમાંથી સર્વ પ્રકારના ભેદને અભેદમા પ્રગટાવવાનો નિશ્ચય કરેલો છે એનો અર્થ એવો નથી, કે સ્વજનના અજ્ઞાનપૂર્વકના વર્તનને અનુમોદન આપ્યા કરવુ જ્યાં જ્યાં અજ્ઞાન છે, જ્યા જ્યા પરવશતા છે, જ્યાં જ્યા રાગ છે, કામ, મમતા, મોહ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ છે, ત્યા ત્યાં અમારો સાથ નથી, અમારું દિલ પણ નથી ને અમારો ભાવ પણ નથી. જીવનની નબળાઈની ક્ષણોમા તેમાં તેમા જો ભળવાનુ બન્યુ, તો તે અમારે મન ઘણા અફસોસની હકીકત છે તેમ ન વર્તતાં આપણું કોઈ નજીકનુ સ્વજન તેવા વર્તનથી દુભાય, તો તે માટે આપણે બીજું તો શુ કરી શકીએ ? પરંતુ આપણે તેની ચિંતા ન કરીએ. સરતચૂકથી કંઈ દોષ થઈ જાય તો,

તે વિષે કંઈ અકળામણ થવા દેવી નહિ, પરંતુ તે પરત્વેની સંપૂર્ણ સાવધાની, સાવચેતી ને જાગ્રતિ પ્રકટ્યાં કરે તે તો ઘણું ઘણું જરૂરનું છે.

પ્રાકૃતિક ધર્મો ત્યજવા જ પડશે

ત્રાટકમાં હજી ૭૨ beats–ધબકારા–રહે છે તે ઠીક ન ગણાય. એમાં મન–ચિત્ત લય પામેલું નથી એમ જરૂર સમજવું. પ્રકૃતિની પકડ એમાં ઢીલી થઈ શકેલી નથી. કંઈક અંશે ધ્યાનમાં ઢીલી થઈ છે. મન–ચિત્તની ઈતર પ્રવૃત્તિ, જેમ જેમ જ્ઞાન–ભાવમાં લય પામતી જાય, તેમ તેમ નિર્મળ શાંતિ, સમતા, પ્રસન્નતા, હૃદયમાં જામ્યાં કરે છે અને તેની અગાધતા અપરંપાર હોય છે. તેવી વેળા નાડીના ધબકારા ઓછા થતા જતા હોય છે. એલોપથી (અંગ્રેજી વૈદકશાસ્ત્ર) એમ તો કબૂલે છે કે ઊંઘમાં નાડીના ધબકારા દિવસ કરતાં બારેક સુધી તો ઘટે છે. એ ઘટવાનું કારણ સ્થૂળ પ્રવૃત્તિનું શમન છે. જેમ જેમ મનાદિ કરણની પ્રાકૃતિક પ્રવૃત્તિનું શમન થતું જાય છે, તેમ તેમ જીવનમાં સાત્વિક ગુણ પ્રકટવા માંડે છે. મનાદિ કરણના પ્રાકૃતિક ધર્મોને ત્યજાયા વિના શરણાગતિ થવી અશક્ય છે. જીવનમાં જ્યારે ભાવ પ્રગટવા માંડે છે, ત્યારે ભાવનાયુક્ત વર્તનની ને તેની સમજની કદર થઈ શકે છે.

દરેક પ્રસંગનો સાધનામાં ઉપયોગ

ઝાઝા ઉજાગરા કૃપા કરીને જાણી જોઈને કરશો નહિ. કરવા પડે ને ફરજ અંગે તેમ થાય, તો તેમાં જે ભાવ રાખવાનો હોય, તે ભાવ જાગ્રતિપૂર્વક જ્ઞાનથી કેળવ્યા કરવાનું બને તો તેવી મળેલી તકનો સુંદર ઉપયોગ થયા કરશે. જે જે મળેલું હોય એનો એનો લાભ જીવનની સાધનાના વળાંકમાં લઈ લેવાની કળા, એવી રીતે જ્ઞાનભક્તિ-પૂર્વક વર્તતાં વર્તતાં, સંપાદન થઈ જવાની છે. યથાર્થતાની કદર હૃદય કરતું થાય છે, ત્યારે સામી વ્યક્તિના કર્મનું હાર્દ પણ સમજાતું

હોય છે હૃદયની તીવ્રતમ ઉત્કટ ભાવના જેમ જેમ વિકસતી જાગે, તેમ તેમ જીવનમા મદદ મળ્યા કરતી અનુભવાશે

યોગ ફળવાનાં લક્ષણો

આ શરીરધારી મા કદાચ અજ્ઞાનને લીધે ભલે આપણે ઈચ્છીએ છીએ તેવી ન થઈ શકે, તોપણ આપણે તો માની ભાવનાને જ્ઞાન ભક્તિપૂર્વક સતેજ કરી કરીને એને જગજ્જનનીની ભાવનામા જીવત મૂર્તિ રૂપે હૃદયમા પ્રકટાવવાની છે એજ એની પાછળના રહસ્ય ને હેતુ છે, તે સમજવા કૃપા કરશો જે કઈ કામ હાથ પગ હોય તેને સમગ્રપણે ને સર્વતોમુખી ભાવે અનુભવી શકાય તે માટે તે પ્રમાણેઅનની દૃષ્ટિ, જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાન સાથે, તે કર્મમા એની કૃપાથી રખાયા જાય ને એવી રીતે વર્તવાનુ થયા જાય, તો તો નિશ્ચિતતાથી અને નિશ્ચિતતાથી આપણો યોગ ફળ્યો જાય જ્યા સુધી આપણુ જીવપણુ આપણને ડખતુ નથી ત્યા સુધી તે જવાનુ નથી તે નક્કી જાણજો

હરિ ૐ નવસારી, તા ૧૬–૧–૪૩

જલાલપુરમા ભાઈ રમણભાઈને ત્યા સાઈકલ લઈને ગયો હતો અધારુ થવા આવ્યુ ને સાઈકલને લાઈટ ન હતુ તેથી પાછુ જવુ પડ્યુ પટેરિયા સાથે આવ્યા ન હતા એ તો કહે, “ તમારે જલાલપુર જવુ હોય તો જાઓ હુ તો સાથે નહિ આવુ ત્યાંનો નવો ફોજદાર જેને તેને બહુ જ હેરાન કરે છે ને માર પડે છે, તે જુદો અને ત્યા જઈએ તો જરૂર સપડાઈ જ જઈએ, ” તેથી એકલો ગયો હતો કચેરી પાસે થાણુ છે, ત્યા પોલિસે રોક્યો નામ પણ પૂછી લીધુ ને સારી પેઠે ઉગ્રતાથી ધમકાવ્યો, પણ બીજુ કઈ કશુ થયુ નહિ

કર્મ ખોરાકની જેમ જીવનસાધના માટે જ

પૂજ્ય બાપાએ ગોધરા ને એડાનુ કઇંક કામ સોપેલુ છે, તે તો કરવુ રહ્યું સાબરમતી આશ્રમમા કામે બેસવાને હેમતભાઈને મોકલવા

પડશે. કર્મ પણ ગુણ કેળવવા ને ભાવ કેળવવાને માટે જરૂરનાં છે. કર્મ, માત્ર કર્મને માટે નથી. કર્મ તો જીવનની સાધનામાં પ્રેરાવવાને માટે મળેલું હથિયાર છે. જેમ અન્નની મદદ વડે પ્રાણ ટકે છે, તેવું પાછું અન્નને લીધે પ્રાણમાં અયોગ્યતા પણ પ્રકટે છે. ખોરાક કેટલો, કેવો અને કેમ લેવો ? એ પણ એક કળા છે. જીવનના ભકતે ખોરાક વિષે સમજી લેવાની જરૂર છે. જેમ ખોરાક જીવનને ટકાવવાને માટે, જીવનનો વિકાસ કરાવવાને માટે, શક્તિ જાળવી રાખવા ને શક્તિને પ્રકટાવવા માટે છે, તેવી રીતે કર્મનું છે. કર્મ એ મુખ્ય હકીકત નથી, પણ કર્મમાં આપણો ભાવ કેવો ટકી રહે છે, તેમાં સાધકે વિશેષ લક્ષ જાગ્રતપણે પરોવવાનું છે.

હરિ : ૐ નવસારી, તા. ૧૭-૧-૪૩

સામાન્ય માનવીની પ્રેમની સમજણ

તમારા બંને કાગળ આજે ફેડાયેલા મળ્યા છે. સૌ કોઈ માનવી પ્રેમને એની એની રીતે વ્યક્ત કરે છે. સાધારણ રીતે કોઈ આપણને પ્રેમ કરે છે, એમ ત્યારે લાગે છે કે જ્યારે, તેનાથી આપણને સંતોષ થાય. અને માનવીને સંતોષ તો ત્યારે થાય છે, કે જ્યારે આપણી માન્યતા, સમજણ, ટેવ, રીત, કલ્પના વગેરે વગેરે પ્રમાણે તેને આપણી સાથે વર્તતો અનુભવીએ. આવી સામાન્ય માનવીના જીવનની હકીકત છે.

સાધકનું દેખીતી રીતે અતડું વર્તન

પરંતુ જે સાચી રીતે સાધક થવાને મથે છે, તેનાથી એ રીતે વર્તવાનું નહિ બની શકે. એ તો એવા પ્રકારની માન્યતા, સમજણ, રીત, કલ્પના વગેરે વગેરેને હથોડા વતી તોડવાને ઇચ્છે છે. વળી તેવો સાધક બીજાં સાથે માયા, મમત્વ, રાગ, મોહ, કામ વગેરે વગેરેનાં પાશ બંધનથી પણ સમજી સમજીને વર્તવાનું ત્યજતો-છોડતો-

જતો હોય છે તેના તેવા વર્તનથી તેના સ્વજનને તે જરૂર અનડી, અકરો, લાગે તે સમજાય તેવું છે પણ તેથી કરીને તે પાછો પગના ભરી શકે તેમ નથી,—એ તો સાધનાને માર્ગે રહેતું હોય ત

ભાવનાપોષક પ્રેમ નાખવે

પ્રેમને વ્યક્ત થવાની રીત અમુક કોઈ બીબામાં જકડાઈ ગયેલી હોતી નથી આપણે પ્રેમને જે રીતનો માનીએ ને સમજતા હોઈએ અને તે વ્યક્ત થવાની જે રીતથી આપણને પરિચય થયો હોય, તેવો પ્રેમ જ સાચો એ માન્યતામાં નર્યું અજ્ઞાન રહેલું છે પ્રેમની ભાવના જીવનમાં હૃદયથી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જો કેળવાતા જાય, તો તેમાથી સુમેળ ને સુર નાદ પ્રગટે છે, એ પણ નક્કી જાણજો જીવનના સાધકને સાધનાની ભાવનાની પ્રમાણે યોગ્ય રીતે વર્તવાનું થતા તેના સ્વજન બરાબર નહિ સમજશે અને તેનાથી વેગળા થયાં કરશે, પણ તેથી તેવા સાધક તો તેના પરત્વેનો સદ્‌ભાવ અને પ્રેમ પોતાની રીતે વ્યક્ત કરવાનો રહે છે

સ્વજન પ્રત્યે અણગમો

જો તેમાં સ્વજન પરત્વે પોતાને અણગમો પ્રકટે, તો તેની સાધના બરાબર નથી એમ જાણવું પોતાના સ્વજનનો આપણા પરત્વે વિરોધ પ્રકટે એ તો સમજી શકાય તેવું છે અને જો આપણે જીવનની ગતિના પથે પળતું હોય તો આપણે એવા વિરોધને જ્ઞાનપૂર્વક નમતા ન હોઈએ તે પણ સમજાય તેવું છે કિંતુ તેમાથી સઘર્ષણ, અથ ગમણ વિરોધ વગેરે વગેરે પ્રકટે છે તો તે તો પોતાના જીવદશામાં જકડાઈને પડી રહેલ સ્વજનો,—નહિ કે આપણને તે તે સ્વજનો તેમના તેમના સ્વભાવ પ્રમાણે તેમ થયા કરતું હોય તો તેનો ઉકેલ આપણે લાવી શકવાના નથી

બહુ વાર ખુલાસા પણ ન આપવા

આપણે તેમને સમજાવવાની ખાતર આપણા વિષેનું તેમ

સ્પષ્ટીકરણ એક બે વાર જરૂર કરીએ, ને તેથી કરીને તેની સાચી સમજણ તેમનામાં ન પ્રકટી શકતી હોય તો તેવી સમજણ તેમનામાં ઊગવા માટેની શક્યતા પૂરેપૂરી પ્રગટેલી નથી એમ જાણી પોતે સ્વસ્થ બનવું. કંઈ કશાની માથાઝીકમાં ન પડવું અથવા માથાઝીકને પકડી પણ ન રાખવી. આપણે આપણી રીતમાં ને વર્તનમાં ભાવનાથી મચ્યા જવું. અને સ્વજન પરત્વેના સદ્ભાવમાં ઊણપ ન પ્રકટે, બલકે વધારો થયા કરે, એ રીતે આપણે તેમની તેમની સાથે વર્તવાનું છે, તે જાણશો. આપણું વર્તન યોગ્ય છે એ પ્રકારના વારંવાર ખુલાસા અને સાબિતીઓ આપવાની પણ જરૂર ન હોય. સમજાવવાથી કોઈ સમજી જાય છે એવું નથી હોતું. સમજવાની ભૂમિકા પાકયા વિના સમજણ ઊગવી પણ દોહ્યલી છે.

આગળ જતાં એકલરામ જ

અને ખરેખરી રીતે તો સાધનાના પથે આગળ જતાં બધાં સ્વજન આપણને છોડી દેવાનાં છે; તે પણ સાચી વાત છે; ને આપણે એકલાએ જવાનું છે તે પણ સમજવા જેવી હકીકત છે. એટલું જ નહીં, પણ આપણાં પોતાનાં સ્વજન આપણને ખેંચી ખેંચીને પછાડ ખવડાવવાને પણ મથવાનાં. અનેક રીતે ભૂલભુલવણીમાં પણ પ્રેરવવાનાં. આપણો માર્ગ સાચો નથી એમ પણ વારંવાર ટકોરી ટકોરીને કહ્યાં કરવાનાં. આ બધાં ભયસ્થાનોને ઓળંગીને આપણે પેલી પાર જવાનું છે, તે નક્કી જાણજો. એમાં જો અટવાઈ પડ્યા, તો મૂઆ સમજવા. કોઈને બેજે બેજે સાથે લઈ જઈ શકવાના નથી. અંતરમાં પોતાની તેવી ગરજ પ્રકટ્યા વિના તે બાબતમાં કોઈ આગળ ધપી શકે તેમ નથી. આ બધી હકીકતનો શાંતિથી, સમતાથી, તટસ્થતાથી, પૂરેપૂરો વિચાર કરવાનો રહે છે, તે જાણશો.

પોંડિચેરીની યાત્રા બાબત માર્ગદર્શન

પોંડિચેરી જવાના છો તો ત્યાં ૧૫ દિવસ વહેલા જવું. ત્યાં

બધો સમય ભાવનાથી ગાળવો, એકાગ્રતાથી ગાળવો. નકામી નકામી ચર્ચાના ચૂંથણામાં ન પડવું. ખુલ્લા થવું ને ખુલ્લા રહેવું. સાચી સમજણને સ્વીકારવાને તત્પર રહેવું. ત્યાં રહેવાય તેટલા દિવસ ખૂબ ખૂબ આનંદમાં-પ્રસન્નતામાં ને તે વાતાવરણનો હૃદયસ્થ ખૂબ ખૂબ લાભ લેવાય તેમ જાગૃતિપૂર્વક, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક રહેવું.

હકીકતની મર્યાદાને ઓળંગો

હવે ખાસ શ્રી અરવિંદના દર્શને સિદ્ધાર્થને લઈ જવાનો છે તે નક્કી. બાળકને તેમના દર્શન નથી કરવા દેતા એ હકીકત ભલે સાચી હોય, કિંતુ આપણે તો હકીકતની મર્યાદાને પણ ઓળંગી જવું છે. તે કેમ શક્ય બને તે પણ પ્રભુકૃપાથી જોવાનું છે. પહેલાં તેમ નહિ કરતા હોય તેમાં પણ યોગ્યતા હોય ને હવે કદાચ થાય તેમાં પણ યોગ્યતા હોય.

દર્શન બાબતની ચીવટભરી સમજ

દર્શનસમય પહેલાં, ભાવનાથી કોઈ એક પ્રાર્થનાના ભાવ સાથે એકાગ્રતા કેળવવી. દર્શનની પળે પણ તેવી એકાગ્રતા સાથે તેવી પ્રાર્થના ભાવપૂર્વક કરવી. લાઇનમાં પોતાને જ્યાં ઊભા રહેવાનું આવે, ત્યાંથી ત્રાટકના એકાગ્રભાવ સાથે હૃદયસ્થ ભાવને પ્રેરી પ્રેરીને એમની સાથે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનું તાદાત્મ્ય હૃદય હૃદયથી સધાયા જાય એમ પ્રવર્તવું. આવું કંઈ એકદમ નહિ બને. ને આપણે દર્શન સમયે તેમ વર્તવું છે, એમ જ્ઞાનપૂર્વક સમજી સમજીને, દર્શન પહેલાંના ૧૫-૨૦ દિવસના ગાળામાં ભાવનાને એકાગ્ર ને કેંદ્રિતપણે રાખી રાખીને, દઢાવી દઢાવીને, આપણે વર્તવાનું છે, તે લક્ષમાં રાખશોજી. ત્યાંના વાતાવરણનો સૂક્ષ્મ ભાર શાહીચૂસની જેમ ચૂસી લેવાને માટે હૃદયથી સ્વીકારાત્મક બનવાનું છે, તે જાણશો. એઓશ્રીના દર્શન કરવાનો પ્રત્યક્ષ સમય આવે, તે પહેલાં આપણા મનની સ્થિતિ ધ્યાનની મધ્યસ્થ વેળાએ જેવી રહે તેવી કરવાની છે. પહેલેથી શા વિચાર ન કરવા

કે ન ઉદ્‌ભવવા દેવા. તે સમયે આમ કરીશ કે તેમ કરીશ—એવું કશા પરત્વે દ્વિધાપણું ન થવા દેવું. ભાવથી ભાવમાં એકાગ્રતા ને કેંદ્રિતતા થાય તો આમાંનું કશું ન ઉદ્‌ભવતાં આપમેળે તે ભાવમાં જરૂર રહી શકાય છે.

દર્શન પછી

દર્શન પછીનો સમય કોઈ એકાંત સ્થળે જઈ તે ધ્યાનમાં ગાળવાનો હોય. દર્શન પછી કોઈની સાથે હળવું, ભળવું, મળવું નહિ. દરિયાકિનારે કોઈ સુંદર એકાંત સ્થળે જઈ, યા જ્યાં મુદ્દલે કોઈની અવરજવર ન હોય, ત્યાં જઈ ધ્યાનાદિમાં ગાળવો. દર્શનથી પ્રગટતી અસરનો આવો રચનાત્મક જ્ઞાનપૂર્વકનો ઉપયોગ કરવો તે આપણા કાજે ઉત્તમ છે.

સાધકોનું કંઈ ન જોતાં પૂરેપૂરો લાભ લો

ત્યાંના સાધકો તેમ કરતા હોય કે ન કરતા હોય, તેની સાથે આપણે કશી નિસ્બત નથી, તે જાણશો. ત્યાં જે સાધકો છે, તેમાંના બધા જ સાચેસાચી રીતે જીવનની સાધનામાં પૂરા પ્રવેશેલા છે એવું કશું નથી, એવું મને લાગે છે. એમાં મારી ભ્રમણા નથી, અને મને તેની વાસ્તવિકતા હકીકતપણે લાગેલી છે. માટે આપણે તો ઉપર જે રીત બતાવી છે, તેમ વર્તવાનું છે તે જાણશો. તે ગાળામાં તમારે મને ત્યાંથી કાગળ ન લખવો. કાગળ લખવામાં સમય જતો ન રહે અને તે સમયનો બને તેટલો વધારે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સદુપયોગ થયા કરે તે ઉત્તમ. સમૂહ ધ્યાનના સમયે આપણે જવાનું રાખવું. તેની રજા મંગાવી રાખવાની હોય તો અગાઉથી મંગાવી રાખશો. આગળથી જઈને નિરાંતે સ્વસ્થતાથી બેસી શકાય એમ પ્રવર્તવું. બાળકને પણ ત્યાં લઈ જઈને એકાદ દિવસ તમારે બેસી જોવું; તે બેસી શકતો હોય તો ઉત્તમ. પ્રયત્ન ને પ્રયોગ બંને કરી જોજો.

જૂના સ્નેહીઓનાં પ્રેમસ્મરણાં

મારા બાળસગોઠિયા મિત્ર શ્રી મોહનલાલ મહેતાને જરૂર મળશો તેમને સપ્રેમ પ્રણામ કહેજો. આગળથી શરીરની ઉંમરે એ મોટા છે માટે મારા આજના જીવનની કશી હકીકત કહેવાની જરૂર નથી ત્યાં એક શ્રી ગિરધરલાલ શેઠ કરીને છે મારી સાથે તે વડોદરા કૉલેજમાં હતા તેઓ ઉંમરેના છે કૉલેજના સમયમાં તેમની સાથે મારે ઠીક સબંધ હતો એમ હું પોતે તો જાણું છું તેમને મારા વતી બોલાવશો.

ભાવનાનું મહત્ત્વ

ત્યાં સત્સંગની ભાવનાથી જીવનમાં સાધનાની ભાવનાને દઢાવવાને અને ખીલવવાને માટે ગયેલા છો, તે રીતે લાભ લેજો. અને કદીક નવરાશનો સમય મળતાં દરિયાકિનારે એકાન્તે એકાન્તનું વધારે સેવન કરજો ને ધ્યાન કરતા રહેજો આપણું જાતનું માનસ ત્યાંનો યોગ્ય લાભ લેવાય એવી રીતનું પ્રવર્તેતું હોય તો ઉત્તમ શાન્તિ, સમતા, પ્રસન્નતા, તટસ્થતા, વગેરે વગેરે જે રીતે વધારેમાં વધારે સમય સુધી રોજીંદા વ્યવહારવર્તનમાં પ્રકટતા રહ્યાં કરતાં હોય, તેવી રીતે વર્તીએ તો ભાવનાથી જીવનમાં પ્રગતિવું શક્ય બને છે ભાવનામાં એકાગ્રતા અને કેન્દ્રિતતા પ્રકટ્યા વિના સાધનાનું કાંઈ પકડી શકાતું નથી ભાવના એ જ્ઞાનપ્રેરક છે ભાવ પ્રકટતાં જ્ઞાન પ્રગટે છે

અન્યાય કરનાર પ્રત્યે પ્રેમભાવના

જીવનવિકાસને અર્થે મળેલાં સ્વજનને જે ખોટી રીતે ને આડી રીતે અન્યાય કરે છે ને અપમાન કરે છે, તે તો મભુકૃપાથી મને સોંસરવું ઊતરે છે કિંતુ એથી કરીને કદી પણ અન્યાય કરનારનું બૂરું ઇચ્છી શકવાનો નથી એથી કરીને જે ગુસ્સો પ્રકટે છે, એ ગુસ્સાના રૂપાંતર થયેલા ભાવને એ જીવના કલ્યાણ થવાના નિમિત્તકારણ રૂપે ગણવાનું બને છે એ એની પરમ કૃપા છે, ને સાચા જીવનનું તે એક લક્ષણ

છે; કારણ કે તે સર્વનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે. આ જીવના જીવનમાં તમે એવા કેટલાય કિસ્સા અનુભવેલા છે. તેના પરથી તમારે સ્વજનોએ બોધ લઈને જેમણે જેમણે અન્યાય કે અપમાન કર્યાં હોય તેમની તેમની સાથે પણ ઉપરના ભાવે વર્તવાનું હોય તે ધ્યાનમાં ઉતારજો.

ઋણ વાળવાની હૈયાસૂઝ પ્રકટો

મુંબઈમાં ભાઈ ખંડેરિયાએ ફાળો ઉઘરાવવામાં સારી મદદ કરી. આ જીવના શરીરને તાવ રહેતો હતો એટલે વાહન વગેરેમાં પણ સારો ખર્ચ થયો. તેમણે મને ધોતિયાં આપ્યાં, શાંતિને માટે અર્ધી પેટી જેટલા સાબુ આપ્યા. આપણે ત્યાંથી મારે ખાતે ઉધારીને એક ચાંદીનો હજામત કરવાનો અસ્ત્રો તેમને જરૂર મોકલાવશોજી. આપણા પર કોઈક થોડો ઉપકાર કર્યો હોય તો આપણે તેને પર્વત જેટલો સ્વીકારવો જોઈએ. મારા પર જેમનું જેમનું ઋણ છે, તેમનું તેમનું કાર્ય, પ્રભુકૃપાએ કરાવ્યું છે તેટલું ઉમળકાથી કર્યું છે. કોઈનું પણ ઋણ ઊભું રહેવા દીધું નથી, એવા મારા જીવનના કેટલાયે દાખલા તમે બધાં જાણો છો; અને આ હકીકત લખવાનું કારણ તો એ કે તેવા પ્રકારની હૈયાની સૂઝ આપણાં બધાંના જીવનમાં પ્રકટો, એ હેતુ છે.

હરિઃ ૐ સાબરમતી આશ્રમ, ૨૦-૧-૪૩

સત્પુરુષને કોઈક જ સમજે છે.

કોઈ જ્ઞાની કે અનુભવી ભગવાનનો પ્રેમી ભક્ત, જગત સાથેના વ્યવહારમાં તો જગતના સામાન્ય માનવી જેવો જ લાગ્યા કરવાનો. એની દ્વંદ્વાદિક વૃત્તિ જેમકે, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વગેરે વગેરે તેના મૂળ સ્વરૂપે તેનામાં નહિ હોય; પરંતુ તેવા પ્રકારની રૂપાંતરિત ભાવના તેના જીવનમાં પ્રકટેલી રહે છે ખરી. જેમ જીવદશાની પ્રકૃતિની વૃત્તિઓ તે વેળા બીજા જીવોની સાથે ઉપભોગમાં, ખપમાં આવતી હતી, તેમ હવે તે તે વૃત્તિની પેલી રૂપાંતરિત થયેલી ભાવના, હેતુ

અર્થ, તોત્ર જીવના જીવ । પન્ને ઉપયોગમા પ્રવર્તે છ વિર જેઃ આમ તો ખગાત છ, પ્રાગુનાશક : પરતુ યોગ્ય નીત મારેલુ ઝ ના તરીકે થવુ જ પ્રાબુદ્ધ ન અનગ્માગ્ન નીકે છે તેવો રીતે જીવ પ્રકારની ગતિઓનુ રૂપાન્તિ થોન સ્વરૂપ ઉપયોગમા આવી શકે છે પરતુ બીજા આખુયોને એની એવો ફશો ગનાન પ શક્તી નથી બધા મનુયો તેવો યોગ્ય ગતિ સમજી શકે એ નવુ શક્ય નથી એવાો સમજનાર માત્ર ગણ્યાગાઠ્યા હોવાના

શકા અને સશય

શકા સદાર persist થયા કરેના-નોગીો નગરા કરેવા-તેમ જ્યા તમે પુના મ્હી શમ્યા, તેથી મને આનદ થયો હતો હજી સભુ શકા ને સશર નહિ થાય એવુ નથી શકા અને સશય પ્રગટ તે વેગા જેટનુ તટસ્થ રહેવાય તેટનુ ઉત્તમ તેથી કરીને કશો નિર્ણય બાધી ન લેવાય તો તે વધારે ઉત્તમ તેથી તેવા વિચારોની પરપરા ન જાગા છે તેની સાવચેતી રખાય તો તે પણ ઉત્તમ શકા અને સશયને લીધે જો તે પ્રકારના વિચારો જાગા કર્યા, તો તેો ગ્રેહ આપવાપણુ થયુ એમ સમજવુ અને એથી તેનુ જીવન પણ નભાવાનુ શકા અને સશયના જોશ વેગ ને ગતિ ધરે તેમ આપણે વર્તવુ કેટલીક વખત શકા આપણો કઈક સાચુ બનાવવાને માટે પણ પ્રગટે છે શકા અને સશય વેગાએ એટને કે લાગણી પ્રબળની હોય તે વેગાએ શાતિ સમતા તટસ્થતા આદિ પ્રબળના રક્ષા કરે તો તેમા મેરવાઈ પડવાનુ કદી ન બનો

પોતે માથે લઈ લીધુ

તા ૧૭-૧-૪૭ ની રાતે ગુજરાત મેઈલમા નડિયાદ જવા બેઠા તે જ ખાનાના જાજરૂમા ઓગ ફાટયો બીજા વર્ગના ડબ્બાના જાજરૂમા પણ તેવુ થતુ એટલે કીમ સ્ટેશને મેઈલ ઊભો ત્યો અમારા ડબ્બાના જાજરૂમાથી ધૂમાડાના ગોટેગોટા નીકળતા હતા અને હુ તો ખાનામા

પાટિયા ઉપર સૂતો હતો ત્યાથી મે બૂમ મારી કે, 'સાકળ ખેચો સાકળ ખેચો !' કોઈકે સાકળ ખેચી ગાડી ઊભી રહી પોલીસના માણસો અમારા ડબ્બા અગાડી આવ્યા અને કોણે સાકળ ખેચી છે ? એમ જોરથી બૂમ મારી સાકળ પ્રત્યક્ષ ખેચનાર તો કોઈક બીજુ હતુ, કારણ કે હું સૂતો હતો તે જગાએથી તો સાકળ ખેચાય એવુ હતુ નહિ મે તે માથે લઈ લીધુ પોલીસને મે કહ્યુ, "જાજરૂમા કૈંક ફૂટ્યાનો જોરથી મોટો ધડાકો થયો છે બધાએ તે સાભળ્યો છે તેમાથી આ ધૂમાડાના ગોટેગોટા નીકળે છે, ને ગધકની વાસ આવે છે તેથી કદાચ તેમા કશુ ફૂટે એવુ હોય તો આખો ડબ્બો પણ સળગી ઊઠે, ને માણસોના જીવ જોખમાય તેથી અગમચેતી વાપરીને આ સાકળ મે ખેચી છે"

પોલીસત્રાસમા પણ સ્વસ્થતા

પોલીસે મારો ખાદીનો પહેરવેશ જોઈને મને નીચે ઉતાર્યો, ને વળી ધમકાવીને કહ્યુ કે આ જાજરૂમા તે જ બૉબ મૂક્યો છે માટે તુ માની જા, કબૂલ કરી દે અને ક્યાથી બૉબ લાવ્યો છે ને ક્યા તે બને છે, ને બીજા કોણ કોણ તેમા સામેલ થયેલા છે ? તે બધુ બરાબર કહી દે, નહિતર તારુ આવી બન્યુ સમજવુ તારુ એક હાડકુ પાધરુ નહિ રહે—જો સાચુ નહિ માન્યુ તો' થોડીક વાર ગાડી થોભી ને પછી કીમ સ્ટેશને મેઈન ઊભો રહ્યો ફરીથી પાછી મારી જડતી લેવાઈ પરતુ મે તો જે પહેલા કહ્યુ હતુ, તે જ કહ્યુ "ભરૂચ સ્ટેશને તારી હવે પાકી જડતી લેવાશે" એમ ધમકી આપીને એક પોલીસે મારા ડબ્બામા બેસાડ્યો ને ગાડી ઊપડી તારના દોરડા જરૂર ખણખણ્યા હશે એમ લાગ્યુ કારણ કે ભરૂચ સ્ટેશને જેવી ગાડી ઊભી રહી કે તરત પોલીસનુ ટોળુ, સે આર પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર, વગેરે ત્યા આવીને ઊભા રહેલા મને એકદમ હાથ પકડીને જોરથી ખેચીને ડબ્બાની બહાર ધકેલી કાઢ્યો અને સ્ટેશન પર વેઈટિંગ રૂમની અ ર

આવેલી એક ઓરડીમાં લઈ ગયા અને બધી હકીકત પૂછી. ફરીથી પાછું જેમ બન્યું હતું તે હકીકત મેં તો કહી—સંપૂર્ણ સ્વસ્થતાથી. મને ધાર્યું પણું ધમકાવ્યો. પણ હું જાગૃતો હોઉં તો બીજું શું ને? થોડી ધોલઝાપટ પણ થઈ પછી ફોજદાર સાહેબ તડૂકીને બોલ્યા કે, 'આવાને બગલ ગરમ કરો તે વિના એ નહિ માને.'

લેખકનું અસામાન્ય વર્તન

તે સમયે, કોણ જાણે દિલમાં એવું થઈ આવ્યું કે પગારમાં શરીર પરના બધા કપડાં આપોઆપ કાઢી નખાયાં. તે જોઈને તે લોક બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા મેં કહ્યું કે, 'હવે આ શરીરને મારવામાં તમને ઘણી સરળતા થઈ પડશે, માટે એને જોઈએ તેટલું મારી લો' આથી ઘણા ગુસ્સે થઈને તેમણે કહ્યું કે, "તું પહેલાં કપડાં પહેરી લે પછી બાકી બધી વાત." ફોજદાર સાહેબે મારી બધી વિગત પૂછી, નામ પૂછ્યું અને મને ભરૂચમાં રોકી લેવાને હુકમ કર્યો મેં કહ્યું કે 'મારી ટિકિટ નડિયાદની છે, એટલે કોઈ પણ મુસાફરને ચાલતી ગાડીએ એમ અધવચ ઉતારી ન શકાય મને નડિયાદમાં તમારે રોકવો હોય તેટલો રોકજો આ દિવસોમાં કાયદાનું રાજ તો મુદ્દલે નથી " તે લોકોએ વળી તેટલું કહ્યું માન્યું, એ પ્રભુનો ઉપકાર અને મને ગાડીમાં ચડવા દીધો

સુખદ અંત

સવારે નડિયાદના સ્ટેશને ઊતરતા ત્યાની પોલિસ તો સામી હતી જ તેમણે પણ બધુ ફરીથી પૂછ્યું. ને મેં ઉપર મુજબની જ બધી હકીકત કહી કોને ત્યા જવું છે? કેટલું રહેવું છે? ક્યારે જવાના છો? એ બધુ પૂછ્યું. "મારા નાના ભાઈ મૂળજીભાઈ ભગતને ઘેર જવાનો છું ને આજે સાંજે જ પાછો સાબરમતી, ગાંધી આશ્રમમા જવાનો છુ " એમ જણાવ્યુ એટલે એક પોલિસ અમલદારે કહ્યું કે, 'જો આ ભાઈ આરે ને આજે જ ત્યા જવાનો છે, તો આપણે આ બધી માથાકૂટમાં

ક્યાં પડ્યું ! સોંપને અમદાવાદને.' આમ તેમણે મને છૂટો કર્યો. સાંજે હું તો અમદાવાદ ઊતર્યો. ત્યારે પણ પોલીસ ભેટી. અને જેમ બન્યું હતું તે બધું જણાવ્યું. તે દિવસે મને સીધો આશ્રમમાં જવા દીધો તે તેમનો મોટો ઉપકાર. તે પછી બીજે દિવસે આશ્રમમાં એક પોલીસ અમલદાર આવીને મારું નિવેદન મારી કને લખાવી ગયા. આ રસિક કિસ્સો વાંચીને તમને બધાંને જરૂર આનંદ થશે.

જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રેમભક્તિથી સંત પરખાય

હૃદયના અંતરનાયે અંતરમાં ડૂબકી મારી મારીને કોઈ પરમ દિવ્ય, ઉચ્ચ સત્ય પોતાના ચૈતન્યમાં અવતારવું, પ્રાપ્ત કરવું, તેનો અનુભવ કરવો ને વિસ્તાર કરવો એ જેમના જીવનનું પ્રધાન કર્મ થઈ પડેલું હોય, એવાઓ તો એવા કોઈ પરમ આખરના સત્ય વડે પોતાનું જીવન નિયત કરતા હોય છે. એવા ઉચ્ચ જીવનની સાચી અસર પામવા માટે કે તેને સમજવા માટે સ્થૂળ પુરાવા મળી શકે નહિ. એ તો એવાના જીવનમાં જિજ્ઞાસાભાવે પ્રેમભક્તિથી જે ડૂબવા માંગતો હોય ને પોતાના પ્રકૃતિના થરોને સમજી સમજીને, મથી મથીને, યાહોમ થઈ જઈને પલટાવવા માગતો હોય એવાને એમાં કંઈક સમજ પડવાની. બાકીનાને તો તેની કશી ગતાગમ પડવાની નથી, તે જાણજો.

માનવજીવનના ઉદ્ધારકો

બાકી જીવનવિકાસ પ્રાપ્ત કરવાને પરિણામે એવાઓના જીવંત સંપર્કથી ને સંબંધથી, સામી બાજુએ, સાચી આત્મપ્રગતિ અને વ્યક્તિનું તથા માનવ સમુદાયનું કલ્યાણ થયાના દૃષ્ટાંતો વિરલ નથી. શ્રી શંકરાચાર્ય, શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ, ભગવાન ઈસુ ખ્રિસ્ત, બુદ્ધ ભગવાન, હજરત પયગંબર સાહેબ, વગેરે વગેરેના જીવનના સ્પર્શે કેટકેટલાં જીવનનો ઉદ્ધાર થઈ ગએલો છે ! એ તો ઇતિહાસની હકીકત છે.

મહ્ગુરુચેતનાના સ્વીકારનો આધાર

આધ્યાત્મિક દિવ્ય શક્તિનું પરિણામ અમુક અમુક હતુ એવુ સાબિત કરવાનું નિરર્થક છે દરેકે પોતપોતાનુ દષ્ટિબિંદુ તે બાબતમા નક્કી કરી લેવાનું છે જો સાધકના જીવનમા એવુ કૈક બને છે, અને એવુ તે જો સ્વીકારે છે, તો તેવા સ્વીકારવાના દાર્શની પાછળ માત્ર સ્થૂળ બૌદ્ધિક સમજણથી તે પ્રગટેલુ છે એવુ કશુ નથી હોતુ અથવા તેવા ઉચ્ચ જીવનના બનેલા અમુક અમુક પુરાવા ને સાબિતીઓને કારણે એમ બનેલુ હોય છે તેમ પણ નથી હોતું તેવું સ્વીકારવાપણુ જે તેનાથી બને છે તે તેના એવા પ્રકારના અનુભવને કારણે અથવા શ્રદ્ધાના જીવંત થતા જતા નિષ્ઠાના ભાવને કારણે હૃદયની પ્રગટ થતી જતી તેવી પ્રેરણાના ભાવને કારણે કેટલાક જીવોને તેવા ઉચ્ચ આત્માના જીવનના અનુભવ તો થતા હોય છે કિંતુ તેવા અનુભવની અસર તેમના જીવનમા પ્રગટતી નથી કારણ કે તે અનુભવ માત્ર માથા ઉપરથી વહી ગયેલા હોય છે જો કે એની સ્મૃતિ તે તે દરેકને રહેલી છે તે હકીકત સાચી છે તેવા તેવા પ્રકારના અનુભવને ટકાવને માટે પણ ભૂમિકાની જરૂર છે તે તે પ્રત્યેકની પાછળ શક્તિ પુરાવા કે સાબિતિઓની પાર કૈક છે એવુ અથવા તેની તેની પાર શુ છે એવુ જે સાત્વિક બુદ્ધિએ અનુભવે સમજી લીધુ છે એને લીધે તે સ્વીકારાયેલુ છે આધ્યાત્મિક ચેતના તો તેવી રીતે કશો દાવો પોતાને માટે કરતી હોતી નથી એવા પ્રકારના જીવનમા સત્યનુ અમુક અમુક રીતે પ્રગટ થવાનું સાહજિક છે ને તેમ તે બન્યા કરે એમ તે માત્ર તેના વાસ્તવિકપણાથી કહે છે પરતુ તે તે દરેકના તેવા તેવા સ્વીકાર માટે તે કદી પણ આગ્રહ રાખી શકે નહિ

સૌને આદર-પ્રેમભાવ આપો

કોઈ પણ જીવની શુદ્ધ લાગણીને ભૂલથી પણ અવજ્ઞાની નજરે જોઈ શકાય નહિ અનેક જીવોના સ્નેહ કહો ભાવ કહો પ્રીતિ

કહો, લાગણી કહો, એ આપણા હૃદયમા જીવનવિકાસની ભાવનાના એક પ્રતીક રૂપે સ્પર્શવી ઘટે તેમને માટે જીવનમા સપૂર્ણ સદ્ભાવ, આદર ને ભક્તિ આપણા જીવનમા પ્રકટેના હોવા ઘટે આપણા સમાજમા તેમના વિષેની જે પ્રચલિત માન્યતાઓ છે તે ઘણી અણઘડ છે, જેમકે नारी नरकस्य द्वारम् । સ્ત્રી તો નરકનુ દ્વાર છે 'સ્ત્રીની બુદ્ધિ પાનીએ' અને આપણા શાસ્ત્રમા પણ કેટલેક ઠેકાણે તેને ઉતારી પાડેની છે પરતુ ત્યા તેનો હેતુ ઉતારી પાડવાનો નથી 'નારી એટલે પ્રકૃતિ' જો એમ અર્થ ત્યા ઘટાવીએ, તો તે સ્ત્રી તેમજ પુરુષ બનેને લાગુ પડે છે સ્ત્રી તો જગજ્જનની છે આપણુ સર્જન કરનાર માતા છે આપણો સમાજ આજે પડેલો છે એનુ કારણ આપણી માતાઓ ઉન્નત નથી, તે છે સ્ત્રીજીવન એના સાચા ભાવાર્થમા જ્યારે ઉન્નતિના શિખરે પ્રગટશે કે પહોચશે, ત્યારે આપણો સમાજ પણ ચેતનવતો થશે સ્ત્રી પરત્વેની આપણી કદરભક્તિ, તેના પરત્વેની જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની આપણી દૃષ્ટિ, અને જીવનમા એને મહત્ત્વ આપવા પરત્વેનુ આપણુ વર્તન, તે તે બધુ યથાર્થપણે જ્યારે સમાજમા પ્રગટશે, ત્યારે માતાઓનુ જીવન પૂર બહારમા ઉત્તમ પ્રકારે ખીલી ઊઠશે

જીવનની સાધનાનુ મહત્ત્વ

સસારના જીવનવહેવારમા આપણે અનેક પ્રકારના ભારથી લદાઈ જઈએ છીએ અને કચડાઈ પણ જઈએ છીએ અનેક જાતના બધનોથી બધાઈ પણ જઈએ છીએ જ્યારે જીવનની સાધનાનુ મહત્ત્વ તો એ છે કે એથી કરીને કોઈ પણ જાતના અનુભવથી આપણે લદાઈ કે કચડાઈ જતા નથી, અનેક પ્રકારના બધનોથી બધાઈ જતા નથી, અથવા કોઈ જાતની સાકળથી સકળાઈ પણ જતા નથી એથી કરી સાધકને કોઈ દિવ્ય પરમ મગળમય શક્તિના દર્શન અગમ્ય રીતે ક્રમશ થયા કરે છે

દાનનો ખરો હેતુ

દાનનો મૂળ હેતુ 'सर्वभूतहितरत' થઈ જવાનો છે તે સ્થૂળ

દાનથી મનનું અધરું છે જીવન સાધનામાંથી પરિપક્વ થતા ને એના પરિણામ રૂપે ઉદ્ભવેલા ભાવનું મર્દન થતા ને એથી જે જીવનમાં કેળાતું જે નવું સ્વરૂપ પ્રગટે છે તે પ્રગટના સર્વભૂતહિતરત થવાપણું પ્રગટ છે બાકી જગતની રીતે કરેલા દાનનું ફળ તો કેટલીક વખતે અહતાને પોષવામાં ને વધારવામાં પણ પરિણમે છે કેટલીક વખતે એવા દાનમાં માનવીની વૃત્તિ અપકિત રીતે વર્તે। માને છે ને એવા ઉપર ક્યા મતોમાં પોતાની જાતની છેતરામણ થાય છે જીવન-વિકાસની સાધનાથી જે સર્વભૂતહિતરતપણું પ્રગટ છે, તે ઉત્તમ પ્રકારનું દાન છે જીવનવિકાસમાં સ્થૂળ દાનને કશો જ અર્થ નથી, એમ નથી પરંતુ દાન કર્યાને પરિણામે આત્મસતોષ માની તે જાણે-અજાણે આત્મરચના જે પોષાય છે તે અહિતકર છે અને આજે તો દાનની પ્રથા ઘણી વેળા એક પ્રકારનો વહેવાર પણ થઈ ગઈ છે

જીવનસાધનાની તમન્નાના ફળ

જીવનની જિજ્ઞાસા ને તમન્ના જીવનમાં જ્યારે સંપૂર્ણ નિષ્ઠાને પામે છે ત્યારે સાધના અંતર્મુખતામાં પ્રવેશે છે ને એમ થતા એને માર્ગના સર્વ દ્વાર ખુલ્લા થઈ જાય છે તેવા સમયે શક્તિનું અવતરણ થતું અથવા તો શક્તિને છૂટી થતી અનુભવીએ છીએ આ પણ એક અનુભવની હકીકત છે અને માટે મનને સર્વ પ્રકારે ને સર્વ ભાવે ખુલ્લું રાખ્યા કરવાનું છે સાધનાની સમજણની વાસ્તવિકતા ને એની ભાવનાને કર્મમાં જ્ઞાનપૂર્વક ઉતાર્યા કરીને એનાથી મનાદિ કરણને દ્રવિત કરતા રહેવું ને સાધનાની ભાવનાથી સાધનાના ભાવમાં એક નિષ્ઠા પ્રગટતા પ્રગટતા એમાંથી એક પ્રકારનો જીવનરસ પ્રગટે છે અને એ રસમાં જીવનને જો ભીંજાવ્યા કરવાનું પ્રકટી શકે, તો હૃદયની શક્તિના દર્શન થાય. જીવનના યોગની સાધના જીવનની સર્વ પ્રકારની શ્રેષ્ઠ શક્યતાઓને પ્રગટ કરતી રહે છે જે શક્તિઓ ઘણી વાર નિષ્ક્રિયપણે પડી રહેલી હોય છે, ને જેની આપણે જાણ પણ

હોતી નથી એ બધી છતી થાય છે. એથી આપણે જે થવું છે, તેનું ઉત્કટ ભાવપૂર્વકનું વર્તન જેમાં ને તેમાં જો દાખવ્યા કરીએ, તો એવી દિવ્ય શક્તિની દૃષ્ટિ ને શક્તિ પણ જીવનમાં ઊગે છે.

યોગ સાધનાથી જ પરમ પ્રાપ્તિ

એવી દિવ્ય, રમ્ય, પરમ દૃષ્ટિ તો માત્ર યોગની સાધનાથી ઉપજાવી શકાય. આત્મસાક્ષાત્કારની પૂર્ણ ચેતનાના પ્રકાશના અનુભવ વડે યોગસાધનાની પરિપૂર્ણતા જાણી શકાય. એવા એના પ્રકાશ વડે કરીને માનવીજીવનને શા માટે પામ્યા છીએ, તે આપણે સ્પષ્ટપણે અનુભવી શકીએ છીએ. એવી રીતે તે અંતરનો સાચો સ્વઅધિકાર જાણી શકે છે. તો કોઈ એમ દલીલ કરે કે પરંપરાગત ચાલતા આવેલા ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ વડે કે બુદ્ધિના સૂક્ષ્મ ઊંડા ચિંતન દ્વારા તેમ શું ન થઈ શકે કે? હંમેશાં નહિ. કારણ કે દ્વંદ્વ પ્રકારની વૃત્તિ–વાસનાથી મુક્તિ પામ્યા વિના, અંધકાર–અજ્ઞાનની દૃષ્ટિ લુપ્ત થયા વિના, રાગદ્વેષથી મુક્તિ પમાયા વિના, અને અહંકારથી સંપૂર્ણ નિર્મૂળ થવાયા વિના બુદ્ધિની સંપૂર્ણ શુદ્ધિ ને સાત્ત્વિકતા પ્રકટી શકતાં નથી, તે જાણશો. યોગની સાધના દ્વારા એવી શુદ્ધિ પ્રકટી શકે છે. સાધનાના મૂળ હાર્દમાં તો કામનાની ને અહંતાની મુક્તિ રહેલી છે. એમ ઉત્તરોત્તરપણે જીવનમાં પ્રગટના જઈશું તેમ તેમ સાધનાનું રહસ્ય આપોઆપ સમજાયાં જશે. પછીથી તેમાં આપણને કોઈ પણ ઠગાવી શકવાનું નથી.

સાચી 'યાત્રા' અને તીર્થનું 'સુફળ'

પોંડિચેરી, તીર્થમા ગયા છો; તો હૃદયમાં તેવા પ્રકારની ભાવનાને સતત સંકોરતા રહેજો. કોઈ મહાન, જીવંત, જ્ઞાની, અનુભવી આત્માની પ્રેરણાત્મક જીવંત સસ્કૃતિથી તીર્થ પ્રકટે છે. તીર્થ એ જીવની ભાવનાનુ ને સંસ્કૃતિનું પ્રતીક છે. તેથી તો તીર્થનો મહિમા છે. જાગતા નરના (આત્માના) સીધા સંપર્કમા આવવુ એના જેવું બીજું કોઈ ઉત્તમ તીર્થ નથી.

સ્વભાવ વર્તે તો કેમ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ જાણને,

'સંતો' જાગતા નર સેવીએ"

એવું એક જૂનું ગોરખનું ભજન છે જાગતા નરની હૃદયપૂર્વકની જીવનવિકાસના હેતુ અર્થે જ્ઞાનપૂર્વકની આરાધના થઈ શકે, તો તે તીર્થનું ઉત્તમ ફળ ગણાય એમનથી જે તીર્થ મનાયેલા છે, તે તીર્થોનું માહાત્મ્ય પણ એવા એવા જાગેલા પુરુષોની જીવંત સંસ્કૃતિથી કરીને પ્રગટ્યું છે એટલે સ્થૂળ તીર્થોમાં જવા કરતાં એવા જાગતા નર એ સૂક્ષ્મ તીર્થ છે, અને ત્યાં, જીવનવિકાસના હેતુનું જ્ઞાન પ્રકટાવીને જે જવાનું થાય, તો તે ઉત્તમ છે અને તે સાચી યાત્રા છે

આવ્યા, તો બરાબર નાથે આવો

આ જીવ તો ઘણી વાતે નાદાન ને મૂર્ખો છે એવું કોઈ વાતે કામઠેકાણું નથી ને આપણે બધા તો એનામાં કામઠેકાણું ખોળવાને મથીએ છીએ 'ફલાણે આમ કેમ કર્યું ને તેમ કેમ કર્યું' એવી પંચાતમાં પડીએ છીએ તે બધા અંગે વિગતવાર સમજણ બને તેટલી તો પ્રભુકૃપાથી અપાય છે, પણ એ બધું ગમતું નથી, તે જાણશો મે, હું કોઈને મારી પાસે બોલાવેલા નથી આપણે બધા આપમેળે સમજીને આવેલા છીએ ઠીક ન લાગે તો જતા રહેવું કોઈએ બાંધી રાખેલા નથી પરંતુ પાસે રહેવાથી જો મનનો મેલ વધતો હોય તો તે અમને ઘણુ ઘણું દુઃખ પ્રકટાવે છે, માટે વિચારવું

પ્રતિષ્ઠિત મંત્રીપદ ન સ્વીકારવાનું કારણ

હરિજન સંઘની બધી સંસ્થાઓ જોઈ આવ્યો તેનો વિગતવાર હેવાલ લખ્યો, ને પૂજ્ય ઠક્કરબાપાને તે મોકલ્યો છે એમણે તો મને મંત્રીપદે નીમી પણ દીધો છે, ને એવો કાગળ પણ મોકલી આપ્યો છે તેનો વળતો જવાબ લખતા લખતા એમ લખ્યું કે" મા એક ભાઈના મનનું સમતોલપણું રહ્યું નથી, ને ગાંડા થઈ ગયા છે, તે માટે ત્યાં જવાનું છે" લખતા લખતા મેં તો એમ જ લખી નાખ્યું

અન્યથાભાવને તરત ખખેરી નાખો

કંઈ કશા વિશે કે કોઈના પરત્વે અન્યથાભાવ પ્રગટે, ત્યારે શરીર પર પાણી પડતા કૂતરુ જેમ શરીર વીંઝી નાખે છે તેમ આપણે ત્યારે મનને ખખેરી નાખવુ આવુ કરવાને પણ માગી લે છે, તે પરત્વેની આપણી ખાખદ અને જાગૃતિ

વિયોગની સાધના

પ્રેમની ભાવનાને તીવ્રતમ કરવાને માટે વિયોગની સાધનાની પણ જરૂર હોય છે આ ભાવમા છીછરાપણુ નથી, પ્રભુ પરત્વેનો પ્રેમ એ છીછરાપણાની કક્ષાનો નથી એ પ્રેમની કળા ને શક્તિ આપણી સમજણમા પણ ન પ્રગટી શકે એવા અનત છે પ્રેમની સાચી ભાવના માત્ર બુદ્ધિની, સમજણની દૃષ્ટિએ પ ।, પ્રભુકૃપાથી મળેલા સ્વજનને સમજાય એટલા માટે તો પ્રેમ વિ । ઘણુ ઘણુ લખ્યા કરુ છુ એક મોટી ચોપડી છપાય એટલુ બધુ તે લખાણુ છે * હુ તો એમ પણ સ્વજનોને કહુ છુ કે તેનુ બધા પારાયણ કરો એનાથી બીજુ કંઈ નહિ તો સાચા પ્રેમ પરત્વેની બૌદ્ધિક સમજણ તો પ્રકટે! તમે બધા જીવનમા એક પ્રકારનુ કમાવાને માટે તે તીર્થમા જઈ રહેલા છો, અને ત્યા જતા પહેલા તમને બધાને મળી લઉ, અતરથી જોઈ લઉ, ભેટી લઉ ને પછી બસ તમે જાઓ, એવુ દિનમા થયુ એટલે જ ત્યા વહેલા આવવાનું મન થયા કરે છે ક્યારે બધુયે કમાઈને ત્યા આવતો રહુ, એમ પણ થયા કરે છે પરતુ જીવનમા જે જે કંઈ મળતુ હોય, તેનો તેનો પણ અર્થ છે એટલે કશુયે નકારાય નહિ

પ્રભુમય જીવનને સૌથી વહાલુ ગણો

જીવનના મૂળગત હેતુને સુસગત એવા પ્રેમના પરિપાકમા ભાગીદાર થવુ કોને ન ગમે ? તીર્થગગામા અનાદિ કરણનો બધો મેલ ધોવાનો ખ્યાલ રાખજો મનમા કશુ ભરી ન રાખશો ખુલ્લા થયા

---

* લેખનુ 'પુનિત પ્રેમગાથા' નામે પુસ્તક તે પછીથી છપાયુ છે

કરજો. અને જીવનની ભાવનાને સ્વીકારવાની અને તે પ્રમાણે વર્તવાની તત્પરતા દાખવજો. બાળા કરતાં પણ જીવનને વધારે વહાલું ગણજો.

હરિઃ ૐ સાબરમતી આશ્રમ, તા. ૨૧-૧-૪૩

દિવ્યાનંદ માટે પાર્થિવ સુખના ત્યાગની જરૂર

માનવી જેની પાસે પોતાના જીવનનો પ્રકાશ પામે છે, તેની વાત કરવાને હૃદયની ઊર્મિ સ્વયંપણે તેને જાગે છે. એવી હૃદયની ઊર્મિને સંયમ ને વિવેકની મર્યાદામાં રાખવાની છે. નહિનર તે ઊર્મિનો પૂરતો સદુપયોગ નહિ થઈ શકે. એવી પ્રકટેલી ઊર્મિનો સાધનાના ભાવમાં ઉપયોગ કરવાનો છે તે જાણજો. જીવનના જે બધા આનંદો જીવનના નીચલા થરોની ભૂમિકાના છે ને જ્યાં સુધી તે અતિ મહત્ત્વના લાગ્યા કરે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તે જીવનમાં નિશ્ચિતના રૂપે મનમાં દૃઢ બનેલા હોય છે, ત્યાં સુધી આપણે તે બધાને છોડી દઈ શકીએ એવું નથી બનતું નીચલા થરોના એવા એવા સુખની વાસના માનવી ત્યારે જ છોડી દઈ શકે કે જ્યારે એ બધાનો ને એ બધામાંથી હૃદયના દૃઢ અનુભવે એનો પૂરેપૂરો ભ્રમ ભાગી ગયો હોય. જ્યાં પાર્થિવ સુખનો પૂરો અંત પ્રકટે છે, ત્યાં ને ત્યાંથી, તે ક્ષણથી જ પારમાર્થિક આશ્વાસન શરૂ થાય છે

જીવનની હાકલ

આમ હોવા છતાં પણ માનવીની ગણતરી પ્રમાણેના ભરપૂર સુખના આનંદમાં પણ કદીક કદીક અતૃપ્તિ કે અસંતોષની જ્વાળા પ્રકટતી હોય છે. બધુયે ભર્યું ભર્યું હોવા છતાં એમાંથી એને સંતોષ વળતો નથી કે મળતો નથી. એવા એના જીવનની ફ્રાદમાં થઈને પણ કેટલીક વાર હૃદયના કોઈ ઉન્નતગામી જીવનની હાકલ પડતી સંભળાય છે. કિંતુ તેની વેળાએ આપણી યોગ્ય તત્પરતા પ્રકટેલી ન હોવાથી એવી જાગતી પ્રેરણા શમી જતી હોય છે ને ફરીવાર પાછો અંધકાર

બરાઈ જતો હોય છે. તેમ છતા પણ જીવનવિકાસ કાજેની ખરેખરી સાચી પૂરેપૂરી ધગશ જો પ્રકટેલી હોય છે, ને તે પરત્વેનુ જે યોગ્ય પ્રકારનુ કોઈ સાધન પકડેલુ હોય છે, તો સાધનાના તેવા પ્રકારના થતા રહેતા અભ્યાસમાથી એક એવા પ્રકારનુ બળ પ્રકટે છે કે જે જીવનને ઉપર ધકેલ્યા કરે છે ને આમ થતા જોરદારપણે તેના જીવનની હાકલ વધતી જતી તે અનુભવે છે જીવનની સાધના જામતી જાય છે કે નહિ, એ તેનું એક રીતે માપ પણ ગણી શકાય

બુદ્ધિની શક્તિ ને મર્યાદા

. વાસનાની પાછળ ખેચના બળને આપણે જ્ઞાનપૂર્વકની સમજણ સાથે એના હેતુને સમજીને જો તોડી ન શકીએ, તે પરત્વે પૂરા અનાસક્ત ન થઈ શકીએ, તો તો જીવનને તે ગુલામીમા જ રખાવ્યા કરે. આપણને તે મનના અધોગામી થરો સાથે જ જકડાયેલા રાખ્યા કરે પરંતુ જે જીવ જાગે છે, તેની જાગ્યા પછીની યોગસાધના તો તેને બુદ્ધિના મર્યાદાના ક્ષેત્રથી પર-ઊચે-લઈ જાય છે ત્યા બુદ્ધિથી કામ લેવાતુ હોતુ નથી. બુદ્ધિ મદદકર્તા પણ છે અને અવરોધકર્તા પણ છે. કિંતુ સાધનાના ઉત્તરોત્તર ને ઉચ્ચ ક્ષેત્રમા, એક કક્ષા એવી પ્રકટે છે કે જ્યા બુદ્ધિ દેખી શકતી નથી, તેમ છતા ત્યા પણ તે ઉપદેશ આપવા મડી પડે છે ત્યારે આફત ઊભી થાય છે

જીવનની સાધનાનો અર્થ

મનના નીચલા થરોમા આપણે બધાયેલા હોઈએ છીએ ને તેમાથી મુક્ત થવાની જે સૂક્ષ્મ ક્રિયા ચાલી રહેલી હોય છે, તેની વેળાએ તે સ્થિતિમાથી હઠાવવા માટેની આવી બધી રમત હોય છે. એને આપણે જ્ઞાનપૂર્વક એની વાસ્તવિકતા સાથે પારખી જોઈશે સાધકે કશુ પણ યદ્વાતદ્વાપણે કર્યે કે માની લીધે ચાલવાનુ નથી જીવનના પ્રત્યેક અગ-ઉપાગો, સમજણ, ટેવ, વલણ, વગેરે વગેરે બધાનો પ્રત્યક્ષપણે ફેરફાર થતો જતો જીવનના વર્તનવહેવારમા જો

અનુભવી શકાય તો જીવનની સાધનાની યથાર્થતા છે. તો સાચી રીતે સમજી શકાય કે સાધનાના માર્ગે આપણે દૃઢ થતા જઈએ છીએ. સાધનાનો માર્ગ એ કંઈ નિષેધાત્મક નથી, તેમ જ એ કંઈ મનની કુતૂહલતાની હકીકત નથી. એ તો અનુભવવાનું તત્ત્વ છે; એટલું જ નહિ, પરંતુ એનાથી આગળ જઈને જીવન દ્વારા સમગ્ર શક્તિ વડે અનુભવવાનું તે તત્ત્વ છે.

આગળની સ્થિતિ

એથી સાધનામાં સમગ્ર રીતે, સર્વ ભાવે, પૂરેપૂરું દૃઢ થવાતાં ચેતનામાં જીવનનો વિકાસ થતો સાધક અનુભવી શકે છે. ત્યારે જ ઉચ્ચતમ, દિવ્ય રસની તમન્ના ખૂબ તીવ્રપણે પ્રકટે છે. એમ, માનવીના આંતર વિકાસમાં અને એ પછીની ઉત્તરોત્તરની સાધનાની દૃઢ ભૂમિકામાં યોગને માર્ગે દિવ્ય પ્રકાશ અને શક્તિના અનુભવ એને થતા રહે છે. એ બધું સાધક હૃદયે અનુભવશે, ત્યારે એને અનુભવાત્મક પ્રતીતિ, હૃદયમાં હૃદયથી થયા કરવાની છે. આવું જ્યારે બને છે, ત્યારે આપણા મનાદિ કરણોને યોગસાધન સિવાય બીજું કશું જ કરવા જેવું લાગવાનું નથી તે નક્કી જાણજો. સાધકથી પોતાની જીવપ્રકૃતિ તથા સ્વભાવને જીવનવિકાસની સાધનાના સાધનમાં ખૂંપાવવાનું અને અનુભવો દ્વારા દૃઢાવવાનું બને તો પછી એ ક્યાંયે જવાનું મન કરી નહિ શકે.

સાધક થીંગડાંથી ન સંતોષાય

આપણે જરાતરા અહીંતહીં જીવનના કે જગતના કે સુખદુઃખના કોયડનું કંઈક સમાધાન મેળવી લીધે ચાલવાનું નથી. ત્યારે જ આપણને ખાતરી થશે કે અત્યારે ને અત્યારે જ આ બધું કરી શકાય તેવું નથી. અને જીવનની બધી સમસ્યાઓ અને બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ આપણે પૂરેપૂરો કરી શકીશું, અને તે અત્યારે ને અત્યારે જ, એવું જે માનતાપણું બનેલું છે એમાં કેવળ અજ્ઞાન રહેલું છે, તે નક્કી

જાણુંને શીંગડાં દીધે નવી વસ્તુ બની જતી નથી. આ બધાં પ્રયત્નોની પાછળ ને તેના હાર્દમાં ચેતનાનું બળ નથી.

આવા બધા સમાજના સુધારણાના પ્રયત્નમાં સાચી પ્રમાણિકતા હોય, વફાદારી હોય, નેકદિલી હોય અને પૂરી સચ્ચાઈ પણ હોય, તેમ છતાં 'આ એક જ સાધન એવું છે કે જેની પરિપૂર્ણતા થતાં સમાજનો પૂરેપૂરો ઉદ્ધાર થઈ જશે,' એવી પ્રકારની ઉગ્રતા જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે તેમાંથી સત્યની શક્તિ મોળી પડી જાય છે સત્યનું કોઈ એક જ પ્રકારનું અંગ હોઈ ન શકે સત્ય અનેક રીતે વ્યક્ત થયા કરે છે એટલે જ્યારે 'આજ ખરું ને બીજું નહિ' એવી સમજણ જે જે પ્રયત્નમાં પ્રકટેલી રહે છે ત્યાં ત્યાં ચેતનાનું સાચું પૂરું વ્યક્તત્વ નથી એમ સમજવું.

સદ્ભાવ તો રાખવો જ

તેમ છતાં આપણે તો જેમાં સત્પ્રયત્ન છે, પ્રમાણિકતા, સચ્ચાઈ ને વફાદારી છે, તથા નિષ્ઠાપૂર્વકનું વર્તન છે, ત્યાં ત્યાં સદ્ભાવ જ રાખવો. અમો આપણી રીત સંપૂર્ણ છે ને બીજાની સંપૂર્ણ નથી એમ માનવામાં પણ દોષ છે સત્યના અનેક પાસા હોય છે તેથી અમુક જ રીત સાચી, એવો આગ્રહ ન સેવવો જીવનમાં જીવનની સાધનાથી જ્ઞાનપૂર્વકની એક પ્રકારની મુલાયમતા પ્રકટે છે. એવી મુલાયમતા જીવનમાં જ્યારે પ્રકટે છે, ત્યારે સર્વ પ્રકારની પ્રામાણિકતા પરત્વે આપણું દિલ નમતું આપણે અનુભવી શકીએ છીએ જેમ જેમ સાધકનો આંતર વિકાસ પ્રગટતો જાય છે, તેમ તેમ એની જીવનદૃષ્ટિ પણ બદલાતી જાય છે એટલે કોઈ સાધક સાધનાને અમુક ઉદ્દેશથી જ–ધારો કે દેશના ઉદ્ધાર અર્થે શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી–વળગે, પરંતુ તેમાં ઊંડા ઊતરતા ઊતરતા એણે ધારણ કરેલા હેતુની દૃષ્ટિની પાછળ તે વેળા એનું અજ્ઞાન હતું એમ એને ત્યારે સમજાયા વિના રહેતું નથી ને એમ એ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ પ્રકારના જીવનમાં પ્રવેશતો

જતો હોય છે જગત એટલે સમજી શકતું નથી ને સમજી શકાતું પણ નથી માત્ર કોઈક કોઈક સમજે છે

'ગુરુ'નો અર્થ

જ્યાં જ્યાંથી જીવનમાં શ્રદ્ધા જન્મે, જ્યાં જ્યાંથી હૃદયમાં ભક્તિના અંકુરો પેદા થાય, જ્યાં જ્યાંથી અંતરના ઉમળકાએ પ્રણામ કરવાની પ્રેરણા મળે અને એવા હૃદયના ઉમળકાનો ફુવારો જ્યાં ફૂટે, ત્યાં ત્યાં જીવનના ગુરુ છે એમ જાણવું ગુરુ એટલે કંઈ તેનું શરીર નહિ, તેની પ્રભા પણ નહિ પરંતુ તેનામાં પ્રગટેલી કોઈ અલૌકિક દિવ્ય શક્તિ ને ક્રિયમાણ થઈ રહેલું તેનું જીવંત દૈવત

નવું જીવન મેળવવાની રીત

સાધનાથી ઊપજતી જતી સમજણને માત્ર વાગોળ્યા કરવાથી કશું નહિ બને સાધના અનુકરણ કર્યે પણ નહિ ચાલે એમાંથી દેખાતી કે અનુભવાતી પ્રતિભાથી અંજાઈ ગયે પણ નહિ ચાલે પરંતુ એમાંથી જે ચેતના જાગે તેને નવા પ્રકારે સર્જન થવા ઇચ્છતા તત્ત્વને સ્વીકારવામાં ને આવકારવામાં કામે લગાડ્યા કરવી પડશે તો જ નવું નવું જીવનમાં મળ્યા કરવાનું છે સાધનામાંથી જીવનની સ્વસ્થ દૃષ્ટિશક્તિ ખીલતી જતી જોઈશે તો જ પ્રત્યેક કર્મમાં એનો આગળપાછળનો હેતુ ને તેનું જ્ઞાન મળ્યા કરશે

અનુષ્ટુપ

પ્રસન્નતા તણી માત્રા જ્યારે ઓછી થતી દીસે,
ચેતીને શોધવું ત્યારે 'એવું કેમ બન્યું હશે!'

પરોવાઈ ન ત્યાં જાય વૃત્તિનું મૂળ શોધીને
તેથી થૈ અળગા પોતે, ત્યાં પ્રસન્ન ફરી થવું ॥

હરિ: ૐ હરિજન આશ્રમ, તા. ૨૩-૧-૪૩

સદ્ગુરુ પણ મથે જ

સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ, તથા પોતાપણાનો ખ્યાલ કે 'મારી સમજણ આવા પ્રકારની હતી ને છે' અથવા 'મારું આમ માનવું હતું,' એવી ગડભાંજો જીવનમાં ઊભી થવા વારો ન પ્રગટે, તે ઉત્તમ છે. માબાપ! હવે તો સ્વરૂપનો ખ્યાલ કરી કરીને કંઈક કડક દઢ બનવાનું કરી શકો, તો ઘણું ઉત્તમ. તમારી અકળામણ તો તમે કોકને જણાવી પણ શકો. પરંતુ મારે કોને જણાવવી ને સંભળાવવી? મારી અંતરની વ્યથા કોણ શમાવે! મારો બાપલિયો કેટલુંક સાંભળે છે ખરો, પરંતુ એ તો મારો પ્રાણપ્યારો, વહાલામાં વહાલો છે; એને ઝાઝી તસ્દી પણ કેમ અપાય? અત્યંત પ્રેમ કરીને એણે મને એનો ભાવ જે આપ્યો છે, તો તે શું કરવા? સ્વજન પરત્વેની સહાનુભૂતિની પ્રેરણાથી પ્રેરાઈને પ્રભુકૃપાથી મારે પણ તેટલી મથામણ કર્યે જ છૂટકો ને?

ઉંચી કક્ષાની સાધનાથી શરીર બદલાય

એમાં તૂટી પડવાપણું એ કરાવે નહિ. શરીરનો ધર્મ તો વધવા ઘટવાનો ભલે હોય. એ પણ એના ભાવનું આધાર માત્ર છે. એટલા પૂરતું એનું યોગ્ય રક્ષણ કરવું એ આપણી પવિત્ર ફરજ છે. એ બાપડું એવું બધું દિવ્ય તત્ત્વ, દિવ્ય પ્રકારની તારતમ્ય શક્તિથી જીરવી શકવાની તાકાતવાળું પૂરેપૂરું બને તે પણ ધર્મકર્તવ્ય છે. તે કર્તવ્ય પણ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચતમ સાધનાનું એક અંગ છે. એની કૃપાથી એવું પણ એને બનાવવાનું રહેશે.

જીવનનો યોગ્ય મર્મ ગ્રહે તે જ સેવા કરી શકે

બધાં સ્વજનોએ જ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગ કરીને બધાં પરત્વે તેમ જ પોતાના જીવનમાં સુમેળભાવના પ્રગટે એવાં દષ્ટિ ને વર્તન કેળવી કેળવીને રાખ્યાં કરવાનાં છે. ખૂબ પ્રેમભાવનાથી હૃદયનું ઐક્ય થઈ શકે એમ ભાવનાને કેન્દ્રસ્થ કરી કરીને, પ્રેમાર્દ્ર ભાવયુક્ત વર્તન પ્રકટાવી પ્રકટાવીને તેવી ભેટ—શ્રીભગવાનના ચરણકમળમાં પ્રેમ-

ભક્તિભાવે બેઠી બેઠીને-સમર્પણ કર્યાં કરવાની છે. જે એકને ધર્મ લાગે તેનું ભલેને બીજાને તેના યથાર્થપણામા ન લાગ્યું હોય, પરંતુ ત્યાં જીવનવિકાસનો હેતુ જેના જીવનમાં છે તેવાએ ચેતવું ઘટે છે. એમાથી જેણે જેણે જીવનનો ગોગન પ્રકારનો મર્મ ગ્રહણ કર્યો હશે-આ જીવ મુદ્દાએ-તે બધાએ જીવનને મદદ કરી ગણાશે. કોટિ કોટિ હૃદયના નેવા જીવને પ્રણામો।

આપણું બધું શક્ય કરી ચૂકો

જે કોઈને જે કંઈ કહેવાનું હતુ તે બધુયે કહેવાઈ ચૂક્યુ છે. તેથી સર્વ સ્વજનને પ્રાર્થના છે કે એમનાથી જે જે થાય તે ખત રાખી રાખીને કરે તેમ છતા જીવનને ઊંધે પાટે લઈ જવાનું કોઈ કરાવે તો નહિ, પરંતુ અજાણના એમનો સ્વભાવ તેમને દોરાવીને આપણને તેમ કરવા પ્રેરે તો એનુ એને દર્શન કરાવીએ અને તે પણ અત્યંત નમ્ર, પ્રેમઆર્દ્રતાભરી પ્રેમભાવનાએ કર્યાંયે તેમા કચાશ ન રહે આપણે ભાગે તો સર્વ કંઈ કરી છૂટવાનુ ને કરી ચૂકવાનુ રહેશે જ્યા સુધી શક્ય હશે તેટનુ બધુ યે કરી ચૂકીશુ નહિ, ત્યા સુધી આપણો અંતર્નાદ પણ જાગવાનો નથી જીવનની સાચા ભાવથી અને યોગ્યપણે સાધના કરનાર સાધક કદીક હારતો હોય છે, તેમ છતા તે પાછો પ્રભુને તે તે બધુ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક સોંપનારો પણ હોય છે ને અંતે તો એવો જીત મેળવે છે ભગવાનનો સાચો ભક્ત આખરે કદી હાર પામતો નથી, એવુ ભગવાનનુ ભક્તને આશ્વાસન છે. કંઈ કથામા આ જીવની ધીરજ ખૂટતી નથી 'ભગવાન કરતા ભક્ત ચડે,' એમ કહેવત છે, કારણ કે ભગવાન અવ્યક્ત છે, ભક્ત વ્યક્ત છે.

ધીરજને પણ મર્યાદા હોય

માનવની શક્તિ અનંત છે. એ શક્તિને કામે લગાડ્યા કરીને એને ઓળખવાનુ જો લક્ષ ન સેવીએ તો થાય શુ ? તો તો સ્વભાવને વશ થઈ જવાય. તેમાં બીજું કોઈ શું કરી શકે ? તમે બધા સ્વજન

સમજી સમજીને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક કૃપામદદ કરતાં રહો તો સૌ કંઈ થાય આખરે કોઈ સ્વજને આ જીવની દયા ન જાણી તે ન જ જાણી. એ પણ પ્રભુની જ કરામત છે. પ્રત્યેક માનવીને પ્રત્યેક બાબતમાં અમુક અમુક હદ હોય છે. તે હદ વટાવાઈ જવાતાં ને તેની ધીરજની મર્યાદા વટાવાઈ જવાતા આપણા વિષે તેનામા યોગ્ય પ્રકારનુ વલણ પ્રકટી શકતુ નથી તે જાણશો.

સદ્‌ગુણની ઝંખના

સહસ્રદલ પાખડીઓ જેની ખીલી ઊઠે છે, એવા વિકસતા કમળ જેવા શ્રીભગવાનના ચરણકમળે ધરવા યોગ્ય જેનુ જીવન પ્રફુલ્લિત અને સુવાસિત પ્રકટેલુ હોય એવુ સૌભાગ્ય અને શુભ અવસર જોવાને હૈયુ તો ઘણુ ઘણુ ઝખે છે. એની શક્યતાઓ તો છે તે વિના હું અમથો શું કરવા મથું ?

તમે નહિ, હુ રાહ જોઉ છું

જીવનમાં જો આપણે બધાએ સુમેળથી, પ્રેમથી, સુસવાદથી જીવવાનુ હોય, પરસ્પરમા હૃદયમા હૃદયથી એક થવાનુ હોય, તો તે માટે આપણે શુ કરવુ જોઈએ ? તે આપણે બધા સ્વજન શા માટે પૂરેપૂરુ ઊડું વિચારતા નથી ? ક્યા શુ ખટકે છે તે કેમ જણાતુ નથી ? ને જો જણાતું હોય તો એને ઠીક કરવા કમર કસવાને બદલે જપીને કેમ બેસી રહેવાય છે ? રાહ તો હુ ક્યારનો યે જોઈ રહ્યો છુ. સ્વજનોએ મારી રાહ જોવાપણુ ક્યા રહ્યુ છે, તે મારા જેવા મૂર્ખોથી તો સમજાતું નથી.

દોષ દૂર થવાના ઉપાયો

કોઈનો યે દોષ બતાવવાને કશુ કહેવાપણુ નથી કૃપા કરીને જે કંઈ સાચું હોય તે પણ ખુ'ના દિલે સ્વીકારવાનુ પૂરેપૂરુ ન બની શકે, ત્યા સુધી તો શુ થઈ શકે ? જો આપણો દોષ હોય એમ દિલથી ડસ્યા કરતુ હોય, તો એ દૂર કરવાને માટે જે વાતાવરણ

આપણે ઉપજાવવું પડે, તેવું વાતાવરણ જડતાન્તામસમાંથી કે દરિદ્રી-વેડામાંથી નથી નીપજવાનું. એ તો મનની દૃઢ સ્વસ્થતામાંથી, શાંતિ-સમતામાંથી, પ્રસન્નતામાંથી નીપજી શકવાનું છે. છોકરાનું ગમે તેમ થતાં યે એના પર કેમ વહાલ વરસાવ્યાં કરાય છે? ત્યાં જેવી વૃત્તિ છે, તેવી વૃત્તિ અમારામાં જો પ્રગટે તો કામ તો સુલભ છે.

હેરાન કરવાનો હેતુ નથી

સર્વ પ્રકારે સમજવાને ખુલ્લા બન્યા કરવાનું છે. આ માર્ગમાં પ્રથમ ખુલ્લા થવાની મહત્ત્વની હકીકત છે. આ માર્ગે મળેલાં સ્વજનના જીવનમાં ખુલ્લા થવાપણું પ્રગટે, જીવનના વિકાસના પંથની સાચી સમજણ પ્રકટે, એ માટે માથાં ફોડયાં કરીએ છીએ. એને જો સ્વજનના હૃદયની સહાનુભૂતિ ન મળે, હૂંફ ન મળે, સ્નિગ્ધ હૈયું થાય એવો ભાવ ન મળે, તો અમારા સારા જીવતરમાં ધૂળ મળી. કૃપા કરીને અમને ઉવેખશો નહિ. અમારી દયા પણ કોઈને ખાશો. અમારા કઠોરપણાને અન્યથાપણે ન સમજવા પ્રાર્થના છે. મનમાં દૃઢપણે ગાંઠ વાળીને ન બેસી રહેશો. કોઈને યે હેરાન કરવાનો તો હેતુ નથી. હેરાન કરવાના તે એવા કંઈ શોખ થતા હશે?

જીવનવિરોધી તત્ત્વોને વશ ન થશો

શા માટે પ્રકૃતિમાંના કંઈકને વશ થઈને એને મદદ કર્યા કરવાનું થાય છે? જે તત્ત્વ જીવનમાં જીવનને પરસ્પર સાંધવા માગે છે, ઊર્ધ્વગામી જીવનમાં ઐકયનું સુખ કેળવવાને ને મેળવવાને મથવાનું કરે છે, એની સામેનું તત્ત્વ આપણને પકડીને બેઠું છે ને એને આપણે એક યા બીજી રીતે પોષી રહેલાં છીએ. અમે તો પ્રેમથી જેમાં ને તેમાં નમતુ આપી દેનારા છીએ. એમાં અમને કંઈ નાનમ થોડી છે? પરંતુ એમ કરવાથી કોઈ ઘડાવાનું નથી. નમતું આપવામાં જે હેતુ છે, તે જો સધાતો હોય તો તેમ કરવામાં તો હૈયાનો ઉમળકો છે. સાધનાના જીવનપંથને વિરોધી નહિ હોય તે સઘળુંયે આનંદથી,

ઉત્સાહથી ને પ્રેમથી તમારે ચરણે ન્યોછાવર કર્યા કરીશું. જો સંસારી જગતની માન્યતાઓ, ગણતરીઓ, સમજણો, લાગણીઓ, વહેવારો, રીતરિવાજો, વગેરે વગેરે પ્રમાણે જીવન ગાળવાનું દિલ હોય તો જીવનની સાધનાના માર્ગમાં મેળ ખાવો શકય લાગતો નથી.

હવે તો જીવનક્ષેત્ર નક્કી કરી લો

તેમાં જ્યાં જ્યાં સુધી છેવટમાં છેવટની શકયતા ને મર્યાદા હશે, ત્યાં સુધી આનંદથી તમને સાથ આપ્યા કરીશું. પરંતુ હવે આપણે બેમાંથી એક ક્ષેત્રની પસંદગી તો કરવી જ રહી. જે પ્રમાણે જીવનક્ષેત્રની પસંદગી રહે, તે અંગેનું જીવન, એની સમજણ ને એનું વર્તન પણ તે રીતે ને એ ભાવનાએ પ્રકટયાં કરે ને તેવું અનુભવમાં અચૂક પ્રત્યક્ષ નીરખાય, ત્યારે આપણી નેમ સાચી છે એમ ગણાય.

ચેતનાયુક્ત જિજ્ઞાસાવાળું દિલ રાખો

જો આપણું તેમ વર્તવાનું બનતું હોય, તો અથડામણમાં આવી પડવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થવાનો નથી. પરંતુ આપણે તો ઝડપાઈ જઈએ છીએ, ત્યાં થાય શું ? આપણામાં કોઈ ભાવ રાખી રાખીને કેટકેટલો ગમે ? તેવું વર્તવાથી કોઈ કંઈ ખોવાનુ તો કશું નથી. એને દિલ આવા પ્રકારની પરસ્પરથી પ્રગટતી મથામણનુ મૂલ્ય ગમે તે હોય, પરંતુ એની તેવી પ્રમાણિક જાહેરાતને અને તેની ભાવનાને સત્કારવાને આપણું દિલ ચેતનાયુક્ત જિજ્ઞાસાની ભૂમિકાવાળું રહ્યા કરે, એટલી ને એવી તીવ્રતમ તમન્ના તો આપણે રાખીએને ! એટલું હોય કે થાય, તોપણ બસ છે.

સ્થૂળ સુખ અને જીવનનું સુખ

મારે મન તો તમે બધાં જે છો તે છો. એનું વર્ણન કરવાનો કશો અર્થ નથી. આપણે પ્રકૃતિ કે સ્વભાવને તાબે ન થવાનું કરીએ, તો આંતરિક બળ ઘણું ઘણું પ્રગટે છે. એમાં આપણે કશું ખોવાપણું

નથી. એમાં જીવનનું ધન વેડફાઈ જતું નથી, ઊલટું તે તો વધવાનું છે. તમારું જે સ્થૂળ ધન છે તે તો કદાચિ જતું રહેવાનું નથી. એને જે જીવ વળગીને સાચવવાનું કરે છે તે જો જીવનના સુમેળપણાનું સુખ નહિ ધરાવતો હોય તો પેલા ધનને પકડીને શું કરશે ? જીવન માત્ર કંઈ પૈસાથી જ ટકે છે, તેવું કશું નથી. સુખ માત્ર ધનમાં રહેલું છે, સગવડમાં રહેલું છે, આરામમાં રહેલું છે, એ માન્યતા પણ સાચી નથી. સુખ શેમાં રહેલું છે, તેને આપણે ચારે બાજુથી સમજવાનું રહે છે. અને સુખનું સાચું કારણ શું છે તે સમજણમાં ઉતારવું પડશે. સુખ બાહ્ય પ્રકારના સાધનમાં નથી; સુખ તો અંતરમાંથી પ્રગટતી સાચી સમજણમાં છે.

તે સુખ માટે આટલું કરો

માટે ચિત્તને સ્થિર રાખ્યાં કરો. પવનના નવા નવા ઝપાટે જેમ દીવાની જ્યોત હોલવાઈ જાય છે એવું આપણું શા માટે થવા કરવું ઘટે ? જીવનની મહા મંગલમયી જગજ્જનનીની દિવ્ય શક્તિને જન્મવાને પૂરતી તક આપ્યા કરો, એનો અવરોધ ન કરો એ જ અભ્યર્થના. હવે તો પસંદગી કરી જ લેવી પડશે. એ પસંદગી અનુસાર સમજણ, દૃષ્ટિ, વર્તણૂક રાખવી પડશે. મહેનત કરવી પડશે. જીવનને પછાડવા માગતા તત્ત્વને તાબે થઈ જતાં પહેલાં જ્ઞાનપૂર્વક જીવતો જાગતો સામનો કરવાનો પ્રમાણિક પ્રયત્ન કરવો પડશે. સાહસ, હિંમત પ્રકટાવી પ્રકટાવીને ઝૂઝવું પડશે. સમયને ઓળખવો પડશે. પળ પણ નકામી ગાળવાનું થતાં તે ઘણું ઘણું ડંખે એવું જીવનમાં સમજી સમજીને આપણે વર્તવાનું છે.

આપણી ખામીના સત્યને સ્વીકારો

સામનો કરવાની સ્થિતિ પ્રકટી હોય, તેમ છતાં તેવો સામનો કરવાની શક્તિનું યોગ્ય પ્રકારમાં જાગ્રત થવાપણું ન પ્રકટતું હોય, તો જાણવું કે આપણા ઉત્સાહમાં મંદતા છે, આપણી ધગશમાં મંદતા

છે, આપણા વર્તનમા યોગ પ્રકારની ઉત્કટ હેતુપૂર્વકની તમન્ના નથી. સત્યને નકાર્યે નહિ ચાલી શકે સત્યને નકારતા તો આપણે નકારાઈ જઈશુ તે ખ્યાલમા રાખજો સત્યને નકારીને કોઈ ભગવાનને પથે જઈ શકવાનુ નથી તે જાણશો તમે નિસીમ પ્રેમની નિશાની તરીકે જે લખ્યુ છે, તે સાથે સહમત નથી થઈ શકતો જ્યા સુધી ગમે તેવુ ભલે હોય, પણ એની સત્યની વાસ્તવિકતાના પાયા પર તે હૃદયમા ન ઊતરી શકે ત્યા સુધી બધુ રદબાતલ સમજવાનુ છે

મન ખુલ્લુ કરો ને ખુલ્લુ રાખો

મારુ ગમે તેવુ કર્મ તમે સાખી ન લો, એવુ પોકારી પોકારીને મારે કહેવાનુ છે ન સમજાય એવુ લાગે તે જવા ન દેવુ યથાર્થ રીતે તે સમજવા મન ખુલ્લુ રહ્યા કરવાની ભૂમિકા રચ્યા કરવાની છે, તે જાણશો મારુ ગમે તે હોય, એમા અનિષ્ટ ન લાગે કે તેમ ન સમજાય એવી મનોભૂમિકા થઈ જાય એ જો કે ઇષ્ટ છે, તે સાથે એનો હેતુ, રહસ્ય ને મહત્ત્વ જ્યા સુધી દિલ પૂરેપૂરુ સ્વીકારે નહિ, ત્યા સુધી આપણુ મન પાછુ કદી બેસવાનુ નથી તે પણ લક્ષમા રાખશો અને આ માર્ગમા જે તે બધુ સમજાવવાનુ બની શકતુ નથી, ને સમજાવવા જતા તે સમજાઈ પણ શકાતુ નથી "કાને સાભળ્યા છતા, આખે જોયા છતા, ગમે તેવુ દુનિયાની દૃષ્ટિએ અઘટિત લેખાતુ કર્મ તમારુ હોય, તોયે તે ઇષ્ટ લાગ્યા કરે છે," એવુ માનવુ એ મને ઠીક લાગતુ નથી મન કે મનની સમજણ તેવુ કદી પણ સ્વીકારી લેશે નહિ, માટે એવુ કઈ દેખાતા, જણાતા રહેવુ કે જેથી મન કશુ પકડી લે નહિ માટે કૃપા કરીને ગમે તેવુ હોય, તે જણાવ્યા વિના રહેશો નહિ કદી પણ ખચકાશો નહિ, કે સકોચ રાખશો નહિ મનને યદ્વાતદ્વાપણે આપણે સંતોષી શકવાના નથી મનના વળાકો ને એની સૂક્ષ્મ ગતિને પૂરી સમજવી એ કામ મુશ્કેલ છે, કિંતુ સાધનામા જે જીવ ઊતર્યો છે, ને જેનામા તટસ્થતા કામ કરતી

, અનુભવાઈ છે, તે મનમાં જે જે ભળે કે ઊગે છે, તેનું યથાર્થ પૃથક્કરણ કરી શકે છે. તે આમ કે તેમ કશું ધારી લેવાં પહેલાં ઘણોઘણો વિવેક વાપરે છે; કોઈ પણ પ્રકારનો મત ન બાંધી લેવામાં તે ધરવીર છે. હેતુના જ્ઞાનને સમજી સમજીને જે તે કંઈ મનમાં લેવાયાં કરાય, તે જ યોગ્ય સમજ જન્માવવામાં મદદ કરનારું થઈ પડવાનું છે. તીર્થમાંથી મેળવવાની હૃદયપૂર્વકની જિજ્ઞાસા પ્રેમભક્તિવાળી પ્રકટ્યાં કરે, એ ઘણું જરૂરનું છે.

હરિ: ૐ તા. ૨૮-૧-૪૩

સંગ્રામમાંથી પુનર્જન્મ

ગમે તેટલોયે સત્યનિષ્ઠ રહેવાવાનો હૃદયનો પ્રયત્ન હોય, તોપણ બીજાના સત્-ભાવને હૂબહૂ પકડી શકાતો નથી. એને તે પોતાને અનુકૂળ બનાવી લે છે, ને એ રીતે એનાથી આપણા જીવનને ઘડવાની શક્તિ ને તેનો હેતુ તે ઓછાં કરી નાખે છે. જીવનવિકાસની સાધનામાં જેટલી જેટલી મુશ્કેલીઓ પ્રકટે, તેની સાથે શાંતિથી, પ્રસન્નતાથી, તટસ્થતાથી સામનો કરવાને આપણે ઉદ્યત થવું પડશે. સામનો કર્યા વિના જીવનની તેવી શક્તિ પ્રગટતી પણ નથી. તેવા ગજગ્રાહ સંગ્રામમાંથી નવા નવા પુનર્જન્મનો વિકાસ થતો રહે છે. પુરુષાર્થનું ગૌરવ એ તો સાધનાના જીવનનો શ્વાસ છે.

સાધનાની પ્રગતિની ચિંતા

પ્રગતિની નિષ્ક્રિય ચિંતા કરવાનો કશો અર્થ નથી. આપણે જો સાચી રીતે, પ્રમાણિકપણે, વફાદારીથી, એકનિષ્ઠાથી, ધ્યેયની દશામાં હૃદયથી જાગ્રત રહી રહીને પ્રયત્ન કર્યા કરતા હોઈશું, તો પ્રગતિ તો નિશ્ચિત છે. મોટી મોકાણ આપણો યોગ્ય પ્રકારનો પૂરતો હૃદયનો પ્રયત્ન નથી હોતો તેની છે. પોતાની સમજણ, પોતાનો મત, ઇચ્છા-અનિચ્છા વગેરેનાં માપનાં ચશ્માંથી જીવનને જોવા જતાં સાચું તત્ત્વ ઢંકાઈ જશે.

તા. ૨૪-૧-૪૩. અખાનું એક નીચે પ્રમાણેનું ભજન છે. જે

હેતુથી તીર્થભૂમિમાં આપણે જવાના છીએ તેને પ્રેરણા પાનારું તે થઈ પડશે એમ સમજીને તે લખી મોકલ્યું છે :—

સંત સેવો રે, ભાઈઓ, સંત સેવો,
જો ઇચ્છો રામ હૃદયમાં રહેવો,— સંત સેવો રે.

નીપજ ન હોય કશી એવા પાખે,
સંત સેવ્યે રામ પોતાના કરી રાખે,— સંત સેવો રે.

મહા રત્ન મળે સેવ્યે જ સાગર,
સંતસમાગમ એવો રે આગર, સંત સેવો રે.

જેમ અભ્રની ઓથે વિદ્યુત ચમકે,
તેમ એ રામ મળે સંત-ગુરુ કર્યે, સંત સેવો રે.

જે જનને મહા ભવસાગર તરવો,
દૃઢ નૌકા સંતસમાગમ કરવો, સંત સેવો રે.

જેમ બચ્ચું દેખી ગૌરી દૂઝે,
ત્યમ હરિ ઇચ્છે તે તો હરિજન પૂજે, સંત સેવો રે.

ગાય પૂઠે જ્યમ ચાલે દોરો,
ત્યમ હું ફરું જ્યાં સંત ફરે મોરો, સંત સેવો રે.

સર્વોત્તમ મારા જન જ્ઞાની,
કહે હરિગીતા વાત નહિ છાની, સંત સેવો રે.

કહે અખા શ્રીમુખ વાચક ગ્રહેશે,
તે સ્વામીને તત્ક્ષણ લહેશે, સંત સેવો રે.

સદ્ગુરુ પ્રત્યે વિવેક ભરેલો ઉત્કટ પ્રેમ રાખો

યોગાયોગ્ય વિવેકભર્યો વિચાર અને બુદ્ધિની સમતાયુક્ત જાળવણી જ્યાં સુધી આપણાં સકળ કર્મમાં પૂરેપૂરાં નથી, ત્યાં સુધી આવેશ, આવેગ કે એવી લાગણીનો જોઈએ તે કરતા વધારે વિશ્વાસ આપણે કરીએ

હોઈએ—એમાં તદ્રૂપ હોઈએ હોઈએ-અને પાછાં ખરી ખૂબી તો એ છે કે એને આપણે હકીકત તરીકે લેખીએ હોઈએ એની સ્થિતિમાંથી ઉદ્ભવતી સમજણ પોતાના કોઈ ગુરુજન પરત્વે ગમ્મે પાનવશે નહી ઉત્કટ આદરભાવના ભલે હોય, હૃદયને બીજું ગમ્યા કરે એવો ઉત્કટ પ્રેમ ભલે હોય ને તે આપણને અંગેઅંગ આવરી પણ ભલે લે, પરંતુ તે સાથે સાથે એનો જ્ઞાનપૂર્વકનો, ભ્રમના-તટસ્થતાભર્યો, રોતન વિનાનો પૂરેપૂરો વિવેક જો ન જળવાય, તો એનો યોગ્ય લાભ ન મળે

યોગ્ય વિવેકનો અર્થ

આપણને જે ગમે છે કે નથી ગમતું એને જ આપણે ઘણી વાર બુદ્ધિને સ્થાને, તર્ક-દલીલને સ્થાને, આમ કે તેમ વિચારને સ્થાને, બેસાડી દઈએ છીએ આથી ધીમે ધીમે આપણને માનમ પડે છે કે આવા આવેગથી ઉતરાવાનું બને છે આથી સાચકે ઊંડા જતા પોતાના આત્મપરિચયની બાબતમાં કંઈ કશાને મહત્ત્વ આપતા પહેલાં પૂરેપૂરો વિવેક વાપરવો જોઈએ તે વિવેક એવી રીતનો વાપરવો ઘટે કે જેથી પેલી સામી વ્યક્તિના પ્રેમ સદ્ભાવ, આદર-ભાવના કેળવાતા જતા અટકી કે ખોટકાઈ ન પડે એવો વિવેક આ ગુણોને ખીલવનારો, વિકસાવનારો, ગતિ આપનારો યોગ્ય બળ પ્રેરનારો નીવડવો ઘટે આવો યોગ્ય વિવેક કરવાની ત્યારે જ શક્યતા છે કે જ્યારે યોગ્ય પ્રમાણની તટસ્થતાની શક્તિ પ્રગટેલી હોય

આવેશ કે આવેગ

જીવનમાં પ્રગટતા આવેશ કે આવેગની હકીકત એકાંતિક વ્યક્તિગતપણાની છે આપણને તેમાં જેવું લાગે તેવું બધાને લાગવાનો સંભવ ન પણ હોય જ્યારે આવેશ કે આવેગથી પૂરા આવરાઈ ગયેલા હોઈએ છીએ ત્યારે બીજું કંઈ તેમાં પ્રવેશ કરી શકતું નથી તેથી તેવા આવેશ કે આવેગની વૃત્તિમાં એક પ્રકારની ગૂઢતા પણ હોય છે એટલે તે પોતાની મર્યાદાના ક્ષેત્રમાં ગમે તેવી

ભયેને મોગી હોય, પરંતુ તેના ક્ષેત્રની બહાર એને ઠાપરે ચઢાવવાનો આગ્રહ જો ભૂલેચૂકે પણ સેવીએ, તો અવગણના થવાનો સંભવ રહે છે, તે જાણશો

મારૂ કર્મ અને મારો ધર્મ

આપણે બધા પ્રકૃતિથી ને સ્વભાવથી કેવા છીએ એ વિષે સ્પષ્ટ વાત કરવાનો મારો ધંધો નથી આપણને શું નડ્યા કરે છે, શાથી આપણે ખચકાઈ જઈએ છીએ, શાથી અચકાઈ જઈએ છીએ, મન, બુદ્ધિ કંઈ પણ કશાના યોગ્ય હાર્દને કેમ પકડી શકતા નથી ને કેમ તેનો યોગ્ય જ્ઞાનપૂર્વકનો સ્વીકાર કરી શકતા નથી, તે બધું જીવન વિકાસના હેતુ અર્થે મળેલા સ્વજનને, પ્રેમભાવથી પ્રેરાઈને જણાવવાનું કેવળ ર્યા કરું છુ જે ભાવનું આરોપણ તમે બધાએ આ જીવમા કર્યું છે, તે ભાવનો ધર્મ વિવેકથી બજાવવાનું કર્તવ્ય પ્રભુકૃપાથી કરવું રહ્યું એવો રસ્તો ચીંધવાનું કર્મ એ તો ધર્મ છે ને ધર્મ બજાવ્યા વિના તો જ પાય કેમ ? આવું થવા જતા કેટલાકને તે નથી ગમતું, ને કેટલાક તો કહે છે કે 'તમે અમને ઉવાડા પાડો છો,' એવી બૂમ ને ફરિયાદ પણ સંભળાય છે જે સ્વજને મને સમજવાને પણ આંખ, મન, હૃદય જો ખુલ્લાં નથી કર્યાં, તેમને મારે શું કહેવું ! તેમ છતાં પ્રભુકૃપાથી મારે અટકવાનું રહેતું નથી મને તેમ કરતા કોઈ અટકાવે તો પણ પ્રભુકૃપાથી જેટલું બને તેટલું કર્યા કરું છુ પરંતુ તેમા ભાવનું ખંડન થતા વેગમા ક્ષતિ આવી જવાનો સંભવ રહે છે જેને આપણે પ્રેમભક્તિથી સ્વીકારી શકીએ નહિ, તેને આવકારી તો કેમ કરીને શકીએ ? તેને પછી આપણા હૃદયમા પ્રવેશતા સંકોચ રહે કે થાય, તે સમજી શકાય તેવું છે

પ્રેમ એ હૃદયનો પ્રદેશ છે

આજકાલ આશા–અપેક્ષાનો ઉપદ્રવ ઉભય પક્ષે વધી ગયેલો છે એટલે તે આશા પૂરી કરનાર મળવું અઘરું થઈ પડે છે આપણે તો

અપેક્ષાહીન જ રહ્યા કરીને પ્રેમ રાખ્યા કરીએ. પ્રેમની યોગ્યતાનો વિચાર બુદ્ધિ ન કરી શકે; એ પ્રદેશ હૃદયના ક્ષેત્રનો છે. પ્રેમના રહસ્યનું, જીવનના સ્વરૂપનું, હૃદયના વિકાસ પામતા તત્ત્વનું, કોઈ એક પરમ અકલ્પ્ય રહસ્ય છે. જે દૃષ્ટિથી આપણે પ્રેમનો મેળ જોવા માગીએ, તે દૃષ્ટિનું તત્ત્વ કોઈ સત્તા વડે ચોક્કસ કરી શકાતું નથી. આપણું જીવન, મન, ચિત્ત, પ્રાણ, હૃદયને જેનો રંગ હોય એને સાનુકૂળ જો જીવનનો સાથી થઈ શકે તો તો જરૂર લાભ છે, અનંત ગણો લાભ છે; પરંતુ ન થઈ શકે તો હૃદયના પ્રેમની માત્રામાં તો ફરક ન જ પડવો ઘટે. ભલે એને એથી સંતોષ ન પ્રકટે, એ વળી જુદી હકીકત છે. જો સામેથી હૃદયપૂર્વકનો તેવો પ્રમાણિક પ્રયત્ન થયા કરતો હોય તો તો પરસ્પર ને અરસપરસમે હૃદયનું સંધાન થયાં કરવાનું.

પ્રેમ વધવાનો ઉપાય

અંતરમાંથી ચાહવા માટે આપણે અમુક અમુક ગુણોની એક યાદી બનાવીએ, તે સામે ઘણો વાંધો છે. એવી લાખો યાદી બનાવવાથી ચાહના વધતી નથી. એ તો પ્રત્યક્ષ તેવા પ્રકારના સદ્ભાવપૂર્વકના વર્તનમાંથી પ્રકટે છે, વધે છે, ને પોષાય છે. આપણા જીવનવિકાસને આપણું જો કોઈ સ્વજન રૂંધતું હોય તો શું કરવું? એ પ્રશ્ન ઊઠે ખરો ને ઊઠવો પણ જોઈએ. ત્યાં સાધકે એમ ને એમ બેસી રહેવું અથવા એવી પરિસ્થિતિમાં સંતોષ માની લીધે કે ગમે તેવું ચલાવી લેવાની વૃત્તિ રાખ્યે પાલવે તેવું નથી. તેવાની સાથે ભયંકર અનૈક્ય હોય ને તે કારણે કઠિન કષ્ટ પામવાનું થાય તો પણ આપણે એને ઉત્કટપણે ચાહવું ઘટે. (પરંતુ જીવનધ્યેયની સદ્ભાવનામાં મોળાશ પ્રગટે તેવી રીતે તો નહિ જ; અથવા તો તેમાં ભંગાણ પડે એવી રીતે પણ નહિ. તેની એકધારા તૂટે એવી રીતે પણ નહિ. જીવનવિકાસની ભાવનાને સર્વથી પ્રથમ મહત્ત્વ આપી આપીને પછી બીજું બધું જે કંઈ કરવાનું હોય તે કરી શકાય.)

પ્રેમમાં સામાની આશા-અપેક્ષા નથી

સામાના સહકારની આશા–અપેક્ષા આપણને ન હોય; એથી તે માથે ચઢી વાગશે એવી ભ્રમણાને પોસાય નહિ. ચઢી વાગશે તોપણ એને આપણે ક્યાં વશ થઇ જવાના છીએ? આપણે જે પ્રેમ કરીએ છીએ તે તો પ્રેમના તત્ત્વના ગુણના સ્વભાવને લીધે. જીવનમાં સહાનુભૂતિ, મદદ, પ્રેરણા ઉત્સાહ આપ્યા કરે એવો સાથી હોય તો ઓર આનંદ. તેમ ન હોય ને એને લીધે આપણું મન અસ્વસ્થ, અસંતુષ્ટ રહ્યાં કરતું હોય તો આપણે એને ચાહતા નથી, એવું આપોઆપ પૂરવાર થઈ જવાનું છે. પ્રેમી પાસેથી સહાનુભૂતિ મળે તો આપણને ઉલ્લાસ, આનંદ પ્રેરણા મળે એ વાત સાચી. પરંતુ એ તો સામાના હાથની વાત છે. પ્રેમની ભાવનાની હકીકતમા કોઈ પણ પક્ષમાં આશા-અપેક્ષાને, આકાંક્ષાને સ્થાન નથી. આવી ભાવના તે ઉત્તમ ભાવના છે. એને કોઈ યોગ્ય રીતે સમજે કે ન સમજે તે સાથે નિસ્બત નથી. કોઈ આપણને સાચી રીતે પ્રેમ ન કરતું હોય, તો પણ આપણા પ્રેમમાં કશો અભાવ ન પ્રગટવો ઘટે. અમુક ન હોય તો પ્રેમ ન હોઈ શકે, એવી સમજણ પોસાય તેવી નથી. પ્રિય જન પાસેથી હૃદયની કમનીય, ઇચ્છનીય, પ્રાર્થનીય ભાવના મળ્યા કરે તો તેથી આનંદ પ્રકટે. તેમ ન હોય તો પ્રેમ ન ટકી શકે એ વાત ખોટી છે. પરસ્પરના હૃદયનો સુમેળ પ્રગટે, સુસંવાદ પ્રકટે, તો તેથી જે ઉચ્ચતર, ઉચ્ચતમ પ્રકારનો પ્રેમ છે, તે પ્રેમની શક્તિ જીવનવિકાસનું કામ કરવાને પ્રવેશી શકે છે. એ હકીકત જોતાં જો સુમેળ અને સુસંવાદ હોય તો જીવન-વિકાસ થવાને સાનુકૂળતા પ્રકટે છે એ સમજવાની જરૂર છે. જ્યાં સુમેળ હોય, ત્યાં પ્રેમ ટકીને, પોતાનું કર્મ સાધી શકે છે.

પ્રેમને તો સામે જઈને ભેટો

પ્રેમની શક્તિનું માપ આપણે હજી કાઢી શકવાને સમર્થ નથી થયા. એ દિવ્ય ભાવનાને વિકસાવવાનું, જીવંત બનાવવાનું, એને

મૂર્તિમંત સ્વરૂપ આવવાનું, એ બધું તો ત્યારે બની શકશે કે પરસ્પરની એવી સાનુકૂળ ભૂમિકા પ્રકટેલી હોય તો. પરસ્પરની એવી સાનુકૂળ ભૂમિકા પરસ્પર પરત્વે સ્વીકારાત્મક બને છે એક બીજાને વધારે નિકટતામા પ્રવેશ કરાવે છે પરસ્પરનુ હાર્દ તે પકડી શકે છે પ્રેમને વધારે ને વધારે જીવનમા કામ કરતો અનુભવવાને માટે આપણે તેને સત્કારવો પડશે તેના પ્રકારના આપણે થવુ પડશે પ્રેમની હૂંફ, ઓથ, સહાનુભૂતિ ને પ્રેમનો રસ, આ બધુ જો આપણે ચાખવુ હોય, એવી સાચેસાચી આપણી હૃદયની ઇચ્છા હોય, તો આપણે સામે જઈને પ્રેમને ભેટવુ પડશે.

પ્રેમને સમજવા પ્રેમમાં ભળી જાઓ

પ્રેમ કેવો છે? તે તો જ્યા સુધી આપણે પૂરેપૂરા એમા મળી ગયેલા નથી, ત્યા સુધી સમજી શકાવાનુ નથી તે આવો છે ને તેવો છે એમ વિચાર્યા કરતા પહેલા તો હળી, ભળી, મળી જવાનુ પૂરેપૂરુ કરો ને તેમ પૂરેપૂરુ થતા આપણે તેને અનુભવી શકીશુ ત્યારે તે કેવો છે તે આપણને સમજાશે ને એની ઓળખાણ પડશે માટે અત્યારથી બીજી બધી લમણાઝીક મૂકીને એનામાં પૂરેપૂરુ હૃદયના ઉમળકાથી હળવાનુ, ભળવાનુ, મળવાનુ કરો એને જ મહત્ત્વનુ કર્તવ્ય સમજો. બાકી તો આ બધા વિનાનો પ્રેમ તે પ્રેમ નથી પરંતુ માત્ર મોહ, મમતા, રાગ છે એમ જાણજો

પુરુષ અને સ્ત્રી

સારાય વિશ્વમા જે દ્વૈત છે, એનુ રહસ્ય પણ પ્રેમમા રહેલું છે દ્વૈત હોવાને કારણે જ આકર્ષણ રહ્યા કરે છે તેમા એક બાજુ આરોહણ છે ને બીજી બાજુ અવતરણ છે સ્ત્રી-પુરુષનુ દ્વૈત પણ ચેતનના અનુભવ કાજે છે પુરુષ-સ્ત્રીના સયોગે, પુરુષ સર્જન કાર્યમા ગૌણ ભાવે રહીને સ્ત્રીની સર્જનશક્તિને સક્રિય બનાવે છે સર્જનને માટે દ્વૈત જરૂરનું

છે, અનિવાર્ય છે. સર્જનના પરિણામમાં જે મહત્ત્વ પુરુષનું છે, તે સ્થાન માનસસર્જનમાં સ્ત્રીશક્તિનું છે. પુરુષ સ્ત્રી પાસેથી માત્ર સેવાનો આનંદ નથી માગતો. પરંતુ તે તો સ્ત્રીના હૃદયની પ્રેરણાથી સંતોષાવા માગે છે. ગૃહવ્યવસ્થામાં જ્યાં સૌંદર્ય પ્રકટેલું છે, શાંતિ-સમતાવાળું અને પ્રસન્નતાવાળું વાતાવરણ છે, જ્યાં યોગ્ય પ્રકારની સુવ્યવસ્થા પ્રકટેલી છે, જ્યાં જે તે બધું તેના તેના યોગ્ય સ્થાને છે, જે જોતાં દિલ અને આંખ ઠરે છે, એવી કળા જે સ્ત્રીજીવનમાં પ્રકટેલી છે, ત્યાં પુરુષનું દિલ પણ ઠરી શકે છે. પુરુષનું પણ દરેક બાબતનું યદ્વાતદ્વાપણું સ્ત્રીના દિલને ઠારી શકતું ને સંતોષ પમાડી શકતું નથી. સ્ત્રીહૃદય પણ માગે છે દિલ અને પ્રેમની સમર્પણની સંપૂર્ણ ભાવના. બન્ને એકત્વને કાજે છે. સર્વ કંઈમાં ચેતનની શક્તિ તો ભરી પડેલી છે, પણ એનો જે ઉપરની રીતે ઉપયોગ કરતું અનુભવાય છે, ત્યાં જરૂર દિલ વારી જતું હોય છે. આ બધું કોઈ સ્ત્રીજીવથી ઊપજ્યા કરતું હોય અને તે પુરુષના દિલના આકર્ષણને માટે ગમે તેટલું જરૂરી હોય તોપણ જીવનની પરમ સાધના માટે ને તેના માટેના આકર્ષણ માટે તે તે બધું પૂરતું નથી. આપણા સમગ્ર જીવનને પ્રેરણાન્વિત, ઉન્નત, ઉદ્દાત્ત બનાવી મૂકે તેવા હૃદયની જરૂર છે. તે રૂપ કે ગુણમાંથી પ્રકટતું નથી.

'રૂપ' 'ગુણ' ને 'વ્યવસ્થિતિ'

રૂપ તથા ગુણ સ્ત્રી ને પુરુષ બંનેમાં હોય છે. રૂપ ને ગુણ ઉપરાંત ત્રીજી શક્તિ, એ એની વ્યવસ્થિતિનો સ્વભાવ છે. રૂપ, ગુણ ને વ્યવસ્થિતિ એ ત્રણે પરસ્પરને પ્રેરે છે. જીવનમાં તે બધું સૂક્ષ્મપણે બન્યા કરતું રહે છે. એટલે પ્રત્યેક સ્ત્રી-પુરુષના આકર્ષણને જીવતું રાખી શકવું હોય તો ગુણ, વ્યવસ્થિતિ ને રૂપની આવશ્યકતા છે. અહીં રૂપ એટલે માત્ર શરીર એકલાનું જ રૂપ એમ ગણવાનું નથી. શરીરનું રૂપ હોય તે ખોટું છે એમ કહેવાનો અર્થ નથી. પરંતુ રૂપની સમગ્રના-

લેખવાની છે. મનાદિ કરણમાં જે ઉચ્ચ પ્રકારની સંસ્કૃતિ ને સમૃદ્ધિ પ્રકટેલી છે, તેને પણ રૂપ ગણી શકાય છે. જીવનસંસ્કારની ખીલી ઊઠેલી ભાવનાને પણ રૂપ ગણાય છે. એવું રૂપ જીવનને વિકસાવવાને કાજે અગત્યનું છે. એવું રૂપ તે લાલસાનું દ્યોતક નથી. એવું રૂપ તો જીવન-વિકાસની ભાવનાને પોષક છે. સંસારી માનવીને સાચા રૂપની કલ્પના પણ નથી. એને સ્વ-રૂપ પણ કહી શકાય. જીવનની આમૂલાગ્ર-સંસ્કૃતિ જેનાથી કરીને પ્રકટે છે, જેનાથી કરીને જીવનનું સંશોધન કરવાને પ્રેરાયાં જવાય છે, જેનાથી કરીને સત્ત્વની શક્તિ તત્ત્વમાં પરિણામ પામે છે, જેનાથી કરીને તત્ત્વમાંથી ચેતનશક્તિનો અનુભવ પમાય છે, તે છે રૂપ. તે રૂપ નિર્વિકારી છે. તે રૂપ સ્થૂળ નથી. એવા રૂપમાં ગુણ ને શક્તિ બંને સહજભેળે પ્રકટેલાં રહેલાં છે. તે રૂપ માત્ર ભાવના પણ નથી. તે રૂપ તો નિર્ગુણ, નિરાકાર તત્ત્વનું લક્ષણ છે. એ રૂપથી તો સમગ્ર વિશ્વ આકર્ષાય છે, સમગ્ર બ્રહ્માંડ નાચે છે. એ રૂપ તે જ ચેતનનું વ્યક્ત સ્વરૂપ છે. એવા મહાન ચેતનસ્વરૂપ રૂપને માનવીએ પોતાની જીવ પ્રકારની લાલસા વડે કરીને ઉતારી મૂક્યું છે. રૂપ તો પરમ મંગળમયી શક્તિ છે. એની શક્તિ-મહત્તા પ્રબળ હોય છે.

સ્ત્રીજીવનનો હેતુ

સ્ત્રીપુરુષના આવા દ્વૈત દ્વારા જીવનમાં એક શક્તિ પેદા થાય છે. જીવનના ક્ષેત્રમાં બંને જો સમભાવી, સમપ્રયંગી ને સમરસિક નથી થઈ શકતાં, તો તેઓ અધમૂઆં જેવાં રહેવાનાં છે. કશું યોગ્ય સર્જન કરી શકવાનાં નથી. સ્ત્રીની પ્રકૃતિ ઉન્નતગામી, ઊર્ધ્વગામી, દિવ્ય બની શકેલી નથી, તે દિવ્ય ચેતનાને પોષક બનેલી નથી માટે જ આપણે પામર રહ્યા છીએ. માટે જ આ બધા ભવ્ય આદર્શોના વલખાં માર્યા કરીએ છીએ. સ્ત્રી ફક્ત દેહની ભૂખ શમાવવાને માટે છે, એવું સમજનારા

પુરુષ તે પુરુષ નથી, પણ સંપૂર્ણપણે અજ્ઞાની ને મૂર્ખ છે, એમ સમજવું. એ તો જીવનની ભૂખ શમાવવાને માટે છે. પુરુષ–પ્રકૃતિના વિકાસને અનુકૂળ નારીશક્તિ એટલે જગજ્જનની, આદ્યશક્તિ. એનાં દર્શન આપણને એનામાંથી મળે. એ આપણને સદા ઉદ્યમશીલ, ખંતવાળા, સાહસ–હિંમત પ્રેરનારા ને રણક્ષેત્રમાં કેસરિયાં કરાવનારી હોય છે. પુરુષ હીન પ્રયોજન દ્વારા સ્ત્રીને પણ હીન બનાવે છે. એવો પુરુષ તે કાપુરુષ છે. જ્યાં અપેક્ષા નથી, બદલાની ભાવના નથી, કશાની કુતૂહલતા નથી, પ્રયોજનની બીલકુલ માગણી નથી, જ્યાં આવું બધું છે ત્યાં પુરુષનું પુરુષપણું સ્ત્રીની મર્યાદા અખંડ રાખે છે.

સ્ત્રીની પ્રતિભાનાં દર્શન

સ્ત્રીની મર્યાદા જ્યાં ગૃહિણી રૂપે છે, ત્યાં મર્યાદા પણ છે; પરંતુ તેટલામાં જે યથાર્થતા અનુભવે, ત્યાં જ પરિપૂર્ણતા માને, એમાં જ પોતાનું સામંજસ્ય સમજે, તેનો વિકાસ કુંઠિત બને છે. જે સ્ત્રીમાં અંતરનાં ઉલ્લાસ, ઉત્સાહ, ધીરજ, સહનશક્તિ, સહિષ્ણુતા ઉદારતા, પ્રેરક તત્ત્વ અને રસજ્ઞતાની શક્તિ ખીલી છે, એવી સ્ત્રીની વિશેષ પ્રતિભાની તો વાત જ શી? એવી પ્રતિભાનાં દર્શન પ્રભુકૃપાથી થયાં છે. એવી સ્ત્રી–જગજ્જનનીનો હું જ્ઞાનપૂર્વક ભક્ત છું. પુરુષના ચિત્તમાં શક્તિનો પ્રેરણા–સંચાર કરવો એ પરમ કર્તવ્ય બનેનું છે. બંને પોતાનો સ્વયધર્મ ભૂલ્યા છે. ચેતનાવંત તથા આત્મામાં ને આત્માની શક્તિમાં જે સ્થિર નિષ્ઠાને પામ્યાં છે એવા મા, ને એનાં દર્શન એ તો જીવનને પાવન કરનારાં છે, તે નક્કી જાણજો. આ બધી હકીકત કલ્પનાના ઉડ્ડયનની નથી. તેમાં હૃદયની ભાવનાની વાસ્તવિકતા અકટેલી છે, તે સમજશો. એવી સ્ત્રીશક્તિનો મહિમા અનુભવવાનું જેના જીવનમાં સદ્‌ભાગ્ય ને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તે જરૂર ધન્ય થઈ શકે છે. એવી સ્ત્રીશક્તિ જગતને ઉદ્ધારી શકે છે. એવી પરમ સ્ત્રીશક્તિ આગળ આપણે માત્ર વહેંતિયા, પામર છીએ તે સમજશો.

હરિ: ૐ

ઝૂલણા છંદ

સ્વજનને જોઈને સ્વજન સભારતા
દિલમહી ઉમળકો જે ન પ્રકટે,
તે પ્રભુને કઈ રીતથી હૃદયમા
મન-હૃદયથી કરી ચાહી શકશે?

સ્વજનના પ્રેમમા રાગ ને દ્વેષ ના
ભાવનો પ્રેમ જો હો જ્વલંત,
એ જ આધારથી સ્વજનના હૃદયમા
એક ડગનુ પ્રવેશી શકાય

પ્રેમ તે ભાવથી શો તવાતા જતા,
શુદ્ધ બનતો જશે સર્વ ભાવ,
ભાવની શક્તિથી કર્મ કરશો પછી
ભાવને તે કરે મૂર્તિમંત.

ભાવ પ્રકટાવવા સ્વજન વિશ્વે મળ્યા,
એ વિના એમનો કો ન અર્થ,
એ રીતે, દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ સૌ,
ધારી કર્મે, કરો જીવ્યુ સાર્થ.

હરિ, ૐ

શિખરિણી-મંદાક્રાન્તા

મહા ઝંઝાવાતો બહુ પવનના જ્યા થયા સૌ કરે છે,
મહા અગ્નિ કેરો પ્રલય જીવને ઉદ્‌ભવેલો જહી રહે,
કૃપાશક્તિનેં કો ત્યહી અનુભવી જે શકે છે પ્રભુની,
ધરે છે એવો કો પરમ વિરલો જાતને શી અનેરી!

બધી બાજુએ જ્યાં નિજ જીવનને ઘોર અંધાર ઘેરે,
છવાયું વિનાશે જીવન નીરખો, વજ્ર આઘાત થાયે;
અને એનાર્થીયે પણ વિષમ હો જ્યાં નિરાશા ભલેને,
પરંતુ ત્યાં યે શી પરમ વિલસે ગૂઢ એની કૃપા તે !

ઘણું ભૂસી નાખી ફરીથી ચિતરે ચિત્રને ચિત્રકાર,
છતાં સંતોષાતાં હૃદય નવ ત્યાં તે મૂકે ચિત્ર દૂર;
ભુસાવાની એવી દૂર થઈ જવાની ક્રિયામાં પ્રભુનો
—ઘડાવાનો એવો ગૂઢ અખતરો શો રહેલો અનેરો !

પૂરો જે પ્રેમી છે સહુ સમજશે ચિત્રની જેમ પોતે
પૂરા ભાવે એવા ચરણશરણે તે રહેશે સદાયે;
ઘડાવાની જેવી હૃદયભૂમિકા ઇચ્છતો ચિત્રકાર
લગારે ના હાલી સ્થિર મન થકી તે પડી રૂહે સદાય.

તમારે ઇસારે પ્રભુ નચવવાનું બધું મૂકી દેજો,
ઇસારે એને સૌ જીવન રચવા ભાવ–તૈયારી પ્રેરો;
ગૂંદાયે છે માટી કણકણ વિષે પાત્ર–આકાર–યોગ્ય
બને છે ત્યારે તે, પણ ત્યમ થવા દેવું કોને ગમે છે ?

કહેલુંયે જે કૈં પણ કરી શકો ના તમે જ્યાં ઉમંગે,
વધારેની આશા કહીં થકી ધરું કેવી રીતે પછી તે ?
કરો પૂરેપૂરું સ્વરૂપ નિજનું ઓળખી ના શકો ને
છતાં દાવો મોરો કયમ કરી ધરો, ના ગળે ઊતરે તે.

થવા મોટું ઇચ્છે સહુ જન બધાં, કિંતુ તેવું ઘડાવા
—પડે કેવા કેવા વિષમ ટપલા ! તે ખમાયે બધા ના;
ખમાવાનું ક્યાંયે દૂર દૂર રહ્યું, ભાગનાં દૂર ક્યાંયે !
પછી કેવી રીતે પ્રભુ ઘડી શકે ઉર વિચારજો તે.

હરિ : ૐ ત્રિચિ, તા. ૧૧-૨-૪૩.

દિલનું જ મહત્વ

પત્રલેખનને જે સાધના સમજે છે, તેનાથી એ અલગ ન થઈ શકે, તે સમજાય તેવું છે; તોપણ જે લાભ મેળવવા જવાનું બન્યું છે, એનો ભોગ પત્રલેખનથી ન આપી દેવાય. તે કરવામાં એટલી સાવધાની, જાગ્રતિ, ને કાર્યદક્ષતા રાખી રાખીને જે કરવાનું હોય તે કરવાનું છે. જે આપવાનું છે તે જ તમે બધાં આપો. એવા કોઈના સોનારૂપાથી કામ થવાનું નથી. જેને એ બધું ગળે ઘંટીના પડની પેઠે વળગાડીને ફરવું હોય તેને તે બધું મુબારક હજો. મારે તેવો ભાર ઉપાડવો નથી.

બીજાંની યોગ્ય કદર કરવી જ જોઈએ

ગાંધીજીને માટે ત્યાં ગમે તે સાંભળો, તોપણ એમનું ખરેખરું મહત્ત્વ આપણા હૃદયમાંથી ઓછું થવા દેવું નહિ. દરેક પ્રવૃત્તિમાં ભગવાનની શક્તિ કામ કરી રહેલી છે. જેમને અતિમનસ મેળવવાની સાધના કરવી હોય તેઓ તે પ્રેમથી કરે; પરંતુ એને યોગ્ય ઠેરવવાને *બીજી પ્રવૃત્તિનું પણ યોગ્ય મૂલ્ય આંકવાની ને એની યોગ્ય કદર* કરવાની સાત્ત્વિક માનસિક તૈયારી તેવા સાધકની હોવી ઘટે. ત્યાં, આપણે તો હૃદયસ્થ તેવી ભાવના દઢાવીને સહાનુભૂતિથી જે તે બધાંનું સાંભળવું. ચર્ચા કરવી નહિ. ચર્ચા કરવાની જો આવે જ, તો તે માત્ર જાણવા-સમજવા માટે હૃદયની નમ્રતાભરી જિજ્ઞાસુ-ભાવનાથી તેમ કરવાનું રાખવું.

ગાંધીજીની કદરભક્તિ

ભારત વર્ષનો માનવ સમાજ જેના વચન પાછળ દોડે છે, હજારો માણસો જેની પાછળ જીવન ફના કરી ચૂક્યા છે, એવાનીયે માનવી જીવનના ઘડતરમાં જરૂર છે. સંતપુરુષો વિવિધ રીતે કામ કરે

છે. સૌ કોઈની એક રીત હોતી નથી. ગાંધીજી એ તો કાળ-પુરુષ છે. જીવનના અમુક અમુક ભાવ પરત્વે એ વિશેષ મહત્વ મૂકે છે, કારણ કે તેમને તે પ્રમાણે કામ કરવાનું છે. એટલે એ જે બધું કહે છે, તે સંપૂર્ણ સત્ય નથી, પણ સાપેક્ષ સત્ય છે એમ સમજવાનું છે. ભગવાનની ચૈતન્યશક્તિ મહાત્મા ગાંધીજીના અંતરમાં પણ છે. જેનામાં યોગ્ય રીતે પ્રવર્તતી પ્રમાણિકતા, એકનિષ્ઠા ને જીવનને પોતાના ધ્યેયને ખાતર સર્વસ્વપણે ફના થઈ જઈને સમર્પણ કરી દેવાની જ્ઞાન-ભક્તિપૂર્વકની તમન્ના છે, એવા પરત્વે તો જીવનનો સાધક સદ્ભાવ જ પ્રકટાવી શકે. કોઈની કોઈ સાથે સરખામણી કરવી એ તદ્દન અયોગ્ય છે. આપણે તો શક્તિના પૂર જ્યાં જ્યા વહેતાં હોય, ત્યાં ત્યાંથી તરસ્યા થઈને ચાગળું પાણી પીવાની વૃત્તિ ધરાવ્યા કરીએ તે પૂરતું ને યોગ્ય છે.

માના હૃદયને પ્રાર્થના

અનુષ્ટુપ

મળમૂત્ર ભર્યાં ક્ષેત્રે પૂરાયેલા અમે હતા,
માતા રૂપે તમે મુક્તિ કરાવી, તેથી તો છૂટયા.

આભાર કેટલો એનો તમારો માનવો ઘટે!
આદર-ભક્તિ માતાની ભૂલ્યા, તેથી પડયા અમે.

પડેલા કિંતુ જોઈને કાદવે અમને જગે,
તમે માડી! ન જો ઝાલો હાથ, તો કો બચાવશે?

અમોને સડવા દેશો શું તમે જાણી જોઈને?
અમોને નિંદાને કેવી રીતે ઉપર આણશો?

તમારામાં બધી શક્તિ સર્વાર્પણ કર્યાં તણી,
અમોને જીતીને પ્રેમે અમારો ભક્ત આપના.

ભૂલ્યા અમે ભલે, માડી! લ્યો સંભાળ હવે પૂરી,
રમાડી પ્રેમથી અંકે ભાગ્યશાળી કરો વળી.

તમારા પ્રેમના ભાવે અમે ન્યાલ પૂરા થશું,
તાકાદ ના અમોમાં તો, હાથ ઝાલી તરાવશો.

ભલે માનો હજી છીએ માડીના પેટમાં હના
મળમૂત્રે પડ્યા તેવા, ઘટે ત્યાંથી ઉગારવા.

તમારા પ્રાણથી માડી! અમારું તરવું બને,
અમોને તારવા શક્તિ તમો સર્વોપરિ હદે.

સડેલા તો અમે છીએ કિંતુ એમ કહ્યાં કરી,
અમારો એમ ઉદ્ધાર થનારો કેમ તે કરી?

તમે જો દિલ મૂકીને અમોને પ્રેમના બળે,
ખેંચીને લાવવાનું જો રાખો તો સર્વ કૈં બને.

લડાવો છો તમે માડી! કેવી કેવી હવે શિશુ,
તમારા પ્રેમમાં મુગ્ધ કરતી ઠીક લો બધું.

અમારી જેમ જો માડી! તમે યે આડું ભાળશો,
અમારી શી ગતિ થાશે? વીનવું, સામું ભાળજો

શુદ્ધ સાત્વિક ભાવે જો પવિત્રમાં પવિત્ર થૈ
અમોને તારવા આવો, દહાડો તો તો કશો વળે

અમે નાદાન, તારાથી થવાયે તેમ કેમ? મા!
સર્વ નાશ અમારો તો થયેલો જાણવો જ ત્યાં.

જવાબદારી તારી તો અનેક ગણી વિશ્વમાં,
મારું સ્થાન અનોખું છે, પવિત્રમાં પવિત્ર શું!

નિર્દોષતા ભર્યા ખેલ માતાના અંકમાં રમ્યા,
કર્યો અન્યાય તે માને પતિત તેથી તો થયા.

સંભાળીને અમોને મા! હવે તો હામ પાડવા
તમારી પ્રેમશક્તિ સૌ વાપરી, લો હદે હવાં.

અમોને જોઈને ખોટા થયેલા, થઈને ઊંધાં,
ભાંડવાથી નર્યો તેમ ઉદ્ધારી શકશો, ન મા!

તમારા દિવ્ય સૌ પ્રેમે અમોને મુગ્ધ શા કરી,
ઠેકાણે લાવજો માડી! તે વિના ન ઉપાય કો.

છંછેડવા અમોને મા! આમ ઉદ્યત કાં થતાં?
અમોને એવી રીતેથી સુધારી શકશો ન મા!

સર્વાપણ કરીને મા! ઉછેર્યાં ત્યાગ સૌ કરી,
કર્યો મોટા ઘણું વેઠી તે શું આપ ગયાં ભૂલી?

હવે એવું અમો સાથે વર્તવાનું તમે કરો,
જોવાના દોષ સૌ મૂકી અમોને પ્રેમ મા! કરો.

તમારા પ્રેમભાવેથી અમારું સૌ ગળી જશે,
અમારામાં નર્યો રેડયાં કરો સૌ પ્રેમ, ચાહીને.

અદ્‌ભુત શક્તિ શી દિવ્ય તમારા પ્રેમમાં વસે!
શું ના કરાવવા શકય? સર્વ રૂપ ઘડી શકે.

ઘડેલા છે અમોને મા! તમારા ઉર–લોહીથી;
હવે તે લોહી દેવાનું મા! મૂકી દેવું કાં વળી?

યોગ્ય આકાર જે હોવો ઘટે, તેવા બનાવજો;
અમોને સૌ અમારામાં ભળીને ત્યાં ખમાવજો.

લેજો ઊંચા અમોને મા ! જોશો અમારું ના કશું,
અમોને મા ! ઘડો પ્રેમે કણે કણે કરી બધું.

ખાલી નિંદા અમારી તે કર્યાથી વળશે શું ? મા !
માટીના ભાવને યોગ્ય વર્તવું તેવું ના, ભલાં !

દોષને માત્ર જોવાથી થશે તેવું તમારું યે;
ખાવાનાં બગડે બંને, કદાપિ થાય તેવુંયે.

સાચેસાચી અમારી માં પ્રેમભાવે પૂરી બનો;
સુધારી મા ! બધી રીતે તારે યોગ્ય બનાવજો.

માંડ્યું શું છે અમો સાથે યુદ્ધ ? તે એવું ઠીક શું ?
ફસાવીને પટાવીને અમોને ઠીક મા ! કરો.

જગદંબા તમે મા ! છો અમોને તો બનાવશો
મહાન શક્તિશાળી સૌ, આદર્શો તે રમાડજો.

પાદપદ્મે તમારે મા ! પ્રાર્થના આટલી ધરું;
પ્રેમપ્રસાદથી તારા અમોને તારજો ખરું.

તમો જો ખ્યાલમાં લો તો અમારું સૌ કરી શકો;
અમોને ભાંડીને કિંતુ અમોને શું ઘડી શકો ?

તમે મા ! સર્વ ભાવેથી અમારું પરિવર્તન
કરાવો તે પૂરેપૂરું રેડીને સર્વ ચેતન.

ખુવાર સૌ અમો માટે તમે જ્યાં ત્યાં થયાં કરો,
જ્ઞાનભાવે હવે તે સૌ અમારે માટ મા ! કરો.

હરિઃ ૐ દ્વિપિ, તા. ૧૨-૨-૪૩

સાધના વિના અંધકાર ન ટળે

ઇંદ્રિયો પોતાના વહેવારમાં હોવા છતાં પણ આપણે પોતે અલગ રહી શકીએ છીએ એવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જો સાધકને મળી શકે, તો કેવું સારું! જીવનમાં જીવનની શકિતનાં દર્શન થયાં નથી હોતાં, એનો અનુભવ પ્રકટેલો નથી હોતો, એટલે જ આપણને ઇંદ્રિયો, મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ, અહંકાર, પ્રાણ વગેરે વગેરેની પાછળ પાછળ આંધળિયાં કરીને દોડયા જવાનું બન્યા કરતું હોય છે. એવી શકિતનાં દર્શન ને અનુભવ સાધના વિના થઈ શકતાં નથી. આપણું જીવન, આપણા વહેવારો, આપણા સંબંધો, આપણું વર્તન, આપણું વાતાવરણ વગેરે જાણે માત્ર અંધકારમાં ચાલતા હોઈએ એવું ન હોવું ઘટે. એ સર્વમાં અમુક એક પ્રકારની નવસર્જનની પાપા પગલીઓનાં ચિહ્ન પડવાં ઘટે. જીવનમાં મળતા પ્રત્યેક પ્રસંગમાંથી ઉન્નતકારી તત્ત્વને શોધતાં શોધતાં, એનો સ્વીકાર કરતાં કરતાં એની શકિતની મદદથી ઘડાતા જવાની જીવનકળામાં આપણે પ્રગટતા જઈએ છીએ કે કેમ તે પણ આપણે જાણવું જોઈશે.

સમાજમાં રહીને અલગતા કેળવો

સમાજ તો એના વહેણ સાથે આપણને ઘસડવાનો. આપણે પ્રયત્ન કરી કરીને ઉપર રહેવા નહિ મથીએ, તો કાં તો તણાઈશું કે કાંતો ડૂબી જઈશું; ને સાચું અસ્તિત્વ આપણે ગુમાવી બેસીશું. એટલે આપણે સમાજમાં હોવા છતાં, તેમાં રહેવા છતાં, બીજાથી ભિન્ન રહીને, પોતાનું વ્યકિતત્વ આપણે જાળવીને, કેળવીને વિકસાવવું રહ્યું છે.

શિખરિણી

લીધેલું માથે જે મથી મથી પૂરું પાર કરશે,
ખરે! એને ઊંડો નિજ હૃદય વિશ્વાસ સ્ફુરશે;

તરંગો એને કે કદી પણ સતાવી નહિ શકે,
પથે એવી રીતે ડગ ડગ ભરી આગળ જજો.

શ્રીઅરવિંદના દર્શન કરવાની આજ્ઞાને રજા મળી તેથી ઘણો ઘણો આનંદ થયો તમે તો 'રજા નહિ મળે' એમ જ કહેતા હતા, પણ ભગવાનની કૃપાશક્તિ અથાગ છે આ હૃદયની પ્રાર્થના ભગવાને કૃપા કરીને ફળાવી, તે એક નોંધવા જેવી હકીકત છે

સદ્ગુરુની આજ્ઞાનુ પાલન વિવેકપૂર્વક કરવુ

હાલ જે કામ માથે હોય, તે પૂરી રીતે યોગ્ય થયા વિના કોઈ આવેશના માર્યા બીજામા પ્રવેશવુ તે યોગ્ય નથી. એવી રીતે કરવુ, વિચારવુ, તે યોગ્ય નથી 'મોટા'એ કહ્યુ હતુ માટે તે કરવુ જ છે, એવુ આડુ લીધે નહિ પાલવે મે કહ્યુ હોય તો તે ભલે પરતુ તે કહ્યા પ્રમાણેની પરિસ્થિતિથી બીજી પરિસ્થિતિ બદલાતી હોય તો તે પ્રમાણેનુ વિચાર કરવાનુ રાખવું જોઈએ

સાબરમતી આશ્રમમા મે લખ્યુ છે કે, 'જો સાધના કામમા મને રસ લેતો કરવો હોય તો જે જે કામમા સંકળાયેલો હોઉં એની બધી હકીકત તમારે મને જણાવવી જોઈએ તો જ મારો તે કામમા રસ રહી શકે બાકી હુ કંઈ ગદ્ધાવૈતરુ કરનારો નાહકનો વેઠિયો નથી'

જ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતાથી તીર્થયાત્રાનો હેતુ ફળાવો

ત્યા તીર્થમાથી તમારા મગળો નહિ આવે, તો કંઈ વાંધો નથી આવશે તો નથી ગમવાનુ એમ પણ નથી. પણ તે યદ્વાતદ્વાપણે આવે તે ન ગમે ભગવાન સૌ સૌને એમનુ સ્વરૂપ સમજવાની વિવેકશક્તિ પ્રકટાવે, એટલુ જ નહિ પણ પોતે લીધેલા ક્ષેત્રમા કેમ કુશળ વર્તન રાખવુ, તેની સાત્ત્વિક બુદ્ધિ પ્રગટ્યા કરે એવી તેમના અંતર્યામીને પ્રાર્થના છે ત્યા તીર્થમા જે હેતુને માટે જવાનુ બન્યુ છે, તે હેતુ હવે જો ભુલાઈ ગયો હોય તો તે પ્રભુ જાણે તે તીર્થમા જે હેતુથી ગયા છીએ, તે ત્યાંના વાતાવરણમાંથી આપણે મેળવવાનુ છે આપણી થતી જતી સાધનામા કયા કયા ઓછપ છે, ઊણપ છે, અણસમજ છે,

તે તે આપણે ત્યાંથી સમજવું ઘટે. બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ સાત્વિક કેવા પ્રકારની થઈ છે, તે કેટલા પ્રમાણમાં ઊંડામાં ઊંડાં તાત્વિક રહસ્ય સમજવાને તત્પર રહેલી છે, એવું પ્રત્યક્ષ અનુભવાતાં એનાથી જીવનનું માપ-લક્ષણ પણ સમજાશે. બીજું, વાતોમાંથી તો ઘણુંયે નીકળતાં નીકળતાં સમજાય. જિજ્ઞાસુભાવે હૃદયથી નમ્ર રહીને જે કંઈ જાણવાનું હોય તે જાણી શકાય. જ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતા પ્રકટયા વિના વિદ્યા આપણામાં પ્રવેશી શકતી નથી, તેનો ખ્યાલ રાખજો.

(ગઝલ)

અરે ! મન ! શેખી કાં મારે? ભલે બંધાઈ ત્યાં રહે તું,
છતાં તુજ સાથ બંધાવા જીગરમાં કોણ તલસે છે!

વળગવા તું ભલે જાયે અને વળગી ભલે રહેજે,
અપેક્ષા કાંઈયે રાખી ન કોઈની કદાપિયે.

સદા કલ્યાણ વાંછીને થવાવા શુભ સૌ રીતે
હૃદય એ હેતુ ધારીને ગયું ત્યાં, તોય શું પામ્યું ?

નથી કોઈનું કશું બૂરું કર્યું તેં તો કદાપિયે,
છતાં ત્યાં ચાખવા સ્વાદ મળ્યા શા શા અરે! તુજને!

જગતમાં મન, વચન, કર્મે અહિત વાંછ્યું નથી કોનું;
છતાં કાં માનવી આપે બીજું કંઈ પ્રેમને બદલે?

ખૂબી એમાં રહેલી છે; મળ્યું તે તે પ્રસાદી છે,
અમારે રાચવું એમાં અમારું ભાગ્ય એમાં છે.

નથી ફરિયાદ કરવાની અમારે કોઈને જગમાં,
હશે ફરિયાદ જો અમ કૈં પ્રભુ, સંભાળી લેશે ત્યાં.

હરિઃ ૐ

શિખરિણી-મંદાક્રાન્તા

કસોટીએ એણે મુજ જીવનને જો ચડાવ્યા ચર્યું છે,
ભલે હું તો ગાળી પ્રિય મરજીમાં જેમ થાવું થવા દો;
જવાનું કૈં તેથી મુજ કશું નથી, નહાવું કે ત્યાં નિચોવું
રહ્યું છે ના મારે, પ્રિય મુજ ચહે જેવું થાવું, થવું સો.

શિખરિણી-મંદાક્રાન્તા

મારી અભિલાષા

મને તો ના વ્હાલું મુજ પ્રિય થકી કૈં વધારે કશું છે,
મને એનો સારે ત્રિભુવનતણું રાજ્યયે તુચ્છ લાગે,
ઘણીયે વારે કૈં મન અવગણ્યો પ્રિયને મેં હશે તે
નથી લીધું એણે મન પર કશું ભૂલું તે કેમ હૈયે?

વહાલાને જેવું મુજ કરવું હો તે ભલે તે કરે છો,
ગમે તેવું મારું કંઈ પણ થતાં મારું કલ્યાણ ત્યાં સૌ;
ગમે તેવું વર્તે મુજ પ્રિય ભલે, મારી સાથે ન બોલે
–છતાં તે મારો ના કદી મટી જશે, હું જીવું તે ભરોસે.

સદા મારે એને શરણ ગ્રહીને જીવવું પ્રિયમાં તે,
થઉં વ્હાલો કેવી રીતથી પ્રિયને જીવવા તેવું ચાહું;
હું તો પૂરેપૂરો મટી જઈ હદે પ્રિયમાં એકરૂપ
–થવાને ઈચ્છું છું મુજ પ્રિય તણા કંઠમાં નાખી હાથ.

જુદું રહેનાર " મુજ પ્રિય થકી મારું અસ્તિત્વ તેવું,
નકામું લાગે તે જીવતર બધું એવું મારું જીવેલું;
મને તો વ્હાલામાં સભરસ થઈ એહના પ્રાણ રૂપે
પ્રતિષ્ઠાયા એની બની રહી પૂરી એહનામાં શમાવું.
તમે સૌને દીધા ઉર સમજવા શક્તિની દિવ્ય લીલા,
–રમી કેવી તે રહે નિજ હૃદયના તાર તેમાં સધાતાં.

અનુષ્ટુપ

દિવ્ય આનંદ ખાલી તે નથી ભોગવવા ગજ્યો,
ક્રિયાત્મક રૂપે એણે વર્તવાનું સદા રહ્યું. ॥
સાધન, સાધના, સાધ્ય, ત્રણેનું ઐક્ય તે થવા
જન્મેલો જે પ્રભુભાવ અંગે અંગ ઉતારવો. ॥

તીર્થમાં ભાવના

કશાથી ધરાઈ જવાવું નહિ. વધારે ને વધારે સમજવાને ચિંતવવું. હૃદયમાં ઊતરી શકે એવો પ્રાર્થનાભાવ દૃઢવવો. ઘણા લોક તીર્થમાંનું તીર્થમાં જ પાછું મૂકતાં આવે છે, તેવું આપણું થવા ન પામે એટલું કૃપા કરીને જોજો. એ જ મહાન છે. એ સર્વ કંઈનો કર્તાહર્તા છે. આપણે માથે ભારનો ટોપલો લઈને નાચ્યા કરીએ છીએ. એની જ જીત થવાની છે. માનવીના ધમપછાડા બધા જ વ્યર્થ જવાના છે. ભગવાનનું બળ કદી હારતું સાંભળ્યું છે? થોડોક વખત તેમ દેખાય,—જગતની નજરે—પણ તે ત્યારે અંતરમાં કામ કરી રહેલું હોય છે જ.

તીર્થયાત્રાને પરિણામે આપણો બધાંનો ભક્તિભાવ, શરણભાવ, સમર્પણભાવ, ને ભગવાનમાં શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ એ બધું જીવંત બનો એ જ પ્રભુને પ્રાર્થના.

આસક્તિ વિષયોની ના થઈ નિર્મૂળ જ્યાં સુધી
ત્યાં સુધી સાંભળેલું સૌ સાચું કામ ન આપશે. ॥
જિજ્ઞાસા જાગીને થાય વાસનામુક્ત જે હૃદે
શ્રવણાદિ ફળે તેને, એ નિશ્ચે જાણશો હૃદે. ॥

વિરહીની વ્યથા પ્રભુને જ ચરણે

તમે તો ત્યાં બધા ભાવનામાં ને ભગવાનના ભાવમાં મસ્ત રહો અને ત્યાંથી કંઈક કમાઈને આવો એ જ શ્રીભગવાનને ચરણે નમ્ર વિનંતી-પ્રાર્થના છે. પણ જે કંઈ અહીં થાય છે તે તો એના વિના

કોણ સમજી શકવાનું છે? એના વિના કોને ખોળે માથું મૂકી હાલમાં વિરહીની વ્યથા ઠાલવી શકાય એમ છે? એ આગને પ્રીછનાર પણ હાલમાં કોણ છે? તો વળી એને બૂઝવનાર, હૃદય હૃદયના તાર સતત મિલાવી રાખનાર, તેમાં સવેદન ને સહકંપન ધરાવનાર, એવો સુસંવાદી ને સુમેળ હૃદયમાં સતત રાખી એની આગને પોતામાં જલાવી એને બૂઝવનાર તો વળી હાલમાં કોણ છે? એટલે એ પણ પ્રભુને જ ચરણે આજે તો નિવેદન કરવાનું રહ્યું.

ગાંધીજીને અંજલિ

અનુષ્ટુપ

[પૂજ્ય ગાંધીજીએ જેલમાં ૧૯૪૩ માં અપવાસ કર્યા તે સમયે]

સારા જીવનનો પોતે ભોગ આપ્યા કર્યો સદા
લોકને માટ જીવી શી તપશ્ચર્યા કરી રહ્યા ! ॥

લોકોને ના પડી એની, એનું ના ગણકાર્યું છે,
છતાં તે લોકને કાજે જીવવાનું ચહ્યા કરે. ॥

લોકનો તો પ્રભુ જેવો લોકોત્કર્ષ ચહે હદે
શી રીતે લોકનો પ્રાણ ચઢે ઊંચે, ચહ્યા કરે. ॥

લોકના પ્રેમને લેવા એનું દિલ ચગે નહિ,
જે રીતે શ્રેય સૌ થાય કરાવા તે રીતે ચહે. ॥

ભલેને પિંજરે એને સડાવ્યા લોક તો કરે,
ભયેને કેદ એવાને રાજસત્તા પૂર્યો કરે. ॥

પુરાયેલો નથી એ તો, યત્ન જીવનનો કરે,
જીવનસાધના એની ત્યાં સધાયા કરે ખરે. ॥

એની ઇચ્છા થવા મુક્ત જે વેળા હૃદયે થશે
કોઈ શક્તિ પછી એની આડે ઊભી નહિ શકે. ॥

કોણ સમજી શકવાનું છે? એના વિના કોને ઓજે માથું મૂકી હાલમાં વિરહીની વ્યથા ટાળવી શકાય એમ છે? એ આગને ઝીલનાર પણ હાલમા કોણ છે? તો વળી એને બૂઝવનાર, હૃદય હૃદયના તાર અનંત મિલાવી ગણનાર, તેમાં સંવેદન ને અદકંપન ધરાવનાર, એવો સુસવાદી ને સુમેળ હૃદયમા સનત રાખી એની આગને પોતામા જ્વાળી એને બૂઝવનાર તો વળી હાલમાં કોણ છે? એટલે એ પણ એને જ ચરણે આજે તો નિવેદન કરવાનું રહ્યું.

ગાંધીજીને અંજલિ

અનુષ્ટુપ

[પૂજ્ય ગાંધીજીએ જેલમા ૧૯૪૩ મા અપવાસ કર્યો તે સમયે]

સારા જીવનનો પોતે ભોગ આપ્યા કર્યો સદા
લોકને માટ જીવી શી તપશ્ચર્યા કરી રહ્યા ! ॥
લોકોને ના પડી એની, એનુ ના ગણકાર્યું છે,
છતા તે લોકને કાજે જીવવાનુ ચલ્યા કરે. ॥
લોકનો તો પ્રભુ જેવો લોકોત્કર્ષ ચહે હદે
શી રીતે લોકનો પ્રાણ ચઢે ઊંચે, ચહ્યા કરે. ॥
લોકના પ્રેમને લેવા એનુ દિલ ચગે નહિ,
જે રીતે શ્રેય સૌ થાય કરાવા તે રીતે ચહે ॥
ભલેને પિંજરે એને સદાખ્યા લોક તો કરે,
ભલેને કેદ એવાને ગજમત્તા પૂર્યાં કરે. ॥
પુરાયેલો નથી એ તો, યજ્ઞ જીવનનો કરે,
જીવનસાધના એની ત્યાં સધાયા કરે ખરે ॥
એની ઇચ્છા થવા મુક્ત જે વેળા હૃદયે થશે
કોઈ શક્તિ પછી એની આડે ઊભી નહિ શકે ॥

પ્રભુનું કાર્ય તે ત્યાં તો એક ભાવે કર્યો કરે
મર્યાદ સ્થૂળની ક્યાંયે એવાને તો નહી રહે ॥
કેદ કે મુક્તિ એવાને બે વચ્ચે ભેદ ના કરો,
બન્નેનો હેતુ જાણી લૈ વર્ત્યા તેમ કરે ઊંડો. ॥

એવું એવું સહેવામાં પ્રભુનો અર્થ શો હશે !
કળી લૈ હેતુ તે રીતે ફળાવા હેતુ તે જીવે. ॥
ભલે તે લોક માને કે એ તો કેદ મહીં રહ્યો,
લોક કાજે જીવે છે ત્યાં લોક માટે મરી રહ્યો. ॥
ભલેને છેહ દે લોકો એને કાંઈ પડી નથી,
'ઉત્તેજના છતાં કેમ આવે' તે ચિંતવ્યા કરે. ॥

એક માત્રા ચઢાવીને જુએ લોક જુવાળને
સહેવા શક્તિ તૈયારી કેટલી થઈ છે હદે. ॥
જેમ જેમ થશે પેદા સહેવા શક્તિ આપણી
તેમ તેમ પછી દેશે આકરાં શસ્ત્ર તે વળી. ॥

ધરાવાને પ્રજાને તે પોતે હોમાઈને પૂરો
હોમાવા નોંતરે સૌને મહાત્મા ધન્ય શો ખરો ! ॥
એવાને અંજલિ દેવા લાયકાત કશી નથી,
સમગ્ર શક્તિ સૌ આપો એવાને પ્રભુ પ્રેમથી ! ॥

છોડયા વિના નથી આરો એવાને કોઈનો કદી
બહાર કે પિંજરે એવો પોતાના હેતુથી જીવે. ॥
વિચારે લોકને માટે 'તે ઊંચા આવી શે શકે,
—શક્તિ પોતાની પામીને સ્વાતંત્ર્ય સિદ્ધિ મેળવે ?' ॥

દુઃખ વેઠ્યા વિના શક્તિ કોઈ પામી શક્યું નથી,
તો દુઃખ જ્ઞાનભાવેથી આનંદે સહેવું હેતુથી. ॥
સાહે દુઃખ પ્રજા આજે ભૂખમરાનું કેવું તે !
એની બૂમ ન પાડે કો, કરે ના ફરિયાદ કો ! ॥

આપણા દુઃખને લોક વગોવ્યા કરતા જગે
પરનાં દુઃખોને કાજે હવે એને વગોવશે ? ॥
આપણો તો પ્રભુએ છે મહાત્મા તે કૃપા કરી,
દિવ્ય જીવ્યું કરીને સૌ એને અંજલિ આપતી ॥
પોકાર પાડશે કે ના પ્રભુ એના જગે મના
જોવાનું આપણે ના તે મિથ્યા ચિતરવું, ભના ॥
પ્રગતિની શક્તિને એણે ઊંચી કેટલી આણી છે
-એટલા માપથી એવા એને મહત્ત્વ આપશો ॥
હજારો વંદનો એને પાદપદ્મે હજો લગી
પ્રભુનો હેતુ એનામાં જે હોય, ફળજો પ્રભુ ! ॥

સ્વજનોને

શિખરિણી-મંદાક્રાન્તા

તમારી સંગાથે જીવન જીવવા પ્રેમ જે ઉદ્ભવ્યો છે,
નહીં જેવો આપો ઉર સરળતા તેવું હજુ થી થયાશે,
તમો સાથે મારે, પ્રભુમય થવા, ગોઠડી ગમતી છે,
વિના કો હેતુ તે અંતર હૃદયે કે વસેનો નહીં છે

ફળાવા તે હેતુ સતત હૃદયે ઝંખના સેવતો હું,
તમો સાથે તેવું સતત હૃદયે લક્ષ હું તો ધરું છું,
તમો સાથે તેવું જીવન હૃદયે સફળાવા મથું, ને
-તમે જેવો દેશો હૃદય મુજને સાથ, તેવું થવાશે.

તમારાથી ભારે મુજ હૃદયથી કેટલાયે ગણું તે
-મથાવે છે જેવું પ્રભુજી મુજને તેમ ભાવે લહું કે,
તમારા સૌનીરે કંઈ અવનવી શી પ્રસાદી મળે છે!
[illegible] લગી લગી કૃપા આપતા, થાય શું તે ?

તમે મારો ઊંધું; મુજ સહુ ચણ્યું તે ઉકેલી જ નાખો,
તમારી બુદ્ધિની અનુપમ કળા શી અનોખી દીસે છે!
કરેલું મારું કૈં બહુ ખૂબી થકી શું 'સુધાર્યો' કરો છો!
તમો શી શી આપો 'મદદ' મુજને પાડ શું માનું હું તો!

તમે કેવું હાંકો તમ મરજી હો તે પ્રમાણે અનેરું!
તમે ડાહ્યા કેવા અજબ રીતના! શું કરો કામ એવું;
કરો જે જે તેથી હૃદય ઊપજે ભાવ શો, ના જુઓ તે,
છતાં પોતે માનો 'સરળ દિલ છે' શી તમારી ગતિ તે!

તમે મારે માટે તમ હૃદયમાં માનતા કેવું કેવું!
કરો મારે માટે કંઈ કંઈ બધું કેટલું કેવું કેવું!
વધારો છો કેવો મુજ ઉપર સૌ ભાર તે કેટલોયે!
મને બોજે એવો કંઈ કંઈ તમે ઊંચકાવ્યા કરો છો!

ઘટે દેવી ભારે મદદ મુજને, ત્યાં તમે શું કરો છો?
વિચારી જોજો કે તમ હૃદયમાં કેટલું ત્યાં કરો છો?
તમારું સૌ શ્રેય સતત કરવા ઝંખું હૈયે હું કેવું!
તમે એનો કેવો પરત બદલો આપતા, તે વિચારો.

× × ×

તમે ઊંધું વાળો મુજ કંઈ કર્યું, હેતુ ત્યાં ના વિચારો;
ગમે તે ફેંકો છો મન પર ચઢ્યું; સાવચેતી ન રાખો;
હદે પોતે દાગે સતત નવ રહો, ક્યાંય ને ક્યાં ભમો છો?
અને ડાહી વાતો વળી ઉપરથી શી કરો છો તમે તો!

તમારી આ વાતો અવનવી ખરે, શી બલિહારી, જોઉં!
નમું કોટિ વારે જીવન મુજનું ધન્ય કેવું બનાવ્યું!
તમે મારું કાર્ય બહુ સરળતાથી કરી કેવું દો છો!
મને આપો શી શી અનુપમ ગુરુ-દક્ષિણા પ્રેમથી સૌ!

× × ×

વધારો છો કેવી જગત મહીં સૌ નામના ભારી ભારી,
કરી દો છો જ્યાં ત્યાં નરી સરળના કેવી કેવી અનેરી!
પ્રસારો છો કેવી સરળ ભૂમિકા બેસવા કામ મારે!
તમારી લીલાને કયમ કરી કથું શેં સ્તવું હું તમોને!

× × ×

મને કેવું કેવું તમ તરફથી દાન રૂડું મળે છે!
તમે કે કયે રાખો તમ જીવનને શા અનેરા પ્રવાહે!
જવાનું ક્યાં છે ને કઈ તરફ ને કેવું હંકારતાં રહો,
પૂરું પાછું વાળી કંઈ ન નીરખો યોગ્ય પૂરેપૂરું શું?

× × ×

વિના વિચાર્યું જો કરવું કંઈ હો, તો મને છોડી દેજો,
તમારું સો જો તે પ્રભુ કરવશો શ્રેય પૂરેપૂરું ને;
મને બિચારાને ગરદન તમે મારતા કાં નકામો,
બગાડ્યું ના મેં તો તમ કંઈ કશું, કૈંક એ તો વિચારો!

તમે પોતે માનો નિજ કંઈ કર્યું, ડાહ્યું સૌ વાનથી તે,
વિચારો ના કિંતુ 'અસર કરશે શું બીજાને હૃદે એ';
દબાયેલું તે સૌ ફરી ઊભરશે, તે ન હૈયે વિચાર્યું,
વદો વાણી તેમાં સહુ તરફનું રાખજો તોલવાનું.

હરિઃ ૐ. ત્રિચિ, તા. ૧૭-૨-૪૩

સર્વ રીતે 'નગ્ન' થઈને પ્રભુ શરણે જાવ

હજી આપણા દિલમાં ને આખા આધારમાં એમ રહ્યા કરે છે કે, 'રખેને કોઈક આપણને કદીક બીજી રીતે સમજી બેસે!' ત્યાં કંઈક કોઈક પ્રકારની સંકોચની વૃત્તિ છે, એમ જણાય છે. તે સમજી સમજીને ફગાવી દો. સંપૂર્ણપણે સર્વ રીતે ને સર્વભાવે 'નગ્ન' થઈ

થયા વિના શ્રીભગવાનના ચરણકમળે શરણે જઈ શકાવાનું નથી. પરંતુ તે સ્થૂળ રીતે નહિ. એનો અર્થ તો સમજવા જેવો છે. 'સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય' એ પ્રમાણે જ્યારે આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક પૂરેપૂરા થઈશું ત્યારે આપણે ઉપર પ્રમાણે થઈ શકવાના છીએ, તે જાણશો.

સર્વ ગુણધર્મો છોડી શકવાના ઉપાયો

આમ આપણા પ્રત્યેક વ્યવહાર, વર્તન-સંબંધ, સંપર્ક વગેરે વગેરેમાં સમજીસમજીને તે પ્રમાણેનું વર્તન થાય ને તે પ્રમાણેનો તેમાં ભાવ નીપજે, તો તેમ તે થઈ શકે. બાકી ખાલી ખાલી વિચારથી કે તેવી સમજણથી કશું બનવાનું નથી. જે પ્રકારના બનવું છે, તે પ્રકારની સતત એકધારી જાગ્રતિ પ્રગટ્યા કરે તો તેમ બની શકાય છે. જ્યારે પગમાં વાગેલો કાંટો ખૂંચ્યા કરે છે, તે કાઢવાને મથીએ છીએ છતાં તે નીકળતો નથી, ત્યારે છેવટમાં છેવટની હદ સુધી મહેનત કર્યા કરીને એને કાઢીને જ જંપીએ છીએ. આવું જેમ તેવા સ્થૂળ પ્રકારના વ્યવહારમાં કરીએ છીએ, તેવું આ સાધનાના માર્ગમાં પણ આપણે કરવાનું છે. ભગવાનને વારંવાર પોકાર્યા કરવો. સર્વ પ્રકારનું હૃદયના ભાવથી નિવેદન કર્યા કરવું ને એની કૃપામદદ પ્રાર્થનાભાવે હૃદયમાં હૃદયથી માગ્યા કરવી.

પ્રભુકૃપાના અનુભવોથી ભરપૂર જીવન

આમ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક વર્તતાં તે સહાયે આવેલો જણાયા વિના રહેવાનો નથી. આમ જ્યારે જીવનમાં પ્રત્યક્ષપણે આપણને મદદ મળતી અનુભાય છે, ત્યારે શ્રીભગવાન છે એમ સાધકને અનુભવ થયા વિના રહેતો નથી. એવા અનેક અનુભવોથી પ્રભુની કૃપાથી આ જીવન ભરપૂર છે. એણે કૃપા કરીને આ જીવને કદી છોડ્યો નથી. આ જીવે અનેકવાર એને છોડી દીધો હશે, જો કે જ્યારથી સાધનાના માર્ગમાં પ્રવેશવાનું બન્યું ત્યારથી તો એ વહાલાને પળેપળ સ્મરણું

કરવાની જાગ્રતિ રાખવાને એની કૃપાથી મથવાનું બનતું હતું. તેમાં ભુલાઈ જવાતું તો તરત જ વેદનાના ડંખથી પાછો જાગી જતો અને એને પોકારતો.

સ્વજનોને અનુભવીનો આર્તપોકાર

મને એ વહાલાના અસ્તિત્વની તાબત કાજે એવી સાન પ્રકટેલી હોવાથી તમને, બધાં મળેલાં સ્વજનોને, પોકારી પોકારીને કહું છું કે એને આપણે સંપૂર્ણપણે ને હૃદયના ભાવથી વફાદાર, પ્રમાણિક, એકનિષ્ઠ બની બનીને એને વારંવાર પ્રેમભક્તિપૂર્વક વળગ્યા કરો. એને કૃપા કરીને છેહ ન દેશો. જો જીવનમાં એને ચરણકમળે સર્વસ્વ સમર્પણ કરવાનું નિર્ધાર્યું છે, તો પછી ખચકાવાપણું શેનું છે? ને આટલા બધા આંચકા શેના આવે છે? સઘળુંયે દૌર્બલ્ય કૃપા કરીને ફેંકી દો. આપણે મરદ બનવાનું છે. સાધનાનો માર્ગ પરાક્રમનો છે. કાયરનું આમાં કામ નથી. મથીમરીને પણ સંગાથ રાખો. જ્યાં જ્યાં નિર્બળપણું પ્રકટે ત્યાં ત્યાં પ્રભુકૃપાથી ટટાર બનવાને પ્રયત્નવંત બનવું.

આત્મપ્રદેશના પ્રયોગવીરોની કદર

ત્યાં તમે તીર્થમાં છો, અને ત્યાં બધા જીવો સાધના કાજે ભેગા થયેલા છે. તેમણે પણ પ્રયોગશાળા માંડી છે. તેઓ પ્રમાણિકપણે, પ્રેમભક્તિથી પ્રયોગ કરી રહેલા છે. તેમાંથી જગતને લાભ થવાનો છે—જો જગતને તે લેવાની હૃદયની સાચેસાચી જિજ્ઞાસા પ્રગટી હશે તો. જે માનવી જ્ઞાનપૂર્વકની જાગ્રતિના ભાવ સાથે ને જીવનના તેવા હેતુ સાથે પ્રયોગ કરે છે, તેની પાછળ કંઈ અંધ શ્રદ્ધા નથી હોતી, પરંતુ જીવંત શ્રદ્ધા હોય છે.

તીર્થધામનો લાભ લેવા રાખવો જોઈતો ભાવ

એવાના થતા રહેતા પ્રયોગમાંથી જગતને સાચું જાણવાનું મળે છે. ત્યાં આપણે આપણા આગ્રહો, મતમતાંતરો, આપણી રીત રસમો સમજ કે દૃષ્ટિબિંદુના સકળ મદારને છોડીને-માત્ર જિજ્ઞાસુભાવે

સંપૂર્ણ જ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતા ધારણ કરી કરીને જેટલું સ્વીકારાત્મક ભાવે સમજવાને મથીશું, તેટલું સમજવાનું, જાણવાનું ને અનુભવવાનું વિશેષ મળશે.

ચૈતન્યશકિતનાં દર્શન

શ્રીમાતાજીની સાથે ત્રાટક કરતાં જે અનુભવ થયો છે, તે પોતાના ત્રાટકની એકાગ્રતાને અંગે નથી, પરંતુ શ્રીભગવાનની ચૈતન્ય-શક્તિનાં તે એક પ્રકારનાં દર્શન છે. આપણે તે પ્રત્યક્ષ આંખોએ જોયું છે. કંઈ માત્ર કલ્પનાથી હોય તો જુદી વાત. એવું સાચું ખરું સ્વરૂપ આપણે જોઈએ છતા પણ આપણે એને આપણી માન્યતા, સમજ, વગેરે વગેરેની કક્ષા પ્રમાણે ઉતારી પાડીએ તે યોગ્ય નથી. આપણી સમજને ત્યાં ને ત્યાં ઠરવા ન દઈએ. એને ભાવથી ભાવન ખેંચી ખેંચીને ઉચ્ચતર સૂક્ષ્મતમ ભૂમિકામાં લઈ જવાને સાધકે મથવુ જોઈશે. એવી આંતર દૃષ્ટિ કેળવવા જ્ઞાનપૂર્વક અંતરને પ્રયાસ કરવો જોઈએ. માટે ત્રાટક થતાં જે અનુભવ થયો છે, તે આપણા પ્રયત્નને અંગે કરીને છે એવું માનશો નહિ. ફરીથી એવો અનુભવ થાય તો પૂરેપૂરાં પ્રેમ–શ્રદ્ધા ને ભક્તિભાવ વડે ત્યાં હૃદયની પ્રાર્થના કરતાં કરતાં એવા અનુભવને એના યોગ્ય સ્વરૂપમાં સ્વીકારશો ને કૃપામદદથી કરીને આપણું જીવપણું ટળે તેવી તે સમયે પ્રાર્થના કરશો.

પોતાના અનુભવો ન જણાવવા

આપણને ત્યાં જે અનુભવ થાય તેની નોંધ રાખશો. કોઈને પૂછશોગાછશો નહિ. સહુ કોઈ પોતપોતાની સમજણ પ્રમાણે એને ઘટાવવા મથે. ને એમ તો એનુ મહત્ત્વ ઘટી જવાનું. ત્યાં જે જે બધા સાધકો છે, તે બધા જ કંઈ ઉત્તમ કોટિના છે એવું કશું નથી. ને ત્યાં જે બધા છે તે પૂરેપૂરી રીતે સાધનાના ભાવથી પળેપળ જ્ઞાન–પૂર્વકના જીવનઉદ્દેશના ધ્યેયના હેતુને ખ્યાલમાં રાખી રાખીને જાગ્રતિ રાખનારા નથી. વળી તેમની બધાની ભક્તિ જ્ઞાનાત્મક–દશાની ભક્તિ

છે એમ પણ આ જીવને અનુભવવાનું મળ્યું નથી, એટલે તેમના વિચારથી પણ આપણે દોરવાઈ જવાનું નથી તે જાણશો.

માન્યતાની ને સમજણની પકડ

આપણી બુદ્ધિમાં કે સમજમાં ન ઊતરી શકતું હોય માટે એનાથી ઉચ્ચતર એવું દિવ્ય કશું ન હોઈ શકે એમ માનવું યોગ્ય નથી; અને સાધનામાં પ્રકટેલી એકાગ્રતાના પરિણામથી પલ્ પર કશુંક હોઈ શકે છે, એવા પ્રકારની જ્ઞાનાત્મક શ્રદ્ધા સાધકમાં પ્રગટેલી હોવી ઘટે છે; તો જ તે પોતાની ભૂમિકાની સમજમાંથી ઊંચે ને ઊંચે ગયા કરવાનો છે. પોતે માને છે, તેટલું જ માત્ર સાચું છે તે પન્ એક પ્રકારની મડાગાંઠ કહેવાય. જે જે માનતા હોઈએ, તેનાથી ઊંચા પ્રકારનું આગળ ને આગળ છે જ, તે નક્કી જાણવું. માટે જે જે માનતા હોઈએ તે, નવાનો સ્વીકાર કરવાને માટે છોડતા જવાનું છે તે જાણશોજી.

પ્રેમ–ભક્તિના ભાવનું જ મહત્ત્વ

ત્યાં જે વડીલ છે એની સેવા તે કંઈ એમને માટે કરવાની નથી. આપણા સર્વ સંકોચથી મુક્ત થઈ જવાને માટે, ગુરુભાવને વિસ્તારવાના હેતુથી હૃદયની આર્દ્રતાભરી પ્રેમ–ભક્તિથી સેવા કરવાની છે. એવો હૃદયનો પ્રકટેલો પ્રત્યક્ષ ભાવ તે સમયે નહિ હોય, તો તેવી થતી જતી સેવામાં પ્રાણ પ્રગટી શકવાના નથી તે જાણશો. આપણે જે તે કંઈ માત્ર સ્થૂળ રીતે કર્યે પાલવી શકવાનું નથી. જેમાં ને તેમાં આપણે તો ભાવને મહત્ત્વ આપ્યા કરવાનું છે. ભાવને સાનુકૂળ તેવા પ્રકારનું તેની ઉત્તમતામાં તે તે કર્મ બન્યા કરે તો તે સાચી ભક્તિ છે તે જાણજો. સેવા કરતાં કરતાં જે ભાવના કે લાગણી પ્રકટે તેમાં તણાઈ ન જતાં, તેમાં ખૂબ ખૂબ સાવચેતીથી પ્રભુનો ભાવ દૃઢાવવાનું કરશો. જે કોઈના સંપર્કમાં ને સંબંધમાં આવવાનું પ્રભુકૃપાથી બને, ત્યાં ત્યાં અનન્ય પ્રેમભાવનું ઝરણું વહ્યાં કરે એમ સમજી સમજીને વર્તવાનું છે. આપણે જો સાચા સાધક હોઈએ, તો

સર્વથી પ્રથમ, સદ્‌ગુણ પ્રતિ જ્ઞાનપૂર્વક કદરભાવ આપણામાં પ્રગટવો ઘટે છે, ને આવા પવિત્ર તીર્થમાં જો હૃદયનો તેવો ભાવ સેવા કરતાં કરતાં ન પ્રકટી શકયો, તો બીજે કયાં પ્રકટવાનો છે?

સત્ય પ્રસરવાની રીત

સત્યને સમજણથી, તર્કથી બીજાને ગળે ઉતારી શકવાના નથી; પરંતુ સત્યને તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જીવી જીવીને એને મૂર્તિમંતપણે આપણા આધારમાં રોમેરોમમાં પ્રકટાવી પ્રકટાવીને, પ્રસરતુ કરી કરીને અનુભવવાનું છે. તે પછીથી એની પ્રતીતિ બીજાને થવાની હોય તો થાએ. તેવા પ્રકારનું આપણુ દૃષ્ટિબિંદુ રહેવું ઘટે છે.

આપણો ભાવ જ આપણી સ્થિતિની પારાશીશી

પોતાના હૃદયના ભાવને જે જે સમજી સમજીને તે પ્રમાણે વર્તે છે, એનું નામ સાચી સેવા છે. અને એ સેવા તે કંઈ કોઈ વ્યક્તિની સેવા નથી પરંતુ એ તો શ્રીભગવાનની સેવા છે, એવો જીવતો જાગતો ખ્યાલ તે સેવામાં પ્રગટાવતા રહેવુ. જ્ઞાન, ભાવમાંથી પ્રકટે છે. અને અંતે તો જ્ઞાન ને ભાવ જુદા નથી તે સાચુ છે; તેથી આપણા જીવનવહેવારવર્તનમાં આપણા હૃદયનો ભાવ તેવો પ્રકટવો ઘટે છે, તે જાણશો. સર્વ જીવોની સાથેના વહેવારવર્તનમાં આપણે પોતે પોતાની જાતને પરખવી. આપણો ભાવ તેમની તેમની સાથે કેવા કેવા પ્રકારનો પ્રકટે છે, તે નીરખવું અને જેવો ભાવ પ્રગટતો જણાય તે પ્રમાણેની આપણી સ્થિતિ થયેલી છે એમ સમજવું. ભાવ પ્રકટ્યા વિના કોઈ પણ પ્રકારની સ્થિતિ શકય નથી. જો ભાવ ન પ્રગટતો હોય તો પરેપૂરા જીવ પ્રકારના છીએ ને અજ્ઞાનમાં છીએ એમ સમજવુ.

જ્ઞાનની માત્ર વાતો કરવાને બદલે સમજણપૂર્વક વર્તો

ભગવાનના ભાવનુ આરોહણ ને અવતરણ થવુ, એ સાધના કર્યા વિના કદી શકય નથી. સાધના એની મેળે કંઈ થયા કરવાની નથી. જોકે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સહજભાવ તેમાં પ્રકટે ત્યારે તે આપ-

મેળે થયા કરે, તે હકીકત વળી જુદી છે. ત્યાં સુધી તો આપણે બધાંએ ઘણું ઘણું મથવું પડશે. મને કોઈ જીવ જ્ઞાનની ખાલી વાતો કરે તે રુચતુ નથી. જ્ઞાનમાં જે અનુભવની હકીકત હોય, અથવા તો જે સાધના કરતો હોય ને તેમાં તેની જે મુશ્કેલી હોય તે સાંભળવાનું તો જરૂર ગમે છે, પણ ખાલી ખાલી જ્ઞાનની વાત કે વેદાંતની વાત મને ગમતી નથી. આ કાળમાં તો જ્ઞાનની વાતો કરનારા જ્યાં ત્યાં પ્રકટેલા છે, અને જ્ઞાન જાણે વાણીમાંજ પૂરેપૂરું સમાઈ જતું હોય એવો કાળ પ્રવર્તે છે. માટે આપણે તો કંઈ પણ કશું બોલવું નહિ, આપણે તો માત્ર આચરવાનુ રાખવું. જ્ઞાનમાં બોલવાપણું નથી, માટે જેટલું બને તેટલુ પૂરેપૂરુ મૌન પાળજો. સમજી સમજીને વર્તો. જાગીજાગીને આચરો. ક્યાય પણ અહમ્ ડોકિયું ન કરી જાય તેની સાવચેતી રાખો. ભૂલેચૂકે પણ જીવપણાથી વર્તાતાં પોતાની જાતને સાત સાત ખાસડાં મારો ને ચેતીને જાગો. વાતો કરવાનું મૂકી દો. જે કંઈ થાય ને સતત એકધાર કર્યા કરો. સતત મંડી રહો

કળાકારો ચૈતન્યશક્તિની પૂર્વભૂમિકા સમા છે

જેઓ ઉચ્ચતમ કળાકાર છે, જેઓ ઉચ્ચ પ્રકારના સંગીતજ્ઞ છે, જેઓ મહાન કવિ છે, ને તે બધા એ ચૈતન્યશક્તિના અવતરણની સૂક્ષ્મ પૂર્વભૂમિકા સમા છે. તેમાંના કેટલાક તો તે ચૈતન્યશક્તિનો (તેઓ જ્યારે ભાવની ઉચ્ચ કક્ષામાં પ્રકટેલા હોય છે ત્યારે) સ્પર્શ પણ કરતા હોય છે, અને તેવા સ્પર્શના પરિણામે તેઓ ઉત્તમ કોટિનું સર્જન કરી શકતા હોય છે. એવા મહાન લેખક, કવિ કે કળાકારનું જીવનચરિત્ર સદાચાર કે નીતિની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ પ્રકારનું કદાચિત્ ન જણાય તો તેથી આઘાત મેળવવાની જરૂર નથી. ભાવનાની એકાગ્રતા પ્રગટે છે અને તેનું ગુંજન અમુક વિચારોમાં પ્રકટે છે ત્યારે એક પ્રકારનો ચેતનાનો આ સ્પર્શ જીવનમાં અનુભવાય છે. અને મહાન કળાકારનું, કવિ કે લેખકનું તેવા કાવ્યનું સર્જન કે લખાણ તેવા સ્પર્શને કારણે નીપજતું

હોય છે, તે જાણજે. એવું સર્જન કે સાહિત્ય તે શ્રીભગવાનની શક્તિનું સર્જન છે એમ પ્રમાણવું. તેની સાથે સર્જકના સ્થૂળ જીવનને સંકળાવવું નહિ. આવા પ્રકારનો વિવેક જરૂરનો છે.

આત્મપ્રદેશનાં છૂપાં રત્નો

એવા કેટલાય સંત–ભક્ત હોય છે, જેને પોતાની હૃદયની નમ્રતાને લીધે કોઈ પામી શકતું નથી, ઓળખી શકતું નથી. એવાની હૃદયની એવી નમ્રતા તેમની દિવ્ય ચેતનાનું ઢાંકણુ બની જતી હોય છે. એવી નમ્રતા જ્યાં ત્યાં તેમનું રક્ષણ કર્યા કરે છે; તેમ છતાં એવાની પ્રતિભા ઢાંકી ઢંકાઈ રહી શકતી નથી—જો આપણે હૃદયથી તેવા ગુણની કદરભક્તિવાળા પ્રકટેલા હોઇએ તો.

ભાવદર્શન માટેની તૈયારીઓ

તા. ૨૧–૨–૪૩ના દર્શનના આગલા દિવસથી સતત પ્રાર્થનાનો ભાવ હૃદયમાં હૃદયથી વારંવાર ઘૂંટ્યા કરવાનું રાખીને તે દિવસે તો એને જ આપણું મુખ્ય કર્મ ગણીને વર્તવાનું છે. બધાંને મળવાકરવાનું મૂકી દેવું. મહત્ત્વના કર્મને જરા પણ ન વિસરાય તે જોજે. એના ભાવની pitch–માત્રા–ઘણી ઘણી ચઢાવ્યા કરજે. ધ્યાનની એકાગ્રતા, સચોટતા, ભાવનાનો જુસ્સો—ખાલી રોમાંચભાવવાળો નહિ, પણ જે જુસ્સાનો પ્રવેશ પ્રાર્થનાના હેતુભાવમાં થયા કરતો એવો—તે બધું જીવંતપણે પ્રકટાવ્યા કરીને પ્રાર્થનાનો ભાવ દઢાવ્યા કરજે.

સદ્ગુરુની ભાવના

સદ્ગુરુની ભાવના હેતુ અર્થે છે. જીવનના વિકાસ કાજે તે સાધન છે. તેથી તેનામાં ભાવ કેંદ્રિત કર્યા કરીને એને વિસ્તારતા રહીએ તો જ એની કાર્ય–સાધકતા અને તે ભાવના જીવંત થયા કરવાની છે. સદ્ગુરુ સ્થૂળ નથી; તે તો જેમાં તેમાં પ્રગટ્યા કરીને આપણને સદ્બોધ પ્રેરતો હોય છે. જે તે કંઈ છે તે જ્ઞાન પ્રકટાવવાને કાજે છે. તેથી પ્રસંગ, વાતચીત, વર્તન, વ્હેવાર, તે તે બધું જ જ્ઞાન મેળવવા

માટે કોઈ ત્યાં ત્યાં સદ્‌ગુરુની ભાવના આપણે સમજી સમજીને પ્રકટાવવાની છે, તે જાગૃશો સદ્‌ગુરુ કંઈ માત્ર શરીર નથી

પોતાનું ભાન રાખો

ત્યાં ખૂબ કલ્પના કરજો ખરા, પણ અંતરસ્થ વૃત્તિ ઊંડામાં ઊંડી રાખ્યા કરીને ત્યાં જ લઈ, એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત કરી કરીને આપણે જેવા થવું છે તેનું પરિણામ પણ નિમગ્ન થવું ન ઘટે ત્યાં સર્વ કોઈ સાથે સહાનુભૂતિથી, પ્રેમથી વર્તજો

શ્રી અંબુભાઈની કદરભક્તિ

પૂજ્યશ્રી અંબુભાઈને મારે ભાવથી પ્રેરાઈને એક નાનકડું પદ મોકલેલ હતું તેની સારા અક્ષરે નકલ કરીને તમે આપી હશે, એમ માનું છું ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં (શ્રી ડાહ્યાભાઈ ઈચ્છારામના બગલામાં) જ્યારે રહેવાનું હતું,—કોચરબના પહેલા ગાળે—ત્યારે ત્યાં વચોવચ જે ઓરડીઓ હતી કે છે, તેમાં તેમના પત્ની રહેતા હતા હું પણ તે જ કંપાઉન્ડમાં રહેતો હતો, જો કે બોલવાચાલવાનો બિલકુલ વહેવાર ન હતો ચાળીસ વરસ પછી એમને આજે આપણે ઘેર જોયા તેમના દર્શનથી—પૂજ્યશ્રી અંબુભાઈ પરત્વે આ જીવના હૃદયમાં જે પ્રગટેલો ભાવ છે તે ભાવથી પ્રેરાઈને—ઘણું ઘણું ગદ્‌ગદતાથી ભાવભીનું થઈ જવાયું શ્રી અંબુભાઈની ગુજરાતના જુવાનો પરત્વેની સેવા ગુજરાત પૂરેપૂરું સમજી શક્યું નથી ગુજરાતના તે કાળના જુવાનોમાં તેમણે જે ઉત્સાહ, ઉમંગ, સાહસ, હિંમત, સહનશક્તિ, બળ ને દેશભક્તિ પ્રેર્યા છે, તે સ્મરણીય છે તે કાળમાં તેમના જીવનનો અદ્‌ભુત જુસ્સો તેમના સહવાસમાં તેવા ભાવે જે કોઈ આવ્યું હોય તે જ સમજી શકે એમ છે તેમની પ્રતિભા અને શક્તિ અજોડ અને અજબ હતા હું તેમના અખાડામાં જો કે જોડાયેલો ન હતો, તેમ જ તેમના સમાગમમાં કે પરિચયમાં પણ આવેલો ન હતો પરંતુ કદીક કદીક તેમના પ્રવચન સાંભળવા જતો ખરો ત્યારથી તેમના પરત્વેની ભક્તિ મારા દિલમાં

પ્રકટેલી હતી. શ્રી. ઇંદુલાલ યાજ્ઞિક તેમની રીતે, અને શ્રી. અંબુભાઈએ પોતાની રીતે ગુજરાતને જાગતું કરવાને જે પ્રયત્ન કર્યો છે, તે ખરે-ખર વંદનીય છે. ગુજરાત ઉપર શ્રી. અંબુભાઈનું ઋણ છે, તેની કદર-ભક્તિ પૂરેપૂરી ગુજરાતે હજી સુધી તો કરી જાણી નથી. અનેક કહેવાતા સંત-મહાત્માઓને પણ ગુજરાતે ઘરેડ પ્રકારની ભાવનાથી કરીને નવાજ્યા છે, તે જોતાં શ્રી. અંબુભાઈની કદરભક્તિ યોગ્ય પ્રકારે ગુજરાતે હજી નથી કરી એ મારે મન એક શરમની હકીકત છે. સાચી રીતે તો જે જીવ જ્ઞાન-પૂર્વક કદર કરે છે, તેનામાં તે પ્રકારના જ્ઞાનની સ્વીકારાત્મક ભૂમિકા પ્રકટે છે. એવી જે કદરભક્તિ કરવાની છે તે આપણા પોતાના કાજે કરવાની છે,

---

હરિઃ ૐ ટ્રેંચી, ૧૮-૨-૪૩

"ત્યાં સુધી આપણો સંબંધ"

સાધનાના જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકના પ્રખર એકધારા અભ્યાસ વિના (અથવા સાધનાની પણ અનેક રીતો હોઈ શકે છે; પરંતુ પોતાની રીતના અનન્ય ચિંતનના અભ્યાસ વિના) સ્થૂળને ભેદીને સૂક્ષ્મને રંગ લગાડી શકાવાનો નથી તે જાણશો. એક વાર શ્રીભગવાનની કૃપાથી ત્યાં પ્રવેશ થાય અથવા તો સાધનાનું કામ ઘણી ગતિવાળું થયા કરવાનું બની જાય ત્યા સુધી સાધકે અત્યંત ઉમળકાથી, શરણભાવે-મમર્પણભાવે-જે તે બધું કર્યા કરીને સાધનામાં પ્રાણ પ્રકટે એવી રીતે તે સાધના કર્યા કરવી જોઇએ. તે પછી કોઈને કંઈ કશું સમ-જાવવાપણું રહેશે નહિ. ત્યાં સુધી જ આપણો સંબંધ છે. બાકી તો સજ્જન માનવી પોતાને પાલવે જે પડે છે એને પ્રેમથી પાળ્યા કરે છે.

તીર્થયાત્રાની સાર્થકતાનું ધોરણ

તીર્થયાત્રાના દિવસમાં જેટલું પારમાર્થિક ચિંતન રહ્યાં કરે તેટલું

ઉત્તમ અથવા તેનુ ન થઈ શકે તો એકના કોઈએ ને મૌન, નામ સ્મરણ પ્રેમભક્તિપૂર્વકનુ મનનચિંતન, આનુ બધુ થયા કરે તો તે ઉત્તમ માનજો. એનુ થયા કરે તો જ તીર્થે ગયા છો તે સાર્થક બાકી તો નકામા પૈસા ખર્ચ્યા ને સમય વેડફ્યો એમ છે તો ગણુ તીર્થે એ જીવનનુ સાચુ મહત્ત્વ પ્રગટાવવાને માટે છે તીર્થે જવાથી કરીને જો એના એ પ્રમાદનુ ધરેડયુક્ત જીવન પછી પણ જીવવાનુ બન્યા કરે તો તે 'તીર્થે ગયા હતા' એમ ન ગણાય પણ 'ખાલી મુસાફરી કરવા ગયા હતા' એમ ગણાય માટે તીર્થે ગયાનો હૃદયમા હ થયો ભાવ પ્રગટાવજો

જ્ઞાનપૂર્વક આધીનતા

સાધકે સ્વતંત્રપણે પોતાની ઈચ્છાથી કશામા પ્રેરાવુ કે પ્રવેશવુ નહિ એણે તો જ્ઞાનપૂર્વક આધીનતામા—હેતુને ખ્યાલમા રાખી રાખીને —પ્રવર્તવુ તે પણ પોતાની રીતે ને સમજો નહિ પણ બીજામા તાદાત્મ્યભાવથી બીજાને સમજીને (સાથે સાથે તાટસ્થ્યનો ગુણ પ્રકટાવી પ્રગટાવીને) જ્ઞાનપૂર્વક જે તે બધુ કરવાનુ રાખવુ કે જેથી કરીને પોતાપણુ બધુ ટળી જાય

હૃદયનો સમયભાવ

દર્શનનો આગનો દિવસ (તા ૨૦-૨-૪૩) હૃદયના ઉમળકા સાથે સતત પ્રાર્થનાભાવમા ગાળ્યા કરશો આપણે આપણુ થતુ પૂરેપૂરુ કરી ચૂકવુ ને તે પણ એની છે નામા છેવટની હદ સુધીનુ ને પછી નિશ્ચિત રહ્યા કરવુ એવી મારી તમને બધાને પ્રાર્થના છે વાણીથી બોલી બોલીને કે લખી લખીને શુ જોર દઈને કહી શકુ ? તમારા પરત્વેનો આ હૃદયનો ભાવ આવુ આવુ લખાવ્યા કરે છે બાકી તો લખવાનો પણ અર્થ નથી હૃદય હૃદયને અનુભવતા થઈ જાય તે જ યોગ્ય સ્થિતિ છે આ જીવનમા કોઈ પણ કાળે ભાર ન દીધો હોય, એનો ઉત્કટ ને સમયભાવ ને ચિંતન હૃદયથી રાખ્યા કરવાના છે તે જાણશો

પ્રાર્થનાનો નાદ સભળાય છે

હાલની રાજનીતિમા સામાવાળાની નીતિ જાણી લેવા માટે કેટલીક વાર feelers (પ્રયોગાત્મક ચકાસણી) મૂકવામા આવે છે ને તેની રીતે સામા દેશની રાજનીતિના વલણને તેઓ સમજવાને પ્રયત્ન કરે છે જો કે રાજનીતિમા તો તે એક ચાલબાજીનુ પગનુ હોય છે, પણ અહી તો તે, તે રીતે થયુ નથી હૃદયની શુદ્ધ ભાવનાથો જ તેમ થયુ હતુ તે લખવાની કઈ જરૂર હોય ખરી કે? તેમા પ્રભુકૃપાથી આ હૃદયનો સપૂર્ણ પ્રેમભક્તિપૂર્વકનો પ્રાર્થનાનો ભાવ છે સાધનાની ઉચ્ચતમ અમુક પ્રકારની કક્ષામા તો નામ-રૂપ લય પામી જાય છે, તેમા જ્યારે અમુક પ્રકારના હેતુનો ઉત્કટ ભાવ પ્રગટે છે ત્યારે તે પ્રાર્થના જરૂર સભળાય છે, જેમકે સિદ્ધાર્થને મળેના દર્શનની હકીકત

ધન્ય ઘડીનો ઉત્તમ ઉપયોગ કરો

અતરની અભિલાષા પોષતી અને સર્વ રીતે અસર પ્રસારતી ધન્ય ઘડી ઝડપથી પાસે આવે છે ભગવાન આપણને એની કરુણા અને કૃપા-પ્રેમથી નવાજીને એના દિવ્ય કાર્યનુ યોગ્ય સાધન બનાવો, એ પ્રાર્થના।

દર્શન થયા બાદ દર્શનમાથી ઊપજેલી ભાવનાને બીજાઓ સાથે હળીમળીને, કે વાત કરીને વેરવિખેર કરી આપણે વેડફી નાખવી નહિ દર્શન પહેલા ને દર્શનના પછીના સમયમા ધ્યાન કરવા બેસવુ આ જીવ તીર્થમા ફરતો ત્યારે એમ્બરામ જેવો જ રહેતો બીજી કશી ઉપાધિ મનમા મનથી રાખતો ન હતો એક જ રટણ ને એક જ કામ ઘણા લોક જે દર્શન માટે આવેલા હોય છે તેમને દિનમા તેની ગભીરતા પૂરેપૂરી જાણેલી હોતી નથી એનુ મહત્ત્વ ને રહસ્ય પણ પૂરેપૂરા કેમેના હોતા નથી પરતુ આપણે તો આપણી રીતે તેનો પૂરો લાભ લેવાનુ રાખવાનુ છે બીજા બધાથી જુદી રીતે, બધાથી અનોખી રીતે રહેવાનુ.

વર્તવાનું રાખીને હૃદયમાં એકાગ્ર ને કેંદ્રિત થયા કરવાનું છે. હવે તો કોઈ સાથે બોલવાકરવાનું રાખવું નહિ. શાંતિ, પ્રસન્નતા, સમતા, તટસ્થતા જ્ઞાનપૂર્વક રાખી રાખીને ધ્યાનસ્થ રહ્યા કરવાનું છે.

હરિ: ૐ દ્રીચી, ૨૦-૨-૪૭

સદ્દગુરુની આર્જવભરી પ્રાર્થના

અંતરની આરજુભરી પ્રાર્થના છે કે એકધારા, નિરંતર, સતત, હૃદયના પૂરા ભાવથી પ્રાર્થનાભાવમાં રહો. આ બેઉ દિવસ તે જ પ્રકારના તાર મેં તમને મૂક્યા છે. એનું મહત્ત્વ સમજજો.

સર્વ પ્રકારના સંકોચ દૂર થયા વિના આપણામાંથી ભય નીકળી શકવાનો નથી. જેમ જેમ અનેક પ્રકારના સંકોચ દૂર થતા જાય છે, તેમ તેમ હૃદયની મોકળાશ પ્રગટતી જવાની.

દષ્ટ-અદષ્ટનો દૈવાસુર સંગ્રામ

સાધકના જીવનના પ્રત્યેક કર્તવ્યમાં એની ચૂક તથા યુદ્ધ બને રહેલા છે, Known (ચેતન) અને unknown (અચેતન) વચ્ચે એક સતત યુદ્ધ ચાલી રહેલું હોય છે, પરંતુ સાધકને તેની ગતાગમ પડેલી હોતી નથી. એનો એ રીતે તે સ્વીકાર કરી શકતો નથી. કાં તો એ પોતાની કોઈ સમજણને અંગે તેમ થવાવાનું સમજે છે કે તે સ્વભાવ અંગે કે કોઈક એવા કારણો તે આપી દે છે.

ચેતન હમેશ ઈચ્છે છે કે અચેતન એને જીતી ન જાય. ચેતનને અચેતનમાં પૂરેપૂરો પ્રવેશ પામીને ત્યાં સંપૂર્ણપણે વ્યક્ત થવું છે. અચેતન એક ઈંચ પણ એમને એમ મૂકી દેતું નથી. અહીં ચેતનાનો અર્થ જેટલો વિસ્તારીએ તેટલો ઓછો.

સાધનાની ઉત્તરોત્તર કક્ષામાં અનંત પ્રકારના સંગ્રામ પ્રકટે છે. એમાં જીવ હારતો, જીતતો, અંતરની શક્તિને વધારતો એક એવી

નિર્ણયાત્મક અને નિશ્ચયાત્મક સ્થિતિ પર પ્રકટે છે કે જે વેળા પછીથી એની શક્તિમે ક્યાંયે હારવાપણું રહેતું નથી. એવી રીતે તેની આંતરિક શક્તિ સતત બઢતી રહેતી હોય છે. સાધનાની કક્ષામાં તેની આંતરિક શક્તિ કદીક હાર પામતી જણાય, છતાં એ હારને વશ થઈ જતી હોતી નથી. આવા પ્રકારના આંતરિક યુદ્ધનું પ્રતિબિંબ બહાર પણ પડતું હોય છે ને એની અસર પણ છે.

પૂર્ણ નિઃસ્પૃહતા પછી જ ચેતનમાં પ્રવેશ

આપણે ભગવાનનો ભાવ મેળવવો છે એ પણ એમ તો એક 'desire' ઇચ્છા થઈ. પણ અંતે તો એ પણ નિર્મૂળ થઈ જવાની. કોઈ પણ ઇચ્છા રહેલી ન હોય, કોઈ પણ જાતની સમજણ, કલ્પના, માપ, ગણતરી, રાગદ્વેષાદિ દ્વંદ્વો રહ્યાં ન હોય,—એ બધાયે જતાં રહે, એ બધાંથીયે સંપૂર્ણ મુક્તિ મેળવાય—તો જ ચેતનાના અનુભવના પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરી શકાય. ત્યારે કંઈક અનુભવ થવાની દશામાં પ્રકટેલા ગણાઈ શકાઈએ, બાકી તે વિના આપણું જીવન અધુરું છે એમ સમજીએ

ચિરસ્મરણીય સંસ્મરણ

આપણા જીવનમાં આ શુભ ધન્ય દિન સદાય સ્મરણીય રહો! સદ્ગુરુના ચરણકમળની પગલીઓ આપણા હૃદયમાં અંકિત રહો. નોકરને દર્શન આપવા માટેની વિનંતીના પત્ર સાથે દસ રૂપિયા મૂક્યા તેનો વાંધો ન હોય, પણ એની પાછળ જે ગણતરીઓ રહેલી છે તે પર ઘણો આધાર છે, એટલે એવું ન થયું હોત તો ઠીક. પરંતુ થઈ ગયા કેડે તેનું રહ્યા ન કરે, તે સાધકે ખ્યાલમાં રાખવાનું છે.

શરીરની આળપંપાળ

આ શરીરનું વજન ૯૮ થઈ ગયું છે. હવે પાછું ઠીક થવા લાગ્યું છે. ગઈ કાલ બપોરથી સારું છે. શરીર પર જ જે સાધક લક્ષ રાખ્યા કરે એનો કશો પત્તો ખાય નહિ. શરીરનો ધર્મ તો વધવા-ઘટવાનો છે. તેની આળપંપાળ ન થાય.

ભાવ ખાતર જ ભાવની અગત્ય

પ્રત્યેક કર્મની પાછળ અંતરસ્થ ભાવના કેવી ને કેટલી જ્ઞાન-ભક્તિપૂર્વક જાગ્રતપણે હોય છે, એના પર જ બધો આધાર રહે છે. સોનાના કટકાને જોરથી ભાર દઈને કસોટી પર ઘસવાથી એના ટચમાં જરાક જેટલો કંઈક વધારો પ્રગટે છે, તેવું કર્મમાં પણ સમજવાનું છે. જો કે આ ઉપમામાં પૂરતી યથાર્થતા નથી સોનાને કસોટી પર વધારે ભાર દઈને ઘસવાથી માત્ર રજ જેટલો ફરક પડે, પરંતુ કર્મમાં તો ભાવનું જેટલું વધારે લક્ષ દઈને મહત્ત્વ આપીએ તેટલો કર્મમાં ફરક પડે છે કર્મ મહત્વનું નથી, તેની પાછળની ભાવના કેવી ને કેટલી છે તે મહત્ત્વનું છે. એટલે આપણે તો પ્રત્યેક કાર્યની પાછળ ભાવનો જ ખ્યાલ દૃઢપણે રાખ્યા કરીએ ને તે પણ કોઈ પણ પ્રકારની અપેક્ષા વિનાનો, હેતુ વિનાનો, ભાવ ખાતર જ ભાવ રાખીએ તો આપણું કામ આગળ ધપે.

સાચી ભાવના એળે નથી જતી

જ્યારે જ્યારે ઉત્તમ ભાવવાળી એકાગ્રતા જામે છે ત્યારે ભ્રુકુટિમાં એવું થાય છે તેવી વેળાએ ધ્યાનમાં બેસવાનું કે નામસ્મરણ કરવાનું સૂઝે તો તે ઊંડુ જાય. તમને એક વાર ભ્રુકુટિએ લક્ષ રાખીને ધ્યાન કરવાનું સૂચવેલું, પણ તે ફાવી શક્યું ન હતું હવે તમને થયેલા અનુભવથી તે સમજાયું હશે અનુભવ વિના આવી બાબતો સ્પષ્ટપણે સમજી શકાતી નથી ભગવાનની પાસે ખરા દિલથી પ્રેમભક્તિપૂર્વક જવાને જે મથે છે, એને તે સ્વીકારવાનો જ છે જે ભાવના જીવનમાં મળેલી છે એને હૃદયમાં ઉતાર્યા કરશો, વર્તનમાં પ્રગટાવશો. ભાવના વર્તનમાં પ્રત્યક્ષપણે ન પ્રગટે ત્યાં સુધી પૂરી ખપની નથી. ભગવાનને શરણે જવાથી કશું બગડતું નથી એની ખાતરી રાખજો. એના ચરણકમળે હૃદયના ઉમળકે સમર્પણભાવે (કશીયે અપેક્ષાની દૃષ્ટિ, વૃત્તિ વિના) જે જે આપ્યું હશે તે તે બધું ભગવાન કંઈ પોતાની પાસે રાખવાનો નથી, ભક્તને તેનું વળતર જરૂર મળ્યા કરે છે. સાચી

રીતની પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકની ભાવનાથી થતી જતી સાધના વડે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, બળ, ઉત્સાહ, હિંમત, ધીરજ વગેરે વગેરે ગુણ પ્રગટ્યા કરે છે. યોગ્યપણે સાધના થયે જવાનાં તે માપ-લક્ષણ છે. આપણે સાધનામાં પ્રવેશવાનું કર્યું છે, તો તેની યોગ્ય રીતે ને ભાવનાએ વર્તવાનું છે. કુમળા છોડને સંભાળવાનો રહે છે. એને જળસિંચન કરવું પડે છે, નહિતર તો એ સુકાઈ જાય. માટે સંભાળ રાખ્યા કરશો.

સ્ત્રીહૃદયની શક્તિ

જગતના જીવનમાં આપણને સ્ત્રીહૃદયશક્તિનો અનુભવ થયો નથી. પુરુષ ગમે તેવું ભલેને કરતો હોય, પણ એની પાછળ સ્ત્રીની સૂક્ષ્મ ભાવના કામ કરી રહેલી હોય છે. કર્મમાં પ્રેરાઈ શકાવાને કાજે કોઈ ને કોઈ ભાવના તો હોય છે જ. સૂક્ષ્મપણે ને સ્થૂળપણે સ્ત્રીહૃદયશક્તિની અસર પુરુષના જીવન પર થયા વિના રહી શકતી નથી. પુરુષ કે સ્ત્રી, કોઈ ક્યાંયે પણ પોતાની એકાંતિક ભાવના વડે કશામાં પરોવાતું નથી.

હરિ : ૐ ટ્રિચિ, તા. ૨૨-૨-૪૩

અપ્રતિમ દિવ્ય અનુભવ

ગઈ કાલે તાંજોર છોડ્યા પછી આનંદની લહેર વધવા લાગી. બ્રહ્મરંધ્રમાં અંદરબહાર બધો પ્રદેશ ખુલ્લો થઈ ગયો. રોમેરોમમાં આનંદ આનંદના ઉત્સવનું થનગનાટ કરતું નૃત્ય પ્રસરેલું હતું. તેવું અત્યંત ઉત્કટ માત્રામાં પોણો કલાક હતું. ત્યાર પછી થોડુંક ઊતરતું હતું, તે રાત્રે પાછું ચઢતું હતું. જો કે ક્રિયા સળંગ, પ્રશાંત, સક્રિય, વેધક, છંદોમય અને સુખદ હતી તો પણ તે પીડા કરતી હતી; કારણ કે જ્યારે પસાર થતી હતી ત્યારે તેને પોતાનો માર્ગ કરવા માટે કંઈક સખત ગાંઠ કાપવાનું બનતું હતું. આમ છતાં અતિશય આનંદને

માન્યો દુઃખ તેના ત્યાં લાગતું ન હતું અને ત્યાં તે દુઃખના અનુભવનું ભાન તો હતું જ.

ઉપર્યુક્ત અનુભૂતિની લાગણીઓ, માનામાં ને માની એમ પારસ્પરિક હતી અને ત્યાં તે ! તટસ્થ ભાવે એકલો અનુભવું છું એવી સાથે વિવિધ ક્રિયાઓ, અને આદતો, ચોથી, તેના ત્યાં ચારેની એકરૂપના-એકાત્મ્યના-એકત્વના એકમાં જ અનુભવાતા હોય, એવો તે ગીતા ગૈન હતો એ તો આપણાં હૃદયના બીજા પ્રત્યે જે હતો પ્રેમ હોય છે, એ પ્રેમમાં જેટલા પ્રમાણમાં એકરૂપના હૃદય હૃદય વચ્ચે જામતા જાંડ છે ત્યારે એનું અનુભવાયા વિના રહેવાતુ નથી, તે જાણુશો એમાં કઈ ખાસ મહત્ત્વ કે મહત્તા હોય તો તે પ્રેમના છે

આ સ્થિતિ તમને શાન્તિ તરમા નાખવાને નાન્ધો તાત્પૂર્વક એની કૃપાથી કરવાનું બન્યું હતું આટલું લખી રહેતા પ્રિયિયો પ્રિય ચંદ્રકાન્તભાઇનો કાગળ મળ્યો ને તેમાં તમોએ પ્રિય જે તાર કરેલો “ દર્શન બપોરે ત્રણ વાગે થશે હૃદયના પ્રણામ ” તે વાંચી આનંદ થયો

નોકરને દર્શન

નાકરને, નાકર હોવાના કારણે જ, ત્યાં દર્શન નથી મળતાં એ હકીકત માન્યામાં ને સમજણમાં ઊતરી શકતી નથી સાથે આવેલા નોકરને ત્યાં દર્શન નથી મળી શકતા એમ જે કહેતા હોય તે સાચું છે, એમ માનવાને કશું કારણ નથી તથા ત્યાંના સાધકો સાધના અંગે જે બધું કહેતા હોય તે પણ તેમની તેમની આગવી સમજણ હોય, તેમ પણ બને આપણે તેથી દોરવાઈ જવું નહિ તમારા નોકરને દર્શનનો લાભ નહિ જ મળે એમ માનવાને કશું કારણ નથી એને પણ દર્શન હવે પછી મળશે *

દરસ ન હોવા છતાં તમને દરસ થયા હોય એવી રીતે તેવી

* આજ નોકરને બીજે વર્ષે દર્શન કરવાની ત મળી હતી

પડવું એનું આંતરિક ગૂઢ રહસ્ય પણ હોવા સંભવ. એવી એની શકયતાનો સ્વીકાર કરીએ. એ પરત્વે ખુલ્લું મન રાખીએ તે પણ જરૂરી છે. એ માટે–એનાથી પરિણમતા ફળ માટે–નમ્રતા ને કદરભાવ પણ આપણે રાખીએ. પરંતુ એ થયું તે તેમ જ થયું છે એવું હાલમાં ભલે ન માનીએ પણ કોઈક કાળે આપણને તે સમજાય પણ ખરું. ભગવાનનો ભાવ જ્યારે કામ કરે છે અથવા તો આપણા આધારમાં તે સ્પર્શતો હોય છે, ત્યારે તે ને તે કાળે તેનું પરિણામ નીપજે એવું ન પણ બને. એની યોગ્ય અસર થવાપણાનો આધાર આપણા પર પણ રહે છે.

આપણે ઝટ ઝટ, ને હકીકત કરતાં વધારે પ્રમાણનું માની લેનારા ન થઈએ અને સાથે સાથે એ દિવ્યશક્તિની શકયતાઓને અશકય પણ ન ગણી કાઢીએ.

સદાય ગતિમાન રહેવું

અમુક દશા થતાં સાધક પોતામાં પોતાનું થતું મરણ ને જીવન સંમજી શકવાની ભૂમિકામાં પ્રકટે, ત્યારે તે પરત્વે પણ એનું લક્ષ ન રહેતાં, પ્રત્યેક સ્થિતિમાં ફેરફાર થતો જવાનો છે, એમ સમજીને કયાંયે એણે સલામતી ભોગવવાની હોય નહિ; ને એણે એકમાંથી બીજામાં ને બીજી અવસ્થામાંથી ત્રીજીમાં એમ ગયા જ કરવાનું છે. પરંતુ તે સાથે સાથે તેમાં પણ કયાંયે ભેરવાઈ પડવાનું નથી. એમ જતાં જતાં ને એમ જે તે બધાં પરત્વે તટસ્થ રહેવાયા જતાં આપણે ભાવની ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ કક્ષામાં પ્રગટતા જઈએ છીએ.

લેખકની ઉત્કટ હમદર્દી ને શુભ વાંછના

તમને બધાંને હું જે કહું છું તે આ જીવનની પોતાની પ્રત્યક્ષ અનુભવની સાબિતી વિના કે માપ–લક્ષણ વિના કહેતો નથી. તીર્થના આ ગાળાના સમયમાં તમારા બધાંમાં મન ખેંચાયલું હોવાથી શરીરનું વજન જે ૧૦૮ રતલ હતું તે ૯૮ થઈ ગયું છે. આનું મહત્ત્વ તમે બધાં

કારણે દુઃખ હોવા છતાં લાગતું ન હતું: અને છતાં તે દુઃખના અનુભવનું ભાન તો હતું જ.

ઉપર્યુક્ત અનુભૂતિની લાગણીઓ, મારામાં ને મારી એમ પારસ્પરિક હતી અને છતાં તેનું હું તટસ્થ ભાવે એકલો અનુભવું છું. એકી સાથે ત્રિવિધ ક્રિયાઓ, અને સાક્ષી, ચોથો; તેમ છતાં ચારેની એકરૂપતા–એકસામ્યતા–એકરસતા એકમાં જ અનુભવાતાં હોય, એવો તે લીલા ખેલ હતો. એ તો આપણા હૃદયમાં બીજા પરત્વે જે હૃદયનો પ્રેમ હોય છે, એ પ્રેમમાં જેટલા પ્રમાણમાં એકરૂપના હૃદય હૃદય વચ્ચે જામવા માંડે છે ત્યારે એવું અનુભવાયા વિના રહેવાતું નથી, તે જાણશો. એમાં કંઈ કશાં મહત્ત્વ કે મહત્તા હોય તો તે પ્રેમનાં છે.

આ સ્થિતિ તમને બધાંને લક્ષમાં રાખવાને કારણે જ્ઞાનપૂર્વક એની કૃપાથી કરવાનું બન્યુ હતુ. આટલું લખી રહેતાં પ્રિયથી પ્રિય ચંદ્રકાંતભાઈનો કાગળ મળ્યો ને તેમાં તમોએ પ્રિય જે તાર કરેલો: "દર્શન બપોરે ત્રણ વાગે થશે. હૃદયના પ્રણામ:" તે વાંચ્યો, આનંદ થયો.

નોકરને દર્શન

નોકરને, નોકર હોવાના કારણે જ, ત્યાં દર્શન નથી મળતાં; એ હકીકત માન્યામાં ને સમજવામાં ઊતરી શકતી નથી. સાથે આવેલા નોકરને ત્યાં દર્શન નથી મળી શકતાં એમ જે કહેતા હોય તે સાચું છે, એમ માનવાને કશું કારણ નથી; તથા ત્યાંના સાધકો સાધના અંગે જે બધુ કહેતા હોય તે પણ તેમની તેમની આગવી સમજણનું હોય, તેમ પણ બને. આપણે તેથી દોરવાઈ જવું નહિ. તમારાં નોકરને દર્શનનો લાભ નહિ જ મળે એમ માનવાને કશું કારણ નથી. એને પણ દર્શન હવે પછી મળશે. *

હરસ ન હોવા છતાં તમને હરસ થયા હોય એવી રીતે લોહી

* આજ નોકરને બીજે વર્ષે દર્શન કરવાની રજા મળી હતી.

સમજજો ને ત્યાં એવો એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત ભાવ પ્રગટાવજો. અમારે લિયે તો તે સ્થળ સાથે કશી જુદાઈ નથી

ધ્યાન દ્વારા આપણને ત્યાંથી કંઈક વધારે મળવા સંભવ છે તે જરૂરી આનંદાશ્રમમાં જપ ઉપર વિશેષ મદદ હૃદયની ભક્તિથી આપજો

હરિ ૐ ત્રિચિ, તા ૨૪-૨-૪૩

શિખરિણી મંદાક્રાન્તા

ઊંડું કે હૈયામાં હૃદય સરસા એક ભાવે રહીને
મથ્યા રહેવું તેવું ઉર ઉમંગો આણીને આણીને તે,
સ્વભાવે જે લાગે સરસ-નરસું એથી સ્થિર ચિત્તે
-રહીને તાટસ્થ્યે વરતવું રહ્યું, ભાવ જેથી વધ્યો રહે

ખુલ્લા થવાપણું

તમને જે મુંઝાવવાપણું લાગેલું છે, તે અંગે તા ૨૩-૨-૪૩ના કાગળથી જો ખુલાસા જેવું થઈ ગયું ન હોય તો જરૂર પુછાવશો કશું પણ મનમાં રાખશો નહી નોંધ કરી રાખશો ને રૂબરૂ પૂછી લેશો મારી આપેલી સમજણથી પણ હૃદયથી જો તે ન સ્વીકારાય તો એને એને અડપું કરવાનું ન જ રાખવું પરંતુ એનો સ્વીકાર કરવા માટે આપણું હૃદય તો ખુલ્લું રાખવાનો પ્રેમથી પ્રયત્ન કરતા રહેવું

થવાપણું

આ માર્ગમાં જેટલું વધારેમાં વધારે ખુલ્લું રહેવાયા જવાય તેટલું વધારે ઉત્તમ છે સંપૂર્ણ તાટસ્થ્ય પ્રગટ્યા વિના ખુલ્લું રહેવાનું અશક્ય છે ત્યાં સાધકને માત્ર જે ખુલ્લું રહેવાનું કહેવામાં આવે છે તે વાત તો સાચી છે પરંતુ કેટલામાં ત્યાં એવું સંપૂર્ણ તાટસ્થ્ય પ્રગટેલું હશે! ખુલ્લા થવું કે ખુલ્લા રહેવું એ એમ ને એમ તો શક્ય નથી તે પણ માગી લે છે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની તે

પરત્વેની સપૂર્ણ જાગ્રતિ જો પૂરેપૂરુ ખુ'નુ થવાય તો તો સાધનાનુ કામ સરળ બની શકે ખુલ્લા થવુ એટલે જીવ પ્રકારની સમજણ, રીત, માન્યતા, ટેવ, આગ્રહ તથા અનાદિ કરણની પ્રાકૃતિક ધર્મથી મુક્તિ આવુ ખુ'ના થવુ તે જ્ઞાનપ્રકારનુ ખુલ્લા થવાપણુ ગણાય એવુ ખુ'ના થવાપણુ એટલે જ્ઞાનાત્મક શરણાગતિ એવુ ખુ ના થવાપણુ એટલે જીવનુ જીવપણુ ટાળવાની મગળમય પ્રાથમિક ભૂમિકા ખુલ્લા થવુ એટલે જીવ પ્રકૃતિએ જીવ પ્રકૃતિમાથી મુક્તિ મેળવીને ચેતનના પ્રદેશમા પગના માડવાના મગળાચરણ ત્યાના સાધકને એમ જે કહેવામા આવે છે-એમ સાભળ્યુ છે-કે 'અહી તો માત્ર ખુ'નુ જ થવાનુ છે, એટલે બીજુ બધુ કામ થઈ રહેશે,' તે જો ઉપરના અર્થમાં ઘટાવીએ તો યોગ્ય પણ ગણાય પરતુ કોઈ સાધક જે કઈ કહે તે તેના સપૂર્ણ અર્થમા માની લેવાની જરૂર ન હોય સદ્ગુરુના વચનના તાત્પર્યને તેની સપૂર્ણ જ્ઞાનાત્મક દશાથી ગ્રહણ થવુ એ કઈ જેવુ તેવુ કર્મ નથી સૌ કોઈ પોતપોતાની અધુરી રીતે તે સમજતુ હોય છે માટે આપણે તો કઈ કશા વિષે મત ન બાધવો કઈ કશા વિષે મત ન બધાય, કઈ કશા વિષે વિચારવાનુ ન બને, કઈ કશા વિષે આમ કે તેમ ન વર્તાય, તેનુ નામ પણ ખુલ્લા થવાપણુ છે તે જાણશો

વિવેક તો રાખવો જ

શ્રીમાએ જે પ્રસ્તાવના લખી છે, એની નકલ તમે લખી મોકલી છે તે વાચી છે પરતુ સાધકે તે તે બધુ વિવેક રાખીને કર્યાં કરવાનુ છે નહિતર વૈષ્ણવ ધર્મમા પણ એ જ લક્ષણ છે, કિતુ આજે એનો જ્ઞાનભાવે સદુપયોગ થઈ રહેલો નથી કારણ કે જેમણે જેમણે એ બધુ કર્યા કર્યું તે જડતાભરી રીતે, ગતાનુગતિક રીતે ને અજ્ઞાનથી,— જ્ઞાનભક્તિથી સમજી સમજીને જીવનને ઉચ્ચતર લઈ જવાની ધગશ વગર એમાથી એનાથી નીપજતા જતા પરિણામને તો તે જોતા ન રહ્યા. અંતે એમાથી સમાજને લાભ ન થયો, પરતુ જડતા લાધી

ભાવના સર્વ ક્ષેત્રમાં પ્રસરવી ઘટે

આપણે સમાજ મંદિરમાં કે ઘેર પ્રાર્થના વગેરે કરતા હોય છે, ત્યારે, તે વેળા હૃદયની સચ્ચાઈ ને થોડા ઘણે પણ ભાવનાવાળા તે જરૂર હોય છે, પરંતુ એમાથી પ્રગટતી ભાવનાનો વિસ્તાર જીવનનાં અન્ય ક્ષેત્રમા થયા કરતો નથી, એટલે તે તે ક્ષેત્રનાં કર્મમા એમનો સ્વભાવ એવો ને એવો રહ્યા કરે છે જ્યારે આપણે તો તેવી સાધનાની ભૂમિકાની ભાવનાનો વિસ્તાર અને તેનો જ્ઞાનપૂર્વકનો અમલ જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોમા કર્યા કરતા રહીએ તો જીવનની ભાવના વિસ્તૃત થયાં કરે. એમ જ્ઞાનપૂર્વક વર્તતા, જીવનમા અન્ય ક્ષેત્રોમા સ્વભાવનુ રૂપાંતર થતુ રહે તેમા તે મદદકર્તા પણ નીવડી શકે છે જેમ વાયરલેસની શોધ વૈજ્ઞાનિક કરી ખરી, પરંતુ એને જ્યા સુધી પ્રત્યક્ષ ક્ષેત્રમા મુકાઈ ન હતી, ત્યા સુધી બધાને એનો લાભ નહોતો મળી શકતો, તેના જેવુ કંઈક આ ગણાય

મહાન સત્યની અવહેલનાનાં કારણો

વૈષ્ણવ ધર્મમા ગુરુમહારાજ એવા નીકળ્યા કે જે ધર્મના સિદ્ધાન્તો હતા તો જીવનને ઉચ્ચતર દિવ્ય બનાવવા કાજે, પણ તેવા પવિત્ર કાર્યમા વાપરવાને બદલે તેઓ તો તેમને પોતાના સ્થૂળ વૈભવવિલાસને માટે વાપરવા લાગ્યા ને જનતામા એ સિદ્ધાન્ત ઉપર સર્વ ભાર બધી રીતે અપાયા કરાય એવી રીતે ને પ્રકારની ભક્તિનો પ્રચાર થયા કર્યો, અને પ્રકૃતિના રૂપાંતર તરફ સાધકની દૃષ્ટિને ખોલવાનો કે કેળવવાનો પ્રયત્ન તો થયો જ નહિ એના પરિણામે આવા મહાન સત્યની જગતમા આજે અવહેલના થઈ રહેલી જણાય છે, તો તેવુ આપણામા ન થવા પામે તે જોવુ રહ્યુ. બાકી સત્યનો આપણે કેટલી ને કેવી ભાવનાથી અમલ કરીએ છીએ તેના પર આપણા જીવનમાં સત્યના ટકવાનો આધાર છે

સાધનાની યોગ્ય સમજણ

સાહજિક રીતે ને આપમેળે તેના પરિણામ આપણામા જણાતા ઘટે તે જો ન જણાતા હોય તો સાધકે ચયમાનુ જોઈએ નહિતર તો તે ખાનામા પડેલો જવાનો પોતાની શક્તિઓનુ રૂપાતર થતુ જતુ હૃદયથી એ અનુભવી શકતો હોય તો જ સાધના એ સાધના છે નહિતર એ સાધના, એ તો વળગાડ છે એમ સમજો એને એવા સાધનાને ફગાવી દેવાને વાર પણ ન લગાડવી જોઈએ પરતુ આમ કરતા પહેલા આપણે પોતાની જાતને પૂરેપૂરી તટસ્થતાથી તપાસી લેવી ઘટે છે તે ઉપરાત સાધનાની ભાવનાથી પ્રેરાઈ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની જાગ્રતિ મેળી મેળીને તે પ્રમાણેનુ મોળે મો । વર્તન આપણાથી બન્યા કરે છે કે કેમ અથવા તો આપણી તેવા પ્રકારની જાગ્રત ભાવના આપણા થતા જતા પ્રત્યેક વહેવારવર્તનમા અને કર્મમા ઊતર્યા કરતી હતી કે કેમ —આ બધુ આપણે સપૂર્ણ તટસ્થતાથી અવલોકીને જાતને તપાસી લેવી ઘટે છે આવુ આપણે કરી શકતા હોઈએ તે તે યોગ્ય નાનમ પ સુ હાર તો આપણે ઉપર લખ્યુ છે તે પ્રમાણે વિચારવાને સાત તાલાળા કીએ તેમ હતુ, તે વિના નહિ આમ લખવાનુ મન થયુ આજે તમા I પુસ્તકવાચનુ કમાટ ઉઘા ના The history of the sect of Maharaj (પુષ્ટિમાર્ગના મહારાજના સપ્રદાયનો ઈતિહાસ) એ ચોપડી હાથમા આવી અને તે પ્રખ્યાત 'નાએબલ' કેસની જાણી તે ઉપરથી આ વિચારો લખવાનુ મન થયુ તે સાંજ છે કે આવુ તો ઘણી વાર લખ્યુ છે છતા ઉપર જે લખ્યુ છે તેને મહત્ત્વ આપીને જેટલ વર્તાય તેટલ ઉત્તમ

જો ત્યાના કોઈ સાધક સાથે શુદ્ધ ભાવનાના ક્ષેત્ર સિવાય બીજી રીતે સબધો ન હોઈએ તો આપણી સાધનાના સમયના ગાઢના સમયમા તેવા સાધક માટે તેવી પ્રાર્થના જરૂર રી રાગવ પરતુ એવી પ્રાર્થના કરવાને આપણને પ્રેરાવાનુ બન્યુ, તેથી સૂક્ષ્મપણે મન

તે બાબતમા કોઈ પણ પ્રકારનુ અહમ્ મેળ્યા ન કરે તે પણ સાધકે લક્ષમા રાખવાનુ છે

આ બધુ બરાબર છે

આધ્યાત્મિક બાબતમા કઈક સૂચન હોય કે હકીકત જણાવેલી હોય તો તે બાબતમા ખુલ્લુ દિલ રાખવુ, તે જરૂરી છે તેવુ વર્તન આપણુ પ્રગટેનુ -હે ને તેવી જ્ઞાનપૂર્વકની સમજણ રહે તે પણ આવશ્યક છે જેનો આજે સ્વીકાર નથી થઈ શક્તો તેનો કાલે સ્વીકાર થવા સંભવ પણ હોય ને તેમ થયા વિના સંતોષાવાનુ ન રખાય તે પણ યોગ્ય છે

આપણો ધ્યાન આપણા પૂરતો જ રહે તો તે ઉત્તમ બીજાના સત્કર્મની કદરથી હૃદયને પ્રેમભાવે ભીજાવવુ જોઈએ પણ આપણે તેવુ નહિ કરીએ તો બીજાને ઠીક નહિ લાગે અથવા બીજા આવુ ધારશે એવુ મનમા ન થવુ જોઈએ કદર જે કરવાની છે તે તો આપણો ગુણગ્રાહકતાનો ગુણ કેળવવા ને પ્રકટાવવા માટે.

સમર્પણની ભાવનાનો અર્થ

સમર્પણની ભાવનાનો સ્થૂળ અર્થ આપણે છોડવો ઘટે સમર્પણની ભાવનાનો વિસ્તૃત અર્થ તો એ છે કે જે તે કઈ બધુ એનુ જ છે તે તે બધુ એની રીતે એની ભાવનાવાળા જીવનમા, અને એવા જીવનને વધારે ને વધારે દિવ્યતામા પ્રગટાવવાને માટે, તે તે બધાનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો ઉપયોગ તેવી તેવી ભાવના, દૃષ્ટિ ને વર્તનથી થયા જાય ને પાછુ તે પણ એને જ સોંપાયા કરાય એનુ નામ સમર્પણ સ્થૂળ બધુ આપી દીધે જો આપણાથી તે પ્રકારનું વર્તન ન બન્યા કર્તુ હોય તો પેલુ આપેલુ અર્થ વિનાનુ ગણાય જેમ જગતમા એકાદ લાકડી કે કઈક હથિયાર પાસે હોય છે, તો એની એક પ્રકારની હૂફ રહ્યા કરે છે તેમ ભાવના પણ એવી એક શક્તિ છે એના અનુશીલન-પરિશીલનથી, સતત અભ્યાસથી જીવનમા એની હૂફ, ઓથ, મદદ અનુભવમા પ્રગટી ઘટે

ભાવના અને કર્મ

ખાલી કેવળ સ્થૂળ કાર્યનો કશો અર્થ ન હોય. જે એનું સ્થૂળપણે અપાયાં કરાય ને તેની પાછળ જીવતી જાગતી ભાવના જો ન હોય તો એવા સ્થૂળપણાના કર્મથી કશું ઉચ્ચ પ્રકારનું જીવન પ્રગટવાનું નથી તે જાણશો. કર્મનો જે રીતે ઉપયોગ થાય ને એવા ઉપયોગમાં જે પ્રકારનો રસ લેવાયા કરાય તે પ્રમાણે કર્મનું પરિણામ આવવાનું શક્ય બને છે. કર્મની સાથે ભાવનાનો સંબંધ રહે છે. જો તે સાથે ઉચ્ચ, રમ્ય ને દિવ્ય ભાવનાનો મેળ નહિ મળેલો હોય, તો તેવાં કર્મમાં મન તેના સ્વભાવ પ્રમાણે જોડાયેલું રહેવાનું, અથવા તો માત્ર એક ટેવ કે ધરેડ પ્રમાણે તે થયા કરવાનું. એટલે એમાંથી નવા પ્રાણ, નવચેતના કદી જન્મી શકશે નહિ. સાધકને મળતાં કે થતાં જતાં સકળ કર્મ એના હૃદયની ભાવનાથી સમજણપૂર્વક થવાવાં ઘટે છે.

જાગ્રતિ એ જ યોગ

જીવનના સાધકે આ બાબતમાં સંપૂર્ણપણે જાગ્રત થઈ જવું પડશે. ગમે તેમ કર્મ કર્યે એને ચાલવાનું નથી. પ્રત્યેક કર્મમાં જાગ્રતિપૂર્વકનો તેના હેતુનો ખ્યાલ તેને જન્મવો જોઈશે. એમ કરતાં કરતાં તે પ્રકારની અખંડિત જાગ્રતિ તેનામાં પ્રગટવી જોઈશે. તેવી સતત એકધારી પ્રકટેલી જાગ્રતિ, પછી તો તેના અનાયાસપણામાં પ્રગટી જશે. આમ ન બન્યું હોય ત્યાં સુધી સાધકે સતત જાગ્રત પ્રયાસમાં રહેવું જોઈશે. કોઇક વાર નીચી ભૂમિકામાં ઊતરી પડાય તો તેવી ભૂમિકામાં હોવા છતાં પણ પોતાની પ્રગટેલી ઉચ્ચ સ્થિતિની જ્ઞાનપૂર્વક ભાવના પ્રકટાવી પ્રકટાવીને તેને કેટલી જાળવાઈ રખાય છે, તથા પોતે જે સ્થિતિમાં ઊતરી પડ્યા છીએ તેનાથી પર રહીને પણ ત્યાંનાં થવાનાં કર્મો પોતે કેવી રીતે કરે છે, તે જેવાની ઉત્તમ તક એને એવી નીચલી ભૂમિકામાંથી મળે છે. અને તેથી કરી તેવી તેવી સ્થિતિ-

મારી પોતાની યોગ્ય સમજણ કેટલી પાકી થઈ રહી છે અને પોતે હજી આ કોના હાથ ના તેમાં તે હાજર નથી થઈ જતો એ જ નહિ પરંતુ તેથી નીચલી દશાના પ્રસાદના ચહેરામાં તણાઈ ન જતાં તેનાથી ઉત્પન્ન અભિમાનના ભારથી પોતે કેના પ્રમાણમાં બની શકે છે તેનો નાનકડો નો અનુભવ તેને તેની દશામાંથી થાય આવો અનુભવ સાધકને થવો ઘણો જરૂરનો છે પોતે જે ભૂમિકામાં હોય, એનાથી વધારે જ્ઞાનાત્મક ભાર પ્રકટાની પ્રકટાવવાને ઊંચી ભૂમિકા પ્રગતિની હોંશ સાધનાના નિમા પ્રકટી જોવા મળે છે

અનુભવ

સાધકની પ્રત્યેક ભૂમિકા નક્કર અનુભવની સમજણ અને પરિણામ ઉપર ચાલે તો હોવી જોઈએ એનાથી ઉપરની ભૂમિકાઓ હોવાની શક્યતાઓનો તે સ્વીકાર કરે એની કલ્પના કરે એને આવકાર વાની હોંશ પણ રાખે પરંતુ અનુભવો માત્ર કલ્પનાના બળે એથી લાવવાનું તો ન થઈ શકે સાધનાની ભાવનાનું સમગ્રપણે હૃદયસ્થ થવું અંતરી ઊંડાણને એનું નિત્ય મનન દૃઢપણે જ્ઞાનપૂર્વકનું પરિશીલન પૂરેપૂરું વર્તનમાં થયા કરે એ જ અનુભવ પ્રકટાવવા માટેનું મહત્ત્વનું અંગ છે તે સાધકે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે તેવો અનુભવ કશાના આધાર વિનાનો હોતો નથી એને કે સ્વયંભૂ પ્રકટ્યા કરેલો હોતો નથી એવા અનુભવની આગળપાછળ કશી કલ્પના સમજણ માની લીધેલા કલ્પનાનું જોશ સંસ્કાર વગેરે વગેરે એવું કશું ન હોવું જોઈએ તે આપોઆપ પ્રકટેલો હોવો જોઈએ તે (અનુભવ) થયેલો હોય એને તેની યોગ્યતા ને મહત્ત્વની દૃષ્ટિ સાથે જે સાધક હૃદયથી સ્વીકાર કર્યો કરીને પ્રેમભાવથી હૃદયથી એની નિષ્ઠા રાખ્યા કરે છે ને એની શક્તિ પર પોતાના જીવનનું સર્વ કંઈ ન્યોછાવર કર્યા કરે છે તો તેને જીવનમાં પ્રકટેલો તેવો અનુભવ આગળનો માર્ગ ખુલ્લો કરીને બનાવ્યા કરે છે ને તેમાં પ્રવેશ કરાવ્યા કરે છે આમાં ભ્રમણામાં પડી જવાનો કદી સંભવ રહેતો નથી

સાધના અને ભાવ

સાધનાને માટે જોઈતાં બળ, શ્રદ્ધા ને દૃઢ સંકલ્પ જ્યારે પૂરેપૂરાં પ્રકટે છે, ત્યારે સાધક એકની એક સ્થિતિમા પડેલો નથી રહી શકતો. દૃઢ સંકલ્પ, બળ અને શ્રદ્ધા એ તો જીવંત શક્તિ રૂપે છે. અને એની પ્રેરણાત્મક ભાવના આપણા જીવનવહેવારવર્તનને કર્મમા જ્યારે પ્રકટે છે ત્યારે સાધક પૂરેપૂરો સાબદો બને છે તેની આંખો ખુલી જાય છે ત્યારે તે કંઈ રેતીમાં નાવ ચલાવતો હોતો નથી જો કે જગત તો એને એવું જ કહેતું હશે પરંતુ એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ એને બીજું જ કહેતો હશે એટલે એવો તો પોતાના પર જ, પ્રભુ પર જ, મુસ્તાક રહેતો હોય છે એવાને પછી ક્યાય છેતરાવાપણુ રહેતુ નથી સાધનાના ભાવ પ્રમાણેનો વિચાર, તે પ્રમાણેનુ કર્તવ્ય ને તે પ્રમાણેનું તેનુ વર્તન એ ત્રણેમા સાધકે સમજી સમજીને સુમેળ પ્રગટાવવાનો છે તે જાણવું એવો સુમેળ પ્રગટતો જ્યારે અનુભવાય, ત્યારે સાધકને આપમેળે નિશ્ચિતતા પ્રગટે છે

જેમ કોઈ કરોડાધિપતિ ધનિકને બે ચાર પૈસામા વૃત્તિ જતી નથી, તેમ સાધનામા પ્રચંડ, પ્રખર મહત્વાકાંક્ષાવાળાને 'ધર્મ, અર્થ ને કામમા' દિલ ચોટતુ નથી એનો બધો જ પુરુષાર્થ તો દ્વંદ્વાતીત ને ગુણાતીત કેમ થવાય? એની સ્થિતિ પરત્વે ચોટ્યા કરતો રહેવાનો છે એવુ થતા પોતે દૃઢ સ્થિતિવાળો સાધક થયો છે, એમ માનવાનુ છે પછી તો આકાશવૃત્તિ ઉત્પન્ન થયેલા એવા હૃદયમા રાગદ્વેષવાળા (જો કે એવુ પૂરેપૂરુ આકાશી તત્ત્વવાળુ હૃદય થઈ ગયુ હોય તો તેમ થાય જ નહિ, પરંતુ એવુ થવાની ક્રિયામા હોય ત્યારે) વિચારો માઠા ફળ નિપજાવે છે ઉપરના દોષોવાળા આંદોલનો ચિદાકાશમા મળી, પોતાના સ્વજાતીય દોષવાળા અંદોલનોને આકર્ષીને તે વિચારના આંદોલનોનુ ફળ સમષ્ટિમા ઉત્પન્ન કરાવે છે આમ પોતે જગતમા શાંતિને બદલે અશાંતિ જન્માવવામા મદદ કરે છે.

યોગ્યપણે વર્તવાનાં લક્ષણ

આપણને કોઈ મોટું ગણે, સાર ગણી સન્માન ને આદર આપે, ઉત્તમ કદર કરે, ઉત્તમ મોટા આસને બેસાડે તો આપણે એ અધિકારને પાત્ર નથી એમ સમજવું પરંતુ સર્વના કૃપાપાત્ર છીએ એમ જાણવું, ને બધાએ કૃપા કરીને એવો અધિકાર પ્રેમથી આપ્યો છે, એમ જાણી ગુનેગારની માફક ઘણો ઘણો સંકોચ સેવવો, અને ઈશ્વરનો આભાર માની સર્વની કૃપા યાચ્યા કરવી સામાના ઉપકારનો બદલો વાળી ન શકાય એવુ જ્યા હોય ત્યા ઘણી ઘણી હૃદયની આદરભક્તિ બુદ્ધિથી પ્રકટાવી પ્રકટાવીને જીવતી રાખ્યા કરવી જો એમ નહિ કરીએ તો કૃતઘ્નતાનુ મહા પાપ આપણને લાગવાનુ છે તે નક્કી જાણશો. આપણે બધાએ ઉપરની હકીકત ઘણી ઘણી જાગ્રતિથી લક્ષમા રાખવાની છે કારણ કે આપણે તો ચેતનને અનુભવવા તૈયાર થયેલા છીએ માટે કૃપા કરીને તે બાબતમા ચેતના ધર્મે પરમ તત્ત્વને મેળવવાના ઉપાયોના જાણનાર કરતા, એની પ્રાપ્તિના માર્ગના વિઘ્નોને યથાર્થ રીતે જાણનાર ને હામ ભીડીને એને પ્રભુકૃપાથી હઠાવનાર,—એને ઉત્તમ ગણેલા છે મનને ઉત્તમ ભાવનાવાળુ સતત રાખ્યા કરવાનુ છે તે ઉચ્ચ ભાવનાવાળું એમ ને એમ તો રહી શકવાનુ નથી એને કાજે કોઈ સાધન જોઈશે. એ સાધનનો એકધારો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો અભ્યાસ પ્રકટ્યા વિના તેવી ઉચ્ચ ભાવના કેવી રીતે પ્રકટી શકવાની છે? માટે તે પ્રકારનો અભ્યાસ ઘણો ઘણો જરૂરી છે અભ્યાસમા હેતુનુ જ્ઞાન પ્રકટ્યા કરે તે પણ જરૂરનુ છે આપણને સ્વાર્થની જ્યારે ખૂબ તાલાવેલી પ્રકટેલી હોય છે, ત્યારે આપણે જેમ સર્વનુ સારુ ખોટુ સહન કરી લઈએ છીએ, તેમ પરમાર્થના વિષયમાં પણ પ્રતિકૂળતાઓ જે જે પ્રકટે, તેને પ્રેમપૂર્વક સ્વીકારીને, તપશ્ચર્યાભાવે સહી લઈને કોઇના પણ ગુણદોષ ન જોતા સર્વને અનુકૂળતા કરી આપવી, તે પ્રભુની પ્રાપ્તિ થવામા સાધનરૂપ છે.

દોષનિવારણ

જો કોઇને પોતાના સ્વભાવનુ કે પ્રકૃતિના દોષનુ ભાન થયુ હોય,

ને તેમાં ઘણા ઘણા જ્ઞાનપૂર્વક અત્યંત પુરુષાર્થ કર્યો કરવા છતાં જો તે ન હઠે, તો એણે એના દોષોનું સંપૂર્ણ નિવારણ થઈ જાય તે કાજે પ્રભુના પ્રેમભક્તિપૂર્વકના સ્મરણમાં સંપૂર્ણ એમના પ્રભાવતાને અનંત મથ્યા કરવું જોઈએ. એના મનન, ચિંતન ને ધ્યાનમાં બનો સમય ગાળવાને માર્ગે પડે તેને ઉદ્યત થવું જોઈએ. સંબંધી, સ્વજનના વિચાર તથા વર્તનને ન જોતાં, તેમના કલ્યાણ તરફ જ આપણે તો ધ્યાન રાખવાનું છે, તે જાગૃતો જ્યારે તેઓને સમજાશે કે આપણે તો તેમના કલ્યાણમાં જ તત્પર રહીએ છીએ, ત્યારે તેઓ આપણા પરત્વે પોતાનું અનિકૂળ વર્તન છોડી દઈને આપણને અનુસરવાના હશે તો અનુસરશે

પ્રસન્નતા

જેનું હૃદય સદાય અવિરત પ્રસન્ન છે, એના ઉપર શુભ સંસ્કાર પડવાથી પ્રાપ્ત થનાર પ્રત્યેક પ્રસંગમાં આનંદને અનુભવવાની મનને સતત ટેવ પડે છે. પછી એને કોઈ વસ્તુ, પ્રસંગ, બનાવ અરુચિકર જણાતા નથી. જેમાં ને તેમાં આનંદ રમ્યતા ને માધુર્યને અનુભવવાનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો અભ્યાસ પાડવાથી મનને શાંતિ મળે છે, પ્રસન્નતા પ્રકટે છે, તથા એની તેજસ્વિતા ને શક્તિ ઓર વધે છે

હરિ ૐ કુંભકોણમ, ૨૪-૨-૪૩

અનુભવોનો ઉપયોગ

સાધકના જીવનમાં જ્યારે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ ને પ્રેમભક્તિ વધતાં જાય છે, ત્યારે જેના વિશે પૂર્વે કંઈ વિચાર ન કર્યા હોય તેમ છતાં અમુક કામ બની જાય તો તેની વાસ્તવિકતા અને એના દોરીસંચારપણાનો ખ્યાલ સાધકને પ્રકટી જવો જોઈએ ને સમજાવો જોઈએ તો જ તે તેના બીજા અનુભવોનો યોગ્ય ઉપયોગ લાભ લઈ શકે

પૂર્ણ જ પસ્તાવનાથી સિદ્ધિ મળે

કોઈ નોકરી વેપાર કરી રહ્યા તે પૂર જ્ઞેશથી ભાવનાથી સાધ।। પણ કર્યા કરે, એવી કલ્પના જરૂર છે પરંતુ એના ઉપરાંત જગતમા મ્યા મળે છ ? નોકરી વેપાર વ્યવહાર ને સાધના જુદા સાધના એમ બે જુદા જુદા ખાના પાડી નાખ્યે નહિ ચાલી શકે સાધનાનો ભાવ જ પ્રેમભક્તિપૂર્ણ મનો, મનુ દિવસો પૂરેપૂરો હોય તો તેવી ભાવનાનો જ્ઞાનપૂર્ણ મો ઉપયોગ સર્વ ક્ષેત્રમા થોડું ઘણું રાખે, તો સાધના સ્વભાવનુ રૂપાતર થતા વાર બને બાળ નહિ જેમ કહેતા આપણે વેપારની કશી ગતાગમ ન હતી ને તેમા કશી સૂઝ કે તૈયારી ન હતી અને તેમા ચાહીને કરીને ઝપલાવી સર્વ રીતે ને સર્વ ભાવે ન પડ્યા તો તેમાથી વેપારની બધી ગીરહમો એની સમજાઈ ને એની ચાવીઓ તથા કળા આપણને આવડી છે તેવુ જ આ સાધના માર્ગમા છે તે જાણશો આપણે પોતે જો એક ક્ષેત્રમા કરી શક્યા તે આ સાધનાના ક્ષેત્રમા પણ કરી શકવાના છીએ એવો દૃઢ આત્મવિશ્વાસ સાધકે પ્રગટાવવા જેવુ છે પોતે જે આત્મવિશ્વાસથી બીજા ક્ષેત્રમા કામ કર્યુ છે તે જ બળ આમા સમજી સમજીને વધારે કરી પ્રમાણમા પ્રગટાવ્યા કરવાનુ છે ત્યા જો ફતેહમંદ થઈ શક્યા તો આમા પણ કેમ નહિ થઈ શકીએ એમ તેણે વિચાર કરવાનો છે

અનુભવો

અનુષ્ટુપ

મરેલુ કો પૂરેપૂરુ માહેથી ઝૂમકુ યદિ
પોતાને તારવા શક્તિ પામે છે તે હરે નકી ॥

પારો જ્યારે મરેલો હો શક્તિ રોગ સુધારવા
આપમેળે મળે એને એવુ આપણ જાણવુ ॥

મહાત્મા ધન્ય કે જેણે મૃત્યુને ઘોળી પી લીધુ
એવી કૃપાની શી શક્તિ આજે તે જાણવા મથુ ॥

મૃત્યુને ભેટવામાંયે જેને પ્રેમ રહ્યા કરે,
મૃત્યુ ને જીવનુ–બેથી એનો નિત્ય વધે પરે ॥

ઉપરનું વખાણ એક કાગળિયામાં વણીને રાખી મૂક્યું હતું હસમુખભાઈ તે વાંચવા જતા હતા, ત્યારે મેં ખેંચી લીધું મહાત્મા ગાંધીજી અંગે રેડિયોમાં બ્રોડકાસ્ટ થઈ ગયા પછી તે કાગળિયું વાંચવા આપીને એમ કહ્યું હતું એક વાર તો જાગે જતું જતું ચેતન અમોને તક આપવાને પણ નહોતા દીધું એ પ્રસંગના સ્મરણના અનુભવ ઉપર C.નું વખાણ લખ્યું હતું ચંદુને કંઈ અસરવાનું, તે અંગે તા ૧૪–૨–૪૩ ના રોજ બહેનને પણ લખેલું ને તેમાંના એકાદ વાક્ય નીચે તેવા અંડર લાઈન પણ કરેલી તેવી રીતે કવિવર ટાગોરના શરીરના અંત વિશે પહેલેથી જાણવાનું બની શક્યું હતું ને હેમતભાઈ ખાનમાં મજામાં ફરવા નીકળેલા તે વખતે કંઈ પણ છાપાના સમાચાર જાણ્યા વિના તેમને તે હકીકત કહેલાપણું મનેનું આવા કેટલાક પ્રસંગો બન્યા છે આ બધું લખવામાં આ જીવનું મહત્ત્વ બતાવવામાં પ્રગટાવવાનો હેતુ નથી, પરંતુ સાધના માર્ગમાં આગળ જતા જતા આવી શક્યતાઓ પણ છે તે સમજાવવાને કારણે ઉપરની હકીકતો કહેવી પડેલી છે, તો તે અંગે મને માફ કરશોજી

વહાલ

નોંધી પડવા જેવા ગુણમાં બગતના મળતી નથી એ જણાવ્યું તે ઠીક થયું છે માટે કૃપા કરીને સરસ કે એવું કંઈ દૃઢપણે માની લેવાનું નાખશો નહિ લોટી પ ના વિશે આગળના કાગળમાં લખાયો ગયો છુ કોઈને કોઈ અમુક પ્રકારનું વહાલનું સંબોધન કરે છે તેથી કંઈ તે હૃદયમાં, તેવા માત્ર લખવાથી વહાલું થઈ શકવાનું નથી હૃદયમાં, વહાલા થવાપણું નાખવા વિનંતી છે બહારના એવા શુષ્ક વખાણથી ઠીક લાગતું નથી જે ભાવ હોય તે હૃદયમાં ઊંડા ઉતારીને કેળવીને વ્યવહાર વર્તનમાં પ્રત્યક્ષ ઉતારી શકીએ તો તે ખપનો છે બહારના ડોળમાનું મહત્ત્વ આપ્યા કરવાનું નથી જે તે કંઈ બધું હૃદયના ભાવથી બન્યા

કેરે તે જરૂરનું છે બહારના સાધન હૃદયનો ભાવ બતાવવા માટે ભલે જરૂરના હોય, પરંતુ અમુક વર્ષના તેના અભ્યાસ પછી જો તેવો ભાવ અંતસ્થ વર્તનમાં પ્રગટી શકતો ન હોય, તો તેના બહારના સાધન કશા ઉપયોગના નથી તે જ યુવકો આપણે એક તરફથી કાગળમાં 'વહાલો' એવું લખીએ અને બીજી તરફથી હૃદયમાં તેના પરત્વે ઉકળાટ ને અન્યથાભાવ પ્રગટતો હોય, તો એવું સ્વજનનું વર્તન મને તો ઘણું ઘણું ખૂંચે છે એવી ઉપરછલ્લી પ્રથાને ત્યાગવી ઘટે એના કરતાં ભાઈ ભાગે છોકરો વિરોધ કરે, ગાળ દે, તે વિશેષ સારું છે વહાલનો પ્રસાર ભલે કોઈ પોતપોતાની રીતે એકબીજા પરત્વેના કર્મમાં જો બનાવ્યા કરશે — અને તેમાં હૃદયની સાચી ભાવનાનો ઉત્તમ પડઘો પડ્યા કરશે,—તો તે વહાલ ક્રિયાત્મક યોગ્યપણે દર્શાવાયેલું લેખાશે મહત્ત્વ હૃદયના સાચા ભાવને દેવાનું છે હૃદયનો એવો પ્રેમભાવ પ્રગટે છે, ત્યારે તેવા પ્રેમભાવથી એકાગ્રતામાં કશો ઉકળાટ કે અણગમો પ્રગટતો હોતો નથી, તે જ યુવકો હૃદયની સરળતા, પ્રમાણિકતા, વફાદારી, ઉલ્લાસ, ઉત્સાહ, ખંત, ભાવના મઝેથી સ્વજન પરત્વે વહ્યા કરે, બીજાને જ વધારેમાં વધારે મહત્ત્વ આપ્યા કરાય, પોતે તો નીચામાં નીચા રહ્યા કરીએ, બાજાનું કંઈક કરેલું હોય તેની હૃદય સંપૂર્ણપણે કદર કર્યા કરે ને તેમ અનુભવે, પોતાપણાનો ખ્યાલ કંઈ કશામાં ન રહેવા દે, એવું એવું જ્ઞાનપૂર્વક વર્તાયા કરાય અને તે સાથે સાથે જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવના આપણા કર્મ ને વ્યવહારવર્તનમાં પ્રગટ્યા કરતી હોય તો ઉત્તમ

ખુલ્લા થવાપણું

આ જીવનમાં તમને પૂજ્ય માતાજીમાં ને પૂજ્ય રમણ મહર્ષિમાં દર્શન થયા તેથી શું વળે? તમને તેથી જો માગ કહેવાકરવામાં ને તે પ્રમાણે જીવન ગાળવામાં જીવતો જાગતો ઉત્સાહ, નદીના પ્રવાહના જેવો ન રહ્યા કરતો હોય તો તે બધું એટલે કે તેવા દર્શન થવા માટે મન તો મિથ્યા જેવા છે માટે સર્વ પ્રકારના સંકોચ કાઢી નાખીને સર્વ પ્રકારથી ખુલ્લા થવાપણું જેટલું બનશે, તો તેટલા પ્રમાણમાં કોઈના

વિષે કઈ કશુ સધરવાનુ નહિ બની શકે ખુલ્લા થનારાનુ બધી રીતે તમારે છે તે જાણશો

તાટસ્થ્યયુકત તાદાત્મ્યભાવ

ગાધીજીને પેશાબમા ઝેરી જતુઓ ઘણા જણાતા હતા, તે અગે 'આજે હવે નહિ હોય' તેનુ તા ૨૪-૨-૪૩ ને રોજ તે અગેનુ બ્રોડકાસ્ટમા જાહેર થયુ તે પહેલા, પેશાબ લઈને વહેલી સવારમાં હસમુખભાઈને તાત્કાલિક તપાસ કરાવી લાવવાને સુધરાઈના દવાખાનામા મોકલ્યા હતા આ હકીકત તમને પ્રેમભાવે જણાવી છે. ગાધીજી સાથેનો હૃદયની સરળતાભર્યો, ભાવ, અત્યત સ્નિગ્ધ માર્દવતાયુક્ત આદરભાવ, ૧૯ વર્ષ તે ક્ષેત્રમા કામ કરેલુ હોવાથી તેવો હૃદયનો પ્રેમભાવ રહેલો હોય, તે તે બધુ એટલે કે તેવા તેવા ભાવ તેમની સાથે તટસ્થતાયુક્ત તાદાત્મ્ય પ્રકટના તેમનુ આપણામા તેનુ તેનુ પ્રગટાવે છે જે સસ્મરણની પાછળ રાગ-આસક્તિ રહેલા હોય, તેવા સસ્મરણ ભૂલેચૂકે પણ જો ઊગે, તો તેમા જરાકે રસ લેવાઈ ન જાય તે પરત્વે સપૂર્ણ પૂરેપૂરી જાગ્રતિ રાખવી ઘટે છે જે કઈ કશામાં આપણાથી રાગ, આસક્તિ, મોહ, મમતા કે એવી દ્વદ્વની વૃત્તિમા પડાય, તેવુ કશુ આપણાથી થવા દેવાય જ નહિ તેવુ થાય તે જીવનનુ મરણ કહેવાય સાધકે એવા એના જીવનના થતા મૃત્યુમાથી વારવાર ઊગરી જવાની જ્ઞાનપૂર્વક આદત કેળવવી રહે છે કર્મ સાથે સાથે જો જીવનવિકાસની ભાવનાના હેતુનુ જ્ઞાન ને તેનુ બળ જીવતુ જાગતુ રાખી શકાય, તો તેવુ કર્મ જીવનમા પ્રેરણાત્મક શક્તિ અર્પ્યા કરે છે

હરિ ૐ ટ્રીચી, તા ૨૭-૨-૪૩

ગાધાજીની ધા

શિખરિણી મદાક્રાતા

હદે દૈવી ગુણો, પદકમળની દિવ્ય તે ચેતનાને
ગ્રહાવાને કાજે જરૂરી સઘળી, ઉદ્ભવ્યા સૌ કરો તે,

થવાયું ના તેવું જહિ સુધી હદે, પાત્રના યોગ્ય તેની
—કરી તે ના રહેશે, નિજ શરત તે સૌ કરતા દૂર છે

તેની સાધનાનું નિદાના પ્રકારનું અંતર્મુખીપણું પ્રગટના તેના તેના ગુણો ને તેની તેની તેની સમજણો ને તેની તેની ભૂમિકાઓ સાધકના જીવનમા પ્રગટતી રહેવાની નામસ્મરણની ભૂમિકા ત્યા વધારેમા વધારે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક દૃઢ થાય તેમ વર્તવાનુ કરગોજી ગાંધીજી અત્યારે નામસ્મરણની ભાવનાના એકાગ્રપણાથી પ્રગટતી ધૂનના પ્રતાપના આધારે જીવન જીવી ગયા છે એમની તેની ધૂન અત્યારે 'હે રામ' છે હે રામ ના ધ્વનિમા એમનુ અંતર ધા નાખી રહેલુ છે એમા એમના હૃદયનો દુઃખભર્યો આતનાદ છે એમા પીડિત હૃદયનો પ્રભુહૃદયને પોકાર છે હૃદયની તીવ્ર આક્રામણનો સૂર છે હૃદયના તંતુએ તંતુમા એમાથી જે અસુખ ઉપજી રહેલુ છે એની તે ગંભીર વ્યક્ત ગર્જના છે જેના સ્મરણની પાછળ એમણે પ્રાણને નિચોવી નાખી છે તેના ચરણમા આપણે ધા નાખવા જઈએ ત્યારે જીવનના અર્થ કંઈ વિચાર છોડીને જ જવાનુ હોય અસલના કાળમાં ચાલ્યુ લોક રાજા-મહારાજાને ત્યા ધા નાખવા જતા હતાં ત્યારે એમના ઉકેલ માટે કોઈ રસ્તો ન નીકળતો હોય ચારે બાજુથી હાથ હેઠા પડ્યા હોય ત્યારે તે પોતાનુ જીવન હૃદયની ધા નાખીને ત્યા ન્યોછાવર કરી દેતા એવી ધા ગાંધીજીએ ભગવાનના ચરણકમળમા નાખેલી છે હે રામ! હે રામ! એ એમનો અંતર ધ્વનિ છે એમની મીટ સતત એના પર જ મંડાતી રહેલ છે

નામસ્મરણ

આવો નામસ્મરણનો મહિમા જાણનાર આના કહેવું ગાનમા પણ તે જીવતા જાગતા હયાત છે નામસ્મરણનો મહિમા હું શુ કહી શકુ ?

અનેક સંતભક્તોએ ગાયો ગાયો તુલસીદાસે
શકે તે હું શું વર્ણી જાણુ ? ગાઉ શી રીત હું તે ?

માટે તમે બધા ઊઠતા, હરતાફરતા, સર્વ કંઈ કરતા કરતા પ્રેમ ભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક નામસ્મરણ કર્યાં કરશો તો ખપના છો બાકી તો ઊકરડે નાખવા જેવા

હરિ ૐ તાજોર, તા ૨૮-૨-૪૩

હૃદયની એકાગ્ર, એકાત્મભાવનાવાળી પળોમા શ્રીપ્રભુકૃપાથી અમુક અમુક સ્વજનના સ્મરણને અતરસ્થ ચેતનામા સભાળી રાખવાનો ભાવ રખાયા કરાતો હોય છે એથી કરીને જે કંઈ થવાનુ થતું હોય તે ભલે બનો કિંતુ તેવા ભાવને સ્વીકારાત્મક સાનુકૂળ ભૂમિકા હજી સ્વજનમા પ્રકટેલી અનુભવી શકાતી નથી, તે મારે મન મોટુ દુખ છે

ભાવનુ મહત્ત્વ

કંઈ પણ કશાથી જરા પણ ઊચાનીચા થવાપણુ પ્રગટ્યુ, તો સમજવુ કે તાટસ્થ્ય પામ્યુ નથી જે કંઈ આવે એને પ્રેમથી, આનદથી સ્વીકારી લેવાની હૃદયની ભાવના પ્રગટતી જતી સર્વ પરિસ્થિતિમા જીવતી જાગતી પ્રભુકૃપાથી રહેવાની ઘટે જો આપણે ભગવાનની ભાવનાને હૃદયમા હૃદયથી માન્યા કરતા હોઈએ, જો એને હૃદયમા ઉતારીને આપણા સર્વવહેવારવર્તનમા એની ચેતનાનુ જ્ઞાનભક્તિ પૂર્વકનુ પરિશીલન કર્યા કરતા હોઇએ, તો તેવા પ્રકારની ભૂમિકાની છાયા હૃદયમા પ્રકટેલી હોવી ઘટે ને તેમ હોય તો તે પ્રમાણે તેવુ તેવુ સ્વીકારાઈ શકે આમ જેમા ને તેમા ભાવનાનુ મહત્ત્વ વિશેષપણે છે, સ્થૂળનુ નથી તે કારણથી આ જીવના સ્થૂળ શરીરની ચિંતા કે સગ કરવાની વૃત્તિ આપણામા હોવી તે પણ ઠીક નથી જો સાધકને તે પરત્વે તીવ્ર હૃદયની ઉત્કટા હોય તો તેવી ઉત્કટા તેના પરત્વેની ભાવનાને માટે હોઈ શકે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનુ, તટસ્થતાપૂર્વકનુ તાદાત્મ્યનુ અનુસધાન હૃદયમા હૃદયથી પ્રગટતુ અનુભવી શકાતુ હોય, ને એવી ભાવનાનો

જીવનના વિકાસમા જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ થતો જતો હોય તો તો તે પણ ખપનુ છે પરસ્પરની ભાવનાનુ જ્ઞાનપૂર્વકનુ તાદાત્મ્ય પ્રગટે તો તો સૂક્ષ્મમા પણ ઊંડુ ઊતરી શકાય

ઋણ

જગતમા પ્રભુકૃપાથી આ જીવને રહેવાનુ છે તેની મર્યાદાઓ છે. આ જીવને માથે કઈક કઈક દેના ને ઋણ પણ છે ને પ્રભુકૃપાથી પ્રેમથી તેને અદા કરવાના પણ છે પ્રભુકૃપાથી થયેલો સકલ્પ પણ ઉધાર રાખી શકાતો નથી, એવો તમને બધાને અનુભવ છે કોઈનુ પણ ઋણ પ્રભુકૃપાથી રાખેલુ નથી જેનુ જેનુ ઋણ હતુ, તેમનુ તેમનુ ભગવાનની કૃપાથી કામ કરી કરીને તે ઋણ ફેડાયેલુ છે મ્હૂં જ કઈ પ્ર ગનુ બાકી ન રહે એમ વર્તવાનુ એ વહાલાની કૃપાથી બન્યે જાય છે આમ હોવાથી કોઈ પણ એક સ્થગે રહેવાનુ બની શકતુ નથી.

નામસ્મરણ અને મનાદિનુ પૃથક્કરણ

ટ્રીચી, ૭–૩–૪૩ જ્યારે મનનુ હળવાપણુ ન લાગે ત્યારે વધારે ખુલ્લાપણે હરિ ૐના નામસ્મરણની ઉત્સાહથી ને પ્રેમથી ધૂન ચલાવવી જોઈએ મનનો આવેગ ને આવેશ કઈ કશા વિક્ષેપને કારણે આવી ટાપો હશે, તેની આપણને સમજ નહિ પડી હોય એવુ બને ત્યારે નામસ્મરણ કરતા કરતા તટસ્થતાપૂર્વક આપણુ પૂરેપૂરુ પૃથક્કરણ કરવુ ઘટે ને મૂળ કારણને પકડી પાડવુ જોઈએ સાધકને માટે આ બધુ ઘણુ જરૂરનુ છે કઈ કશુ એમ ને એમ સરકી જવા દેવાપણું ન બનવુ જોઈએ ખરી રીતે જોતા તો સહજપણે તેવુ થતાં સાધકને સમજાઈ જવુ ઘટે તેવુ સમજવાનો પ્રયત્ન ન કરવો પડે તો તે ઠીક ગણાય તેવી સ્થિતિ સહજ થઈ જવી ઘટે પરતુ તેવી સ્થિતિ પ્રયત્ન કરતા કરતા જ પ્રગટવાની છે, તે નિશ્ચે જાણજો જ્યારે આપણે સમતા–તટસ્થતાપૂર્વક પૃથક્કરણ કરતા હોઈએ, તે વેળાએ હૃદયનુ મહત્ત્વ તો નામસ્મરણમા પ્રકટયા કરે અને પૃથક્કરણ કરવામાથી આડે

રૂંધાયાનું મૂળ કારણ સમજી જવાય અને તેનું નિરાકરણ થાય એવી રીતનું ધોરણ જીવનમાં પ્રગટ્યું ઘટે.

શ્રદ્ધા

સાધકની લક્ષવૃત્તિ દ્વિધાપણે કામ કરતી રહે તે જીવનવિકાસને માટે ખતરનાક છે. અથાગ ને અતાગ શ્રમ, તપ પ્રેમપૂર્વક વેઠ્યા વિના પરમ ભાવને પામવાના અનુભવની ઇચ્છાને સેવ્યા કરવી તે શ્રદ્ધાનું સાચું સ્વરૂપ નથી. એને હું તો જડ શ્રદ્ધા પણ ન કહું. એ તો માત્ર શેખચલ્લીના વિચાર ગણાય. જેની શ્રદ્ધામાં પ્રાણ પ્રગટેલા નથી એવાની શ્રદ્ધા જીવનવિકાસના કર્મમાં ખપમાં લાગતી નથી. હૃદયપૂર્વકની ભાવનાથી થતા જતા પુરુષાર્થમાં કાળે કરીને સમજણ ને અનુભવ પ્રગટવા માંડે છે. એવા પ્રકારની સમજણ ને અનુભવની પરંપરામાંથી પ્રગટતી શ્રદ્ધાના બળથી તેના જીવનધ્યેયમાં તેને એક પ્રકારનું આત્મબળ પ્રકટે છે, અને એવા આત્મબળના આધાર વડે અનુભવની શ્રેષ્ઠતામાં પ્રવેશીને, શ્રદ્ધાને ભાવમાં પરિણીત કરાવીને, તેવા ભાવથી હૃદયમાં તત્ત્વને પણ પ્રીછી શકે છે. શ્રદ્ધા એ તો આત્માની આંખ છે, ને તે હકીકત છે. જેમ વહેવારની બધી ચીજો ઇંદ્રિયથી પરખાય છે, એમનું આકલન પણ થાય છે, તેવી રીતે જે ભગવાનનો ભાવ છે ને જે અનિર્વચનીય છે, તેને પામવા કે પારખવા માટે જે શક્તિ આપણને ખપ લાગે, તેનું નામ શ્રદ્ધા. કોઈના પરની શ્રદ્ધા એટલે તેના સર્વ પ્રમાણમાં વિચારરહિત મૂઢપણે જે થયા કરે, યાંત્રિકની જેમ જે થયા કરે, તે શ્રદ્ધા નથી; પરંતુ તે તો જડતાભર્યું અજ્ઞાન છે. એને શ્રદ્ધા ન કહી શકાય. એમાંથી નવા પ્રાણ ન સ્ફુરી શકે, નવું બળ ન પ્રકટી શકે. આમ શ્રદ્ધા એટલે તો અંતર્દષ્ટિ. શ્રદ્ધા તો જીવનનો ઉલ્લાસ છે. શ્રદ્ધા વડે કરીને તો જીવનના ધ્યેયમાં ટકી શકાય છે ને ટીકી શકાય છે. શ્રદ્ધા તો સત્ત્વગુણની શક્તિ છે. શ્રદ્ધામાંથી સત્ત્વગુણ પ્રકટે છે. અને સત્ત્વગુણમાંથી શ્રદ્ધાનો નવો પલટો જન્મે છે. તમસ, રજસ અને સત્ત્વગુણ, —આ ત્રણેમાંના દરેક ગુણની શ્રદ્ધાનો પ્રકાર કોઈ નોખો નોખો છે.

યજ્ઞાર્થે જીવન

આજે ભગવાનની શક્તિનો વિજય છે. આજે દશેરા છે. જગતના માનવીઓના હૃદયની આંખને ગાંધીજીએ દૈવી શક્તિ તરફ કેટલી બધી ખુલ્લી કરી મૂકી છે! જીવનનો ત્યાગ કરી કરીને, મહાન ભોગ આપી આપીને, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક આત્મસમર્પણ કર્યાં કરીને, શ્રીભગવાનને ચરણકમળે શરણ રહ્યા કરીને, જગતના માનવીનું હિત ચાહી ચાહીને, પોતાના જીવનને જેણે ફના કરી નાખ્યું છે, તે મહાત્માએ પોતાના ઉપવાસને કારણે જગતનું ચિત્ત પોતાના તરફ ખેંચેલું છે. ૭૪ વરસની પાકટ ઉંમરે ૨૧ દિવસ સુધી ખોરાક લીધા વિના તે જીવી શક્યા, તે ઉપરથી એમના જીવનને પ્રેરણા–શક્તિ આપનાર કોઈ સ્થૂળ કારણોને બદલે બીજી કોઈ પરમ ગૂઢ શક્તિ છે એવી પ્રતીતિ જગતના માનવીને થયા વિના નહિ રહી હોય. જે ઉચ્ચ–આત્માઓ છે તે અત્યંત ગતિમાન હોવાથી સ્થિર જેવા છે. એટલે તેમનો લાભ લઈ શકે તેવી સ્થિતિમા જગતનાં માનવી સાધારણ રીતે નથી હોતાં. આવા ઉચ્ચ–આત્માઓ દુનિયાનાં માનવીના ઉપલા થરને કેટકેટલું ગતિમાન કરીને ઊંચે લાવવા પોતાના જીવનનો યજ્ઞાર્થે ભોગ આપ્યા કરે છે! માનવીજીવનની નજરે જોઈ શકાય, જાણી શકાય ને સ્થૂળ રીતે સમજણમાં પણ પ્રકટી શકે એવો પ્રત્યક્ષ પદાર્થપાઠ આપીને તામસમાં પડી રહેલા માનવીને પણ હચમચાવવાનો ને જગાડવાનો પ્રયત્ન આ રીતે ગાંધીજી કરે છે. પ્રત્યેક ગુણની ભૂમિકાવાળા જીવને પ્રેરાવવા પોતાના જીવનની આહુતિ આપી, આપીને સ્વયંપણે સહજ-સ્ફુર્તિથી આવા સંત મહાત્માઓ તેવું જીવન પ્રભુપ્રીત્યર્થે જીવ્યા કરે છે. આવા પ્રકારના આધ્યાત્મિક જીવન પરત્વેની પ્રત્યેક માનવીની દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ભિન્ન ભિન્ન પ્રવર્તેલી રહ્યાં કરવાની, કારણ કે તેમાં ભૂમિકાભેદ રહેલો છે. એમના સંપર્ક ને સંબંધમાં આવેલા જીવાત્માઓ જે પ્રકારના હેતુથી તેમની સાથે સંકળાયેલા હોય છે, ને જે રીતે તેમની સાથે

જીવવામાં તેમનો હૃદયનો સહકાર પ્રકટેલો છે, તેવા પ્રકારની તેમના જીવનમાં શ્રેષ્ઠતા પ્રકટેલી અનુભવાય છે. બાકી, બાકીના બીજા બધા તો અનેક વર્ષ સાથે રહેતા હોવા છતાં તેવા ને તેવા રહે છે. એવા ઉચ્ચ આત્માની એકેએક પ્રવૃત્તિ જીવનમાં એકાદ આશાનું કિરણ પ્રકટાવવાને માટે શું બસ નથી? પોતાનું સારુંયે જીવન ક્ષણેક્ષણ જે પરમાર્થિક ભાવે જીવે છે, તેને માનવી બિચારો શું સમજી શકવાનો છે! જે નર્યા સ્વાર્થમાં ને અજ્ઞાનમાં રચ્યોપચ્યો રહેલો છે, પોતાની ગતિથી એક તસુ પણ ઊંચે આવવાની જેને કશી પડી નથી, તેવા જીવ પણ આજે તો તેને તોલવાને કંઈક કંઈક બોલે છે! જગતની મૂર્ખતાનો તો પાર નથી. જીવનને આમૂલાગ્ર પરિવર્તન કરાવવાને અનેક રીતે તેના સંપર્કમાં આવેલા જિવાત્માને આવાઓ ઢંઢોળે છે, પરંતુ તે તો એમનો એમ ટુંટિયું વાળીને પડ્યો રહે છે. ત્યાં એનું બીજું થાય પણ શું ? સમાજ-ને ઊંચે પ્રકટાવવાના હેતુથી અવતાર જેવા મહાત્માઓ અવતર્યા; સંત-મહાત્માઓની પરંપરાઓ પ્રકટી; તેમ છતાં સમાજ તો બિચારો તેનો તે છે. એટલે સારોયે સમાજ ઉન્નતિનાં સર્વોત્કૃષ્ટ શિખરે પહોંચી જાય તેવું બનવું શક્ય લાગતું નથી. વ્યકિત ચઢી શકવાની છે અને ચઢશે. સમાજ પણ વ્યક્તિ તરફ મીટ માંડતો હોય છે, વ્યકિતથી દોરવાતો હોય છે, ને વ્યકિતથી પોતાની પ્રાણશકિત બઢતી તે અનુભવે છે. વ્યક્તિથી સમાજ બનેલો છે. આમ વ્યકિત જેટલું ઊંચે ચઢવામાં મથશે, અને વિશેષ ને વિશેષ વ્યકિતઓ ઉચ્ચ જીવન પ્રગટાવવામાં રસ લઈને તે પરત્વે નિષ્ઠા જેટલી પ્રગટાવશે, તેટલા પ્રમાણમાં સમાજનો પણ ઉદ્ધાર થવાનો છે તે નક્કી જાણજો.

ઉચ્ચાત્માઓનું ઋણ

ઉચ્ચ આત્માની દિવ્ય, રમ્ય, ઉચ્ચ ભાવના અને પ્રેરણાત્મક જીવનની ઝલક મોટા મોટા ગણાતા કે જણાતાઓમાં ન જોવાઈ હોય તો તેથી આપણે નિરાશ થવાનું કશું કારણ ન હોય. ઊલટું ને તો

આપણા જીવનનો પરાગ પ્રસ્ફુટવાને માટે મોટામાં મોટુ કારણ નીપજતુ હોય પ્રભુકૃપાથી સમાજને ઊંચે પ્રગટાવનારા એવા ઉચ્ચ આત્માઓનુ ઋણ અનત પ્રકારનુ છે પ્રેમભક્તિભાવે તે ઋણ હર્ષથી સ્વીકારી સ્વીકારીને જીવનશક્તિ પ્રકટાવવામાં આ જીવ તો તેનો લાભ લીધો છે ભૂતકાળના સસ્કાર ને સસ્કૃતિ પરત્વે જેનામા આદરભક્તિ નથી, પવિત્રતાનો ભાવ જાગ્યો નથી, તેવો જીવ કયા પગથિયા પર ઊભો રહી શકે? પૂર્વાપર પરાગત પવિત્રતાની પ્રણાલિકાને જે આદરણીય માને છે, એના હૃદયમા તેવી ભૂમિકા પ્રકટે છે ને તેમાથી તે શક્તિસચારને પામે છે એવો જીવ જીવનનો વિકાસ એટલે શુ તે સમજનારો પ્રાણવાળો બની શકે છે, ને એવો જીવ પોતાની પેઢીઓગત સસ્કૃતિના વારસાને પેઢી દર પેઢી જીવત રાખવાને જીવનને ન્યોછાવર પણ કરતો રહે છે તે સમાજની સાચી સેવા છે અને તો એવા જીવાત્માનુ સમગ્ર જીવન પળેપળ સેવાભક્તિરૂપ બની જતુ હોય છે પોતે સેવા કરે છે, એવો ખ્યાલ પણ એનામાથી અદશ્ય થઈ જતો હોય છે દરેક સમાજને પોતપોતાની વ્યક્તિગત તથા વિશિષ્ટ પરપરા ને સસ્કૃતિ હોય છે, જેને ભલે આપણે વિશિષ્ટ ગુણશક્તિ પણ કહી શકીએ તેના ચીલે ચીલે તે ચાલે તો એનો વિકાસ થઈ શકે છે દરેક સમાજને એવી સ્વતત્ર સસ્કૃતિ હોય છે૮

ગુણ અને સુમેળ

જેમ સમાજને તેમ વ્યક્તિને અનેક પ્રકારની પ્રકૃતિવાળા માનવી સાથે આપણે કામ પડેતુ છે કોઈ જીવની પ્રકૃતિ વક્રતાવાળી હોય, આસ્રિતા ભરી હોય તો તેમની પરત્વે કરુણા, ક્ષમા, સહાનુભૂતિ, સહનશીલતા, ધીરજ સદ્ભાવ વગેરે વગેરે ગુણો આપણે કેળવવા રહ્યા તેવી તેવી પ્રકૃતિવાળા જીવ પરત્વે ઉપના ગુણો જો આપણે કેળવવાનુ રાખીશુ તો તેમા લાભ તો આપણને પોતાને જ થવાનો છે તે નક્કી જાણશો ઉચ્ચ પ્રકારના ગુણના વિકાસમાંથી જીવનવિકાસ પ્રગટતો હોય

છે. આધ્યાત્મિક જીવનનો તે સાચો પાયો છે. સાધકનું જીવન જેણે ગાળવું છે એવાએ તો જ્યાં ત્યાં બધે, બધાંની સાથે સુમેળની ભાવના જ્ઞાનપૂર્વક કેળવ્યા કરવાની છે. અને બધાં સાથે હૃદયનો પૂરેપૂરો સદ્‌ભાવ રાખ્યા કરવાનો છે. એવું બની શકે તો સર્વ તરફથી એને નિરાંત શાંતિ, સરળતા ને પ્રસન્નતા મળી શકે છે; બાકી નહિ. આમ જે સાધક પોતાના જીવનવિકાસના હેતુનો ખ્યાલ રાખીને હૃદયની પ્રમાણિકતાથી, માર્દવતાથી બધા સાથેનું વર્તન ઉપર પ્રમાણેનું આચર્યા કરશે તો તેવા વર્તનથી તેના જીવનનું પરિવર્તન થતું જરૂર પોતે અનુભવી શકવાનો છે.

સદ્‌ગુરુનું કર્મ

ગુરુનું કામ કંઈ કશું આપણને પરાણે સ્વીકાર કરાવવાપણાનું નથી, પરંતુ સાધકની ઊંચે ચઢવાની જિજ્ઞાસાને જ્યારે ને ત્યારે વધારે ને વધારે ચેતનવંતી બનાવ્યા કરવાનું છે. સાધકને તે અનેક રીતે ગોદારે છે; અનેક રીતે તેને મથાવે છે. મંથન પ્રકટાવી પ્રકટાવીને સત્ય સુઝાડવાને તેને આંખ પ્રગટાવવાનું પણ કરે છે. જુદી જુદી રીતોથી તેને ભ્રમમાંથી ઉગારવાને તે ચેતવે છે. અનેક પ્રતીક દ્વારા તે એવી સમજણને તેજસ્વીપણામાં પ્રકટાવવાને પ્રેરે છે. અનેક પ્રકારની ભ્રમણાઓનો જીવ ભોગ બની જતો હોય છે. ભ્રમણા એ તો કેવળ કચાશની નિશાની રૂપે છે. તેવી ભ્રમણામાંથી તેને આંચકો આપીને તારવવાને તે મથે છે. સાધકની નબળાઈઓ પરત્વે કડકમાં કડક થઈને એનું તેને પૂરેપૂરું ભાન પ્રકટાવે છે; જ્યારે બીજાની નબળાઈઓ પરત્વે પૂરેપૂરા જ્ઞાનપૂર્વક ક્ષમાશીલ રહ્યા કરીને ક્ષમાશીલ રહ્યા કરવાને સાધકને તે સૂચવ્યા કરે છે. બીજાની નબળાઈનું દિલમાં જો ભાન પ્રકટે ને જો પૂરેપૂરી જ્ઞાનયુક્ત તટસ્થતા ન પ્રકટી હોય તો તે વેળા તે જીવ બીજાંની નબળાઈઓ પરત્વે નરક પર માખી જેમ બણબણે છે, તેમ તે બણબણવાનો. જે સાધક છે તેને આવું કર્યે પાલવવાનું નથી. તે તો તેનું મોટામાં મોટું પતન છે. એ પરત્વે ક્ષમાશીલ સમજપૂર્વક

બનવું એમાં તો સાચો જીવનવિકાસ રહેલો છે. સાધકનું તે કર્તવ્ય થઈ પડવું ઘટે. એવા પ્રકારની સમજણ, સાધકને અનેક વાર ચીથી-ચીથીને, તેમાંથી વારી વારીને જીવનનું ઉચ્ચ પ્રકારનું સદ્‌વર્તન પ્રકટાવવાને સદ્‌ગુરુ સાધકને અનેક વાર તેમ મથાવે છે. આમ જે જીવ પોતે જીવનવિકાસના હેતુનો ખ્યાલ રાખીને તે ભાવે સકળ કંઈ કરે છે, અને બીજાંની સાથેના વર્તનવહેવારમાં પણ જીવનવિકાસ પરત્વેના ગુણોનો વિકાસ કેળવ્યા કરવાનો સભાનપણે ખ્યાલ રાખ્યા કરે છે, તેવો જીવ કદી અજ્ઞાનમાં પડી જઈ શકવાનો નથી. તે પોતાનું પણ કલ્યાણ કરે છે અને બીજાંનું પણ કરે છે. સદ્‌ગુરુ આમ સાધકને જીવનના ઉચ્ચ માર્ગ પરત્વે હડસેલ્યા કરે છે ખરા; પરંતુ તેની સાથે સંકળાયેલો જે કોઈ જીવ તેનું તે રીતનું બનાવેલું જ્ઞાનભક્તિયુક્ત વર્તન આચરણમાં ન મૂકતો હોય તો તે તો તેવો ને તેવો રહેવાનો.

સદ્‌ગુરુ અને સાધક

આપણા જીવનમાં ઊંડે ઊંડે જડ ઘાલીને બેઠેલા સર્વ સંસ્કાર, વિચાર, વૃત્તિ, સમજણ, માન્યતા વગેરે વગેરેનો પારસો ગુરુનો હુકમ થતા વેંત જ એકદમ બદલાઈ જવાનો છે એમ માનવું એ નરી મૂર્ખામી છે ને નર્યું અજ્ઞાન છે. સદ્‌ગુરુ તો દૃષ્ટિ પ્રેરે. આપણને જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓ પરત્વે યોગ્ય વિચાર કરવાને પ્રેરાવે. જીવનવિકાસના હેતુનું લક્ષ્ય રાખવાને સમજાવે બાકી બીજું બધું તો આપણે જ કરવાનું રહે છે. પોતાના જીવનને આમૂલાગ્ર પરિવર્તન પમાડવાને જે જીવને કશી ઊથલપાથલ થતી નથી, જે જીવનુ તે પરત્વેનું સંપૂર્ણ લક્ષ પ્રકટેલું નથી, જે જીવ એ પરત્વેની કશી કોઈ પ્રકારની હિલચાલ પણ કરતો નથી, ને તેવો જીવ ગુરુ પર બધા પ્રકારનો મદાર રાખે છે એમ તે માને છે; તો તેવું તેનું માનવું ને બોલવું તદ્દન મિથ્યા છે. તેવો જીવ ગુરુ પર તો શું પણ કોઈના પર પણ મદાર રાખી શકે એવી સ્થિતિનો હોતો નથી. જે જીવનનો વિકાસ કરવો

હોય અને તેવી સાચેસાચી દિલની ભાવના પ્રકટી હોય તો તેણે મથ્યા વિના તો છૂટકો નથી. અજ્ઞાન દશામાં સર્વ કોઈ પરિસ્થિતિ જીવને અસ્થિર બનાવ્યા કરવાને મથે છે. તેવા સંજોગોમાં જીવ તો બિચારો આમથી તેમ અફળાયા જ કરે છે. પરંતુ જે સાધક છે, તે પણ જો તેમ થયા કરતો હોય, તો તેને 'સાધક' કેમ કરીને ગણી શકાય? તેવું જેનું થયા કરતું હોય તેણે સાધનાનું નામ મૂકી દેવું.

સાધનામય વર્તન

આપણો મત, અભિપ્રાય, સાચાપણું કોઇને પણ આગ્રહથી ઠસાવવાને મથવું તેમાં પૂરી હિંસા રહેલી છે. આપણી સાથે જે હોય એના જીવનના સંસ્કારને ઉચ્ચપણામાં પ્રકટાવવા પરત્વે આપણું લક્ષ રહે તે યોગ્ય પણ હોય; ને બીજાના વર્તન પરત્વે આપણી દૃષ્ટિ પડે અને તેવું વર્તન જીવનને ઉચ્ચપણામાં પ્રકટાવવા માટેનું યોગ્ય પ્રકારનું ન હોય ત્યારે તેવા જીવને તેના જીવનના રચનાત્મક વલણ પરત્વે એને પ્રેરાવવાની આપણામાં 'ધગશ' પ્રગટે, તેના કરતાં વિશેષ ઉત્સાહ ને ધગશ આપણા પોતામાં યોગ્ય પણે જીવવાને માટે પ્રગટેલી હોવી ઘટે છે. આપણી સાથે જે હોય તેને એએ એએ કદી પણ ઊંચે લઈ જઈ શકવાના નથી તે નક્કી જાણશો. સાધનાની ભાવનામાં તેવા પ્રકારનું જીવન જીવતાં જીવતાં જેમનો જેમનો સંસર્ગ પ્રભુકૃપાથી થાય તેમની શકયતાઓને કંઇક ઊંચે લઇ જવાનુ સહજપણે બને એવી રીતે આપણાથી વર્તાય તો જ સાધનાની ભાવનાવાળા જીવનનું સાર્થક થતું ગણાય ને તો જ સાધનાનો કંઈક અર્થ ગણી શકાય.

જોબન એ તાજું ફુલ છે

શ્રીભગવાનને ચરણકમળે તાજાં જ ફૂલો ચઢાવવાનાં હોય છે. તેવી રીતે જુવાનીમાં પ્રભુમય જીવન કરવાનું જેણે સ્વીકાર્યું છે તે જ વધુ યોગ્ય છે. જોબન એ તાજું ફૂલ છે. ઘડપણમાં મોટા ભાગે કોઈ ગોવિંદ ગાઈ શકવાનું નથી. જીવનની સાધના એટલી સહેલી નથી. સાધનામાં જોઈતાં

સાહસ, હિંમત, અડગ પુરુષાર્થનું બળ, ઉત્સાહ, ખંત, ધીરજ વગેરે વગેરે ગુણો જુવાનીમાં જ ખીલેલા રહે છે. તે વેળાએ જીવનની સાધનામાં જો ખૂંપી જઈ શકવાનું બને તો એવા એના ગુણોનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતો રહેવાનો છે. એવા ગુણો એની એક કક્ષાએ પહોંચીને પરિપક્વપણે થઈ દિવ્યતાના અંશ રૂપે પરિવર્તનને પામી શકવાના છે. ત્યારે તે ગુણ, ગુણ નથી રહેતા પણ શક્તિ રૂપે પ્રકટેલા હોય છે. ત્યારે એવા માનવીને ઘડપણ હોવા છતાં ઘડપણ નહિ હોય. જીવનની સાધના એ હાંસીખેલ નથી. એ તો મર્દાનગીના ખેલ છે. એના મહત્ત્વનો, ગંભીરતાનો ખ્યાલ હજુ આપણને પૂરેપૂરો પ્રકટ્યો નથી. સર્વ પ્રકારે, સર્વ ભાવે જીવનને ન્યોછાવર કરી કરીને વારી વારી જઈને ત્યાગ, બલિદાન ને સમર્પણ કરવાની ઉત્કટ ભાવના પળેપળ જીવતી જાગતી રાખ્યા કરીને આપણે હોમાયા જવાનું છે, તે જાણશોજી.

હરિઃ ૐ

હાલની પોળ, અમદાવાદ. તા. ૨૦-૧૨-૪૩

અમારી પ્રેમ-કથની તે

(ગઝલ)

ગરીબી તે અમીરાઇ અમોને પ્રાણપ્યારી છે,
અમારી તે બધી મિલકત, અમારીયે ન તે રહી છે.
ગરીબીનું મઝા-અમૃત સહેવાયું ન એનાથી,
બધું લૂંટી લીધું તેણે કર્યો ખાલી જ ધરમૂળથી.
ન દે રહેવા દયાયે તે દશા જુદી જુદી શી ત્યાં !
ભરાવે દમ પરે દમ શા ! થયા શા હાલ ન્યારા જ્યાં !
રહ્યું પ્રત્યક્ષ સહુ પેખો, અપ્રત્યક્ષે શમે પાછું,
અકળ એવી દશા કોઈ અરે ! જાણે, અજાણ્યું શું ?
બધું ભરપૂર આવે છે, બધું ભરપૂર લાગે છે,
બધું ભરપૂર ભરપૂરે થૈ પાછું લીન થાયે છે !
નજરમાં તે રહે પાછું, નજરમાં તે શમાયે ના,
નજરથી શું શમાઈને નજરમાંયે નજર રે' જ્યાં !
ભરીને પેટભર ખાધું છતાં ખાલી રહે કેવું !
પચીને જે ચરાચરમાં ફરીથી શું બધું વ્યાપ્યું !
થઈ જે ભાવથી વ્યક્ત છતાં ભાવે રહેલું તે,
અભાવે ભાવ શો લાગે ! અને ભાવે અભાવેયે.
ઊગે ભાવે અભાવેય દશા શી રીતથી એવી
–શકું શું વર્ણવી ? જેમાં શમાયું સૌ શમાવાથી.
અમોને પૂછશો ના કો, અમારી શી દશા છે તે;
'દશા છે ને નથી કોઈ' અમારી પ્રેમ-કથની તે.

સૂચિ

અવતરણ—જુઓ ધર્ષણ
અનુભવો જેને તેને ન કહેવા ૩૨૧
અનુભવ ૩૮૨
અન્યથા ભાવને ખ ખેરી નાખો ૨૭૯
અભય બનો ૧૧૦, ૧૧૮, ૨૧૯
અભિપ્રાય ન દેવો ૨૩૬
અભ્યાસની આવશ્યકતા ૨૯
અરવિન્દ, શ્રી,—ના પત્રો ને સાહિત્ય ૧૭૭, ૧૯૬
—ના દર્શન ૧૯૬, ૨૬૬, ૨૬૭, ૩૧૦
—ના દર્શન નોકને ૩૩૪
—ના દર્શન અગેની પૂર્વતૈયારી ૩૨૫, ૩૨૮ થી ૩૩૧, ૩૩૫
—આશ્રમને અંજલિ ૩૨૭
અલિપ્તતા ને એકાગ્ર દષ્ટિ ૧૮, ૧૯, ૨૭૫
અહંભાવનો ત્યાગ ને લય ૪૩, ૨૨૨
અંતર્મુખતાની આવશ્યકતા ૬૯
અંબુભાઇ, પુરાણીને અંજલિ ૩૨૬, ૩૨૭
આઘાત-પ્રત્યાઘાત ૫, ૨૪૬
આત્મનિવેદનની શક્તિ ૧૫૦
આત્મસંતોષ ૧૮૪
આનંદ, ઊંચી કક્ષાનો ૧૭૯
આનંદાશ્રમ, (કનહનગઢ) ૩૩૬
આખ્યા કરવાની જરૂર ૧૧
આપવાનું કરો, તે દિલથી કરો ૧૨૯
આવેશ, આવેશનું એકાંતિકપણું ૧૬૪
આસક્તિ (સૂક્ષ્મ)ને પણ ત્યજો ૧૧૨
ઇચ્છાશક્તિનો ઉપયોગ ૫
ઇંદુલાલ યાજ્ઞિક ૩૨૭
ઉદાસીનતા, સાચા પ્રેમની ૩૨
ઉપભોગને પ્રેમમાં સ્થાન ક્યારે? ૮૮
ઉપભોગ નહિ, ઉપયોગ ૧૦૭
ઊર્મિનો ઉપયોગ ૬૪, ૧૨૬
ઉલ્લાસપૂર્વક કર્મ, જે કરો તે ૮૭
ઊંઘ ૨૩૭ થી ૨૪૦
ઊંઘ અને ભાવ ૧૪૧
કદગ્રવૃત્તિ કેળવો ૪૮
કર્મ, યોગયોગ્ય ૨૭, ૬૦, ૧૧૪
કસોટીની અનિવાર્યતા ને ઉપયોગિતા ૧૬૨, ૨૫૮
કસ્તુરબાનું દષ્ટાંત ૮૬
કળાકારો, ચૈતન્યશક્તિની પૂર્વભૂમિકા રૂપે ૩૨૪
કાર્યો ૨૯, ૩૮ થી ૪૧, ૪૫, ૮૬, ૯૦ થી ૯૫, ૧૨૭, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૮, ૧૬૭, ૧૯૮ થી ૨૦૨, ૨૦૪, ૨૦૮, ૨૩૪, ૨૮૪, ૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૫ થી ૩૦૮. ૩૧૧ થી ૩૧૮, ૩૬૧.
ખુલ્લા થાઓ ૬૫, ૨૨૩, ૨૮૮, ૨૯૨, ૩૩૬, ૩૩૭
ખોરાક અને સાધના ૨૬, ૨૬૨
ગરજ, સાચી જાગતી ધરો ૨૧૫, ૨૧૮

ગાંધીજી ૧૪૧, ૧૪૮, ૧૫૭, ૧૯૫, ૨૧૯,૩૦૪,૩૪૭, ૩૪૯, ૩૫૪
ગાંધીજીની પ્રભુને ધા ૩૪૯, ૩૫૦
ગાંધીજીને અંજલિ ૩૦૮, ૩૧૪ થી ૩૧૬, ૩૪૬, ૩૫૮
ગીતાના શ્લોકો, સમજૂતિ ૧૧૫,૧૭૬
ગુરુદક્ષિણા, સાચી ૧૭૧, ૧૯૪
ગુરુવચનનું પાલન ૧૬૩, ૨૩૫
ગુરુનુ સાધકથી દીપવાપણુ ૧૯, ૪૮, ૬૧, ૬૯
—સાપેક્ષ વર્તન ૪૮. ૫૦
—વૈદ્યકાર્ય ૧૩૩, ૨૪૮, ૩૫૭, ૩૫૮
—નો પ્રેમ ૧૩૦, ૧૩૧
—નો અર્થ ૨૮૪
—ચેતનાના સ્વીકારનો આધાર ૨૭૪
—ભાવનાનો હેતુ ૩૨૫
—શિષ્યનો સંબંધ ક્યા સુધી ૩૨૭
ગૃહવ્યવસ્થા, જીવનવિકાસાર્થે ૧૧૫
ઘર્ષણમાંથી નીપજતા લાભો ૭૬, ૭૯, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૬, ૧૮૨
ચમત્કારો, સિદ્ધિઓની લાલચો ૩૩
ચિંતા (નિષ્ક્રિય)ની વ્યર્થતા ૨૯૨
ચેતન, અચેતનનાં યુદ્ધ ૩૩૦
છોકરાં પત્ત્વે માબાપનો ધર્મ ૧૦૩
જગત, પ્રભુનુ વ્યકત સ્વરૂપ ૨૮
જપ્રતિ એ જ યોગ ૩૪૧
જાતમહેનતનો આનંદ ૧૮
જીજ્ઞાસાની જરૂર ૨૬
જીવણલાલ મોતીચંદ ૯૨, ૯૩, ૯૬
જીવનવિકાસનાં લક્ષણો ૨૫૦
જીવનની હાકલ ૨૯૦
જીવન નિરર્થક નથી ૨૯
જુવાનીનો સદુપયોગ ૨૯
જુવાની, સાધના સારુ સર્વશ્રેષ્ઠ કાળ ૮૯, ૩૫૯, ૩૬૦
જેલકેદીને ગર્ભિત કાવ્ય ૩૯, ૪૦
જ્ઞાનની શુષ્ક વાતો છોડો ૩૨૪
ઝંખનાનો અનુભવ ૭૦
ઝપલાવો, વિના ગણતરીએ ૨૨૦
ટાગોર, કવિવર ૬૫, ૭૩, ૩૪૭
—નાં ગીતોનો અનુવાદ ૧૩૫, ૨૦૦, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૩૫
ઠક્કરબાપા ૩૫ થી ૩૭, ૧૨૪, ૧૪૫, ૧૬૬, ૧૯૮, ૨૪૫ ૨૫૯, ૨૬૨, ૨૭૮
તટસ્થતાની આવશ્યકતા ૧૨૫
તમન્નાની જરૂર ૨૯,૧૩૮,૧૪૯,૨૧૪
તાલાવેલીનુ ફળ ૨૭૬
તીર્થ, ઉત્તમ કયુ ? ૨૭૭, ૨૭૮
તીર્થયાત્રાનો હેતુને ત્યાં રાખવાનો ભાવ ૩૧૦, ૩૧૩, ૩૨૦. ૩૨૭, ૩૨૮
ત્રાટક વિષે ૮,૬૦,૧૩૬. ૧૩૭, ૨૦૨, ૨૬૧. ૩૨૧
ત્યાગ, સાચા—નાં લક્ષણો ૮૮
ત્યાગ, આંતરિક—નુ મહત્ત્વ ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૪૨
—સ્થૂલ—નુ ગૌણપણુ ૧૪૨
દાનનો હેતુ ૨૭૫, ૨૭૬
દુઃખની સાચી સમજ ૧૩૨, ૧૯૪
—મૂઢતાભર્યું ૧૬૨

દોષ, (સ્વ) દર્શન ૨૧૦, ૨૩૨, ૨૮૧
દોષસ્વીકાર, ને તેમાંથી મુક્તિ ૬૨,
૬૪, ૨૫૨ ૨૫૩, ૨૮૮
દૌર્બલ્ય, હૃદયનું ૧૬૮
ધન જુઓ 'લક્ષ્મી'
ધર્મો-પ્રાપ્ત-ત્યાજ્ય નહિ ૨૦૬, ૨૧૧
ધ્યાન અને નાડીના ધબકારા ૧૧૬,
૧૮૮, ૨૦૨, ૨૬૧
'નન્ન,' પૂરા થાઓ ૨૫, ૩૧૮
નમ્રતા, તેજસ્વી ૧૧૮, ૨૧૯
નરસિંહ મહેતા ૧૯૮
નામસ્મરણ ૧૪, ૫૨, ૩૫૨
'નાગી નાચવું શા?' ૨૩૫
નિયમિતતા અને નિશ્ચિંતતા ૨૫૧
નિરાગ્રહી બનો ૨૫૭
પત્રલેખન, સાધના ૯,૫૧,૫૨ ૨૫૫
પરિસ્થિતિ,સર્વ,સ્વવિકાસાર્થે ૧૬,૨૦,
૭૬, ૧૬૫, ૧૮૧, ૨૨૯, ૨૬૧
પાપ અને પાપી ૧૨
પુરુષદેહમાં સ્ત્રીત્વ ૨૬૭
પુરુષ-સ્ત્રીનું દ્વૈત ને તેનું આકર્ષણ
૨૯૮ થી ૩૦૦
પોતાને, પ્રથમ પીછાણો ૨, ૧૩, ૭૨,
૧૩૪, ૧૬૧, ૧૯૦, ૨૧૭, ૨૪૨
પોંડીચેરી ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૭
પ્રકૃતિની ચાલબાજી ૮૦
પ્રયત્ન-સ્વ-ની જરૂર ૩૫૮
પ્રસન્નતા ૨૮, ૩૧, ૧૩૯,૨૮૪,૩૮૫
પ્રસંગ, જુઓ 'પરિસ્થિતિ'
પ્રાકૃતિક ધર્મો અને ૧૭૬
પ્રાર્થનાનો અભ્યાસ ૨૭
—કોણ, કરે છે ૩૨૯
—ભગવાનનું ઈલાજ ૧૫૮
પ્રેમનાં લક્ષણો ૬૭, ૮૭, ૮૯, ૧૦૨,
૧૨૭, ૧૩૧; ૧૬૨, ૨૯૭
—નો પ્રભાવ, ૬, ૨૮, ૩૬, ૫૭,
૨૨૨, ૨૩૭
—ની ગતિ ને શક્તિ ૭૨, ૧૮૭
—ભક્તિની અમરત્વ ૪૯
—નો અર્થ ૫૦
—,સ્થૂળ પ્રતિનો ૯૮
—,હૃદયનો પ્રદેશ ૨૯૬
—,વિરોધી પ્રતિ પણ ૨૬૮
—,ઈશ્વરી ૧૫૬, ૨૬૩, ૩૧૭,૩૧૮
ફકીરીનો નોકો ૨૦૭
ફ્રવાસમિતિનો ત્યાગ ૮૮
ફાંસો,-હરિજન સેવકનો,-ઉપવાસનું ૩૫
થી ૩૮, ૬૭, ૯૧, ૭૮, ૮૯,
૯૩, ૧૦૬, ૧૦૮, ૧૦૯,
૧૨૧ થી ૧૨૪, ૧૨૭, ૧૨૮,
૧૮૨, ૧૮૭, ૨૫૯
—,બ્રહ્માંડનુંપત્ર ઇતિહાસ ૩૬
—ઉપવાસો અનેની યાતના ૩૯,
૭૧, ૮૬ ૧૦૪
—ઉપવાસ, ગાંધીના રૂપે ૧૦૯
બાળકળવણી ૨૦૬, ૨૨૮
બુદ્ધિ, પ્રકાશિત-નું કાર્ય ૨૧૨, ૨૧૩
—ની શુદ્ધિ ક્યારે? ૨૭૭
—શક્તિની મર્યાદા ૨૮૧
બ્રહ્મ પર ભગવત્કૃપા ૧

ભગવાન ક્ષાક ભગવાન ૮૧
—ના ચાર લક્ષણો ૪૧
ભગવાનનો અનુભવ, દર્શન ક્યારે થાય?
૪૪, ૪૫, ૧૫૨, ૧૫૮, ૧૭૫,
૧૭૬, ૨૭૬, ૨૮૦, ૩૩૧
દર્શન એને શુ ? ૩૪
—ની સર્વવ્યાપકતા ૧૨
'—જ બધુ કરે છે' ની ભ્રમણા
૧૫૮, ૧૬૦, ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૫૦
ભાવશક્તિ સ્થગ કાળ, દિશાથી
અમર્યાદિત ૧૭૩, ૧૭૪
ભાગવત જીવનની વ્યાખ્યા ૪૨
ભાવનાનો વિસ્તાર, સર્વ ક્ષેત્રમા
૧૨, ૩૩૮ ૩૪૬
ભાવનાનુ સાતત્ય ૨૫૫
ભાવનુ મહત્ત્વ ૮, ૬૨, ૩૩૨ ૩૪૧
ભારતની માતાઓને અંજલિ ૧૭૪
મરાઠાનો છોગ ૧ ૦ ૨૪૬, ૨૨૨
મનથી અલગ થાઓ ૧૦૪
—ની સમજણ સર્વશ્રેષ્ઠ નથી ૧૦૫
મનાદિ કરણનુ પૃથક્કરણ ૬૫૨
મથનની આવશ્યકતા ૯૭, ૧૦૪
માતાજી (અરવિન્દાશ્રમ) ૧૭૩ ૧૭૪
૨૨૧ ૩૨૭, ૩૪૮
માતૃભક્તિની અગત્ય ૫૬
મા હૃદયને પ્રાર્થના ૩૦૫ થી ૦૮
મારની સેના ૮૦, ૮૧
મીરાબાઈ ૬, ૧૫૨
મુક્તાત્માના લક્ષણો ૮૧, ૧૦૨
—ને સમજી શકવુ કઠિન ૨૬૮
યજ્ઞમા ભિસોના દાડા ૧૧૮
યાત્રા, સાચી ૭૭, ૭૮
—જુઓ "તીર્થયાત્રા"
યુદ્ધની અનિવાર્યતા ૩૩, ૨ ૨
—જીવનમા ૧૦, ૧૬
યાગાનુયોગમા વતનામાળ ૬૪
રમણ મહર્ષિ ૩૪૮
રામદાસ સ્વામી (આનંદાશ્રમ) ૨૫
રૂપની વ્યાખ્યા ન સમગ્રતા ૨ ૮
રૂપાંતરની સાધના સહેલી નથી ૬૮
લક્ષ્મી રત્ન સાચી દૃષ્ટિ ૪, ૨૩૦, ૨૩૧
લાગણી જુઓ "ઊર્મિ"
લેખકનો કૃતજ્ઞતાભાવ ૩૪, ૩૭
—ની ધર્મભાવના અંગેની મક્કમતા
અને નીડરતા ૧૨૭, ૧૨૮
લેખકની અન્ય કૃતિઓ ૩૬૮
—નુ ઋણનુ અદા કરવુ ૩૫૨
—નો ગાધીજી સાથેનો તાદાત્મ્ય
ભાવનો અનુભવ ૩૪૮, ૩૪૯
—ના જીવનનુ અંતિમ કર્તવ્ય ૨૩૧
—ના જીવન પ્રાન્ત ૫૩ ૩૧૮
—નો દિવ્ય અનુભવ ૩૩૩, ૩૩૪
—ને ધન મળી રહેવાના પ્રભુકૃપા
પ્રસંગો ૧૮૮, ૧૮૯
—ની પોલીસત્રાસ વેળા પણ
સ્વસ્થતા ૨૭૦, ૨૭૧, ૨૭૨
—નો મીઠો સત્યાગ્રહ (ફળારોપ
વચન અંગે) ૧૨૧ થી ૧૨૩
—ની નમ્રતા ૬૬, ૧૨૩
—ની પ્રેમની ભાખ ૨૪

લેખકનું પત્રલેખન ૪૩, ૫૪
—ની નિસ્પૃહતા ૫૪, ૫૬, ૮૩, ૨૨૫
— ની વિશેષતાની સાબિતી ૧૬૧
—નો સ્વજનો પ્રતિનો ધર્મ ૧૫૧ ૧૬૦, ૨૩૫, ૨૬૫
—નું અભિલાષાનું ૪૦
ની સ્વજનો અંગેની વ્યથા ૨૨૪ ૨૪૩, ૨૮૫, ૨૯૫, ૨૯૯, ૩૧૧, ૩૧૩, ૩૧૬, ૩૬૦
—ની સ્વજનોથી અવગણના ૨૨૬
—ની સૂક્ષ્મ આનંદવૃત્તિ ૨૪૫
—ને શ્રીપ્રતિમાના દર્શન ૩૦૧
વહેતા નિર્મૂળ કરો ૨૦૬
વાચન, આત્માના વિકાસાર્થે ૬૭
વિયોગની સાધના જરૂરી ૨૫૯
વિવેકની આવશ્યકતા ૨૯૪
વૃત્તિના મૂળ શોધો ૧૦૦
વૈરાગ્યનો સાચો અર્થ ૩૦
વૈષ્ણવધર્મના ગુરુ મહારાજ ૩૩૮
વૈજ્ઞાનિકોનું દૃષ્ટાન્ત ૧૭૫
વ્યક્તિ અને સમષ્ટિ ૩૫૫
વ્યવસ્થિતિની જરૂર ૨૯૮, ૨૪૯
શક્તિનાં રમકડાં (કાવ્ય) ૯૩
શરણભાવની શક્તિ ને તેના લાભ ૩૧, ૧૪૫
—નો અજ્ઞાત દળ ૨૫૦
—, કેળવવાની રીત ૩૬, ૧૪૫, ૩૧૯
શરીર અને સાધના ૨૮૫
શકાંના હેતુ ને તેનાં મૂળ ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૬૭
શાન્તિપ્રાપ્તિની શરતો ૧૯૨
શ્રદ્ધા-વિશ્વાસનું મહત્ત્વ ૧૦૦, ૧૬૧, ૨૧૬, ૩૫૩
સત્યનાં અનેક પાસાં ૨૮૩
સદ્ભાવનું મહત્ત્વ ૬૩
—નો વિસ્તાર ૨૧૮, ૨૨૫, ૨૮૩
સમત્વ, સ્વયંસ્ફુરિત—ની શ્રેષ્ઠતા ૭, ૧૦
—ની મહામાં ૧૩૩, ૧૪૬, ૧૯૫
સમર્પણ, પળેપળ ૩૦, ૩૧
સમર્પણવૃત્તિ, સાચી ૪૩, ૯૯, ૧૬૨, ૧૪૩, ૧૫૨
—, પરવશપણે, સતત ૯૯
સમર્પણ, સ્થૂળનું ને સૂક્ષ્મનું ૧૮૮, ૩૪૦, ૩૪૧
સમાજ સુધારણા પ્રયાગની અનિચ્છનીય ઉણપ ૨૮૩
સમાજ તો એનો એ ૩૫૫
સર્જનને, સર્જકના સ્થૂળ જીવન સાથે ન સાંકળો ૩૨૪-૩૨૫
સલામતી અનિચ્છનીય ૨૦૭, ૩૩૫
સહિષ્ણુતા કેળવો ૨૪૯
સંકોચોને ફગાવી દો ૨૫૧
સંગ્રામ, જુઓ "યુદ્ધ"
સંતોની નજીકનું વાતાવરણ ૧૫
—, શી રીતે પરખાય? ૨૭૩
—, માનવજીવનના ઉદ્ધારકો ૨૭૩

સતસમાગમમહાત્મ્ય ૨૯૩
સન્યાસનો અર્થ ૪૨
સંવાદ ને સુમેળ કુદરતમાં ૧૬૫, ૧૬૬
સંસ્કારના પ્રસંગો ઘડાવા માટે ૮૧
સંસ્કાર, નકારાત્મક, બીજામાં ન નાંખવાની જાગૃતિ રાખો ૧૧૭
સંસ્કૃતિનો સમાજને વારસો ૩૫૬
સાત્વિક ગુણનાં લક્ષણ ને વૃદ્ધિ ૨૧૧ થી ૨૧૩
સાધકને સૂચનો ૧, ૩,૩૫,૪૫,૫૮, ૫૯, ૯૦, ૧૮૨ થી ૧૮૭, ૨૦૩, ૨૮૬, ૨૮૮,૨૯૦,૩૪૪
સાધકની કાબૂવાળી વાણી ૧૨૬
સાધક-પતિનો ધર્મ ૩
સાધકોનું પરસ્પર વર્તન ૨૪૦ થી ૨૪૩
સાધક દમ્પતિનો સબંધ, દિવ્ય યાત્રીઓ રૂપે ૧૦
સાધકની જગત પ્રતિની દૃષ્ટિ ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૫૬
——અને સાંસારિક ધર્મો ૧૧૬
——જીવન સહસ્રમુખી ૧૭, ૧૨૫
સાધક-પતિનો સ્વજન પ્રત્યેનો ધર્મ અને કર્તવ્ય ૪૬, ૪૭, ૫૦, ૭૪, ૭૫, ૭૭, ૧૧૭, ૧૩૮, ૧૪૦, ૧૪૧. ૧૭૭, ૧૯૦, ૨૫૭, ૨૬૧, ૨૬૫, ૨૯૬, ૩૫૯
સાધકનાં સ્વજનોને ઉદ્દેશીને ૫૧ થી ૫૮, ૮૨, ૧૫૮, ૧૬૯ થી ૧૭૦, ૧૯૬
——નું કર્તવ્ય ૧૫૪
સાધક અને નિરાશા ૧૫૫
——ની વીરતા ૧૬૪
——નું વડીલો પ્રતિનું વર્તન ૨૫૫
સાધના ને સમયનું મૂલ્ય ૧૬૪
——નું મહત્ત્વ ૨૭૫
——ની યથાર્થતા ૨૮૧
——ની અનિવાર્યતા ૮૫, ૧૧૧, ૩૦૯
——,સાહજિક ૨૫
——,આંતરિક ૫, ૮૫, ૧૦૧
—— અને ખોરાક ૨૬, ૨૬૨
સુખ, સાચું શેમાં ? ૨૯૦
સૂક્ષ્મ સૂચનના લાભ ૨
સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ કોણ અનુભવી શકે ? ૨૨૬, ૨૨૭
સેવા, વડીલોની સ્વવિકાસાર્થે ૩૨૨
સ્રીને આદર-માન આપો ૨૭૪
——જીવનનો હેતુ ૩૦૦, ૩૦૧
——હૃદયની શક્તિ ૩૩૩
સ્વાતંત્ર્યના ખોટા ખ્યાલો ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૪૬, ૫૩
સ્વપ્ના અંગેની પ્રાર્થના ૧૧
સ્વભાવવશવર્તીની મૂઢતા ૨૩૦
સ્વીકાર, સાચો ૧૧૦, ૧૪૦
હારમાં રહેલી જીત ૩૨

લેખકની બીજી કૃતિઓ

			પ્રસ્તાવના કે આમુખ	કિંમત
૧	મનને	(કાવ્ય)	શ્રી મનુ સુબેદાર (મુંબઈ)	૦-૩-૦
૨	વ્રજ ચન્દ્ર	,,	શ્રી ગોકુળભાઈ ભટ્ટ (રાજસ્થાન)	૦-૩-૦
૩	હૃદયપોકાર	,,	,, આચાર્ય ડોલરરાય માંકડ	૧-૦-૦
૪	જીવનપનઘટે	,,	,, મનુ સુબેદાર (મુંબઈ)	૦-૧૦-૦
૫	અસાચન્તુ	,,	,, પ્રાધ્યાપક અનંતરાય રાવળ	૦-૮-૦
૬	કેશવચરણકમળે	,,	,, મૂળજીભાઈ ભક્ત	૦-૮-૦
૭	કર્મગાથા	,,	,, રવિશંકર મહારાજ ને ઠક્કરબાપા	૧-૦-૦
૮	પ્રણામ પ્રલાપ	,,	,, રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ	૧-૮-૦
૯	પુનિત પ્રેમગાથા	,,	,, ગુરુદયાળ મલ્લિક, રેહાના તૈયબજી	૨-૮-૦
૧૦	જીવનસંગ્રામ	(ગદ્ય)	,, 'અભ્યાસી' (રમણાશ્રમ, તીરુવણ્ણામલૈ)	૦-૮-૦
૧૧	જીવનસંદેશ	,	,, સંતબાલજી ને શ્રી પ્રતાપરાય ઉપાધ્યાય	૨-૮-૦
૧૨	જીવનપાથેય	,,	,, શાંતિલાલ ઠાકર	૧-૧૨-૦
૧૩	At Thy Lotus Feet		શ્રી, સ્વામી રામદાસજી	૧-૦-૦
૧૪	જીવનપ્રેરણા (પત્રો)		,, "મતિલાલ"	૧-૮-૦
૧૫	To the Mind		,, નારાયણ સ્વામી (ખેરા, હિમાલય)	૦-૮-૦
૧૬	જીવનપગરણ (પત્રો)		,, પરીક્ષિતલાલ મજમુદાર	૨-૦-૦
૧૭	જીવનપગથી	,,	,, આચાર્ય મુકુન્દરાય ઠાકોર	૨-૧૨-૦
૧૮	જીવનમરણ	,		૨-૮-૦
૧૯	જીવનસોપાન	,	,, નાનચંદ્રજી મહારાજ સાહેબ	૩-૮-૦
૨૦	જીવનપ્રવેશ	,,	,, પ્રાધ્યાપક આથવલે સાહેબ	૨-૮-૦
૨૧	જીવનગીતા		,, ,, જે ટી પરીખ	૧-૮-૦
૨૨	જીવનપોકાર (પત્રો)			૧-૧૨-૦
૨૩	આર્ત પોકાર (ભજનો)		,, મુકુલભાઈ કલાર્થી	૨-૦-૦
૨૪	હરિજન સંતો			૦-૪-૦
૨૫	Life's Struggle		,, નારાયણ સ્વામી (ખેરા, હિમાલય)	૧-૮-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન—મહાજન બુક ડીપો, રતનપોળ પૂલ નીચે; ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.